

PO SVÄTOPLUKOVI DRUHÁ NAŠA HLAVA

(ŽIVOT DR. JOZEFA TISU)

KONŠTANTÍN ČULEN

VYDALA:
PRVÁ KATOLÍCKA SLOVENSKÁ JEDNOTA

Dostupná je aj ePub , pdf verzia knihy a v iBOOK obchode

Poznámka digitalizátora

Pri digitalizácii boli zachované archaizmy a starší pravopis.

Errata prosím hláste na *[peter.e.butora\(@\)gmail.com](mailto:peter.e.butora@gmail.com)*

Verzia úpravy: 1.1 z 31. decembra 2019

O. A. M. D. G.

Venovanie:

Venujem nehynúcej pamiatke obetí takzvaného Národného súdu a súdov ľudových, ktoré po Slovensku rozosiala čierna zloba náboženskej nesnášlivosti našich bratov a vôľa najväčších nepriateľov slovenského národa Dr. Beneša a Čechov.

Autor.

ÚVOD

V deň zločinu, jedného z mnohých, ktoré boli na našom národe spáchané, začal som písať tento stručný životopis prezidenta Slovenskej republiky, Dr. Jozefa Tisu. Viem, že moje pero nemôže ani približne vystihnúť veľkosť najväčšieho syna slovenského národa. Ale napriek tomu dávam sa v ďalekej cudzine do tejto práce, aby som v slovenskej literatúre práve teraz, keď je to najpotrebnejšie, vyplnil týmto príspevkom medzeru na tomto poli. Viem, že sa jedného dňa na Slovensku budú tvoriť vedecké spoločnosti, ktoré sa budú zaoberať každou fázou Tisovho života, budú rozoberať jeho slová i dielo, v Slovenskom národnom múzeu, vyčistenom od špiny, ktorá dnes v ňom je, bude oddelenie alebo oddelenia, v ktorom s najvyššou pietou budú uložené všetky pamiatky po Jozefovi Tisovi. Viem, že na mieste, na ktorom Bohu odovzdal svoju šľachetnú dušu, bude pomník, pod ktorý budú chodiť slovenské generácie vzdávať úctu pamiatke najväčšieho syna slovenského národa. A potom veľké sväzky spisov Jozefa Tisu, veľké a podrobné životopisy a štúdie ukážu národu na veľkosť prvého prezidenta Slovenskej republiky.

Ale denná potreba žiada, aby sme už dnes mali v ruke menšiu knižočku, ktorá by stručne i tomu najjednoduchšiemu človekovi

povedala, kto Tiso bol, čo on pre nás znamenal a za čo položil svoj život.

Žiada sa, aby sme aspoň stručne mali nakreslenú poslednú cestu jeho utrpenia, aby sme si vedeli predstaviť, aká láska bola v srdci toho muža, ktorý túto cestu Kalvárie podstúpil, ale aby sme videli aj hrdinstvo a neohroženú statočnosť prvého prezidenta Slovenskej republiky, lebo ono bude svietiť v slovenských dejinách ako žiariaci príklad do budúcich, a veríme, že krajších slovenských stáročí.

Autor.

DR. JOZEF TISO
prezident Slovenského štátu 1939-1945
popravený československou vládou 18. apríla 1947

Posledný odkaz prezidenta Tisu slovenskému národu.

V DUCHU TEJTO OBETY, ktorú prinášam, odkazujem slovenskému národu, aby bol svorný a jednotný v sledovaní veľkej zásady: Za Boha a národ — vždy, všade a v každom ohľade.

Je to nielen jednoznačný smysel slovenských dejín, ale aj výslovný príkaz Boží, ktorý ako prirodzený zákon stvoril a do národa a každého jeho príslušníka vštepil.

Tomuto zákonu slúžil som celý svoj život, a preto sa považujem za mučeníka v prvom rade obrany kresťanstva proti bolševizmu, ktorého sa musí národ nielen v duchu svojho kresťanského charakteru, ale aj v záujme svojej ďalšej budúcnosti všemožne chrániť.

Ako si prosím od Vás, aby ste si v modlitbách svojich spomínali na mňa, tak i ja budem za Vás prosiť vševládneho Boha, aby národu slovenskému v jeho životnej borbe za Boha a národ žehnal, aby národ slovenský bol vždy verným a oddaným synom Cirkvi Kristovej.

V Bratislave, 18. apríla 1947 o 3. hodine ráno.

DR. JOŽEF TISO.

A.

**Živý a mrtvy Tiso v
poézii.**

Valentín Beniak:

TISO

Aby tu nebolo zas na stá cudzích pánov,
nech Ty si vodca náš, čo z našej krvi si,
ten veniec, ktorý Ti ovíjame dnes skrážou,
má zeleň z Dunaja a kvety z Torysy.

Aby bol domov náš pevný a podľa plánov
a rod náš, aby mal drobiť čo do misy:
v zbroji a pokľaku pred mocnou nebies
bránou

voláme modlitbu: “Otče náš, ktorý si...”

Ktorý si v istotách, daj ohňa z hviezdnych
vatier,

dnes sme si zvolili pána Váhu a Tatier,
daj, by nás jeho duch viedol vždy cestou
dobra

a daj, kým národ náš dorastie silou obra,
v objatí s dvojkrížom by nám v ňom zasa
vstal

slávny náš Svätopluk, náš starý dobrý kráľ.

Andrej Žarnov:

POZDRAV

(V deň prezidentskej voľby)

Zem, kde nám úsmev očí vyžierali z kútov,
barbari berlou bili, láskou ľudožrútoŧ,
s chrbtovou kosťou v triesky, s čelom
sbitým k zemi,

kde z hrobu tisícročia otrok stáva nemý,
zapaľte ohne večné, hučte v strany sveta:
Pribinov perez v kvete, pozdravujeme ŧa!
Nie zlato nesieme, ni pýchu v posmech
venom,

ni cudziemu viac kraj svoj nedáme lénom,
ni rodom do dedičstva, kúriám, ni kráľom,
ni s hnevom nejdeme, ni s krpčiarskym
viac žiaľom.

Tu nový národ zastal s povznesenou
hlavou,

tu z hrobov prach sa dvíha, pieseň zvoní
slávou,

slovenský pán i žobrák s úsmevom a v
zbroji,

tu ty si z krvi náš a my sme všetci tvoji.

To zneje pozdrav z hôr a z dolín spev sa
vznáša,

to krokom duní zem, to krv sa dvíha naša,

to švihá krídlo orlie, starý víchor hučí,

to jeden národ sa tu s umieraním lúči,

to jeden celý národ prach si s tvári stiera,

to život bubnuje tu, káže večná viera,
to pred oltárom rodným s prosbou svätou
kľučí,
nech Tvoja ruka, Pane, chrániť nás vždy
ráči!

Andrej Žarnov:

HOSPODÁR DO DOMU

(Prezidentovi)

Zemička naša, Popoluška maličká,
nesieme hymnu cez hory a políčka,
pili sme radosť o svitaní z omladov,
do domu pána vezieme ti z vohľadov.
Čo vravím pána. Bože, akýže to pán?
Koruny nemá, ani zlatý dolomán,
je z našej krvi, junák z nášho úhora,
vezieme svojho hospodára do dvora.
Otvorte brány, budte zdravá, rodná mať,
po tisícročí náš tu bude gazdovať,
by vaša dcéra, krásna v sladkej chudobe,
ožila šťastím celá v novej podobe.
Už berie kľúče, tvár má slncom vysmiatu,
už odomkýňa Popolušku zakliatu,
už vítajú ho — bez koňa a kantára,
už dávajú mu pánstvo do rúk chotára,
už nosia dary lež on hľadá po dvore,
sťa všetky pluchy chcel by vidieť v úhore,
sťa všetky ruky chcel by vidieť na poli
a počuť pieseň žita, kosy, stodoly.
Už nosia dary. Ale čujte, oráči,
vraj jemu iba srdce naše dostačí.

XYZ:

TISO

Začína omša: obeť ruky dvíha
a láskou svety opina.
Kto sa ho ujme? Vystupuje vyššie,
než vidia oči Kaina,
po stupňoch stúpa s bratom kapucínom
a nehrá organ, kým si ornát dáva,
neovenčili oltár rozmarínom:
rozhrešuje a večne požehnáva.

Keď zaklopali na vezničné vráta,
zazvonil čisto jeho Pochválen:
jediné slovo k privítaniu kata,
len táto kliatba, iba tento blen
z úst predurčených, aby vyznávaly,
že nad zemou je večná božia sláva,
že v srdci ako súhvezdia sú chvály,
keď rozhreší a večne požehnáva.

Ty, silný Bože, čo sme celkom sami?
opustil si nás v navštíveniach zlých?
Neotriasajú nebesami
úzkosti, slzy sirôt veriacich?
naveky máme padať pod korbáčom?
jeť iba popol? prekliat slovo: sláva?
Nedaj nám padnúť! Pozri, muky, muky!
Ale on kráča, všetkých požehnáva.

Oslobodili, vykúpili nás,
akí sme šťastní, čnieme ako fábora!

Zabíjajú ho! Všetko je to špás:
veselí sa hoduje ich tábor.
Daxner sa usmial. On je prorok pravý.
Národu dal, čo zriedkakedy máva.
A predsa kňaz, ten nepoddajný zradca
pokorne kráča, všetkých požehnáva.
Buď hanba takej ruži, ktorej semä
vyženie puky pred príchodom jari;
nedovoľuje spravodlivosť zeme
otvoriť kalich v drsnom januári.
Načo sme boli? Načo bola vôňa?
Načo tá strmá chôdza: pravá, ľavá?
Smrť za to klíči. Čo mu zostalo?
Rozhrešuje a všetkých požehnáva.
A omša začala a omša pokračuje
bez prezidentskej stráže, mimo sviec.
Obnažil krk a požehnáva mnícha.
Blahoslavený taký zločinec;
trojica káže: Rigan, Šujan, Rašla,
na tejto zemi moc i bašta pravá.
Na nich sa díva, menom Trojice
podvihol kríž a zradcov požehnáva.
Čierne sú tváre zakúpených sudcov,
čiernejšie ako chlieb, čo vysycha.
Ich tajomstvo je ako čierny potok
nariekajúci do ticha.
Prijali milosť, ortieľ podpísali
a priložili veľkú pečať práva.

Sudcovia, čo sa Boha nebojíte?

A Boh je živý. Boh vás očakáva.

Kým nezlomí sa sila týchto pliec,
kým k večnosti sa sluchy nepriblížia,

kým nevypadne ruženec,

rozpomeňte sa na tajomstvo Kríža!

Odrieknite sa Satana,

prijmite ruku, čo vám milosť dáva

a útrajami neprekonaná

rozhréšuje a všetkých požehnáva.

Alebo radšej čítajte ten list,

kde horí peklo kliatby v každom slove,

list náčelníka menom Nenávisť,

vysvetľovanie desaťminútové.

Zomrieme všetci. Vy ste našli prečo,

ako má zomrieť kňaz i láska žhavá.

Fanfáry listu, krápot zatrasenia!

Ale on stojí, všetkých požehnáva.

Chytró, kat, chytró, lebo srdce slabé

to nevydrží; mali sme ho radi.

Stalo sa, visí. Teraz ticho, ticho!

Kat počíta a na hodinky hľadá.

Krúčia sa ruky, pavúci krok času

plynie a mrazí čelo ako láva.

Tak. Ite missa est. A padol kríž

na prsia zeme, ktorú požehnáva.

Nenariekajte, nehľadajte plachát,

nebude nadosť bielych pre neho.

Postavte kríže! Na Tatrách sú kríže
trvalým znakom srdca verného.
Neoprašujte flóry, sadte kríže
a utierajme slzy do rukáva.
V neskončiteľných krížoch katolíckych
vítazí bolesť, ktorá požehnáva.
Ó, slučka, vavrín po obesenom,
nauč nás, ako lúbiť svoju vlasť
aby sme nikdy v nesjednotenom
nadchýnaní už nemuseli rásť,
aby sme boli pevní ako ticho,
v ktorého žiari druhá naša hlava
složila vázu s krvou mučeníckou
pred nohy Boha, ktorý požehnáva.

B.

Mladost' a štúdiá

I.

Z Považia cez Viedeň na grapy.

1. Rody žijúce zo slávy predkov.

V Tisovom procese išlo v prvom rade o vec, o ktorej sa tam nehovorilo. Tiso bol súdený nielen preto, že bol nositeľom slovenskej štátnej myšlienky, ale najmä preto, lebo on, syn neznámeho slovenského remeselníka a k tomu katolíka, odvážil sa prijať najvyššie miesto v slovenskom živote. Nositeľmi takýchto hodností podľa teorie, ktorú si niekoľko slovenských evanjelických rodov vykonštruovalo, môžu byť len potomkovia “slávnych a zaslúžilých” evanjelických rodov. Áno, o to tu išlo na prvom mieste: potrestať smelosť, odvahu a zastrašiť v budúcnosti všetkých, ktorí by sa s katolíckym rodným listom odvážili na najpoprednejšie miesta.

V Bratislave stál na lavici obžalovaných Tiso, syn remeselníka a roľníka, syn otca, ktorý nemá ani dva riadky v slovenskej bibliografii, nenapísal ani rozprávku do Národných novín, nebol vari ani členom Muzeálnej spoločnosti, nechodieval na zábavy, ktoré sa menovali “augustovými slávnosťami” a najmä, a to bolo to v celom procese najdôležitejšie, bol synom katolíckej rodiny a k tomu ešte katolíckym kňazom.

Plášť sudcu pokrýval potomka niekedy v slovenskej histórii známeho Daxnerovského rodu. Potomok rodiny, ktorá už tisíckrát v drobný groš pozamieňala všetky či už skutočné alebo aj domnelé zásluhy.

Iný člen týchto rodov, Vladimír Hurban, to svojho času povedal celkom otvorene. “Neznesieme a sme proti tomu, aby potomkovia takýchto neznámych rodov dostali sa na vedúce mi-

esta. Akú rodovú minulosť má Tiso, Ďurčanský, Černák, Mach a ostatní?”

Pozrite sa, koho dnes napchali na vedúce miesta v štáte? Len synkov výsadných rodov. Koho napchali do žalárov? Synov slovenských sedliakov, remeselníkov a drobnej inteligencie. Len deti týchto nevýsadných katolíckych rodov zaplňajú šibenice a žaláre.

V Tisovom prípade dostaly sa do konfliktu dva spôsoby hodnotenia zásluh a práce v národe. Slovenskí evanjelici, reprezentovaní Daxnerom, považujú národné zásluhy za nevyčerpatelný zdroj príjmu, za lekvárový hrniec, z ktorého do nekonečna môžu hladní potomkovia ich rodov vylizovať lekvár. Môžu si pomazať tvár, môžu sa prejesť, ale hrniec je vždy plný.

Katolícke hodnotenie zásluh je iné. Čo si ty urobil? Zásluhy otcov nie sú akciami, z ktorých by sa dali do nekonečna odstrihávať kupóny.

Daxnerovci sa dívajú na prácu v národe ako liptovskí garbiari na kožu, ktorá sa dá merať na štvorce, rezať, krájať, poltiť atď. Lenže nacionalistická práca nie je tovar, ktorý by sa dal merať “cólštokom”. Akým metrom zhodnotiť napríklad dobrý článok, uverejnený v Národných novinách, ktoré mali svojho času ani nie 400 odberateľov, a ako krásnu kázeň, ktorú si vypočulo i dvakrát a neraz i dvadsať krát toľko ľudí? Ako porovnať krásny program, ktorý sa nikdy neuskutočnil, s papučiarstvom v chudobnej dedinke, ktoré zmenilo životnú úroveň i vzhľad dediny? Ako porovnať zdravicu na augustových slávnostiach, o ktorej sa smotánka národa týždeň rozplývala, s divadelným predstavením Urbánkovej drámy v slovenskej dedine?

Čo malo pre národ väčší význam?

Daxnerovci merajú rodofubstvo na počet riadkov Riznerovej Bibliografie, alebo na počet riadkov napísaného článku, bez ohľadu na počet osôb, ktoré ho čítaly, alebo na počet osôb, ktoré ovplyvnil. Riadky vypočítavajú tí, ktorí za ne pýtajú honorár.

Ako však zhodnotiť prácu katolíckych kňazov, ako ich cestu v tmavej a daždivej studenej noci na lazy k umierajúcemu, ako ich činnosť na kazateľnici a v spovedelnici, ako ich prácu a zásahy z domu do domu a to i v takých opustených domoch, kam sa veru ani lekár nedostane, v ktorých sa ľudia rodia i umierajú bez neho, lebo lekár stojí groš a oni ho nemajú? Okrem kňaza nik sa sem za desaťročia z “bielogoliernikov” nedostal.

Toto daxnerovci zhodnotiť nevedia a nebudú vedieť, lebo im chýbajú k tomu po prvé mravné predpoklady a po druhé, čo synkovia týchto pánskych rodov, ktorí študovali dvakrát, trikrát tak dlho ako bolo normálne štúdium, ktorí už na štúdiách ťahali peniaze z verejných zbierok, lebo hľa, “my sme Slováci”, ktorí nikdy žalosti ani radosti slovenskej dediny nepoznali, ako oni so svojím obmedzeným rozumom by mohli hodnotiť veci, ku ktorým treba obetavosti, ale najmä lásku k národu? U nich láska k národu bola túžba po miestach. Choďte a hľadajte stopy ich práce v dedinách a mestečkách, či ju nájdete? Nie! Stopy ich práce by ste museli hľadať na iných miestach, lebo iné miestnosti oni navštevovali.

Neviem, či po zpráve o Tisovej smrti si členovia týchto rodov oddýchli v uspokojení, nuž teraz sme to definitívne vyhrali, teraz sláva, moc a nadvláda našich rodov v slovenskom národe je zachránená. Pochybujem. Ak priložia ucho na zem, ak priložia ruku na tep národa, musia zistiť, že divné zvuky hučia pod zemou, že divným rytmom hrá pulz národa.

S prezidentom Tisom svojho času hovorili sme o tejto veci. Spomínal som mu, ako sa Vladimír Hurban rozhorčoval, že Tiso, syn mäsiara, remeselníka a sedliaka, stal sa prvým. Prezident Tiso sa usmial. “Pravda — hovoril — dobrá rodinná tradícia, meno je ako banková knižka, ktorá človek zdedí. Jeden pridáva, nosí ďalej vklady, druhý vyberá. A keď všetko vyberie, začne dokazovať, čo to bola za dobrá knižka. Tak je to aj s rodmi.”

Dívali sme sa von z jeho pracovne. Na ulici stál policajt, dirigujúci dopravu. Prezident ukázal cez oblok na neho. “Som presvedčený, že koluje v ňom tá istá ‘šľachtická’ krv ako v mojich. Tá istá ako tam v žilách toho vojaka, ktorý tu stojí pod bránou, alebo hentej tetky Záhoračky, ktorá sa s veľkým košom tlačí do naplnenej električky.”

“Ja som Bytčan”, hovoril s úsmevom. “Keby mali drotári kráľovstvo, nuž Bytča by bola iste hlavným mestom toho kráľovstva. Nuž, ak niekto chce, som potomok čiastočne i drotárov. Ale”, prerušil sa razom, “ako kto z nás dokáže len to, do ktorého stavu patria jeho predkovia? U nás niet rozdielu medzi remeselníkom a roľníkom a robotníkom. Drotár je remeselník, ale aj robotník a to veru najbiednejšie honorovaný, pracujúci však aj na škvarkách polí, v ktorých je viac kamenia než prsti — slovom i roľník.” “Ukáž čo si ty, radím mladým, neodvolávajú sa na otcovské zásluhy,”

Vtedy som si spomenul na veľkého amerického prezidenta Lincolna, ktorý hovoril podobne. Mladý dôstojník, hlásiac sa do armády, v žiadosti dokazoval, že jeho rod má storočia, on má takých slávnych predkov. Lincoln na žiadosť pripísal: “Nebojte sa, vaši predkovia vám v službe nepoškodia.”

Spomenul som si na historku, kde mladý študent, syn ministrov, sa pred skúškami profesorovi na univerzite predstavoval: “Ja som syn XY, syn ministra.” Profesor mu odpovedal: “Teším sa, ja som univerzitný profesor XY, syn dedinského šustra.”

2. Tisov rod a kraj.

Ale Tisov rod, hoc Daxner a jemu podobní do neho zabrdli, nebol z najposlednejších a neznámych v slovenskom živote. Bol to rod, ktorý dal národu nielen stovky schopných a statočných pracovníkov, šikovných remeselníkov, roľníkov, ale dal národu slovenskému v jeho rôznych vetvách desiatky slovenských inteligentov, i univerzitných profesorov, ale najmä dal národu veľký počet statočných a dobrých kňazov.

Miesto kanonika Mikuláša Tisu v dejinách slovenského života z rokov matičných nie je bezvýznamné. Jeho meno nachádzame všade tam, kde sa slovenskej veci pomáhalo. Mnohí slovenskí kanonici či už z Ostrihomu, Bratislavy, Bystrice, ale i iných kapitúl Uhorska nemajú síce veľa riadkov v bibliografii, ale nebolo štedrejších mecenášov nad nich. Koľkým žiakom umožnili štúdium, na koľko desiatok študentov ročne platili, koľkí v ich rezidenciách našli ubytovanie, stravu a celé zaopatrenie, koľké groše vkladali do národných pohybov slovenských, to sa dnes už len zlomkovite dá zachytiť. Možno tvrdiť, že na každých tisíc zlatých, darovaných nimi, ani nie sto zlatých padlo na tých, ktorí sa tak vyzdvihujú nad ostatných. Z peňazí kanonika Kozáčeka žili v Turč. Sv. Martine najpoprednejší slovenskí evanjelici. Kozáček dal Sasinkovi k dispozícii veľkú sumu peňazí a z nich Sasinek požičiaval Franciscimu, Paulínymu a iným a iným. Boly to pôžičky, ktoré sa nepýtaly späť. Z ich peňazí

vznikly Pešťbudínske vedomosti i Národné noviny, Matica i Vojtech.

Aj Mikuláš Tiso bol jedným z týchto obetavých slovenských katolíckych kňazov. A keby sme pátrali, našli by sme ich väčší počet. I žena známeho slovenského spolokára M. Chalana v New Yorku, známeho tým, že asi 25-krát precestoval oceán, bola z Tisovej rodiny.

Ale, keby tu nebolo ani jedného predka, ktorý hral významnú úlohu v slovenskom živote, stačila by práca Jozefa Tisu, jeho postavenie v národe, aby bol v dejinách národa prvým.

Jedno je isté, že Tisovci sú starou slovenskou rodinou, ktorej počiatky sa dajú na Slovensku stopovať až do tých čias, keď sa započaly písať cirkevné matriky. To je okružle 300 rokov. Vždy s týmto menom a vždy v slovenských dedinách trenčianskej stolice. Tento rod patrí medzi najstaršie vo Veľkej Bytči, starého a hrdého hradu na brehoch Váhu, chrániaceho vstup k Žiline. Veľká Bytča, hrdé sídlo najslávnejšieho uhorského rodu Thurzovcov, bola odjakživa mestom šikovných remeselníkov, ktorí sa sťahovali z chudobných lazov dole do tohoto starého, krásneho a dobre opevneného mesta v širokej rovine, rozčesnutej modrou páskou prudkého, hadovitého Váhu.

Jazykovedci hľadali všelijaké vysvetlenie pre meno Tiso. Nevedeli sa presne dohodnúť na jeho pôvode. Ostatne, je to dôležité? Je aspoň tak slovenské ako Daxner, Clementis, Lettrich, nehovoriac už Schmidke a pod. “Tis” je istý druh veľmi vzácného stromu, ktorý dnes možno nájsť len v parkoch. Jeho drevo je hľadané a vzácné. Najpravdepodobnejšie je, že pomenovanie tohoto vzácného stromu bolo základom Tisovho mena. Nie je to ojedinelý prípad. Javor, Buk, Dub a iné mená stromov sa často

staly menami osobnými. Ak tak, tak dostalo koncovku “o”, ktorá je charakteristickou značkou slovenských mien ako Jano, Juro, Mišo a pod.

Ale toto len mimochodom, lebo mená začaly hrať akúsi mimoriadnu úlohu v slovenskom živote len v rokoch poprevratových. Ak bol Országh evanjelik, alebo aspoň čechoslovák, nebolo námietky proti jeho menu. Ak mal niekto neslovenské krstné meno a bol evanjelik alebo čechoslovák, nebolo to dôkazom jeho národnej menejcennosti. Ak kto hovoril nie najkrajšou slovenčinou, ale patril do tejto skupiny, nikto nemohol zapochybovať o jeho slovacite. Bolo to špeciálne slovenské hodnotenie. Najväčší Maďar gróf Štefan Széchenyi hovoril lámane maďarsky, a v histórii je veľa prípadov, že veľkú úlohu v dejinách národa hral niekto, kto mal po tejto stránke taký alebo onaký nedostatok. U nás však takto chceli vyčistiť národ. To, že Tuka hovoril silne ovplyvneným nárečím svojho rodného kraja, bolo maďarónstvom, ale to, že univerzitný profesor Varsik, Dr. Štefan Oususký a iní hovorili a hovoria pod rovnako silným vplyvom ich tvrdého brezovsko-myjavského nárečia, to je prirodzené. Žiaľ, že na tento evanjelický trik na vylučovanie slovenských katolíkov často naleteli aj sami katolíci.

Nuž dobrá škola, ktorú nám v posledných dvoch rokoch na Slovensku dali a najmä to vysoké školné, ktoré slovenskí katolíci zaplatili, iste poučí slovenských katolíkov a v budúcnosti nikto z nás nenaletí na takéto triedenie národa.

Osoby, ako aj históriu, nemôžeme vytrhnúť z veku, v ktorom žily alebo, sa udalosti odohrávaly. Udalosti slovenské z rokov predvojnových nesmieme a nemôžeme posudzovať zrakom, akým sa dívame na osoby a veci, ktoré sú dnes.

Veľká Bytča aj aj ostatné slovenské mestá mala ten istý národný charakter ako ostatné mestá. Úradníci sa hlásili vo väčšine za Maďarov, Židia za Maďarov a Nemcov, starousadlíci, občania za Slovákov. Ich národné povedomie bolo také, ako národné povedomie v tých časoch bolo. Dnes žiak šiestej triedy ľudovej školy je uvedomelejším Slovákom, než bol priemer väčšiny najuvedomelejšej časti slovenského národa pred 30 rokmi. Žiak štvrtej triedy gymnázia vie o slovenskom národe viac, ako vedela o ňom väčšina slovenských advokátov, kňazov a možno povedať i novinárov slovenských v minulom storočí. Mladý študent gymnázia, umučený besnou Národnou bezpečnosťou v Nitre, priniesol väčšiu obeť za národnú myšlienku slovenskú ako všetky slovenské predprevratové generácie od roku 1848 dohromady.

Stopujúc minulé generácie Tisovho rodu, nenájdeme na nich nič zvláštneho, oslňujúceho. K zemi prirastlí roľníci, ťažko pracujúci remeselníci, prísni otcovia, nábožné matky, šetrní ľudia, ktorí groš ťažko zarábali a preto ho aj na márnosti neutratili. Starý otec Tisov, Jozef, narodil sa 11. augusta 1838. Dňa 7. novembra 1860 vzal si za ženu Veroniku Fundárkovú, dcéru známej starej slovenskej rodiny. Z tohoto manželstva sa 6. januára 1862 narodil syn, pokrstený menom Gašpar, ktorý si 2. septembra 1884 vzal za manželku Tereziu Budiškovú, narodenú 29. sept. 1863 vo Veľkej Bytči. Budiškovci boli hrnčiarmi Veľkej Bytče, známi široko-diaľko po celom okolí z jarmokov, na ktorých predávali výrobky svojej starej a známej dielne.

Gašpar Tiso bol roľníkom, ale vyučil sa aj mäsiarskemu remeslu. Typický príklad pre slovenské pomery. Statočný, svedomitý v jednom i druhom povolání. Tak ako tisíce podobných, ťažko by mohol odpovedať, čo je vlastne jeho zamestnanie?

Šetrnosť bola v tejto rodine dedená s pokolenia na pokolenie. Prácou a šetrnosťou rástol aj skromný majetok tejto rodiny. Často sa v niektorých životopisoch uvádza, že Tiso pochádzal z bohatej rodiny. Raz v reči, keď som to prezidentovi Tisovi spomenul, zasmial sa širokým, veselým úsmevom.

“No, pravdaže, — hovoril — pochádzam z ‘bohatej’ rodiny. Bolo nás sedem. Viete, miera bohatstva je na Slovensku veľmi zaujímavá. Raz, keď som bol ešte kaplánom, prišla ku mne istá žena s plačom, že tí a tí jej čosi vykonali. Vraj taký boháč a mne chudobnej žene urobil takú škodu.”

“Ale, — hovoril som — veď on nie je boháč. Veď má len dve kozy.”

“No, hej, — odpovedala žena — ale ja ich nemám!”

“Mali sme slušnú strechu nad hlavou, mali sme čistý, pekný dedinský dom a peceň chleba vždy na stole, prikrytom obrusom. Mali sme to, čo človek k slušnému životu potreboval. To bolo, to naše bohatstvo. A čo bolo, bolo z práce”, hovoril prezident.

3. Na schodkoch oltára.

Z manželstva Gašpara Tisu a Terezie Budíškovej narodilo sa sedem detí: Pavol, Jozef, Mária, Ján, Hana, Jozefka a Terezia. S rokmi, ako pribúdaly deti, pribúdalo aj starosti, a to všetko vyrovnávala a do rovnováhy uvádzala statočná, usilovná práca muža i ženy. Práca doma, práca na poli a práca v remesle.

V tomto jednoduchom dome však bolo čosi, čo vie nahradiť i to skutočné bohatstvo. Prísny otec, láskavá matka a dohromady dobrí a zbožní rodičia. Panovala tu filozofia, ktorá korenila v ťažkej knihe životopisov svätých, v Radlinského Nábožných výlevoch, v ruženci a v modlitbe. Filozofia, ktorá sa vie preniesť

nad nešťastím, nad neúspechom, ktorá vie, že osudy ľudí riadi On, bez vôle ktorého sa ani vlas na hlave ľudskej nepohne.

Čo bolo vrcholnou túžbou takýchto matiek? Čo mohlo byť ich najväčším potešením v živote?

Vidieť syna kráčať k oltáru, prijať z jeho ruky Telo Kristovo, a iste nikdy neboly šťastnejšie ako vtedy, keď primiciant im položil ruku na hlavu, dávajúc prvé kňazské požehnanie.

Iste aj Terezia Tisová po prekonaní bolestí porodu, dívajúc sa na svojich synov, v srdci svojom prechovávala túto nevyslovenú túžbu. Vyplnila sa jej a to dvakrát. Dvoch kňazov vychovala Cirkvi, dvoch pracovníkov národu.

Druhorodený syn Jozef narodil sa 13. októbra 1887 vo Veľkej Bytči. O jeho detskom živote možno odcitovať slová Písma: “Chlapček však rástol a zosilňoval plný múdrosti a milosť Božia bola v ňom.” Rástol v malomestskom bytčianskom prostredí viac pod opaterou starého otca než vlastného. Dedko Budíšek bol kostolníkom, nuž v predstavách malých chlapcov ťažko nájst autoritu vyššiu od kostolníka. Kostolník mladým chlapcom imponuje väčšmi než všetci ostatní, slúži pri oltári, zapaľuje sviece a robí aj poriadok medzi nezbednými chlapcami. Obdivom i láskou k dedkovi bol ovplyvňovaný aj Jozef. Sotva začal chodiť do školy, sotva sa naučil čítať, už sa od staršieho brata Pavla učí miništranciu a predstupuje pred oltár. Tam sa začala jeho požehnaná kariéra. Úvodná modlitba “Introibo ad altare Dei. Ad Deum, qui laetificat juventutem meam“ (Pristupujem k oltáru božiemu. K Bohu, ktorý ma oblažuje od mladosti) viedla kroky jeho z Veľkej Bytče do života.

Ľudové školy vychodil doma v rodisku v trojrečovej slovensko-maďarsko-nemeckej rímsko-katolíckej cirkevnej škole. Učiteľmi

tu boli odchovanci modranského učiteľského ústavu Pavol Trusi-
na a Alojz Brunner, dobrí pedagógovia, z toho starého zrna, sve-
domitej práce, ale i dobrí povedomí Slováci. Jeho učiteľ Brunner
po rokoch, keď si spomínal na tohoto malého žiacka, ktorý stále
sedel v prvej lavici, žive sa pamätal, že on, učiteľ, prichádzal s
ním do konfliktu najčastejšie preto, lebo veľmi rád pomáhal
susedom šuškaním.

Bolo len prirodzené, že najlepší žiak triedy po šiestom roku
odišiel na stredoškolské štúdiá na rím.- kat. nižšie gymnázium v
Žiline. Prvý rok býval v dome kováča Židka, v nasledujúcich
rokoch u Antona Šturma, tokára v Žiline. Na štúdiá odchádzal s
tým povedomím, že bude kňazom. Toto vedomie vlačilo už aj
malému študentovi istý stupeň vážnosti, istej, záväznosti k svoj-
mu budúcemu povolaniu, ku ktorému pripravoval nielen
usilovným štúdiom, ale aj správaním sa.

Po absolvovaní nižších gymnaziálnych tried, konkuroval v Ni-
tre do seminára. Doporučenie jeho katechéta, skvelé vysvedčenia
z nižších tried, doporučenie bytčianskeho rím.-kat. farára,
známeho politika a poslanca ľudovej strany (Zichiovskej) otvorily
mu dvere do nitrianskeho seminára a tam dokončil tým istým
prospechom aj vyššie triedy gymnázia na piaristickom gymnáziu,
ktoré malo v tých časoch prvotriedne meno, ako ústav prísny, ale
aj dobrý. Tu dokončil stredoškolské štúdiá.

4. Najlepší z najlepších.

Elitu mladých teológov zo všetkých diecéz Uhorska posielali
ich biskupi na štúdiá na bohoslovecké učilište do Viedne, do
Pazmáneu. Pre katolíckeho kňaza v bývalom Uhorsku už tá sku-
točnosť, že študoval v Pazmáneu, bez ďalšieho vysvetľovania

znamenal, že bol vynikajúci žiak. My Slováci sme od najstarších čias, od založenia tohoto ústavu, bohato ho zásobovali mladými levítmi. Keď sa prehrňame životopismi slovenských vlastencov, katolíckych kňazov, veľmi často sa dočítame jednoduchou vetou vyjadrenú radostnú skutočnosť aj známku schopností “študoval v Pazmáneu”.

Mladý študent bral svoje budúce povolanie veľmi vážne. Hladnou dušou človeka, po vede túžiaceho, vrhol sa na pramene posvätej vedy, usilovne študoval a rozširoval si okruh vedomostí. Zahľbil sa najmä do vied sociologických. Už tu zbadal dôležitosť dvíhania životnej úrovne slovenského človeka, potrebu postaviť ho vyššie, zbaviť ho pijavic, ktorými slovenské dediny boli preplnené, zbaviť slovenské dediny úžerníkov, ktorí prichádzali s ničím a s majetkami odchádzali, nechávajú za sebou zadlženú, mravne i hmotne upadlú dedinu. Viedeň mladému teologovi vtedy dávala po tejto stránke veľa. Bolo to v časoch, keď vo Viedni sa začína vzmáhať kresťanský socializmus, keď, slovko socializmus, nedávno ešte strašné začína dostávať tú tvárnosť, ktorá mu vlastne patrí.

V usilovnej práci ubiehaly Tisovi viedenské roky. V týchto rokoch milou prestávkou pre neho i rodičov boli školské prázdniny, výlety, návštevy známych v okolí i šport, plávanie vo Váhu a zasa znova usilovné štúdium a knihy. Jeho profesorom tam bol známy rakúsky politik, prelát Seipel.

Koncom minulého a začiatkom tohoto storočia začali na Slovensku účinkovať hlasisti. Týmto menom, podľa časopisu “Hlas”, vstúpili do slovenského verejného života. Hlasisti hrali významnú úlohu v slovenskom živote. Vstúpili do verejného života ostrou kritikou starých, vytýkajúc im nepohyblivosť,

naivnosť, rusofilstvo a útek od skutočného života. Ich časopisy ostro kritizovali aj mravný život. Tvárili sa, akoby národ slovenský všetci zrádzali, akoby ho nikto nemiloval, akoby všetci tí, čo mu stáli v čele, boli ľudia mravne menejcenní. Hľa, národe, tu sme my a my ti ukážeme, ako sa to má robiť. Hlasisti boli žiaci T. G. Masaryka, ktorý použil túto skupinu mladých Slovákov, aby na český vzor formovali aj slovenské duše.

Hnutie vyvolalo v slovenskom živote veľkú búrku. Škultéty, Vajanský a iní starší Slováci sa postavili ostro proti tomuto hnutiu a Vajanský pri istej príležitosti T. G. Masaryka vyobšľoval aj dážd-
nikom, ktorý mu otrepal o hlavu. Masaryk sa nebránil, ale utekal.

Bude iste raz veľmi zaujímavým materiálom pozrieť sa po morálnej stránke života týchto mladých mravokárcov. Po prvé, skoro všetci hlasisti študovali zle, ich štúdiá na univerzitách sa preťahovali do nekonečna, o jednom z ich zakladateľov jeho strýko, katolícky farár, ktorý mu platil štúdiá, sa vyslovil, že ho stál viac zlata, než váži. Dr. Šrobár študoval celých 9 rokov, slovom práve dva rázy tak dlho, než bol normál, a skončil poslednú skúšku len tak, že dal čestné slovo profesorovi, že bude si svoje nevedomosti doplňovať na univerzite i napriek tomu, že bude už doktorom. Žiadal od neho, aby ešte jeden semester chodil na prednášky. Pravda, Šrobár si nič nerobil z čestného slova, ale odišiel domov a na univerzite sa viac neukázal, len neskôr, keď miesto inej sinekúry dala mu Praha za dielo zrady kreslo univerzitného profesora z oboru, v ktorom nikdy nepracoval, ale o ktorom ani nikdy neprednášal. Bude iste zaujímavé, že túto mravokárci žili nemravne, zrádzali národ, cirkev, priateľov, ale i vlastné ženy a deti.

Nuž jeden z nich, Dr. Minárik, bol lekárom vo Veľkej Bytči a to v rokoch, keď Tiso študoval teológiu. Dr. Šrobár vo svojich rozpomienkach spomínal si, ako ho v Prahe privítali slovenskí študenti Daxner a Minárik. Zaviedli ho do krčmy a usporiadali preteky, kto viac piva vypije. Minárik zvíťazil, píše Šrobár, ale jemu prišlo zle a povracal sa. To bolo vari to najzaujímavejšie, čo Šrobár o tomto vynikajúcom členovi hlasistickej spoločnosti Minárikovi poznamenal.

Dr. Minárik, vystupujúci na jednej strane ako Slovák, rodoľub, na druhej strane bol skutočne dobrým žiakom T. G. Masaryka. Do kostola nechodil, Bohu sa posmieval, z náboženstva si robil len posmešky. Nie div, že i jeho morálny život, riadiac sa takýmito heslami, vzbudzoval v širokých masách bytčianskeho katolíckeho obyvateľstva viacej odporu než lásky, viacej odpudzoval než priťahoval i od slovenskej veci, ktorej horlivým prívržencom bol. Pravda, pracoval s tendenciou, akú hlasisti mali — v konečnom výsledku počesť Slovákov. Minárik pôsobil príťažlivo len na tú skupinu slovenských študentov vo Veľkej Bytči, ktorá mala ten istý morálny základ ako on. Dokázalo sa to neskôr v živote aj v prípade Rudolfa Kubiša, ktorý jediný z Tisových rodákov sa prihlásil v procese k dobrovoľnému svedectvu proti Tisovi a svedčil, že Tiso nebol Slovákom, lebo sa slovenským študentom, ktorých viedol Minárik, vyhýbal, ale udržiaval styky s farárom Teselským.

Pravda však bola troška iná. Jedna časť študentov pre Minárikov náboženský postoj sa radšej pridala na stranu miestneho farára Teselského, dobrého kňaza, dobrého kazateľa, ale maďaróna. Teselský sa stal aj poslancom Zichyovskej ľudovej strany, ktorá v tých časoch jediná mala prijateľnejší pomer k

národnostiam, i k Slovákom a jej prví dvaja poslanceckí kandidáti na Slovensku boli dvaja evanjelici, na ktorých však evanjelickí farári, ako to opísal Markovič v “Nitrianskom politickom procese”, nehlasovali, ale hlasovali radšej na maďarského liberála katolíka alebo žida. Na začiatku táto strana získala celé Slovensko a jej najoddanejším hlásateľom i propagátorom bol práve Markovič — evanjelik. Ale keď neskôr strana zradila, Slováci sa odtrhli a založili si slovenskú ľudovú stranu.

Minárik si získal tú časť študentov, ktorá i po morálnej stránke rada prijímala hlasistické zásady. Kubišovci praktickým životom ukázali, že takéto priateľstvá nenosia úžitok. Jeden z bratov Kubišovcov, poslanec Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, stranu zradil; jeho syn, bohatý arizátor, vrah, agent Gestapa, partizán, postrach nočného života žilinského, kartár a ožran už len vystupňoval bezmoralitu otcovu. A Rudolf Kubiš jediný z tisícov Tisových rodákov prihlásil sa dobrovoľne svedčiť proti Tisovi.

Strávil som za zvláštnych okolností s Kubišom asi 9 mesiacov. Dlhé hodiny sme hovorili o prezidentovi, o pomeroch, z ktorých vyrastali pri sebe v jednom meste, hovorili sme o nacionálnych sporoch a zápasoch v malých slovenských mestách a Kubiš nikdy ani slovom nehovoril o tom, o čom šiel Daxnerovi svedčiť. Hovoril opak. Vari si myslel, že týmto spôsobom sa vykúpi zo žalára, lebo i on druhý rok sedí v ňom, a to ako guvernér Slovenskej národnej banky. Opačne Kubiš mi tvrdil: “Ak sme my všetci našou prácou v rokoch vojny pozdvihli životnú úroveň slovenského človeka, ak sme ho zachránili pred totálnou nemeckou okupáciou, nuž za to hodno i trpieť.” A potom sa prihlásil dobrovoľne, aby svojim svedectvom priťažil svojmu

rodákovi, ktorý za tieto veci najviac vytrpel preto, lebo najviac vykonal.

Nuž, hlasistická morálka v konečných dôsledkoch.

V roku 1910 Dr. Augustín Fischer-Colbrie, učenec a biskup svätého života, vysvätil vo Viedni Tisu za kňaza. Prvú svätú omšu odbavil doma v rodisku. Primície na slovenských dedinách nebývaly a nebývajú malými slávnosťami. To býva slávnosť celej dediny, celého mesta a okolia. Slovenské chrámy obyčajne v deň prvých omší nestačia pojať veriacich a preto skoro vždy aspoň kázeň sa odbavuje vonku pred kostolom. Tak to bolo i v Bytči, keď mladý kňaz vystupoval znova schodíkami k oltáru. K tomu oltáru, pri ktorom od detstva ministroval, pri ktorom si zamiloval stav kňazský.

A o rok neskôr na univerzite dostal hodnosť doktora svätých vied teologických.

V mladých rokoch Jozefa Tisu niet nič dramatického, nič vzrušujúceho. Je ako každodenný život, preplnený drobnými radosťami, starosťami, neúspechmi, bolesťami, ale najmä statočnou prácou. Nič vzrušujúceho, ale taký bol vtedy aj život, pokojný a tichý.

Obrnený vedomosťami, dokonalou znalosťou jazyka nemeckého, zakončuje v predvečer strašnej eurupskej búrky štúdia.

5. S doktorátom na grapy.

Po vysokoškolských štúdiách, s vysvedčeniami o mimoriadnych schopnostiach a vedomostiach, z jedného z najrušnejších a najkrajších miest Európy, z Viedne, vracia sa Dr. Jozef Tiso späť domov na Slovensko za kaplána do malej chudobnej dedinky, Osčadnice.

Píše sa rok 1910.

Tiso je doma, v kraji praotcov, v kraji najväčšej slovenskej chudoby. V tom je veľkosť kňazského povolania, že k najbiednejším, k najvzdialenejším posielal tých, ktorí v civilnom živote by to považovali za urážku, za krivdu, za znehodnotenie svojich vysokých štúdií a vedomostí, aby sa nechali za živa pochovať do zablatených, chudobných, v letných časoch poloprázdnych dedín, lebo všetci silní a zdraví stiahli sa kdesi dole na úrodné maďarské roviny, aby si zarobili na zimu aspoň kus chleba, ktorý im skalami preplnené grapy nechcely dať. Ale či nie je aj v tomto veľkosť, sila, pre ktorú nebolo vynájdené ešte meno, keď títo ľudia s vrecami obilia vracali sa vždy na jeseň ako vtáčence domov?

Do tohoto najopustenejšieho kraja poslal biskup najlepšieho žiaka a doktora teológie. Najlepších treba dať najbiednejším, najučenejším najopustenejším a najusilovnejším do tvrdej práce.

Hovoril som veľmi často s prezidentom Tisom o týchto jeho rokoch. Zaujímavé bolo ho pozorovať, ako sa rozradostnil, oči mu zasvietily, široký úsmev sa mu rozlial tvárou. Bolo vidno, že si veľmi rád spomínal na toto účinkovanie.

“Viete, — hovoril mi raz — to bola moja druhá univerzita. Je chybou, že dnes, keď preložíme učiteľa na lazy, kopanice, sbehne sa nielen k ministrom, ale ešte i ku mne hľba intervencií pánov poslancov, aby sme ho dali do mesta. Nuž, veď nemáme len mestá! Ihneď sa začne dokazovať, aký je on dôležitý pre ten alebo onen spolok, pre kultúru toho alebo onoho kraja. Nuž nech ukáže, čo vie tam, kde to najviac potrebujú.”

Tiso prišiel a ihneď zbadal, kde je koreň biedy. Raz, prechádzajúc sa po prezidentskom parku, ako na najhrdinskejšiu

vec svojho života si spomínal, ako šiel do Žiliny kupovať kožu, súkno a iné potrebnosti pre krpčiarske družstvo, ako týmto spôsobom vyfúkol slušné zisky vydriduchovi, ktorý tento ľud vyciciaval, ako organizoval odpredaj týchto výrobkov, ako aj tu ľudia získali zasa slušnú sumu peňazí, ktoré sa predtým dostávaly do cudzích vrecák.

Na Slovensku treba začať pri krpciach.

S dekanom Štefanom Krautnerom, roduverným Slovákom, založili v Osčadnici svojpomocný hospodársky spolok, a tak krok za krokom začali vymaňovať ľud z osídíel ziskužravých vydriduchov a pijavíc. A pod touto prácou, bez násilia, odpadúvala s tela ľudu pijavica za pijavicou a za každou akoby o hlavu sa zdvihla celá dedina, dvíhala sa životná úroveň a sebedomie.

Pravda, Dr. Daxner, Šujan, Rigan takúto prácu nepovažovali za národnú prácu a najmenej Dr. Rigan, lebo Tiso takouto prácou odhadzoval s tela národa pijavice.

Ale asi po roku poslal ho biskup z Osčadnice do Rajca za kaplána. Po dvoch rokoch posielala ho do Bánoviec nad Bebravou, do mestečka, ktoré v jeho živote hralo takú veľkú rolu, ktoré sa stalo jeho mestom a na ktoré vrazil pečať svojej osobnosti dlhou, starostlivou prácou. Takto mladý kňaz sbieral skúsenosti do života. Nazrel do najchudobnejších chalúp kysuckých lazov, stretol sa s biedou i radosťou ľudí, odtrhnutých od sveta, soznámil sa s potrebami i žalosťami priemyselných robotníkov rajeckého okolia, našiel svoj pomer i k mestu slovenských remeselníkov, k mestu, ktoré sa stáva známe dokonalosťou i vkusnom nábytku, k Bánovciam nad Bebravou.

V Rajci Dr. Jozef Tiso zakladá filiálku Slovenskej banky, banky, ktorá bola výslednicou nového politického úsilia

vyvolaného pohybom ľudovej strany koncom minulého storočia. Slovenská banka, ako i Ľudová banka a Tatra banka mali znamenať nový smer slovenskej politiky, ktorý sa začal prenášať z novín do života. Tieto banky boli pevnosťami, z ktorých sa začalo útočiť na drobných dedinských finančných špekulantov, ktorí dávali podpisovať “veksle” tak, že na jednu sumu vystavili aj tri zmenky a potom ich zaprotestovali a pozbavovali tak o majetky tisíce a tisíce drobných ľudí, vyhánajúc ich do emigrácie alebo urobiac si z gazdov bírešov na tom, čo nedávno bolo ich majetkom. Nuž a Jozef Tiso, kaplán rajecký, prenáša jednu baštu hospodárskej obrany slovenskej do Rajca, mesta papučiarov i remeselníkov a fabrických robotníkov.

Ale pravda, ani toto slovenskí zradcovia nikdy nepochopia.

V Bánovciach Jozef Tiso v remeselníckom krúžku začína slovenských remeselníkov učiť slovenský pravopis, zakladá ochotnícky divadelný krúžok, mladí chlapani i dievčence začínajú pod jeho vedením hrať slovenské divadlá, najčastejšie Urbánkove, ktoré ešte i dnes obveseľujú, potešujú a stále tvoria najobľúbenejší repertoár slovenských ochotníckych javísk, lebo sú písané človekom, ktorý poznal národ, miloval ho a bol hlbokove-riacim kresťanom-katolíkom. Mladý kaplán stáva sa dušou verejného života. Stopy jeho činnosti sa objavujú v kostole, v škole, vo verejnom živote, dvíha mesto, ku ktorému prilnul srdečnou láskou na každom poli.

Sotva sa rozprúdil v Bánovciach tento rezkejší život, svet sa otriasol po niekoľkých výstreloch v Sarajeve, čiernymi mrakmi zaplnená obloha Európy rozburácala sa prudkou búrkou, vypukla vojna, a od tých čias, možno hovoriť, trvá stále, stále a nie je

ešte ani dnes dokončená, ani dnes nie je svet v tom pokoji, na ktorý bol zvyknutý.

Mladý kňaz musel narukovať. Stáva sa vojenským kaplánom, odchádza na front so svojim slovenským trenčianskym plukom, vyše roka strávil na bojišti, potešujúc, posilňujúc a pripravujúc na poslednú cestu svojich rodných slovenských bratov.

Ťažký zápal obličiek, dlho neliečený, ho razom povalil. Odchádza do nemocnice a odtiaľ ho posielajú domov, do nemocnice, na liečenie. Ťažká choroba sa liečila pomaličky. Biskupský úrad vyreklamoval chorého kňaza z vojny a biskup ho už neposlal viacej do Bánoviec, ale nechal si ho v Nitre, vymenujúc ho za špirituála v seminári a za profesora na miestnom gymnázii, na ktorom pred desať rokmi on sám skončil stredoškolské štúdiá, a neskôr i za súkromného biskupského tajomníka.

Druhý dôležitý úsek Tisovho života sa uzaviera. K školským knižným vedomostiam dostal v týchto rokoch znalosti, ktoré dáva len život, len priamy, bezprostredný dotyk s jeho bolesťami i radosťami. Skúsenosti, ktoré sa získavajú na krvavom poli vojny, bezprostredný styk s ľuďmi v situáciách najbezradnejších, vo chvíľach najstrašnejších.

C.

V boji

II.

Príprava do boja.

6. Tichí a iní Slováci.

Tí, ktorí sa na Slovensku po roku 1918 zmocnili moci a najmä finančných zdrojov, podelili slovenský národ na mnoho rôznych skupín. Predprevratoví Slováci, a to v niekoľkých skupinách, patriarchovia, verejní Slováci, tichí Slováci, známi i neznámi Slováci a pod. Proti tejto skupine boli Slováci, ktorí vlastne už neboli Slováci. Slováci, ktorí sa Slováckmi síce narodili, ale jedni sa stali zjavnými maďarónmi, iní tajnými maďarónmi, iní Maďarmi. Potom boli Slováci martinského ducha a Slováci československého zamerania. Slováci katolíci a Slováci evanjelici. Všetko toto smerovalo však len k jednému. Právo, vplyv a miesta patria len nám, potomkom Dérerovského rodu, hoci pani Dérerová bola Nemka; nám Hurbanovcom, hoci pani Hurbanová bola Nemka; nám Dulovcom, Jesenskovcom, nám a len nám, ktorí máme minulosť našich otcov a k nej dobrý evanjelický rodný list. Vy katolíci, ak ste boli aj verejní Slováci, nie ste takí Slováci, akí boli naši tajní Slováci. “Nám patrí výnos tejto zeme celý”, bolo heslo týchto pažravých rodov a ostrými laktami tlačily sa k finančným a mocenským zdrojom, a ak narazily na niekoho, nuž začaly sa mu prehrabávať v minulosti, ako keď podozrivý človek v kožuchu hľadá voš.

Kam patrila Tiso?

To, že zakladal nejaké družstvo a spolok v Oščadnici, to, že zakladal filiálku Slovenskej banky v Rajci, to, že sa staral o svojich remeselníkov v Bánovciach, že sa staral ako mladý kňaz o to, aby sa založil spolok slovenských katolíckych kňazov, to, že učil

pravopis remeselníkov, to všetko predsa nie sú hrdinské činy rodoľubstva, ktoré by mohli z katolíckeho kňaza urobiť rovnocenného Slováka napr. s Dr. Štefánikom, Dr. Daxnerom, Dr. Lettrichom, J. Ursíny, Hurbanom, Riganom a inými a inými. To je maličkosť.

Dr. Jozef Tiso v 28. roku prešiel už kus života, videl ho, ohmatal ho, našiel chorobu, vyskúšal aj liek, jediný a najlepší, ktorý mu zapríčinil toľko nepríjemností úž v laviciach bytčianskej ľudovej školy, keď dobrosrdečne, inštinktívne nevedomému kamarátovi chcel dať kúsok zo svojich vedomostí, keď riskoval i pokarhanie a šuškal, aby i jeho kamarát obstál v zápase života. Život na lazoch oščadnických, život chudobných krpčiarov, papučiarov, rajeckých súkeníkov, bánovských remeselníkov a roľníkov mu dával recept na všetky naše biedy. A ten recept v rokoch neskorších povýšil za heslo, vyšité do zástavy prvého prezidenta Slovenskej republiky: “Verní sebe svorne napred!”

Vernosť, samobytnosť, svornosť a pokrok i tak by sme mohli v iných a skoro vo význame totožných slovách vypísať Tisovo heslo.

On nepotreboval knihy cudzích učencov, on sa neučil poznávať slovenskú biedu v začadených kaviarniach pražských a z cudzích marxistických kníh. Sociálnu prácu nechápal tak ako marxistickí literáti a básnici slovenskí ospevovaním špiny, brlohov hriechu, ale odstraňovaním biedy a špiny na mieste, a vlastnými rukami a vlastnou prácou. On sa nestrelal so slovenskou biedou v teórii, ale v živote. On ju preto ani neodstraňoval teoreticky, ale prakticky.

Ale v zrakoch jednej časti národa slovenského, ktorá sa násilne, samozvanecky povýšila na elitu slovenského národa, toto

nie je národná práca, toto nepatrí do národných zásluh. Opačne, toto všetko — a najmä v širokom, celoslovenskom zameraní — považovali za zradu na národe, za zločin, ktorý súdili a trestali trestom najvyšším.

Ale, a to si musia uvedomiť, táto kapitola slovenských dejín nie je zatvorená. Opačne, ona sa len teraz pred našimi zrakmi otvorila. Súd o nej vynesie slovenská história spravodlivo a veríme, že v krátkej budúcnosti.

7. Tisove maďarské články.

Ideálom Dr. Tisu však nebolo zostať vonku na dedine. On mal vyšší plán pred sebou, chcel vychovávať kňazov, chcel sa stať profesorom teológie. Pastoračná činnosť v malej Oščadnici, v Rajci, byly pre neho len ďalšou školou a prameňom nových vedomostí, ktoré chcel Tiso dávať ďalej a pomocou ktorých chcel národu a Cirkvi dávať dokonalých kňazov. Preto Tiso prijal s radosťou vyzvanie, aby zostal v Nitre. Hoc následkom choroby bol ešte slabý, púšťa sa s celou vervou do práce. Začína si všímať i hospodársku stránku biskupských majetkov a jedným z jeho prvých zásahov je podvýšenie platov vinohradníckym robotníkom na biskupských vinohradoch. A práve pre toto sa dostal do konfliktu s inými činiteľmi v biskupskej kancelárii, ktorí v tomto videli rozhadzovanie peňazí.

V tých rokoch začína však aj v maďarskom kňazstve triedenie. Bolo to najmä pod vplyvom biskupov Fischer-Colbrieho a Procházku, biskupov svätého života, vedátorov a učencov svetového mena. Obidvaja biskupi stali sa hlásateľmi novej sociálnej politiky, povzbudzovali kňazov, aby nezabúdali na sociálne problémy. Pod ich patronáciou začalo rásť i v Uhorsku kresťansko-

sociálne hnutie. Tiso je na nitrianskej kapitule prvý, ktorého toto učenie zachytáva a to nielen teoreticky, on mal tu už isté praktické skúsenosti s roľníckou chudobou, ale mal aj isté skúsenosti s fabričným robotníctvom, ba i remeselníckym živlom. V tých časoch o týchto otázkach začal prispievať i do miestneho maďarského týždenníka “Nyitramegyei Szemle”.

Ide o niekoľko málo článkov a predsa v Tisovom živote hrajú veľkú úlohu. Nuž zastavme sa pri nich, lebo Daxner, Dérer a iní na základe týchto článkov chcú vykonštruovať teóriu o národnej menejcennosti Dr. Jozefa Tisu. Preto, lebo mladý Tiso napísal niekoľko maďarských článkov pred rokom 1918, nemôže byť on rovnocenným Slovákom napr. s Dr. Daxnerom, Riganom, Rašlom a inými, ktorí nepísali po maďarsky, ale, pravda, ani po slovensky ani riadka.

Keby sme shromaždili všetky Tisove články a na druhej strane články a úvahy, ktoré už o nich boli napísané, nuž zistili by sme, že váha kritik prevažuje váhu pôvodných článkov. Ale vari ešte od toho zaujímavejšie je, že ani jeden z týchto “kritikov”, uvažujúc o nich a odsudzujúc ich, neodcitoval ani jednu jedinú vetu z nich. Hovoria všeobecne, nadávajú, ponižujú, ale nikdy sa nestalo, aby boli dali do úvodzoviek doslovný citát, hoc už aj z textu vytrhnutej vety. Vieme, že čo sa s vytrhnutými vetami dá dokázať ešte aj z Písma, nieto z novín.

Prečo nič neodcitovali?

Jednoducho preto, lebo tie články neobsahovali ani jedinú protislovenskú vetu, ani jedno slovo, ktoré by bolo proti Slovákom a ich právam a záujmom, ani jedna veta za Maďarov.

To boli články dobrého katolíckeho kazateľa, ktorý o veciach všeobecných hovorí k veriacim. Novinárske články o Kristovej

náuke, o sociálnej otázke, o právach robotníckych. A o týchto veciach dobrý kňaz môže hovoriť v každej reči. Podstatou nemusí byť, v akej reči bola vec napísaná, ale to, či bola dobrá alebo zlá. Lanštiak a Launer písali po slovensky dokonca v bibličtine, ale protislovensky. Mudroň písal Felvidék po maďarsky, ale v slovenskom duchu. Jászy a Mocsáry písali po maďarsky, ale za Slovákov.

Tisove novinárske články stali sa predmetom záujmu už v bývalej ČSR. Dr. Čaplovič, redaktor "Robotníckych novín" a známy československý jednotár, prišiel jedného dňa asi pred 10-15 rokmi za Dérerom. Dr. Dérerovi oznámil veľkú senzáciu. Dozvedel sa vraj, že Dr. Tiso, ako biskupský tajomník, napísal niekoľko maďarských článkov v nitrianskom týždenníku "Nyitramegyei Szemle". On, Čaplovič ich nečítal, ale vraj cíti, že iste tam budú maďarsko-nacionálne články, povzbudzovanie do vojny, lebo vznikly v rokoch vojny, nuž bolo by ich vraj treba preložiť a iste by mohli byť skvelým materiálom na znemožnenie Dr. Tisu v politike. Bolo to práve v časoch, keď Tiso veľmi často rokoval s Benešom a usiloval sa nejakým spôsobom rozriešiť slovenskú otázku. Títo páni chceli mať materiál, ktorým by boli bývali mohli v pravej chvíľke Tisu kompromitovať. Čaplovič bol sväto-sväte presvedčený, že tie maďarské články im tento materiál dodajú, lebo si nevedeli ani predstaviť, žeby niekto písal aj o iných veciach, než o zdôrazňovaní vernosti a oddanosti a poddanskej úcty.

Ale Čaplovič bol "nezištný rodoľub" a čechoslovák pravého zrna a preto zdôraznil, že takáto práca by stála asi 5000 korún.

Dr. Dérer s veľkým nadšením hlásil vec Benešovi i iným českým činiteľom. Čaplovič dostal 5000 korún, zaopatril si z ni-

trianskej biskupskej knižnice ročníky tohoto časopisu a preložil všetky Tisove články a potom ich dodal Prahe. A v Prahe ich študovali, točili s nimi napravo i naľavo, hľadali v nich maďarský nacionalizmus, hľadali v nich protislovenské stanovisko Dr. Tisu, ale nenašli ho. Veľký spis napokon dal Beneš uložiť do archívu. Napokon konštatovali: nemožno z nich nič proti Tisovi použiť; uverejnením ich prekladu urobili by sme Tisovi len dobrú reklamu, lebo sú to úvahy veľmi bystré, veľmi múdre a s jasným moderným sociálnym podfarbením.

Posledný z týchto článkov bol napísaný o Wilsonových 14 bodoch, ktoré Tiso vítal ako prameň nového svetla, novej celosvetovej politiky a ako koniec národného útisku.

Jak hlboko Tisovi protivníci morálne upadli, nuž o tom si vystavil svedectvo Dr. Ivan Dérer v českej knihe “Slovenský vývoj a ľudácka zrada”. Hoci Dérer Tisove články čítal, hoci ho stáli niekoľko tisícok, hoci ich dodával na Hrad pražský, napriek tomu napísal o Tisovi:

“V první světové válce byl velmi činný v maďarské žurnalistice. Do Nyitramegyei Szemle, vycházejícího v Nitře, napsal tehdy mnoho různých maďarských článků, v nichž glorifikoval maďarskou vlast, vyzdvihoval hrdinskost maďarského vojska, zastával názor, že slovenský lid treba chránit před pánslavistickými přepjatci, že je třeba vychovávat v maďarském patriotismu atd.”

Dr. Dérer však neodcitoval ani jedinú Tisovu vetu, ktorou by bol podoprel to, čo tvrdil. Ale ani pred súdom Daxner a Šujan nezmohli sa ani na jeden citát. Prečo necitovali Tisu? Nuž, lebo toho, čo Dérer napísal, v Tisových článkoch niet. To si Dérer, nemecko-slovenský kríženec, vymyslel.

Ale, keďže začal sa taký boj a keďže naši protivníci vytiahli tento meč, nuž poťažkajme ho aj my v rukách.

Dérer napísal, že Tiso dvíhal hrdinskosť maďarského vojska, bol proti panslavizmu, oslavoval maďarskú vlasť. Všetko toto, skoro od slova do slova, nachádzame v Národných novinách z r. 1914 v článku alebo ozname, ktorým veľký Slovan, Slovák, patriarcha vodca predprevratových Slovákov, predseda Slovenskej národnej rady, deklarant, poslanec revolučného národného shromaždenia, syn dobrej, spoľahlivej slovenskej evanjelickej rodiny Matúš Dula slovenskej verejnosti odkazuje, že následkom vojny zastavuje činnosť národnej strany.

Mohol to urobiť jednoduchým vyhlásením, ale on to urobil v slávnostnejšej forme. Dula v mene národnej strany hovorí v tomto ozname “o poddanskej láske Slovákov k Uhorsku” a “o mnohých dobrodeniach, ktoré sa nám Slovákom najmä v kritických časoch dostaly”. Spomína, ako sme bez reptania a oduševnene vystrojili nesčíselné tisíce vojnopovinnej mládeže pod vojenské zástavy, ďalej hovoril o tom, ako dejiny slovenských plukov dokazujú našu nenáročnosť, i o tom, ako slovenský národ prejavil poddanskú lásku k dynastii za tie mnohé dobrodenia a milosti. A najmä zdôraznil, že **pokrvenstvo Slovákov so slovenským plemenom nesmie Slovákov hatiť v tom, aby oni poddanskej a vlasteneckej povinnosti v úplnosti neurobili zadosť.**

To nebol neznámy mladý kaplánko z kopianíc, to bol vodca najstaršej politickej strany slovenskej, reprezentant toho írečitého evanjelického martinského slovenského nacionalizmu. Ten hovoril takto.

Tiso nikdy nič podobného nenapísal a keby aj bol napísal, nebolo by to jedno, lebo politický hlas dedinského kaplána nemohol vyvážiť hlas predsedu strany.

Máme my slovenskí katolíci povedať, že Dula bol hungarista? Máme povedať, že preto, lebo Dula takto hovoril v r. 1914, nemal právo podpísať martinskú deklaráciu v r. 1918? Alebo všetky Dulove slovenské prejavy, ktoré povedal potom, sú zrušené, neplatné týmto “poddanským” prejavom lásky k dynastii a monarchii?

Nie, ani jeden slovenský katolík nepovedal Dulovi, ty si zradca, lebo ty si v roku 1914 nehovoril o ČSR. Nehovoril o nej ani Déer, aj on v rokoch vojny mlčal.

A nepísali slovenskí evanjelici po maďarsky?

Janko Král je iste básnik takých kvalít, že dnes by sme každého vysmiali, keby zapochyboval o jeho slovenskosti. Janko Král, básnik revolúcie po r. 1849, vplával do maďarizačného mora tak hlboko, že sa o tom rozpísaly Lichardove “Slovenské noviny”. Uverejnily list, v ktorom sa píše: je tu Janko Král, slovenský básnik, ale tu v slovenskom meste slova slovenského neprehovorí, ani keby ste to kolom z neho chceli dostať. Tento Janko Král, ktorý po revolúcii nechcel prehovoriť slovenské slovo, v r. 1861 nadšene ospieval memorandové shromaždenie. Čo robiť s týmto Králom? Vyhodiť ho z národa, lebo sa shováral len po maďarsky?

Aj Hviezdoslav písal maďarské básne a to nacionalistické. Nuž máme ho vyhodit' zo slovenskej literatúry preto, lebo v mladom veku blúdil?

Ak by sme takto začali čistiť, nuž dobre by obišli len tí, čo nič nenapísali a nič nepovedali. Keby sme šli tou mierou na evanjelikov, akou šiel Daxner na Tisu, nezostalo by zo slovenských evanjelikov v slovenskom živote veľa. Nenašli by sme vynikajúce evanjelické rody, ktoré hlasovali vo voľbách proti Slovákovi na maďarského liberála. Nech si len Daxner prelistuje Markovičovu knihu "Nitriansky politický proces"; je tam o tom veľká kapitola.

Ale keď sa hovorí už o tom, nuž hodno sa zmieniť ešte o jednom vynikajúcom národnom činiteľovi, ktorý nakydal na slovenčinu tolko hany, ako žiaden Maďar. Bol to Ján Kollár, slávny autor Slávy dcéry. Kollár v Hlasoch písal o slovenčine s toľkou nenávisťou a s toľkým opovržením, že ešte aj Béla Grünwald v porovnaní s Kollárom bol ospevovateľom krás slovenského jazyka. Kollárovi bola slovenčina rečou kočišov a služiek. Keby to bol napísal niektorý katolícky kňaz, doktorské práce by sa dnes robily na námet "protidemokratický duch slovenských katolíkov". Slovenčina, písal Kollár, že keď ju počuje, vždy mu pripomína zápach maštalného hnoja. Slovom Ján Kollár, keď šlo o pohanenie slovenskej reči, reči ktorou ho učila hovoriť jeho matka, v ktorej mu spievala ukoliebavku, nevyhýbal sa žiadnemu slovu. Slovenská reč mu bola kloakou, bola mu urážkou, ak v nej mala zavznieť pieseň k Bohu, bola mu rečou odsúdenou na zánik a ľutoval, že už nezanikla.

Neviem si predstaviť, že by v niektorom národe uctievali ešte niekoho za rodoľuba, ktorý by takto hovoril o reči toho národa, a

neviem si predstaviť, že by ešte niekto iný bol mohol takto hovoriť.

A predsa Ján Kollár je veľký rodolub a slovenskí katolíci nikdy sa nepokúsili vytrhnúť Jána Kollára s jeho náhľadmi z roku 1840 a hodnotiť ho mierou toku 1940.

Len slovenskí evanjelici inou mierou hodnotia svojich a inou katolíkov. Len oni nachádzajú záľubu v tom, aby Slovákov bolo čím menej, ba vlastne len oni aby mohli byť patentovanými Slovákami.

To sa dalo robiť vtedy, keď sa to robilo v spolupráci s Čechmi, ktorí mali rovnaké plány na ovládnutie Slovenska. Ale keď pominie násilie a teror Čechov, život slovenský dostane sa do riadneho koryta a v ňom zvíťazí len práca a nič viac. Lepšie by urobili, keby výchovu postavili na základ práce zdravého pretekania, prirodzenej konkurencie, snášanlivosti a tolerancie. Pomohli by sebe, lebo by si budovali prirodzené pozície a pomohli by aj slovenskému národu.

Ale povedzme, že aj Dr. Jozef Tiso by bol náhodou len takým Slovanom ako Dula a bol by býval napísal taký článok, čo z toho? Nebol by ani prvým, ani posledným. Matúš Dula aj v máji 1918 na porade národnej strany chcel sa vzdať predsedníckeho miesta, lebo vedel, že sa blížia rozhodujúce chvíle. O chvíľach, ktoré sa blížia, nikto nevie aké budú a najlepším zaistením proti možným omylom a tomu, čo z politických omylov môže vzniknúť (dnes sa tomu hovorí alibizmus), je nič nerobiť, nič nepovedať, utiahnuť sa a mlčať. Nebyť Hlinku, bolo by sa to Dulovi aj podarilo, ale Hlinka vtedy sa ozval a povedal, oj, nie, páni, teraz sa neuteká. Teraz musíme povedať jasné slovo, a keď iní mlčali, Hlinka povedal prvé slovo za ČSR.

Ale niekoľko rokov predtým aj iný význačný český politický činiteľ napísal:

“Hovorí sa často o rozpadnutí Rakúska. Ja absolútne v takúto vec neverím. Dejinné, hospodárske sväzky, ktoré pútajú dohromady rakúske národy sú príliš silné a mocné, než aby sa mohlo Rakúsko rozpadnúť.”

Nuž, čo myslíte, kto by mohol byť týmto čierno- žltým rakušiakom, ktorému sa tak v Rakúsku zaľúbilo? Nikto iný, nikto menší, než najpredvídanejší politický prorok Dr. Eduard Beneš vo svojej francúzskej doktorskej štúdií.

V Tisových článkoch sa však nič podobného Dulovej láske a Benešovmu proctvu nenašlo.

Ale prelistujme sa slovenskými časopismi a hľadajme, čo múdreho v nich nechali Daxner, Rigan, Štefánik, Viktory a iní. Hľadajte v nich, čo nám zanechali otcovia pána Rigana, Schefránka, Karvaša-Kúnošika a iných Novoslovanov, ktorí počas Tisovho procesu viedli prvú útočnú líniu Slovanstva, predprevratového Slovanstva a pod. Ak budete hľadať zistíte, že rodičia obžalobcu Dr. Rigana sa ani za Slovákov nehlásili. Sú z tých, ktorí maďarizovali alebo germanizovali slovenské mestá. Zistíte, že aj v rokoch poprevratových si prihlasovali materinskú reč maďarskú alebo nemeckú.

Hľadajte stopy ich činnosti a nájdete len zmenkové procesy, nájdete krčmy, nájdete úžeru a maďarizáciu. Tiso i vtedy bol na druhej strane ich frontu.

Jiří Šujan, jeden z najtypickejších slovenských odrodilcov, ktorý českou rečou, za riadkový honorár kydal hnoj na všetko, čo bolo slovenské, bol skutočne dôstojným doplnkom Igora Daxnera a “Praslovana” Rigana. Nad tým, čo bolo v slovenských dejinách pekné a veľké, z úst tejto čriedy nemohol ani iný rozsudok padnúť.

Ale vráťme sa k tomu všetkému, čo slovenskí predprevratoví Slováci, doplnení Riganovcami, Scheffrankovcami, Kohn-Karvašovcami a odroňmi druhu Jiří Šujan, pokúšali sa docieľiť. Sme svedkami, že už od roku 1918 jedna trieda Slovákov pokúša sa z národa vylúčiť veľký počet iných Slovákov. Kto sa raz bude zaoberať týmto “národným čistením”, zistí túto skutočnosť: vylučujúci sú evanjelici, vylúčení katolíci. Slovenskí evanjelici sa vžili do akejsi úlohy národných klasifikantov. Jeden z profesorov na strednej škole nám hovorieval: “Na jedničku to nikto nevie, na dvojku len ja, na trojku len najlepší žiak.” Slovenskí evanjelici hovoria: čistými a rýdzimi Slovákami môžeme byť len my a naše deti. Z katolíkov, nuž ak kto, tak ešte Vavro Šrobár, Gusto Husák, nuž ak zatvoríme zrak, aj Lukačovič a Straka. Ostatní katolíci? Vylúčená vec! Oni môžu byť len tak “skoro Slovákami” — ak budú mlčať a na nás voliť.

Oni nechceli vyhodiť z národa len Tisu, oni sa pokúsili vyhodiť zo slovenského národa aj toho, kto najviac zaň v starom Uhorsku trpel — Andreja Hlinku.

V revolučnom národnom shromaždení boli to Duchaj, Devečka, Cholek, Zoch, Markovič, Dérer, ktorí sa pokúsili odmon-tovať Hlinku. Na Šrámkovu reč o Hlinkovi odpovedal Markovič: “Keby nebolo Masaryka, nebolo by Slovákov” (23. jan. 1919). “Hlinka Slovákov neurobil, on ich zradil. Ten človek je jeden

deň kňazom, na druhý deň niečo iného. Ja som Slovák”, hovoril ten istý Markovič v pražskom parlamente 21. januára 1919. Dr. L. Medvecký, usilujúc sa zmenšiť zásluhy Slovákov-katolíkov v národnom boji, hovoriac o deklaračnom shromaždení povedal v pražskom sneme:

“Keď sme sa 30. októbra 1918 slávnostne a jednomyselne osvedčili, že spojujeme svoj osud, osud nášho národa s Republikou československou, jediný Hlinka tam bol.”

Na to sa ozval Karol Kmeťko, v tých časoch poslanec: “A ja som tam bol tiež a bolo tam dosť kňazov.”

Dula sa zamiešal do tohoto sporu a povedal: “Prosím Vás, nehádzte luteránstvo a náboženské trenice medzi nás. My Slováci za ten čas, čo sme sa bránili proti Maďarom, sme sa snášali a v svornosti sme jeden s druhým žili.” (17. febr. 1920.)

Je pravda, že aj Medvecký bol v Martine, ale je pravda aj to, že celému shromaždeniu dali tón Hlinka a Juriga. Nebyť Hlinkovej temperamentnej reči, je pravdepodobné, že by sa shromaždenie bolo skončilo neslávnostne. A márne hľadáte v rozpomienkach na toto shromaždenie aspoň jedno slovo, ktoré by tam bolo padlo aj od pána L. Medveckého. Niet ho. Ale on hovorí “my sme sa spojili s Čechmi 30. októbra 1918”. Ale Hlinka to navrhol, otvorene a proti všetkým už v máji 1918. Ale on, Medvecký, je väčší hrdina, on je väčší rodoľub, hoc bol len pasívnym svedkom udalosti, a Hlinka bol ten, ktorý im dával smer a tón.

Ale toto neboly ojedinelé hlasy, že my sme lepší Slováci a vy horší Slováci preto mlčte a poslúchajte. Ozval sa v sneme aj Vanovič 2. dec. 1920 v tom istom tóne:

“Evanjelická cirkev je vlastne jediná a najspoľahlivejšia inštitúcia, na ktorú sa môže štát úplne spoľahnúť. A v cirkvi evanjelickej niet žiadnych rozvratových a podvratných živlov, ktoré by brojily proti štátu.”

Hlinka: “A kde sú?”

Vanovič: “Ja som o nikom nehovoril. Ja nehovorím, kde sú a čo sú. Ale je ich dosť, to uznajú i páni z ľudovej strany. Nikoho nemenujem, hovorím len, že evanjelická cirkev je jedným z najbezpečnejších stĺpov, na ktoré sa možno oprieť a nie je radné práve u evanjelikov, aby bola nejaká nenávisť alebo rozhorčenie vyvolávané tým, že sa im jedno druhé zo štátneho rozpočtu škrtne.”

A podobných scén je plno v čs. parlamente. Keď Zoch podobným tónom útočil na Hlinku, odpovedal mu Juriga:

“Ani deň si nebol zatvorený, lebo si bol huncút.”

A Zoch farizejsky zatvoril zrak a volal smerom k Prahe, lebo sa hovorilo o možnosti vstupu Ľudákov do vlády:

“Robte s nami, čo chcete, keď prídete ako vláda (H. Ľudáci). Zatvárajte si nás, vešajte si nás, zbavujte si nás úradov a chleba, akokoľvek chcete, my neprestaneme tvrdiť, že Slovensko si len tak môže zachovať svoju budúcnosť, keď bude žiť so svojím

bratom Čechom v priateľstve a jednote.” (21. dec. 1925.)

Ako divne znejú tieto slová dnes, keď máme za sebou éru Slovenskej republiky, v ktorej sme videli bohatnúť evanjelické rody, videli sme ich v hodnostiach generálskych, ministerských, v hospodárskych pozíciách, ako nikdy predtým, i na najvyšších miestach v štáte, na ktoré by sa nikdy neboli bývali ani s bratskou láskou českou dostaly a potom zasa od r. 1945 obdobie ich vlády s dlhým frontom šibeníc, s desaťtisícmi rokov žalárov, s prepĺnenými žalármi a koncentračnými tábormi, s tisícami do Ruska deportovaných Slovákov, s masou slovenskej emigrácie.

Hodno nad týmito výsledkami zopakovať Zochov farizejský výkrik, v ktorom sa zračil strach, že na Slovensku by i katolícka väčšina mohla mať tie pozície, ktoré jej patria. Výkrik: Zostaňte radšej vy, Česi, tu, majte si pozície radšej vy, len nedajte ich aj katolíkom. Podelme sa len my.

Z tohoto ducha nenávisť, ale i pocitu menejcennosti, vyrástlo toto preceňovanie sa, prehodnocovanie toho, čo oni vykonali, a podceňovanie toho, čo vykonali katolíci.

K akému hlbokému morálnemu úpadku to viedlo, ukazuje najlepšie Dérerov prípad, ktorý, hoci ako mu to 10. júna 1920 v parlamente hodil medzi oči Juriga: “Ty si trochu Nemcom a trochu Slovákom”, lebo jeho matka bola Nemka, predseda odvážil sa opovržlivo hovoriť o slovenskej väčšine. Dňa 21. nov. 1922 v parlamente Dérer na adresu slovenských úradníkov povedal:

“Ráďte držať pred očami ten fakt, že dnešná slovenská generácia je inferiorná voči dnešnej českej generácii. A ten fakt, ktorý z toho nasleduje,

že azda nikde v žiadnom civilizovanom štáte nesedí v štátnych úradoch toľko neschopných ľudí na významných miestach, ako práve na Slovensku.”

“Medzi Slovákami nachádzame najneschopnejších úradníkov.”

Dérerovi boli českí remeselníci schopnejšími úradníkmi, než slovenskí študovaní ľudia. Iste je zaujímavé, že tento veľký Slováč už prvú vetu svojej reči povedal v cudzom duchu. “Ráčte držať pred očami.” (Tessék szem előtt tartani.) Vidno, ako si v duchu z maďarčiny prekladal.

Odpovedal mu Juriga takto:

“Slovenské porekadlo hovorí, že cigánskej matke jej vlastné dieťa je milé. A Slováč, rodom Slováč môže hovoriť, že terajšie slovenské pokolenie je inferiornejšie, podľejšie ako české pokolenie? Nemôže byť Slovákom, kto takto môže hovoriť! Musí to byť človek, ktorého nie slovenská matka plekala. A keď on vyrástol, pripľichtil sa k slovenskej národnosti a stal sa otrokom modly, otrokom československého balvanu a tej všemohúcej štátnosti a pľuje na ten rod, ku ktorému sa pridala a ktorého menom sa opovažuje hovoriť. Môže to byť Slováč? Iste nie!” (21. nov. 1922.)

Nuž, ak títo predprevratoví naši patriarchovia mali takýto náhľad o Hlinkovi, ktorý si odsedel sám asi 20% všetkých trestov, ktoré v poslednom storočí Maďari Slovákom pre politiku vymerali, ak nemecko- slovenský kríženec Dérer mal už o poprevra-

tovom slovenskom pokolení náhľad, že sa rodí menejcenným, keď si vytvoril takúto rasistickú teóriu o národe, ku ktorému sa priplichtil, nuž je pochopiteľné, že šípy jeho zloby, i zloby jeho predprevratových Praslovákov zasypaly aj Dr. Tisu, o ktorom od prvého vystúpenia na politické pole bolo jasné, že rastie v ňom vodcovská osobnosť slovenského katolíckeho života.

Podobný zjav vyhadzovania z národa nenájde v žiadnom inom kultúrnom a národne uvedomelom národe. Ale nebolo ho ani v českom. Česi po minulej svetovej vojne aj najzúrivejších Rakúšanov, ktorých mali na tisíce, uznali za 100% Čechov a poslali ich na Slovensko, kde s našimi evanjelikmi stali sa učiteľmi i kritikmi nášho rodofubstva. Slovenskí evanjelici najzúrivejším maďarónom a nepriateľom slovenským dali milosť a nedovolili, aby sa na nich siahlo. Riaditeľ gymnázia Banczík patrila iste medzi najzúrivejších maďarónov, prenasledoval slovenských študentov tak ako žiaden iný, povylučoval z gymnázia študentov, niektorí museli ihneď narukovať na front a tam aj padli a napriek tomu slovenskí evanjelici si vynútili, že ho Štefánek musel r. 1918 prevziať a urobili ho riaditeľom evanjelického lýcea v hlavnom meste Slovenska, v Bratislave.

Po rokoch, možno bude to potom, keď sa my už pominieme, nezaujaty historik zahľbi sa nad Tisovým životom, nad jeho krásnymi úvahami, prežiatými horúcou láskou k slovenskej minulosti, ale i starostlivosťou o všetko, čo život v prítomnosti potrebuje, a keď si s tým porovná tie povýšené hlasy o jeho slovenskosti, keď na váhu spravodlivosti položí všetko to, čo napísal a urobil v prospech slovenskej veci na poli sociálnom, kultúrnom, vedeckom, spoločenskom alebo inom, Dérer, Daxner, Lettrich, Ursíny i všetci tí, ktorí Tisu a s nim tisíce katolíkov

chceli vyradiť zo slovenského života a z vplyvu naň, zadivene sa bude pýtať, nuž a kde brali títo morálne právo vôbec hovoriť o rodoľubstve iných, veď v ich vlastných činoch niet ani jedného skutku, ktorý by bol pozitívnym príspevkom k zveľadeniu slovenských hodnôt.

Nemožno vytrhávať udalosti z veku, v ktorom sa ony odohrávaly. Nemožno Tisove články vytrhnúť z rokov pred 1918 a merať ich mierou roku 1940. Ale to sa nedá nielen v Tisovom prípade. Diferencie, protivy nájdete práve tak v rečiach Palackého, Masaryka, Beneša, ako Dulu, Hlinku, Hodžu a iste aj Tisu. Dnes národné presvedčenie malého gymnazistu je reálnejšie i hlbšie, ako bolo národné presvedčenie vedúcej intelektuálnej vrstvy slovenskej z roku 1914. Dnes gymnazista a neraz jednoduchý človek má lepší prehľad slovenskými dejinami, než mali v roku 1900 intelektuáli slovenskí. Rok 1918 znamenal prevrat v pravom slova smysle. Tvrdím, že keby v roku 1919 bolševici boli obsadili celé Slovensko a privtelili ho k Maďarsku, i tak by bol v našom živote nastal úžasný otras, maďarizácia by bola utrpela takú katastrofálnu porážku ako nikdy predtým. Nános maďarizácie za jeden týždeň prevratu bol na mnohých miestach priamo odplavený. Nezostalo po ňom nič. Tisíce slovenskej inteligencie by sa bolo bývalo vrátilo, tisíce mládeže by bolo bývalo zachránené.

Už samotná zpráva o Wilsonových 14 bodoch, ktorá inšpirovala mladého kňaza Tisu k radostnému úvodníku ukazuje, že na Slovensku bolo nielen preto ticho, lebo Maďari nás maďarizovali, ale najmä preto, lebo reálne uvažujúci ľudia vedeli, že slovenská otázka nie je svetovou otázkou, nikto vo svete kto má moc, sa nás nezastane a nezastal. Kládli si otázku, je

hodno márnejšie sily zbytočným bojom? A mnohí si odpovedali: nie. Ale v tej chvíľke, keď sa dozvedeli, že v 14. Wilsonových bodoch je reč aj o tom, že i Slováci si majú rozhodnúť o svojej vláde, nuž prvý raz o čosi skutočného mohli si oprieť aj vieru v budúcnosť slovenského národa. Prvý raz v slovenskej veci videli východisko.

Tiso bol jedným z týchto, ktorého 14 Wilsonových bodov vyburcovalo a presvedčilo viac, než napr. slová piesne: "Všetci sme Slovania tam od Sňaznej Tatry, Slovák, Čech, Ilír, Rus to sú naši bratia." Slová tejto piesne boli pekné, poetické, ale nič viac. To bola romantika pre bitého, že má ešte bratov. Pravda bratov, ktorí mu veľa nepomáhali.

Jeden jediný bod zo 14 Wilsonových bodov, to bola mocná realita skutočného života, do ktorej sa dalo oprieť a na ktorú sa dalo aj stavať. Tiso nebol snílko, Tiso bol realista. Tiso bol jedným z najrealistickejších slovenských politikov, akých sme mali.

Nevstupoval do politiky ihneď po dokončení štúdií. Dr. Hodža, Dr. Jehlička a mnohí iní slovenskí poslanci zo školských lavíc prechádzali do poslaneckých. Tiso sa neponáhľal. Ba ani keď sa mohol stať v prvých voľbách v r. 1920 poslancom, nebije sa o mandát, ale zostáva stále v úzadí, ale v strane činne zapojený.

Jeho činnosť pred r. 1918 nie je výbojnou politickou činnosťou. Tiso začínal, ale i skončil, ako kňaz. Tisova predvojnová činnosť nie je, ako to zdôraznil Kmeťko, výbojnou slovenskou činnosťou. Nuž a o tom, čo je to výbojná činnosť, ako sa ona javila v rokoch vojny, by sa iste náhľady rozchádzaly. Dr. Juriga, jeden z najväčších rebelantov písal asi také články a v tom istom duchu v Slovenských ľudových novinách ako Matúš Dula.

Poslanec Blaho bol vojenským lekárom, Milan Hodža vojenským cenzorom, Ján Masaryk nadporučikom rakúsko-uhorskej armády. Nuž, a ak to niekto dotiahol vo vojsku tak vysoko, iste nebol rebelantom. Len od Tisu sa akosi žiadalo, aby on aj vtedy, keď i bývalí nebojácni a radikálovia onemeli a mlčali, aby on vari práve vtedy písal radikálne letáky. Jeho skutočne radikálna činnosť nastáva práve vtedy, ba ešte skôr, ako u väčšiny ostatných slovenských činiteľov, ukazuje sa radosťou nad Willsonovými 14 bodmi, slávnostným privítaním Čechov, založením slovenského týždenníka v Nitre. To sú už také radikálne prejavy slovenského ducha, že ak si uvedomíme, že sa odohraly v zmaďarizovanej Nitre, proti odporu väčšiny mešťanstva, musíme sa skloniť pred nimi.

Ale aby sme mali dokreslenú tú farizejskú mieru, ktorou chcú predstavitelia slovenských evanjelikov merať katolíkom a svojim, hodno uviesť okrem Baczikovho prípadu ešte jeden. Nedávno umrel Dr. Ladislav Szathmáry. Nad jeho hrobom rečnil Lichner a hovoril, že v nebohom odchádza verný slovenský rodoľub. Szathmáry je syn maďarského generála, bývalý husársky dôstojník, ktorý sa začal učiť po slovensky len v rokoch povojnových, i to preto, lebo sa zaľúbil do istého slovenského dievčaťa. Vzal si však za ženu Češku a stal sa čechoslovákom, ktorý už v r. 1938 vítal Slovákov v Berlíne s veľkým pozdravom "Heil Hitler". Dal sa ihneď po 14. marci k dispozícii Tisovi, ale rýchle prebehol k Benešovi a stal sa takto osvedčeným slovenským rodoľubom. Nuž, tajomstvo jeho kvalít? Krstný list. Szathmáry bol evanjelik.

Z tohoto je jasné, že slovenským evanjelikom nešlo ani tak o "čistotu slovenskej rasy", ako o to, aby slovenskí katolíci nemohli v slovenskom živote hrať vedúcu úlohu. Šlo čisto len o odstavo-

vania katolíkov. A celá nafúkaná, drzými lžami preplnená kampanň Déreera, Daxnera i iných nad maďarskými úvahami Dr. Tisu, mala len tento základ. Slovenskí katolíci sa k takejto "očistnej" práci nikdy nesnížia ani voči evanjelikom, ale ani výsledky takejto "očisty" nevezmú na vedomie. Tisova minulosť i s niekoľkými maďarskými článkami je nám aspoň tak čistá, ako je pre nás Hviezdoslavova s maďarskými básňami. Kráľova s jeho maďarským hovorom, Déreerova s jeho nemeckou matkou, Dulovala s jeho slovenským článkom oslavujúcim monarchiu a dynastiu a odsudzujúcim Rusov, ako Hodžova s jeho stykmi s Františkom Ferdinandom, Aurela Stodolu s jeho nemeckými knihami atď. atď.

Minulosť človeka nie je auto zo sériovej výroby, ktoré prvé i tisíce i miliónte má každú škrabu na tom istom mieste a môžeme ich vymieňať, lebo jedno sú. Minulosť je výsledok každej minúty, ktorú prežívame, výsledok stykov, známostí, ovzdušia rodinného, v škole, temperamentu, zvykov a pod. Je pravdepodobné, že keby bytčiansky hlasista Minárik bol dobrý, vzorný kresťan, vykonávajúci si statočne a svedomite svoje náboženské povinnosti, bol iste strhol i klerika Jozefa Tisu i iných slovenských študentov. V Tisovom prípade sa ukázalo, akým cudzím, neslovenským, povahe Slovákov odporujúcim bol u nás hlasizmus.

Tak, ako žiaden Čech sa nehanbí a nepodceňuje nemecké vedecké práce T. G. Masaryka a iných českých učencov, ba skôr opačne, akosi mimoriadne sa zdôrazňuje, že hľa, akými svetovými ľuďmi boli naši, písali aj po nemecky, tu i tam i francúzsky, anglicky; ani my nechceme prejsť ani nad Tisovými maďarskými článkami, ani nad nemeckými štúdiami Ing. Dr. Stodolu, ktorý na sklonku svojho života už ani po slovensky do-

bre nevedel. Budeme sa s pýchou hlásiť i k anglickým knihám, ktoré napíšu naši v Amerike, lebo všetko to vyrástlo zo slovenského ducha a vyrástlo to v tom prostredí, v akom Slováci vtedy žili. Sú neraz zrkadlom i nepriaznivých pomerov, ale nemôžu byť dokumentom zrady. Dôkazom národnej zrady sú Lanštiakove a Launerove české knihy a nadovšetko české články Dr. Jiřího Šujana, v ktorých okrem lásky k honoráru, niet inej lásky.

Tisove úvahy sú dôkazom jeho učenosti, jeho pokrokovosti a jeho moderného nazerania na sociálnu problematiku. Sú to články dobrého a učeného kňaza k veriacim.

8. Čo chcel urobiť Matúš Dula a čo Tiso?

Keď sa v procese s istým pohrdaním hovorilo o takzvaných tichých Slovákoch, neraz som si kládol otázku: a kto počul hlas tých vravných Slovákov, kto, kde a kedy zbadal, že ich farba je vlasteneckejšia a najmä kto našiel aj nejaký rodoľubný skutok v šľapajoch ich krokov?

Pred súdom svedčil arcibiskup Kmeťko, že ešte za Maďarska v rokoch vojny prišiel za ním na jeho malú faru mladý profesor Dr. Tiso a nadviedol mu plán, ako by bolo treba zachytiť roztratených slovenských kňazov v nejakej organizácii.

Porovnajme Tisu s Matúšom Dulom, ktorý ako predseda národnej strany v máji 1918, keď už porážka Maďarov a Nemcov bola istá, chce sa vzdať predsedníctva, chce ujsť, lebo sa bál zodpovednosti. Dula bol súkromník, dobre sa majúci advokát, nezávislý človek a nechcel byť predsedom organizovanej slovenskej grupy. Dula v slovenskom živote čosi znamenal. Nebyť Hlinku, ktorý ho pridržal v predsedníckom kresle, vyhlásiac, že

nie je čas na okolkovanie a vodcovia teraz musia ukázať, čo vedia — zaiste bol by aj ušiel.

Na druhej strane mladý kňaz Tiso, profesor teológie, priamo podriadený maďarskému biskupovi gr. Bathányimu, ide za Kmeťkom, známym Slovákom a radí sa s ním, akoby práve teraz, keď nebezpečie najvyššie, sa dali zorganizovať na slovenskom základe slovenskí katolícki kňazi.

Zdôrazňujem znova, v dnešných časoch takýto pokus nie je ničím zvláštnym, ale v tých rokoch to bol prejav národného ducha a slovenskosti. Ak už máme tie kategórie Slovákov, nuž je to čin, ktorý stavia Tisu nie medzi tichých Slovákov, ale medzi Slovákov grupy najpoprednejšej.

9. Nitrianske roky tichej práce.

Nitra v tých časoch bola maďarským mestom. Veď už dávno, pred 50 rokmi v Nitre zástup našťvaných maďarónov napadol valné shromaždenie Spolku sv. Vojtecha a rozbil ho.

V tejto Nitre, sotva sa medzinárodná situácia obrátila, kdesi z podzemia začínajú vyrastať husté rady Slovákov. Ale boli bez vodcov. A tu dvaja kňazi, profesori teológie, zachycujú túto masu a na veľké prekvapenie a hnev tých, ktorí si mysleli, že Nitra je skrz-naskrz maďarská, začínajú z mesta smývať nános maďarizácie a dávať jej pôvodný slovenský ráz. Boli to Tiso a Dr. Eugen Filkorn. Ihneď začínajú vydávať slovenský časopis “Nitra”, organizujú Slovenskú národnú radu, kontrabarirujú maďarskú a maďarónsku politiku i na mestskom dome. Kladú základy k novému slovenskému životu.

Nitra už dávno prestala byť najjužnejšou baštou slovenskou. Množstvo škôl, župný úrad, centrum vidieckej aristokracie,

mesto zmaďarizovaných židovských obchodníkov bolo už severnou baštou maďarizácie.

Bolo to treba zmeniť. Prví dvaja, ktorí sa dávajú do tejto práce, sú dvaja katolícki kňazi Dr. Eugen Filkorn a Dr. Jozef Tiso. Nechodia na porady, nerokujú s nikým, ale začínajú vydávať časopis. V druhom čísle hovorí Tiso k zahriaknutým Slovákom:

“Slováci, plesajme! Nie plakať, tým menej zúfať, ale plesať a spievať máme všetci. Prestaňme sa hanbiť za to, že sme sa ako Slováci narodili, prestaňme byť občanmi druhej triedy len preto, že nám matka slovenskú pieseň spievala pri kolíske našej.”

A keď prichádza české vojsko, Tiso na biskupskom koči ide mu naproti, víta prvého českého vojaka ako slovenského osloboditeľa. Slovenskou srdečnosťou a pohostinstvom stará sa, aby boli dôstojníci i vojaci poriadne ubytovaní, stará sa o to, aby nedôvera voči Čechom padla. V tomto duchu píše i časopis, a maďarská spoločnosť mesta hnevá sa na Tisu, podozrieva ho, že on zavolať českých vojakov, on je na vine, že sú už tu.

Ale tak to bolo skoro na celom Slovensku. Slovensko bolo plné slávobrán, chlebom a soľou vítali Slováci prvých Čechov. A rýchle sa to zmenilo. Nie vinou Slovákov, ale ani nie vinou alebo prácou nejakej maďarskej propagandy, ale jedine vinou Čechov, ktorí sa v krátkom čase ukázali ako ľudia, ktorí si nevedia uctiť sväté city iných. Česi sú najmizernejší psychologovia a v tejto nevedomosti prevýšili druhý raz na Slovensku všetkých iných.

Nie na slovenskej strane bola chyba. Česi sa začali v našom dome správať nie ako hostia, nie ako bratia. Začali urážať to, čo nám bolo sväté, začali siahať na reč, náboženské city, cítili sa na Slovensku ako kolonizátori v divokej krajine, ktorej priniesli civilizáciu a na to konto ju môžu znásilniť. Čoskoro z veľkého nadšenia zostalo v srdciach len trpké sklamanie. Cez toto sklamanie prešlo státisíce Slovákov. Prešiel cez toto sklamanie i Tiso. A keď Hlinka obnovil Slovenskú ľudovú stranu, Tiso sa prihlásil medzi prvými medzi Hlinkových spolupracovníkov a spolubojovníkov.

Organizoval miestnu organizáciu Slovenskej ľudovej strany v Nitre, potom stal sa tam aj zakladateľom Orla.

Roboty bolo veľa, pracovníkov málo. Tí, čo boli, museli pracovať za dvoch, za troch. A Tiso si vzal dobrý diel z verejnej činnosti, z tichej drobnej práce, či už ako profesor teológie, či už ako biskupský tajomník, či v strane alebo v Orle, našiel čas aj k literárnej činnosti, stačil napísať i článok do novín, preložil výtečnú knihu Avanciniho “Život a učenie Ježiša Krista”. Je to meditačná kniha pre teológov a kňazov. Našiel čas aj k rečiam na verejných shromaždeniach.

Vo februári 1921 Slovensko dostalo nových troch biskupov. Z malých dedinských fár šli priamo na biskupský stolec. Všetci traja stali sa známymi i v zátiší malých fár. V národných zápasoch slovenských všetci hrali významnú úlohu. Lúbili Cirkev a národ a týmto dvom aj žili. Do histórie prejde príklad Jána Vojtaššáka, keď prišiel k nemu kolektor milodarov na Slovenské národné múzeum a mladý kňaz, nenajdúc vo vreckách ani v pokladnici peniaz, siahol do vrecka, vytiahol zlaté hodinky i s retiazkou,

ktoré dostal do daru, a dal ich na túto kultúrnu ustanovizeň slovenskú. Jedinú cennosť, ktorú mal, dal na tento cieľ.

I Kmeťko bol vždy tam, kde šlo o veci národa a videli sme ho i s Vojtaššákom i na deklaračnom shromaždení v Turč. Sv. Martine 30. októbra 1918.

Podobný zástoj mal i Marián Blaha, ktorý bol medzi tými, ktorý na mierovej konferencii tvorili štáb poradcov Dr. Benešovi pri uzavieraní mierovej smluvy s Maďarmi v Paríži.

V staroslávnej Nitre sa mala odohrať táto historická udalosť. V sídle Metodovom, po 1000 rokoch biskupi oslobodeného národa mali prijať pomazanie. Tiso si vzal na svoje ramená organizáciu týchto slávností. Boly to vari najväčšie i najslávnejšie manifestácie slovenského katolíckeho, ale i národného života. Tiso skvele zvládol túto obrovskú prácu. Nový biskup Dr. Karol Kmeťko prišiel do nitrianskeho prostredia, ktoré ešte stále bolo napáchnuté cudzím duchom. Časť kňazstva, najmä však vyšší hodnosťári, nejasali nad príchodom biskupa z chudobného slovenského rodu, ktorý šiel vymieňať grófa a Maďara. V týchto časoch našiel na nitrianskom hrade mladého odhodlaného a láskou k národu i Cirkvi zapáleného nadšenca Tisu. Kmeťko podržal si Tisu a vymenoval ho za svojho osobného tajomníka.

10. Soznámenie sa s českým žalárom.

Tiso a Kmeťko boli ľudia rozdielnych pováh. Bola tu i veková diferenciacia, Kmeťko bol pokojnejší, Tiso výbušnejší. Kmeťko veril, že pokojným rokovaním dá sa pre Slovákov vymôcť viac, ako demonštráciami a silnými slovami. A tak medzi Kmeťkom i Tisom nastáva po politickej stránke akési odcudzenie. Kmeťko do istej miery sa približoval viacej k Šrámkovi, Tiso tým viac k

Hlinkovi. Tiso vystupoval v týchto časoch ako politik, Kmetko sa usiloval svoj úrad biskupský odpolitizovať.

Tiso sa čoskoro dostal do konfliktu s úradmi. Jedna z jeho politických rečí na shromaždení HSLŠ bola štátnym zastupiteľstvom žalovaná a Tiso bol odsúdený na 6 týždňov do väzenia. Z nich si dva týždne odsedel v Trenčíne, na zbytok dostal amnestiu.

Poznajúc stanovisko svojho biskupa a nechcejúc, aby pre jeho činnosť bol napádaný biskup, v presvedčení, že slovenskej i katolíckej veci viac prospeje na politickom poli, vzdal sa tajomníckeho miesta a v r. 1924 opustil Nitru a stal sa farárom v Bánovciach nad Bebravou, v meste, kde ho poznali a ktoré už aj on dobre poznal zo svojej jednoročnej kaplánskej činnosti.

V Bánovciach sa pustil s plnou vervou do politickej činnosti. Ale sotva začal účinkovať, znova sa dostáva pred súd, ktorý mu vymeral ďalšie dva týždne väzenia. 29. júna 1924 v Bánovciach bola orolská slávnosť a Tiso na nej rečnil. Spomenul, že nedávno bol odsúdený a to preto, lebo vraj hovoril proti Čechom. “Nehovoril som ja vôbec o Čechoch”, povedal Tiso. “Ale teraz budem.” A spustil. Česi na Slovensku, tvrdí niekto, že sú neporiadni? Nie je to pravda! Všetci Česi sú poriadni! Nie je pravda, že nám Česi berú chlieb, ale je pravdou, že nám ho oni prinášajú! Česi sú naši najlepší bratia, oni uprednostňujú Slovákov v úradoch, na Slovensku sa úraduje len po slovensky, českého slova na univerzite, v školách a úradoch nikdy ani nepočujete. Nie je pravdou, že Slováci sa sťahujú preto, lebo nemajú na Slovensku chlieb a robotu, ale len preto, lebo z dobrej vôle chcú vidieť svet, chodia po výletoch.

V takomto tóne hovoril o Čechoch. A zástup sa smial, lebo pochopil. Pre túto reč postavili Tisu znova pred súd a štátny zástupca dokazoval, že Tiso to nehovoril úprimne, ale vraj ironicky, keď takto hovoril, myslel opak.

11. Vstup na politickú arénu.

Takto vstupoval Tiso do slovenskej politiky. Ako vidno, Česi dobre vedeli, čo je na Slovensku. Vedeli, že sa dejú krivdy, a čo chceli silou-mocou zabrániť bolo, aby Slováci o nich ani nehovorili. Bili nás a ani plakať nám nedali. A ak sme sa začali smiať, nuž dobre vedeli, že i úsmev je len grimasou plaču. Žalárovali nás za jedno i za druhé. Tiso stal sa im nebezpečným, lebo vyčítali, že v tomto mladom kňazovi rastie nebezpečný protivník a to nielen preto, lebo vyniká učenosťou, statočnosťou, slovenskou nekompromisnosťou, ale i vzorným životom. Tieto vlastnosti v jednom politikovi mučeného a prenasledovaného národa sú veľmi nebezpečné pre otrokárov. Ale Tiso nebol z tých, ktorí by sa dali umlčať žalárom, opačne, v ohni prenasledovania tvrdol a naberal odvahu do ďalšieho boja i do väčšieho utrpenia.

Ale Tiso nechcel boj pre boj. On chcel vyrovnanie, on napriek trpkým skúsenostiam nevyzýval k boju, ale hľadal cesty dohody. Ani jeden z Hlinkových spolupracovníkov nedával Prahe toľko príležitosti k smieru a dohode, ako Tiso. Neraz bol v strane pre toto stanovisko napádaný, ale on vytrval. Chcel odvrátiť od seba zodpovednosť pred históriou, že sa dohodnúť nechcel. Pravda, nechcel opustiť základ uznania národnej samobytnosti slovenskej a toho, čo z tohoto pojmu potom jasne nasleduje. A tu sa s Čechmi, ako to celý jeho život ukazuje, dohodnúť nedalo. Tu to už bol spor otroka, ktorý túži po slobode s

otrokárom, ktorý sa nechce vzdať výhod, ktoré mu plynú z práce otroka. To bol spor národa, ktorý chcel byť slobodný pod vlastným menom s národom, ktorý mal v pláne pod svojím menom pohltiť tento národ. Tu dohoda nebola možná práve tak, ako sa nedohodol vlk s baránkom, ktorý mu vodu kalil, hoc pil vodu nižšie neho. A tak, ako si vlk našiel dôvod roztrhať baránka, tak si našli dôvod aj čechoslováci a Česi odstrániť Tisu.

III.

Poslanec slovenského národa.

12. Prvý raz na kandidačnej listine.

Tiso, ako tisíce iných, nepostavil sa proti Čechom preto, lebo by podľahol nejakej maďarónskej výchove, agitácii a pod., ako sa to Dérer naivne a neraz až hlúpo usiluje dokázať. Krivdy ho presvedčily, videl, že čo sa robí zle sa robí, a že slávnostné vítanie Čechov bolo tragickým omylom slovenského života.

Na Slovensku rástla nezamestnanosť, desaťtisíce Slovákov šlo za chlebom do ďalekej cudziny a prúdy cudzincov sa valily na Slovensko. Kde človek šiel, všade do nich narážal a správali sa na Slovensku nie ako hostia, nie ako ľudia, ktorí prišli Slovákom pomáhať — a teda Slovákov poslúchať, Slovákom byť podriadení, lebo pojem pomoci sa len takto dá vysvetliť — ale ako páni. Ľudia bez vzdelania zaujímali najvyššie miesta, ľudia bez vzdelania stali sa predstavenými vzdelaných Slovákov. Češtinu natískali do škôl a úradov, a Slovensko ožobračovali. Všetkého sa zmocňovali a životný štandard slovenského človeka snižovali.

Nuž Tiso ako tisíce nás ostatných sme si kládli otázku: a toto je to bratské oslobodenie?

A Tiso povstal do boja. Ako človek drobnej práce vedel, že to bude cesta dlhá a úmorná. Čo bolo prirodzenejšie, že sa dal do služieb tej politickej strany, ktorá prvá začala obranu troch ohrozovaných hodnôt: viery, chleba a reči. Kladie základy Slovenskej ľudovej strany v Nitre, stáva sa jej hybnou silou, organizuje stranu i na vidieku. Chodí, reční a poučuje. V prvých voľbách r. 1920 je Tiso kandidátom poslanectva v trnavskom

okrese. Mandátu, ktorý mal dostať z druhého skrutínia, sa dobrovoľne zrieka, ale nezrieka sa práce v strane.

Voľby v roku 1920 dopadly pre ľudovú stranu pomerne dobre, najmä keď si uvedomíme, že celá vládna moc bola v rukách agrárnikov a slovenských evanjelikov, ktorí podnikali najtuhší boj proti Slovenskej ľudovej strane, Hlinku držali 7 mesiacov internovaného v českom žalári, Šrobár, exponent Prahy, vyhlásil, že stranu rozdrví. Napriek tomu všetkému miesto 10 mandátov (v to rátajúc aj Kolíska) dostala 12 mandátov. Agrárici miesto 32 mandátov, ktoré si prideliili, dostali vo voľbách len 12. Pravda, najväčšie víťazstvo zaznamenala sociálna demokracia, ktorá miesto 10 mandátov dostala 23.

Ako sa to mohlo stať?

Bolo po vojne. Na Slovensku bol nedostatok, bieda a sociálna demokracia vyrútila sa s množstvom krásnych hesiel, sľubov i plánov.

Peroutka, oceňujúc tieto voľby, napísal, že “materialistická agitácia soc. demokratov ukázala sa byť úspešnejším volebným prostriedkom ako najslávnejšie mená slovenských vlastencov, sorskupených okolo strany národnej a roľníckej. Úplne neznámi socialistickí agitátori boli ľuďom uznaní za lepších poradcov, ako starí vlastenci.”

Ale ani tak neboly tieto voľby obrazom slovenského rozvrstvenia, lebo, ako to Tiso v Slovákú napísal:

“Dvestotísíc vojakov, najviac Čechov, odhlasovalo, a sám sebe by to neuveril, kto by tvrdil, že terajšie voľby sú prejavom vôle Slovenska.”

A, pravda, okrem masy českých vojakov, ktorí na Slovensku hlasovali na soc. demokratickú stranu, bola už aj masa českého úradníctva a zamestnanectva, ktorá hlasovala rovnako na túto internacionálnu stranu, ktorá sa o nejaký čas rozštiepuje na sociálne demokratickú a komunistickú.

Len po týchto voľbách prepúšťajú Česi Hlinku ako poslanca na slobodu. Hlinka prichádza domov a púšťa sa s hístkou obeťavých pracovníkov do roboty, aby, ako sa vyslovil, premaľoval červené Slovensko na Slovensko biele, a v tejto práci dostáva sa mladému politikovi Tisovi stále významnejšieho miesta.

13. O povinnostiach obecnej samosprávy.

Tiso už od začiatku upozorňuje na význam obecnej samosprávy. Keď socialisti chystali voľby do obecných zastupiteľstiev, Tiso upozorňuje, že by bolo nespravodlivé, aby v obecných voľbách hlasovali tam sa náhodne zdržujúci cudzí vojaci. “Ako príde k tomu obec, aby obecné zastupiteľstvo zostavili ľudia na čas volieb náhodou sa tam zdržujúci, ktorí však po voľbách idú ďalej a nechajú obyvateľstvu pojesť kašu, ktorú im navarili. Pri obecných voľbách nejde o politiku.”

Napriek tomu Dérer nariadil, aby aj obecné zastupiteľstvá boli prispôsobené výsledkom poslaneckých volieb.

* * *

Bolo po voľbách; voľby vyhrala strana, ktorá najviac sľubovala. Mesiace letely, ale na Slovensku miesto nápravy bolo badať len úpadok. Nezamestnanosť stále rástla, vysťahovalectvo zo Slovenska dosahovalo nezvyčajnú číslicu, fabrika za fabrikou zatvárala brány, robotníci v Krompachoch i v iných mestách

demonštrujú a české četníctvo stále častejšie používa zbraň a strieľa do slovenských robotníkov, brániacich si postać svojho chleba — továrne. Národ vidí, ako sa s českým úradníkom tlačí na Slovensko český obchodník, český robotník, česká kniha, česká reč, ale videl, ako týmto tlakom na druhej strane zo Slovenska sa vytláča aj masa Slovákov a ako životná úroveň doma klesá. Vidí, že z českých sľubov ani jeden sa neplní, že Česi sa nezariaďujú len tak ako tí, čo prišli na výpomoc, ale na trvalo. Tiso zasahuje, kladie dôraz na drobnú prácu organizačnú, najmä na zachytenie obecnej samosprávy.

V tomto duchu, hoci ako neposlanec referuje na sjazde strany v r. 1920 v Ružomberku, dáva návrhy, oduševňuje a povzbudzuje. Čím sa viac skrutka českého centralizmu na Slovensku stáhovala, tým bola aj reakcia širokých más silnejšia. Národ zbadal, že nejde tu o oslobodenie, ale ide len o výmenu jedného pána za druhého pána. Slovenskí katolíci v tomto zápase nikdy nedostali nejakú pozitívnu pomoc od českých katolíkov, ba opačne, s výnimkou niekoľkých jednotlivcov, celá česká politika Msgr. Šrámka bola šovinistickejšia, než politika ostatných strán. A keď Šrámek odmietol podporovať Hlinkovu školskú politiku, Hlinka 26. septembra 1921 odišiel zo spoločného klubu a osamostatnil stranu úplne.

Roky od prvých volieb znamenali stále soslňovanie autonomistickej myšlienky. Tiso od prvého vystúpenia na politickú arénu hlása na prvom mieste potrebu sjednotenia všetkých Slovákov. Zo strany chce urobiť stranu všenárodnú, ktorá by zahrnula všetky vrstvy národa.

Blaho národa nadovšetko hlása Tiso. Na Slovensku sa predsa nedá hovoriť o triednych rozdieloch. “Medzi Slovákami nieto

kapitalistov a boháčov; čo sú, tí sú medzi čechoslovákmi a tí nie sú v ľudovej strane organizovaní, a preto politika ľudovej strany musí byť politikou chudoby a Slovenská ľudová strana, ktorá na Slovensku jediná robí a zastupuje politiku slovenského národa, musí ísť cestou politiky, totiž politiky chudoby, lebo len touto cestou zahrnie do svojej činnosti celok národa.”

Tiso vo svojich článkoch bojuje za spravodlivú mzdu pre břešov. Hlásá zásadu, že treba z verejných prostriedkov stavať zdravé byty, dávať podpory pri stavbách zdravých rodinných bytov. Kladie dôraz na sociálnu stránku programu, chce dvíhať životnú úroveň, pravda, nezabúda ani na stránku národnú a náboženskú. Želá si mať zharmonizovanú politickú činnosť na týchto troch základoch: sociálny, náboženský a národný.

Keď som porovnával Tisove reči a články s Jurigovými, zistil som v nich najmä rozdiel v tom, že Tiso hovoril najčastejšie o tom, čo my musíme robiť, najčastejšie kritizoval chyby a nedostatky naše vlastné a len na druhom a podradnejšom mieste hovoril o tom, čo robia protivníci. Juriga hovoril, vlastne nadával silnými výrazmi Čechom, Tiso silný výraz nepoužíval. Vedel, že jadro slovenských nedostatkov je v prvom rade v tom, čo Slováci jednotne nerobia. Čechov prinútiť, aby prestali pestovať politiku, z ktorej sa mali dobre a z ktorej ťažili, je iste ťažšie, než presvedčiť Slovákov, aby robili jednoznačnú, svornú politiku a odstraňovali svorne to, čo im škodilo. Šlo o to, aby každý Slovák na bolesť hovoril, že to bolí, aby jeden nevolal jarmo ma tlačí, ale iný o tom istom tlaku hovoril, že je to kravata, ktorá mimoriadne krásli jeho krk.

Tiso si od začiatku uvedomoval, že bez spoločného zásahu sjednotených Slovákov Slováci vždy budú otročiť cudzím. Preto

od začiatku svojej politickej kariéry kladie taký dôraz na sjednotenie všetkých Slovákov.

Dlho to trvalo, kým sa podarilo takéto sjednotenie vytvoriť. Hoci to znie divne, ale je to tak, že o veciach najjednoduchších a najsamozrejmejších často treba dlho presviedčať. Tiso s jasným programom pustil sa do tejto práce a skoro všetky jeho reči, ktoré povedal — a bolo ich nemálo — v jadre sa vždy točia okolo tejto sjednocujúcej myšlienky slovenskej.

14. Voľby v roku 1925.

Na jeseň 1925 šlo sa druhý raz na Slovensku do volieb. Mnoho sa za tých sedem rokov na Slovensku zmenilo. Najmä po politickej stránke. Všetky české strany pribehly na Slovensko sbierať slovenské klásky, každá česká strana si založila na Slovensku svoju filiálku, hoc všetky boli neživé, Praha ich bohato a hojne zásobovala peniazmi i politickými zásadami. Dávala nielen peniaze na novinový papier, ale posielala aj hotové články, ba aj českých tajomníkov. Nedávno ešte jednoduchý slovenský politický život stal sa pestrým poľom, posiatym cudzozemskými politickými kvetinkami, ktoré sa síce do slovenskej pôdy nehodily, slabo vegetovaly, ale predsa jeden výsledok ukázaly: odoberaly zo živej pôdy silu, a rozdrobiť Slovensko to bol však aj jediný cieľ pražskej politiky. Slovenskí poslanci, zvolení pomocou českou, na českom programe v Prahe museli brániť záujmy pražského pána a robili to. Aby bolo jasne vidieť rozdiel medzi jednou z týchto strán, “československou ľudovou stranou” a slovenskou ľudovou stranou, širší výkonný výbor sa usniesol premenovať Slovenskú ľudovú stranu na Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu a na jeseň 1925 prvý raz pod týmto menom šlo sa do volieb.

A vytrvanlivá, mravenčia práca priniesla svoje ovocie. S novým doplneným menom, prišlo do pražského snemu 23 poslancov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Z 57 poslancov v týchto pomeroch získať toľkoto, znamenalo obrovské víťazstvo. Agrárna strana si udržala 12 mandátov a soc. demokratická strana miesto 23 mandátov mala už len so 2. Komunisti dostali 8, z nich polovica mandátov bola obsadená Maďarmi a Nemcami.

Po voľbách schádzajú sa poslanci HSLS na prvú poradu do Trnavy a tam vydávajú “Trnavský manifest”, v ktorom ďakujú národu za pomoc, sľubujú pokračovať v zápase za konečné práva národa.

Bratislava a najmä slovenskí akademici usporiadali jednu z najmohutnejších manifestácií v Bratislave a nezaujatý pozorovateľ už vtedy musel vidieť, že na Slovensku horí vatra, ktorú už nikto neuhasi. Bola to vatra oživeného slovenského nacionalizmu, energicky sa domáhajúceho práv, ktoré národu patria a o ktoré ho zradou malej skupiny zapredaných Slovákov Česi orabovali.

A keď sa v decembri snemu predstavil Anton Švehla, nástup tejto novej generácie bolo cítiť už aj v parlamente. Väčšina poslancov patrila do mladšej generácie. Kým v stranách československých sa niekolkí činitelia držali ako pijavice mandátov, Hlinka už vtedy omladil svoj klub a pri každom novom nástupe priberal ďalších mladých poslancov, omladi generálny sekretariát a redakcia bola stála v rukách mladých.

V mene tejto najsilnejšej skupiny slovenských poslancov prehovoril v sneme Dr. Jozef Tiso. Bola to jeho prvá reč z parlamentnej tribúny a v nej jasne povedal, čo Slovensko chce.

15. Tiso za oddanenie neprimeraných ziskov.

Prvý raz sa ozval Dr. Jozef Tiso v pražskom parlamente 18. decembra 1925. Prehovoril k vládne mu vyhláseniu A. Švehlu, ktorý v ňom Slovensku sľuboval stavbu železníc, pozemková reformu, výstavbu prístavov v Bratislave a Komárne.

V úvode reči dotkol sa Tiso volieb. Vyhlásil, že 78% voličov na Slovensku sa vyslovilo autonomisticky a to by vládu malo aj zaväzovať.

“Týmito voľbami slovenský národ chcel dať dobrý, porozumiteľný výraz svojmu želaniu, že chce už raz vedieť, že v republike ČS má svoj vlastný domov, má svoju krajinu, ktorú si ako svojrázny národ chce sám spravovať. Žiaľno, musíme však konštatovať pred verejnosťou nielen celej Republiky, ale aj celého kultúrneho sveta, že tento hlas slovenského národa bol nielen nepovšimnutý, ale že sa ním úplne pohrda. Žalovať musíme pred verejnosťou celého sveta, že v Republike tejto brat brata vyslyšať nechce, brat bratovi odopiera tie najprimitívnejšie práva.”

Tiso pokračoval: “Doteraz hovorili vládni páni: autonomiu nemôžeme dať, lebo väčšinu hlasov dostaly neautonomistické strany. Tento dôvod padá, a predsa vidíme, že chcú aj naďalej centralisti vládnuť. Chcú nás len uchlácholiť, krmia nás prázdny mi sľubami, aby sme len nechali hrabivému bratovi náš dom na pospas. Ale my sa nedáme. Svätým hnevom prichodí nám zahoriť proti takémuto bratovi.”

Potom sa zaoberal návrhom zákona, ktorý nová vláda položila na stôl. Zákon o zvýšení cukornej dane. “To sú tie vaše sľuby.” Hovoril, nie zvýšiť takúto daň, ale zrušiť by ste ju mali. Kritizoval túto politiku, ktorou z vrecák daňovníkov sa má cukrovarníckym barónom zaplatiť to, čo vládnym stranám dali na voľby a pomôcť, aby ešte vyššie dividendy plynuly do vrecák niekoľkých jednotlivcov. Ale roľníkov, ktorí zásobujú cukrovary surovinou, idete zničiť.

“Bolo by treba odaniť ten zisk, ktorý si nadobúdajú ľudia pri zbytkových majetkoch; keď tento zisk bude odaný, rozpočet nájde úhradu bez toho, aby cena cukru bola zvyšovaná.”

Tiso tento zákon nazval sociálne nespravodlivým, lebo tá rodina, ktorá má viac členov, tá bude platiť viac ako rodiny málopočetné. Slovom, chudoba bude doplácať.

Tiso v tomto duchu pokračoval nielen ako opozičný poslanec, ale aj ako prezident, ako to svedčil Hrnčiar. Odmietol daňové plány, ktoré mali takto zaťažovať obyvateľstvo a nazýval ich kapitalistickými a antisociálnymi.

Svoju reč skončil:

“Vláda, ktorá takáto chce udržiavať vysoké dane, ktorá i ďalej chce vykorisťovať národ, ktorá chce udržiavať korupciu vo verejnom živote, takúto vládu nesmieme a nemôžeme podporovať. Preto budeme hlasovať proti tejto predlohe zákona.” (Reč bola uverejnená v Slovákovi r. 1925, č. 290 a 292.)

Iste je zaujímavé, že v ten deň prehovoril aj Dr. B. Šmeral, český komunista, a potvrdil správnosť Tisovho stanoviska. Hovoril, že

“voľby na Slovensku a Podkarpatskej Rusi boly plebiscitom, ktorý dokazuje, že obyvateľstvo týchto krajín živelne odmieta dnešný buržoázny českonacionálny centralizmus”.

Vyslovil sa, že Slovensko má právo rozhodovať o sebe, ba má právo aj na vlastný štátny život. Aj Nemci v ČSR majú toto isté právo. Spolužitie národov je možné len na zásade dobrovoľnosti, hovoril Šmeral. (Reč bola uverejnená v Slováku r. 1925, č. 290 a 292.)

16. O význame kňaza v slovenskom národe.

Druhý raz prehovoril Dr. Jozef Tiso k predlohe zákona o kongruie. Bolo to 19. júna 1926. Socialistické strany využily túto predlohu k divokým útokom proti kňazstvu. Tiso v úvode svojej reči vyhlásil:

“V tejto snemovni sa reční len výlučne proti katolíckemu duchovenstvu. Toto bolo pre nás školou a odnesete si následky tejto školy.”

Tiso podrobne rozobral celý zákon, ktorý kňaza po platovej stránke kladie len na úroveň posledného člena spoločnosti. Nazval to fackovaním kňazov. Dotkol sa paragrafov, ktoré dávaly príliš veľa moci náčelníkom. Je to pokus starými jozefinskými metódami terorizovať kňazov.

“Dejiny kňazstva — hovoril Tiso — a charakter jeho sú nám zárukou, že zbraň túto vám vyrazí z ruky povedomé a majestátne vystupovanie kňazstva. Vrstva, ktorá sa môže vo svojich radoch honosiť martýrmi, prenasledovanými, vrstva, ktorá vie trpieť, biedu znášať, a to nielen za seba, ale i za druhých a zvlášť za cirkev a za národ, tá vrstva sa zotročiť nedá. Volíme radšej újmu trpieť, ako sa zriecť svojej samostatnosti. A zotročiť sa nesmie dať, to od nej očakáva dvetisícročná tradícia minulosti a neprehľadná budúcnosť Cirkvi a národa.”

Potom Tiso rozobral pekné heslá pokrokárov. z toho, čo tu vidíme, hovoril Tiso, vidno len jedno, že to úprimne nemyslia. Hovoria o humanite, ale na ľudí sa dívajú len podľa národného alebo náboženského prifarbenia. Ich útoky proti kongrue, to je humanita? Tu sa hovorilo o pomoci potrebnej kňazom a keďže šlo o katolíckych kňazov, tu už humanita prestala platiť.

“Prednesieme to na Slovensku, aby aj tam videli, že tie strany sú vedené protikatolíckou nenávisťou, nenávisťou proti náboženstvu, nenávisťou proti kňazom, lebo v kňazovi nevidia človeka, nad ktorým by sa sľutovať mali, ale vidia v ňom zástupcu nenávideného ideového smeru, proti ktorému oni nemajú nič iba predpojatosť a nenávisť.”

K vôli tomu, hovoril Tiso, rozširujú sa povesti o bohatstve kňazskom, hoc väčšina kňazov žije v biede. Strhnite si s očí červení sklíčka, volal Tiso, cez ktoré sa na kňazstvo a jeho život

pozeráte, a presvedčíte sa o tom, že máte do činenia s ľuďmi, na tú almužnu až veľmi utisnutými.

V ďalšej reči hodnotil prácu kňazov v národe i v štáte a na poli mravnom. Bohatými citátmi z literatúry dokazoval, že kňaz vie snížiť smutné čísllice kriminalistiky. Poukázal na uvoľnenie mravov a následky toho. Bez náboženstva nebude usporiadaného života. Napokon poukázal na skutočnosť, že štát drží v rukách katolíckej cirkevnej majetky. Dôchodky, ktoré sú cirkevné, berie štát. Túto predlohu, hoci nevyhovuje, zakončil Tiso, so všetkými záväzkami prijímam, lebo je dobrým podkladom pre ďalšie usporiadanie vecí v budúcnosti. (Slovák r. 1926, č. 139-140.)

17. Za režim čistých rúk.

Od toho času, čo odznela druhá Tisová reč, nastaly v slovenskom živote veľké zmeny. Začalo sa hovoriť o vstupe HSLS do vlády. Hlinka bol v Amerike, vedenie strany mal v rukách Tiso. Dr. Buday v lete v parlamente prehovoril veľkú reč, z ktorej bolo jasné, že vstup do vlády sa vážne pripravuje. Buday vyhlásil, že bude túto vládu podporovať.

24. novembra 1926 v rozpočtovej debatae prehovoril tretí raz Dr. Jozef Tiso. V úvode zdôraznil, že jeho strana volala stále po vláde čistých rúk, po ovzduší, ktoré by nebolo stále otravované aférami. K nastoleniu takéhoto režimu je HSLS ochotná prispieť. Chceme hospodáriť bez afér.

“Stranu ľudovú — pokračoval Tiso — usilovali sa zapriaľnúť do voza nového režimu bez programu, aby jej potom, ak bude chcieť žiť, nič inšie nepo-

zostávalo len chytiť sa tiež afér a politických metód, z ktorých vyrastaly aféry. Lebo kto nemá program, alebo sa nedrží svojho programu, musí mať aféry. Ľudová strana má však svoj program. Drží sa svojho programu, nepotrebuje teda a nesmie mať aféry. Ochetná bola a je ísť do vlády nového režimu, aby si tam prevádzala svoj program autonómie Slovenska.”

Tiso sa v reči vysmial tým, ktorí si mysleli, že autonómii strana zradí za ministerské kreslá. Rozhovoril sa o tom, ako sa vyjednávalo a ako sme chceli rozriešiť slovenskú otázku. Bez programu odmietali sme ísť do vlády. Program autonómie, to nie je volebné heslo, to je naša duša a srdce, a preto za žiadne osobné ani stavovské výhody ho nesmieme zradiť. Vyjednávame o vstup do vlády len preto, aby sme autonómii mohli uskutočniť.

Tiso potom prehovoril o štátnom rozpočte. Žiadal, aby ministerstvo financií zostavilo osobitný slovenský rozpočet, aby sa číselne dokázalo, koľko Slovensko dostáva a koľko Slovensko dáva. “Chceme vedieť pravdu aj vtedy, keby ona proti nám svedčila.” To, že sa doteraz k tomuto v Prahe neodhodlali, hovoril Tiso, presvedčuje nás, že nie na Slovensko sa dopláca, ale opačne.

Otázka autonómie nie je otázkou štátu, ale otázkou ako vykonávať v štáte moc. Poukázal na autonomisticky riadené štáty ako na najsilnejšie štáty. Dotkol sa českých dejín a na nich dokazoval, že keby Česi v Rakúsku neboli bývali mali autonómii, neboli by dnes tak silní, akí sú. “A či je to potom bratské zaobchádzanie, keď sa tomu menej vyspelému Slovákovu nechce

dopriať tej autonómie, aby sa on tiež vzťahoval, aby tiež vyvíjaval svoje sily?”

Poukázal sa rozdielny vývoj kultúrny i hospodársky v krajinách českých a na Slovensku a dokazoval, že tieto dve krajiny nedajú sa spravovať jedným a tým istým spôsobom. Poukázal na potrebu ochrany slovenského priemyslu, slovenského chleba i pre robotníka i pre vzdelanca.

Podrobil ostrej kritike župný zákon z roku 1920 ako nevyhovujúci. Nedovolíme zrušiť ministerstvo pre správu Slovenska, kým nebudeme mať inú inštitúciu, ktorá by reprezentáciu a právomoc, ktorá slovenskému národu patrí, prevzala.

Poukázal ďalej na politizujúce žandárstvo. Socialisti, hovoril Tiso, chcú hlasovať len za rozpočet prezidenta a ministerstva zahraničných vecí, lebo v týchto dvoch vidia reprezentantov ich ducha. Nuž, aby neboli prekvapení, keď by sme my zase nehlasovali práve na tieto dve rozpočtové položky, lebo na týchto dvoch miestach vidíme ešte vždy vládnuť ducha, ktorý sa nielen protiví našej Pittsburgskej dohode, ale ktorý sústavne a stále prekáža uplatneniu sa prirodzených práv slovenského národa.

Tiso žiadal, aby aj dispozičné fondy boli zúčtovateľné aspoň pred komisiou parlamentu, aby sa videlo, kam tie peniaze idú.

Tiso končil:

“... ak to pôjde takto ďalej, že nielen za politickú, ale za štátnickú kvalifikáciu sa bude považovať vedieť niekoho zaviesť, ak sa bude ďalej držať ten systém, že len čo sa niektorý politik na výšku moci a vplyvu dostane, hneď sa musí odkrágľovať, ne-

musím byť prorockým duchom obdarený, keď tvrdím, že koniec je veľmi blízko.”

Ak zametať, končil reč Tiso, ktorou HSLS súhlasila s rozpočtom, začnime zametať shora nadol a nie zdola nahor. Také zametanie bude úspešnejšie a bude v štáte poriadok, poctivosť a česť. (Slovák 1926, č. 266-269.)

* * *

V čase, keď odznela táto reč, pripravoval sa vstup strany do vlády. Dr. Tiso mal iste na tejto veci zásluhu najväčšiu. V strane nie všetci súhlasili so vstupom do vlády, mnohí a významní činitelia nevideli čas ešte vhodný k takémuto kroku a to najmä preto, lebo kreslá slovenských ministrov neboly filtrované autonomiou, ale bol tu len záblesk autonómie. Tiso ho chcel zachytiť a pokúsiť sa o spoluvládu.

Strana bola v opozícii už od roku 1920. Ale ani do tých čias jej účasť na vláde neznamenal pre stranu nejaký úžitok. Odhlasovala centralistickú ústavu, s výhradou síce, ale ju odhlasovala a to so strachu, že by stranu rozpustili. Vo vláde ministra nemala. Bol to zvláštny stav, strana dostávala z nevýhod opozičného života najviac, z výhod vládnych nič, ale vládu podporovala.

V roku 1920 mala strana len 235.000 voličov, v roku 1925 489.000. Teda bola na postupe.

O vstup do vlády sa vyjednávalo od januára 1926, v decembri prepustila vláda jedno z kresiel podpredsedníckych v sneme Dr. Budaymu a 15. jan. 1927 vstúpila strana aj formálne do vlády a v ten deň prezident Masaryk menoval Dr. Tisu ministrom zdravotníctva. Tiso sa venoval verejnej činnosti ako minister a v

sneme sa ozval znova až v roku 1928, keď HSLS znova bola v opozícii.

18. Koniec politického romantizmu.

Keď vo februári 1930 vláda predložila rozpočet na rok 1930, prehovoril k nemu dňa 18. februára Dr. Jozef Tiso.

V úvode hovoril, že sa veľmi často a radi oháňame duchom našej revolúcie. Je isté, že v rokoch, keď sa tento štát tvoril, predstavoval si ho každý tak, ako štát Čechov a Slovákov; myslím, že nikto si zo zodpovedných ľudí ani len v myšlienke nepredstavoval, že štát tento by mohol byť reprezentovaný iným složením, než je složenie česko-slovenské. Dnes vidíme, že dnešná vláda väčšinou je bez Slovákov. Páni Slováci vo vláde nezastupujú národ slovenský, lebo nemajú poverenie od organizovanej sily slovenskej, oni majú poverenie od organizovanej sily československej.

Poukázal na internacionálne spojenectvo vládnej koalície a hovoril, že naše spojenectvo je vedené čisto ideovým slovensko-slovanským autonomistickým obsahom.

Bránime sa politickej izolácii, hovoril Tiso, a to je výsledok pražskej politickej školy.

“Prežili sme krásne časy slovenského romantizmu, keď Slováci nevedeli o náboženských rozdieloch, ani triednych, keď slovenská pieseň bola spojku srdc, keď slovenská výšivka bola posvätným symbolom, keď slovenský peňažný ústav bol svätyňou, chrámu a škole podobnou na národnom poli. Staršie, šedinami obsypané hlavy našich otcov, sú

nám jedinými pamiatkami tejto romantickej doby, keď politizovať znamenalo ľúbiť rod, milovať reč, pracovať za ľud v kruhu viac-menej ohraničenom okolnosťami verejno-právnymi, ale za pomerov osobných a spoločensko-politických hodne priaznivejšie. Medzi masami bola len hŕstka uvedomelých Slovákov, ale tí boli svorní, verní a úprimne oddaní si navzájom. V takomto ovzduší pracovalo sa intímne, intenzívne, citove, no pre macošské verejno-právne pomery organizačne veľmi chudobne. Nie div, že v takomto ovzduší vývinovali sa silní jednotlivci, ktorí nielen chceli sa venovať práci za národ, ale celí patrili národu vo verejnom aj súkromnom živote.

No, doba tohoto slovenského romantizmu prešla. Nastala doba našej pražskej politickej školy, školy to drobnej práce na poli uplatňovania sa národných a sociálnych záujmov. Uvoľnily sa verejno-právne pomery a práca za národ vyrástla z okruhu spisového do rozmerov tak širokých a spletilých, aký je sám život. A tu nastal vo verejnom živote slovenskom ohromný prevrat. Istá čiastka prebudených predprevratových Slovákov, nevediac sa umiestniť v nových pomeroch a prejsť do spôsobov práce za národ z doby romantizmu na spôsoby praktickej organizácie, vybrala si veľmi ľahkú a výnosnú úlohu hrať zástoj jedinečného predprevratového Slováka a chcieť žiť z kapitálu a slávy minu-

losti. Aby nikto iný pred verejnosťou a v očiach národa vyššie nevyrástol, biľagovali ho pred Prahou a mocnými tohoto sveta, zradcovali každého kto politike drobnej práce a organizácii sa venoval. Prahe to prišlo vhod, lebo však to kričali známi a verní Slováci, lebo sa bála, že títo neznámi predsa len azda chcú ten štát podmínovať.”

Tiso v ďalšej reči vyslovil nádej, že toto nebude trvať večne a z dvoch blokov Slovákov napokon sa stane len jeden, ktorý bude pracovať v záujme slovenského národa a Slovenska. My sme sa naučili politike v Prahe a budeme používať pražské metódy. Českí štátnici chcú konsolidovať ich užšiu vlast' spoluprácou Čechov a Nemcov. Citoval vrele slová, ktoré Masaryk poslal k 75. narodeninám nemeckému politikovi Fr. Křepkovi, v ktorých zdôrazňoval nutnosť nemecko-českej spolupráce. Do tejto školy sa prihlasujeme i my, hovoril Tiso. Do poctivej spolupráce oboch národov. Nech nikto túto myšlienku nezradzuje, lebo uskutočnenie autonomistického bloku na podklade poctivej spolupráce dvoch národov, Slovákov a Maďarov, v prvom rade získalo by Slovensko, ale získal by aj štát. Tento blok chce doceliť konsolidáciou krajiny. Autonomistický blok má v programe uplatnenie ľudí zo Slovenska na Slovensku, ale s neodcudziteľným predpokladom suverenity reči a kultúry slovenskej na území Slovenskej krajiny. To neznamená, hovoril Tiso, že by niekto bol ochotný Maďarmi obývané kraje prepustiť Maďarom. Berieme si vzor zo spolunažívania Čechov a Nemcov pre spolunažívanie Slovákov a Maďarov. Blok musí byť školou lásky k Slovensku a k Republike.

Tiso sa podrobne zaoberal aj tou skutočnosťou, že doteraz k vláde nikdy nebol pripustený katolícky blok. Vládne bloky treba striedať, hovoril.

Tiso vysvetlil, akou výhodou pre štát by bolo, keby konečne sa v ňom dostali k slovu aj tí, ktorí majú väčšinu — katolíci. Len katolicizmus vie rozriešiť mnohé problémy, o rozriešenie ktorých sa usilujeme.

Katolicizmus vie usporiadať pomer podriadeného k predstavenému, pomer zamestnanca k zamestnávateľovi, keď mimo hľadísk presných pracovných pomerov určuje i pomer bratstva všetkých. Katolicizmus, svetová organizácia, zahrňujúca v sebe všetky národy, vie porovnať širokú internacionalitu s vreľým ohňom rodolásky. Pri svetovom rozhlade netratí smysl pre krajanstvo.”

Tiso vysvetlil, že nás nesmie mýliť, že vo vláde je niektorá menšia katolícka skupina. Sila katolicizmu sa neuplatňuje v obrane, ale v útoku. Nie v kompromisoch, ale v nekompromisnom eláne. Vyhlásil, že slovenský ľud je ochotný k spolupráci všetkých katolíkov Republiky.

Po tejto politickej časti reči, v ktorej nadhodil možnosť spolupráce jak na poli náboženskom Slovákov, Čechov, Maďarov i Nemcov v celom štáte, ale aj spoluprácu obyvateľov Slovenska, prikrčil ku kritike rozpočtu. Znova súril, aby rozpočet bol predkladaný v tej forme, aby z neho bolo vidno, čo je naše slovenské vo výdavkoch i v príjmoch.

Napokon vyslovil nádej, že z príležitosti desiateho výročia našej ústavnej listiny, prichodí čas, aby do nej bol vtelená aj Pittsburghská dohoda.

“Môžte nás nevyslyšať, môžete hlas svojho svedomia umelými dôvodmi potlačiť, jedno však nám nemôžete vziať: právo hlásiť sa o splnenie daného sľubu. Veríme, že Prozreteľnosť bdie nad osudami národov a ešte aj niečo iného než púha moc riadi osudy národov. A preto aj slovenský národ si je istý toho, že aj jeho pravda zvíťazí.” (Slovák r. 1930 č. 42-43.)

Na túto Tisovu reč odpovedal 20. februára 1930 Dr. Ivan Markovič.

Ironizujúc, hovoril, že ho teší, že Tiso hovoril proti romanizmu a za pražský realizmus. Dotknúc sa Tisovho odvolania na jeho reč, ktorú predniesol pred odhlasovaním ústavy a v ktorej hovoril, že o otázke autonómie nech po 10. rokoch rozhodnú volení zástupcovia Slovenska, Markovič odpovedal, že už bol odhlasovaný aj župný zákon i zákon o krajinskom zriadení, slovom už sa stalo to, čo Tiso žiada. Na Tisovu poznámku o nutnosti spolupráce národností v autonomistickom bloku odpovedal, že

“Musíme zdôrazniť, že pri plnení tejto úlohy Slovenskú ľudovú stranu už predstihly iné československé strany; dnes dopoludnia počuli sme zástupcu republikánskej strany, ktorý hovoril o záujmoch maďarského roľníctva, ktoré ho vyvolilo, a v senáte možno počuť zástupcu maďarského organi-

zovaného roľníctva, voleného na programe čs. soc. demokratickej strany robotníckej. Naše strany svoju úlohu previesť robotnícky a roľnícky ľud maďarský na pôdu Republiky konaly a konajú. Chceli by sme však upozorniť, že máme určité pochybnosti, o čo vlastne v tom autonomistickom bloku komu ide. Možno, že niekomu ide o to, aby previedol toho druhého na pôdu Republiky, ale nevieme, či niektorým zase nejde o to, aby odviedol tých druhých s pôdy Republiky.”

Toto stanovisko charakterizoval Sidor slovami: Maďari mohli si stať na pôdu Republiky, ale len vtedy, keď ich na ňu uvedú agrárnici alebo sociálni demokrati.

Ukázalo sa v celej nahote to, čo hovoril Tiso: vyárendovali si udeľovanie národnej spoľahlivosti. Plávali stále na vlnách romantickej politiky. Staroslovákov, ktorí si namysleli, že oni jediní majú právo riešiť slovenské problémy. Tragédia bola v tom, že ich neriešili.

19. V obrane slovenského priemyslu.

Začiatkom februára 1931 ministerský predseda Udržal prehovoril v sneme o hospodárskych otázkach. Odpovedal mu 5. februára 1931 Dr. Jozef Tiso. Tiso hovoril, že je veľa teórií o tom, prečo je kríza. Ale málo sa hovorí o tom, že je ona zavinená aj duchovne-kultúrnymi otázkami. Kríza je tu, ale vláda vôbec nič neurobila a nepripravila, aby jej následky boli čo najmenšie. U nás sa rieši tým, že sa nemilosrdne exekvujú dane, ničia sa

roľníci, remeselníci a obchodníci. Ľudia si musia vypožičiavať, aby mohli dane zaplatiť.

“Voláme po zásahu štátu, preto sme navrhli zásahu štátu, preto sme navrhli zákon o podpore slovenského priemyslu. Žiadame, aby štát svoje potreby zaokrýval aj výrobou zo Slovenska.” Tiso bránil slovenský priemysel a polemizoval s tými, ktorí preto, aby sa ho mohli zbaviť, vyhlásili, že je to umelá kvetinka.

Hovoril o tom, ako sa ho Scotus Viator v r. 1929 pýtal: “Ako sa staviate vy slovenskí katolíci za slovenský priemysel, keďže je on židovský a maďarský?”

“My sa za slovenský priemysel nie preto bijeme a exponujeme, že je maďarský alebo židovský, ale v slovenskom priemysle vidíme chleboďarcu mnohých nezamestnaných Slovákov a slovenských rodín. A tieto nezamestnané slovenské rodiny nás zaujímajú a preto hovoríme v záujme a za podporu slovenského priemyslu.”

Tiso poukázal na to, že výsledkom doterajšej pražskej politiky je, že Slovensko dodáva 70% vystáhalcov z celej ČSR. To sú praktické výsledky aj zle prevedenej pozemkovej reformy. Poukázal na to, ako sa rozdeľujú podpory v nezamestnanosti. Kritizoval nesprávnu štatistiku, ktorá vykazuje len organizovaných členov odborových organizácií v štatistike nezamestnanosti a tak sa stalo, že proti 230.000 nezamestnaným v historických krajinách, na Slovensku je štatisticky len 11.000, hoc každý vie, že je ich oveľa viac.

Obširne sa zaoberal osudom zničených živnostníkov a remeselníkov na Slovensku. Žiadal, aby bola zostavená medziminister-ská komisia, ktorá by urýchlila plánované investičné práce a aby sa v nich bral spravodlivý záujem aj na slovenské potreby, lebo Slovensko sa na každom kroku zanedbáva. Doporučoval najmä, aby sa venovala pozornosť stavbám železníc.

Štát musí pomáhať hospodársky slabým. Na Slovensku, hovoril Tiso, na hlavu pripadá 1200 korún vkladov, v historických krajinách 4.250. Tento hospodársky podklad hrá veľkú rolu v našom autonomistickom boji. Autonomia, to nie je protičeská nenávisť, to nie je len citový program. To je otázka chleba a života. Autonomia je chladná vypočítavosť, to je ochrana slovenského chleba, ona je spravodlivosť.

“Autonomia znamená chlieb pre každého Slováka. Znamená spravodlivé rozdelenie v tomto štáte, ku ktorému sa úprimne hlásime a ktorý celou teplotou za svoj uznávame.” (Slovák r. 1931, č. 32-34.)

20. Prvý raz: rovný s rovným.

O niekoľko dní neskôr, 20. marca 1931, znova vyšiel Dr. Tiso na rečnícku tribúnu v parlamente. Hovoril znova o konkrétnom hospodárskom zákone. Rokovalo sa o osnove zákona o štátnom fonde pre vodohospodárske meliorácie. Slovom, šlo o zákon mimoriadne pre Slovensko významný. Tisíce hektárov pôdy na Slovensku nedalo sa obrábať vôbec, alebo sa obrábala pre každoročné zátopy zle. Po tejto stránke už v českých krajinách boli hodne ďalej, ale týmto zákonom nechceli pomôcť najskôr tam, kde to bolo najhoršie, ale najskôr v českých krajinách a len po-

tom, keď oni budú mať všetko hotové, pravda, za spoločné peniaze, len potom sa chceli pustiť do roboty aj na Slovensku. Tiso odvolajúc sa na článok v Slovenskom denníku pod titulom “Brat bratovi nepraje”, poukázal na to, že na Slovensku sa vynášajú rezolúcie, na Slovensku sme si všetci v týchto veciach zajedno a predsa tu v Prahe slovenské stanovisko nikto nerešpektuje.

Doteraz Slovensko len na železničnej tarife bolo poškodené najmenej o pol miliardy korún.

Do decembra 1925, hovoril Tiso, za 168 miliónov vystavalo sa elektrárni a všetky v českých krajinách. Slovensko z tých stoviek miliónov nič nedostalo.

V českých krajinách sa zregulovalo 241 km riek, na Slovensku nič. Na reguláciu bystrín české krajiny dostaly 77 miliónov, Slovensko 2 milióny. Na reguláciu Vltavy a Labe 1½ miliardy, na Váh 28 miliónov. Tiso kritizoval, že v prvej etape, t. j. do roku 1942, sa ide pracovať i podľa tohoto zákona len v českých krajinách a len potom na Slovensku. Nám sa dáva iba nádej.

Znova sa rozhovoril o slovenskom priemysle. Vyčítaval, že je nezdravé, keď celý priemysel sa ide koncentrovať do českých krajín a na Slovensku sa zničilo ešte i to málo, čo tu bolo. Doporučoval, aby sa po tejto stránke venovala pozornosť Považiu. Keď bude upravený Váh, bude tu nielen lepšie poľnohospodárstvo, ktoré utrpí ročne najmenej 6 miliónov škody, ale budú tu aj zdroje elektrickej energie tak lacné ako nikde inde. Tento zákon nám káže miesto postupu, aby sme stáli.

Po Slovensku letí heslo: slovenská spolupráca. Vlni sme vyšli iniciatívou, aby slovenskí poslanci všetkých politických strán bránili záujmy slovenské. Tento zákon ukáže, či slovenská spolupráca je už skutočnosťou. Lebo ja, hľa, dovoľávam sa len

toho, čo agrárny Slovenský denník kritizuje. Pred slovenskou verejnosťou nikto nemôže brať zodpovednosť za to, aby na reguláciu Vltavy a Labe sa dávalo na 320 km 62 miliónov, ale na 280 km Váhu len 3 milióny.

“... slovenskú spoluprácu si predstavujem len takým spôsobom, keď ju vieme zabezpečiť aj pri výkone veci. Aby nebola len pri zelenom stole v Bratislave, aby sa neroznášala len po shromaždeniach na Slovensku, ale aby prišla aj do Prahy, aby neprestala na hraniciach, aby sme ďalej šli až do parlamentu, a preto slovenská ľudova strana stavia podmienky spolupráce slovenskej na tézu: disciplína slovenskej spolupráce musí byť vyššia ako disciplína klubu.”

Tiso potom poukázal na to, že doteraz sa vždy hovorilo “západná časť republiky” a “východná časť republiky”. My sme v týchto výpočtoch stáli vždy zle.

“Keby sme pokračovali nie na základe teritoriálnom, ale keby sme miesto teritoriálneho základu boli povedali, tu stojí národ a pre ten národ, pre jeho územie, pre ten slovenský národ si žiadame toto a toto, myslím, že máme silnejšiu pôdu pod nohami. Ja myslím, že vtedy dôvody technické, výpočtové a rozličné iné len z byrokratizmu vyňaté a vyzdvihnuté by sa nemohly tak ľahko uplatňovať, lebo národ je vyšší ako teritoriálne ohľady a preto myslím, že keď naša strana svoje politické požiadavky ustálila na tom základe, že postavila sloven-

ský národ rovnocenne s národom českým, patrí mu jeho autonómia na jeho území ako národu, lebo národ bez územia, bez svojich práv, práce a svojej výchovnej moci nemôže jestvovať.”

Tento návrh dáva nám za pravdu — pokračoval v reči. Nelietali sme v oblakoch, keď sme na základe autonómie dobývali výdobytky a to nie na základe územia, ale na základe vyššieho stanoviska, na základe uznania slovenského národa.

“Spojme sa — končil Tiso svoju reč — dajme srdcia dohromady, aby nielen jedným tlkotom tlkly, ale aby sme tiež jednotným a rýznym postupovaním pomáhali pozdvihnúť Slovenskú krajinu.”

Takto bránil Tiso slovenské záujmy. A čo tí druhí urobili proti takýmto zrejým a jasným krivdám, aké sa šly robiť i týmto zákonom?

Odhlasovali ho!

Hoci doma hovorili proti, v Prahe sa otrocky podrobili a hlasovali za to, čo Slovensko poškozovalo. A tak z daní ožobračovaného slovenského poplatníka, za stá milióny korún regulovalo sa riek a meliorovalo neúrodných polí v českých krajinách. Tisovo “rovný s rovným”, ktorý im takto doporučoval, sa neuplatnilo, lebo oni mali záväzok v Prahe mlčať a všetko, čo sa im k schváleniu predkladá schvaľovať.

Iste je zaujímavé, že kým riaditelia bánk, pravotári a národohospodári vládnych strán mlčali, kým ich staré i novšie krivdy nechávali chladnými, zatiaľ sa v parlamente hospodárskymi otázkami zaoberajú opoziční poslanci-kňazi, vo väčšine katolíci, Tiso, Buday, Juriga, Onderčo i iní a z evanje-

likov jedine Martin Rázus. I on bičoval hospodárske krivdy; miesto citových básnických rečí, slovenský básnik utápal svoje reči v množstve miliónových číslic a rad za radom dokazoval, ako na každom mieste a bode nám krivdia. Po Tisovi povedal podobnú reč Rázus, ale vládni poslanci mlčali. Ich slovenské bolesti nebolely.

21. Proti dvojfarebnej politike Čechoslovákov.

Na jeseň, 25. novembra 1931 rozhovoril sa znova Tiso a zaujal stanovisko k rozpočtu na rok 1932. Vo veľkej reči podrobne vysvetlil, prečo HSLŠ zaujíma odmietavé stanovisko aj k tomuto rozpočtu. Je to falošný rozpočet a preto nám česť nedovoľuje, aby sme naň hlasovali. Ale máme k tomu aj vecné dôvody. Rozpočet váľa na obyvateľov nové dane a nové pôžičky. Poukázal na to, ako sa na Slovensku vymáhajú dane. V obci Dvorec prišiel exekútor a nechal roľníkovi rozvárať nový drevený chliev a drevo odviezť do mesta, kde ho predali na nezaplatené dane. Slovensko sa aj v tomto rozpočte zanedbáva, nedostáva sa mu to, čo mu patrí. Považujem to za nemravný cynizmus, keď úradník ministerstva železníc vyhlási, že sa nemôžeme zriecť príjmu, ktorý máme z neupravenej tarify na Slovensku. Poškodovanie Slovenska sa tu zastiera celoštátnou potrebou. Že takto Česi robia, nuž to chápeme, hovoril Tiso, ale nechápeme, prečo takto robia poslanci Slováci, exponenti vládnych strán. A Tiso verejne sa ich pýtal:

“Ako dlho budete ešte svojimi hlasmi podporovať tento systém, ktorý Slovensko priamo ožobračuje? Kedy učiníte už koniec neprávosti, že na Slovensku

držíte ankety, konferencie o veciach tak samozrejmych, ako je aj otázka tarifu a v Prahe hlasujete proti svojim rezolúciám, na Slovensku vyneseními? Dožije sa slovenský národ úprimnosti a rázneho vystúpenia od svojich poslancov, alebo či sa bude takýmto nedôsledným postupom aj naďalej podryvať význam a potreba parlamentného režimu? Viem, že svedomie svoje uchlácholíte a že sa spoliehate na to, že pred voličmi svoj postup i keď nebudete môcť ospravedlniť, aspoň ostrie situácie otupíte novými sľubmi osobných výhod a nadávkami na nás ľudákov, že sme demagógovia a maďaróni. Museli by sme zúfať nad budúcnosťou národa svojho, keby sme nevideli, že národ už prehliada tieto hry s jeho záujmami, ale musíme aj konštatovať otras dôvery práve tých najlepších ľudí v poctivosť politikov.”

Tiso potom poukázal, že rôzne národohospodárske inštitúcie Slovenska už dávno pripravili materiál. Vedecky číselne sa dokázalo, kde a ako sa Slovensku krivdí. Upozorňoval ich, aby si všimli hlasov mladej generácie, ktorá má už týchto klamstiev dosť a hoci nie je ovzdušie rozvírené politickou agitáciou predvolebnou, autonómia Slovenska zapúšťa hlboké korene.

Čo ste proti autonómii za týchto 13 rokov podnikli? Boli sme svedkami násilníctva najhrubšieho zrna. Popierala sa svätosť daného slova a smluvné záväzky. Falšovala sa história literárnej reči a národa. Hovorilo sa, že len zásada jednotného národa priviedla veľmoci k rozhodnutiu rozbiť Rakúsko-Uhorsko. Za

nepriateľa štátu ste vyhlásili nás, ktorí sa hlásili k samobytnému národu slovenskému. Násilníctvo môže mať úspechy, ale len krátke a autonómiu neubije. Neúčinkuje ani plašenie evanjelikov nadvládou katolíkov v autonómnom Slovensku. Každý Slováč sa presvedčuje, že len autonómia nás zachráni a zabezpečí nám to, čo nám patrí. Praha nám nerozumie a nechce nás uznať. Slováci, prebudme sa a spojme sa v znamení svornej lásky k národu svojmu.

Tiso citujúc z výročnej zprávy Ústredného združenia slovenského priemyslu hovorí: ani jeden z takzvaných slovenských hospodárskych problémov sa v roku 1930 nerozriešil.

Tiso sa zmienil ešte o 40. výročí sociálnej encykliky pápeža Leva XIII. My katolíci, hovoril, pripomíname stále, že kríza nie je len hospodárska, ale aj mravná.

Napokon dotkol sa aj neriešených cirkevných problémov, cirkevných škôl, cirkevných majetkov, výchovy a iných aktuálnych problémov. Slovenský katolicizmus je konštruktívny a štáttovorný. Ale on nemá za sebou dobu jozefinizmu, ako český katolicizmus a preto je odlišný. Tie kruhy, ktoré kritizovali českých katolíkov pre ich lojalitu k Viedni, od nás žiadajú služobníctvo.

“Budeme zastupovať katolicizmus rázne a dôsledne, nepripustíme, aby bol pomiešaný servilnosťou, lebo by sme už neuplatňovali jeho sily a zásady neporušené, čím by sme práve vyrazili jeho silu z konštruktívnej práce v prospech národa a štátu.” (Slovák 1931, č. 269-274.)

22. S českými zbraňami za slovenské práva.

Dňa 3. februára 1933 prehovoril v rozpočtovej debате zase Tiso. Poukázal na smutnú skutočnosť, že vlastne len ľudová strana odvažuje sa jasne povedať, čo si o rozpočte myslí. Robíme Republike znova tú dobrú službu, že ju upozorňujeme na hnisavé rany: Vládna väčšina tak gazduje, že privádza štát na okraj hospodárskej záhuby.

“Umele sa u nás udržuje mienka, že Republika je na večné časy zabezpečená, má múdrych vodcov doma, má tú samú poctivosť, obetavosť za štát, lebo má parlament, ktorý celý chce vládnuť a nikto nechce byť v opozícii. Je u nás teda tak dobre, že každý chce byť vo vláde, lebo u nás vládnuť je ľahko, veď nemáme nijakých problémov.”

Tiso poukázal na to, že dnešná politika štátu ničí občianstvo. Na štát sa ľudia pozerajú ako na vydierača.

Chybu Tiso videl v složení parlamentu. Treba zreformovať parlament; v prvom rade treba, aby si ľud volil svojich poslancov a to bezprostredne podľa osobnej znalosti a zásluhy, sme za parlament, v ktorom rozhoduje nie mechanická väčšina, ale pripúšťa sa aj rozumný dôvod opozície. Sme za parlament, v ktorom sa volení zástupcovia ľudu doplňujú v senáte zástupcami kultúrnych a hospodárskych ustanovizní.

Poukázal na to, že socialisti okrem triedy robotníckej nechcú nič vidieť. Z ich radov vychádzajú fašisti a komunisti. Liberalizmus splodil socializmus a socializmus fašizmus a komunizmus. Ani jeden z týchto smerov nie je vstave nastoliť prirodzenosti ľudskej primeraný systém. Tiso sa potom naširoko rozhovoril o

encyklike “Quadragesimo anno” a vyslovil želanie, že by mala nájsť aspoň taký ohlas, aký našla v kongrese Spojených štátov. Vyhlasuje, že my budeme pracovať v duchu tejto encykliky.

Socialistickí páni nevedia rozlúštiť otázky dňa preto, lebo sú strannícki. Kto je strannický, nemôže mať vedúce miesto. Straníckosť podlamuje dôveru v štátnu autoritu, roztrpčuje a povzbudzuje k odporu.

Potom poukázal na protináboženský kurz, ako sa on uplatňuje v ČSR v školstve a vo verejnom živote. Spomenul, že volal po katolíckom bloku nie na útok, ale na obranu, ale českí katolíci nepochopili. Rozbývajú ďalej najsilnejší úsek katolíckeho frontu na Slovensku. Tiso poukázal na výsledky zvolenského sjazdu. Len potom, keď v Prahe zbadali, že na základe autonomistickom sa idú Slováci spojovať, začali sa aj na tej strane ozývať hlasy po katolíckom bloku. My to vítame, po Zvolene sa uceľuje národ doma, ale uceľuje sa i katolícky tábor.

“Musíme vyhlásiť: Prirodzeným sklonom — opakujem, aby si zase niekto nemyslel, že nejakým rabulistickým alebo falošným výkladom môže z toho kuť argument proti — prirodzeným sklonom a nielen faktickým štátoprávnym rámcom vedení kloníme sa k najbližšiemu Slovanovi, bratovi Čechovi, aby sme s ním ako malý národ tvoriac jednotný štát, takto uplatnili svoju suverenitu. Viem dobre, že ako malý národ, ak sme žiadostiví svojej suverenity, nemôžeme sa uplatniť v inom štátnom složení iba v slovanskom štáte, kde tá suverenita má byť v ruke slovanskej, keď ju už nemôžeme mať

plne sami. Preto sme si vedomí i prirodzenej povinnosti svojej stáť na stráži nad životom štátu tohoto a prinášať všetky obety na jeho oltár. Ale musíme si byť vedomí toho, že v štáte tom sa naša národná suverenita v rámci dohodou stanovenou i uplatňuje, lebo ináč museli by sme i prakticky pristúpiť k uplatneniu tézy: národ je viac než štát. Štrnásťročná škola politická odučila nás romantizmu a citlivosti v politike a priučila nás veľmi tvrdými metódami chápať všetko reálne.”

Tiso sa porovnal s Indmi, ktorí v Anglicku vyštudovali, osvojili si anglické metódy a používajú ich dnes proti Angličanom. Tak je to aj s nami Slovákmí. Autonomistami sme sa naučili byť od Čechov. Z nás už nikto nebol v pešťianskom parlamente, vtedy sme boli ešte mladí, ale naučili sme sa autonomii, lebo sme boli v Prahe. Ako český národ nechce byť podnožou druhého, ak si bráni každú piad zeme, ako si osobuje každé miesto pre seba a svojich synov — tak to chceme i my.

“Učíme sa to my od vás, od pražskej politiky a sme touto politikou vedení do boja za autonomiu dotiaľ, kým ju nevydobyjeme.” (Slovák 1933, č. 30-33.)

23. Nitrianske udalosti v parlamente.

Dňa 20. októbra 1933 parlament rokoval o zákone, ktorý dával vláde moc politické strany v ich činnosti zastavovať a rozpúšťať. K tomu zákonu prehovoril Dr. Jozef Tiso. Prečítal rezolúciu HSLS, ktorá bola na mnohých miestach parlamentnou cenzúrou prebielená. V rezolúcii z príležitosti 15. výročia ČSR

sa konštatuje, že vládne strany poškodzujú bratské spolunažívanie Slovákov a Čechov. Slovensko je zruinované a niet nádeje na zlepšenie pomerov. Slovenská mládež sa nemôže uplatniť a miesto liečenia týchto bolestí vláda ide vynášať zákony na umlčanie verejnej mienky.

V rezolúcii sa hovorí:

Stojíme všetci svorne a odhodlane za programom autonómie Slovenskej krajiny. Dovoľávame sa spravodlivosti a rovnoprávnosti v štátnom živote, žiadame si slobodu slova, tlače a shromažďovania a pre roduverných Slovákov slobodu osobnú. Sme si vedomí toho, že slovenský národ ako kultúrna slovanská jednotka nájde v kultúrnom svete toľko porozumenia a priateľov, že sa mu priznajú nielen základné práva ľudskej slobody, ale bude mu daná i možnosť, aby v duchu svojej tisícročnej minulosti žil životom svojším, národným, skutočne slovenským, ako si to jednomyselne žiadajú všetci úprimní Slováci.

V tejto kritickej chvíli voláme k vám, bratia Slováci na trpiacom Slovensku, ako i k vám, bratia, ktorých neúprosný osud zavial za skyvou chleba, verte v Boha, úfajte v jeho spravodlivosť, bojujte ďalej svorne a odhodlane za autonomiu Slovenskej krajiny, v tom pevnom presvedčení, že práva svoje si vydobyjeme.

Apelujeme na vás, bratia Česi, s ktorými nás osud spojil v jednom štáte: zadržte, voľte si cestu spravodlivosti, bratského uznania a úprimného spolunažívania. Na vašom porozumení sa zvrtnie osud nášho spoločného štátu.

Po prečítaní tejto rezolúcie Tiso pokračoval: Hovorila, že niet slovenskej otázky, je len otázka kanalizácie, regulácie, ciest, vodovodov a pod.

“Nie územie v prvom rade, nie cesty, nie vodovody, nie kanalizácie, ale slovenský národ s jeho etnografickým základom, s jeho tisícročnou minulosťou, so svojou rečou, so svojou kultúrou, so svojím nárokom na budúcnosť svojsky sa vyvinovať, áno, to je slovenský problém. Pravda, toto sa uznať nechcelo a boj trvá medzi týmito smermi 15 rokov.”

Potom Tiso prehovoril o nitrianskych Pribinových slávnostiach. Opísal, ako sme sa pripravovali na cirkevné oslavy tohoto jubilea. Z tohoto čisto cirkevného programu razom chceli urobiť celoštátny program. Prihlásil sa aj Sokol, prípravný výbor nitrianskeho biskupa bol zrušený a miesto neho nastolený nový výbor s krajiným prezidentom Országhom. Potom prišli s tým, že rečník má byť len jeden. Postavili sme si požiadavku, veď šlo o našu slávnosť, aby hovoril reprezentant slovenského katolicizmu — Hlinka, a to ako predseda Spolku sv. Vojtecha, ale i Jozef Škultéty, veď šlo aj o kultúrnu udalosť. Toto bolo prijaté. Ale potom odkázali, že Hlinka nesmie rečniť. Veci sa zariadily tak, aby sa páni ministri v atmosfére tisícročnej minulosti Slovenska a vo svätožiari mohli predstaviť slovenskému národu, ale pre Hlinku nebolo miesta. Chceli dokumentovať, že Hlinka nič na Slovensku neznamená. Napokon sme sa znova dohodli v tejto veci v Prahe, Hlinka mal hovoriť na akadémii, ale pred slávnosťami rozposlali pozvánky a miesto Hlinku tam bolo meno Dr. Dérera. Tiso, ktorý viedol všetky rokovania v tejto veci, oznámil to Hlinkovi. Hlinka odpovedal, že keď tak, žiaden kompromis. Keď

ma chcú z úradného shromaždenia vypustiť na malú akadémiu, je to pre mňa nedôstojné. Nežiadam si rečníť ani na akadémii.

Potom opísal situáciu, ako sa vyvíjalo v Nitre v sprievode i po príchode na miesto osláv. Potom už páni volali Hlinku rečníť. Keďže ľud bol pobúrený, páni dovolili, aby Hlinka mohol prečítať aj rezolúciu.

“Čo bola Nitra?” pýtal sa Tiso. “Nitra bola spontánnym prejavom slovenského ľudu, ktorý si bol vedomý toho, že slávi tisícročnú minulosť a svoje národné práva. Vy teraz hľadáte vinníkov, hľadajte si ho, nájdete ho medzi sebou!”

Potom sa rozhovoril o perzekúcii, ktorá po nitrianskych oslavách na Slovensku nastala. Dnes na Slovensku nie rozum, ale agrárno-socialistický teror diktuje.

V podobnom duchu prehovoril aj Martin Rázus. A, pravda, proti nim hovoril Juraj Slávik, volajúc ešte po väčšom terore a prenasledovaní.

* * *

Nitra mala v parlamente zaujímavé dozvuky. 20. októbra 1933 prišiel do parlamentu aj ministerský predseda, ktorý v Nitre len z milosti opozičného poslanca Hlinku mohol prečítať Masarykov odkaz. Polemizoval najmä s Tisom. Tiso bol vraj skoro tri roky ministrom a za ten čas z vlastnej skúsenosti mohol vraj zistiť, že sa Slovensku nekrivdí. Ba nielen to, ale ani zlej vôle proti Slovensku nikto nemá. Jazyk slovenský je postavený na roveň českému, na Slovensku sa úraduje po slovensky. V tejto reči Malypetr vyhlásil, že učinil opatrenia, aby sa zistilo, koľko Slovensko štátu v daniach dáva a koľko dostáva. Hoci tie číslice

ešte nie sú presné, Malypetr povedal, že Slovensko dáva štátu 14,015,392.549 Kčs. Ale v tom istom čase od 1919-1932 dostalo 15,647,581.084 Kčs. Slovom, 1.500 miliónov korún české krajiny doplatily na Slovensko a v tom nie je počítané nič na ústredné vedenie štátu. Slovom, doplácanie je ešte vyššie. Ale Malypetr ubezpečil, že keď všetky číslice budú pokope, on sa k veci ešte vráti a zároveň povedal, že dal rozkaz, aby bola vyhotovená štatistika o tom, kde a koľko a na akých miestach sú Slováci zamestnaní. Keď bude hotová, i to uverejní.

Táto reč sa tak páčila Čechom i slovenským čechoslovákom, že ju dali odtlačiť na plakátoch a tie dali vylepiť po celom Slovensku. Zaujímavé bolo, že reakcia bola práve opačná. Nikto tomu neveril a neveril tomu ani Hodža, ktorý na druhú nedeľu šiel do Lipt. Sv. Mikuláša a rečnil proti tejto štatistike a dokazoval pravý opak toho, čo Malypetrovi schválil na vyplakávanie.

Rázus sa pýtal, prečo je Slovensko pasívne? Ak je pasívne, ako sa vyrovnal tento deficit? Ak sa doplácalo na Slovensko, kto bral ten nadplatok?

Rázus dôkladne osvetlil českú štatistiku a s tej istej tribúny vyhlásil, že na Slovensko sa nedopláca, ale opačne, Slovensko doplácá na české krajiny. Poukázal na jednotlivé rozpočtové číslice a na úspory na slovenskej strane. Poukázal na skutočnosť, že z 3.38 miliárd korún na podporu stavebného ruchu dostalo Slovensko 100 miliónov, ale i z toho dostali vyše 60% Česi na Slovensku. Z melioračného fondu od roku 1919-1930 z 1.78 miliardy Slovensko dostalo aj s Podkarpatskou Rusou 127 miliónov.

Ospalý český parlament veľmi ožíval pod týmito debatami. Zaujímavé je, že československí politikovia sa nikdy reálne s číslami v rukách neodhodlali brániť politiku, na ktorú hlasovali a

ktorú schvaľovali. Keď bojovali proti autonomistom, hovorili len rečnícke zvraty o československej jednote, láske, vzájomnosti, ale neodvážili sa dotknúť veci.

24. O vieryhodnosti českých štatistík.

29. novembra 1933 vidíme znova Tisu na rečníckej tribúne. Zase sa hovorilo o štátnom rozpočte. V mene HSLS Tiso ho znova odmietol. Rozhovoril sa znova o Malypetrovej reči i o tom, ako Hodža jeho reč korigoval, hľadajúc príčiny, prečo je vraj Slovensko pasívne. My našu autonómiu neopierame v prvom rade o finančnú sebaistočnosť, hovoril Tiso, ani na finančné výpočty, ale my sa opierame na národ slovenský a preto žiadame autonómiu, lebo je tu národ, ktorý má právo, aby sa sám riadil.

Dr. Markovič zamiešal sa do reči a poznamenal: “To je tak, ako keď sa chce mladý človek bez chleba oženiť.”

Bola to iste zaujímavá poznámka. Typicky hmotárska, stavaná tak, ako slovenské evanjelické rodiny rozmýšľaly. Treba sa dobre oženiť! Kalkulovať s venom, peniazmi, ale nie s láskou a citom.

Dr. Tiso poukázal na to, že ministerský predseda dopustil sa okrem iného ešte toho jemného falšovania štatistiky, že na jednej strane uviedol to, čo sa v rozpočtoch pre Slovensko určilo a to pokladá za výdavok na Slovensko. My vieme, pokračoval, ako sa na slovenských položkách šetrí, iné sa vykáže v rozpočte a iné sa vyplatí. Prakticky poukázal na niektoré. V r. 1919-1931 na melioračné práce na Slovensku ministerstvo zdravotníctva malo povolených 99,400.000 Kčs, vyplatilo sa len 69. Ušetrilo sa 30. Ale Malypetr nevykazoval vo svojej štatistike 69 miliónov vy-

platených, ale 99,400.000 Kčs povolených. A takto je to na každom úseku verejného života.

Tiso znova žiadal osobitný slovenský rozpočet, aby sme konečne jasne videli do vecí. Aby sme vedeli, ak sa dopláca, kde sa dopláca; ak šetriť, kde šetriť. Ale Tiso sa odvolával aj na počet opozičných hlasov. 864.557 hlasov dostala opozícia a len 563.000 hlasov dostala na Slovensku vláda. My, opozícia, máme právo hovoriť v mene národa. Potom sa zaoberal návrhom zákona o autonómii, ktorý už bol predložený a s ktorým sa vláda ani nechcela zaoberať.

Svoju reč skončil slovami pápeža Gregora VII.:

“Miloval som spravodlivosť, preto musím umierať vo vyhnanstve. My nič iné nežiadame, len spravodlivosť. Nie milosť, nie taktizovanie, ale spravodlivú mieru v každom ohľade pre jednotlivca, pre štát, pre národ, a vtedy štátna autorita bude hlboko založená a nemusíte sa usilovať, aby ste ju bodákmi udržali a žandármi doplňovali. Spravodlivosť pre slovenský národ, to zostane našim programom i nabudúce a tento program nikdy za žiadnu cenu a za žiadnych okolností nezradíme.”

* * *

Ale Praha nepochopila. Práve toto obdobie ja v parlamente vyplnené drastickými zákonami proti slobode tlače, zákonom na ochranu republiky, zákonom o rozpúšťaní politických strán. Slovom, všetko zákonmi rovnakého zamerania — umlčať nepríjemnú opozíciu. A ani jedna strana nepocítila na sebe farchy

týchto drastických opatrení tak, ako HSLS. Proti týmto zákonom hovorili poslanci HSLS a skoro vždy aj Martin Rázus. Rázus práve tak, ako Tiso a ostatní, vystríhal Čechov pred následkami. Ale slovenskí čechoslováci ubezpečovali Čechov, aby sa len nebáli, lebo oni súhlasia so všetkým, čo Praha urobí. Boli to najmä Štefánek, Hrušovský a Dérer, ktorí takto stále Prahu ubezpečovali. Ale ani živnostenský poslanec Líška už nevidel situáciu tak ružovú a v jednej reči hovoril, že po nitrianskych udalostiach situácia na Slovensku je kritická.

25. Čo je s Malypetrovým sľubom?

V debate o rozpočte na rok 1935 dňa 28. novembra 1934 prehovoril za HSLS znova Dr. Jozef Tiso.

Domáhame sa práva na autonómiu, a to na základe práva prirodzeného, na základe práva historického a napokon práva smluvného, hovoril Tiso. Odvolávajúc sa na istý cudzozemský časopis konštatoval, že čechoslováci sú len na Slovensku. V Česku sú Česi. Aj my sme za jednotu, ale za tú vyššiu. Prečo máme ostať stáť pri nižšej jednote československej, prečo by sme nemali ísť priamo k slovanskej jednote? Prečo by sme nemali tvoriť jednotný slovanský národ, do ktorého ideme rovno s Čechmi, ale nie ako Čechom podriadení a akosi doplňujúci ich počet, aby v tom veľkom slovanskom národe oni zastupovali väčší postoj.

My sme za jednotu, hovoril Tiso, za jednotu vojska, financií, zahraničnej politiky, hlavy štátu, zákonodarstva, hoci viem, že hovoria, keď sme žiadali v Bratislave zákonodarný snem, videli v tom rozbitie jednotnej zákonodarnej moci československej. My tú zákonodarnú moc pre slovenský snem nežiadame od nikoho

cudzieho. My si ju chceme dať dvaja spolu. A ak sa dohodneme, ako v tom môže niekto vidieť cudzí živel, nepriateľský čin, nebezpečné počínanie?

Jednota československého národa, hovoril Tiso, sa nám doteraz ukazuje najlepšie pri obsadzovaní miest. Hovoria, keď to má Čech, akoby to mal Slovák, veď sme jeden národ. Tiso upozorňoval, že takáto jednota nevychováva Slovákov, aby v časoch nebezpečia boli ochotní prinášať i najväčšie obeť na oltár vlasti.

Naše požiadavky neprichádzajú do rozporu so štátom. Štát je spojenie určitých ľudí pod spoločnou vrchnosťou a za spoločným cieľom. Štát je vykonávateľom vládnej moci, ale nositeľom tej moci je národ. On dáva moc výkonným orgánom, ktorý si národ vytvoril pod menom štát. Štát má tolko moci, koľko moci mu národ dá. Treba si zrevidovať pojem o štáte, pomer jednotlivca k celku. Porovnal ten vzájomný pomer s rukou k telu. Čiastka musí žiť pre celok. Ruka má význam, keď slúži celku, keď je s ním spojená. Keď sa odtrhne, neslúži celku, stratí existenciu a život. Takto je to v organizme fyzickom.

V mravnom spoločenstve je to opačne. Celok slúži čiastkam. Celok dopĺňa jednotlivca. Celok v organizme mravnom má spoločenský nárok na jednotlivca, lebo koná tomu jednotlivcovi vyššie služby. A z toho vychádza: štát je pre národ.

“Jednotlivé národy v štáte hľadajú svoje dovŕšenie, doplnenie svojich síl, svojich schopností, aby sa mohli uplatňovať a rozvíjať. Tieto národy sú zodpovedné za ten štát, ale ten štát je tu tiež preto, aby slúžil národom a jednotlivcom, aby ich držal a zdokonaľoval.”

Pod vplyvom nemeckej filozofie, hovoril Tiso, urobili sme si zo štátu Molocha. Či nie je na čase, aby sme sa vymotali z pojmu totalného štátu? Štát len v niektorých oboroch má totálne práva, ale individualitu jednotlivca a národa nesmie obmedzovať.

Potom sa znova vrátil k Malypetrovej reči, ktorá odznela pred rokom. Hovoril:

“... jeho reči vláda dávala taký význam, že ju dala plakátovať na Slovensku. Ráčte si predstaviť, aký mimoriadny význam sa tomu dáva, že do poslednej dediny príde plakát, musí byť vyvesený a keď četníci strážia plakát, aby ho nikto neporušil, aby sa každý, čo povedal pán ministerský predseda, dozvedel. Ako by sme mali zachádzať s každým slovíčkom, ktoré sa v tejto reči nachádza. A tu je bod, ktorý menom demokracie musím vždy pripomenúť. V tejto reči pán predseda vlani povedal, keď hovoril o probléme mládeže a o jej umiestení, ‘učinil som opatrenia, aby vo všetkých oboroch štátnej a verejnej správy, štátnych podnikov a ústavov bolo zistené, aké a kým sú miesta v nich obsadené, a bude po skončení tohoto šetrenia podaná o tom verejnosti zpráva’. Veľactené Národné zhromaždenie, od tých čias uplynulo 14 mesiacov; my sme s trpezlivosťou čakali na tú zprávu, bohužiaľ, zprávu ešte dodneska nemáme. No, aby sme aspoň nejaké svetielko v tejto tme mali, môžeme prezradiť, že máme o tom vedomosť, že vskutku pán ministerský predseda nariadil ziste-

nie, ako sú obsadené úrady na Slovensku. Krajin-
ský úrad atď. dostaly úpravu, aby popísaly úrad-
níkov. Pravda, ostalo to stáť na tom, ako to majú
popísať, keď bolo nariadené, aby popísali domáci-
ch. A teraz sa pýtali, kto je domáci a kto nie je
domáci? A keďže toto nevedeli rozriešiť, keďže sa
nechcelo siahnuť k veľmi radikálnym mienkam,
nechali radšej ležať celý akt a soznam úradníkov,
kde a ako sú obsadené všetky miesta, nesostavili.”

A Tiso znova vyzýval vládu, aby sa nebála, ale aby konečne
toto vyúčtovanie urobila a verejnosti oznámila, lebo veď na
plakátoch to bolo národu prisľúbené.

Tisova reč udierala do živého a českí poslanci i vláda nevedeli
ako odpovedať. Neskôr sme zistili, že skutočne Malypetr nariadil
urobiť túto štatistiku, ale nemohol ju uverejniť, lebo v roku 1934
vo všetkých pražských centrálnych úradoch nebolo ani jedno
percento Slovákov. A tí, čo boli, boli na podriadených miestach.
Vláda o veci rokovala, napokon sa rozhodla, nepublikovala čís-
lice, lebo tie by boli narobily väčší poplach, než všetky reči. Na
Slovensku vtedy bolo asi 85% vedúcich miest obsadených
Čechmi. Ale ani tú presnú a doplnenú štatistiku o tom doplá-
caní, ako to Malypetr sľúbil, nenechal zostaviť a Praha robila
všetko možné, aby sa o týchto otázkach hovorilo čo najmenej.

A na Slovensku sa to cítilo. Na Slovensku do širokých más
ľudu prenikalo vedomie, že sa nám na každom kroku krivdí, že
nás Česi vyciciavajú. Najmä v mladých generáciách rástol živel-
ný odpor, ktorý sa stále častejšie prejavoval masovými de-
monštráciami slovenských študentov.

Kto chcel vidieť, videl, kto chcel počuť, počul pochod nového Slovenska, v jeho čele kráčal Hlinka, Rázus, za ktorý nebojácne bojoval Tiso, Onderčo, Buday, Sidor a za nimi masa národa, inteligencie, roľníctva, robotníctva. Nový národ tu už bol na pochode, ktorý bol odhodlaný vybojovať i posledný boj za svoje práva.

Dohoda s Prahou bola možná, veď každá Tisova reč je ponukou k dohode, pravda, ale k dohode dvoch statočných a dobrých bratov na základe pravidla: rovný s rovným.

Ale Praha nechcela a Praha počúvala hlasy svojich služobníkov, ktorí za hmotné výhody pre seba a svoje širokorozvetvené príbuzenstvo zrádzali záujmy národa slovenského a po každom slovenskom upomenutí: robte čosi, dajte veci do poriadku, vychádzali ihneď na rečnícku tribúnu istí slovenskí poslanci a ubezpečovali Čechov, že nie Hlinka, Tiso, Rázus sú reprezentantmi národa, ale oni. Nedajte nič, lebo to nie je želanie národa, to je len ich želanie. A Česi vyhovovali radi, lebo z nespravodlivosti mali zisk. Zo slovenských slz a potu stávaly na brehoch Vltavy paláce. (Slovák 1934, č. 272-275.)

26. Štátnu moc na Slovensku do slovenských rúk.

Po voľbách, ktoré sa konaly 19. mája 1935, klub poslancov HSLS mal 20 členov. Karol Sidor, hovoriac k vládnemu vyhláseniu poznamenal: chceli ste mať národnú jednotu československú, dožili ste sa národnej jednoty nemeckej. Plodom zmocňovacieho zákona je sjednotenie Nemcov. Vy sa dožijete ešte aj národnej jednoty slovenskej.

Slovenskí komunisti, veľkí bojovníci za autonomiu až do odtrhnutia, v novom parlamente postavili sa veľmi ostro proti autonomii.

V debate o vládnom vyhlásení prehovoril 25. júna 1935 Jozef Tiso. Hovoril v duchu Sidorovej reči: Miesto československej jednoty docielili ste odcudzenie sa Slovákov od Čechov. Tiso obrátil sa proti tomu, aby autonomistický program HSLS Malypetr staval na úroveň menšinovému programu nemeckému. Je to nebezpečná taktika, zatlačiť nás na pole menšín.

“Naša autonomia — hovoril Tiso — je životným ideálom najlepších synov národa. Prechádza rozličnými fázami vývojovými každého diela, dôjde však uskutočnenia, lebo hlási sa k nemu národ živý, národ čím ďalej tým viac si uvedomujúci, že len v autonomii je naša spása.”

Tiso znova zdôraznil, že autonomia štátu pomôže. Povedzte, či bude Slovák prítulnejší a vernejší tomu štátu, keď bude vidieť, že štátnu moc v jeho mene vykonávajú cudzí?

“Dajte štátnu moc Slovákov do rúk, a to my chceme s tou autonomiou. Štátnu moc na Slovensku dať do rúk Slovákov a vtedy Slovák bude stopercentne viac považovať štát za svoj, než keď musí len poslúchať.”

Na otázku, ako ďaleko sa pôjde s autonomiou, odpovedal: až po jednotu štátu. Pravda, upozornil, pred pojmom terajšieho štátu sa nebudeme klaňať, lebo to je moloch, ktorý si vybudovaly politické strany podľa svojho presvedčenia.

Tiso potom hovoril o tom, ako Prahu jej slovenskí informátori vždy a vo všetkom zle informujú.

Pod tvrdou pästou vyrástol Henlein, vyrástly tu maďarské opozičné strany, vyrastá tu fašizmus. Pod touto tvrdou pästou vyrastie i slovenský národ.

“Tento štát je náš, — končil Tiso svoju reč — my sa z tohoto štátu nijakým falošným demokratickým režimom vyhadzovať nedáme a my v tomto štáte budeme žiť, slovensky sa rozvíňať, Slovenský národ v tomto štáte šťastlivý chce byť.” (Slovák 1935, 5. 149-151.)

* * *

Ako na takéto reči odpovedať?

Povedať, že sa Slovensku nerobia a nerobily krivdy?

To sa veru nikto neodvážil. Nuž, inak podvracali slovenskú pravdu pražskí služobníci. Ursíny, ktorý sa špecializoval na odpovede Tisovi, na Tisovu adresu sa zmohol len na takéto odpoveď:

“Pán minister Tiso vo včerajšej reči apostrofoval nás, slovenských členov parlamentu t. zv. čl. strán, aby sme sa vraj osvedčili, či sme sa prihlásili na Slovensku ku svojmu slovenskému národu alebo nie, poťažne aby sme sa osvedčili tí, ktorí sme hovorili za čs. jednotu. Škoda, že nie je tu pán Dr. Tiso; ja som sa mu dnes prihlásil a chcel som sa mu osvedčiť, že ja som sa na Slovensku prihlásil ako syn slovenského národa a že sa i tu hlásim k nemu

a že sme sa my hlásili k slovenskému národu, vážení priatelia, aj vtedy, keď mnohí z vás, sa k tomu národu nehlásili a hlásiť nechceli. A keď je on na to zvedavý, ako si my predstavujeme vývoj našej československej veci, tak mu to poviem takto: My chceme, aby hospodársky, sociálny a kultúrny vývoj v Republike našej šiel tak, aby nastalo i kýžené sjednotenie oboch tých, na bedrách ktorých leží a ležať bude tento štát.”

Je pravda, že Ursíny hovoril o spravodlivosti o požiadavke, aby sa všetkým rovnako meralo, ale odhlasoval v parlamente nerovnú a nespravodlivú mieru. Keď nevedel inak, nuž vypomohol si tým, že sa

on vždy hlásil za Slováka a že sa nie vždy všetci hlásili za Slovákov. Ale nie o tom bola reč. Reč bola o tom, že treba Slovensku pomáhať. Keby bol odhlasoval dobrý rozpočet pre Slovensko, to by viac znamenalo ako pekné osvedčenie, že bol Slovákom aj pred rokom 1918. s väčšou slovenskou zásluhou.

Po Ursínym šiel na tribúnu Bečko a v kratšej, neduchaplnej reči vychvaľujúc československú jednotu, napadol Sidora a Tisu. Zdá sa, že si tiež chcel zaslúžiť košiaľ, ktorý mu Praha hádzala.

Ale Slovensko títo páni týmito rečami nepresvedčovali. Verejnú mienku na Slovensku už nerobily reči, ale vládne skutky, nezamestnaná inteligencia i robotníci, stály príliv Čechov, hospodárske ukracovanie Slovenska. To sa rečami nedalo ani zatajiť, ani zmenšiť.

27. Robím politiku preto, aby som vládol.

Dňa 5. novembra 1935 ministerským predsedom ČSR sa stal Dr. Milan Hodža. Na slovenskej strane vzrastaly nádeje, myslelo sa, že Hodža ako Slovák pomôže rozriešiť slovenskú otázku.

5. decembra 1935 predniesol Hodža program svojej vlády. Hovoril aj o Slovensku. Hovoril tak, ako ostatní min. predsedovia, sľuboval rozšíriť komunikačnú sieť, úpravu riek, zdokonaľiť paroplavbu na Dunaji, úpravu taríf a štátnych dodávok. Slovom, ako sa to hovorí, vyrovnanie životnej úrovne obyvateľov obidvoch krajín, lebo priemerný zárobok roľníka v českých krajinách vraj je 7000 Kčs, na Slovensku ani len 3000 Kčs. Priemerná mzda robotníka na Slovensku bola 14 Kčs, v Česku 20 Kčs a ženy na Slovensku 9, v Česku 11 Kčs.

V mene HSLS prehovoril Tiso. Hovoril, vláda je optimistická, minister financií je optimistický, ale aj my. Nie preto, akoby sme sa škodoradostne dívali na ťažkosti vlády, ale preto, lebo vieme, že pomery sa vyvíňajú v tom smere, že teória vládnej väčšiny, že ona sama bez autonomistov vie vládnuť, reprezentovať i obraňovať štát je klamom. Doteraz sa hovorilo, že slovenského problému niet a teraz už ministerský predseda v rozhovore s francúzskym novinárom hovorí, že Slovensko je vo svojej väčšine ochotné prijať riešenie slovenských problémov vládou, ktorej predsedom je Slovák. Slovom, nie že nejestvuje slovenský problém, ale jestvujú slovenské problémy. Hodža dokonca hovoril aj o slovenskom národe. Slovom, pripúšťa slovenský národ, prízvukuje štát československý. Je to hlas Jakubov, hlas slovenský, terminológia naša, reč autonomistická. Či teda ten náš optimizmus nemá reálnych predpokladov?

Tiso spomenul, že dnes už len Dérer zostáva mimo, len on nevidí ani čas, ani prúdy, stojí nehybne a láme palice nad autonomistickým pohybom.

Tiso potom rozviedol, že keď tvrdí, že štát je len forma, nie je to podceňovanie, lebo tomistická filozofia hovorí “Forma dat esse rei”. A znova rozviedol často zdôrazňovanú zásadu o suverenite národa. Národ je skutočnosť, hovoril, nacionalizmus je program a slovenský problém je súhrn všetkých otázok slovenského národa sa týkajúcich. Slovenský problém je nedeliteľný. Teda treba riešiť jeho čiastku hospodársku, sociálnu, administratívnu, kultúrnu. Čo by sme mali z administratívneho riešenia, keby úrady neboly v slovenských rukách? Nositeľom všetkých práv národa nesmie byť územie, ale národ sám. Tiso odmietol regionalizmus. Slovenský národ je rovnocenný s českým a preto riešenie slovenskej otázky je možné len v autonomii, v svojskej to správe všetkých svojich hodnôt duchovných a hmotných.

K režimu však dôveru nemám, vyslovil sa napokon Tiso, lebo slov sme mali už dosť, skutky chceme vidieť.

“Ak nám niekto povie, že tieto činy, smerujúce k rozriešeniu slovenského problému, máte spolu robiť, vyhlasujem, že nijako sa nezdráham prikrčiť k vládnej spolupráci cieľom vyriešenia slovenskej otázky, veď ako politik ani ináč hovoriť nemôžem. Politiku robím preto, aby som vládol, aby som v smysle a podľa programu, ktorý hlásam, konal a pokusil sa riešiť problém tak, ako si myslím. Ale zdôrazňujem — a to čo najrozhodnejšie — pri tejto spolupráci musí sa uplatňovať veľká zásada:

rovný s rovným, národ slovenský s národom českým. Som presvedčený, — končil — že keď sa stretne národ slovenský, reprezentovaný označeným nacionalizmom s národom českým bez nanútenej faktívnej ideológie, doteraz hlásanej, že si porozumieme a dohodneme sa k dobru oboch národov na prospech spoločného jednotného štátu.” (Slovák 1935, č. 277-278.)

* * *

Na túto reč odpovedala podráždeným tónom pani Fráňa Zeminová: Chcete autonomiu? Ale, pravda, takú, aby sme ju my Česi zaplatili. Nedotkla sa tak často opakovanej žiadosti, prečo vláda nevydá štatistické dáta o tom doplácaní i o štátnych zamestnancoch, ale odpovedala tak, ako už Česi vedeli: Hovoríte, že Slováci nie sú na zodpovedných miestach? Máte 5 vyslancov. Prezidentom najvyššieho súdu je Slovák. Zase Zeminová neuvažovala o tom, že najdôležitejšie centrálné úrady mali v tom čase okolo 20 tisíc zamestnancov a ona vedela vymenovať z nich 6. To pre ňu bolo znamením, že sa Slovensku nekrivdí. Zeminovej bolo spravodlivým riešením, že mal miesto Dr. Fajnor a ešte päť členov popredných slovenských evanjelických rodov. Jej to i po 17-ročnom vývoji zdalo sa dostatočným.

Zeminová končila takto:

“Pán Dr. Tiso vyhlásil, že jeho klub nemá dôvery vo vládny režim. Páni dovoľia, na revanš budem jeho slová opakovať: ani my nemáme dôveru v stranu, ktorá mala vo svojich radoch pána Dr. Tuku a Sidora.”

“Hovoriť proti rozpočtu, odprieť mu súhlas chciť za štvrt, alebo za pol roka pomoc z tohoto rozpočtu a spoluvládnúť v našom štáte, je vec skutočne pikantne politická.”

Podobným tónom zaútočil na HSLS ihneď za Zeminovou komunistický poslanec Šverma. HSLS je stípom reakcie, volal, lebo Sidor chce našu politiku ladiť s varšovskou politikou.

Veru je zaujímavé porovnať s týmito českými rečami napr. takú pokojnú, logickú reč, akou napokon odpovedal Dr. Martin Sokol.

Lichner 6. decembra 1935 odpovedajúc ako ďalší rečník na Tisovu i Sokolovu reč, zdôrazňoval až do omrzenia československé bratstvo, ale zase ani slovom sa nedotkol konkrétnych slovenských bolestí. A Rybárik na Tisovu adresu odpovedal:

“Odstrkovaní sú tí, ktorým sa nechce pracovať, lebo keby sa im chcelo pracovať, tak by odstrkovaní neboli.”

“Dnes, keď niektorí pesimisti nariekajú, že sa nestali vysokými hodnosťarmi, že nedostali výnosné sinekúry, to je len preto, že nevedeli pracovať. Nech to pripisujú svojej lenivosti a nie českému národu a nech týmto nekalia dobrý pomer československej jednoty.”

Rybárik zalichotil slovenským komunistom: “Videli sme, že sú to dnes nacionalisti a nie internacionalisti.”

A napokon Polívka, český poslanec zo Slovenska s rečníckej tribúny parlamentu pokúsil sa ospravedlniť českú politiku na

Slovensku. Končil slovami: Vláda a štát jedno je. Keď biješ Hodžu, biješ Republiku. Keď biješ Beneša, biješ Republiku. A doporučil, aby sa na Slovensku urobil poriadok, aby Slovensko bolo očistené od toho čo “celý náš zdravý vývin hatí”.

Čo pokladal za zdravý vývin?

Poslanec Suroviak vo svojej reči poukázal na maličký úsek tohoto “zdravého vývinu”. Bratislavské riaditeľstvo železníc má z 583 zamestnancov 73 Slovákov. Z 82 vysokoškolských úradníkov sú len 6 Slováci. Z 1130 úradníkov je v službách štátnych železníc len 240 Slovákov.

A toto Česi a čechoslováci označovali za zdravý vývin a mysleli si, že treba odstrániť každého, kto ho hatí, kto žiada, aby na Slovensku Slovák mal chlieb a on aby rozhodoval. V tom čase asi z 20.000 úradníkov v pražských centrálnych úradoch holo asi 120 Slovákov, pravda, len na miestach podriadených. Zdravý vývin v úseku 17 rokov spoločného života Čechov a Slovákov v ČSR sa takto zračil v čísliciach.

28. O obrane štátu.

18. decembra 1935 stal sa prezidentom Dr. Beneš. Jeho vyvolenie bolo na, prvom mieste zásluhou Dr. Jozefa Tisu. História voľby opisujem v inej kapitole.

Beneš pred voľbou veľkomyseľne sľuboval konečné riešenie slovenskej otázky a preto s mimoriadnym záujmom sa očakávalo, čo po istom časovom odstupe povie ten, kto s Benešom viedol rokovania. Pomery sa nezlepšovali ani nastúpením nového prezidenta. Skôr opačne. V roku 1936 bolo na Slovensku 140.000 registrovaných nezamestnaných a neregistrovaných bolo asi raz toľko. Plat slovenských robotníkov bol hlboko pod českým

priemerom. 80% robotníkov malo dennú mzdu od 4-16 Kčs. Očakávalo sa, že vláda príde s nejakým veľkorysým návrhom na liečenie týchto bolestí. Ale ona prišla s návrhom zákona o ochrane štátu, lebo už ani zákon o obrane Republiky jej nestačil.

29. apríla 1936 prehovoril k tomuto návrhu Tiso. Rozvinul tak často opakovanú zásadu o štáte a národe. Hovoril, my ako katolíci vieme, že naša mravouka nám nariaďuje, aby sme obranu štátu považovali za svoju povinnosť.

Katolícka mravouka, pokračoval Tiso, zatracuje vojnu útočnú, ale vojnu obrannú priamo nariaďuje. Na tom základe sa domáhame dôkladnej obrany. My vytýkame tomuto zákonu to, že hovoriac o obrane, nerobí sa všetko možné, aby tých živlov, ochotných obraňovať štát, bolo čo najviac. A k takejto obrane nepotrebujeme ani zákon. Tam, kde je blaho verejnosti najvyšším zákonom, tam nikto nečaká, či je zákon alebo nie, ale bráni v krajnej potrebe a podľa potreby. Čo stojí hmotná mobilizácia síl, ak nie je ona aj duchovná? Výchova k štátnosti sa nedá viesť na základe triednych a hmotných výhod. Tá sa môže robiť len v duchu ideológie národnej, v uplatnení, rozvinutí a vyžití sa svojho národného charakteru vo svojom štáte.

A nič nezanedbávaly naše vlády väčšmi ako túto výchovu národa, bezpodmienečne nutný predpoklad dôkladnej obrany štátu.

Potom sa rozhovoril i o posledných rokovaní vlády s HSLS. Páni hovoria, že s nami sa nemožno dohodnúť. Chceme vraj rozdvojiť jednotu štátu.

“Ľšlo nám o to, — pokračoval Tiso — aby sme dostali režim, nie jednotlivé strany tohoto štátu, z

tej bludnej uličky všelijakých teórií, a aby sme sa postavili na reálny základ jestvovania dvoch národov, tým nijako nenaznačujeme rozbitie jednotnosti štátu, nijako neoslabujeme existenciu tohto štátu, lebo práve naopak, tým, že tomu slovenskému ľudu, ktorý ako rovnocenný činiteľ budoval si tento štát, dávame tú možnosť, aby sa smelo hlásil k svojmu národu a aby mohol dať tomu výraz i v svojich prejavoch, aby ten ľud slovenský voľne dýchal a nemusel sa schovávať pod názov iný, ale aby sa mohol nazývať tak, ako ho Pán Boh stvoril.”

Tiso vo svojej reči ďalej dokazoval, že tento štát bude mať tú príležitosť len potom, keď vyriešime slovenský problém, len potom bude do obrany štátu zapnutý nielen hospodársky, ale najmä duchovný potenciál slovenského národa.

Tiso sa dotkol ďalej aj SSSR.

Komunizmus sa nevzdal plánov svetovej revolúcie. Vystríhal pred komunistickým nebezpečenstvom. Napokon vyslovil sa, že za zákon HSLS bude hlasovať a to v duchu Písma: Dajte cisárovi, čo je cisárovo a Bohu, čo je božie. Dávame štátu, čo mu patrí, ale očakávame, že štát dá slovenskému národu, čo mu patrí. (Slovák r. 1936, č. 102-105.)

* * *

Zo slovenských komunistov ozval sa Vl. Clementis a vo svojej veľmi zaujímavej reči hovoril asi toto: V roku 1848 Slováci prehrali preto, lebo Štúr sviazal osud slovenského národa s najreakčnejšou mocou, a cisárom rakúskym a cárom ruským.

Slovenský národ na to doplatil. Jasné je, že Clementis zazlieval Štúrovi, že sa nespojil s Ľudovítom Kossuthom. Tým Kossuthom, ktorý Slovákov vešal.

“Štúr zle rátal, keď sa spojil s reakčnými medzinárodnými živlami. A dnes stojí slovenský národ pred tou istou osudovou otázkou, či sa má spojiť s reakčnými svetovými živlami, ktorým by bol slovenský národ prívažkom a neskoršie aj obeťou, alebo či sa má pripojiť k pokrokovým silám medzinárodným, ktoré znamenajú možnosť ďalšieho plného kultúrneho a sociálneho rozvoja slovenského národa. Ak Sidorovci odpovedajú na túto otázku ešte horším omylom než Ľudovít Štúr, je zrejmé, že ich politika je katastrofálna, že je politikou, ktorá by mohla viesť slovenský národ do ďaleko horšej situácie, než do akej sa dostal po roku 1848.”

29. Program autonomie korení v slovenských dejinách.

Na jeseň, keď Hodžova vláda predkladala štátny rozpočet, ako obyčajne, zase k nemu prehovoril Dr. Jozef Tiso veľkou rečou dňa 1. dec. 1936. Vyčítal vláde, že sa opiera o ľudí servilných a otrockých a nerada má ľudí, ktorí otvorene povedia o každej veci svoje stanovisko. Hľadá na obranu štátu všelijaké spojenectvá, ale nechce sa oprieť o jediného štátotvorného činiteľa, o úprimný slovenský nacionalizmus. Vyslovil sklamanie nad Hodžovým vládnym úsekcom, lebo nerozriešil a ani sa vážne

nepokúsil rozriešiť slovenský problém. Tiso znova dokazoval, že program autonomistický nie je negatívny, ale pozitívny program. Nové požiadavky sú opreté o slovenské dejiny, ktorými sa tiahnu ako cverna. Slováci sa už v minulosti domáhali Okolia.

“Autonomizmus je teda nositeľom histórie etnického národného celku v časoch dobrých i zlých, spolurástol s národom slovenským. Preto prirodzené je, že so slovenským národom prešiel ako konštruktívny činiteľ i do nového štátneho sväzku.”

Tiso tu citoval, čo povedal Beneš v Bratislave o význame Slovenska, ktoré z lokálneho stredoeuropskeho rámca vydvihlo české krajiny a urobilo z nich silný most medzi východom a západom.

História nás poučuje, že idea národného oslobodenia bola budovaná na historickej minulosti a nám sa teraz hovorí, nechaťte tú ideológiu.

“Či môžeme v tom vidieť dobroprajnosť voči nášmu národu, keď ho odvádzame s cesty silnej idey a ponúkame ho na cestu pohodlného v drobnostiach každodenného života sa strácajúceho vládnutia?”

Tiso sa vyslovil, že

“... my sa svojej ideológii o samostatnom svojráznom národe slovenskom a o jeho prirodzenom práve na autonomiu Slovenskej krajiny nezriekneme nikdy, lebo ideológia tá je duchom našich dejín, ideológia tá je vierovyznaním a

dedičstvom našich otcov, ideológia suverenného národa slovenského je životným nervom našej budúcnosti. Tejto ideológii ďakovať, že slovenský národ je optimistický čo do budúcnosti, že je štátotvorný vo svojich prejavoch. Vyrhnite z neho túto ideológiu a zostane vám masa, ktorej nikto nerozumie, ktorú nikto nenasýti a na úzde neudrží.”

“Vzhľadom na udalosti, doma i v zahraničí sa odohrávajúce, vyhlasujem, že slovenský národ, ako samostatný národ, cíti sa byť suverénnym predstaviteľom všetkého práva na historické územie dnešnej Slovenskej krajiny ako verejnoprávneho celku, ktoré právo podľa svojho najlepšieho posúdenia uplatňuje a v budúcnosti vždy a voči každému uplatňovať bude.”

Tiso vyríhal pred infekciou komunizmu. Na každom kroku vidíme, ako sa tu robí nálada za Rusko a bolševizmus. Kom-interna chce tu zaviesť mravný rozklad a takto si chce zabezpečiť baštu v strednej Európe.

“Národ slovenský sa nespolieha na internacionálnu Moskvu, lebo v tej utonie a zmizne jeho národný svojráz. Národ slovenský nebude pomáhať mocenskému postaveniu komunizmu, lebo komunizmus je surová negácia náboženstva, popieranie vyššej kultúry, ničenie ľudskej prirodzenosti a podryvame základov ľudskej spoločnosti.”

Hodžov prejav Tiso charakterizoval slovami: “Hodža smerom k Slovensku hovorí o tom, čo sa Slovensku dáva. Smerom k Prahe hovorí, ale veď to nič nie je, nuž ale musím predsa aj tým Slovákom niečo povedať. Hodža miesto toho, aby bol tlmočníkom historického odkazu slovenského národa, stáva sa len tlmočníkom ideológie koaličného vládneho systému. Hodža nás chcel dostať do vlády bez výdobytkov, aby nás vo vláde mohol zdrviť, lebo keby sme boli šli do vlády bez našej pevnej ideológie, dostali by sme sa na pohyblivú pôdu drobných výdobytkov, v ktorých by nám všetci prekážali, aby nás tak znemožnili. Jedna tvár mu vyjednávala, druhá robila úklady. Takto chápaná demokracia nebude vedieť riešiť veľké otázky a neprinesie ani osobných úspechov.” (Slovák 1936, č. 277-278.)

* * *

Dňa 4. decembra 1936 odpovedal Tisovi Ursíny, ktorý, ako sa zdá, vždy čakal, čo povie Tiso a potom šiel brániť Prahu. Hovoril, že

“suverenita je štátoprávny pojem. Suverenita znamená absolútnu svrchovanosť vo veciach zákonodarných, vo veciach výchovnej moci a vo veciach súdu. V jednom štáte sa dve suverenity stvoriť nemôžu. V ČSR môže jestvovať a bude jestvovať jedine suverenita československá. Každé inakšie chápanie tejto otázky znamenalo by vytvorenie dvoch štátov, dvoch suverénit, dvoch suverenných štátov, ale znamenalo by koniec i slovenskej i českej, teda koniec československej samostatnosti. Takáto suverenita je pre nás Slovákov neprijateľná.

Možné je, že je prijateľná pre tých, ktorí sa k slovenskému nacionalizmu do prevratu nehlásili.”

J. Ursíny, ako vidno, zaľúbil sa sám do seba preto, lebo sa za Slováka do prevratu hlásil. Znova a vždy sa vracia k tomuto. To je, ako sa zdá, prameň práva i múdrosti. Ale veď nie o tom bola reč, či sa hlásil a či nie. Bola reč o tom, že takzvaná suverenita československá nie je slovenská ani na tých 25%, lebo Slováci na rozhodujúcich miestach v štáte nemali ani 1% ľudí a toto bolo treba naprávať. Janko Ursíny mal len jednu frázu: ja som sa hlásil za Slováka, ale čo mali robiť tí, ktorí sa po r. 1918 narodili tiež ako Slováci a teraz nemohli dostať ani kus chleba preto, lebo nám ho Česi ujedali?

V lete 1937 umrel Martin Rázus. Bol to jediný evanjelik v parlamente, ktorý otvorene bránil záujmy slovenského národa proti pražským prechmatom. Vypadol statočný bojovník za práva slovenského národa. Ale taký je kolobeh života. Mohol umierať spokojne, lebo rady bojovníkov nepreriedly, ale opačne. Za unavených a vyčerpaných, ranených i mŕtvych prichádzali čerství, mladí a nadšení bojovníci. Mládež odchovaná Čechmi, vyučená českým spôsobom boja, vrhá sa na nich tak, ako sa to staršie generácie ani neodvážily. Nový systém bojovej taktiky sa začína uplatňovať. Univerzitná mládež sa búri proti českým prednáškam. “Na Slovensku po slovensky!” letí od východu až na západ a proti tomuto nič nepomáhajú ani stále novšie posily českých policajtov na Slovensku. Oheň už blčal a každý kto chcel, mohol vidieť, že zadusiť sa už nedá. Ale Česi ani vtedy nechceli vážne rokovať o vyriešení slovenskej otázky.

Hodža mi raz súkromne hovoril: “Keby mi dovolili, za tri dni by som rozriešil nemecký problém, za jeden deň slovenský.” Ale hoci bol ministerským predsedom, nemohol preraziť ani opravu jazykového zákona, ktorý by nariaďoval, že na Slovensku sa musí úradovať po slovensky, a nemohol previesť ani to, aby nový slovenský redaktor mohol nastúpiť do predsedníctva vlády, do jeho tlačového odboru. Ale neprotestoval, trpel to a verejne aj schvaľoval to, čo súkromne kritizoval.

30. Vďaka americkým Slovákom.

Rozpočet na rok 1938, ktorý parlament pripravil, dal Tisovi znova dobrú príležitosť rozobrať celú československú politiku. Prehovoril k nemu 30. novembra 1937. Kto chce svedomite brániť slovenský národ, hovoril Tiso, nemôže hlasovať na takýto rozpočet. Spracovala ho vládna väčšina s vylúčením slovenskej opozície. My sme odhlasovali zákon o obrane štátu, nuž mali by sme odhlasovať i rozpočet na obranu štátu. Ale niektorí činitelia pokračujú tak, že nám v tom zabraňujú. Do vojenských podnikov v Považskej Bystrici a Dubnici neprijímajú nikoho, kto je členom HSLS. Nuž, ako my môžeme potom hlasovať na rozpočet ministra národnej obrany?

Chystáme sa osláviť dvadsiate výročie vzniku ČSR.

“Logicky a časove je to spojené s podpísaním Pittsburskej dohody, historického to základného dokumentu nielen národa slovenského, ale aj ČSR. Preto pri tejto príležitosti z tohoto miesta vzdávame hold našim americkým bratom, ktorí svojou prezieravosťou písomne stipulovali existenčné

predpoklady národa slovenského ČSR a celému svetu. Písomným dokumentom preukázali, že zakladatelia tohto štátu s českej strany za prirodzené, so štátneho hľadiska za možné a prístupné, ba za nutné a obligatórne záväzné považovali, aby sa v spoločnom štáte Čechov a Slovákov uplatňoval národ slovenský ako rovnocenný činiteľ s národom českým.

Pittsburskú dohodu sme prevzali od bratov v Amerike, uisťujeme ich, že v boji za uplatnenie jej záväznosti neustaneme a ani sa neodkloníme od spôsobu štátoprávneho postavenia slovenského národa v spoločnom štáte Čechov a Slovákov, ako si to pri stípuľovaní Pittsburskej dohody predstavovali.”

Tiso vyhlásil, že za rozpočet nehlasuje a to preto, lebo — hoci priznal Hodža, že jestvuje — na jeho rozriešení nič neurobil, ale naopak, na druhej strane i domácu a najmä zahraničnú verejnú presviedča, že slovenská otázka nejestvuje, a to vraj preto, lebo predsedom vlády je Slovák. Miesto riešenia nanucuje sa nám československý národ, o ktorom tu minister zahraničných vecí povedal, že “hriechu na vlastnom národe sa dopúšťa, kto pojem československého národa odmieta”. Národ slovenský s fikciou národa československého nemá nič spoločného, prináša mu však nesmieme obeť. Čo máme, za to ďakujeme československému štátu, nie československému národu. Poukázal na zarmucujúci stav, keď v dvadsiatom roku ČSR slovenská mládež musí verejnými demonštráciami žiadať uplatnenie

slovenskej reči na slovenských školách. Za česko-slovenský štát sme ochotní k obetiam, za československý národ nie!

V závere svojej reči žiadal Tiso, aby sa dvadsiate výročie vzniku spoločného štátu oslávilo vyriešením slovenskej otázky. (Slovák 1937, č. 274-275.)

* * *

Tisova reč odznela v tichu parlamente. Ale keď Karol Sidor sa začal zaoberať policajným režimom, osvetlil zákulisie štyroch politických procesov, odhalil pred parlamentom sieť agentprovokatérov, vedenú Dr. Ivankom. Parlament sa stal dejiskom veľmi búrlivej nálady. Sidorova reč bola asi na dvadsiatich miestach cenzurovaná parlamentnou cenzúrou. Sidor útočil na Čechov na Slovensku a vládni poslanci len veľmi chabo vedeli brániť konkrétne údaje Sidorovej reči, preto sa obmedzovali len na chválu českých ľudí na Slovensku. To, čo Sidor hovoril, je vraj nevďak, lebo na Slovensku je tisíce statočných Čechov. Zaujímavé, že sa nedotkli konkrétne uvedenej práce zlých Čechov, ale bránili prácu dobrých Čechov, ktorá nebola napadnutá.

Markovič, polemizujúc so Sidorom, napadol aj Tisu:

“Československá národná jednota nie je žiadnou poprevratovou fikciou, ako to chcel dokazovať pán poslanec Tiso, to nás neprekvapuje, lebo predprevratová minulosť Slovenska je mu cudzou. Ale že to mohol dokazovať aj poslanec Sidor, to len ukazuje, že nepravda i v týchto veciach nie je vzácnejšia ako pravda. Je teda národná jednota československá v našej dávnej kultúrnej a politickej i revolučnej tradícii. Bola nám posilou a nádejou v

dobách osudových v minulosti a zostane nám záštitou a spoľahlivým základom i v budúcnosti.”

Ako sa to divne číta dnes, keď tí istí ľudia prisahajú na národnú samobytnosť!

31. Ani za cenu štátu.

V takýchto zápasoch sme prekročili hranice roku 1937 a dostali sme sa do najdramatickejšieho obdobia slovenských a európskych dejín. Ani jeden z vážnych problémov ČSR nebol rozlúštený. Štátna loďka prichádzala do najväčšieho vlnobitia, s dierami na dne i v stranách. To, čo mohlo byť riešené k plnej spokojnosti v časoch pokojných, nechávali si Česi na riešenie v časoch nepokojných.

Dr. Jozef Tiso 23. februára 1938 s rečníckej tribúny v parlamente vítal jubilejný rok Pittsburskej dohody. Táto jeho reč na obranu tejto dohody vyvolala živý ohlas. Nedávno sa Tiso vrátil z Ameriky; v Amerike vo vlastnej ruke držal tú dohodu, za uplatnenie ktorej dvadsať rokov bojoval. Tiso citoval mienku Dr. Perglera, že niet autentickéjšieho dokumentu. Tiso spomínal, ako na miestach, kde táto dohoda vznikla, hovoril s mnohými jej podpisovateľmi. Významné na nej je, že nie je dielom náhodilosti, ale zrelých úvah. Česi, ktorí tvorili tento štát, tiež uznali právo Slovákov, aby oni boli pánmi svojho osudu. V tom je historická cena tejto dohody, že i Česi uznali historické právo Slovákov. Museli potom prísť Česi, ktorí za tento štát nebojovali, ktorí si v tomto štáte sedli do hotového, aby neuznali to, čo veľkí Česi počas zahraničného odboja uznali.

Keby sme nemali Pittsburskej dohody, museli by sme si ju vytvoriť, lebo “národ slovenský ako etnicky samostatný, politický suverénny národ chce žiť v ČSR a je presvedčený, že ČSR bola preto utvorená, aby tento oslobodený národ slovenský žil a rozvíjal sa.”

Tiso sa zmienil o tom, že jeho výrok, povedaný pred odchodom do Ameriky, že sa svojho národa ani za cenu Republiky nezriekne, vyvolal búrku. Preto sa k nemu vracia.

“Národ — hovoril Tiso — je nám tak vysokou hodnotou, že tú v protiváhu s inými hodnotami nikdy a ničím prevážiť nedovolíme. Národ je jedinou živou organickou jednotkou a prirodzeným nositeľom všetkých práv, následkom čoho je teda jediným suverénnym určovateľom spôsobu svojho života na základe prirodzeného zákona. Štát je podobnou hodnotou v pomere k národu tam, kde si národ vytvoril svojský štát, čím nastáva úplné stotožnenie organického podmetu s prostriedkami, k cieľu vedúcimi. Pri tejto relácii národa a štátu stáva sa z každej takejto hodnoty prirodzené meradlo významu a hodnotenia jedného i druhého. Taký je národ, aký má štát. Taký a toľký je štát, nakoľko sa v ňom uplatňuje národ. Dovoľávať sa teda národa i za cenu republiky vtedy a tam a ústami takých ľudí, ktorí niekoľko raz nielen príležitostne, ale aj čo najslávnejšie vyhlásili, že túto Republiku pokladajú za prirodzený domov svojho národa a že národ slovenský svoje politické ambície

prirodzeným spôsobom uplatňuje v rámci tejto Republiky, vtedy dovolávať sa národa i za cenu Republiky znamená vynášať a merať hodnotu národa meradlom najvyššej hodnoty v rade prostriedkov, národom zvolených. Toto jediné vyplýva z nášho dostatočne známeho kladného stanoviska k Republike, lebo nielen predpokladáme, ale sme aj presvedčení a chceme veriť, že Republika je pre život, pre všestranný vývoj a rozvoj národa slovenského určená a založená. Kto však v tomto výraze ňuchá niečo proti Republike, prezrádza, že podľa jeho koncepcie alebo podľa jeho želania Republika by mala byť proti národu slovenskému, lebo len tak môže imputovať nám, že my tento výraz používame proti Republike, a vtedy nie my, ale tento by mal byť postavený pred súd, aby podľa zákona na ochranu Republiky bol súdený nielen ako podnecovateľ politických nesvarcov, ale ako priamy podnecovateľ proti životu Republiky.”

Tiso sa ďalej vyslovil, že v našej politickej frazeológii je niečo nového, čo sa ani pred prevratom nepoužívalo. Je to suverenita slovenského národa.

Bolo tu povedané, pokračoval Tiso, že o histórii slovenskej môže hovoriť iba ten, kto sa proti nej neprevinil. Ja by som rád videl, aby sme pomenovali toho, kto sa neprevinil proti histórii slovenského národa, a myslím, že by sme azda viac viny a obťažujúcich okolností našli u pánov, ktorí kedysi, nie ani tak

dávno pred prevratom, hovorili o uhorskom národe ako o svojom národe. A myslím, o histórii slovenského národa má právo hovoriť každý, kto túto históriu študuje, kto ju pozná a kto sa z nej učí. Tá história slovenského národa, i keď nezná frazeológiu suverenného národa slovenského, pozná históriu údelného kniežactva nitrianskeho.

Tiso v ďalšej reči rozviedol dnešnú situáciu. Keby všetci poslanci zo Slovenska hlasovali za tú istú vec, ani tak by sa nám nepodarilo vytvoriť takú väčšinu, aby ona rozhodovala. Lebo tu vládne mechanický, technický väčšinový systém. Práve preto sa my usilujeme na týchže základoch demokracie vytvoriť demokratickú základňu tak, že uznávame český národ za suverénnu jednotku a slovenský národ za druhú suverénnu jednotku. Len potom stojí jednotka proti jednotke a nemožno nás ovládnuť. Slovenský národ je najdemokratickejším národom. Z demokracie sa urobila modla. My sme za demokraciu, ale nechceme jej chyby. Naša demokracia sa už dopracovala k uznaniu práv jednotlivca i k uznaniu práv tried, ale nie k uznaniu práv národnej individuality. Ak demokracia bojuje za rovnoprávnosť, nuž musí pripustiť aj rovnoprávnosť nášho národa. Tiso žiadal, aby aj naša vláda a demokracia mala dosť sily uznať prezidentské slovo, jeho podpis na Pittsburskej dohode.

Tiso sa dotkol Dérerovho výroku “Nikto vám tú autonómiu nikdy nedá“. Dúfajme, že Dérer nehovoril ani ako vláda, ani ako Republika, ale iba ako predpojatý stranník, ktorý si namýšľa, že pod pojmom československej jednoty si môže zabezpečiť politické prvenstvo. (Slovák 1938, č. 46-47.)

* * *

Ale čechoslováci nechceli počuť ani vtedy dunenie krokov novej epochy. Lichner 10. marca proti slovenským rečníkom tvrdil, že všetko, čo Pittsburská dohoda Slovensku sľubovala, je už splnené.

“Máme svoju slovenskú administratívu, máme svoje slovenské súdy a máme i krajinový snem, trebárs sa nazýva krajinovým zastupiteľstvom. Ba máme ešte viac. Na čele najvyššieho súdneho tribunálu stojí Slovak. Správcom rezortu spravodlnosti je tiež Slovak. Ba, ja hovorím, máme ešte viac. V čele československej vlády stojí neohrozený Slovak, ktorý je už nielen nás Slovákov, ale ktorý je steleným nositeľom myšlienok a snažení ľudu slovenského i českého, ba aj lojálneho ľudu inojazyčného.”

Do takéhoto “A ja vám poviem ešte viac”, prišiel Suroviak a číselne začal dokazovať, kde máme máličko málo, alebo dokonca nič. V ministerstve železníc z 273 vysokoškolských úradníkov ani jeden Slovak. V košickom riaditeľstve z 8 prednostov oddelení jeden Slovak. Z 9 námestníkov dvaja Slováci, zo 41 skupinárov 5 Slovákov. V osobných referátoch ani jeden Slovak, atď. atď.

A za ním prichádza poslanec Turček a zase hŕbou čísiel dokazuje, kde čo nemáme a čo by sme tam mali mať, a napokon sa pýta, ako chcete zabezpečiť kus chleba učenej alebo neučenej slovenskej generácii? Lichnerovi stačilo, že Dr. Fajnor je prezidentom, a pod dojmom tohoto faktu, že jeden z nich je tak vysoko, zabudol, že tisíce Slovákov bolo bez chleba a dívali sa nielen na tých Čechov, ktorí už tu na Slovensku mali chlieb, ale

aj na tých, ktorí ešte v roku 1938 na Slovensko prichádzali. Ešte v tomto roku do štátnej služby na Slovensku sa prijímalo od 40-70% Čechov a, pravda, v českých krajinách sa prijímali len Česi. A čechoslováci, majúc sa dobre, nechceli vidieť biedu a nedostatky ostatných. Starali sa len o to, aby deti niekoľkých evanjelických rodov mali zaistené kariéry, miesta a majetky.

Sotva dozneli tieto reči, zmizlo s mapy Rakúsko. ČSR dostala sa úplne do nemeckých klieští. Zmizly aj štátotvorné nemecké strany. Jednota Nemcov bez rozdielu politického zafarbenia stala sa skutkom. Včera ešte komunistickí Nemci dnes už si natáhovali čížmy do pochodu s nemeckými nacionalistami. Všetci sa stali len Nemcami. Toľko ospevované dielo štátotvorných Nemcov, zrútilo sa ako hrad z karát. V mene slovenských komunistov prichádza Široký s návrhom, aby vláda povolala slovenských a maďarských zmocnencov robotníctva, roľníctva a inteligencie, s ktorými by prerokovala konkrétne splnenie naliehavých existenčných požiadaviek Slovenska. Už odmietal autonomiu, ale nezabudol na Maďarov, lebo sa za Maďara hlásil.

32. Žalujeme.

Do tohoto napätého ovzdušia prichádzajú zprávy o rokovaní s HSLS. 29. marca 1938 Dr. Jozef Tiso v parlamente prečítal vyhlásenie klubu poslancov HSLS.

V úvode sa hovorilo, že strana znova zdôrazňuje kladný pomer k štátu. Žiada si však rešpektovanie osobnosti slovenského národa a zmenu terajšieho centralistického režimu.

“Popieranie existencie slovenského národa a zánávanie reči uráža národné presvedčenie

Slovákov a vyvoláva nutné spory, ktoré znemožňujú bratské spolunažívanie Čechov a Slovákov. To, že slovenský národ je nútený vo svojom štáte už 20 rokov bojovať za uznanie svojej národnej individuality, za výlučné právo reči slovenskej na území Slovenska a za existenčné zaistenie Slovákov, je najväčšou obžalobou u nás panujúceho režimu a najlepšie vystihuje postavenie slovenského národa v ČSR. Je to skutočnosť, ktorá nás v 20. roku trvania Republiky naplňuje hlbokým bôľom v srdci, ktorá žaluje pred celým vzdelaným svetom a v záujme samého štátu volá po radikálnej náprave.”

Tiso vyzýval vládu, aby zanechala klamanie s fikciou nejestvujúceho národa Československého, ale aby sa oprela o skutočnosť, o slovenský národ, aby vyplnila oprávnené požiadavky slovenské. Boj Slovákov za politickú autonómiu Slovenska nie je v podstate nič iné, ako boj za praktické uplatnenie sebaurčovacieho práva slovenského národa v ČSR. Toto právo, pokračoval Tiso, nechcú rešpektovať ani v týchto kritických chvíľach našej štátnej samostatnosti. Kto takto robí, ťažko sa prevíňuje proti existencii tohoto štátu.

Naše stanovisko k národným menšinám, hovoril Tiso, je kresťanské. Chceme, aby ČSR bola pokojným domovom všetkých občanov. Nech majú po stránke hospodárskej a kultúrnej všetko to, čo im patrí. Povinnosťou Čechov je spolupracovať s ich menšinami, povinnosťou Slovákov s našimi. Tiso volal všetkých do práce, vystríhal a upozorňoval, že doba je veľmi vážna. (Slovák 1938, č. 74.)

Ako odpovedali?

Odpovedal, ako vždy, Ursíny. Na koalíčné strany vraj hlasovalo na Slovensku 660.640 hlasov, na autonomistické 489.641 voličov. Vrátil sa k svojej obľúbenej téme: my sme lepší Slováci.

“Zvláštnou morálnou oporou pre toto stanovisko — hovoril Ursíny — je, že veľká väčšina vynikajúcich činiteľov slovenských, ktorí v dobách útlaku priniesli svojmu národu tie najväčšie obete, osvojila si ho, kým naproti tomu predprevratoví dejatelia národní v tábore autonomistickom vyskytujú sa len sporadicky. Nemajú teda autonomisti ani po stránke číselnej, tým menej po stránke mravnej, oprávnenia vydávať sa za zástupcov slovenského národa. Je absolútne falošné ich stanovisko, ktoré hlásajú, že my všetci príslušníci smeru československého opustili sme slovenskú národnú platformu a neuznávame existenciu slovenského národa.”

Ursíny všetky chyby označil len za malé nedopatrenia v porovnaní s tým, čo sa už dobrého urobilo.

Pre zaujímavosť, ako to vidí Ursíny už dnes, keď prestal hovoriť o československom národe, ale priznáva sa k samobytnému slovenskému národu, citujme krátky úryvok z jeho reči, ktorú povedal v r. 1947 o tom, čo sa robilo v 1938. a o aké maličkosti to išlo:

“Hoci strana, ktorú som zastupoval neurobila nič proti záujmom Slovenska, prakticky staly sa mnohé

veci (napr. pri prijímaní do štátnych služieb), ktoré narobily na Slovensku mnoho zlej krvi a nespokojnosti. Zákonodarný sbor vydával zákony a vláda vydávala vyhlášky a smernice, ale prakticky často proti intenciám zákona. O prijímaní do štátnych služieb rozhodovali ministri, hoci často toto prijímanie mohli uskutočniť vyšší štátni úradníci. Mal som hŕbu nedorozumení pri prijímaní Slovákov do služieb štátnych (železníc, škôl, správy, pôšt), lebo veľmi často i najjednoduchších ľudí, napríklad listárov, zametačov, školníkov poslali sem z Čiech a na ich miesta sa nemohli dostať Slováci. Mnoho slovenských ľudí muselo odchádzať do zahraničia, aby si vyhľadali kúsok chleba, lebo tu byly všetky miesta zaplnené. Preto pri deľbe vládnej moci treba pokračovať tak, aby na Slovensku byly zaplnené miesta slovenskými ľuďmi, čo bude vyhradené výkonnej moci slovenských orgánov. Pravda, ináč vďačne prijímame Čechov na tie miesta, kde ich potrebujeme.”

Možno zostaviť v stručnosti ešte také dokonalé odsúdenie nejakého vládneho režimu?

Ťažko!

A ako sa toto všetko Ursíny dozvedel?

Keby bol býval Janko Ursíny pred rokom 1939 viac zdôrazňoval toto všetko, na čo prišiel až v roku 1947 a menej to, že sa on pri popise ľudu za Slováka hlásil, bol by býval vykonal i pre ČSR, ale najmä pre slovenský národ oveľa viac užitočnej

práce. Ursíny pred rokom 1939 hovoril pravý opak toho, na čo prišiel teraz.

Príslovie síce hovorí, že nikdy nie je neskoro. Je to tak. Dobré je, že hoc sa dávno hlásil za Slováka, nuž aspoň v poslednej etape života prišiel na to, čo Slovákom škodilo. Pri istom optimizme i to je pokrok, ale isté je len jedno, že nebyť dobrej školy Slovenskej republiky, ešte ani dnes by to Ursíny a s ním ostatní čechoslováci tieto veci nevedeli. Ešte dnes by sa dušili, že československá národná jednota je nám jediným spoľahlivým základom budúcnosti.

Nuž i nám sa zdá, že Košická dohoda je lepšia. A pred rokom 1939 Tiso bol za to, čo táto dohoda v česko-slovenskom pomere ustálila, Ursíny a ostatní čechoslováci boli proti.

V roku 1938 miesto vážneho riešenia problému, vláda vydala zákaz verejných shromaždení, hoci sa pripravovali obecné voľby. Bolo vidno, že vláda habká. V niektorých mestách voľby vypísala, potom ich odvolala. Tam, kde voľby boli prevedené, ukázalo sa, že vládna politika stretá sa s odporom ľudu. HSLS v parlamente ústami poslanca Pružinského protestovala proti tomuto zákonu.

* * *

Bohatá činnosť Jozefa Tisu v boji za práva slovenského národa bola v čs. sneme dokončená. Udalosti, najmä na jeseň, dostaly taký rýchly spád, ako to vari nikto neočakával. Tiso už viac v pražskom parlamente neprehovoril. Bola to jeho posledná reč, reč, v ktorej podával ruku, ale aj vystríhal.

História ukázala, že dobre predvídal on a nie Hrušovský, Slávik a Ursíny. História dokázala, že ich ideológia bola taká

slabá, že sa pri prvom náraze zrútila, rozsypala a dnes jej už niet. Iste je zaujímavé, že dnes ani jeden z tých čechoslovákov, ktorí oslavovali československý národ, ktorí sa prisahali, že bez neho nie je možná ani ČSR, dnes práve tak prisahajú na slovenský národ a dnes hrdo deklamujú heslo: rovný s rovným, za uplatnenie ktorého na pôde pražského parlamentu od roku 1925 najhorlivejším bojovníkom bol Jozef Tiso.

Tiso umrel preto, lebo ním hlásaná ideológia zvíťazila. Dnes Ursíny i iní hovoriac o zásade rovný s rovným, o novom usporiadaní slovenských pomerov, vlastne nerobia nič inšie len v zriedenom odvare podávajú to, čo hlásal Tiso. Práve preto, že Česi vedia, aké stanovisko títo páni zaujímali k týmto zásadným otázkam slovenského života v minulosti, nuž ľahko je im už dnes dva roky po novom zmocnení sa moci na Slovensku odbúravať všetky “výdobytky slávneho slovenského národného povstania.”

Tisu popravili, ale duch a zásady, ktorých bojovníkom bol, tie žijú. A keď dnes porovnáваме reči Dr. Tisu, ktoré v pražskom parlamente povedal s rečami tých, ktorí sa prihlasovali k slovu a zdôrazňovali, že len oni boli Slovákmi aj pred 1918. rokom, nuž jasne vidíme, že dar predvídania, najväčší dar štátnikov, neobťažoval veľmi ani Beneša, ani Markoviča, ani Ursínyho. V Tisových rečiach nebolo nič proti ČSR. Opačne, statočne sa usiloval nájsť takú platformu, aby v ČSR Slovák s Čechom mohli žiť ako rovný s rovným, každý na svojom a zo svojho, aby zveľaďovali spoločný štát.

Toto sa Tisovi nepodarilo, lebo Česi chceli mať kolóniu, ktorú by mohli vysávať a využívať. A to Tiso nechcel.

Veru, hodno by bolo Tisove reči porovnať so všetkými rečami slovenských poslancov v maďarskom parlamente. V zásade jeho

reči neboly ničím iným, len v krajšej, vycibrenejšej forme, vedecky podloženejším pokračovaním obranných reči slovenských poslancov v maďarskom parlamente. V politickej literatúre slovenskej zostávajú tieto reči skvostami, akých v slovenskej literatúre niet veľa.

IV.

Tiso ministrom zdravotníctva.

33. Zase “predprevratoví”.

V máji 1926 odišiel Andrej Hlinka na Eucharistický kongres do Chicaga a pri tejto príležitosti usporiadal zájazd po väčších slovenských kolóniách v Amerike, aby takto vyhovel želaniu amerických Slovákov, ktorí ho volali už pred vojnou, ale najmä po nej na návštevu. V roku 1921 Hlinkovi odmietli dať pas do Ameriky. Pred odchodom Hlinka rozhodol, že v jeho neprítomnosti povedie stranu päťčlenné direktórium: Tiso, Tuka, Juriga, Krčméry a Ravasz. Za predsedu klubu poslancov bol vyvolený Tiso. V mene strany sa s odchádzajúcim Hlinkom v Ružomberku rozlúčil Tiso.

A sotva odišiel Hlinka, Juriga a Tománek, cítiac sa obídenými a ukrivdenými, že Hlinka vedenie strany počas neprítomnosti nedal len do ich rúk, začali proti Tisovi boj. Začal sa zápas o pojme predprevratový a poprevratový, ako ho doteraz proti slovenským katolíkom uplatňovali evanjelici. Nuž začali ho na tento spôsob aj títo. Hlinku sa báli, jeho autorita bola taká silná, že sa museli mierniť. Tiso v liste Hlinkovi, ako ho cituje Sidor v Hlinkovom životopise, si ťažká a hovorí:

“Začalo sa to tak, ani keby ste už umreli a už sa začala práca diviserunt sibi vestimenta ejus. Až sa hnus v nás prebúdza. No, nestratili sme hlavy. Na útočný článok Slovenských ľudových novín nedali sme odpovedi. Situáciu tak vidím, že sa tu chce vyvolať debata, v ktorej by si chceli niektorí páni

ospravedlniť svoju secesiu. Namiesto toho sme začali čo najhúževnatejšie pracovať v parlamente. Za krátky čas zmenila sa práca klubu: vážna práca a zjavné kalé úmysly nepriateľa, útočiaceho v českej tlači, stretli sa s posmechom. Situácia sa zmenila a tú ovládame my. Na jeseň čaká nás otázka vstupu do vlády, no, veríme, že i tú vyriešime na všeobecné uspokojenie.”

34. Komunisti za samostatnosť Slovenska.

Práve v týchto chvíľach, keď sa vedie takýto boj, komunistická strana vycítila, v čom bolo jadro neobyčajne veľkého úspechu HSLS. Boj za autonomiu. Komunisti šli ďalej. Začali hlásať heslo, že boj za autonomiu je nič, to je meštiacke heslo, národu nepatrí autonomia, národu patri samostatnosť. Komunisti vydali proti Čechom v mimoriadne veľkom náklade brošúrku “Vypracte Slovensko”, v ktorej žiadali, aby Česi Slovensko vyprázdnilo a keď i ostatný Čech opustí Slovensko, potom asi po roku aby slovenský národ plebiscitom rozhodol, či chce žiť spolu s Maďarmi, či chce žiť v samostatnom štáte. Komunisti dokazovali, že Slováci majú všetky predpoklady k samostatnému štátnemu životu.

Je iste zaujímavé, že boli to najmä poslanci HSLS, ktorí odmietli komunistickú “samostatnosť”, je iste zaujímavé, že to bol najmä Tuka, ktorý proti nej hovoril v parlamente a Juriga priamo povedal, že je lepšie bojovať s Čechmi než s Rusmi. “Príde doba, že Česi budú pritisnutí do kúta a budú musieť slovenskému národu popustiť“, hovoril Juriga.

Aj Tiso reagoval na tento komunistický obrat. Toto heslo v ústach komunistov, napísal Tiso, je ohavný podvod.

A Juriga v parlamente kládol otázku: Pripojiť sa k Moskve? “Ja uznávam, že niektorí komunisti by to chceli. Ale čo by z tých našich ľudí bolo, keby z toho Ruska prišli k nám ruskí muži? To by nás vyhnali do sveta.” (12. marca 1926.)

35. Rokovanie o vstup do vlády.

Rokovanie o vstup do vlády viedol Tiso. Na kritiky jedných, ktorým sa nepáčilo, že sa do vlády ide, i na kritiky iných, ktorí zase chceli bez rokovania vchupnúť do vlády a vstup do vlády súrili, Tiso odpovedal: “Naša strana sa pohybovala na čiare prirodzeného práva slovenského národa. Na tejto čiare strana sa drží i pri rokovačkách s pražskou vládou. Nie o tom sa rokuje, či vstúpiť do vlády pre nejaké kreslo, pre výhody jednotlivcov, ale vyjednáva preto, aby priviedla väčšinové strany k uznaniu týchto prirodzených práv slovenského národa.”

“Pridrżujúc sa tejto čiary, strana ani piadť sa neodchyľuje od mandátu, ktorý jej pri minulých voľbách dal slovenský národ, lež doslovne sa pridržiava žiadosti národa. A národ slovenský cíti v sebe tiež už tolko politickej dospelosti, že si žiada prevziať moc a správu svojej krajiny do svojej ruky. Ale na druhej strane slovenský národ si je svojho práva tak vedomý a na uplatnenie tohože natoľko žiarlivý, že by nevedel prehltnúť, aby sa uplatnenie práv slovenského národa prejavovalo vo viac osobných výhodách čo i tisícov jednotlivcov. V tom by

videl národ vždy zradu, ešte i vtedy, keby o tieto výhody vyjednávala pre seba nejaká celá strana na úkor uplatnenia sa práv celého národa.”

Na jeseň, hoc strana nebola ešte vo vláde, odhlasovala už vláde dôveru a to preto, ako to vysvetlil Tiso, aby s touto vládou mohol o otázke vstupu do vlády hovoriť i Hlinka. Keby bola strana dôveru neodhlasovala, vláda by bola padla a Hlinka by s ňou nebol mohol rokovania dokončiť.

Tiso realisticky vyhlásil, že musíme sa dostať do vnútorných hradieb nepriateľa a tam si vy dobyť sväté práva národa, autonómiu, za ktorú sa doteraz bojovalo len mimo hradieb. Ak sa sklame, hovoril Tiso, aj tak sa nič nestalo, budeme mať argument, že i takto sme sa pokúšali a získame novú silu pre ďalší rozhorčený boj.

Hlavnou zásadou v tomto zápase bola myšlienka autonómie. Záruka národnej samobytnosti. Na Slovensku sú iné pomery, než v českých krajinách, dôvodil Tiso, a preto sa musia riešiť inými spôsobmi. Naše záujmy sú často protichodné a preto ich nemožno riešiť na jedno kopyto. Poukázal na odbúravanie slovenského priemyslu, na rozdielnu životnú úroveň robotníctva, na rozdiel v mentalite a pýta sa:

“A či by neprospeľo žiadanej vzájomnosti, keby Slováč videl ochranu bezpečnosti svojho života a majetku sverenú na Slováčkov, ktorí by boli lepšie uplatňovaní v radoch četníkov, polície, poddôstojníkov a dôstojníkov našej brannej moci?”

Tiso nechcel privoliť, aby ministerstvo pre správu Slovenska bolo zrušené skôr, kým tu nebude iná právomoc, ktorá prislúcha slovenskému národu.

Kým Tiso hovoril takto, slovenskí evanjelici v strachu o moc kládli najväčšie prekážky. Samuel Zoch pateticky vyhlasoval v parlamente: “Robte s nami čo chcete, keď prídete na Slovensko ako vláda! Zatvárajte nás, vešajte nás, zbavujte nás úradov a chleba, akokoľvek chcete...”

Chcel niekto pozbaviť nejakého Slováka chleba? Nie, chceli sme, aby sme sa so slovenským chlebom nemuseli deliť medzi Čechmi a nami tak, že my by sme z vlastného dostali len odrobinky, ktorých však nebolo na koše, ako z chleba, ktorý delil Kristus, ale len tu a tam malá odrobinka, ktorú však dostali na prvom mieste zochovci. Oni nechceli pochopiť, že na slovenskom stole môžu byť aj pecne, z ktorých si bude môcť katolícky ako aj evanjelický brat urezať či krajec, či smidku a ešte zostane dosť chleba na každý deň.

Tiso dokazoval, že autonómia, to nie je otázka jestvovania alebo uznania štátu, ale len spôsob, akým si štátnu moc rozdelíme. Záujem štátu nikdy nemôže byť lepšie zastávaný centralizmom ako autonomiou. Vo všetkých štátoch, ktoré nám môžu byť vzorom sily a usporiadanosti, hovoril Tiso, panuje autonómia. Báť sa autonómie znamená toľko, ako sa báť o mocenskú pozíciu, ktorú si niekto drží preto, že udržuje neprirodzený, protičasový a nepotrebný centralizmus. A Tiso poukazoval ako na vzor po tejto stránke na český život. Veď najtuhšími autonomistami a odporcami centralizmu v starom Rakúsku boli Česi. Čomu môžu ďakovať, že sa obránili, že vzrástali, že sa zveľaďovali? pýtal sa Tiso. Len krajinskej autonomii.

Boly to najmä problémy medzinárodné, ktoré Čechov tisly do kútika, svet začal poukazovať na to, že Česi sľubujúci v strednej Európe vytvoriť nové Švajčiarsko nielen že sa nevedia dohodnúť s Nemcami, ale ani so Slovákami. A iste bolo zaujímavé, že v pražskom parlamente dlhý čas na predsedníckom mieste vôbec nebolo Slováka, boli tam takzvaní vládni Nemci, ale nebol tam nikto, dokonca ani z vládnych Slovákov.

Nuž, na jeseň 1926 jedno podpredsednícke miesto dali Ľudákom, miesto obsadil Dr. J. Buday. Po Hlinkovom návrate i rokovania o vstupe do vlády sa urýchlily a 15. januára 1927 vstúpila HSLS oficiálne do vlády. Strana vstúpila do vlády, ale nie s autonomiou, ale len so slabým zábleskom autonómie. Strana si takto zaistila možnosť zásahov do chystanej administratívnej reformy a spoluprácu na zákone, ktorým bolo na Slovensku zavedené krajské zriadenie. V júni tento zákon bol odhlasovaný. Nevyhovoval Slovensku úplne, nebolo to to, čo Slovensko chcelo a potrebovalo. Bolo to dielo príliš silných kompromisov, ale najväčšou výhodou tohoto zriadenia predsa bolo, že sa stalo Slovensko jednou jednotkou, miesto žúp umele vyrobených a označených číslicami. Proti zákonu hlasovali Maďari, Nemci, sociálni demokrati, národní socialisti a, pravda, aj komunisti. Českí národní socialisti videli v tomto zákone jadro, z ktorého môžu vyrásť federalistické snahy a oni chceli mať nielen jednotný štát, ale aj jednotný národ československý. Slovenská otázka, hovoril Hrušovský v mene Čechov, nie je otázka národná, ale len organizačná.

Ale ani hlinkovci v ňom nevideli konečné riešenie. Širší výkonný výbor protestoval proti tomu, aby niekto vyhlasoval tento zákon za vyriešenie a skoncovanie slovenskej národnej otázky,

lebo v ňom ešte nie je to najhlavnejšie právo osobitného národa slovenského.

“Slovenská národná otázka bude riešená, keď autonómia Slovenskej krajiny podľa samourčovacieho práva osobitného slovenského národa bude vybudovaná. Samourčujúce právo slovenského národa žije.”

Tiso hovoriac o tomto zákone povedal, že boj slovenského národa za autonómiu bol práve preto taký ťažký, lebo sme nemali zákon, ktorý by poznal Slovensko ako také. Bola tu jednotná ČSR a niekoľko žúp. Nebolo teda fundamentu, na ktorom by sa budova autonómie mohla postaviť. Preto bol tento zákon potrebný.

“Dnes máme Slovenskú krajinu a tak máme už pre koho vydobýť autonómiu.”

36. Tisova starostlivosť o slovenské kúpeľníctvo.

Prvými ministrami HSLS v pražskej vláde sa stali Dr. Jozef Tiso a Dr. Marko Gažík.

V pražskom prezidentskom archíve sa zachoval zaujímavý spis o prvej audiencii týchto ministrov u T. G. Masaryka. Masarykovi vyšetrili všetko možné o minulosti obidvoch ministerských kandidátov. Na tom napokon by nič zlého nebolo. Ale zistili si, že Dr. Gažík je človek veselého spoločenského života, človek, ktorý má radšej nočný život než písací stôl. Patriční činitelia dostali pokyn, aby v tomto smere Gažíka zamestnávali.

Masaryk sa ich pýtal na program, aký v ministerstve majú. Na druhý deň tónom opovrzenia hovoril priateľom, že páni ministri zo Slovenska nevedia čo chcú, nemajú programu.

Inak je to charakteristické pre Čechov. Ministerské kreslá sa veru neraz obsadzujú tak, že do poslednej chvíľky kandidáti nevedia, ktoré kreslo dostanú, nuž a aký program si môže takýto kandidát prichystať? Ale ešte aj Masaryk, v duchu českých tradícií, keď šlo o Slovákov, keď nevedel nájsť inú vec, ohováral ministrov, ktorí mu skladali sľub.

Ale o krátky čas i pražskí páni vedeli, čo Tiso chce. Prvou jeho vecou bolo, že na Slovensku odstránil šéfa zdravotníctva Dr. Kraicza, Čecha, arogantného a namysleného pokrokára. Strhol sa zúrivy boj. Čechov idú vyhadzovať zo Slovenska. “Tohle prestáva všechno.” O veci sa hovorilo v parlamente i v novinách. Nový minister zdravotníctva, keďže je Slovákom, podľa Čechov nesmel odstrániť ani toho úradníka, ktorý sa mu nepáčil. Česi mohli. Oni si vládu slovenských ministrov predstavovali tak, že dobre, nuž nech si je aj Slovákom, ale osobné veci, to je naše české kráľovstvo, do toho minister sem, minister tam, ale ak je Slovákom, nemá čo hovoriť.

Tento rezort náhodou ani nebol tak prekrvne nadbytočnými Čechmi a preto Tiso viac než osobným problémom venuje pozornosť otázkam vecným. Slovensko bolo krajinou kúpeľov, liečivých prameňov, krásnych letovísk, rekreačných miest, malo tu bohatstvo, ktoré pri patričnej starostlivosti, pri troška väčších investíciách mohli nám vynášať stámilióny ročne. Preštudoval si podrobne všetko, čo súvisí s týmto problémom a dal sa do práce. Ukázal, čo vie urobiť ešte i v pražskom nežičlivom prostredí minister, ktorý sa staral o svoj rezort a bol v ňom skutočne aj obrán-

com slovenských záujmov. Možno povedať, Tiso za rok urobil na tomto poli v prospech Slovenska viac, než sa urobilo za 10 rokov pred ním.

Zaujímavé bolo i to, hoci v pražskej vláde už pred Tisom sedeli Hodža, Markovič, Dérer, Slávik a iní, zahraničná tlač až potom, čo HSLŠ vstúpila do vlády, písala “Slováci v pražskej vláde”.

Pomníkom jeho činnosti na Slovensku zostali kúpele Sliač, ktoré obrovským nákladom dal do poriadku, nechal tam postaviť najmodernejšiu kúpeľnú budovu, takže z malého kúpeľného strediska staly sa najkrajšie a najnavštevovanejšie slovenské kúpele. Ale pravda, okrem toho i Tatry, Červený Kláštor a iné s problémami slovenského zdravotníctva súvisiace otázky našly v Tisovi podporovateľa a obráncu.

Ten, kto bol s takým pohrdlivým posunkom Masarykovým v Prahe prijatý, ukázal im ako sa to robí. Pražské kruhy, ako je to známe z dôverných spisov, udivovalo, že Tiso ako minister žil si skromne v ktoromsi pražskom kláštore.

Raz v spoločnosti pražských politikov počul som veľmi charakteristickú poznámku o Tisovi. Vidno, že bol tajomníkom. A tajomník, dobrý tajomník, musí byť informovanejší ako šéf. A Tiso zostal tajomníkom i v úlohe ministra. O všetkom chce vedieť a všetko vie.

Ten Tiso, o ktorom T. G. Masaryk rozchýril, že nevie čo chce, ukázal pražskej byrokracii veľmi skoro, že veru má presný program a vie, čo chce. Tým programom bol: spravodlivý podiel Slovensku. Kým čechoslovácki ministri tieto veci sverili na českú byrokraciu a tá dala Slovensku odrobinky, Tiso ako minister si aj kontroloval, aby to, čo Slovensku patrí, Slovensko aj dostalo.

Pozícia slovenských katolíkov sa konečne na Slovensku začala upevňovať. Ľudáci vo vláde bránili záujmy slovenské, na Slovensku v tých rokoch poklesla nezamestnanosť, prestalo sa s odmontovaním slovenských podnikov, troška sa začala pod ich tlakom meniť aj prax prijímania Slovákov do úradov. Bolo to veľmi vzdialené od toho, čo bolo spravodlivé a od toho, čo nám patrilo, ale znervózňovalo to potomkov tých výsadných slovenských rodov, ktorí s neľúbosťou pozorovali, že na vedúce miesta v štáte dostávajú sa už aj iní, než oni a ich deti. Začali boj proti HSLS a dvaja reprezentanti týchto rodov podnikli tuhý boj proti Dr. Tukovi. Ivanka a Dérer, posledný skutočne s germánskou vytrvanivosťou deň a noc opakoval: “Tuka chce dostať Slovákov do Maďarska.” Napokon sa im podarilo vyprovokovať veľký politický proces a rozsudok, ktorý bol v Kočího náučnom slovníku uverejnený vari dobrý mesiac pred jeho vyhlásením, a podarilo sa im prinútiť Slovákov z vlády. A tak zase Slovákov v Prahe reprezentovali znova len potomkovia týchto výsadných rodov. Dvaja slovenskí ministri 8. októbra 1929 vystúpili z vlády. “Bolo by nedôstojnosťou — napísal Hlinka —, aby sme boli my vo vláde a on (Tuka) v plesnivej cele.”

HSLS nastúpila znova trnistú, ťažkú, ale nadšením bojovníkov, ochotou až po sebaobetovanie pracovníkov lemovanú cestu k novému riešeniu slovenskej otázky. K riešeniu dôkladnejšiemu a spravodlivejšiemu. Účasťou vo vláde Dr. Tiso dokázal len toľko, že sa dá aj tam viacej pracovať, než pracovali Slávik, Dérer a iní, že sa i v Prahe dá čosi urobiť pre Slovensko, ak minister zo Slovenska má i slovenský cit a slovenské bolesti sú aj jeho bolesťami. Ale dokázal aj to, že bez národného sjednotenia

polovičným riešením nedá sa dielo slovenského oslobodenia dokončiť.

V. Hlásateľ spolupráce.

37. Tiso — oslavovateľ Štefana Marka Daxnera.

Ani jeden z čechoslováckych politikov vo svojich rečiach sa nevracal tak často do slovenskej minulosti ako Tiso. Nebál sa odvolať na Štúra, na Hodžu, Hurbana. Nerobil to, čo evanjelickí politikovia, ktorí si radšej do jazyka zahryzli, než mali vypovedať meno Radlinského, Hollého alebo iného katolíckeho dejateľa. Aj v politike, ako aj v literatúre usilovali sa hovoriť tak, ako by katolíci nemali literátov, politikov a dejateľov. A je iste zaujímavé, že prvý pomník evanjelikovi Ľudovítovi Štúrovi nepostavili v evanjelickom meste a nepostavili mu ho evanjelici, ale v katolíckom meste a iniciatívou katolíckeho kňaza Dr. Tisu.

Hoci potomkovia Štefana Marka Daxnera, Paulínyovci, Hodžovci atď. mali slovo a moc, nešli oslavovať Memorandum, nešli dvíhať tento úsek slovenských dejín, nedali popud, aby bol osvetlený a zhodnotený, ale bola to éra Dr. Tisu, ktorá 80. výročie vzniku Memoranda oslávila takou mohutnou manifestáciou, akej sme nikdy v starej ČSR neboli svedkami a za jeden rok vychádza o tomto významnom úseku slovenských dejín viac kníh, viac publikácií a úvah, ako za celých 80 rokov v minulosti. Nie Masarykova a Benešova éra dala na poštovú známku portrét Štefana Marka Daxnera, ale Tisova, a z daru Dr. Jozefa Tisu vychádza tlačou doslovný text memorandovej zápisnice, zostavenej Sládkovičom.

Tiso chcel, aby Memorandum bolo oslávené veľkolepým a prvým shromaždením zástupcov všetkých slovenských obcí. Takto chcel, aby sme splatili čestný záväzok martinským deklaran-
tom z roku 1861.

Tiso bol prvý štátnik na našom území, ktorý sa sklonil v úcte pred memorandovými dejateľmi, ktorých hodnotil ako tvorcov novej slovenskej politiky, ktorá mu bola vzorom. Memorandum, hovoril Tiso, vnieslo do nášho života tri základné prvky: Národ ako etnickú jednotku, územie ním obývané a slovenskú reč. Široký rozhľad dejateľov memorandových nič jasnejšie nedokazuje ako tá skutočnosť, že vo svojom usnášaní obmedzovali sa na tieto tri zásadné body. Dokázali týmto, že im šlo jedine o národ a o jeho zaistenie, nechávajúc stranou všetko ostatné.

Tiso porovnal svoju politiku s politikou memorandovou a povedal:

“Dobrý boj sme bojovali v minulosti, ale lebo sme sa sústrednili na tieto tri hodnoty: národ, územie a slovenčina. Toto trojhvezdie nás viedlo i vtedy, keď nás chceli desorientovať fikciou národa československého, keď nám chceli parcelovať a do moravskej sústavy preraďovať naše územie a keď nás lákali vyššou hodnotou jazyka československého. Národ, územie a slovenčina žiarili nám pred očami, keď nám kalili zrak triednymi záujmami a veterinárnymi prospechmi a keď z pouličnej demagógie sa vznášajúci prach zaslepiť mal náš bystrozrak, aby sme nevideli priepasť, do ktorej sa ženie rozcapartený, internacionálou a ma-

terializmom demoralizovaný národ. Udržali sme sa a zvíťazili sme, lebo svetlo memorandových hodnôt bolo nám jediným ukazovateľom cesty a usmerňovateľom našej politiky v roku 1938 v Komárne a dňa 14. marca 1939.”

A ako odkaz týchto osláv Tiso vyzdvihol:

“... aby sa každý len natoľko cítil byť Slovákom, nakoľko sú mu vzácne, sväté a záväzné: národ, územie a slovenčina.”

Niet príkladu, že by niektorý slovenský evanjelický politik a štátnik takýmto spôsobom oslávil niektorého evanjelického, tým menej katolíckeho slovenského činiteľa. Koľko tragédie je v tom, že potomok toho Daxnera, ktorý pred 80 rokmi žiadal pre národ to isté, čo Tiso uskutočnil, potom toho Štefana Marka Daxnera, ktorý bol zásluhou Tisovou takto oslávený, stal sa jeho katom, lebo náboženská nenávisť bola v jeho srdci väčšia než láska k rodu, k tradíciám, k slovenčine a katolíckym bratom. Tiso nebol Daxnerom súdený len preto, lebo bol slovenský politik, Tiso bol súdený v prvom rade preto, lebo bol katolícky politik. Jasne to ukazuje tá skutočnosť, konštatovaná na porade evanjelických kňazov v Ružomberku, že sa nenašiel ani jeden katolícky sudca, ktorý by bol chcel previesť Benešov rozkaz. K tomuto katovskému dielu snížil sa len potomok Štefana Marka Daxnera.

38. Nedajme sa rozdvajovať.

Ani jeden z katolíckych politikov slovenských nemal vnútorne taký priateľsky pomer k evanjelikom ako Tiso. Hovoril som neraz s ním o tejto otázke. Nikdy z jeho úst nepadlo trpké slovo.

Hovoril o smutných skúsenostiach, ale vždy veril, že sa to prekoná a nevzdával sa svojich plánov. Hovoril som s ním o veci v Kremsmünsteri v emigrácii. Hoci priznal, že puč je dielo čisto evanjelické, hoci už vedel o veľkom počte slovenských katolíkov, ktorých umučili, hoci vedel o nenávisťnom duchu, ktorý proti katolíkom rozpútali, napriek tomu po jednom rozhovore odpovedal:

“A keby som mal príležitosť znova začínať, znova by som robil to isté. I na tomto poli. To, že sa sklame, to predsa neznamená, že by sme zle robili. Verím, že z masy evanjelickej vyjde nová generácia, ktorá už nebude na rýnku predávať zásluhy otcov, ale ktorá pôjde do života len so svojou prácou, so svojím rozumom a s tou generáciou sa katolícke generácie dohodnú a musia sa dohodnúť.”

Tiso sa tejto problematike dotýkal stále. On vedel, že to je to najboľavejšie miesto slovenského života, nuž stále hľadal liek. Ozdraviť slovenský život podľa jeho náhľadov bolo možno len sjednotením národa a spoluprácou. Kto je proti slovenskému sjednoteniu? Len tí, ktorí nám chcú zle — Česi. Práve preto sa musíme o to usilovať.

Štúrov pomník v Bánovciach je pomníkom Tisových snažení o spoluprácu.

Hodno porovnať. Sochár Koniarek vyhotovil veľký bronzový relief memorandového shromaždenia. Keď bol prvý model hotový, prišli martinskí “patriarchovia” si ho obzrieť a Koniarek

mysliac, že tento pomník má hlásať aj ideu Moyzes-Kuzmány, vymodeloval popri evanjelických činiteľoch aj postavu Moyzesovu.

Páni uvažovali, a napokon rozhodli, že nezodpovedá to historickej skutočnosti, Moyzes sa na shromaždení nezúčastnil (hoci bez Moyzesovej cesty do Viedne by to bolo splaslo na bezvýznamné shromaždenie) a preto treba Moyzesa odstrániť. Sochár vyhovel. A tak dnes veľký relief ozdobujúci steny evanjelickej fary v Martine predstavuje memorandové shromaždenie tak, akoby tam nebolo ani jediného katolíka, hoci zo zápisnice vidíme, že tam hrali významnú úlohu a zapisovateľom bol J. Palárik.

Tiso sa nebál Štúra, nebál sa jeho sochu postaviť do Bánoviec, hoci s Bánovcami nemal Štúr nič spoločného. Keď sme raz hovorili o Štúrovej soche v Bánovciach, baťko Škultéty spomínal, že bol na omši a kázni v katolíckom kostole v Bánovciach. Tiso, katolícky dekan, kázal v katolíckom kostole o Štúrovi. “Aká mi to bola milá vec, ale aká veľká osobnosť je Tiso, videl som z tej jeho kázne”, hovoril Škultéty.

Koľkokrát z úst tohoto kňaza sa ozýva, nedajme sa deliť, veď jedno sme.

“Dosiľ nás nepriateľ rozdejoval a delil na robotníkov, roľníkov, na katolíkov, na evanjelikov, ale pýtam sa, či náš každodenný chlieb nie je ohrozený? Dosiľ sme boli jednotní iba v tom, že sme rovnako všetci Slováci nemali prácu. K tejto jednote biedy musí prísť teraz národné sjednotenie v

boji. Slovenská história je dokladom toho, že aj v minulosti nás chceli deliť, ale nedali sme sa. Krásnym znakom toho je doba Moyzesova a Kuzmányho a takým znakom musí byť doba Hlinkova a Rázusa. Chceli nám nahovoriť, že v politike nemôže spolupracovať katolík s evanjelikom. Odkazujem im, že je to lož a omyl. Povinnosťou evanjelikov je somknúť sa ešte užšie okolo svojich vodcov, ktorí bojujú za národ. Neprišli sme do Zvolena hrať sa na slepú babu. Musíme si tu povedať všetko otvorene a preto otvorene vyhlasujem, že katolíci i evanjelici sdružujeme sa dnešným dňom v politike.”

“Popri katolíckom univerzalizme a katolíckom idealizme môže sa v politike dobre uplatniť evanjelický individualizmus a realizmus. Keď sa tieto vlastnosti spoja, tak náš spoločný front nepremôžu ani pekelné brány. Katolíci-ľudáci a evanjelici-národniari musíme spolu pracovať a nie jeden druhému odorávať. Nezabúdajme, že sa spájame k politike národnej a tu sa nemôžeme spájať s katolíkmi iných národností.”

Aj zvolenský manifest hovorí v tomto duchu:

“Sme proti akémukoľvek náboženskému útlaku, nátlaku, či znevažovaniu s jednej alebo druhej strany. Náboženské hádky a debaty vyradujeme zo slovenskej politiky a jej časopisectva. Sme za náboženskú snášanlivosť a za paralelný rozvoj cirkví, keďže ich hodnoty sú hodnotami národa a konajú vzácnu službu pre našu národnú i štátnu budúcnosť. Takto sjednotení národne a vyrovnaní v každom ohľade privolávame vám z tohoto shromaždenia, drahí bratia katolíci i evanjelici, Slováci v duchu, práci, programe i cieľi jedno, spojme sa, podajme si ruky čestne, poctivo v záujme urovnoprávnenia slovenského národa a dobudovania našej slobody, za hospodársky i sociálne spokojné, kultúrne kresťansko-nánárodné Slovensko.”

Takto hovorieval Tiso, tak písal, ale i konal.

“V národnej politike bližší nám musia byť slovenskí evanjelici ako českí katolíci. Táto spolupráca s evanjelikmi, ako to vyhlásil Hlinka, nečiní sa na úkor nášho katolicizmu.”

39. Hlásateľ Štúrových ideálov.

Tiso sa vari najčastejšie vracal k Štúrovej politike. Keď som mu v r. 1944 priniesol ukázať kefový odtlačok Štúrovej knihy

“Slovanstvo a svet budúcnosti” a hovoril som mu, že podľa môjho náhľadu je to akýmsi druhom Mein Kampfu pre Slovanov, Tiso mal radosť, že kniha vyjde. Citoval som mu z nej vetu:

“Aby sme mohli obsadiť a zaujať miesto, aké nám podľa našich síl a schopností patrí, musíme sa raz navždy vymaniť zpod neznesiteľného cudzieho jarma a získať si štátnu samostatnosť, lebo veď národ, ktorý je v otroctve, ruky má poviazané, ducha stiesneného a naveky ho ohrožuje nebezpečenstvo, že prvej či neskoršie zahynie.”

Znova som mu musel túto vetu prečítať. Vedel som, hovoril, že čosi podobného Štúr napokon musel povedať, lebo veď celé jeho dielo, stavané na princípoch prirodzeného práva, muselo napokon vyústiť v tomto. Teraz už chápem, prečo sa Štúrove spisy v starom Československu nevydávaly, prečo sa na Štúra nadávalo.

Hovorili sme i o jeho protinemeckom stanovisku. Prezident hovoril, to nie je protinemecké stanovisko, to je proslovanské stanovisko. Som proti tomu, kto mi chce vziať to, čo mi patrí. Ak mi brat chce vziať, čo je moje, bolí ma to viac, než keď to robí cudzí. Pozorovali ste, že najväšnivejšie procesy a spory na slovenských dedinách o majetkove veci bývajú medzi najbližšími príbuznými. Nielen medzi bratmi, ale i medzi deťmi a rodičmi?

“Ja som nevedel, že Štúr toto napísal, ale som cítil, že i on tak cítil”, hovoril Tiso.

Tiso sám svojimi rečami, bánovskými oslavami, stálym poukazovaním na Štúra sprítomnil ho viac našej generácii ako všetky československé školy dokopy. Keď odhaľovali v Bánovciach jeho pomník, Tiso hovoril, že už len tým, že staviame kamenný pomník, prenášame osobnosti nášho života z minulosti do prítomnosti a tak spájame minulosť s prítomnosťou a dávame prirodzený základ vývinu budúcnosti, lebo len takto budeme vedieť zaistiť zdravý vývoj.

“Ale stavaním pomníkov veľkým synom národa robíme viac: do kameňa nápudnou viditeľnosťou tesáme históriu národa, aby ju poznával svet a s ňou sa šírilo presvedčenie, že národ slovenský bol včera i dnes, lebo stojí na tých prirodzených základoch sebavedomia národného a írečitej slovenskej reči ako nástroja prejavovania svojej národnej samobytnosti, netreba sa teda báť o jeho budúcnosť.”

Tiso krásne rozviedol, v čom nám Štúr musí byť vzorom, čo máme s ním spoločné.

Štúr dokazoval a zdôrazňoval svojrázny národ slovenský, pričíňuje sa, aby jeho reč stala sa spisovnou rečou celého národa a aby v spisovnej reči bol národ sjednotený. Je nám symbolom činorodeného nacionalizmu.

“Slovenská mládež z tejto skvelej tradície slovenského nacionalizmu čerpá svoju orientáciu a je odhodlaná ísť cestou, na ktorej jej nacionalizmus bude pestovaný na dog-

matickom základe samobytného, štátopoliticky suverénneho národa slovenského a samostatnej svojráznej írečitej reči slovenskej.”

A keď sa zastavil nad hrobami Štúra, Hurbana, Bernoláka a iných slovenských dejateľov, položil otázku:

“Čo sme hľadali pri týchto hroboch?”
Odpovedá: “Nehľadali sme tam nijaké poklady a klenoty. Veď hroby slovenských národných velikášov sú také chudobné, ako je chudobný celý slovenský národ. Čo sme hľadali pri týchto hroboch, to bol duch týchto našich velikášov. Pri ich hroboch chceli sme zistiť, či ideme po dobrej ceste, keď hlásame samobytný a suverénny, na všetky svoje práva nárok majúci slovenský národ. Našuškávajú nám, že chodíme po zlých cestách a že do záhuby chcenie uviesť republiku. Keď sme išli k hrobom našich veľkých ľudí, chceli sme dať svetu a národu dôkaz, že dejiny stoja za naším programom.”

40. Je možná spolupráca katolíkov a evanjelikov?

V slovenskej politickej histórii veľmi ťažko hľadať reči, ktoré by byly takto podložené, ktoré by korenily tak hlboko v slovenskej zemi a v slovenskej tradícii. Tiso mal rád slovenskú

históriu a tešil sa z každej novej knihy, ktorá nám našu minulosť odhaľovala. Musíme stále čerpať z minulosti, hovoril, ale nezabúdať na prítomnosť. Minulosť je ako kompas, nazrieť sa do neho, ale potom poďívať sa v správny smer a najmä vykročiť!

Keď sme s ním o týchto otázkach hovorili, povedal, že každé nové dielo, ktoré vychádza o našej minulosti, ho presvedčuje, že náš smer je správny. Raz mi predložil otázku:

“Našli ste v slovenských novinách z rokov predprevratových jednu vetu, jediný náznak, že by sa boli zriekli naši národní dejatelia práva na štát? Ale takejto vety nenájdete ani v českej predvojnovej žurnalistike, ani vo francúzskej, belgickej, maďarskej, poľskej, srbskej a inej. Staťtočný rodoľub sa nemohol zrieknuť najvyššieho práva, ktoré je zakorenené v práve božskom a prirodzenom.”

Po rokoch, keď slovenskí vedeckí pracovníci zachytia v hĺbke a šírke obdobie slovenských dejín, na ktoré Tiso svojou osobnosťou vrazil pečať, a ktoré bude zlatým vekom slovenského života a zahĺbia sa nad Tisovými článkami, rečami, nad jeho pomerom ako katolíckeho kňaza k slovenským evanjelikom; keď si zistia, ako hmotne oni vzrástli, ako ich nakladateľstvo Transocius dosahovalo rekordné náklady v histórii tohoto spolku, aké pozície ich ľudia zaujali vo verejnom živote, aké nikdy v starom Československu nemali a preda nad týmto všetkým zvíťazila ich náboženská nenávisť, ktorá sa cítila byť urazenou tým, že z katolíckej rodiny, katolícky kňaz silou dejinných udalostí, ale i v

duchu slovenských tradícií, šťastnou rukou kormidloval slovenský člň na búrlivých európskych vodách, budú to prekvapujúce uzávery.

Dvaja evanjelickí činitelia Čatloš i Vančo vypovedajúc v procese hovorili v tom smysle, že je síce pravda, že požívali dôveru Tisovu, ale to vraj iste bola taktika, to iste nebolo úprimné, tým vraj chcel zaslepiť zraky slovenských evanjelikov. Nuž, ak tak, potom by bolo ťažko v slovenskom živote nájsť akú- takú platformu spoločného života, lebo i najkrajšie snahy dajú sa odbaviť vetou: to je taktika. Historik iste si položí otázku, akí ľudia v týchto vážnych časoch reprezentovali slovenských evanjelikov, ktorí najvytrvanlivejšieho pracovníka a hlásateľa najužšej spolupráce katolícko-evanjelickej na národnom poli nechali odsúdiť na potupnú smrť na šibenici.

41. Za katolícky blok.

Začiatkom 1930. roku začalo sa veľa hovoriť o možnosti katolíckeho bloku. Hľadala sa možnosť, ako pospájať všetky katolícke strany v ČSR, ako ich u- viesť v politike na jedného menovateľa. Taký blok by bol nielen jedným z najdôležitejších činiteľov v politickom živote, ale na druhej strane by aj priťahoval v iných stranách roztratených katolíkov. Katolícky blok by bol umožnil i iné slozenie vlády, než na aké bola ČSR odkázaná. Katolíci neboli by museli byť len trpnými pozorovateľmi udalostí, ale mohli sa stať rozhodujúcim činiteľom. Záležalo všetko od toho, či msgr. Šrámek vie položiť na prvé miesto záujem všetkých katolíkov pred úzky šovinistický záujem český. Šrámek sa nepovzniesol, v Šrámkovi oprávnene potreby a záujmy Slovenska mali najrozhodnejšieho nepriateľa.

Tiso, ktorý sa stal hlásateľom tejto myšlienky, prehovoril o nej niekoľkokrát verejne i v snemovni a napísal niekoľko úvah. Tiso vo svojej parlamentnej reči 18. febr. 1930 povedal, že je veľkým omylom, ak si niekto myslí, že katolícky svetonáhľad predpisuje bezpodmienečnú lojalitu, ale rovnako katolicizmus žiada, aby sa oprávneným požiadavkám iných národov nerobily prekážky. Tiso na adresu českých lidákov hovoril:

“Práve povznesenie na túto výšku dejinného katolicizmu odčinilo by i tie prekážky, ktoré na prvý pohľad do cesty sa stavajú utvoreniu katolíckeho bloku, ktorého blahodarné zasahovanie do vnútropolitického života nášho by len prispelo ku konsolidácii a povzneseniu nášho štátu. Lojálny katolícky ľud bez všetkej prípravy so spontánnou silou stavia sa za myšlienku katolíckeho bloku a ako sa už opätovne ukázalo, že hlasy verejnosti, hlasy z ulice, do tejto snemovne prerážajúce, vynútily si konečne sankciu tunajších činiteľov, tak presvedčení sme o tom, že všeobecnému volaniu štátotvorného katolíckeho ľudu prv- neskôr podarí sa vynútiť si súhlas politických činiteľov.”

Tento blok sa nikdy neuskutočnil a to pre odpor šrámkovcov. Ako Sidor vo svojej knihe “Slovenská politika na pôde pražského parlamentu” napísal, že Šrámkova strana chcela mať radšej vrabca v hrsti, ako zajaca v chrasti. Tým vrabcom bola jej nedôstojná účasť vo vláde a zajacom v chrasti bola tá sila, ktorú by boly spojené katolícke strany v štáte číselne i ideologicky pred-

stavovali, keby si v rámci katolíckeho bloku svoje nacionálne aspirácie boly mohly katolicizmus upevniť.

O tri roky neskôr, 3. februára 1933 Tiso zaoberajúc sa znova katolíckym blokom, smerom k lidákovi adresoval slová:

“Volanie po katolíckom bloku vyšlo bez ozveny u patričných činiteľov, lebo títo si držali za povinnosť ďalej hrať úlohu, pravda, im nadiktovanú, alebo aspoň nezbadane inšpirovanú: rozbiť najsilnejší úsek katolíckeho frontu, Slovensko, aby potom tým úspešnejšie mohol sa začať otvorený kultúrny boj.”

Prečo zlyhala táto myšlienka?

Šrámek by bol prijal myšlienku bloku, ale za cenu, aby sa Slováci zriekli reči, národných práv a všetkého toho, za čo bojovali. V politickom živote českom okrem Beneša Slováci nemali tak zúrivého, ale i zákerného protivníka, akým bol Šrámek. Šrámek po minulej svetovej vojne na začiatku ČSR bol veľmi tichým a skromným poslancom v pražskom parlamente. Obviňovaný z rakušactva (hoci aj soc. demokrati boli za staré Rakúsko), v silnom protináboženskom prievane českom nachádzal jedinou oporu v katolíckych poslancoch slovenských. Na jeho adresu r. 1919 hovoril poslanec Nemeč, “na ich výkriky nebudeme ani reagovať..., lebo ich neuznávame za vážnych politických činiteľov v našej republike”. Bechyně charakterizoval Šrámka a jeho stranu: “Tak ju poznáme z tejto siene, ako tu chodí na prstoch, ako ju tu nepočuť, nevidieť a necítiť.” Vtedy Šrámek vedel, že jedinou jeho oporou je Slovensko. To, že ho nevyrazili aj s jeho stranou už vtedy von, bolo viac preto, lebo sa bral ohľad na slovenských katolíkov. Vtedy Šrámek bránil v

sneme aj Hlinku proti útokom Markovičovým, ktorý, ako je to pochopiteľné, vyhadzoval Hlinku z národa. Vtedy Šrámek hovoril o Pittsburskej dohode, povedal:

“Tvrším toľko, že Andrej Hlinka má právo žiadať, aby táto garantovaná ochrana skutočne aj bola prevádzaná.”

Šrámek 10. júla 1919 hovoril: “Nie je nám neznáme, že sú silné tendencie autonomistické aj medzi našimi Slovákami.”

“To nie je pravda”, ozvaly sa hlasy.

“Je to pravda”, odpovedal Matúš Dula.

A posmelený Šrámek pokračoval: “Páni moji, vy hovoríte, že nie sú tendencie? A doterajší váš klubový predseda tvrdí, že sú.”

A potom sa pomaličky Šrámkova pozícia upevňovala a ako ona mohutnela, práve tak slabla aj láska Šrámka k Slovensku. A v tej chvíľke, keď cítil, že už sa nemusí opierať o slovenských katolíkov, stal sa najzaťatejším nepriateľom všetkého, čo bolo slovenské. Ak sa hovorí Nepriateľ č. 1 slovenského národa je Beneš, nuž číslo 2 je iste obsadené Šrámkom. Pokrokár a slobodomurár ruka v ruke s katolíckym kňazom. A veru v tejto veci niet rozdielu, sú len Česi a sú len Slováci. Len vari v odtienkoch je troška diferencií, ale v zásade sú všetci Česi rovnakí.

Tiso však za cenu, za ktorú chcel robiť Šrámek katolícku spoluprácu, nechcel sa zúčastniť ani na katolíckom bloku. V “Slováku” v r. 1936 č. 158 napísal:

“Sme za katolícky blok, ale pod rúškom katolíckeho bloku národnej jednoty československej slúžiť nebudeme; pokladali by sme to za zradu národa i

katolicizmu. Chcieť katolícky blok, robiť ho a pritom Slovákov utláčať, to nie je katolícka politika. My sme nie preto ľudákmi, lebo sme katolíkmi, ani nie preto, že sme Slovácki: my sme ľudákmi a autonomistami preto, lebo sme slovenskými katolíkmi. Deliť svoju dušu celú nedáme.”

Tiso viac než ktorýkoľvek iný politik, neraz i proti ostrej kritike vlastných, pokúšal sa nájsť nejaký základ slušného spolužitia s Čechmi. Šiel do vlády, bol vytrvanlivý v rokovaní až do úmoru, hľadal nejakú niť, chcel sa jej zachytiť, celá jeho politická činnosť bola priamo charakterizovaná úsilím o dohodu. Pravda, nie dohodu za každú cenu. Jej podmienkou bolo:

“Chceli sme dosiahnuť, aby slovenský ľud voľne dýchal a aby sa nemusel schovávať pod iné meno a aby sa mohol nazývať tak, ako ho Pán Boh stvoril.”

Chceli sme ďalej, aby v štáte a v celom štátnom živote bola prijatá za prirodzenú vec druhá naša požiadavka, že totiž národ žijúci vo svojej reči, má právo na ceľ čiare v štátnom živote uplatniť svoju materinskú reč.

Nič iného nežiadame, len to, čo je v ústavnej listine. Žiadame, aby slovenčina nebola odkázaná na milosť alebo nemilosť jednotlivcov, ale aby ústavným spôsobom bolo zabezpečené, že sa naša slovenčina musí uplatňovať v škole a vo všetkých úradoch na Slovensku.

Nuž a o tejto veci sa s Čechmi múdre hovoriť nedalo. V tejto veci každý Čech od katolíka po komunistu, od fašistu po demokrata, od robotníka po roľníka rozmýšľal rovnako: vtopte sa do národa českého, bude nás viacej.

Na českom šovinizme stroskotala aj myšlienka spolupráce českých a slovenských katolíkov v jednom mohutnom katolíckom bloku. Tiso dal histórii do rúk dôkaz, že sa katolícki Slováci ani s katolíckymi Čechmi nemohli dohodnúť.

42. Za spoluprácu všetkých Slovákov.

Bol to zaujímavý zjav, mladá generácia odchovaná Čechmi bez rozdielu politického, náboženského a ideologického presvedčenia, začala hovoriť jednou rečou o slovenskej biede. Pomenovali pravým menom to, čo sa na Slovensku robilo. Pre Čechov i čechoslovákov to bolo prekvapením. Dérer mladej generácii vynadal do maďarónov, ako to už on vedel; Hodža múdro priznal, že sa tu čosi veru robí. Ale Tiso chcel na tohoto menovateľa priviesť i generáciu staršiu. Tiso stále nadhadzuje možnosť spolupráce všetkých. Praha však ešte stále mala v pohotovosti poslancov zo Slovenska, ktorí jej uspávali svedomie.

Tisovi, ako vždy bolo, odpovedali ihneď zatepla niektorí z československých poslancov zo Slovenska. Bol to Ivanka. Bránil Prahu nielen proti Tisovi, ale najmä Rázusovi, ktorý povedal, že vládni poslanci slúžia československej jednote za masné hrnce. Napadol ostro prevrat v Matici, i schôdzku mládeže v Trenč. Tepliciach a na Tisovu adresu o suverenite slovenského národa odpovedal tým, že by ju veľmi skoro podvrátili Maďari. S nimi, t. j. s Rázusom, Hlinkom a Tisom, sa o týchto veciach vraj ani diskutovať nedá, hovoril Ivanka, brániac, skutočne za veľmi dobre namastené hrnce, záujmy české proti záujmom slovenským.

V normálnych časoch nedalo sa s predstaviteľmi tejto generácie o slovenskej biede hovoriť. Nechceli ju vidieť v plnej nahote, a ak ju aj zbadali, nikdy nemali dosť statočnosti a smelosti v Pra-

he povedať: dosť! Veľa by sa bolo zmenilo, keby bola bývala Praha narazila na rozhodnú obranu slovenských záujmov. Slovenskí čechoslováci prišli na chuť spolupráce len na jeseň r. 1938. Vtedy, keď videli, že sa štát rozsypáva, pokúsili sa ho zachraňovať jednotou. Neuvedomili si, že touto jednotou ho mohli dvadsať rokov prirodzene posilňovať a zveľaďovať. Dvadsať rokov sa nepokúšali liečiť chorého pacienta, odhodlali sa k tomu len vtedy, keď už umieral.

Z Prahy znely k Slovensku krásne lyrické reči o večnom česko-slovenskom bratstve. Boly pekné a predsa národ nezachytily. Československí politikovia zo Slovenska v Prahe hovorili ako Česi a doma skoro ako Slováci.

A tak sme začali porovnávať reči v Bratislave s rečami v Prahe. Reči o večnom bratstve s hŕbou odpovedí so stručným “nelze vyhověti”. Reči o dočasnej výpomoci s prúdom Čechov, stále novším, stále silnejším. A najmä začali sme porovnávať čísllice v rozpočte prelimitované s čísllicou, ktorá by tam mala byť a napokon s čísllicou, koľko sa ešte aj z toho mála nevyplatilo, koľko sa na Slovensku ušetrilo a koľko sa na druhej strane v českých krajinách z toho malého slovenského konta vydalo.

Rástlo tu čosi, veľké, mocné, o ktorom, kto to chcel vidieť, musel vedieť, že to zdrví všetky prekážky. Z radov mladých sa začalo ozývať: prestaňte zdôrazňovať, že ČSR je jediným možným miestom nášho života. Česi dokazujú, že nie. Bolo to veľké prekvapenie pre českú politiku, keď jedného dňa pokorné hlasy sa začaly premenovať na hlasy odvážne a rezolútne žiadajúce: Dajte nám, čo je naše!

A od roku 1932 vidíme sériu udalostí, ktoré sa zapojovali do seba ako kolieska v hodinovom stroji.

12. mája 1932 prevrat v Matici, odsúdenie čechizujúcich tendencií na poli slovenského pravopisu a duchovného života slovenského.

25.-26. júna 1932 kongres mladej slovenskej generácie v Trenčianskych Tepliciach, kde z úst mladého agrárnika, z úst komunistu Clementisa, z úst Ľudáka Vaška museli si v prvých laviciach sediaci predstavitelia tej starej čechoslováckej generácie vypočuť tvrdé, nemilosrdné slová o zrade slovenských národných záujmov. Z úst generácie odchovej Čechmi si museli vypočuť rozhodnutie kongresu, že na Slovensku nikto z mladej generácie nie je za centralizmus, ale len za autonómiu alebo federáciu.

16. októbra 1932 vo Zvolene pred mohutným zástupom stretli sa Andrej Hlinka s Martinom Rázusom a v spoločnom manifeste odmietli pochop československého národa a vyslovili sa za požiadavku uzákonenia Pittsburskej dohody.

28.-29. decembra 1932 boli spoločné porady Ľudákov s národníkmi v Trenčíne.

Na tejto manifestácii, ale i za inú zvolenskú manifestáciu mladých agrárnikov, odpovedal Štefánek, že idea československej národnej jednoty je základom Republiky. V nej je všetko. Ak ona padne, padne Republika.

Praha miesto toho, aby sa usilovala o dohodu, posielala v Prahe na rečnícku tribúnu Štefánka, Bečku a tí ju ubezpečujú, že na Slovensku je všetko v poriadku a Praha bola spokojná.

* * *

Tiso, ktorý sa najviac usiloval o vyrovnanie slovensko-české, ktorý najusilovnejšie hľadal cesty dorozumenia medzi slovenskými katolíkmi a evanjelikmi, bol Čechmi a evanjelikmi odsú-

dený na smrť. Jeho príklad bude na dlhé desaťročia výstrahou, aby sa nik viac o toto nepokúšal. S Čechmi niet dorozumenia a so slovenskými evanjelikmi bude možné, ale najskôr zo slovenského života bude treba vyradiť tých niekoľko výsadných rodov, ktoré najskôr zrádzaly a teraz už aj vraždia.

VI. Pred zatvorenými bránami Prahy.

43. V opozícii.

V jednej reči Tiso porovnávajúc účasť HSLS vo vláde a opozícii povedal, vo vláde sme pracovali za autonómiu, teraz bojujeme za autonómiu. Boj je vlastne práca spojená s nebezpečenstvom. V životopisoch slávnych lekárov čítame: “boj proti malárii”, “boj proti besnote”, “boj za zdravie národa” a pod. Vládna práca je pokojná práca, bez rizika; práca opozície je ťažká práca spojená s rizikom a nebezpečenstvom. Tak je to aj s nami. Boli sme vo vláde, usilovali sme sa tam urobiť v záujme národa, čo sa dalo. Ukázali sme, že sa dá urobiť viacej, než robili iní. “Keby bol každý zo slovenských ministrov urobil toľko, koľko som ja urobil v mojom rezorte, v rezorte skoro najmenšom, nuž nejedna naša požiadavka by už dnes nemala miesta, lebo by bola už splnená. Ale pravda, Česi by nemali toľko osohu zo Slovenska, ako majú teraz.”

Tiso vo vláde sa všeličomu naučil. Soznámil sa s mašinériou štátu a nazrel hlboko do jej zákulisia. O českom politickom zákulisí mal však mienku zdrcujúce zlú, ako o nemravnom.

Na sjazde strany v Ružomberku 28. januára 1930 bol prijatý nový organizačný poriadok a Tiso sa stal prvým podpredsedom strany.

Hoc práve v tých časoch podnikajú sa proti strane najdivšie koncentrované útoky, Tisove reči sú optimistické, verí, že slovenská pravda zvíťazí.

44. Medzi študentami.

V tých časoch navštevoval akademické spolky v Prahe i v Brne. V prednáškach organizovaných Ústredným sväzom čs. študentstva v Prahe roku 1930 povedal veľkú reč o ideológii Slovenskej ľudovej strany. Hlboko začrúc do slovenských dejín dokázal, že program HSLS je zakotvený v celých našich dejinách, neobsahuje nič, čo by bolo proti smyslu slovenských dejín. Tiso tu vyslovil presvedčenie, že keď sa český národ raz vymaní z rozličných falošných predstáv o nebezpečí autonomizmu, postaví sa verne svojej historickej minulosti na stranu práva a slobody slovenského národa uznaním jeho autonómie v rámci ČSR.

45. Čo chcel Tiso?

Z mnohých rečí a článkov Tisových vybral som to, čo on ako požiadavku slovensko-českého dorozumenia kládol. Hodno to shrnúť, aby sa videlo, čo Česi Slovákom nechceli dožičiť.

1. Uznanie slovenského národa.
2. Uznanie reči slovenskej a ona nech je výlučnou úradnou a vyučovacou rečou na Slovensku.
3. Správu slovenských vecí na Slovensku dať do slovenských rúk.
4. V centrálnych úradoch dať Slovákom primerané zastúpenie.
5. V štátnom rozpočte vykázat, čo Slovensko štátu dáva a čo dostáva.
6. Dodržať a splniť všetky zahraničné záväzky, ktoré nášmu národu Masaryk dal.

7. Vteliť Pittsburskú dohodu do ústavy.
8. Prestať s perzekúciou verejných zamestnancov.
9. Úsporne hospodáriť v štátnej správe.
10. Církevné školstvo.
11. Proti náboženskej zaujatosti.
12. S Čechmi ako rovný s rovným.
13. Boj proti boľševizmu.
14. Za sociálnu spravodlivosť, za rodinné mzdy, podporu mnohohodných rodín. Za vyššie zdanenie neprimeraných ziskov, za výstavbu rodinných domkov a pod.
15. Za ochranu slovenského priemyslu.

Toto bolo jadro Tisových rečí. Tisových požiadaviek, toto bolo to, čo Tiso chcel v Republike docieľiť. Toto bolo to, prečo musel umrieť. Vari máloktorý politik dokazoval tak často, že cieľom autonomistického zápasu nie je rozbitie Republiky, ale opačne: jej posilnenie s uspokojenými Slovákami — ako to robil Tiso.

Ale Česi sa vyrovnáť nechceli. Česi nechceli stratiť z výhod, ktoré im porobenie Slovákov prinášalo. Tisu vychvaľovali vtedy, keď Tiso bol ochotný rokovať, hanili tých politikov, ktorí popáliac si prsty raz, nechceli rokovať, lebo vedeli vopred, že Čechom o inšie nejde, len o preťahovanie času; Česi sa o inšie neusilujú, len o skompromitovanie autonomistického hnutia a ešte o tuhšiu centralizáciu a dokonalejšie vysávanie Slovenska. Rozdiel medzi takzvanými radikálmi a miernymi bol vlastne len v tom, že jedni verili, že sa stane čosi, čo Čechov prinúti, aby vážne o slovenskej otázke začali rozmýšľať a druhí boli presvedčení, že každý pokus o dohodu, ak sa nechceme nechať zotročiť, je márnny.

Tiso ani po odchode z vlády nevzdal sa nádeje, že napokon Česi sa budú musieť dohodnúť. Chcel veriť, veril, lebo musel veriť. Tiso veril v čestné slovo, veril vo vyplnenie záväzných sľubov.

46. Dérerova úloha.

Napriek jeho ochote, stále mu bolo jasnejšie, že skutočne všetky rokovania majú jednu úlohu: oddialiť rozriešenie otázky. A keď už sa v Prahe s Čechmi aj našla nejaká spoločná platforma, tu vždy prišiel Dérer a svojou germánskou húževnatosťou rúcal, čo sa vybudovalo, lebo mal strach, že keď sa Česi a Slováci raz dohodnú, čo potom bude robiť on? Uvedomoval si, že dohoda Česko-Slovenská by automaticky znamenala úplné jeho vyradenie z politického a verejného života.

Česi sa pokúšali skorumpovať niektorých ľudákov, dávali im peniaze na rozkolnícke časopisy, chceli vpašovať svoje buňky do strany, ale napokon sa dožili opaku. Autonomistický duch začal ovplyvňovať všetky strany, najmä mladšie generácie, a v r. 1932 už mladí členovia československých strán hovorili tou istou rečou, ako v r. 1920 hovorili autonomisti. Mladé pokolenia prvý raz pomenovali krivdu krivdou, nespravodlivosť nespravodlivosťou, začaly sa veľmi kriticky dívať na sentimentálne a utáhanonúdné rečičky o československom bratstve a jednote.

HSLŠ po Tukovom procese troška zakolísala, útoky so všetkých strán troška zaúčinkovaly, teror jej troška vo voľbách odorál, ale bolo to len chvíľkové, ako zakolísanie zápasníka v ringu. Nepadla, postavila sa ešte pevnejšie na nohy a najmä pomocou mladého členstva pustila sa do nového, celkom iného zápasu. Českými zbraňami, štatistikou, dokonalejšou organizáciou

a najmä tlačou začala nielen odrážať útoky, ale aj porážať protivníkov.

47. Tisov aktivizmus.

Tiso aj v týchto časoch hlásal aktivizmus. V tom videl záchranu.

Dňa 20. apríla 1933 konal sa v Žiline šiesty sjazd HSLŠ. Vo veľkom referáte Tiso zhodnotil všetko to, čo sa stalo a kládol otázku, čo robiť ďalej? Nakreslil, čo sa stalo, ako sa proti nám postupovalo a výsledok toho?

“So dňa na deň sa vzráhala nevôľa nad odstrkovaním slovenského živlu z verejného života a budi-la sa pochybnosť, že by sa slovenské právo mohlo pokojnou, vývojovou cestou dostatočne brániť. Starí pracovníci minulosťou znechutení, vyčerpaní, mladí z neúspechov doterajších pokusov poučení, akoby jedným tempom sa nakláňajú k názoru, že jedine radikalizmus môže pomôcť a jedine slovenský radikalizmus môže byť koľajou budúcej slovenskej politiky.”

Tiso sa stavia proti radikalizmu. Hovorí: “Tu je ešte jedna vec. Aktivizmus. Cieľuvedomá práca, budovanie organizácie strany do hĺbky a šírky, budovanie ideológie čo do zásad a taktiky, len takto prinútime všetkých našich nespokojencov uvažovať a zapriať do tvorivej práce. Aktivizmus nie je vzbĺknutie slamy, ale činnosť človeka, ku ktorej dospieva po dlhej úvahe, ale potom silnou, pokojnou silou nastúpi, aby uskutočnil to, čo si

premyslel. Nesmieme poznať prekážky, nesmieme klesať pod údermi neúspechov, ale stále a stále kupredu.”

“Takto chápaný aktivizmus — pokračuje Tiso — je nezávislý na účasti vo vláde, lebo mu ide o vládu národa nad sebou a preto prvým krokom jeho býva tvorenie jednoty národa a všetkých jeho složíek, lebo len tak môže národ ovládať seba a všetko, čo má, a len tak môže národ dôstojne vystupovať voči iným. Nie náhodou sa preto stáva, že každé aktivistické prebudenie sa národa vyvoláva prácu na realizovaní jednoty národa. Národ je vrcholnou ideou každého aktivizmu a všetko ostatné, strana, štáty atď. je len prostriedkom na zveľadenie národa.”

Tiso našim protivníkom odkazuje, že sa nedáme zlomiť. Vytrváme a

“pre národ svoj zaistiť chceme vrchol jeho vývinu i podmienky jeho života, štátnu suverenitu”.

Tiso povzbudzuje, ktorí sa cítia opustenými, aby verili, lebo napriek tomu, že sú veci zarmucujúce, najmä na poli hospodárskom až katastrofálne, napriek tomu národne mohutnieme a rastieme. Tiso upozorňuje, že tomu,

“kto zákonité authority dneška podkopáva, veľmi mu bude ťažko budiť úctu a poslušnosť voči autoritám zajtrajška”.

A preto nie radikalizmus, ktorý by rúcal, ale aktivizmus, ktorý bude budovať a tvoriť, musí byť aj našim programom.

Po vymenovaní krívd na veľkom počte úsekov hospodárskeho života Tiso vyhlasuje, že

“aktivizmus na poli hospodárskom pripravuje účet slovenských reparácií na vyrovnanie všetkých škôd slovenskému národohospodárstvu dosiaľ zapríčinených”.

“Brániť sa musíme dvom krajnostiam”, hovoril Tiso. “Sú ľudia, ktorí milujú svoj národ. Zabarikádujú sa za heslá, za kulisy zásad a nevyjdu von, aby videli, čo sa tam robí. Práve preto, život ide vedľa nich a oni do neho nezasahujú. Sú dobrí, upevňujú úzadie a zásady nielen zdôrazňujú, ale ich aj milujú.

Proti nim stoja ľudia samého pohybu. Stále pohotoví vyraziť, neoddychnu si, ale preto si aj veci dostatočne nedomyslia. Žijú len z toho, čo sa deje pred nimi, neopierajú sa o minulosť.

Treba nám spojiť oba druhý ľudí; spojením oboch vzniká sľubná aktivita.”

48. Zase o doplácaní na Slovensko.

Od tých čias, čo bol min. predsedom Hodža, rokovalo sa oveľa intenzívnejšie o slovenskej otázke. Všeobecne sa očakávalo, že bude Hodžovou prestížnou otázkou, aby on, ako slovenský politik, tento problém aj rozriešil. Hodža si vytvoril slovenský odbor pri predsedníctve vlády, ten sa mal starať o veci zamestnanecké. Treba konštatovať, že jediným jeho úspechom bolo, že Dr. Černo dostal vysoký úrad a urobil v Prahe kariéru, pre ostatných Slovákov nevykonan nič. Hodža bol slabý i v kresle predsedu čs. vlády, aby porazil pražskú byrokraciu.

Rok 1936. bol vyplnený poradami o slovenskej otázke. HSLS položila požiadavku: Uznanie slovenského národa a slovenskej reči. Vytvorenie ministerstva pre Slovensko. Zastavenie ďalšieho prílevu Čechov na Slovensko.

Ako vždy, sotva sa o veci začalo hovoriť, začal útoky Dr. Dérier. Nazval tieto požiadavky od základu pochybenými a vyslovil sa v Bratislave na porade soc. dem. učiteľov, že nikdy nesmú byť splnené.

23. marca 1936 rokovali zástupcovia HSLS pod vedením Tisovým s Hodžom. Hodža ich napokon poslal k Dr. Horákovi, prezidentovi Najvyššieho kontrolného a účtovného úradu. Tu bola reč o tom, čo Slovensko dáva, čo Slovensko dostáva. Horák vyhlásil, že podľa rozpočtu Slovensko dostáva 18% všetkých štátnych výdavkov. Výnos daní na Slovensku však robí len 16%. Preto, vyhlásil Horák, nemáte právo na slovenské ministerstvo, ani na ostatné požiadavky. V rozhovore, ktorý sa rozpriadol medzi prítomnými, i Horák musel priznať, že najmä príjmy nie sú vyúčtované presne, že podniky, banky na Slovensku platia dane v Prahe a pod. Ale napriek tomu tvrdil, že české krajiny na Slovensko doplácajú.

Za takýchto okolností bolo ťažko pokračovať v rokovaní. Predsedníctvo HSLS sišlo sa 23. marca 1936 a vydalo úradnú zprávu o výsledkoch rokovania.

“Porada konštatovala jednomyseľne, — hovorí sa v zpráve — že výsledok doterajších rokovaní nie je dostatočnou zárukou pre trvalé a uspokojivé vyriešenie slovenského problému, preto nateraz nepovažuje za vhodné, aby strana do vlády vstúpi-

la. Snažili sme sa statočne, aby k dohode došlo. Toto naše úsilie ani pri snažení p. min. predsedu nestretlo sa s dostatočným porozumením, ba čo viac, zistili sme, že práve v tom čase, keď sa na jednej strane vyjednávalo o vstup strany do vlády, na druhej strane strojily sa úklady proti nej.”

Ale i z úradných miest vyšla zpráva o vyjednávaniach. V nej sa konštatovalo, že vláda nemohla prijať požiadavku slovenského ministerstva a to z dôvodov ústavno-právnych a administratívno-politických. Vláda aj bez súvislosti s týmito poradami pristupuje k decentralizácii, najmä vraj v oblasti riaditeľstiev železníc, pôšt, čím sa vytvoria dostatočné záruky k uplatneniu domáceho živlu.

Koľko cynizmu bolo po tejto stránke v českých politických stranách, svedčí napr. toto: Z úradných kruhov vyšla zpráva, že v poslednom poldruha roku v centrálnych úradoch pribudlo 66% Slovákov. Pravdou však bolo, že vo všetkých týchto úradoch bolo 1.5% Slovákov koncom r. 1938. Ale v tomto počte boli za Slovákov zapísaní aj mnohí Maďari, napr. Dr. Szathmáry, ktorý sa len v r. 1919 začal učiť po slovensky. Minister železníc pri istej príležitosti sa vyslovil, že v jeho ministerstve počet Slovákov sa zväčšil o 100%. To bola pravda síce, lenže i tých 100% to bol jeden Slováč, lebo on prijal jedného a predtým tam už jeden medzi viac než 1000 úradníkmi bol.

Hlinka na toto všetko vyhlásil:

“Vstup do vlády bez zásadných programových vymožeností by znamenal sebavráždu našej strany. Boly nám ponúkané len ministerské kreslá, ale to nie je náš program. Naším programom je uskutoč-

nenie Pittsburskej dohody. Aby sme uskutočnili vnútornú konsolidáciu štátu, predniesli naši delegáti minimálne požiadavky.”

Česi boli ochotní dať HSLS najbezvýznamnejšie ministerské kreslo, ale nechceli uznať ani právo slovenskej reči na Slovensku ako jedinej úradnej reči, nechceli pripustiť, aby prílev Čechov na Slovensko prestal, ba nechceli pripustiť ani to, aby meno slovenského národa dostalo sa do štatistik. Nuž aký bol medzi nimi a Maďarmi rozdiel? Vari len v tom, že Maďari brali len reč, Česi s rečou i chlieb!

49. Piešťanský sjazd strany.

Siedmy sjazd HSLS sa konal v Piešťanoch. Krátko pred ním Tiso navštívil Dr. Beneša. Beneš v dňoch sjazdu bol na Slovensku. Beneš upozorňoval Tisu na vážnu politickú situáciu a žiadal ho, aby sjazd vyznel v čo možno najumiernenejšom tóne. Tiso slúbil a jeho reč je dôkazom toho, že skutočne sa o to aj pousiloval. Jeho piešťanská prednáška o autonomistickom boji vyznela skutočne štátotvorne a bezvýhradne za ČSR. Tiso i v tejto prednáške rozvinul svoj názor na politický boj na Slovensku, ktorý ak má skončiť úspešne, musí mu predchádzať dokonalé sjednotenie Slovákov v jednej politickej strane. Politická strana slovenská nesmie byť príveskom cudzích neslovenských strán. Tiso zdôraznil, že na rozdiel od minulých rokov teraz už vládne lepšia náboženská tolerancia, že už sme von z časov, keď sa náboženské hodnoty rúcali. Je to iste, hovoril, zásluhou slovenských katolíkov, ktorí prinútili české politické strany, aby sa v protináboženskom boji miernily.

Svoju prednášku skončil slovami:

“Boli sme a budeme katolíckou štátovedou orientovaní pracovníci slovenského národa, nimi aj ostaneme, národ sa v nás nikdy nesklame. Slovenské právo, slovenský chlieb, slovenská kultúra a všeludská spravodlivosť bude našim programom aj v budúcnosti, lebo tak to káže prirodzený zákon, večná idea božská, vzťahujúca sa na naše územie Slovenskej krajiny. Zachováme dedičstvo otcov, výslovne a dôrazne Pittsburskú dohodu, autonómia Slovenska je teda našim nezmeniteľným programom, nespustíme sa skaly Petrovej, učenia encyklik námestníkov Kristových, verní národu, oddaní Rímu budeme ďalej bojovať za Boha a národ.”

Benešovi do Bratislavy poslali zo sjazdu pozdravný telegram, v ktorom sa hovorí, že

“Naše hnutie snaží sa do súladu uviesť štátnu ideu s ideou národnou slovenskou podľa i T. G. Masarykom zdôrazňovanej zásady, že štát je prostriedkom, národ však cieľom politického snaženia. Republiku chceme zveľadiť pozdvihnutím, zosilnením slovenského elementu, slovenskej kultúry, slovenského bohatstva, lebo toto pripadá na Slovákov zo spoločnej práce za štát. K tomuto prosíme Vašu pomocnú ruku v záujme spoločného štátu Slovákov a Čechov, jeho sily a budúcnosti.

Boh žehnaj Vašu prácu, ktorú konáte i konať budete v záujme slovenského národa a cítte sa medzi Slovákmi dobre.

Andrej Hlinka, predseda.”

V tomto duchu vyznela aj predsedníctvom pripravená rezolúcia. Ale mladí nespokojenci pripravili rezolúciu inú, dali ju Hlinkovi, a Hlinka ju prečítal a shromaždenie schválilo. Rezolúcia táto bola nielen protičesky veľmi ostro zameraná, ale najmä protibolševicky, a sľubovala spoluprácu so všetkými národmi protibolševického cítenia. Táto rezolúcia potom na mnohých miestach cenzurovaná, vyvolala veľkú ozvenu vo svete, lebo sa v nej strana ostro stavala aj proti zahraničnej politike československej. Skutočnosťou je, že Tiso s ňou nemal nič spoločného, ale ona bola jedným z najpríťažujúcejších obžalôb v jeho poslednom procese.

VII.

Tiso a prezidentská voľba Dr. Beneša.

50. Česká tlač o Tisovi.

V Tisovom živote hral mimoriadnu úlohu Dr. Beneš. Jedno je isté, že zriedkakedy v histórii nájsť prípad podobný tomuto.

Ako to už bolo zdôraznené, Tiso nepatril do skupiny radikálnych politikov v HSLŠ. Opačne, do skupiny najumiernenejších. Usiloval sa rokovaním, prípadne i ústupkami docieľiť to, čo iní mysleli, že sa dá ľahšie docieľiť útokom, radikalizmom a tvrdým bojom. Raz životopisci Dr. Tisu iste shrnú hlasy českej tlače, ktoré stále dokazovali, že Karol Sidor a ostatní radikáli v strane by si mali vziať príklad z Tisu. Tiso je štátnik, kým tí radikáli, to sú len dedinskí demagógovia. Tiso je muž vedomostí a preto aj rozvahy, Tiso vie, čo je to viesť liace štátu a preto on má iný pomer než majú demagógovia. Možno povedať, že skoro desať rokov odznievaly v českej tlači tieto hlasy a vari nikdy nie v tak hlasitej forme ako koncom r. 1935. Vtedy vyznievaly priamo hymnicky.

Dlhé mesiace pred koncom roku 1935 zahraničná tlač vypisovala, že Masaryk je ťažko nemocný a on i jeho rodina vyslovila želanie, aby bol vymenený. Trápne pôsobilo, že dlhé mesiace napr. nemohol istý vyslanec odovzdať poverovacie listiny, lebo ho Masaryk nemohol prijať. Už aj pri poslednej voľbe Masaryk bol bezvládnym, na pol tela porazený stavec, ktorý zastal ešte aj pri čítaní prísahy a zadíval sa do neznáma, a každý z prítomných videl, že Masaryk duchom už nie je prítomný pri tomto slávnostnom štátnom akte. Ale strany sa nemohly dohodnúť, koho postaviť na toto najpoprednejšie miesto, nuž radšej pristaly, aby

tam sedel bezvládný stavec, hoc duchom neprítomný, ktorý by však ako mŕtvy Soliman poobliekaný v zlate a šarláte prijímal pocty pochodujúcich vojsk do rozhodného boja. Masaryk chcel mať ako nástupcu Beneša. Ale Beneš nebol obľúbenou osobnosťou verejného života. Nemal ani osobné kúzlo štíhleho a telesne krásneho Masaryka, jeho hlas bol hrdzavo-chuchlavo nepríjemný, jeho zákulisná činnosť podobala sa viacej činnosti šéfa gangsterského klubu než štátnika. Beneš sa riadil v politike heslom, že každého možno kúpiť, len treba vysloviť primeranú sumu, a kto sa kúpiť nedá, ten sa dá odstrániť aférou, ak treba i takou, ktorá spočíva na základe falošného lekárskeho vysvedčenia, alebo tým spôsobom, že sa sotreľí, ako sa sotreľil Štefánik. Je iste zaujímavé, že v Tisovom procese vytiahli na svetlo božie všetko z minulosti obidvoch obžalovaných, čo povedali proti Benešovi, ale ani slovom sa nedotkli toho, že Mach podnikal prvý raz širokú akciu na zistenie príčin smrti gen. M. R. Štefánika, že jeho zásluhou boli objavené isté dôležité listiny, čo dokazovali dokonca i menami, ktorí vojaci na Štefánikovo lietadlo strieľali. Ale o tejto veci pred súdom nepadlo ani slovo. Tomuto nepríjemnému faktu sa Beneš vyhol.

Beneš mal na svojej strane socialistov a ako vždy, Msgr. Šrámka. Beneš chcel byť prezidentom, nuž celý aparát i s miliónmi, ktoré mal k dispozícii, pohol do prípravných prác. On osobne vzal veci do rúk a on osobne presvedčoval všetkých, že on je jediný, on je najlepší, on jediný vyhovie všetkým oprávneným požiadavkám aj tých, ktorí dnes na neho hlasovať nechcú, keď sa dajú prehovoriť a predsa len na neho odhlasujú.

51. Beneš a Esterházy.

A tak začalo tuhé rokovanie. Iste je zaujímavé, že medzi prvými, ktorých Beneš pozval na pražský hrad a ktorým sa doporučil za prezidenta, boli Maďari zo Slovenska. Tisu však odsúdili, že rokoval s Esterházym.

Esterházy prišiel na pozvanie Dr. Beneša do Prahy, Beneš ho prijal s najkrajším úsmevom, aký vedel vyčariť. Oznámil mu, že Masaryk sa chce vzdať a on má byť jeho nástupcom, také je želanie T. G. Masaryka. Záležalo by mu veľmi na tom, keby mohol byť zvolený i hlasmi slovenských Maďarov. On vie dobre, že Maďarom sa dejú mnohé krivdy, on je však ochotný tieto odstrániť a urobiť z Maďarov rovnoprávných občanov ČSR. Pravda, keď Maďari budú na neho hlasovať.

Esterházy odpovedal, že on nie je oprávnený v takejto vážnej veci dať Benešovi nejaký záväzný sľub, ale vraj aby si pozval na rokovanie Dr. Jarossa a iných funkcionárov predsedníctva strany. Beneš sa poďakoval Esterházymu za ochotu a urobil tak, ako mu radil. O niekoľko dní kráčala na pražský hrad rozšírená maďarská deputácia. Beneš bol zasa veľmi milý a sľuboval všetko. Maďari však žiadali, aby im sľuby dal na písme. To Beneš však urobiť nechcel, lebo on je vraj len ministrom zahraničných vecí a nie prezidentom.

“Dobre”, odpovedali, “ale chcete byť prezidentom a my žiadame, aby ste na písme dal to, čo ste nám ústne sľúbili, hoci ešte ako minister zahraničných vecí, ale ako ten, ktorý chce byť budúcim prezidentom.”

Napokon sa dohodli tak, že Maďari predložia Benešovi svoju žiadosť písomne, v nej bude všetko to, čo Beneš sľúbil a on, Beneš, im písomne potvrdí, že ich žiadosť dostal.

Netreba ani zdôrazňovať, že keď Maďari odhlasovali, že Beneš okrem jediného bodu (dal príkaz, aby vysokoškolský internát maďarský v Bratislave dostal 100.000 Kčs podpory, i to len raz), ani jeden z ďalších bodov nevyplnil. Išlo o jednoduchý podvod, ktorému Maďari naleteli.

52. Beneš rokuje s Tisom o prezidentskej voľbe.

Ale Maďari neboli tak boľavým miestom Benešovej voľby, ako bola Hlinkova slovenská ľudová strana. Táto strana od začiatku viedla tuhý boj proti Benešovi. Beneš bol najväčšou prekážkou slovenských túžob a žiadostí. On to bol, ktorý pred niekoľkými rokmi prišiel na Slovensko hovoriť o povinnosti Slovákov splynúť s českým národom; ale aby mu Slováci nemohli na jeho hlúpe teórie o vyššom československom národnom spoločenstve odpovedať, dal zastaviť všetky politické noviny Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. A takto, skutočne bez odpovede, Slovensko prijalo jeho teóriu o jednotnom československom národe.

HSLŠ stala sa v tejto voľbe jazýčkom na váhe. Na ktorú stranu sa ona pridá, tá strana zvíťazí, najmä preto, lebo ani agrárna a iné pravicové české strany nechcely na Beneša hlasovať.

Beneš začal rokovanie s Dr. Tisom, ktorému najviac dôveroval a ktorý v strane zastupoval to mierne krídlo, ochotné

dohodnúť sa s Čechmi, len keď predložia Česi aspoň troška prijateľné dôvody. Beneš Tisovi sľúbil, že on po voľbe dá sa ihneď do riešenia dvoch problémov, ktoré preberá neriešené:

1. Otázka Podkarpatskej Rusy.
2. Otázka slovenská.

Beneš sa zaručil Tisovi čestným slovom, že keď bude zvolený za prezidenta, využije všetok svoj vplyv i moc a presvedčí českých politikov, že tieto dva problémy treba urýchlene rozriešiť. Sľúbil Tisovi, že najneskôr do jedného roku po zvolení obidva problémy budú rozriešené.

Beneš konkrétne sľúbil, že Slovensko dostane širokú autonómiu. Slováci dostanú v ústredných úradoch tie miesta, ktoré im podľa množstva patria. Postará sa o to, aby duch školstva na Slovensku bol kresťanský. Urobí sa náprava vo veci štátnych dodávok, kde Slovensko je, čo on sám priznal, veľmi poškodzované. Urobí sa poriadok i v krivdách na hospodárskom poli. Slovom, vyplní všetko to, čo Slovákov bolelo a v čom HSLS nápravu od prvého dňa svojho zrodu žiadala a zdôrazňovala.

Tiso sľúbil, že veci prednesie v Klube poslancov HSLS a pričini sa o to, aby získal celý klub pre Benešovu voľbu.

53. Rückel, hlásateľ Benešovho katolicizmu.

Hlinka nebol nadšený Benešovou voľbou. Hlinka neveril Čechom a z Čechov najmenej Benešovi a Šrámkovi. Bolo treba zpracovať a presvedčiť aj Hlinku. Touto vecou poveril Dr. Beneš “pápežského komořího”, továrnik Jindřicha Rückla. V prezidentskom archíve pražskom je zachovaná celá korešpondencia Dr. Rückla s Benešom v tejto veci. V nej Rückel, ktorý sa pred Hlinkom a hlinkovcami ukazoval ako najlepší katolík, obháňajúc

sa svojou cirkevnou hodnosťou, ukázal sa len ako podlý, bezcharakterný Čech, ktorému nešlo o nič inšie než o oklamanie a získanie Slovákov.

Rüchel vedel, že na Hlinku má veľký vplyv jeho spišský biskup. Odcestoval ihneď do Spišskej Kapituly a tam presvedčil biskupa Vojtaššáka, že kandidát agrárnikov je slobodomurár, Beneš nie je, Beneš je katolík, jeho žena je veľmi veriaca katolíčka. Beneš záväzne sľúbil tieto a oné veci a podarilo sa mu tiež úlisnosťou presvedčiť biskupa Vojtaššáka, že on napokon napísal Hlinkovi list, v ktorom ho žiadal, aby volil Beneša. Tento list u Hlinku zavážil najviac, bol mu doručený skutočne až v poslednej chvíľke v Prahe a rozhodol.

Rüchel dokazoval, že nebyť Beneša, nebolo by ani katolíckeho Eucharistického kongresu v Prahe, to je len jeho zásluha, on rozhodol, že na námestí sv. Václava mohol byť umiestený kríž, proti ktorému pražskí socialisti bojovali. Je pravda, že súhlas k jeho postaveniu dali Česi len potom, keď Hlinka sa vyslovil, že my zo Slovenska prinesieme veľký drevený kríž a my ho v Prahe postavíme na námestí. Česi, naplašiac sa tejto demonštrácie, dovolili postaviť kríž. Rüchel zpracovával poslanca za poslancom, kreslil im život v Benešovej rodine ako život najkresťanskejši, rozhovoril sa im o súkromnej kaplnke pani Hany Benešovej a práve v tak čiernych farbách ako v jasných kreslil Beneša, kreslil každého, kto by mohol byť jeho protikandidátom. Hlinku sa pýtal: nuž a koho by ste chceli mať na jeho mieste?

Hlinka odpovedal: “Univerzitného profesora Dr. Pekařa!”

Rüchel začal dokazovať Hlinkovi, že Pekař je ateista, on na vlastné uši vraj počul, keď hovoril istej dáme: “Ako vám závidím

vašu vieru, ja som bezverec.” Inými slovami: Rückel kreslil situáciu tak, že je tu jediný katolík v Čechách a to je Beneš.

Rückel požičal Hlinkovi v Prahe auto. V liste Benešovi píše, že to spravil preto, aby vedel, kde a s kým sa Hlinka rozprával a aby mohol robiť “protiopatre- nia”. Najviac nadával na poslanca Berana a toho Rückel považoval za najnebezpečnejšieho odporcu Benešovho.

V predvečer voľby prišiel do Prahy Dr. Jozef Tiso. So stanice priamo odišiel na nunciatúru a tam položil nunciovi priamu otázku: Ako by sa dívala sv. Stolica na to, keby oni katolíci hlasovali na Beneša, ktorý je slobodomurárom? Nuncius odpovedal v tom smysle, že i Nemec je slobodomurár a lepšie sa pracuje so starým, ktorého poznáme, než s novým, o ktorom nevieme, kto je a čo je, a čo chce. Toto rozhodlo.

V pokusnom hlasovaní absolútnu väčšinu hlasov dostal v Klube poslancov Dr. Beneš a preto sa rozhodlo, že každý poslanec musí hlasovať na Beneša.

Bolo to víťazstvo Tisovo a dočasná porážka radikálov v HSLS. Cesty osudu sú nevyspytateľné a iste nikomu vtedy ani nemohlo napadnúť, že tento omyl Dr. Jozefa Tisu bude najtragickejším v jeho živote a že ho bude stáť život. Nebyť Tisu, nebol by býval vtedy Beneš zvolený, a keby nebol býval Beneš v r. 1935 vyvolený, celá československá politika by bola dostala dňom voľby nový smer. Beneš by nebol mohol vystupovať i keby sa boly udalosti rútily tak, ako rútily, ako zvolený prezident ČSR. Všeličo by bolo bývalo iné. Nuž musíme sa uspokojiť s týmto riešením, Boh to takto chcel mať a jedine On vie, prečo to všetko muselo byť takto.

54. Tiso odôvodňuje svoj krok.

Pisateľ týchto riadkov sa niekoľkokrát veľmi otvorene rozprával s prezidentom Tisom o Benešovej voľbe. Hovoril som mu, že považujem toto za tretiu veľkú tragickú chybu HSLŠ.

Prvou bolo odhlasovanie ústavy.

Druhou vstup do vlády v roku 1927.

Tretou voľba Benešova.

Všetky tri kroky znamenali narušenie zásad programu HSLŠ. Strana môže a musí robiť kompromisy, lebo veď politika nie je nič inšie, len reťaz kompromisov, ale nesmie ho strana robiť v najzásadnejšej veci. Česi a čechoslováci celkom oprávnené nás bili smutným faktom, zavineným najmä Dr. Budayom, a to odhlasovaním centralistickej ústavy, uzákoňujúcej ešte i jazyk a národ československý. V tejto veci sa nemal robiť kompromis. Do vlády sa išlo len s “úsvitom autonómie” a vaše kreslo — hovoril som — nebolo futrované autonómiou. A najväčšou chybou bola voľba najnebezpečnejšieho nepriateľa slovenského národa, najzúrivejšieho centralistu a človeka bez viery, Boha a cti, Dr. Beneša.

Dr. Tiso, preštudujúc si Rücklovu korešpondenciu s Benešom, odpovedal stručne:

“Českí špinavci.”

“Dve veci — hovoril mi — mali rozhodujúci vplyv na moje stanovisko. Predpokladal som, že Beneš je čestný politik. Mýlil som sa. Veril som, že keď aj nie všetky sľuby vyplní, ale že sa aspoň pokúsi ich vyplniť a je lepšie mať niečo než nič. Situácia ukazovala, že nie je možné dostať razom všetko, veril som, že

každý kúsok, ktorý dostanem, bude základom pre to, o čo sa budeme biť ďalej.”

“Veril som, že Beneš zmení starú nespravodlivú českú politiku. Mýlil som sa i v tomto!”

“Druhá vec, ktorá tu rozhodovala, bola táto: Socialisti boli v sile len v českých krajinách. Na Slovensku neznamenali veľa. Najmä už nie vládni socialisti, vedení Dr. Dérerom, ktorý svojimi prostorekými výšplechmi pomáhal vlastne len nám, rozohňoval, alebo aspoň zabával Slovensko. Na Slovensku našimi protivníkmi boli len agrárnici. Mali v ruke celú administratívu, notárov, náčelníkov i krajinského prezidenta, školstvo a všetko. A voči Slovákom robili politiku Prahy, neraz tvrdsiu než samotná Praha to od nich žiadala. Dať im ešte prezidenta štátu znamenalo posilniť ešte väčšmi ich politiku. V tejto situácii som považoval za múdrejšie posilniť protivníka, ktorý hral úlohu v českých krajinách a nie u nás, než protivníka, ktorý už u nás sa nebezpečne približoval k našej sile. Z dvoch ziel vybral som si to, ktoré som pre nás považoval za menšie.”

Takto sa Beneš stal zásluhou Dr. Tisu prezidentom ČSR. Zo 442 hlasov dostal 340. Bola to najväčšia väčšina, akú v pražskom parlamente československom prezident dostal, lebo v minulosti komunisti nikdy nehlasovali na Masaryka, ale vždy mali svojho kandidáta. Je iste zaujímavé, že dnes ešte ani jedného komunistického predáka v ČSR nesúdili pre tento “zločin”, hoci nehlasovanie na Beneša je nariadením vydaným Benešom považované za jeden z najťažších zločinov proti národu. Ale ani Slováci okrem prvej voľby nehlasovali na Masaryka a to preto, lebo zrušil slovo, ktoré Slovákom dal na písme. Nuž takto sa zachovali v otázke čestného slova obidvaja prezidenti

Československej republiky. Zdá sa, že na pražskom hrade čestné slovo nie je dôležitou vecou.

Česká tlač jasala radosťou. Najmä tá, ktorá bola ovplyvňovaná Dr. Benešom. “Tohleto my nikdy Slovákom nezapomeneme.” Slováci urobili skúšku štátnickú. Tisova rozvaha rozhodla. Tiso porazil radikálov. Slováci politicky dospeli na vyššiu úroveň než niektorí Česi. Slovom, len to najlepšie o hlinkovcoch a z nich to najkrajšie o Tisovi.

Po voľbe prezidentskej na priamy Benešov rozkaz všetka tlač, ktorá bola ním ovplyvňovaná, začala spievať chválospev na Slovákov.

“V deň národného sviatku sme povinní my Česi skloniť sa v úcte pred vlastnými bratmi Slovákami.” Týmito slovami začal spievať chválospev v mimoriadnom vydaní 18. decembra 1935 Telegraf, časopis Benešovej českej národne-socialistickej strany. “My Česi sme boli v sporoch. Medzi nami Čechmi a len Čechmi objavili sa ľudia, ktorých srdce myslelo na vzájomné boje, zatiaľ čo ústa hlásaly prísahu vernosti duchu Masarykovmu. Slováci však boli verní. Od prvej do poslednej chvíle boli verní. Ich vernosť to bola, ktorá otriasla nevernosťou niektorých Čechov.”

Druhý časopis tejto strany, jej hlavný orgán České slovo 19. decembra 1935 pokračoval v tomto chválospeve takto:

“Zvlášť radostne upozorňujeme na to, akým slávnostným spôsobom sa sjednotilo za Benešom celé Slovensko. To je politická výhra pre náš štát, na ktorú môžu byť Slováci hrdí. Prejavili — mnoho raz podceňovaní a prezieraní — väčšie pochopenie pre štátne záujmy a účasti Benešovej životnej práce na ňom, nežli mnohí z nás. Slováci majú právo pripísať si ľvú čiastku úspechu včerajšieho dňa, čiastku, ktorá im nemôže byť zabudnutá a pre

ktorú tak mnohí by k nim mohli chodiť do školy politickej štá-
totvornosti. To bol včera sviatok Slovenska.”

A podobne hodnotily účasť Slovákov aj Lidové noviny 19.
decembra 1935:

“Posledné dva dni pred voľbou byly dni horúčkovitej politickej
činnosti, ktorú napokon rozhodla Hlinkova slovenská ľudová
strana. My sme vypočítali svojim čitateľom, že blok strán, ktorý
stál za Dr. Benešom, má v Národnom shromaždení 205 hlasov a
že mu teda chýba asi 30 hlasov do naprostej väčšiny. Týmito
hlasmi disponovala Hlinkova slovenská ľudová strana. Akonáhle
Andrej Hlinka opustil front vedený republikánskou stranou, vec
bola rozhodnutá. Čo stojí za pripomenutie je, že pre nového
prezidenta odovzdali hlasy všetci Slováci do jedného a to niečo
znamená pre nás i pre cudzinu. To je štátny čin slovenský.”

Keby sme mali odcitovať všetky podobné hlasy, v ktorých sa
Česi “skláňali v úcte pred Slovákami”, vydalo by to veľkú knihu.
Rozplývali sa v sladkých slovách a každý článok v mene
Benešovom končil: “my to Slovákom nezabudneme”.

Každý vedel, že táto voľba, to bola Tisova práca. Nebyť Tisu,
hlinkovci by na Beneša neboli bývali hlasovali. Benešova voľba v
klube znamenala prehru radikálov a víťazstvo Tisovej skupiny,
ale znamenalo to viac — Hlinka sa podrobil väčšine. Ale ihneď
po voľbe poslancovi Sidorovi povedal: “Karol, hlasoval som proti
vlastnému presvedčeniu.”

Národné listy to veľmi dobre vycítily, keď napísaly:

“Je koniec legende, že by Andrej Hlinka znamenal ľudovú
stranu. Zdá sa, že ďaleko skôr je to pán Tiso a jeho prostred-
níctvom azda niekto iný.”

Prezidentská voľba je tajná, ale režisér vlastnej voľby, Beneš, bol zvedavý, či v niektorom klube sa nenájde niekto, kto by hlasoval proti nemu, nuž každý klub na mená poslancov v obálkach dostal lístky opečatené na inom mieste a každá pečiatka mala inú polohu, takže veľmi jednoducho sa dalo zistiť, kto a ako hlasoval.

I toto je charakteristické pre podfukársku mentalitu Dr. Beneša, ktorý po celý svoj život robil politiku, pre ktorú Česi majú jednoduchý výraz “doběhnout ho”, po slovensky, politiku ošmekárstva.

Táto politika jeho voľbou vrcholila.

Inak práve táto voľba zostávala výstražným znamením v našich slovenských dejinách. Slovák nesmie nikdy veriť českým chválam. Česká chvála — slovenská škoda, ba tragédia. Beneš v tisíc obmenách nechal vytlačiť, že to hlinkovcom nezabudne a z hlinkovcov najmä Tisovi, a veru “nezabudol” mu to, nechal ho popraviť. Ak Česi tu a tam začnú vychvaľovať Slovákov, nuž každý Slovák nech sa ihneď spamätať a pýta sa sám seba, akú chybu som to ja urobil, lebo veď Česi ma chvália, a rýchlo ju musí napraviť.

Keď Česi zúria a nadávajú, keď o nás hovoria, že sme politicky nevypelí, že sme politicky nie dosť uvedomelí, že robíme zle, nuž to je najjasnejší dôkaz toho, že ideme správnou cestou.

Voľba Dr. Beneša za prezidenta a Tisova smrť to je jedna história, to je jeden dej, to je jedna súvislosť. To je český duch, české čestné slovo “my to Slovákom nezabudneme”, to je jediný prípad a jediná forma, akou sa Česi vedia Slovákom “odmeniť”. Ak Česi hovoria, že to Slovákom nezabudnú, nuž šibenica sa týči za ich sľubom. Pittsburská dohoda a Masaryk to je prvý školský

príklad absolútneho nedostatku pocitu o záväznosti čestných sľubov na českej strane. Benešova voľba a Tisova účasť na nej, to je druhý príklad tohoto istého pravidla. Košická dohoda a tretia pražská dohoda je tretím príkladom absolútneho nedostatku pocitu Čechov, že sľuby a záväzky sa majú aj vyplniť.

Pre Slovákov cesta s Čechmi — znamená kráčať cestou utrpenia, cestou šibeníc. Tiso všetkými svojimi politickými pokusmi a najmä priateľským pomerom k Benešovi bude pre všetky veky a všetky generácie slovenské znamenať príklad výstrahy. Tiso nám musí byť vzorom nielen veľkým dielom jeho konštruktívnych budovateľských skutkov, ale aj jeho politické chyby, aké každý politik v živote urobí, musia nám byť výstrahou. A vari najdôraznejšie zo všetkého volá k nám a bude volať k všetkým budúcim generáciám jeho pomer k Benešovi. On bude volať:

Slováci, neverte Čechom! Slováci, keď vás Česi vychvaľujú, obzrite sa nad vaše hlavy, lebo vtedy vám slučky na krk chystajú. Slováci, preč od Čechov!

Tiso “vyhral”, radikáli prehrali. Bolo to tak. Česi jasali, vari jediný raz v minulosti pripustili, že sa im Slováci vyrovnajú. Oplývali vďačnosťou, láskou, ale ako vždy len v slovách. Beneš v hrdých gotických miestnostiach českých kráľov odprisahal vernosť ústave, bolo ešte veľa reči o starom Masarykovi, ktorého žiadosť sa splnila, díval sa len krátko na to, ako to jeho nástupca “delá”. Bolo veľa okiadzania prezidenta “Osloboditeľa” a začala sa tvoriť nová legenda o prezidentovi “Budovateľovi”. Ale ne-nastala zmena v pomere Prahy k Slovensku. Vari len v tom, že nastala ešte tuhšia centralizácia, že ešte tuhšie začali propagovať a natískať československú reč a že ešte menej Slovákov bolo napokon v centrálnych úradoch v Prahe a ešte viac Čechov za-

čali posielat' na Slovensko. Aj Beneš medzi sto úradníkmi svojej kancelárie mal len dvoch Slovákov v podriadenom postavení, pravda, evanjelikov.

Beneš ani jeden zo svojich sľubov, na základe ktorých Tiso previedol v Klube poslancov, že strana na neho hlasovala — nedodržel. Ukázalo sa to tak skoro, že Tiso štvrtroka po voľbe v parlamente pripomína Čechom:

“Tšlo nám o to, aby sme dostali režim a nie jednotlivé strany tohto štátu von z tej bludnej uličky všelijakých teórií a aby sme sa postavili na reálny základ jestvovania dvoch národov.”

Tiso žiadal v tejto reči, aby sa Slováci smelo a hrdo mohli hlásiť pod ich pravým menom k svojmu národu a aby tomu bol daný výraz i v zákonodarstve. “Aby tento ľud — hovoril doslovne Tiso — voľne dýchal a nemusel sa schovávať pod názov iný, ale aby mohol sa nazývať tak, ako ho Pán Boh stvoril.”

Ale ani na takomto základe sa nedalo s Benešom dohodnúť, Česi vtedy ani počuť nechceli o prirodzenom základe: rovný s rovným. Beneš stále vyhlasoval, že od teórie československého národa neupustí. Jeho služobníci zo Slovenska či už Ursíny, či Lichner a Dérer dokazovali, že bezpečnosť štátu, Slovenska a Slovákov spočíva len na národnej jednote československej. (Lichner.)

Dokazovali, že touto jednotou stojí a padá aj ČSR, a len ona jedine vie tento štát udržať. Markovičovi bola vtedy národná jednota, dnes už tak oplŕvaná aj tými istými ľuďmi, nedotknuteľnou ideou, lebo “ona nám bola posilou a nádejou a je spoľahlivým základom budúcnosti”. Hlinkovci hovorili opak.

Tvrдили, a to aj tí najumiernenejší, i tí, ktorí mali v Prahe najlepšie meno, že

“ak si chce ČSR uhájiť svoju existenciu, musí budovať svoju štátnu samostatnosť na úplnej rovnosti českého a slovenského národa.” (Dr. Sokol v sneme.)

Nuž hodno si dnes položiť otázku, ktorá idea to zvíťazila? Hodno sa veru opýtať, kde ste páni Ursíny, Lichner, Dérer? Nuž zopakujte staré vyznanie národnej viery! Prečo sa bojíte? Či vari u vás je takéto vyznanie ako špinavá onuca, ktorá sa odhodí a vezme sa nová? Kde ste, čechoslováci Šrobár, Lettrich, iní a iní, nuž prečo sa vy víťazi zakrvavených rúk bojíte dnes, len niekoľko rokov po týchto prehlasoch, zopakovať to, na čo ste nedávno prisahali? Ako to, že ruky vaše sú krvavé krvou tých, ktorí hlásali túto dnes už i vami uznávanú ideu?

Bude to iste veľmi zaujímavá otázka, keď raz slovenská história bude skúmať ideológiu jedných i druhých, a zaujímavejšia preto, lebo preberúc ideológiu i frazeológiu hlinkovcov, vrhli sa divokosťou šeliem na nich.

55. Najtragickejší omyl.

Jedno vidno z výsledkov. Tiso sa mýlil v malichernej veci. V cti Dr. Beneša. Veril, že prezident má česť, vie, čo je to čestné slovo, veril, že sa pokusí sľuby previesť aj v skutky. Sklamal sa v malom českom človekovi, o ktorom už pre jeho hodnosť predpokladal viacej, než si to on zaslúžil. Hľadal česť v takom tele, v ktorom vždy sídlila len zrada, protislovenská nenávisť, faloš, úskok a podvod. Tento jeho malý omyl zaviniť aj jeho smrť.

Slovenskí čechoslováci však žili vždy zo zrady. Ak zrádzenie slovenského národa vynášalo viacej a bolo Prahou platené a slovenskou nejednotnosťou pripustené, dobre sa mali z ospevovania československého národa, jemu prisahali vernosť, zradcom bol každý, kto veril v slovenský národ. Keď sa časy zmenily a slovenský národ vyrástol, prebudil sa a sjednotil na slovenskom základe, nuž boli medzi prvými, ktorí išli pošpiniť, opluvať to, čo nedávno tak oslavovali. Za výhody zradili i ospevovaný československý národ. Za výhody sa stanú, ak treba, internacionalistami, ak treba, komunistami, hocičím, bez výberu, len nech to prinesie hmotné výhody pre nich a ich rozvetvené a hladné príbuzenstvo.

Nuž ako vysoko nad týmito zradcami stojí Dr. Jozef Tiso, ktorý hoci bol popravený potupnou smrťou na šibenici, hovorí dnes stále. Lebo aj Lichner, Lettrich, Ursíny a iní, keď hovoria dnes o slovenskom národe, o jeho právach, o jeho samobytnosti, opakujú len to, v čo veril a čo milovať slovenský národ učil Dr. Jozef Tiso. On hovorí dnes i ich ústami, on a jeho sila ich pritlačila, že dnes musia takto hovoriť, lebo jeho učenie stalo sa základom a najvnútornejšou vierou širokých mäs slovenského národa.

Nie prvý raz v dejinách sa opakuje tá skutočnosť, že tí, ktorí za svoju vieru umierali, smrťou nič neprehrali, neprehrala ani ich pravda, ba opačne, ona žila ďalej, rástla primerane obetiam, ktoré boly prinesené — zveľaďovala sa.

VIII. Tiso a americkí Slováci.

56. Hlinkova slov. ľudová strana a americkí Slováci.

Iste je to veľmi zaujímavé, že v rokoch predvojnových, keď sa politický život slovenský najviac opieral o amerických Slovákov, ani v slovenskej literatúre a ani v slovenskej historickej tvorbe nespomínali sa americkí Slováci. Skoro tak, ako by ich ani nebolo. V tejto veci nastala veľká zmena až v rokoch poprevratových. Len potom, keď začala dorastať nová generácia na Slovensku, začali sme si podrobnejšie všímať, čo naši v Amerike robili, prečo sa tam sťahovali, začali sme skúmať sociálnu, kultúrnu i politickú náplň ich života. Bola to práve ľudová strana, ktorá na tomto poli vykonala viac za 20 rokov, ako sa vykonalo na tomto poli vôbec za celé desaťročia.

Dr. Beneš ešte ako tajomník Česko-slovenskej národnej rady v Paríži v rokoch (prvej) vojny napísal veľký článok o amerických Slovákoch a v ňom povedal, že keby národ doma mal slobodu, hovoril by a rozmýšľal práve tak ako americkí Slováci, odchovaní slobodným demokratickým americkým duchom. Beneš neskôr začal hovoriť inak a odkazoval americkým Slovákom, aby sa nestarali o život svojich bratov doma, popieral im právo starať sa o osud rodných bratov.

HSLŠ sa však od začiatku dívala na amerických Slovákov ako na slovenský vzor politického myslenia. Zdôrazňovalo sa, že oni jediní boli odchovaní skutočnou americkou demokraciou, oni v spoločnosti ostatných národov získali si taký stupeň národného

avedomenia, aký sme doma nemali. Oni najviac obetovali za naše oslobodenie, nuž práve preto nielen že majú právo, ale priamo povinnosť starať sa o to, či ich obeť nevyšly nazmar, či ich práca prináša to ovocie, ktoré oni od nej očakávali.

Je zaujímavé, že dušou politického programu HSLS celých dvadsať rokov bolo dielo, ktoré vzniklo medzi nimi: bola to Pittsburská dohoda. O tom, akým dôležitým dokumentom bola táto dohoda, svedčí aj tá skutočnosť, že sa s ňou Beneš oháňal ako s prvým a jasným dokumentom slovenských snažení tvoriť s Čechmi jeden spoločný štát. Proti nemu argumentoval gróf Apponyi tým, že americkí Slováci nemali právo robiť v mene národa dohody, nik ich k tomu nesplnomocnil. Beneš tvrdil, že to bola jediná časť slovenského národa, ktorá mohla slobodne hovoriť i v mene národa doma.

Beneš, keď už mierová smluva bola podpísaná, prevzal Apponyiho argumentáciu a začal dokazovať, že veru tak, americkí Slováci nemali právo takéto dohody robiť.

Ale Hlinka nebol Beneš, Hlinka sa tejto jasnej dohody pridržal a so svojou stranou viedol úporný boj za jej uskutočnenie. Tento boj, stále spomínanie zápasov a obetí amerických Slovákov vyvolaly v slovenskom živote nebývalý záujem o život odtrhnutej vetve nášho národa v Amerike. K desiatemu výročiu vzniku ČSR vychádza Sidorova kniha o amerických Slovákoch, prvá toho druhu v slovenskej literatúre. Ale okrem kníh to boli aj návštevy zo Slovenska. Hlinkovi a biskupovi Vojtaššákovi čs. úrady v prvých rokoch odmietly vydať pas. Spolok sv. Vojtecha, ktorého predsedom bol Hlinka, ten dlhý čas jediný pestoval naše vzájomné styky. V r. 1926 konečne úrady daly pas i Hlinkovi i slovenským biskupom a mnohí laici i kňazi, využijúc Euchari-

stický kongres v Chicagu, ponavštevoval väčšie slovenské strediská v Amerike. V r. 1936 odchádza do Ameriky delegácia Matice slovenskej, potom sa na slovenskom knižnom trhu začínajú zjavovať stále častejšie knihy o živote amerických Slovákov. V roku 1937 odchádza do Ameriky delegácia Spolku sv. Vojtecha so správcom Msgr. Pöstényim, Dr. Cabanom, Dr. Körperom, Mondokom a Dr. Tisom. Tiso prvý raz mal možnosť ponavštevovať slovenské strediská, zamiloval si ešte väčšmi amerických Slovákov.

57. Tiso o amerických Slovákoch ako o vzoroch rodoľubstva.

V dňoch, keď mal odísť Tiso s delegáciou Spolku sv. Vojtecha do Ameriky, doma v Bánovciach sa posledné remeselnícke práce dokončievaly na krásnej budove r.-k. cirkevného učiteľského ústavu, ktorý tam Tiso založil a vybudoval. Tomuto ústavu venoval veľa pozornosti, bez veľkej reklamy a upozorňovania vznikol tento ústav akoby zo zeme, akoby z dlaní Dr. Tisu. Bola to jeho láska. Akoby chcel naznačiť, že bez dobrých učiteľov nebudeme mať ani dobrú mládež. Všetok voľný čas, ktorý mal či už ako bánovský farár, a neskôr i ako prezident, venoval tomuto ústavu. Každú voľnú chvíľku strávil v ňom. Staral sa o budovy, o profesorov i o žiakov. Vo väčšine pri skromnom študentskom stole, keď bol v Bánovciach, obedoval a jedával. Tak ako študenti. Iste ťažko by bolo nájsť ešte jednu hlavu štátu v takýchto rozdielnych úlohách, aké mal Tiso.

Slávnostné otvorenie novej budovy ho zdržalo doma a preto prišiel za delegátmi do Ameriky práve o týždeň neskôr, dňa 10.

septembra 1937. V prístave ho očakával Msgr. Dubosh, Msgr. Krasuľa a mnoho Tisových priateľov i sprievod newyorskej polície, ktorá na motocykloch doprevadila Tisu až do hotelu Pennsylvania.

Potom nastalo cestovanie hore-dolu Amerikou, podľa programu. Tiso spovedal, kázal v kostole, na verejných shromaždeniach, agitoval za Spolok sv. Vojtecha, získaval mu členov. Zaujímal ho systém amerického politického života, stretal sa s vynikajúcimi americkými kňazmi, novinármi a, pravda, s väčšinou našich popredných dejateľov.

Na konci cesty pozval na 10. nov. 1937 všetkých americko-slovenských kňazov na poradu do Philadelphie, historického mesta Ameriky. Schôdzke predsedal rev. Lisický, jeden z najstarších slovenských kňazov v Amerike, veľký slovenský rodoľub a mecenáš a najväčší milovník a podporovateľ slovenského tlačeneho slova.

Tiso vyložil cieľ porady. Žiadal kňazov, aby styky so Spolkom sv. Vojtecha postavili na trvalé základy. Spolok sv. Vojtecha predstavuje jednu z najsilnejších složiek katolíckej akcie a preto kňazom pod egidou Spolku bude najľahšie rozvinúť akciu, keďže činnosť Spolku je schválená aj americkými biskupmi.

Po jeho slovách nasledovala dlhá, podrobná debata, dotazy, vysvetlenia a pod.

Na druhý deň Tiso s Dr. Körperom navštívili vo Washingtone apoštolského delegáta. Spreádzali ich Msgr. Dubosh a Msgr. Kočiš. Vo Washingtone navštívili aj National Catholic Welfare Conference. Na Tisu organizácia tohto ústavu zapôsobila veľmi silné. Kým počas celej cesty mohol pozorovať len technickú vyspelosť, vyrábajúcu predmety, tu videl, že Američania tech-

nické vynálezy vedia zapriať i do katolíckej akcie tak ako nikto iný. Veľmi často spomínal na túto návštevu a hovorieval, keď bude raz pokoj, že pošleme tam aspoň na polroka niekoľkých našich nádejných laikov i kňazov, aby si to preštudovali, aby sa to naučili robiť a potom si založíme, pravda, v malých rozmeroch, podobnú inštitúciu aj doma. Dokonalejšie než to majú vo Washingtone, to už asi nikto nebude mať. Čo máme robiť pokusníctvo, načo máme ešte aj my platiť školné, keď to oni už zaplatili.

V ten istý deň navštívili pápežského delegáta, ktorého informovali o výsledku cesty, i o slovenskom národe vôbec.

12. novembra nasadli na loď Bremen a odcestovali zasa domov. Unavení, vyčerpaní, ale s obrovským množstvom nových dojmov i poučení. 21. novembra celá delegácia prekročila zasa slovenské hranice. Tiso po celý zbytok svojho života stále sa vracal k tejto ceste. Nechal tam kus srdca svojho.

Tiso sa často i pred touto svojou cestou vracal vo svojich prejavoch k americkým Slovákom. Raz, hovoriac o týchto veciach, povedal, že v politike sa díval na dve veci, ktoré mu vždy ukazovali, že jeho cesta je správna.

Slovenské Záhorie, kraj, ktorý je najbližší českým krajinám, kde nárečie sa veľmi podobá českému nárečiu na druhej strane, oheň autonomizmu bol vždy veľmi silný. Ako je to? Hovoria o československej národnej jednote a títo Slováci, ktorí sú Čechom zemepisne i jazykove najbližší, nechcú o tom ani počuť? Správanie sa Záhorákov mu dokazovalo, že naša politika je správna.

“Druhou takouto mierou mi boli — hovoril — americkí Slováci. V slobode a demokracii odchovaní, nikto im nerobil prekážky, aby napr. slovenskí sokoli sa nespojili s českými a predsa sa nechceli spojiť, hoci vyrástli z jedného ideologického a or-

ganizačného základu. Keby sme boli bývali jedným národom, nuž prirodzené sily by boli v Amerike hnaly Slovákov i Čechov do jedných spolkov, do jedných kostolov, do jedného strediska. A toho tu nebolo. To bol jasný dôkaz, že naša politika v obrane národa slovenského ako jednotky samobytnej je správna.”

“Ale americkí Slováci boli mi aj po inej stránke dôkazom toho, že naša politika je správna. V rokoch, keď sme my politicky živorili, keď sme národne odumierali, oni boli na vysokom stupni národného uvedomenia a žili v najväčšej a najvzornejšej demokracii. Naučili sa dívať na svet otvoreným zrakom. Poznali aj Čechov a to lepšie než my doma. A keď oni v rokoch vojny, chcjúc národu najlepšie urobiť, dohodli sa s Čechmi na Pittsburskej dohode, nuž bolo mi to dôkazom, že z dobrých prirodzených prameňov vyplynula ona a pokladal som si za povinnosť ju aj brániť a urobiť všetko možné, aby sa ona uskutočnila.”

Tisove reči sú preplnené odvolávaním sa na tieto zásady. Vari ani nepovedal väčšiu reč, v ktorej by sa nedotkol amerických Slovákov. A to nielen ako opozičný poslanec, ale aj ako prezident. Sotva bol vyvolený za prezidenta, už posielal veľké posolstvo americkým Slovákom, v ktorom im vyslovuje vďaku národa za všetko, čo vykonali, informuje ich o posledných udalostiach a žiada ich, aby na národ slovenský nezabúdali.

58. Starostlivosť o zajatých amerických vojakov.

Pravda, vojna znemožnila veľa jeho plánov. I v rokoch vojny s najväčším záujmom sledoval všetky zprávy, ktoré, pravda, len vo

veľmi kusých, neúplných zlomkoch sme tu a tam cez neutrálnu cudzinu dostali. Boly to jedine noviny či toho alebo onoho smeru a z nich sme videli, čo a ako americkí Slováci rozmýšľajú a čo robia. Vedeli sme, že ich situácia je práve tak ťažká ako naša. Často sme v rokoch vojny hovorili s Tisom o amerických Slovákoch. Keď sme videli v novinách ich sbierky na bombardovacie lietadlá, Tiso hovoril: “To je ich povinnosť, aby boli dobrými a statočnými obyvateľmi svojej novej vlasti. Kto im dal viac než im dala Amerika? Urobila z nich rovnoprávných občanov, dala im slobodu, dala im chlieb, bolo by od nich nevďakou, keby či slovom alebo skutkom jej neposkytli plnú podporu. Tragické je, že spory veľmocí malé národy privádzajú do situácie, v ktorej musia robiť spojenectvá štátu, s ktorým ich neviažu žiadne srdečné sväzky a na druhej strane postavia malý štát do nepriateľského frontu so štátom, ku ktorému ho viaže toľko vzťahov ako napríklad nás k Amerike. Keby Amerika bola naším susedom — hovoril Tiso — nuž iste by veľmi sympaticky na Slovensku znelo požiadať ju o protektorát.”

Keď sa dozvedel Tiso, že v Nemecku je mnoho zajatých amerických letcov slovenského pôvodu, požiadal nemecké úrady, aby týchto letcov poslali na Slovensko. Tiso chcel v niektorom stredoslovenskom meste zriadiť pre nich tábor, v ktorom by mohli prežiť celú vojnu. Veď keby sme ich dostali, hovoril, poukazovali by sme im celé Slovensko. Žiadal od nemeckých úradov, aby dovolily americkým vojakom slovenského pôvodu posilať cez Červený kríž balíky. Mal v tejto veci aj kladný prísľub, ale potom nastalo už bombardovanie nemeckých železníc, tovární a Nemci mali toľko iných starostí, že k realizácii tejto veci už neprišlo.

Ale iste tí americkí vojaci, ktorí na Slovensku boli zajatí, tí si na Slovákov nikdy nebudú sťažovať. Zachádzalo sa s nimi ako s najlepšimi priateľmi. Jeden z nich hovoril: “Takto som si ja veru nikdy zajatie nepredstavoval. Každý je voči nám milý, čo potrebujeme, všetko máme.” Pohybovali sa skoro voľne. Hrávali tenis so slovenskými dôstojníkmi, v lete chodievali na plaváreň sa kúpať. Ťažkali si jedine, že sa im dáva príliš veľa mäsa a málo zelenín. Jeden z nich bol slovenského pôvodu a hovoril, aké šťastie, že som sa od svojej matky naučil aspoň niečo po slovensky, teraz im robím všetkým tlmočníka.

Tiso sa veľmi zaujímal a staral o ich osud. Bol som prítomný, keď mu o nich referovali a žiadal, aby sa chovali k nim tak, aby si odniesli zo Slovenska najlepšiu dojem. Ale jedného dňa Nemci poslali nótu a žiadali, aby americkí letci, ktorí padli na Slovensku, boli vydaní Nemecku ako vojnoví zajatci.

Bol som s Tisom a hovorili sme o veci. “Budeme za nich bojovať — hovoril. — Povedal som Mračnovi z ministerstva zahraničných vecí, aby urobil, čo bude môcť!”

Nadhodil som prezidentovi Tisovi, aby Mračna odporoval na tom základe, že takéto vydanie amerických vojakov by mohlo byť propagačne využité proti samostatnosti Slovenska, naši protivníci by povedali, hľa, aká samostatnosť, aj zajatcov musia vydávať. Hovoril mi:

“Choďte za Mračnom a poraďte sa o veci, veď obidvaja Ameriku poznáte.”

Tak sa aj stalo. Vypracovali sme spis, v ktorom sme brnkali na struny, že takéto vydanie amerických vojakov by dobrému menu Slovenskej republiky veľmi poškodilo, najmä preto, lebo medzi nimi je aj jeden slovenského pôvodu. Keby sme boli prinútení

toto urobiť, medzi našimi krajanmi v Amerike by to bolo dôkazom toho, že si o svojich vnútorných veciach sami nerozhodujeme. A týmto tónom sme vypracovali odpoveď a skutočne Nemci nežiadali ďalej, aby títo boli vydaní. Tak prežili celú vojnu na Slovensku. Čo sa s nimi neskôr stalo, pravda, to už neviem.

Ale už aj z tohoto detailu vidno, aký srdečný vzťah mal Tiso nielen k Slovákom v Amerike, ale aj k samotnej Amerike. Raz mi spomenul: “Hej, keby som tak raz mohol povedať reč o Slovensko-americkom priateľstve, koľko vzájomných vzťahov by k nej našiel!”

IX.

Posledný pokus o dohodu s Benešom.

59. V novom roku do útoku.

V takomto ovzduší pohybovala sa československá politika až do jesene. Osud ČSR nebol žiadnym tajomstvom. Niekoľko kníh z tajných archívov nám už jasne ukázalo, že už v roku 1935 v dobre informovaných diplomatických kruhoch na svete bolo jasné, že sa tento štát rozsype. Britské kruhy v r. 1937 tlačili na Prahu, aby sa dohodla s národnosťami alebo aspoň so Slovákami. Ale Praha žila v predstave, že z týchto mrakov búrka nebude, oni získajú čas pretáhanými rokovačkami a napokon, keď mraky pominú, dajú si veci do poriadku.

Iste je zaujímavé, že už v roku 1937 prezident Roosevelt delegácii amerických Slovákov otvorene povedal, že má o osud Československa najvážnejšie obavy, jeho osud je vlastne rozhodnutý a Republika je nezachrániteľná.

Mnohí očakávali, že aspoň v takýchto chvíľach Praha urobí gesto. Nebudeme skúmať, či by takéto gesto bolo na osude ČSR niečo zmenilo alebo nie. Zdá sa, že nie, lebo v tomto zápase išlo o hru oveľa vyššiu. Ale pred históriou by bola mala Praha v ruke veľký tromf, my sme si povinnosť vykonali. Tento tromf dnešná Praha nemá a kto sbiera terajšie prejavy českej tlače, vládných činiteľov, nevynímajúc ani prezidenta Dr. Beneša a ministerského predsedu, ba nevynímajúc ani slovenských čechoslovákov, dnes už premaľovaných na bojovníkov slovenskej samobytnosti, ten má v ruke materiál, ktorý žaluje, obviňuje, že ho toľko nenájde ani v dvadsaťročných zápasoch HSLS. Silnejšími slovami než to hovorili najradikálnejší ľudáci, hovoria dnes vládni

činitelia o starej ČSR, verejne priznávajú, že to bol štát zlý, ktorý Slovákov vyhánal do cudziny, ničil chlebovú postać slovenského národa, robil prekážky v národnom vývine Slovákov, dokonca okrádal národ o jeho národné meno, nanucujúc mu meno nejstvivujúceho národa československého. Česi dnes hovoria o tých Čechoch, ktorých nám posielali na výpomoc, že išli vyrážať zo slovenských rúk kus chleba alebo strieľať do hladujúcich Slovákov.

“V novom roku do útoku”, tak znelo heslo HSLS na rok 1938. Česká politika mala na Slovensku ten výsledok, že počet miernych ľudákov sa stále zmenšoval a pod vplyvom českej politiky, jej neústupnosti, nového prílevu Čechov na Slovensko počet miernych ľudákov klesal, lebo čin za činom ich presvedčoval, že sa s Prahou dohodnúť nedá, lebo Praha sa dohodnúť ani nechce. V Prahe sa naznačovalo, že však len nech pomynie medzinárodné napätie, ktoré im troška poviažalo ruky smerom na Slovensko, veď oni potom zlikvidujú celé autonomistické hnutie.

Od začiatku 1938. roku pripravovali sme sa na veľkolepé oslavy 20. výročia vzniku Pittsburskej dohody. O tejto dohode okrem väčšieho a podrobnejšieho vydania mojej knihy vydali sme ešte v 50.000 náklade menšie populárne vydanie, v ktorom bol opísaný vznik a význam tejto dohody i boje za jej uplatnenie. Mladí právnici Ďurčanský, Sokol, Kočiš pripravovali nový návrh na autonómiu Slovenska, ktorý mal byť ešte v tomto roku predložený snemu. Návrh tohoto zákona, podpísaný na prvom mieste Hlinkom, bol vlastne aj posledným Hlinkovým parlamentným aktom. Podpis na návrhu Hlinka už urobil na smrteľnej posteli.

Dňa 12. marca 1938 padlo Rakúsko. Nemecké štátotvorné strany, na ktoré boli českí politikovia takí pyšní, sa rozsypaly, zmizly, ako zmizne sneh na jarnom slnku. V ČSR nebolo iných Nemcov len jedni. Nemecká strana už mala 55 mandátov, kým najsilnejšia česká strana mala len 45 poslaneckých mandátov. To bol výsledok českej politiky doma.

V takýchto vyčerpávajúcich zápasoch prichádzal rozhodujúci rok 1938. Výkonný výbor HSLŠ 17. febr. 1938 jednohlasne odhlasoval rezolúciu, v ktorej oznamuje, že nekompromisne trvá na stanovisku osobitosti slovenského národa, že sa nepovažuje za menšinu, ale za štátotvorný národ, ktorý má prirodzené právo, aby sa konečne ujal vedenia slovenských vecí. Vláda, sa v rezolúcii upozorňuje, aby konečne už slovenskú otázku rozriešila. Ľudová strana sa nepovažuje v pravom slova smysle len za stranu politickú, ale za hnutie národa, a požiadavky, ktoré kládla, to sú nie strannické požiadavky, ale požiadavky celonárodné. Upozorňuje ďalej, že na Slovensku protičeská nálada vzrásta a slovenská trpezlivosť má svoje hranice.

Tiso kladie otázku k Prahe:

“Pýtam sa preto: je v nás aspoň dnes dobrá vôľa vytvoriť takú politickú atmosféru, ktorá by umožnila dorozumenie a ukončila by bratovražedný boj Čechov a Slovákov?”

Miesto Čechov odpovedal Dérier a nazval ľudákov sopľošmi a všivákmi.

60. Benešove stanovisko v slovenskej otázke.

Len pocit, že nemecké kliešte sa hlboko zaryly do českého tela, že sú akoby v otvorených ústach silnej nemeckej ríše, prinútil Beneša, aby sa konečno vážnejšie začal zaujímať o slovenskú otázku.

Prvý rozhovor mal začiatkom 1938 s poslancom Sivákom a ten mu oznámil, že strana neochvejne stojí na programe Pittsburskej dohody. Beneš vyhlásil, že on žiadnu Pittsburskú dohodu neuzná a neprijme. On ju odmietol podpísať v rokoch vojny a neuznáva ju ani teraz. Ako delegátom Slovenskej ligy povedal, pre jediné slovo “**snem**”. A potom vraj i tak Slováci by nemohli žiť v autonómnej krajine, keby Česi na nich prestali doplácať.

Rokovanie s Benešom po Sivákovi prevzal znova Tiso. Beneš zo všetkých poslancov bol aj osobne Tisovi najviac zaviazaný, lebo veď len jemu mohol ďakovať za svoje zvolenie, poznal i Tisovo úsilie dohodnúť sa nejakým spôsobom, nuž začal rokovanie s nim. Prvá porada sa konala 15. marca 1938. Beneš chcel, aby za základ Tiso prijal jeho stanovisko vyslovené v knihe “Reč k Slovákom”.

Aké to bolo stanovisko?

V roku 1934 ešte ako minister zahraničných vecí chodil po Slovensku a prednášal v Bratislave, Turč. Sv. Martine, Košiciach, Zvolene, Prešove, Banskej Bystrici a v Nových Zámkoch o tom, ako si on predstavuje rozriešenie slovenskej otázky.

Beneš sa v úvode vyslovil, že hovorí ako čechoslovák:

“Národného vedomia len českého nemám, len Čechom sa byť necítim a cítenie české je mi podriadené cíteniu československému.”

Keďže on cítil takto, žiadal veľmi rozhodne, aby sme všetci takto cítili.

Beneš žiadal, aby sme sa sliali s Čechmi v jeden národ. Pýtal sa:

“Pochopí sa u nás v Čechách a na Slovensku, a pochopí sa zvlášť tu na Slovensku, že dnešná úloha Slovákov a Čechov spočíva v tom, definitívne dokonat' historický vývoj k sjednoteniu nášho a ostatných národov stredoeuropejských k vybudovaniu ich silného, sjednoteného, početne mocného národného telesa, ktoré už v budúcnosti odolá všetkým nárazom so strany národov nacionálne už prv a plne konštituovaných?”

“Ja budem vždy zásadne stáť proti tej politickej fantázii — ináč to nemôžem pomenovať —, ktorá hovoriac o slovenskej administrácii, slovenských úradoch, slovenskej hospodárskej správe a podnikaní razí jednostranné heslo ‘Slovensko Slovákom’.”

Beneš sa vyslovil, že bude vždy odmietat' takúto zásadu. Keby sme to prijali, o 20-30 rokov by sa vraj Slováci už na Slovensku dusili. Vyslovil sa, že so všetkými zbraňami, ktoré má, bude prenasledovat' slovenský autonomizmus. A napokon plašil, že nie české krajiny sú ohrozené Nemcami, lebo Česi a Nemci sú pri-

atelia, žiadnych sporov nemajú, ale Slovensko je ohrozené a v záujme Slovenska máme prestať byť Slovákmí a máme sa stať čechoslovákmi tak, ako už aj on je. A vieme, že Beneš bol len Čechom. Slovom, doporučoval nám počesťenie a na tomto základe začal v marci rokovania aj s Tisom.

Pochopiteľne, medzi Pittsburskou dohodou a **Rečou k Slovákom** bola taká priepasť, že z dlhého rokovania nebolo nič. Ale Tiso sa ani vtedy nevzdal nádeje, že Praha napokon zmúdreje a začne aj vážne rokovať.

V máji Beneš nariadil mobilizáciu niekoľkých ročníkov. Z norimberského procesu už vieme, že táto mobilizácia len urýchlila postup Nemcov. Beneš nedocielil to, čo chcel, nezainteresoval ani touto mobilizáciou o osud ČSR svojich spojencov. Ba, opačne, jasne sa ukazovalo, že ČSR zostane v zápase osamotená.

Osuský 19. apríla hlási domov:

“Čo sa týka stanoviska Anglicka, všetky francúzske i anglické zprávy sa shodujú v tom, že Angličania neveria, že by Francúzsko myslelo s Československom vážne. Neverí sa totiž, že by Francúzsko išlo pre Československo do vojny.”

Masaryk hlási domov 28. apríla 1938:

“Hore Belisha sa vyslovil: Osud Československa je spečatený.”

Dňa 3. augusta prišiel do Prahy lord Runciman Osuský 1. augusta o ňom oznamuje do Prahy.

“Čo sa týka lorda Runcimana, je to muž, u ktorého rozhoduje britská štátna myšlienka. Ak bude presvedčený, že je v záujme Anglicka Československo obetovať, obetuje ho bez toho, že by si robil výčitky svedomia.”

Francúzsko už v januári žiadalo Prahu, aby sa so Slovenskom dohodlo. Ako to, hovorilo sa v diplomatických kruhoch, že sa neviete s nikým dohodnúť, s nikým zniest, ani s Nemcami, ani s Poliakmi, ani s Maďarmi, ale ešte ani so Slovákami nie?

Vláda však ešte v lete uchyľovala sa len k zbraniam násilia. Tiso 20. júna 1938 navštívil s deputáciou poslancov HSLS Hodžu a žiadal ho, aby zastavil perzekúcie na Slovensku. Ak to neurobí, poslanci HSLS odídu z pražského parlamentu, odvolajú svojich členov z krajinského zastupiteľstva, ale aj z okresných i obecných zastupiteľstiev. Takéto ostré slová ešte strana nepoužila.

Na deň 30. júna Dr. Hletko dal v Bratislave svať reprezentantov všetkých strán a chcel prispieť ku konečnému sjednoteniu. Okrem strany Ľudovej, národnej a živnostenskej, ostatné odmietly.

61. Dvadsiate výročie vzniku Pittsburskej dohody.

V tomto ovzduší prichádza na Slovensko delegácia Slovenskej ligy. Akési radostné vzrušenie zavládlo celým Slovenskom. Kto videl radostné a krásne oslavy v Bratislave, kto videl to nadšenie, nuž ten vedel, že veľký boj o autonómiu Slovenska prichádza ku konečnému riešeniu.

“Tu sa čosi chystá — píše vtedy Tiso v Slováku —, pri čom musíme byť všetci a musíme byť jednotní. Sú v živote národa chvíle, ktoré sa len zriedkakedy opakujú. Možno i sto rokov by mohol národ čakať na podobnú chvíľu, aká nám môže prísť teraz. My musíme podložiť pod náš slovenský národ pevnú pôdu a takto ho zabezpečiť v tomto politickom vare. Slovensko nedovolíme svrhnuť do priepasti, lebo Slováci chcú žiť a žiť budú.”

Tiso povedal, áno, sme za totalitu, ale totalitu národnú. Za spolupatričnosť slovenskej krvi.

“Lady sa valia — vystríha Prahu. — Kto ide proti národu, toho smetú. Centralistický režim likviduje a tí, ktorí pobrali viac z verejného majetku, ako im patrilo, musia to národu vrátiť.”

A keď cudzozemskí novinári shromaždení v Bratislave po tomto mohutnom nástupe autonomistického živlu položili Hlinkovi otázku: “A chceli by ste vari aj samostatnosť?” Hlinka odpovedal otázkou:

“Je taký národ na svete, ktorý by nechcel samostatnosť?”

A novinári sa odmlčali, lebo o takom národe nikdy nepočuli.

Ešte v týchto chvíľach Dérier zasypával Prahu memorandami, v ktorých navrhoval rozpustiť HSLS, poštátniť Svoradov, zastaviť ľudácku tlač, z úradov prepúšťať všetkých autonomistov a bezohľadne prenasledovať separatizmus a nanútiť každému a všade

československú jednotu, československú reč i československý národ.

Vláda na jeho memorandá, z nich tretie, sa zaoberala špeciálne už len so Sidorom, v ktorom sa naznačovalo, že by bolo dobre i proti Sidorovi vyprovokovať asi taký proces, aký bol proti Tukovi, ale ona ani neodpovedala, lebo to sa už aj Čechom zdalo liatím benzínu a nie vody na oheň, ktorý na Slovensku horel.

Keď v lete ľudáci svolali v Bratislave porady všetkých slovenských politických strán vo veci slovenskej, Dérer bol prvý, ktorý odmietol si zasadiť za jeden stôl s nimi. Ale 5. októbra priletel do Bratislavi a prosil, aby ľudáci rokovali s ním. Odmietli ho a tým vlastne urobili bodku na politickú činnosť tohoto slovensko-nemeckého kríženca československej reči a národnosti.

62. Umrel Hlinka.

V auguste 1938. roku umrel Andrej Hlinka. Nad mŕtvym telom vodcu slovenského národa prehovoril i jeho priateľ, ministerský predseda Dr. Milan Hodža. Jedným z posledných odkazov umierajúceho Hlinku bol odkaz Hodžovi: “Povedzte mu, že som ho mal rád.” Politicky i ideologicky sa rozchádzali, delila ich viera, ale Hlinka si Hodžu vážil, spojovali ich boje i utrpenia z minulosti.

V mene osirelej ľudovej strany prehovoril na pohrebe Dr. Jozef Tiso.

“Umrel a odišiel zmedzi nás ten, ktorý nosil fakľu slovenskej rodolásky od srdca k srdcu, od Slováka k Slovákov, z dediny do dediny, z mesta

do mesta po šírom Slovenskú, všade budiac sebadôveru a národné povedomie, všade zosilňujúc boj za večné práva národa.”

“Veď povedať meno Hlinka — hovoril Tiso — vie každý Slováč, že znamenalo toľko ako ísť napred v prvých radoch, ísť neohrožene, ísť s ohňom v očiach a v srdci s horúcou láskou k Bohu a k slovenskému národu.”

Tiso hodnotil Hlinku ako kňaza:

“Veď stanúc sa sluhom Kristovým, stal sa sluhom grandióznej idey, obetujúc seba i všetko svoje na oltár tejže idey. Hlinka kňaz a rodoľub žil v tom hlbokom presvedčení, že neslúžil veci všednej, veci povrchnej, lež veci, ktorá má korene tisícročnej minulosti a v kresťanskej životnej usporiadanosti národa v prítomnosti.”

Vzletnými slovami hodnotil boj Hlinkov, boj svätý, boj za naše práva kultúrne, politické i hospodárske. Bola to strhujúca reč, bola to rozlúčka s vodcom slovenského národa, ale napokon vyznela v mohutný sľub, že jeho odkazu národ zostane verný, jeho boj dobojuje.

Nikdy v dejinách nášho národa neprišlo toľko Slováčkov sa rozlúčiť s niektorým mŕtvym synom ako s Hlinkom. Bolo tam celé Slovensko. Prišlo vyše stotisíc ľudí od najkrajnejšieho západu až po najvýchodnejšiu hranicu Slovenska, Prišli celé procesie, prišli mladí i starí.

Tak to bolo, ako to básnik Žarnov napísal v básni “Ostatné defilé”:

“Už ide armáda na povel so všetkých strán,
haleny od Hrona, širice od Váhu,
horalí oravskí, junáci od Košíc,
už ide armáda, sedliaci záhorskí,
haviari s kahanmi, robotník z továrne,
páni i žobráci, starci a mladíci,
to tvoji od knihy, to tvoji od pera,
tak jak si ich mal všetkých rád...”

Osireli sme v časoch najťažších. Nad Európou sa váľaly temné mraky hroziace najstrašnejšou búrkou dejín.

63. Porada 8. septembra 1938.

A v takomto nerozriešenom stave slovenskej otázky prichádza september. Ale Tiso pokračuje v rokovaniach. Dňa 8. septembra 1938 bol prijatý Dr. Benešom.

O tejto porade sa hovorilo veľa aj pred súdom. Tiso sa prihlásil na audienciu, ale mu oznámili, že prezident je zaujatý a nebude ho môcť prijať. V ten istý deň sa konaly porady poslancov Henleinovej strany, na ktoré bol pozvaný aj Tiso. Šiel na túto poradu. Bol tam len krátko a potom odišiel, lebo medzitým ho upovedomili, že ho Beneš prijme. Tiso hral s otvorenými kartami a Benešovi povedal, kde bol, takže prvý český politik, ktorý vedel o tejto porade, bol on. Na porade neprišlo k žiadnej dohode. Tiso nesympatizoval s nemeckým hnutím, choval sa voči Nemcom chladne, ba ešte vo svojej reči s balkónu Národného divadla pri oslavách Pittsburskej dohody dosť ostro hovoril proti národ-

nému socializmu a to asi v tom smysle, že je to hnutie nám neprijateľné a s Nemcami nemáme nič spoločného. Tiso sa nechcel s Nemcami dohadovať, ale s Čechmi. To bol jeho program.

Beneš však aj teraz sotrvával na svojom československom stanovisku, ba zdalo sa, že teraz úpornejšie než hocikedy predtým. Nechcel pripustiť ani najmenší ústupok. V tých časoch, keď sa viedly ešte tieto rokovania, na Slovensko prichádzaly stovky nových českých zamestnancov, čo, pravdaže, vyvolávalo na Slovensku priamo revolučnú náladu a vlastne rozkladalo to najviac československé vládne strany, ale najmä mladšie členstvo, ktoré sa búrilo proti takémuto riešeniu česko-slovenskej otázky.

Česká tlač ostro napadla Tisu pre účasť na nemeckej porade. Česi, hoci nevedeli, o čom tam bola reč, o čom sa dohodli, predsa písali, že Tiso čs. vláde vrazil nôž do chrbta vo chvíľach najväznejších. Prager Presse, vládny nemecký časopis napísal, že

“toto zasadnutie vzbudilo v politických kruhoch určitý údiv, a to hlavne pre účasť poslanca Dr. Tisu, ktorý ten istý deň bol prijatý na audiencii u prezidenta Beneša. Na zodpovedných politických miestach panuje mienka, že toto zasadnutie je v spojitosti s definitívnym vládnym návrhom a pokladá sa za politickú demonštráciu a za prípravu pre útočné pokračovanie v boji.”

Slovák na tieto útoky odpovedal pokojne:

“... nič inšie nekonal, iba to, čo smeruje v prospech zabezpečenia záujmov slovenského ľudu a národa.”

Ale tu hovorila už postrašená česká duša. Opakovalo sa to, čo v minulosti, keď hlinkovci hovorili s Maďarmi, bola to vlastizrada. Keď socialisti a čechoslováci to robili, bolo “prevedenie menšín na pôdu Republiky”. Česi v týchto dňoch boli tak postrašení všetkým, čo sa okolo nich robilo, že sa sami seba plašili a maľovali si ešte väčších strašiakov. Tak aj s touto schôdzkou. Politicky bola úplne bezvýznamná, bez rozhodnutia, bez dohody. Demonštráciou mohla byť, ale v politike sa týmito demonštráciami vždy protivník prinucuje k ústupkom. Ale Tiso, keď šiel na poradu, nemal ani takýto úmysel.

Tiso po návrate referujúc v Slováku o svojich pokusoch nájsť cestu k dohode, hovorí veľmi pesimisticky:

“Dvadsať rokov je mnoho času, ale dlhý, predĺžený čas je to pre národ, ktorý čaká na splnenie svojich túžob, svojich národných ideálov a požiadaviek. Zrejmych, prirodzených a spravodlivých.”

“Dvadsať rokov sme nepretržite upozorňovali, žiadali odčiniť, odstrániť, čo sa na Slovensku odčiniť a odstrániť malo hneď v prvých rokoch po zrodení ČSR. Ale naša reč zapadla vždy biedne, ako hlas volajúceho na púšti. Ústavní činitelia nechceli nič vidieť a nič počuť.”

Tiso opísal, ako strana chodila a intervenovala u ministerských predsedov ČSR, ale aj u Masaryka a všetko darmo.

“Máločo po zvolení nového prezidenta naši vedúci činitelia mali znovu dlhé rozhovory s hlavou štátu o slovenskom probléme a vyložili situáciu otvorene a

statočne. Utiekali sme sa znova a znova o pomoc, neprestajne upozorňujúc, že čas uteká, ale akútny problém slovenský leží ako skamenelý.”

“Obracali sme sa aj písomne — hovoril Tiso — najčastejšie sa nám ani neodpovedalo.”

“Slovom, vyčerpali sme ako lojálni občania všetky možné prostriedky, aby sme zodpovedných činiteľov pohli k zakročeniu. Kto činnosť našej strany mal v evidencii, musí potvrdiť, že strana skutočne vykonala všetko úsilie a nepremeškala ani jednej príležitosti vystríhať, upomínať a odrádzať.”

“Na tento taktný a ohľadný postup strany nedostali sme nič iného za odmenu ako stále útoky, hraničiace až s prirovnávaním reprezentantky národa slovenského k zbojníkom.”

Keď sme sa s Tisom osobne rozprávali v tých dňoch o rokovaníach, odpovedal: “V Prahe stratili rozum. S nimi sa nedá hovoriť.”

To bol posledný dojem, ktorý si Tiso odniesol od Beneša. Pod týmto dojmom odznel aj zmienený článok, ale pod dojmom tohto sa rozhodlo aj užšie predsedníctvo strany 12. septembra 1938, keď schválili postup strany a vydalo sa osvedčenie, v ktorom sa hovorí, že strana trvá neochvejne a nekompromisne na stanovisku osobitosti národa slovenského a na zachovaní integrity Slovenskej krajiny pri vnútornej prestavbe štátu a na autonómii Slovenska.

“Za uskutočnenie tejto požiadavky podnikne strana všetky kroky tak na pôde parlamentu, ako aj mimo parlamentu, a to všetkými prostriedkami a spojenectvami, ktoré uzná za dobré a vhodné v záujme slovenského národa.”

Podobne sa vyslovili 19. septembra 1938 poslanci a senátori HSLS. Klub žiadal Slovákov, aby sa nenechali vyprovokovať k nepremysleným činom, aby poslúchali rozkazy vodcov, každý nech si plní svoje kresťanské, národné, náboženské i štátne povinnosti. Ale Klub rovnako vyhlasuje, že trvá na rešpektovaní práv národa slovenského a na okamžitom a definitívnom vyriešení slovenskej otázky.

Dr. Tiso, ktorý po Hlinkovej smrti ako úradujúci miestopredseda strany viedol rokovania s Prahou, nestupňoval slovenské požiadavky ani na jeseň, keď situácia ČSR bola katastrofálna. Praha žiadala od neho uistenie o vernosti, Tiso odmietal, žiadal vyplnenie sľubov. Vari nebolo iného politika v ČSR, ktorý by bol tak častým hosťom prezidenta ČSR na pražskom hrade, ako býval a najmä v r. 1938 Tiso. Dlhé hodiny presedel s Benešom v poradách o riešení slovenskej otázky. Ale ani o krok sa nedostal ďalej. Beneš rokoval, hovoril dlhé teoretické reči, ale vtedy, keď Tiso žiadal, aby to, čo sľúbil v reči, položil aj na papier a dal to ihneď aj uskutočniť, tu Beneš vždy vyhýbal. To treba ešte dorokovať. Treba vymenovať komisiu, subkomisiu, výbory, podvýbory, len nikdy nechcel ísť na koreň veci. Čo sa pri jednej porade sľúbilo, to sa pri druhej odtajilo a navrhlo sa čosi iné, zamotané, o ktorom nikto nevedel, čo to vlastne bude.

V polovici septembra 1938 píše z Bánoviec Dr. Jozef Tiso Benešovi list, v ktorom ho žiada, aby mu konečne nejaký plán na riešenie slovenskej otázky už dal na písme, aby s ním mohol predstúpiť pred fórum strany a začať o ňom vážne rokovať.

64. Lavina sa valí.

Vari nikdy v dejinách sveta sa nerútily politické udalosti takým divým tempom ako y týchto dňoch.

12. septembra hovoril Hitler ostro proti Prahe. V sudetských krajoch vyhlasuje vláda štatárium.

13. septembra Henlein dáva ultimátum Prahe.

14. septembra Runciman podáva zpravu, v kto-

202

rej doporučuje odtrhnutie Sudet od českých krajín. Chamberlain si vymenil telegramy s Hitlerom.

15. septembra stretnutie Hitlera s Chamberlainom v Obersalzbergu.

16. septembra Runciman odišiel z Prahy. Doma doporučil čím menej starať sa o osud ČSR. Praha rozpúšťa Henleinovu stranu.

17. septembra v Londýne sa radia o československej otázke.

18. septembra Mussolini povedal bojovnú a protičeskú reč v Trieste.

19. septembra Klub poslancov a senátorov HSLS vyhlasuje odhodlanie dobojovať boj o autonómiu.

20. septembra vyslanci Francúzska a Veľkej Británie konferovali s Hodžom. Hodža ich požiadal, aby navštívili Beneša a povedali mu jasne a otvorene, že ich vlády nechcú ČSR pomáhať.

21. septembra rečnil Mussolini v Trevisio znova ostro proti ČSR. Anglický a francúzsky vyslanci v noci po polnoci navštívili Beneša a oznámili mu, že ich vlády v prípade, že by bola ČSR napadnutá Nemcami, neprispejú ČSR na pomoc. Francúzsko v dohode s Anglickom našlo jediný možný postup, ktorý za daných okolností považuje za ozaj spôsobilý, aby znemožnil vpochodovanie Nemcov do Československa a tým postupom je pokojné odovzdanie sudetských krajov Nemecku. “Ak by čs. vláda odmietla anglo-francúzsky návrh, musela by prevziať zodpovednosť za to, že sa Nemecko rozhodne chopiť zbrane.” Vláda pod predsedníctvom Benešovým prijala radu.

22. septembra Tiso cestuje do Prahy. Praha demonštruje proti Benešovi.

23. septembra Tiso a Sokol na návšteve u Hodžu. Hodža ich žiada, aby napísali Benešovi list, v ktorom by mu vyložili, aké je ich stanovisko k mobilizácii. Hodža má obavy, že sa Česi dopustia neprezreteľných činov, na ktoré by doplatili, lebo sme všetkými opustení. Tiso list napísal a poslal. V ten istý deň Hodža podal demisiu aj s celou svojou vládou. Maďari a Poliaci žiadajú územné ústupky. V noci bola vyhlásená všeobecná mobilizácia 20 ročníkov. Beneš v tento deň odovzdal Sokolovi návrh na riešenie slovenskej otázky, ako ho od neho Tiso v prostred mesiacu pýtal. Beneš v tomto návrhu sa pridržiava československého národa, pripúšťa ho ako tretí národ vedľa českého a slovenského.

24. septembra Hitler sa zasa stretol s Chamberlainom v Godesbergu. Pri návrate do Londýna vyhlasuje Chamberlain, že sa mu podarilo zachrániť mier.

V Bratislave zasadalo predsedníctvo HSLS, prvý raz malo na stole nejaký konkrétny český návrh na riešenie slovenskej otázky. Benešov návrh neprijali v celku, ale rozhodli sa, že ho urobia podkladom pre ďalšie rokovanie. Tiso zreferoval o pražských poradách. Ten istý deň do vlády gen. Syrového bol menovaný za ministra Matúš Černák. Vo vláde gen. Syrového okrem Černáka boli za Slovensko Dr. Vladimír Fajnor a Dr. Imrich Karvaš. V najvyššej rade pre obranu štátu popri 7 Čechov bol jediný Slováč, Dr. Fajnor.

25. septembra prehovoril ďalšiu útočnú reč Mussolini vo Vencenze.

26. septembra v Športovom paláci v Berlíne prehovoril Hitler svoju najostrejšiu protičeskú reč. “Pokoj alebo vojna — hovoril Hitler. — My sme rozhodnutí.” Mussolini hovoril podobne vo Verone.

27. septembra prehovoril v londýnskom rozhlase Chamberlain.

28. sept. prehovoril v dolnej snemovni Chamberlain. V obsiahlej reči oboznámil poslancov s každou fázou problému a rokovania, a povedal pamätné slová: “Aké strašlivé, aké fantastické a neuveriteľné je, že máme kopať zákopy a skúšať plynové masky, a to len pre spor vo vzdialenej krajine a medzi národmi,

204

o ktorých nič nevieme. Zdá sa temer nemožné, že spor, ktorý bol už v zásade urovnaný, mal by byť riešený vojnou.” Napokon oznámil, že dostal pozvanie na konferenciu štyroch veľmocí do Mníchova.

29. sept. mníchovská konferencia, na ktorej bez ČSR bolo rozhodnuté o jej osude. Do 10. októbra sudetské kraje mali prejsť do nemeckých rúk.

30. sept. vláda pod predsedníctvom Dr. Beneša a na jeho odporúčenie prijíma Mníchovskú dohodu. Do rádia o situácii prehovorili Syrový, Krejčí a Dérer. Dérer povedal, že veľmoci oznámily, že keby sme prijali pomoc ruskú, západné veľmoci by boli išly proti nám ako proti exponentovi bolševizmu. “Všetko bolo stratené. Do takejto katastrofálnej situácie ani jeden zodpovedný štátnik našu vlasť postaviť nemohol a nesmel”, priznal Dérer a plakal.

65. Posledné pražské rokovanie.

To bolo to strašné, že vinou Dr. Beneša v prvom rade — i slovenská otázka sa musela riešiť práve v týchto chvíľach. Česi uvedomujúc si situáciu verili, že Slováci sa im za všetko vypomstia tým, že vyhlásia v týchto chvíľach samostatnosť. Ale Slováci ani v týchto ťažkých chvíľach nežiadali viac než v časoch normálnych. Nestupňovali požiadavky, i vtedy chceli sa s Čechmi dohodnúť len na tom starom a prirodzenom základe, na základe uznania samobytného národa, ale i vtedy vyslovili želanie ísť ďalej a znášať i ďalej ťarchu života spolu s Čechmi v jednom štáte.

29. septembra, práve v ten deň, keď sa rokovalo v Mníchove, stretli sa prvý raz zástupcovia všetkých slovenských politických strán, aby rokovali s HSLS. Sidor vo svojej knihe o tomto rokovaní napísal:

“Bolo to ovzdušie napäté. Pri jednom stole sedeli zástupcovia slovenskej politiky autonomistickej, na druhej strane voči nim

sedeli zástupcovia českej politiky, reprezentovanej starými vodcami českých strán. Slovenskí autonomisti sa museli veľmi pre-máhať, aby vo svojom rokovaní ostali len na tom podklade, aký ustálil svojím 20-ročným bojom Andrej Hlinka, a ako to ustaľovala Pittsburská dohoda.

“Na strane svojich starých politických protivníkov slovenskí autonomisti ani teraz, keď sa už stará budova Republiky rúcala nad hlavami všetkých prítomných, nenašli nijaké porozumenie. Porady musely byť prerušené a to pod titulom, že najprv musí nastať dohoda všetkých Slovákov vo veci autonómie a len potom programove sjednotení Slováci budú môcť pokračovať v rokovaníach so zástupcami českými v Prahe.”

66. Beneš pozýva Tisu do Prahy.

Dňa 4. októbra 1938 poslal Beneš poštou Tisovi dlhší, veľmi srdečný a priateľsky list, v ktorom ho pozýva najbližším vlakom do Prahy. Verí, že návrh na riešenie slovenskej otázky, ktorý Beneš vypracoval, môže tvoriť základ ďalších rokovaní. Návrh vypracovaný Benešom pripúšťal uzákonenie slovenského národa, slovenskej reči, ale žiadal, aby ten, kto chce, sa mohol hlásiť za Čecha, kto chce za Slováka a kto chce za Čechoslováka. Návrh sľubuje uzákonenie slovenského snemu a práve v tejto veci žiada Beneš Tisu, aby prišiel do Prahy a aby o právomoci tohoto slovenského snemu sa dohodli. Beneš pripúšťa, že sa nevie, koľko Slovensko dáva a koľko dostáva, sľubuje, že dá príkaz patričným úradom, aby tieto čísllice zistily. To práve päť rokov po tom, čo Malypetr, český ministerský predseda, si dal po celom Slovensku vyplakátovať svoju reč o strašnom doplácení českých krajín na Slovensko, hlava štátu dáva na písme, že to Česi nikdy nemali

zistené a o pravom stave nemali ani poňatia. Beneš sľubuje, že Slováci budú pripustení i do pražských centrálnych úradov, na Slovensku budú mať Slováci prednosť, bude urobená dôkladná zmena v personálnej politike, poriadok bude urobený aj v štátnych dodávkach. Slovom, takto dal za pravdu hlinkovcom, že ich boj za slovenské práva bol spravodlivý, pripustil v plnom znení všetky krivdy, ktoré hlinkovci kritizovali, ktorých nápravu dvadsať rokov žiadali a ktoré on, Beneš a jeho vláda dvadsať rokov popierali.

Je iste zaujímavé, že toto kajúce priznanie urobil 4. októbra, posledný deň pred dobrovoľnou abdikáciou. Ale sotva tento list odišiel z úradu, prišli českí generáli a v krátkej dramatickej hádke vynútili si od Beneša sľub, že sa vzdá. Načo Beneš dal rozkaz, aby jeho list poslaný Tisovi bol zadržaný ešte na pošte a vrátený späť ako bezpredmetný. List ešte z Prahy neodišiel, hoci už bol opečiatkovaný pečatou poštového úradu Praha-Hrad. Tak sa našiel po rokoch v jeho archíve. Tiso dostal tento list do ruky až potom, keď sa robila spisová rozluka a úradníci Slovenskej republiky priviezli z Prahy jeho fotografiu.

Slovom, Beneš nikdy za svojho prezidentstva neurobil vážny pokus rozriešiť slovenskú otázku. Posledný a jeden jediný urobil v poslednej hodine, ale ešte mal toľko času, aby ho odvolal.

Pamätám sa, keď sa v septembri 1938 vrátil Tiso z Prahy a povedal, že všetky možnosti, ktoré mal v ruke, obrnený svätou trpezlivosťou, ústupčivosťou až do krajných hraníc, vyčerpал. S Prahou sa nemožno dohodnúť. Beneš nám povedal: “Slovenského problému niet, a preto nemám ani čo riešiť.” Ale o niekoľko týždňov už o ňom aj Beneš vedel a volal Tisu do Prahy na porady.

67. Beneš ponúka kusy Slovenska Maďarsku.

V týchto septembrových dňoch Beneš pripravil najtrpkjší kalich utrpenia, ktorým musel Tiso vypiť. Ako známo, v septembri maďarská revizionistická propaganda, 20 rokov dôkladne pripravovaná v celej Európe, započatá v Londýne ihneď po vojne, rozvetvená po všetkých štátoch, triumfovala. Hra nemecko-maďarská bola dobre zharmonizovaná a po nemeckých požiadavkách územných zmien, dodatok Mníchovskej dohody mal ustanovenie, že do konca roka musí byť riešená aj otázka maďarsko-slovenských hraníc.

Rokovania s Maďarmi i Poliakmi začal ešte v septembri Dr. Beneš. V septembri napísal päť telegramov do Londýna, Paríža, Ríma, Bukarešti a Belehradu, v ktorých vyslancom dáva vedieť, že je ochotný k územnej revízii v prospech Maďarska a v telegrame vyslancom Chvalkovskému do Ríma ho dôrazne žiada, aby šiel za Cianom a u toho aby zakročil v tom smysle, že nech Ciano, ktorý mal veľký vplyv na maďarských politikov, vplýva na nich, aby prijali Benešovu ponuku vo veci slovensko-maďarských hraníc. On, Beneš, je ochotný im urobiť najväčšie ústupky, prepustiť kus Slovenska, len nech nesiahajú k zbrani alebo inému spôsobu nátlaku. V telegrame hovorí, že keď Maďari vezmú kus Slovenska od neho, bude to naveky ich majetkom, lebo sa budú môcť pred históriou odvolávať na to, že sa to stalo dobrovoľne. Je to iste zaujímavý telegram. Beneš za cenu, aby sa udržal na prezidentskom kresle, bol ochotný krájať Slovensko.

Ale Beneš sa dohodol s Maďarmi, že začiatkom októbra začne s nimi rokovania a vopred im sľúbil, že kraje, ktoré boli v

priloženej mape uvedené, ihneď Maďarom odovzdá, ba dokonca ešte pred odovzdaním že v týchto krajoch bude môcť maďarská polícia robiť poriadkovú službu. Ďalej že prepustí na slobodu politických väzňov maďarskej národnosti a napokon že z čs. armády prepustí maďarských vojakov.

Maďari túto dohodu akceptovali a s veľkým aparátom sa pripravili na chystanú konferenciu.

Praha nepripravovala žiaden materiál. Beneš v Prahe tuho zápasil o moc a až do poslednej chvíľky jedinou jeho snahou bolo za každú cenu sa udržať. Generálom, ktorí radili k odporu, hovoril, že je pravda, že budeme mať menší štát, ale bude náš, nebudeme v ňom mať národnosti.

“To přece nic neznamená — hovoril Beneš generálom — i když to odevzdáme, zůstaneme samostatný, svobodný národ, budeme sami mezi sebou, uspořádáme si život podle vlastního přání.”

Prchala o tomto rozhovore napísal: “Zdá se, že tu nikdo nechce čestné umříti.”

Ak Beneš s ľahkým svedomím odovzdal Sudety, ba skoro ako by mal radosť, nuž o čo ľahšie sa mu delilo Slovensko, ku ktorému mal pomer vždy nepriateľský. Maďari boli až prekvapení, ako ochotne dával a sľuboval.

Ale konferenciu s Maďarmi Beneš len pripravil, ale v nej nemohol pokračovať. Vzdal sa, odletel a rozbitý štát, opustený všetkými spojencami, hodil svojim politickým protivníkom, radiac im v poslednej reči, aby sa dohodli s Nemeckom tak, ako to len vedia, aby s Nemeckom vychádzali priateľsky a aby začali nový kurz v politike.

V týchto časoch dostáva sa správa slovenských vecí do slovenských rúk. Slovenskí čechoslováci v týchto kritických časoch sa pekne utiahli. Vidiac všeobecný odpor širokých mas národa, ktorý sa proti ich politike obracal, ponáhľali sa v deň Benešovej abdikácie do Žiliny a tam sa priamo nanútili za spoločníkov HSLS, sľubujúc jednotu, spoluprácu, dobrovoľne sa vlievajú do HSLS, uznávajúc, že absolútna väčšina národa súhlasí s jej politikou a oni sa dobrovoľne vlievajú do tejto strany. Pravda, s výnimkou soc. demokratov, ale ako vidíme z procesu, túto stranu vtedy nikto nechcel, nuž Korman sa už ani neodvážil ponúkať túto stranu ako takú HSLS. Nie z dôvodov zásadných, ale po skúsenostiach so stranami blízkymi nemal ani odvahy sa ponúknuť a napokon vedel, že ak na Slovensku bude rozriešená otázka česká, tak aj jeho strana bude patriť minulosti.

A tak to, čo mohlo byť rozriešené pokojne dávno, pomer česko-slovenský, celou svojou váhou rúti sa na váľajúce základy štátu, postaveného na lži a podvode, na nedodržaných sľuboch a na slovenských krivdách, národnom útlaku a hospodárskom vykorisťovaní Slovenska.

Mníchovská konferencia otriasla ČSR a tí ľudia, ktorí dlhé roky upozorňovali, radili, vystríhali a usilovali sa nájsť dohodu, tí ľudia, ktorí pre túto prácu boli zrádzaní, žalárovaní, musia v tomto zemetrasení do popredia a zachraňovať, čo sa ešte zachrániť dalo.

X.

Žilinská dohoda a sjednotenie politických strán.

68. S autonómiou, ale v ČSR.

Prichádzal čas historického riešenia a Tiso svolal výkonný výbor strany do Žiliny na 5. a 6. október 1938.

V novinách vyhlasuje:

“Padlo rozhodnutie. V prvom rade so strany štyroch veľmocí v neprospech celistvosti hraníc Republiky. Týmto rozhodnutím rozplynuly sa všetky spoliehania sa na mocných spojencov a ukázala sa v jasnom svetle nepochybnosť o jedinom základe udržania seba: spoliehať sa na vlastnú silu. Dostali sme zadostúčenie. Dvadsať rokov ustavične sme hlásali a prízvukovali potrebu vyrovnania sa Slovákov a Čechov a tak utuženia tejto vlastnej sily. Nepočúvali nás, vyhlasovali nás za politické deti a centralistický systém išiel ďalej, až nám pripravil katastrofu.

Padlo aj rozhodnutie užšieho predsedníctva našej strany, ktoré sa do ostatnej chvíľky usilovalo dosiahnuť nápravu, aby sa uspokojil slovenský národ uskutočnením autonómie Slovenskej krajiny v smysle Pittsburskej dohody. Predsedníctvo strany ešte i vtedy, keď polovica národa stala si do zbrane, vyčerpávalo všetky možnosti dohody s Čechmi,

aby dokázalo, že chceme pokoj, nechceme vojnu a chceme pokojné vyriešenie slovenského problému.

Viem, že tento náš postup pokladali za prejav slabosti a nerozhodnosti, no podanie našej mierumilovnosti pred celým svetom je takou hodnotou, za ktorú sme boli ochotní trpieť i takéto prenáhlené posúdenie nášho postupu. Tým skôr, že sme si boli istí svojho najhlbšieho povedomia, že práv a záujmov slovenského národa na svojský suverénny život sa za nijakých okolností alebo zvrátov vyjednávania nezriekneme.

Výčerpali sme všetky možnosti a pokladáme si za povinnosť výkonnému výboru strany podať zprávu o neúspechu našich dobromyseľných snáh a vyžiadať si od tohoto fóra našej strany rozhodnutie o ďalšom postupe.

Toto rozhodnutie bude historické. Na rokovanie výkonného výboru strany hľadí národ slovenský a celý svet. Slovenský národ len v zástupcoch Hlinkovej slovenskej ľudovej strany vidí svojich reprezentantov, ktorých politický program a postup udalostí ospravedlnily, a preto sa iba na nich spolieha a iba do ich rúk skladá svoj osud.

Na zástupcov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany pozerá sa i svet, ktorý dnes už vie, že tu žije samobytný národ slovenský, ktorý si reklamuje suverénne právo na spravovanie svojho osudu.”

Výkonný výbor strany zvolaný do Žiliny mal jasnú maršrutu: sotrváť neochvejne a nekompromisne na stanovisku osobitosti slovenského národa, na zachovaní integrity Slovenskej krajiny pri vnútornej prestavbe štátu.

Tiso vyhlasuje, že “podnikneme všetko, aby sme zaistili bezvýhradnú vládu Slovákov nad Slovenskou krajinou, bezvýhradné sa uplatnenie slovenčiny ako úradnej reči na Slovensku a bezpodmienečne prvoradá právo slovenského človeka na slovenský chlieb. Nemáme mocných spojencov”, ktorí stroskotali, ale máme prirodzené právo pod nohami, máme dobroprajnosť sveta okolo seba, musíme mať už len jednotu slovenského národa pod zástavou autonómie Slovenskej krajiny, aby sme vyšli z chaotických pomerov v ústrety lepšej budúcnosti.

V týchto jesenných chaotických pomeroch bol stále hlásateľom viery v krajšiu budúcnosť Slovenska, najmä však dôležitosti sjednotenia všetkých Slovákov na základe slovenského programu.

V Žiline sa vlastne len zopakovalo toto všetko. Chceme slobodne podľa vlastnej vôle určiť svoj budúci život v plnom rozsahu, v to počítajúc aj štátnu ústrojnosť v priateľskom spoľžití so všetkými okolitými národmi. Tu jasne vyhlásili zástupcovia HSLS, že o slovenských hraniciach sa nemôže rokovať bez Slovákov, ako to až doteraz Praha robila. Protestujeme čo najrozhodnejšie proti tomu, aby hranice Slovenska určované boli bez nás, bez plnoprávných nástupcov slovenského národa. Žiadame medzinárodnú ochranu slovenskej menšiny v cudzine.

69. Ečer ďakuje Tisovi.

Toto bola tá vlastizrada, ktorú nedávno Daxner súdil. Požiadavky, aby Slováč mal na Slovensku chlieb, aby slovenská reč bola rešpektovaná, aby nám Česi netrhali a dobrovoľne nerozdávali Slovensko.

Sotva sa skončily žilinské porady, rozozvučala sa česká tlač znova veľkým chválospevom na štátnickú múdrosť Slováčkov.

Prečo?

Česi očakávali, že v Žiline sa Slováci vyslovia alebo za pripojenie k Maďarsku, alebo k Poľsku, alebo za samostatnosť. Česi vedeli, že za 20 rokov vykonali toľko zločinov na slovenskom národe, že možno takúto rozľuku aj očakávať. Ozvalo sa im ich nečisté svedomie. Tí, ktorí tak úporne bojovali proti autonómii, si teraz oddýchlí a povedali: chvalabohu, len autonómiiu. Zo spontánneho uľahčenia českej tlače bolo jasné, že Česi by sa boli bývali cítili bezmocnými aj v tom prípade, keby sa boli ľudáci vyslovili za jednu z troch uvedených možností.

Možno povedať, že v Žiline celá ľudová strana, s výnimkou Andreja Jančeka, bola za Česko-Slovenskú orientáciu, za sotrvanie v Republike, ale, pravda, za nové usporiadanie pomerov.

V Žiline boli i predstavitelia ostatných politických strán slovenských a tiež s nadšením prijali program Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a vľiali sa dobrovoľne do nej. Prečo sa takto stalo, prezradil Teplanský v bratislavskom procese, lebo ľudákov aj naši vlastní voliči mali už radšej. "Naša československá ideológia národu nevyhovovala." Vedeli, že ich národ necháva, nuž rozhodli sa dobrovoľne spojiť.

Bola to historická udalosť v slovenskom živote a Dr. Daxner strávil veľa času, aby ju osvetlil svetlom vlastizrady, zrady národa, tak ako to chceli dodatočne mať tí istí Česi, ktorí vtedy jasali radosťou nad štátnickým rozhodnutím. To, čo sa poľakaným a od všetkých opusteným Čechom v roku 1938 zdalo štátnickou múdrosťou, to sa im v roku 1947 zdalo vlastizradou. Tí istí slovenskí evanjelickí politici, ktorí sa ponáhľali do Žiliny, ktorí so Žilinskou dohodou išli do Prahy, tí istí teraz išli svedčiť proti Tisovi a žiadali jeho hlavu.

70. Tiso ministerským predsedom prvej slovenskej vlády.

Tiso zo Žiliny oznámil telefonicky do Prahy, ako sa slovenské strany dohodly. Vláda gen. Syrového, ktorá zasedala, prijala slovenské požiadavky a Tisu vymenovala za predsedu prvej slovenskej autonómnej vlády. Tiso o tomto bol vyrozumiený telefonicky. Zo Žiliny odišiel rovno do Prahy. 7. októbra v Prahe boli menovaní ďalší členovia slovenskej vlády: Ďurčanský, Černák, Teplanský a Lichner. Traja hlinkovci a dvaja agrárnici. Tiso prevzal ešte aj rezort ministra vnútra na Slovensku.

Dňa 8. októbra sa vracala prvá slovenská autonómna vláda domov. Bola to slávna cesta. Česká tlač, ubitá Mnichovskou dohodou, zajasala znova. Do vlaku, ktorým vláda cestovala domov, v Brne vstúpila deputácia brnenskej mestskej rady, jeden z jej členov bol Dr. Ečer, miestostarosta Brna, a srdečne ďakovali Tisovi i Slovákom za vernosť, za to, že nevyhlásili samostatnosť a napriek zhoršenej situácii vyslovili ochotu zostať s Čechmi v jed-

nom štáte. To bol ten istý Ečer, ktorý v roku 1945 dal do reťazi okovať Dr. Tisu.

Bolo to slávne privítanie, ktoré sa Tisovi v Bratislave dostalo. Okrem cirkevných predstaviteľov, predstaviteľov univerzity, vojska, úradov, mesta, vítala ho nadšená masa slovenského národa.

Boly to slávne dni. Kto bol svedkom nadšenej desaťtisícovej manifestácie ľudu, očakávajúceho v Bratislave prvú slovenskú vládu, nuž ten mal i jasnú predstavu o tom, aké sily sa tu uvoľňovali.

Tiso však i v týchto chvíľach myslel na prácu. Vzdajúc hold nehynúcej pamiatke Andreja Hlinku, sľuboval, že “slovenská vláda vždy bude naplnená jeho duchom“.

“Čo sa dnes deje, je vlastne revolúcia — hovoril Tiso. — Prichádzame z revolúcie, ale nevyhodili nás na povrch sily revolučné. 6. október je ovocím historického vývoja, ovocím snáh všetkých slovenských národných buditeľov od Bernoláka cez Štúra a Hurbanovcov, cez zápasy a strádania a obete našich legionárov na všetkých frontoch svetovej vojny, až po húževnaté úsilie dnešného slovenského pokolenia.”

“Toto skvelé ovocie nesmie byť zneuctené a znesvätené nijakými známkami anarchie a rozkladu. Svoju slovenskú revolúciu sme uskutočnili nie prelievaním krvi, ale so spevom na perách. Tým sme sa zaradili medzi najvyspelejšie národy. Zachovajme si túto líniu aj naďalej. Zachovajme disciplínu a poriadok. Len ten, kto si je nie istý svojím právom, siaha k násilným prostriedkom, lebo sa obáva, že mu ujde čas a že by mohol niečo stratiť. Len

ten, kto si je istý svojím právom a svojou pravdou, vie i čakať, lebo je presvedčený, že čas pracuje za neho a že právo a pravda zvíťazí.”

“Naša pravda zvíťazila, naše právo je už v našich rukách, nedajme si ho vyrvať nepremysleným počínaním, čo by iste nastalo, keby sme sa svetu predstavili ako rušitelia občianskeho poriadku a snášanlivosti.”

“My sa mu chceme predstaviť ako národ disciplinovaný, pokojamilovný a túžiaci po svojskom živote.”

V ďalšej reči vyzýval všetkých k práci a k jednote, lebo práce je veľa, musíme naprávať chyby dvadsiatich rokov. Treba pracovať v duchu kresťanskom a národnom. “Náš nacionalizmus nikdy neznamenal nenávisť proti iným a preto i v budúcnosti si budeme brániť svoje, cudzie nechceme a každému dožičíme, čo je jeho. Ale ako malému národu tým viac nám záleží na každej slovenskej duši a na každej piadi slovenskej zeme.”

Tiso upozorňoval znova na to, na čo často upozorňoval Čechov. “My nesmieme nikoho provokovať. Preč s velikáštvom! Preč s namyslenosťou! Predstavitelia minulého režimu nahovárali národu, že sa svet točí okolo nás.”

“My zavrhneme toto velikášstvo a nechceme nič ako plniť rozkaz Boha, ktorý, keď nás tu stvoril, káže nám aj tu žiť. Malý národ, ako je náš, môže svetu imponovať len mravnou silou, kultúrou a charakterom. Z toho nasleduje, že aj každá budúca vláda musí pestovať slovenský charakter.”

Tiso už v tejto prvej reči sľúbil, že jednou z prvých povinností jeho vlády bude starať sa o sociálne otázky. Naša politika nebude

socialistická, ale sociálna. My nebudeme stavať ľudí proti sebe, ale ich budeme vychovávať k svornosti a k porozumeniu. Prácu všetkým, hovoril, to je základ našej sociálnej politiky. Prácu primerane honorovanú; vyslovil sa proti bezpracovným dôchodkom. Len práca môže byť platená. Kapitalista si musí uvedomiť, že on je vlastne len správcom majetku, ktorý patrí národu, aby každému dal chlieb a prácu.

“Kresťanského režimu — hovoril Tiso — sa nikto nemusí báť. Nebude sa siaháť k retorziám, bude milosrdný, nebude sa opičiť po cudzích teóriách a vzoroch, ale keby sa mu prichodilo brániť, bude vedieť aj útočiť a vyženie zo skrýš všelijakých potuteľníkov. Kresťanstvo je láska k bližnému, ale kresťanský režim bude vedieť aj zahnať všetko, čo pre národnú vospolnosť znamená nebezpečenstvo. Toto sme urobili, keď sme zakázali komunistickú stranu, lebo sme chceli ukázať, že rozvrat nebudeme trpieť.”

Niet miesta, aby sme porovnávali reči víťazstvom opojených Tisových protivníkov z roku 1945, keď ešte aj senior Šenšel v Národnej rade volal po šibeniciach, nehovoriac už o Benešových rečiach, ktorému krv tiekla z úst, ak sa len v reči dotkol svojich protivníkov. A bude raz iste zaujímavé porovnať počet podpísaných rozsudkov smrti jedným i druhým, počet žalárovaných v jednom i druhom režime, počet o majetok okradnutých Slovákov v jednom i druhom režime.

Kým predstavitelia dnešného režimu usporiadali divoký pohon proti všetkým protivníkom, zatiaľ Tiso 8. novembra orga-

nizuje po celom Slovensku nedeľu sbratrenia a sjednotenia sa všetkých Slovákov. Je iste zaujímavé, že starý režim v týchto rečiach nenapadali ani tak rečníci Hlinkovej strany, ako ho napádali rečníci nedávno ešte vládnych československých strán.

O čo išlo Tisovi?

Aby prestal zápas 20 politických strán na Slovensku.

71. Nedeľa sbratrenia.

Vlny nadšenia sa niesly Slovenskom. Priehrady budované českými politickými stranami sa rúcaly a skutočne stál tu sjednotený a ucelený národ slovenský. Po celom Slovensku sa usporiadaly manifestácie sbratrenia a sjednotenia.

Iste bolo zaujímavé, ako sa nedávni reprezentanti československých strán verejne kajali zo svojho poblúdenia. Verejne vyznávali, že ich strany nepostupovali dosť rázne a energicky v obrane slovenských záujmov. Zatracovali čechoslovakizmus, odriekali sa ho a nadšene volali svojich stúpcov, aby sa pripojili k tomuto novému masovému slovenskému hnutiu, lebo to žiada od nás záujem Slovenska. Medzi nimi bol ešte i Vavro Šrobár.

Tiso večer prehovoril do rozhlasu o význame tejto udalosti. Povedal:

“Týmto faktom prestáva bratovražedný boj medzi Slovákami a odo dneška je tu len jedna strana a sjednotený slovenský národ. Týmto sa splnily odveké túžby slovenského národa.

Slovenský národ sa sjednotil v duchu Bernolákovom a Štúrovom, v duchu Moyzesa a Kuzmányho, v duchu Hlinkovom a Rázusovom.

Triedne rozdiely prestaly a je tu len národ, jednotný slovenský národ. Odo dneška musí byť záujem jednotného slovenského národa najvyšším zákonom všetkých Slovákov. Kto sa proti jednotnej vôli slovenského národa postaví alebo previní, stane sa nepriateľom a zradcom slovenského národa, a s tým národ zúčtuje nemilosrdne. V tejto slávnostnej historickej chvíli vyzývame všetkých Slovákov a Slovenky, aby túto jednotu slovenského národa radostne prijali a aby sa aj vo svojich srdciach ako Slováci sjednocovali. V slovenskej národnej jednote je naša sila, naša záchrana a naša budúcnosť, a v tejto jednote je aj záchrana našich bratov Slovákov v zahraničí.”

“Zabudnime na všetko — hovoril Tiso —, čo nás delilo v minulosti, spojme sa všetci svorne za krajšiu budúcnosť Slovenska a slovenského národa. Prácou a jednotou zachováme si to, čo už máme, a húževnatou prácou a svornosťou vydobijeme si to, čo pre budúcnosť slovenského národa ešte potrebujeme. Preto, Slováci a Slovenky, dajme sa všetci do práce za slobodu a za lepšiu budúcnosť slovenského národa. Sjednotení zvíťazíme, rozdrobení padneme.”

Takto nastupoval Tiso úrad ministerského predsedu Slovenskej krajiny. Sebavedome, kladúc dôraz na prácu, šetrnosť, ale najmä na svornosť. V každej svojej reči zdôraznil nutnosť spolupráce katolíkov a evanjelikov, vždy zdôraznil historický zák-

lad nášho zápasu, vo svojich príkladoch nevyhýbal sa veru menám vynikajúcich dejateľov slovenských evanjelikov.

Boly to radostné chvíle, aké sa zriedkakedy v živote národa opakujú. Ale po radosti sjednotenia nastalo to najťažšie v našom živote, bolo treba dať do poriadku i južnú hranicu, ktorá sa rozsypávala, bolo treba dokončiť rokovania, ktoré Beneš pred svojím odchodom začal a ktoré nedokončené zanechal svojim nástupcom. A to bola najťažšia práca v Tisovom živote. Pod úderom mníchovského rozhodnutia rozsypaly sa všetky politické strany v ČSR. Ani jedna ho neprežila. Jediná Hlinkova slovenská ľudová strana i v týchto časoch dostáva zadosťučinenie za tvrdý, nekompromisný a statočný boj. Po Slovensku sa začínajú organizovať Národné výbory a Hlinkova garda. Nebolo vešania, nezaplňli sme 80 žalárov, chceli sme sa zbaviť cudzích a potom na tom našom chceli sme vládnuť svorne všetci spoločne. Autonomia bola výsledok zápasu HSLS, ale nielen pre ľudákov, ale pre všetkých Slovákov. Len malá grupa slovenských evanjelikov nevedela sa spriatelíť s Hlinkovým menom. Ťažko im bolo priznať, aby i oni uznali zásluhy mŕtveho vodcu slovenského národa. Ale, pravda, najmä ťažko niesli, že padá ich dvadsať rokov budovaná nepostrádateľnosť a výlučnosť v slovenskom živote, nemohli sa spriatelíť, že na Slovensku i katolíci sa dostávajú k slovu a k primeranému vplyvu. Ale situácia bola taká, že radšej sa utiahli, mlčali a čakali na chvíľu, kedy budú môcť začať rozleptávať. Slovenská vláda však kategoricky žiadala, aby si česká vláda zo Slovenska vzala prvú dávku 9.000 českých zamestnancov, lebo zbaviť sa Čechov to bola prvá podmienka slovenskej konsolidácie.

XI.

Komárno — najsmutnejšia Tisova cesta.

72. Tiso a Kánya v Komárne.

Ale sotva odznely tieto reči, utišujúce vášne, vzniklé dlhou krivdou, slová o povinnosti kresťanov odpúšťať, slová a výzvy k disciplíne, ale najmä výzvy do roboty, v celej svojej hrôze otvárala sa pred Tisom brána, ktorú Beneš otvoril ešte pred odletom a vzdaním sa, nutnosť rokovania s Maďarmi.

Tiso na prvom zasadnutí ministerskej rady v Prahe zdôraznil, že o tejto otázke bez nás Praha nesmie hovoriť. Ešte ani nevládal prevziať vládne veci, už musel odísť do Komárna.

Na prvom zasadnutí sotva odznely zahajujúce formálne reči, maďarský delegát minister Kánya hovoril, že veď v hlavných otázkach sme sa už aj tak dohodli, ide len o problémy vedľajšie. Pražská vláda naše tri požiadavky už i tak prijala.

“Aké požiadavky?” pýta sa prekvapený Tiso.

“Vy neviete? Vás Praha neinformovala?” odpovedá Kánya.

Kánya z maďarských spisov vytiahol dokumenty o tom, že Beneš Maďarom sľúbil odstúpiť bezmála všetko, čo Maďari chceli, sľúbil im, že ihneď môžu v týchto krajoch začať činnosť ich policajti.

“O tom ani reč nemôže byť”, odpovedal Tiso. “Aby som vám dokázal, že sa chcem s vami dohodnúť, prepustíme vám ihneď dve miesta. Ale Praha nemala právo zo slovenského dávať, čo si Praha dohodla, to neplatí.”

“Čo vy viete o tom?” pýtal sa Tiso Dr. Krnu, ktorý tu zastupoval pražské ministerstvo zahraničných vecí. “Máte tu tie spisy, ktoré sa veci týkajú?”

Krno nemal. Krno nielenže nemal spisy, ale Praha ani nič nepripravila na obranu slovenských záujmov a Slováci nemohli pripravovať, lebo veď ani nevedeli, aké sú maďarské požiadavky a ani nemali možnosti pustiť sa do práce.

Tiso videl, že tu bude dôležitou vecou preťahovať veci tak dlho, až sa spracujú Nemci i Taliani, ktorí boli pánmi Strednej Európy, a takto sa vari dá ešte niečo zachrániť. Maďari žiadali Vajnory, hranica mala ísť pod Trnavou, žiadali Nitru, Bystricu a iné a iné kraje.

Na Tisove ostré slová odpovedal Kánya a pýtal sa Tisu, v akej funkcii sedí na konferencii, či ako zástupca pražskej vlády, alebo či ako ministerský predseda Slovenskej krajiny. Lebo ak ako min. predseda Slovenskej krajiny, on ako minister zahraničných vecí nemôže s ním rokovať, on rokuje len s pražskou vládou. Kánya sa vyslovil, že Maďari budú žiadať plebiscit na Slovensku, aby sa vraj Slováci vyslovili, či chcú patriť do Maďarska alebo do ČSR.

Tiso odpovedal ostro: “Len sa vy do našich slovenských vecí nestarajte. Na to som tu ja. Tu pred vami sedím ako zástupca pražskej vlády, tak ako to plnomocenstvá dokazujú.”

Bol to tuhý, nervy zožierajúci zápas vo vedomí, že v širom svete my Slováci nemáme ani jedného priateľa, ktorý by nám bol ochotný pomáhať. Vedeli sme, že sme odkázaní len na seba a proti nám sú víťazstvom spití Maďari, namýšľajúci si, že Slováci chcú do Maďarska. Boli veľmi prekvapení, keď v Komárne sa stretli s takým tuhým odporom Tisu a Ďurčanského. Horthy pri istej príležitosti hovoril, že do Komárna Maďari verili, že Slováci na kolenách budú prosiť Maďarov, aby ich vzali. Maďari, ako vidno, uverili českej propagande, ktorá z každého autonomistu robila maďaróna. “Po Komárne sme však mali jasno — hovoril

Horthy — a Slováci i keď budú na kolenách, budú sa biť, aby sa k nám nedostali.”

Keď sa Maďari začali odvolávať na maďarské štatistiky, Tiso im odpovedal, že má dojem, že každý z nich, čo tam boli, bol aspoň raz ak nie viackrát zapísaný v ich štatistikách ako Maďar. “Kto sa nás v gymnáziu pýtal na to, akej sme materinskej reči? Hovoríte maďarsky, nuž ste Maďari, také boly vaše štatistiky. Tu sa s nimi neoháňajte, neveríme im, sú falošné.”

Dohoda bola nemožná. Maďari si boli istí svojho víťazstva, revizionistická propaganda systematicky prevádzaná 20 rokov, priateľské vzťahy nielen k Taliansku a Nemecku, ale aj k Anglicku, podpora revizionistických snažení ešte aj v Amerike, opájalo ich pocitom absolútneho víťazstva. Ich rozhlas zúrilo od rána do noci, desiatky manifestácií s výkrikmi “fegyverbe”, do zbrane, a napadnúť Slovensko a vziať si všetko, naznačovali najlepšie náladu na druhej strane Dunaja. Najmúdrejšou politikou bolo v týchto chvíľach nerobiť si ilúzie, ale zachraňovať to, čo sa zachrániť dá. Nepodceňovať sily, usilovať sa položiť, ako to Tiso hovoril, plot okolo nášho, hoc menšieho, ale nášho a tam dokázať to, čo vieme. Stiahnuť opasok, uskromniť sa, ale so z mnohonásobenou energiou pracovať.

Pravda, získať si aj za hranicami priateľov a potom v pokojnom dobrom susedstve žiť si na vlastnom.

V takomto ovzduší sa konaly komárňanské porady. Jeden z účastníkov, Anton Granatier, aj v časoch puču v Čase napísal: Tiso a Ďurčanský v Komárne tak bránili slovenské záujmy, ako ich mohli brániť len najstatočnejší Slováci.

Vari väčšiu pochvalu ani netreba.

Napokon o tom, o čom sme sa nemohli dohodnúť, rozhodli vo Viedni v arbitráži dve z mníchovských veľmocí, Nemecko a Taliansko. Maďarsko už tu malo v Taliansku najlepšieho spojenca a len zásluhou grófa Ciana Maďari dostali toľko.

73. Po viedenskej arbitráži.

Boly to strašné chvíle pre národ a vari najstrašnejšie pre tých, ktorí jeho liace mali v rukách. Pamätám sa ako dnes na večer 2. novembra, na ten najstrašnejší deň Dušičiek. Neskoro večer, už bola tma, priamo z Viedne prišiel Tiso rovno do budovy rozhlasu. Vítal som ho v bráne. Stisol mi ruku. “Budete vy teraz robiť iredentu. Spravodlivú slovenskú iredentu!”

Odprevadili sme ho do prednáškovej miestnosti, sadol si a pripravoval a korigoval si ešte vari jednu z najťažších svojich rečí. Triasol sa mu hlas pohnutím a smútkom, keď začal hovoriť. Bolo vidno, že sa strašne premáha, aby sa nerozplakal. Ale každým slovom mu tvrdla reč.

“Osudy národa slovenského — začal Tiso — dostaly sa do slovenských rúk vo chvíli, keď 20-ročná politika priniesla štát k úplnému rozkladu tak na poli vnútornom, ako aj — a to predovšetkým — na poli medzinárodnom. Slovenská vláda mala možnosť zachrániť len to, čo sa ešte pre slovenský národ zachrániť dalo.”

“Na poli medzinárodnom — hovoril Tiso — museli sme napäť všetky sily, aby sme pre národ slovenský zachránili takú územnú základnicu, na ktorej sa môžeme v každom ohľade vyvíjať.

Právom sme dúfali, že sa nám podarí dosiahnuť s hľadiska etnického spravodlivé riešenie a že hranica slovensko-maďarská určená bude v duchu dohody mníchovskej. Zodpovednosť za to padá predovšetkým na tých politikov, ktorí za posledných dvadsať rokov rozhodovali bez našej účasti a vôle o našom osude. Tak sme sa stali obeťou nespravodlivosti. Preto náš národ, i keď nie vinou vlastnou, stal sa objektom, predmetom, dostal sa do polohy, v ktorom sa rozhodovalo o ňom ako o porazenom nepriateľovi bez neho, a teda proti nemu, často i v rozpore s princípom etnickým. Veľmoci rozhodly: nič sa nedá robiť iba skloniť hlavu a pracovať. Ale nikto nám nemôže zabrániť, aby sme svetu neoznámili, že na slovenskom národe spáchaná bola veľká krivda. Veď kým podľa trianonského diktátu sotva šesť percent maďarského národa muselo žiť na Slovensku, zatiaľ podľa novej úpravy hraníc takmer 20 percent slovenského národa bude musieť žiť v Maďarsku.”

Tiso uistil národ, že podľa informácií odborníkov aj zmenšené Slovensko dá dosť chleba slovenským deťom, aby sa preto nebáli, aby každý na svojom mieste si vyhrnul rukávy a pracoval, a najmä vyzval slovenskú inteligenciu v odtrhnutých krajoch, aby neopúšťala národ, aby vytrvala na svojom mieste. Lebo môžu nás rozdeľovať hranice, ale duch náš bude vždy spoločný a tento duch bude nám zárukou, že slovenský národ nezahynie.

Takto bránil Tiso slovenskú zem vtedy, keď tí, ktorí ho dnes súdili a popravili, mlčali, keď sa utiahli, keď krížom slamky nepohli v záujme lepšieho a krajšieho slovenského života.

74. Tisov optimizmus v modlitbe.

Boli sme doráňaní, cesty i železnice sme mali odtrhnuté hranicami. Bolo vidno, že všetko smerovalo k tomu, aby slovenský národ prinútili na kolená, aby nás prinútili prosiť Maďarov o pričlenenie, lebo my nemôžeme takto žiť.

Hovoril som vtedy často s Tisom o tejto problematike.

“A nie — hovoril Tiso. — Práve preto nie. I noc musíme premeniť v pracovný deň, pracovať a len pracovať a dokázať, že sme životaschopní, a ak nám Pán Boh pomôže, dokážeme to!”

Tiso veril dvom veciam: Bohu a práci. A prácu si predstavoval len v jednote, v spolupráci všetkých, celého slovenského národného spoločenstva. Treba podať ruku, privítať treba každého, kto chce na statočnom diele pracovať. Kto vykoná viac, ten viac zaváži v našom spoločenstve.

Vo chvíľach tak ťažkých, aké sa privalily na národ, národ potreboval vodcu čistého charakteru, veriaceho, optimistického a sjednocujúceho do práce za Boha a národ.

V Tisovi národ našiel takého vodcu. Rozsieval optimizmus i v najťažších chvíľach. Keď všetci strácali hlavu, on aj vtedy si vedel udržať rovnováhu a istú dávku optimizmu.

“Kde to beriete?” pýtal som sa ho raz.

“Mám zázračnú knihu”, odpovedal s úsmevom. Položil na ňu ruku, ležala mu na stole. Breviár. “Keď sa cez ňu hodinku človek porozpráva s Bohom, nuž uvedomí si, že život je utrpenie, že

prináša kríž a že ho treba trpezlivo niesť. Uvedomí si, že je tu Boh a on riadi naše kroky.”

D.

Po vítězství v práci.

XII.

Obnovenie slovenskej samostatnosti.

75. Odmontovať 6. október.

O niekoľko týždňov po týchto dramatických udalostiach sotva sa hladina verejného života troška upokojila a keď slovenská vláda z Bratislavy a i zástupca Slovenska v pražskej vláde minister Sidor začali naliehať, aby sa teraz už vážne postavil náš pomer na nový základ, najmä aby si Česi svojich ľudí zo zmenšeného Slovenska stiahli späť do českých krajín, nastáva vytriezvenie a začína sa znova zjavovať odpor v českých ľuďoch.

18. novembra 1938 po reči Dr. Sokola parlament prijal návrh zákona o autonomii Slovenska. 144 hlasov dostal tento návrh a len 25 komunistov hlasovalo proti.

Dňa 30. novembra bol vyvolený 272 hlasmi za prezidenta prezident Najvyššieho správneho súdu Dr. Hácha a složil prísahu na pozmenenú ústavu Republiky. Len 39 poslancov nehlasovalo na Háchu.

Čoskoro sa ukázalo, že Praha už obanovala, že privolila takto usporiadať pomery. Českí zamestnanci, ktorí museli opustiť Slovensko, štváli českú verejnosť proti Slovákom a Praha chcela dokázať, že ona mala pravdu, keď tvrdila, že Slovensko je ne-sebestačné a na Slovensko ona musí doplácať. Nervy štátu boli stále v Prahe a preto, aby to mohli dokazovať, príležitosti bolo veľa.

Najskôr chcela dostať pražská vláda zmocňovací zákon, pomocou ktorého by mohla robiť zmeny ešte aj v ústave. Každý vedel, načo Praha takýto zákon potrebuje.

“Boly to urputné boje”, referoval o nich na s jazde Tiso, “v ktorých pri každej príležitosti sa len jasnejšie ukázala neúprimnosť Prahy a ukázalo sa nad slnko jasnejšie, že donútením urobili to, čo urobili, a preto sa z toho chcú dostať von.”

Pretože Slováci už Čechov poznali, neverili im, odhlasoval sa síce aj zmocňovací zákon, ale tak, aby Praha na Slovensku podľa neho nemohla robiť žiadne pražské poriadky. Zákony a nariadenia slovenskej vlády v Prahe držali dlho, v prezidentskej kancelárii s nimi manipulovali, vládne nariadenie, ktoré mal prezident podpísať, posielali mimovládny kruhom na Slovensku. Prichádzali i českí generáli a chceli sa zmocniť u nás žandárstva a polície.

A najmä najviac ťažkostí robili na poli hospodárskom. Dňa 18. decembra byly na Slovensku poslanecké voľby a v januári zasadol prvý raz zákonodarný snem slovenský.

Ale čím viac prekážok robila Praha, tým väčšie odhodlanie bolo na Slovensku. Slovenská vláda vypísala prvú pôžičku hospodárskej obrody Slovenska a Vtedy Tiso hovoril:

“Pôžička je prvou skúškou štátotvornosti slovenského národa. I keď nám nebolo súdené, aby sme sa osvedčili, či sme schopní za svoj štát život dávať, tie udalosti, ktoré sa odohrávaly na niektorých úsekoch nášho pohraničia dokázaly, že hodnotíme svoju štátnosť tak, že i bojovať chceme za život a slobodný vývin nášho štátu.”

“Čo nebolo dané od tisícročia ani jedinému slovenskému pokoleniu, to čaká našu generáciu: budovať a dobudovať svoj vlastný slovenský štát.”

Tiso vysvetlil, že sa nám toľko nahovárало, že nie sme schopní sa sami udržať a spravovať, že napokon sme tomu aj my mnohí uverili. Tu je prvá skvelá príležitosť ukázať nežičlivcom, že je to omyl. Práve teraz, keď mnohí nežičlivci usilujú sa všetkými podkopnými prácami nám to dokázať, keď nám zo spoločných zásob nechcú dať to, čo je naše, keď chcú vyvolať ťažkosti, aby dokázali, že nie sme zreli, nuž tu je príležitosť ukázať celému svetu pravú tvár národa. Vieru vo vlastný štát musíme dokázať obetavosťou. Vyslovil sa, že:

“Slovenský národ túto vieru má: veríme, že sme schopní mať a udržať si svoj štát, preto i obetujeme za svoj štát, čo tento od nás žiada a očakáva, aby sme dokázali, že chceme mať svoj štát a záleží nám na tom, aby tento náš štát hneď od prvopočiatku chodil na vlastných nohách.”

Tiso pojem slovenského štátu vysvetlil obsírne v prvom vládnom vyhlásení dňa 21. februára 1939.

Slovenský štát podľa Tisu musí byť nový, to znamená, že nesmie byť šovinisticko-nesnášlivým, musí rešpektovať práva všetkých národov, musí to byť štát slovenskej tradície. “Budujeme vlastný štát, aby sa slovenský národ mohol v rámci tej mocenskej organizácie uplatniť v rodine ostatných národov. Štát je usmerňovateľom, ale nie monopolným vykonávateľom individuálneho podnikania.” Vyslovil sa proti štátnej totalite, ale za totalitu národa.

76. Marcové udalosti.

Vyhlásenie Dr. Tisu vyvolalo živý ohlas vo verejnosti, a najmä českej, lebo v ňom ani raz nehovoril o ČSR. Vykladalo sa to ako Tisovo úsilie uskutočniť čím skôr samostatný štát. Nebolo to Tisovým plánom, aspoň nie v tak krátkom čase, ako sa to stalo. Tiso chcel pripravovať veci k tomu, aby národ po istom vývine mohol dospieť i k tomuto stupňu, aby mohol vyhlásiť štátnu samostatnosť, ak to jeho život bude vyžadovať. Všetkým tým, čo robil a podnikal, chcel v národe a štáte sebavedomie slovenské pestovať a zvyšovať.

Ministerská rada 6. marca rozšírená o predsedníctvo snemu rovnako hovorila v tomto duchu, nesúhlasila so stanoviskom Machovým, ktorý hnal veci na lámanie chleba a hovoril o štáte ako o diele najbližších hodín. Aj ministerská rada rozhodla sa za budovanie slovenskej štátnosti evolučnou cestou.

Ale v ten deň začína v našom živote nová rušná epocha, podobajúca sa v mnohom septembrovým dňom. Nemci chceli zlikvidovať ČSR. Na jednej strane ubezpečovali Čechov, že si môžu vnútorné otázky so Slovenskom rozriešiť tak, ako to oni chcú. Vedia, ako Česi rozmýšľajú, takto ich nepriamo povzbudzovali k ostrému protislovenskému zásahu a k pokusu zlikvidovať autonómiu a vyvolať na Slovensku nepokoje, do ktorých potom budú môcť oni zasiahnuť. Česi to napísali otvorene: “Hlinkovci sa veľmi mýlia, ak si myslia, že Ríša je na ich strane. Ona je na strane českej.”

Dňa 6. marca navštívil Seys-Inquart Tisu i Sidora a keď mu Tiso dokazoval, že sa k samostatnému štátu dostaneme vývojom,

pripadne roznetom, Seys- Inquart poprel túto možnosť a hovoril, že jedine skokom.

7. marca začali v kasárňach odzbrojovať slovenských vojakov. Praha sa dozvedela, že Göring povedal slovenským ministrom, že ak sa Slovensko osamostatní, Nemci ho budú podporovať aj hospodársky. Chvalkovský sa pýtal na nemeckom vyslanectve, čo je na veci pravda, odpovedali, že Göring takéto ubezpečenie nikomu nedal. Praha stratila hlavu. Sidora v Prahe zaistili na niekoľko hodín, potom mu Hácha oznámil, že Tisu pozbavil vlády. Sidor protestoval proti tomuto rozhodnutiu a odišiel na Slovensko.

Na Slovensku to vrelo. Česká polícia začala zatvárať ľudí, nerešpektovala ani poslaneckú imunitu a 10. marca pokúsili sa českí generáli o puč. Tým bol osud ČSR spečatený.

Dňa 11. marca večer niekoľkí Nemci navštívili Karola Sidora a oznámili mu, že nadišla chvíľa, aby mohla byť vyhlásená samostatnosť Slovenska. Ríša bude Slovensko i hospodársky podporovať, dve divízie vojska stoja k dispozícii. Sidor znova odmietol, lebo sa necítil morálne zaviazaným, aby on vyhlasoval samostatnosť. V ten deň večer Hácha menoval novú slovenskú vládu v čele s Karolom Sidorom.

Sidor ešte v noci prehovoril k národu, žiadal, aby poriadok nikde nebol porušený, odkaz Andreja Hlinku splníme. “Jeden duch a jedna snaha nás bude viesť všetkých a to tá, ktorú sme 6. októbra minulého roku v Žiline tak manifestačne pred celým svetom vyjadrili”, hovoril Sidor.

V ten deň neskoro v noci navštívili Sidora Bürckel a Dr. Kepler. Rozhovor bol dramatický. Keď Bürckel položil Sidorovi otázku, či je za samostatné Slovensko, odpovedal:

“Áno, som, je ono v mojom programe. Ohľadom času a príprav musí byť smerodajná mienka moja. Ja mám sto a sto najlepších slovenských ľudí zavretých, najprv musím tých vyslobodiť a tak ako som to hovoril pred chvíľou v bratislavskom rádiu, za ich pomoci nastoliť silnú vládu na Slovensku. Neprijal som nič od Prahy, som vojakom slovenského národa a ako taký plním presne rozkazy predsedníctva strany a predsedníctva snemu, používajúc svojej funkcie k tomu, aby som svojim zavretým bratom pomohol z väzenia a doniesol pokoj a poriadok na Slovensku.”

77. Tiso v Berlíne.

Dňa 12. marca Tiso, ktorý bol doma v Bánovciach, dostal tam z Berlína pozvanie, aby prišiel a navštívil Hitlera. Na druhý deň, t. j. 13. marca skoro ráno už bol v Bratislave. Zasadlo predsedníctvo strany a rokovalo o pozvánke. Tiso referujúc na sjazde strany o tomto povedal:

“Vybral som sa ihneď do Bratislavy a dal som sa do styku s vládou, a dal som sa do styku s členmi predsedníctva, ktorí v Bratislave bývajú a oznámil som im autenticky overenú skutočnosť, že áno, pozvánka nie je fiktívna, ale skutočná, aby rozhodli, či mám ísť a či nie. Rozhodlo sa zrejme, že pozvaniu musím vyhovieť. A tak som sa v sprievode kolegu Štefana Daniheľa vybral do Berlína.”

Ihneď po príchode do Berlína Tiso bol prijatý ministrom zahraničných vecí von Ribbentropom. Raz, už v emigrácii, pýtal som sa Tisu na dojem, aký táto audiencia v ňom zanechala. Rozpovedal mi to podrobne. V obrovskej miestnosti konferovali len oni dvaja. Ribbentrop sedel v kútiku veľkého divána, díval sa hore, ruky založené na prsiach. Keď mi povedal, o čo ide — hovoril mi Tiso —, presviedčal som ho vari hodinu, že my veru ešte nie sme pripravení na samostatný život. Neverili sme síce českým štatistikám o doplácaní na Slovensko, ale dlhá dvadsaťročná propaganda predsa v nás zanechala čosi, báli sme sa samostatného života. Dvadsaťročný život nás pripravil na autonómiu a predpokladal som, že budeme potrebovať ešte niekoľko rokov, aby sme sa pripravili na samostatnosť, lebo veď na vedúcich miestach v štáte sme nemali ľudí a mal som vážne obavy, že to nepôjde.

“Ribbentrop mi povedal, že sú isté príležitosti v živote národa, ktoré sa už neopakujú, tu je jedna pre vás. Nútiť vás nebudeme, ale potom stratíme záujem na ďalšom osude Slovenska. Československá republika bude zlikvidovaná.”

“Videl som jasne situáciu, nuž nebolo čo vyberať, rozhodol som sa; a keď som sa rozhodol, zaumienil som si, že ukážeme svetu, že to pôjde.”

Tiso potom neskoro večer rokoval s Hitlerom a z Berlína vyzval Háchu, aby telegraficky svolal snem na dopoludnie 14. marca, a Sidora, aby pripravili v Bratislave všetko potrebné na zasadnutie snemu.

Tiso odletel z Berlína a 14. marca ráno už bol v Bratislave. Zreferoval patričným inštitúciám strany a 3 minúty pred 11. hodinou začala sa historická schôdzka snemu Slovenskej krajiny.

78. Vyhlásenie samostatnosti.

Zasadnutia sa zúčastnilo 57 poslancov a všetci členovia vlády. Predsedal Dr. Mederly a po odbavení formalít vyhlásilo sa ďalšie rokovanie snemu za dôverné, načo bolo na 5 minút prerušené a po prestávke prvý sa prihlásil k slovu ministerský predseda Karol Sidor. Podľa stenografického záznamu, ktorý bol až do nedávna tajný, povedal toto:

Ministerský predseda **Sidor**: “Slávny Snem! Vo vážnych a historických chvíľach predstupujem pred vás, páni poslanci, aby som vám podal stručný prehľad udalostí. Dekrétom prezidenta Republiky zo dňa 9. marca t. r. pozbavená bola vláda Dr. Tisu svojej funkcie s výnimkou dvoch ministrov, ktorí boli poverení vedením všetkých vládnych vecí na Slovensku do tých čias, kým sa nová vláda neutvorí. Ako námestník predsedu ústrednej vlády dozvedel som sa o tomto fakte z úst prezidenta Republiky 9. marca o 12. hodine v noci. Teda ako o hotovom fakte. Po oznámení složil som protest proti takémuto postupovaniu a povedal som prezidentovi Republiky, a o hodinu neskôršie aj predsedovi ústrednej vlády Rudolfovi Beranovi, **že sa solidarizujem so slovenskou vládou a svoje miesto v ústrednej vláde opúšťam.**”

“Po ďalšom rozhovore svoju demisiu urobil som odvislou od usnesenia porady s mojimi politickými priateľmi v Bratislave. Do Bratislavy došiel som na druhý deň v piatok, 10. marca večer, kde som sa zúčastnil porady užšieho predsedníctva strany a predsedníctva Slovenského snemu. Tieto dve reprezentatívne a rozhodujúce fóra slovenského národa rozhodly, aby som demisiu nepodával, naopak, aby som prijal i kandidatúru na funkciu

predsedu slovenskej vlády vtedy, keď by navrhovaná nami osoba Dr. Jozefa Tisu nemohla byť akceptovaná. Majúc toto pred sebou, na mieste v piatok v noci o 12. hodine napísal som osem bodov svojich podmienok, pod ktorými som ochotný ujať sa predsedníctva vlády a to vtedy, keď tieto moje podmienky budú v ustálený čas splnené. Predsedníctvo Slovenského snemu odišlo do Prahy a tam ústavnými činiteľmi bola schválená a potvrdená moja vláda.”

“Ja sám som do Prahy nešiel, sľub som nesložil, dekrét som nedostal, ale majúc úplnú dôveru predsedníctva strany a predsedníctva tohoto zákonodarného Snemu, ujal som sa moci a plnil som podmienky, pod ktorými som predsedníctvo vlády prijal. Šlo mi menovite o prepustenie slovenských ľudí z väzenia a z internovania. Veľká čiastka týchto je už na Slovensku a iní dochádzajú oslobodení znova medzi nás. Včera som zariadil, aby činnosť celej armády bola usmernená slovenskými dôstojníkmi ako dôverníkmi slovenskej vlády pri všetkých vojenských formáciách na Slovensku. Súčasne krajinský vojenský veliteľ dostal príkaz od ústavných činiteľov z Prahy, aby nezačal nijaké vojenské akcie na Slovensku, iba vtedy, keď tomu ja, ako predseda slovenskej vlády, dám rozkaz.”

“Udalosti vyvíjaly sa rýchlym tempom. Moje sily už-už sa vyčerpávaly, ale držal som situáciu na Slovensku tak, aby netiekla slovenská krv a aby sme znovu mohli prísť do riadnych pomerov, ako sa na jeden uvedomelý a sebavedomý národ patrí.”

“Konštatujem ešte raz ten fakt, že predošlá vláda bola protiústavne zmenená. Moja vláda však vyšla presne podľa ústavy a z vôle na to kompetentných slovenských politických orgánov ako reprezentantov národa. Predstupujem pred vás, páni poslanci, a

oznamujem vám, že vzhľadom na zahraničnú situáciu nie som ďalej v stave so svojou vládou vykonať to, čo som vykonať chcel. Preto **v mene celej vlády podávam slávnemu Snemu demisiu.** V túto chvíľu oznamuje sa toto moje rozhodnutie aj ústavným činiteľom do Prahy a tým krátku činnosť svojej vlády vyhlasujem za skončenú.

“Páni poslanci, prosím vás o jednotnosť, sebavedomosť, o vzájomnú dôveru, lebo len tak budeme môcť z dnešnej ťažkej situácie dostať náš slovenský národ do pomerov konsolidovaných, pevných a stálych. Buďte presvedčení že s celou svojou vôľou a silou budem podporovať všetko na čom sa vy dohodnete. Nech žije slovenský národ, nech žije slobodná Slovenská krajina!” (Potlesk.)

(Predsedania ujíma sa predseda Snemu Dr. Martin Sokol.)

Predseda **Dr. Sokol:** “Ďalej sa prihlásil k slovu pán poslanec Dr. Jozef Tiso. Dávam mu slovo.” (Potlesk.)

Poslanec **Dr. Jozef Tiso:** “Slávny Snem! Po vzrušujúcich udalostiach minulého týždňa v Bratislave a po Slovensku sa odohrávšich, v noci zo dňa 12. marca na 13. marca bolo mi doručené pozvanie pána ríšskeho kancelára Adolfa Hitlera, ktorý ma volal do Berlína na návštevu. Dostanúc toto pozvanie v noci, ihneď som sa odobral do Bratislavy, aby sme sa o veci poradili. V Bratislave po porade s našimi tu sa nachádzajúcimi činiteľmi a s tými, ktorých sme tu mohli nachytró pozvať, rozhodli sme sa o tomto pozvaní tak, ako to záujem vyžadoval, to jest, že do Berlína odcestujem. Na základe tohto rozhodnutia vybral som sa do Berlína, kde sme došli v pondelok podvečer.”

“Referujem o tejto veci dosť dopodrobna, referujem bez rečníckeho páthosu, sucho, aby som zachytil všetky tie historické

udalosti a všetky tie momenty, ktoré pri našom terajšom rozhodovaní do úvahy prichádzať majú. V Berlíne prijatý som bol so všetkými poctami suverénnej hlavy slobodného štátu. (Potlesk.) Hneď po príchode bol som prijatý na audiencii ríšskym ministrom zahraničných vecí, šľachticom von Ribbentropom. Budem sa snažiť podľa značiek, ktoré som si v rozhovore s ním naznačil, aspoň úryvkovite **REPRODUKOVAŤ** obsah tohto rozhovoru. Pán minister zahraničných vecí von Ribbentrop hneď nadviazal na naše rozhovory, ktoré sme mali spoločne v Mníchove a vo Viedni a poznamenal pri tom, že je si dobre vedomý toho, že viedenské rozhodnutie nechalo v nás nejaké trpké spomienky, že napriek všetkej dobrej vôli s jeho strany, aby sme udržali Košice. Košice padly a musely byť odstúpené Maďarom. Ale poznamenal, že Nemecko, čo mohlo urobiť v prospech a v záujme Slovenska, že to urobilo a keby bol býval lepšie informovaný o slovenskom národe, isteže by sa boli vynasnažili v jeho prospech ešte viac urobiť. Bohužiaľ, vy ste — pokračoval pán minister von Ribbentrop — neboli známi vo svete a tie informácie, čo sme mali o vás, boli kusé. Robil som, čo som mohol na základe tých posledných dojmov, ktoré som získal, a potom, myslím, uznáte, že zástoj môj niesol sa voči Vám tónom kladným. Odvtedy časy sa mienaly. Samému pánu ministrovi Chvalkovskému sme opätovne povedali, že v Čechách vládne i naďalej Benešov duch, zdôraznili sme mu to všetko do dôsledností a upozornili sme ho, že Mníchovská dohoda nie nato bola robená, aby Benešov duch ďalej žil a vládnuť, ale že robili sme to, čo sme robili v Mníchove, v tej nádeji, že sa riadnou cestou vybaví likvidovanie benešovského ducha. No, v poslednej dobe musíme konštatovať tri udalosti, ktoré sú ako nejaké zakliate kamene

priložené tak, že ich nebolo možno zamedziť. Je to poprvé vojenská diktatúra, nastolená v Karpatskej Ukrajine, ktorá nasvedčuje, že ten Benešov duch, ten starý režim sa nijako nemieni zlikvidovať, ale že si mieni svoje pozície ešte viac posilniť. Ku tomuto sa pridružil bratislavský puč, ktorý dokazuje, že starý režim chce sa znovu usadiť, svoj základ postaviť a svoju politickú moc uplatniť, a takýmto spôsobom splniť tie nádeje, v ktorých sa ten starý duch kochá. K týmto dvom bodom musíme konštatovať i zachádzanie s našimi menšinami v českých krajinách, ktoré zachádzanie nemôžeme len tak bez slova nechať a ktoré zachádzanie je dôkazom toho, že starý duch vládne, že nevymiera a drží sa krčovite nádejí, že príde zase k veslu.”

“Vládu slovenskú, ktorá bola menovaná posledne, neuznávame. Za legálnu vládu jedine držíme tú, ktorej Snem 23. februára odhlasoval jednohlasne dôveru, ktorá vláda i dnes je pre nás zákonnou predstaviteľkou slovenského národa. Opatrenie prezidenta Republiky bolo protiústavné. Naši právnici preskúmali presne nielen ústavný zákon, ale aj zmocňovací zákon a presvedčili sa, že prezident Republiky nemal nijakého práva bez odhlasovania nedôvery Snemom vládu pozbaviť. To, čo sa dialo potom ďalej pod vojenskou ochranou, to nasvedčuje, že ten starý duch sa cíti už dosť silný. Udalosti sa rútiace rýchlym tempom napred, a nemôžeme povedať, že čo všetko môže to vyvolať, ak sa Slováci dostatočne a rýchlo neosvedčia, že sa nestotožňujú s týmto režimom, že sa nestotožňujú s českým národom. Nechcem byť prorokom, ale každý si domyslí, že týmto tempom sa rútiace udalosti môžu vyvolať situáciu takú, aká bola v Mníchove, že sme Vás dostatočne neznali a preto sme Vás traktovali ako Čechoslovákov, lebo veď bývate v jednom štáte a

my hľadáme na štát ako na jednotku. My nemôžeme proti nikomu viesť vojnu, kto drží slovenské územie v moci, to sa nás netýka, my sme nie na to povolání, aby sme namiesto Vás išli vyhadzovať toho, kto by sa vrátil na slovenské územie. Vieme, že Slováci sú pokojamilovný a pracovitý národ. Konštatujem, máme doklady o Vás, že chcete s nami dobre žiť a to vítame a kvitujeme vďačne.”

“Po tomto rozhovore ja som si dovoľil poznámku, v ktorej poznámke usiloval som sa vychytiť práve najhlbší smysel celej tej argumentácie a upozornil som na vládne vyhlásenie, odznelé práve v tomto sneme dňa 21. februára t. r., v ktorom som poznamenal, že vládne vyhlásenie bolo založené na vete: Slovenský národ buduje si svoj štát, buduje si svoj nový štát, buduje si svoj slovenský štát. Dôkazom toho je, že slovenský nacionalizmus žije, slovenské nacionálne povedomie že pracuje, organizuje si svoju službu štátu, aby takto dokázal, že chce svojsky žiť podľa toho princípu, ktorý je dnes svetovým mottom: národnosť. Prehlásil som ďalej, čo sa týka nášho spolunažívania s Čechmi, čo som nemeckým činiteľom dosiaľ niekoľkokrát prehlásil, že **iniciatívne my nikdy nedáme impulz k tomu, aby bola Republika likvidovaná, ale ak budeme vidieť, že beh udalostí sa bude vyvíjať tak, že to bude prospešnejšie, budeme si pokladať za povinnosť voliť vhodnú chvíľu, aby sme sa odtrhli.** Držal som to za potrebné, aby som pred nemeckým činiteľom znovu zdôraznil a zdôraznil som to znovu. Na to mi bolo poznamenané, že prečo táto váhavosť. Ja som poznamenal, že nie pre nedostatok svojho nacionálneho cítenia, nie pre nedostatok vôle, akoby sme my nechceli svojský štát mať. Ale s poukazom na malú vyškolenosť nášho ľudu, ktorá

malá vyškolenosť by začiatky nášho štátneho života nechcela dostatočne — povedal by som — odosobniť, poťažne od udalostí odlúčiť, a trpkosť by znášala a výčitky by nám robila naša politická vospolnosť — keby z toho vyplývajúce počiatkové prekážky a ťažkosti musela znášať — že preto sú tie ťažkosti, že sme to spravili. Ale keď náš ľud bude vidieť, že udalosti sa rútili tak, že jediné východisko bude to, aby sme sa osamostatnili, vtedy si každý Slováčok pritiahne remeň, uskromní sa a bude vedieť znášať i menšie výhody a povie si, že nebolo možno ináč robiť.”

“Dostal som plné uznanie a pochopenie tohoto nášho stanoviska. Potom stalo sa to, aby som z úst najpovolanejšieho, teda z úst samého Führera počul, aké sú plány nemeckej ríše na tomto poli a aby sa vedel podľa toho slovenský národ prispôbiť. Nato pán zahraničný minister von Ribbentrop povedal, že ďalej nejde hovoriť, že ďalšie počujem čoskoro z povolaných úst. Týmto bol náš rozhovor so zahraničným ministrom von Ribbentropom skončený.”

“Za krátky čas boli sme predvedení k pánu ríšskemu kancelárovi Adolfovi Hitlerovi, v nových sieňach ríšskeho kancelárstva, kde opätovne čestná rota vzdala poctu a kde sa nám dostalo plného oficiálneho a slávnostného prijatia, ako to pri takýchto príležitostiach býva. Po prijatí pri samom rozhovore mimo mňa a kolegu Dr. Ďurčanského prítomní boli dvaja generáli a ešte dvaja diplomati, takže naše prijatie išlo v rámci úradnom a slávnostnom. Pán ríšsky kancelár začal rozhovor týmto: Ich habe mir erlaubt, Sie zu bitten, dass Sie zu mir kommen, um mit Ihnen die Klärung der Situation zu besprechen.”

“Po tomto preslove začal októbrovými udalosťami, ktoré októbrové udalosti vylíčil v tom smysle, že: ‘Riešil som vtedy nas-

tolený problém s nádejou, že pri dobromyseľnom postupe a pri lojálnom postupe voči Čechom, upevním nádej, že oni v tom teritóriu, ako budú nechani, zmenia svoj systém a že nebudeme mať žiadnych trpkých skúseností vzájomných. Nestalo sa tak, máme nové skúsenosti a komplikácie, a tieto komplikácie sú nielen medzi nami susedmi, ale tieto vynášajú sa odtiaľ i do sveta. My sme nechceli krv prelievať a nechceli sme cudzích asimilovať. My nechceli sme krv prelievať a nedovolíme krv prelievať ani v budúcnosti. Nemecký národ má svoj Wirtschaftsraum a v tomto nesmie mu nikto prekážať. Musím ale konštatovať, že Nemci sú odstrkovaní v Čechách, kde sa viac a viac prejavuje nádej, že sa to všetko zmení, že sa vráti starý režim. Táto nádej stále zosilňuje a prejavuje sa mnohokrát spôsobom nekvalifikovaným. Vymýšľajú sa problémy, zahraničné plány, a nastolujú sa otázky, ktoré nemajú s našim životom nič spoločného, a len preto, aby budily nádej, že príde doba, že sa to všetko zvrtné, a my zas prideme k starému režimu a moci. No, v Europe viac ohnisko vojny nepotrebujeme a nedovolíme. Takéto ohnisko vojny sa nechá rozhádzať, rozmetáme ho, aby ani stopy z neho nezostalo. V Prahe si myslia a plánujú, že vytúžia svoju nadvládu. Sem smeruje i to, čo sa stalo v Brne. Tí Nemci tam hovoria, že si to nedajú ľúbiť, čo Česi robia, Česi zas sa tu odvolávajú na rozvrátané živly, takže to tu stále vrié, ohrožuje pokoj a poriadok a tým aj Europa je ohrozená a ja nedovolím ohrozovať mier Europey.”

“Tento úsek reči odznel ako výraz sklamaní sa v Čechoch, sklamaní sa v tých nádejách, ktoré sa kládly v nich po mníchovskom rozhodnutí. Humánne zachádzanie s Čechmi v Mníchove dalo im odvahu takto zariadiť svoj postup.”

“Prichádzal teraz druhý úsek, ktorý sa týkal nás. ‘Sklamal som sa nielen v Čechoch, ale aj v Slovákoch — pokračoval pán ríšsky kancelár. — Priznávam, neznal som tento problém v bývalej republike. Nezaoberal som sa týmto problémom, iba naši viedenský páni mi ho koľko-toľko vysvetlili a na základe týchto vysvetliviek, len náhodilých a príležitostných, nadobudol som si presvedčenie, že slovenský národ chce žiť, že národne bojuje, a preto som sa ho zastal, hoci — ako som povedal — nepoznal som bližšie tento problém len na základe tých kusých informácií, ktoré som náhodile dostal. Bez tohoto zastania bolo by to ináč dopadlo s Vami. Znepriatelil som si Maďarov pre Vás, ktorým som povedal, že: Vy nemôžete mať žiadneho nároku na Slovákov, na územie nimi obývané, iba že by sa plebiscitom osvedčili, že chcú patriť Vám. Nakoľko sa ale hlásia k svojskému životu, za ten sa osvedčujú, nemôžete si robiť na nich nárok. — Nahnevali sa na toto maďarský páni. Idem za princípom ďalej a teraz vidím, že i v Bratislave vládne starý duch. Nastolená vláda je toho dôkazom. My nechceme Slovákov, ale nebudeme sa ich zastávať, ak oni dostatočne neprejavia, že chcú žiť svojím samostatným životom, do všetkých konzekvencií. A pri žiadnej príležitosti nepoviem Maďarom, že nepatria k nim, k Maďarom, že nemám záujem, že je to vec Slovákov.”

“Vycítil som, že tu je ten koreň, tu s tými Maďarmi, a že tu je to nebezpečenstvo.”

“Potom prečítal mi pán ríšsky kancelár zprávu maďarskú, že Maďari sa usilujú obsadiť po tieto dni slovenské územie. A proti tomuto treba sa osvedčiť. ‘Aber blitzschnell’ treba sa osvedčiť. Toto osvedčenie dať patričným činiteľom na vedomie, že slovenský národ má svoj štát, má svoje územie, a preto treba zabrániť

tomu, aby ktokoľvek si mohol nárokovať prístup na slovenské územie a na slovenské obyvateľstvo. Niet času na vyčkávanie, nie dni, ale hodiny rozhodujú a preto — použil zas slova — ‘blitzschnell’ riešime a rozriešime otázku tak, ako nemecký záujem v Európe vyžaduje. Nebudem si viac voči nikomu a k vôli nikomu znepriateľovať druhých, budem si brániť len svojich, podľa toho princípu ‘Volkstum’. Ale kto podľa svojho národného charakteru žiť chce, ten padá do ochrany tohoto princípu. O tom sa máte rozhodnúť, ako som povedal, ‘blitzschnell’.”

“Po tomto výklade dovolil som si pár slov pánu ríšskemu kancelárovi povedať, v duchu asi tom, že: pod dojmami tejto reči, odpustite, že Vám nič konkrétneho nepoviem, iba Vás uistujem, že sa v slovenskom národe nikde nesklamete a že Vám slovenský národ nedá príčinu, aby ste mali a mohli ľutovať to, čo ste za slovenský národ vykonali, za čo sme Vám povďační.”

“Toto bol asi podstatný a vecný, v krátkosti uvedený obsah týchto našich rozhovorov. Potom sme sa rozlúčili a odovzdali sme vec patričným referentom k prejednávaniu, čo trvalo až do druhej hodiny v noci, takže sme na sľúbený čas o 12. hodine v noci nemohli prísť.”

“Slávny Snem, skladám tu pred Snem sucho shrnutý materiál svojej berlínskej návštevy, ktorý ste tu vypočuli a prosím vás, uvažujte, rozhodujte.” (Potlesk.)

Predseda **Dr. Sokol** (zvoní): Schôdzku prerušujem na 15 minút.

(Schôdzka prerušená o 11. hodine 45. minútach, znovu otvorená o 12. hodine 0.6 minútach.)

Predseda **Dr. Sokol** (zvoní): Otváram znovu prerušenú schôdzku Snemu a zisťujem, že Snem je schopný sa usnášať.

“Vypočuli ste prejav predsedu vlády Karola Sidora a referát pána poslanca Dr. Jozefa Tisu o jeho rozhovore s pánom ríšskym kancelárom Adolfom Hitlerom a ríšskym ministrom zahraničných vecí von Ribbentropom.”

“Teraz máme rozhodnúť hlasovaním o tom, či Snem Slovenskej krajiny je za samostatný Slovenský štát alebo nie.”

(Deje sa o 12. hodine 7 minút 30 sekúnd.)

“Budeme hlasovať povstaním. Kto súhlasí s tým, aby vyhlásený bol samostatný Slovenský štát, nech vstane.”

Predseda **Dr. Sokol** (zvoní): Zisťujem, že Snem Slovenskej krajiny ako jediný kompetentný orgán politickej vôle suverénneho slovenského národa usniesol sa, že je za samostatný Slovenský štát. (Potlesk.)

Všetci prítomní povstávajú a spievajú hymnu: “Hej, Slováci”.

Predseda **Dr. Sokol**: Schôdzku prerušujem na 15 minút.

(Schôdzka prerušená o 12. hodine 0.9 minút, znovu otvorená o 12. hodine 57 minút.)

Predseda **Dr. Sokol** (zvoní): Otváram prerušenú schôdzku Snemu a schôdzku vyhlasujem **za verejnú**. Navrhujem, aby Snem prijal tento zákon (číta):

Zákon zo dňa 14. marca 1939 o samostatnom štáte Slovenskom:

Slovenský Snem usniesol sa na tomto zákone:

Paragraf 1.

Slovenská krajina vyhlasuje sa za samostatný a neodvislý Slovenský štát. (Potlesk.) Snem Slovenskej krajiny pretvára sa na zákonodarný Snem Slovenského štátu. (Potlesk.)

Paragraf 2.

Až do vydania ústavy Slovenského štátu celá vládna a výkonná moc je v rukách vlády, ktorú menuje predsedníctvo Snemu. (Potlesk.)

Paragraf 3.

Všetky doterajšie zákony, nariadenia a opatrenia ostávajú v platnosti so zmenami, ktoré vyplývajú z ducha samostatnosti Slovenského štátu.

Paragraf 4.

Vláda sa splnomocňuje, aby cestou nariadenia vykonávala všetko, čo je v prechodnom čase potrebné na udržanie poriadku a na zabezpečenie záujmov Slovenského štátu.

Paragraf 5.

Zákon tento nadobúda účinnosti dnešným dňom a splní ho vláda.

* * *

Kto súhlasí s týmto návrhom zákona, nech zdvihne ruku.

(Deje sa.)

Zisťujem, že Snem návrh tohoto zákona prijal jednohlasne. (Potlesk.)

Predseda **Dr. Sokol** (zvoní): Oznamujem, že predsedníctvo Snemu Slovenského štátu vymenovalo túto vládu:

Predseda Dr. Jozef Tiso (potlesk).

Minister vnútra: Karol Sidor (potlesk).

Minister a zástupca predsedu vlády: Dr. Vojtech Tuka (potlesk).

Minister zahraničia: Dr. Ferdinand Ďurčanský (potlesk).

Minister národnej obrany: Podpl. Ferdinand Čatloš (potlesk).

Minister školstva a národnej osvety: Jozef Sivák (potlesk).

Minister hospodárstva: Gejza Medrický (potlesk).

Minister financií: Dr. Mikuláš Pružinský (potlesk).

Minister dopravy a verejných prác: Július Stano (potlesk).

Minister pravosúdia: Dr. Gejza Fritz (potlesk).

Teraz vymenovaná vláda složí prísahu do mojich rúk. Prosím pána tajomníka Snemu, aby prečítal formulu prísahy a pánov ministrov, aby podľa toho, ako budú vyvolávaní, prikročili ku mne a složili prísahu.

Tajomník snemu **Foltin** (číta): “Prisahám, že budem Slovenskému štátu verný, že budem ústavu štátu a jeho zákony splňovať a svoje povinnosti vykonávať svedomite a nestranne.”

246

Predseda **Dr. Sokol**: Pán predseda vlády, Dr. Jozef Tiso.

Predseda vlády **Dr. Jozef Tiso** (podávajúc predsedovi Snemu ruku): Prisahám.

Predseda **Dr. Sokol**: Pán minister vnútra, Karol Sidor.

Minister vnútra **Sidor** (podávajúc predsedovi Snemu ruku): Prisahám.

Predseda **Dr. Sokol**: Pán minister financií, Dr. Mikuláš Pružinský.

Minister financií **Dr. Pružinský** (podávajúc predsedovi Snemu ruku): Prisahám.

Predseda **Dr. Sokol**: Pán minister zahraničia, Dr. Ferdinand Ďurčanský.

Minister zahraničia **Dr. Ďurčanský** (podávajúc predsedovi Snemu ruku): Prisahám.

Predseda **Dr. Sokol**: Pán minister pravosúdia, Dr. Gejza Fritz.

Minister pravosúdia **Dr. Fritz** (podávajúc predsedovi Snemu ruku): Prisahám.

Predseda **Dr. Sokol**: Pán minister dopravy a verejných prác, Július Stano.

Minister dopravy a verejných prác **Stano** (podávajúc predsedovi Snemu ruku): Prisahám.

Predseda **Dr. Sokol**: Pán minister hospodárstva, Gejza Medrický.

Minister hospodárstva **Medrický** (podávajúc predsedovi Snemu ruku): Prisahám.

Predseda **Dr. Sokol**: Ostatní páni ministri, ktorí sú tu nie prítomní, složia prísahu do mojich rúk dodatočne.

Týmto je program dnešnej schôdzky Snemu vyčerpaný, preto schôdzku zaključujem a oznamujem, že najbližšia schôdzka Snemu svolá sa písomne predsedníctvom Snemu. (Potlesk.)

(Schôdzka zakľúčená o 13. hodine 20. minútach.)

* * *

Takto zachytil stenograf túto historickú schôdzku. Slovenský štát bol skutkom. Začínali sme nový život. Vlastne šli sme pokračovať v tom, ktorý bol pred tisíc rokmi pretrhnutý. Obnovili sme vládu slovenskú nad slovenským územím, ktorú po smrti veľkého panovníka Svätopluka slovenský národ stratil. Tisíc rokov sa udržal náš malý národ v najrušnejšej križovatke slovenských dejín pri živote. Tisíc rokov z našich síl odčerpávali iní, dávali sme veľkých mužov okolitým národom, a sami sme strácali toľko krvi, že veru neraz sa zdalo, že vykrvácame.

Boh s nami mal a má svoje plány, keď nás udržal pri živote. Povie sa, ale za akých okolností ste dostali štát? Bol vám

nanútený. Nebola to vôľa národa, ale vôľa Nemcov, ktorí to urobili preto, lebo to vyhovovalo ich potrebám.

Je v tom kus pravdy, ale či ostatné štáty vznikali inakšie? Či Spojené Štáty nevznikly za aktívnej pomoci iných národov, ktorým vyhovovalo oslabiť Britskú ríšu? Či za slobodu Spojených štátov nebojovali Poliaci, Nemci, Francúzi i iní? Či Bulharsko nevzniklo pomocou Ruska len preto, aby bolo oslabené Turecko? Ako vzniklo Belgicko, Holandsko, Grécko i iné a iné štáty? Vždy po veľkej medzinárodnej hre, v ktorej jedna veľmoc chcejúc oslabiť vplyv a moc druhej, pomohla pri vzniku malého štátu.

Aj Slovensko tak vzniklo. Využili sme príležitosť, hoci s obavami pred budúcnosťou, lebo toľko sa nám hovorilo o našej neschopnosti, že napokon sme tomu čiastočne uverili a mali sme strach, že keď sa dostaneme na vlastné nohy, padneme. Boli sme ako dieťa, ktoré chce a predsa sa bojí urobiť prvý krok. Neverili sme, že sa naučíme chodiť ako iní. Vždy sme sa chceli držať ruky iného. Osud nás postavil na nohy a povedal: kráčajte! Slovenská zástava, zástava samostatného štátu zaviala nad hlavami našimi. Radostné vzrušenie opanovalo národ. Bolo to tak, ako to básnik ospieval:

“... ohňom búši zem a rod,
umrel národ holubičí,
nový národ na pochod!”

XIII.

Prezident.

79. Budovanie štátu.

“Ako boží dar prijímame túto udalosť, ktorá nás všetkých, vládu i pospolitosť slovenskú zaväzuje k povinnej strážii nad novonarodeným slovenským štátom. Veľká hrivna nám bola daná do rúk Božskou Prozreteľnosťou, aby sme s ňou narábali podľa svojho najlepšieho vedomia svedomia.”

Týmito slovami prehovoril k slovenskej verejnosti Tiso ako prvá hlava Slovenskej republiky. “Položili nás na váhu dejín, nuž musíme dokázať slovenskú životaschopnosť. Ak by sa dôkaz teraz nepodaril — hovoril Tiso —, bude koniec i slovenskému národu.”

“Vyvíjame sa slobodne, ale jednu slobodu nesmieme mať: aby sme sa zbavili zdravého rozumu a aby sme sa oslobodili od svojho slovenského svedomia, že národu chceme dobre.”

Takto sa púšťal Tiso so slovenským národom do najťažšej budovateľskej práce. Bolo treba vybudovať nové úrady, bolo treba Čechov poslať domov, organizovať armádu, diplomáciu, hospodársky život, školstvo atď. S kým? Slovákov bolo, ale koľkých za dvadsať rokov pustili tak do popredia, aby videl otáčať sa aj kolieska jemného štátneho ústroja? Veru, hodno vymenovať, s koľkými Slovákami v ústredných úradoch, z nich niek-

torí sa však ani neprihlásili, bolo treba začínať budovať novú administratívu.

V pražskom parlamente medzi 224 zamestnancami boli 1 Slováci,

- v prezidentskej kancelárii medzi 96 — 3,
- v predsedníctve vlády medzi 153 — 9,
- v min. zahraničných vecí medzi 1246 — 33,
- v min. vnútra medzi 386 — 2,
- v min. spravodlivosti medzi 143 — 12,
- v min. unifikácií medzi 51 — 6,
- v min. národnej obrany medzi 1300 — 6,
- v min. školstva medzi 417 — 4,
- v min. poľnohospodárstva medzi 391 — 11,
- v min. pošt medzi 305 — 7,
- v min. železníc medzi 1006 — 9,
- v min. verejných prác medzi 802¹ — 4,
- v min. obchodu medzi 322 — 1,
- v min. sociálnej starostlivosti medzi 397 — 4,
- v min. verejného zdravotníctva medzi 182 — 6,
- v min. financií medzi 630 — 12.

Na Slovensku asi 80% vedúcich miest bolo obsadené Čechmi, boli miesta na Slovensku, na ktorých nikdy nebol Slováci. V tých mimoriadnych pomeroch Slovensko napadli Maďari a predsa sa nezúfalo; jednou rukou sa odrážal nepriateľ, druhou sa kladly tehly k nášmu novému slovenskému domovu. Úlohy, pred ktoré sme boli postavení, boli mimoriadne veľké. Zaujímavé je, že Nemci, Maďari ale najmä Česi boli celkom iste presvedčení, že

---

¹ Číslica na mieste „0“ bola porušená. *Poznámka digitalizátora.*

sa Slovenská republika neudrží, že obrovský počet úloh, pred ktoré sú Slováci postavení, nezvládzu a potom nastane delenie.

Ale všetci sa sklamali, Slováci urobili skúšku zrelosti a dokázali jasne, že na nich nikto nedoplácal, i to, že stačia sa spravovať bez českej pomoci.

21. júla 1939, slovom, ani pol roka po vyhlásení štátu, už Snem odhlasoval novú ústavu, 1. a 2. októbra zasedá sjazd strany a Tiso bol zvolený jej predsedom.

Tragédiou Slovenskej republiky bolo, že vznikla na začiatku najstrašnejších vojen. Od usilovnej budovateľskej práce myseľ ľudu bola stále odvádzaná k vojne, slovenské prípravy, ku ktorým Ríša nútila i Slovensko, stály mnoho peňazí, ktoré by sme boli radšej investovali do vecí potrebnejších. Ale napriek tomu sa už v prvom roku ukázalo, že Slovensko dobre gazdovalo. Pracoval každý. Ak niekto bol proti štátu, tak nie preto, žeby nechcel Slovákom dožičiť vrcholného vývinu, ale len preto, lebo mal strach, ako to dopadne. A keď ľudia videli ten rozbeh, napredovanie a nadšenie, začaly sa ozývať hlasy za slovenský štát i tam, kde nedávno sa prejavovali obavy. Ešte aj Šenšel a evanjelici privítali slovenský štát.

Tak, ako sa konsolidovaly pomery, tak dostával aj slovenský štát jasnejšiu formu. Všetci sme videli, že je to možné. Tešily nás úspechy práce.

80. Prezidentská voľba.

Na jeseň, dňa 26. októbra 1939, prikróčilo sa aj k prezidentskej voľbe. Národom jednohlasne bol uznávaný ako jediný kandidát: Tiso. Tiso nechcel prijať prezidentské kreslo a dlho trvalo, kým ho nielen osobní i politickí priatelia, ale i cirkevné

kruhy presvedčili, že v záujme národa je, aby prijal voľbu. Tak sa i stalo. Snem jednohlasne vyvolil Dr. Tisu za prezidenta.

Dr. Martin Sokol ako predseda Snemu odišiel túto zvesť oznámiť Dr. Tisovi a predložil mu o tejto voľbe na pergamene vypísané oznámenie s týmto textom:

“Pán prezident, Snem Slovenskej republiky vykonajúc svoje právo, určené ústavou, vyvolil Vás v pamätný deň sv. Demetria, roku od narodenia Krista Pána tisícdeväťstotridsiatehodeviateho, za prezidenta Slovenskej republiky v tom pevnom presvedčení, že budete zachovávať zákony a že úrad svoj budete vykonávať tak, ako to blaho Republiky a záujem občianstva bude vyžadovať. Na dôkaz toho dal Snem vyhotoviť túto listinu a opatril ju pečaťou Snemu Slovenskej republiky.

Dané v hlavnom meste Slovenskej republiky, v Bratislave, v ten štvrtok na deň sv. Demetria, roku od narodenia Krista Pána tisícdeväťstotridsiatehodeviateho.

Martin Sokol

predseda Snemu Slovenskej republiky.”

Hustý lem obyvateľstva lemoval ulice Bratislavy. Desaťtisíce ľudí prišlo z celého Slovenska. Neutíchajúcim nadšením vždy znova a znova vybuchujúcim pozdravovali prezidenta na ceste do parlamentu, vezúceho sa na koči ťahanom štvorkou bielych koní. Národ precítoval význam toho, že po tisícročí prvý raz syn nášho rodu ide sa postaviť znova na miesto vladárske.

Potom pred Snemom na ústavu Republiky složil prezidentskú prísahu:

“Prisahám na Boha Všemohúceho a Vševедуúceho, že ako prezident Slovenskej republiky budem verným strážcom ústavy a zákonov, že budem mať vždy pred očami mravné a hmotné povznesenie ľudu a povediem štát tak, aby sa v ňom uplatňoval duch kresťanskej lásky a spravodlivosti. Tak mi Pán Boh pomáhaj!”

Na zpiatočnej ceste do novoupraveného prezidentského paláca nadšené davy privolávaly na slávu prvému prezidentovi Tisovi.

Medzi mnohými hosťami bol aj baťko Škultéty. Jeho priatelia po voľbe pýtali sa Škultétyho:

“Pán správca, čo poviete o voľbe? Bola dobrá?”

Jozef Škultéty dal klobúk dole, poklonil sa a odpovedal:

“Dobrá bola voľba.”

Bola to krásna scéna. Škultéty, jediný, ktorý nás svojou prácou ale aj požehnaným dlhým životom spojuje od matičnej éry, od Moyzesa, Kuzmányho, Radlinského, cez Vajanského, Hlinku a Rázusa, skláňa hlavu v úcte pred dobrou voľbou.

81. Vatikán o prezidentovi-kňazovi.

Keď sa svetom rozniesla zpráva, že prvým prezidentom Slovenskej republiky sa stal katolícky kňaz, udivilo to, možno povedať, celý svet. Bol to ojedinelý prípad. Dávno sa už minuly časy, v ktorých biskupi robili svetovú politiku, ako to bolo vo Francúzsku. Ak niekedy, nuž najmä teraz sa často zdôrazňuje, že

kňaz sa má starať o kostol a po ostatnom ho nič nie je. Najmä nemá strkať ruky do politiky. Hockto, najväčší nevedomec, najbezcharakternejší darebák, lump, korupčník má právo byť politikom, ba vidíme, že majú v politickom živote slušné zastúpenie, ale vzdelaný, čistého charakteru kňaz sa nemá miešať do politiky a to vtedy, keď politika sa stala všetkým — ako je tomu dnes?

Hlinka raz hovoril: “Politika je aj Otčenáš. Pýtate chlieb a to hneď — hľa, sociálna politika, odpustenie viny — hľa, amnestia. Ale dnes i to, či sa môžete modliť Otčenáš, i to je politika.”

Politické dejiny slovenské, a to v ich najkrajších partiách, sú vlastne dejinami jednej reťaze kňazských zásahov do slovenského života a ťažko si aj predstaviť, čo by bolo zo slovenského života bez mien Magin, Bernolák, Hollý, Palkovič, Radlinský, Moyzes, Kozáček, Mallý, Palárik, Jurigovci, Závodník, Čulen, Sasinek, Záhorský, Hlinka, Tiso a iní na katolíckej strane a na evanjelickej Hurban, Hodža, Kuzmány, Lichard, Rázus a medzi nimi stovky dnes už neznámych drobných buditeľov, burcovateľov vždy ochotných a až do krajnosti neohraničene obetavých pracovníkov.

Tato sa v našich dejinách oddeliť nedá.

Korunované hlavy z príležitosti korunovácie označil kňaz znakom oleja. Pomazaný panovník, to pripomínalo ľudu obrad, ako ho opísalo Písmo.

Tiso, prvý prezident Slovenskej republiky, mal na sebe nezamazateľné pomazanie sviatosti posvätenia kňazstva. Vari preto celý národ, a najmä v jeho katolíckej väčšine, sa díval s toľkou úctou a vážnosťou na Jozefa Tisu. Ináč treba chápať pomer národa k svojmu prezidentovi-kňazovi, ktorý každú nedeľu prestal byť prezidentom v hlavnom meste a stal sa zasa

jednoduchým farárom spovedajúcim, krstiacim; čo prestal byť politikom a stal sa zasa len kazateľom, stal sa zasa len jedným z tisícov katolíckych kňazov v malom slovenskom mestečku, ako pomer k nekňazovi. Celý týždeň staral sa o veci celku, v nedeľu sa venoval svojim, z ktorých vyšiel, ku ktorým prilnul v malom okruhu tak, ako to robil od prvej chvíľky, keď prekročil hranice tohoto mesta.

Je iste veľmi zaujímavé, že tí, ktorí vždy bojujú proti pravdám Božím, bezverci a voľnomyšlienkári, razom majú obavy, aké vraj škody cirkvi môže narobiť politizujúci kňaz. A to hovorí veľa o ich “obavách” o cirkev.

Tam, kde z politiky vyplynú nedostatky a chyby, ako v každom ľudskom diele sú, keď v tejto politike mali účasť i kňazi, títo ľudia s veľkým krikom a hurhajom púšťajú sa do obviňovania cirkvi ako takej, či už za chyby, alebo len domnelé chyby, ktoré vraj kňazi v politike spáchali. Nuž vzhľadom na túto situáciu a tieto skutočnosti najmä v posledných časoch svätá Stolica obmedzuje činnosť kňazskú na politickom poli. V Tisovom procese veľkým obráncom vatikánskej politiky sa stal bezverec evanjelického pôvodu a komunistického presvedčenia Dr. Daxner. Veľmi divno, ak nie komicky, znely z jeho úst otázky na katolíckych biskupov, či oni nevedeli, že si sv. Stolica neželá, aby kňazi politizovali. Čítali sme v novinách, ktoré rediguje syn židovského obchodníka nemeckej materinskej reči Schefranek, mnoho článkov o tom, ako sa Tiso previnil proti svätým zásadám katolicizmu, keď neposlúchol pápeža a stal sa prezidentom.

Veľa sa popísalo o tom, ako Vatikán zakazoval Tisovi prijať miesto prezidenta. Zaujímavé je, ako sa neznabožská Praha často v Tisovom prípade oháňala Vatikánom a ako sa Benešova

propaganda tvárila skoro tak, akoby ona bola povolaná vysvetľovať vatikánske zásady.

V roku 1940 bola slávnostná inštalácia rektora Tuku na bratislavskej univerzite a k tejto príležitosti prišiel do Bratislavy veľký počet predstaviteľov kultúrneho života z celej strednej Európy a prišla aj početná delegácia reprezentantov sovietskeho kultúrneho života. V Paríži vydávaný Benešov český propagačný časopis z tej príležitosti napísal, že pozvanie zástupcov SSSR tak urazilo sv. Stolicu, že táto proti tomu protestovala a Tiso pre svoje boľševické priateľstvo upadol do veľkej nemilosti Vatikánu.

Zaujímavé, že potom zasa upadol Tiso do veľkej nemilosti Vatikánu, a to preto, lebo sa postavil proti SSSR a boľševizmu. Slovom, podľa Prahy Tiso musel vždy upadnúť do nemilosti Vatikánu a Praha zostanúc verná tejto zásade i počas procesu stále zdôrazňovala, ako Vatikán protestoval proti tomu, že sa Tiso dostal v čelo vlády a najmä keď sa stal prezidentom. Nuž hodno odcitovať doslovne dva listy pápeža Pia XII., ktoré poslal Tisovi.

Prvý list poslal po prvej nástupnej audiencii Karola Sidora, prvého slovenského vyslanca vo Vatikáne, druhý list poslal potom, keď Tiso bol vyvolený za prezidenta. Tieto listy hovoria troška viac, ako môže o tejto veci hovoriť komunistom Kopeckým a komunistom Daxnerom inšpirovaná propaganda.

Prvý list:

“Milému synovi Jozefovi Tisovi, predsedovi sloveskej vlády a spolu najvyššiemu správcovi Slovenskej republiky pápež Pius XII.

Milý synu, pozdrav a apoštolské požehnanie.

Nedávno sa Vám predstavil vznešený muž, Karol Sidor, aby odovzdal Tvoju vzácnu listinu, ktorou menom Slovenskej republiky bol určený za mi-

moriadneho vyslanca a splnomocneného ministra. Veľmi vďačne a s patričnými poctami sme ho prijali: a, ako to sverený úkol požaduje, význačnému tomuto mužovi, hovoriacemu Tvojou a tejšej republiky autoritou, budeme prejavovať náležitú dôveru. Dúfame, že pečlivou starostlivosťou tohoto vyslanca, ktorý nebude postrádať Našej účinnej pomoci, vzťahy medzi Apoštolskou stolicou a Vaším štátom šťastlivo sa ustália a vždy viac a viac sa utvrdia, bezpochyby k vzájomnému rozkvetu a zveladeniu náboženského a občianskeho spoločenstva. Ako predzvesť tohoto na dôkaz Našej dobroprajnosti Tebe, milý synu, a celému slovenskému národu s najväčšou láskou udeľujem v Pánu apoštolské požehnanie.

Dané na zámku Gandolfo pri Ríme dňa 25. júla 1939, v prvom roku Nášho pontifikátu. Pius pp. XII.”

Druhý list:

“Milému Synovi, osvietenému a ctihodnému mužovi, prezidentovi Slovenskej republiky pápež Pius.

Milý synu, osvietený a ctihodný muž, pozdrav a apoštolské požehnanie.

Dozvedeli sme sa z úradného oznámenia, predoslého mesiaca dátované, že si bol zvolený za prezidenta Slovenskej republiky a že si tento úrad už aj slávnostne započal. Za túto zprávu patričnú Ti vzdávame vďaku a prosíme od Boha, aby Tvojmu národu, Nám zaiste veľmi milému, opravdivého blahobytu a šťasti, ktoré katolíckym náboženstvom sa vzmáha a upevňuje, do brotíve udeliť ráčil. V tom samom liste prejavovaný Tvoj chvályhodný úmysel, že vo vykonávaní tohoto úradu chceš nerušene zachovať a stále prehlbovať jestvujúce už vzťahy, veľmi schvaľujeme keď slubujeme z duše, že pri usku točňovaní tejto veci Naše úsilie nebude chybovať. Zatiaľ, ako záruku nebeských darov tak Tebe, milý synu, osvietený a ctihodný muž, ako aj celému slovenskému národu apoštolské požehnanie radi v Pánu udeľujeme.

Dané v Ríme u sv. Petra, deň 5. decembra 1939, v prvom roku Nášho pontifikátu, Pius pp. XII.”

Čítali sme v “New Yorkskom Denníku” článok z pera Mađara a nekatolíka Dezidéra Benaua, v ktorom rovnako prejavil veľkú starostlivosť o vatikánsku politiku. Je to iste zaujímavá vec, ktorá nám katolíkom ani neprišla na um, aby sme sa stali obráncami napr. náboženskej čistoty medzi neologmi a ortodoxnými, alebo inými druhmi Židov, aby sme sa stali vysvetľovateľmi, ako to čistota ich viery žiada. To len všeodborník Benau a jemu podobní sa odvažujú i na takéto krkolomné cesty do sfér katolíckej cirkvi. Pre nás katolíkov je však Kmeťkov úsudok i v Tisovej veci smerodatnejším než Benauov a to i vo veci jeho pomeru k Rímu.

A tak tento Benau na začiatku Tisovho procesu napísal:

“Postoj vatikánskych kruhov k procesu s Tisom je veľmi rezervovaný. Hneď po otvorení procesu upozomil Vatikán, že Svätá stolica nikdy nesúhlasila s tým, aby sa Tiso ujímal vládnej zodpovednosti. V zpráve z Vatikánu sa zdôrazňuje aj to, že Tiso už nemá právo na titul monsignore, lebo tento stratil úmrtím pápeža Benedikta XV. Následkom tohto postoja Vatikánu, chovajú sa veľmi rezervovane k procesu s Tisom katolícke časopisy v celej Europe. Nedošlo k tým protestom, ktoré prívrženci dr. Tisu očakávali.”

Ani jedno slovko z tohoto nie je pravdivé. Pravdou je, že Vatikán žiadne vyhlásenie počas procesu s Tisom neurobil, ale na druhej strane je pravdou, že sv. Stolica v záujme Tisovom zakročovala a po jeho poprave povedala si o veci svoje stanovisko.

Teraz už možno vyniesť na svetlo božie i to, o čom sa ešte nedávno nepísalo.

Ako je to s tým Tisovým prezidentstvom a pápežským zákazom?

História tohoto je táto:

Dňa 8. septembra 1939 v Castel Gandolfo bol prijatý na audiencii biskup Dr. Michal Buzalka. Hovoriac o celkovej politickej situácii sv. Otec mu položil túto otázku:

“Jedno je však, čo Nás obavou naplňuje, či za takých okolností je prospešné pre všetky eventuality v budúcnosti, že na tak zodpovednom štátnickom mieste stojí dnes náš kňaz Dr. Tiso. Lebo, že kňaz Hlinka stál na čele istej strany, to je plauzibilné, ale pri nejakom nepodarenom alebo menej užitočnom vývine štátnickom v budúcnosti môže hnev ľudu za pohnutých udalostí preniesť zodpovednosť vôbec na kňazov alebo na cirkev a potom sa pomstiť v tej mylnej domnienke, že to robili kňazi a Cirkev. Čo myslíte o tom.”

Dr. Buzalka odpovedal:

“Obava sv. Otca sa prirodzene vyskytla, alebo vyskytuje aj u nás, keď si o tomto rozprávame. Ale vidíme jednako, že on ako kňaz si toho nikdy nežiadal, za tým sa nedriapal, ale spontánnou vôľou národa dôverujúcich ešte v kňazoch bol požiadaný, čiže postavený na čelo vlády už vlani v októbri 1938. A potom jeho pripravenosť, rozhľad a dokonalá osobná statočnosť a čistota rúk mu dodávaly authority, akej treba dnes u vedúceho štátnika. Pravda, lepší by bol na čele statočný praktický katolík-laik, ale u nás vývin vecí išiel iným smerom. A

dá Boh, že sa to bez úrazu na Cirkvi a na štáte vyjasní k lepšiemu.”

Toto je suchá pravda o tejto veci.

Udalosti ukázaly, že nikto nevinil Cirkev, nevinil kňazov pre politiku šiestich vojnových rokov. Opačne, nikdy slovenskí katolíci nestáli v obrane katolíckej politiky, v obrane kňazov svojich tak pevne, jednotne, ako stoja dnes. Tí, čo píšu a obviňujú, nuž tí takto hovorili vždy, sú to najmä ľudia tej skupiny, do ktorej patrí Daxner, Schefranek, Schmidtke, Benau a ľudia, čo mali vždy záporný postoj ku katolicizmu a ktorí ho nenávideli.

Národ vie, že Tiso sa hrdinsky obetoval zaň v časoch najťažších, v ktorých by bolo bývalo pohodlné ujsť, mlčať, nechať veci ísť svojou cestou, pravda, na skazu národa. Vzoprel sa, bojoval, pracoval, zachraňoval to, čo sa v záplave strašných svetových udalostí ešte zachrániť dalo.

Do posledného miesta preplnené katolícke kostoly na druhý deň po tom, čo sa národ dozvedel o jeho smrti, smútok, ktorý sa zračil na tvárach, zaľahol ako mrak na celý národ, milióny modlitieb k Bohu, to všetko ukazuje, že smer slovenskej histórie, v ktorej to najčestnejšie miesto patrilo katolíckym kňazom, nepodarilo sa zmeniť ani Benešovi, ani Lettrichovi, ani Daxnerovi. Nepodarilo sa to preto, lebo národ na vlastné oči porovnáva, kto čo vykonal, kto ako bol blízky jeho radostiam i žalostiam, kto ako a kedy zachraňoval život národa.

Smrť Tisova nielenže neoslabila pozíciu slovenského katolíckeho kňazstva v národe, ale opačne, posvätila a posilnila ju obeťou najvzácnejšou, obeťou života.

V starom Uhorsku najväčší trest za boj o práva národa si odsedel katolícky kňaz Andrej Hlinka. Na smrť pre túto ideu bol odsúdený jediný človek, katolícky kňaz, autor prvých stanov Slovenskej ľudovej strany, Kačka. Prvou obeťou evanjelického puču bol katolícky kňaz Anton Šalát. Nuž, obeť Jozefa Tisu je len prirodzeným pokračovaním týchto obetí. Národ na ne nikdy nezabudne.

82. Tak sme ho poznali.

V týchto smutných povojnových rokoch stretal som sa často v cudzine s ľuďmi, ktorí v rokoch vojny žili na Slovensku či už dlhšie, alebo len kratšie. Skoro jednotne hovorili všetci o tom, ako sme sa v rokoch vojny na Slovensku dobre mali. Skoro každý odchádzal zo Slovenska s pocitmi, v časoch, keď láska k bližnému bola len papierovým pojmom, našiel ľudí, ktorí to mali v srdci. A najmä všetci s obdivom hovorili o láske slovenského národa k prezidentovi.

Bola to synovská láska národa k hlave štátu. “Čosi — hovoril mi istý cudzí umelec — s čím som sa ja v Európe ešte nestretol. ‘Náš pán prezident’ hovorilo sa na Slovensku s tým istým prízvukom a dôrazom, ako sa na svete hovorí ‘naš otec’.”

Kto mal možnosť stretnúť sa s prezidentom v tých rokoch, kto ho mal možnosť vídať vonku na dedinách, na slávnostiach v mestách i na dedinách, musel zbadáť, že tento cudzinec to vypo-
zoroval tak dobre, že sa veru pomer národa k prezidentovi ani iným spôsobom nedá charakterizovať.

Dr. Jozef Tiso zostal i ako prezident bánovským farárom. Mal tam kaplánov ako predtým a vždy v sobotu po obede, keď iní páni išli na odpočinok, na výlety, na poľovačky, on odchádzal domov na skromnú faru, na ktorej sa nič nezmenilo. Odpočinok od prác, ktoré mu na ramená naváľaly povinnosti štátne, nachádzal v dušpastierskej práci. Spovedal, krstil, sobášil i pochovával, staral sa o svoje najkrajšie dielo o učiteľský ústav a internát, staral sa o finančné a verejné veci mesta práve tak, ako keď nebol ničím iným farárom a dekanom. Našiel v nedeľu čas vybehnúť si i na návštevu k známym farárom dekanátu, vykonával si i tu svoje povinnosti ako predtým. Neuprednostňoval svoje miesto pred inými, nestaral sa tak, aby z verejných prostriedkov dostávalo viacej než by mu vari patrilo, ale podporoval podnikateľskú činnosť a pomáhal iniciatíve.

Každú sobotu po obede temer s hodinovou presnosťou vyhrmelo prezidentské auto z prezidentskej záhrady. Obyvateľstvo Bratislavy vedelo o tejto pravidelnosti a vždy zástup ľudí sa díval, ako po jeho odchode z prezidentského paláca sa sťahovala biela prezidentská zástava na znak, že prezident nie je doma.

Dr. Tiso nechcel, aby s ním chodila polícia a detektív, aby ho žandári strážili na cestách. Odmietol to. “O mňa sa vy nebojte, ja sa slovenského národa nebojím.” V dedinách, cez ktoré chodievalo jeho auto, čakali ľudia na ceste, úctive ho pozdravovali, on im odpovedal s úsmevom, deti s radosťou ho očakávaly a kývaly. Neraz sa auto zastavilo, prezident vystúpil, pohovoril si s prekvapeným okoloidúcim roľníkom, robotníkom alebo jednoduchou tetičkou, pohovoril si o jej starostiach, povypytoval sa na život. Neraz sa zastavil v niektorej škole alebo v úrade.

Nebolo v tom žiadnej oficiálnosti, bol to prirodzený vzťah človeka k človeku, človeka, ktorý dokonale poznal život.

Keď v roku 1945 prišiel do Bratislavy Beneš, ľudia porovnávali, aké opatrenia sa robily okolo Tisu a aké okolo Beneša. Tiso sa prechádzal voľne, slobodne po Bratislave, najčastejšie s kanonikom Šrobárom. Šli a hovorili ako dvaja slobodní občania, ktorí sa nemajú čoho báť. Ľudia ich pozdravovali, prezident odpovedal. Nebolo natískania sa ľudu, nebolo v tom robenie zo seba demokrata tým, že idem a podám čistú ruku zaolejovanej ruke robotníka, aby všetci videli, čo som ja za demokrata. Bol to pomer človeka k človeku, pomer okrášľovaný úctou a láskou.

Keď prišiel Beneš do Bratislavy, úrady vykomandovaly ľudí na ulice. Ale ľudia nemohli stáť v jednom dlhom rade. Tam, kde sa hlavná ulica križovala s vedľajšou, tak rohy musely byť na niekoľko krokov čisté. Za zástupom ľudu musela byť ulička, v ktorej sa prechádzali českí vojaci s automatmi. Zástup na ulici musel byť roztrhaný na každých pár krokov ešte uličkou, v ktorej stál automatčík. Brány domov a obloky musely byť pozatvárané, brány na kľúč, a domovník musel stáť pred bránou s kľúčom. Zástup na ulici stál asi v podobe jedného radu na šachovnici. Zástup ľudí, voľný priestor, zase zástup a tak ďalej a každý priestor ľudí, chránený strojnými puškami, automatmi a ručnými granátmi.

Márne sa Beneš i s Hanou usmievali napravo i naľavo, zástup ich prijímal chladne, v mnohých mestách len tiché mŕtve ulice, akoby národ bol cítil, že pôjde cez ne človek, ktorý prinášal Slovensku vždy len skazu, vždy len smrť. Nepriateľ číslo 1.

Beneš by sa nebol nikdy odhodlal položiť slovenskému národu otázku: Chcete mňa, či Tisu? Práve preto, lebo vedel, ako by

slovenská odpoveď na túto otázku dopadla, vykonal všetko, čo bolo v jeho silách, aby Tiso bol zavraždený.

Raz bol som s prezidentom Tisom v kraji, ktorý mu prirástol k srdcu, v Oščadnici. V ktorej dedine čakala ho slávobrána a pred ňou vládny komisár dediny. Autá zastaly, prezident vystúpil.

“Ja ako vládár tejto dediny vítam Vás tu u nás ako vláďára tejto krajiny. Buďte nám vítaný!”

Prezident sa usmial, stisol gazdovi tvrdú ruku a povedal: “Také múdre privítanie sa mi zriedka dostáva. Nuž ale my vláďári musíme spolu držať.” A pokračoval, že ak budú mať dediny múdrych a statočných vláďarov, budú mať tí veľkí vláďári ľahkú prácu. A rozvinul tú myšlienku, ako treba budovať štát od jednotlivca, najmä od rodiny.

Dobré rodiny, dobré dediny, dobré dediny — sporiadaný štát.

Skromnosť, bezprostrednosť, to byly Tisove vlastnosti. Tak sme ho poznali, tak sme sa s ním stretali a tak sme ho milovali. V tom národe bola jeho veľkosť.

XIV. Salzburgský diktát.

83. Spor Tisu s Tukom.

Jednou z najsmutnejších kapitol v živote Dr. Tisu, ale i samostatného Slovenského štátu, boli udalosti spojené so salzburgskou poradou u Hitlera a priamym nemeckým zásahom do slovenských vnútorných záležitostí. História tejto udalosti je tesne spojená s menom Dr. Vojtecha Tuku.

Dr. Tuka po návrate domov nenašiel také slávnostné privítanie, aké by bol býval očakával. Ba skôr opačne; vycítil, že vedúci činitelia strany ho nechcú mať v politike. A bol to v prvom rade Tiso, ktorý bol proti novému zapojeniu sa Dr. Tuku do politického života. Raz, keď sme o veci hovorili, povedal, že v tých rušných dňoch, aké sme prežívali, nebolo predsa možno pripustiť, aby človek, ktorý bol 10 rokov z nášho života vypojený, s úplne pokazeným zrakom, mohol rozhodovať a viesť. Tiso súhlasil s jeho prácou na univerzite, ale želal si, aby bol z politiky vypojený.

Tuka však myslel inak. On najviac trpel, on bol najviac oplŕvaný, odstrkovaný, nuž chcel mať zadostúčinenie a to úplné. Faktom je, že on sa doma stal prvým hlásateľom práva Slovákov na štát a jeho idea zvíťazila. Na Slovensku sa pomery rýchle konsolidovali a ľudia, ktorí nedávno boli proti nemu, sedeli na vedúcich miestach. Tisom hlásaná zásada sjednotenia — hovoril Tuka — bola najväčšou urážkou, aká sa mu mohla dostať. Tuka bol ministerským predsedom, ale ministri si robili svoje veci, pri hlasovaní väčšina, a možno povedať, že často všetci boli proti nemu a na každom kroku videl, že by sa ho radi zbavili a radi by

ho dostali na vedľajšiu koľaj. Tuka vedel, že v národe nenájde pre svoje plány oporu, národ si ho nevedel zamilovať. Ak sa dívame na to čisto len po ľudskej stránke, bola to veľká tragédia a Tuka sa s ňou nevedel uspokojiť.

Isté nemecké kruhy na Slovensku, hlásajúc národný socializmus, útočiac na plutokraciu a kapitalizmus, usilovali sa zmocniť všetkého, čo sa len dalo. Bol to najmä Ďurčanský, ktorý ako minister vnútra i zahraničných vecí usiloval sa znemožňovať nemecké výboje na poli hospodárskom a to, čo na Slovensku bolo, chcel, či už to bolo predtým české, či židovské, či maďarské, aby sa to dostalo z cudzích rúk do slovenských a nie z jedných cudzích do druhých. Nemci mu už začiatkom 1940. roku oznámili, že ak bude takto pokračovať, pôjde. Tuka dobre vedel, že sa môže dostať k úplnej moci len pomocou Nemcov.

Dlhé týždne ho v Sliachi, kde sa liečil, navštevovali rôzni nemeckí činitelia a rokoval s nimi o vnútorných otázkach slovenských. Tuka zastával ich stanovisko. Vypracoval okrem toho obsirne memorandum pre nemeckú vládu a v ňom priamo žiadal nemecké kruhy, aby zasiahly do slovenských udalostí, lebo ich záujmy sú tu ohrozené.

Okrem Tuku pracovalo tu aj podsvetie Mutňanský, Strieženec a Murgaš, ktorí sa rovnako obrátili so žiadosťou na nemecké úrady, aby urobily na Slovensku poriadok, a žiadali, aby Slovensko bolo pripojené ako protektorát k Ríši.

Bol to boj o moc, v ktorom záujmy národa sa hodily na stranu a takýmto spôsobom sa chceli títo ľudia dostať k moci.

Výsledok týchto zásahov bol, že jedného dňa, po dlhej neprítomnosti nemeckého vyslanca, dostali Dr. Tiso, Dr. Tuka a Mach pozvanie, aby prišli na návštevu k Hitlerovi do Salzburgu.

Ďurčanský pozvanie nedostal. Ale napriek tomu v poslednej chvíľke prišlo pozvanie i pre neho. Ale už tá skutočnosť, že ho nepovolali, hovorí dosť.

Tiso pred súdom vysvetlil, o čo v Salzburgu išlo. Minister zahraničných vecí von Ribbentrop postavil požiadavku, aby z vlády vypadol Ďurčanský a na jeho miesto aby prišiel Mach a zahraničie aby prevzal Tuka. Tuka sa vrátil zo Salzburgu ako najmocnejší muž Slovenska, nechal svolať pred divadlo na námestie veľké shromaždenie a s balkónu divadla vyhlásil, že nastávajú nové časy na Slovensku, bude koniec polovičatej politiky, nastane politika nová, do ktorej nebude môcť hocikto hovoriť, a slávnostne vyhlásil, že na Slovensku bude zavedený slovenský národný socializmus. Murgaš bol menovaný šéfom propagandy, začal hovoriť v mene “vodcovstva” proti poslancom, proti Snemu, proti bielym židom, proti skutočným židom, proti staroľudákom, proti novoľudákom, slovom proti všetkým, ale za Nemcov.

Salzburg bol ťažkým previnením proti slovenským záujmom. Cudzích zavolali, aby šli robiť poriadok. Ale nešlo ani tak o poriadok, ako skôr o to, aby sa istá skupina ľudí dostala hore.

Národ vedel, hoc sa o veci nepísalo, že prezident tu bol znásilnený, národ sa nevedel nadchnúť murgašovskou propagandou, nenadchlo ho ani 14 bodov národného socializmu, ako ich Tuka vyhlásil v Trenč. Tepliciach.

I tam, kde Tuka mal pravdu, narazil v širokých masách na chladný odpor. Tuka si bol toho vedomý a v istej prednáške vyhlásil: “Nezáleží mi na tom, či 99% či len 1% bude za mnou, i tak pôjdem za svojím cieľom.” Národ bol však jednotne proti Tukovi.

Vznikol vtedy trpký žart, vraj keby sa k národu pripojila i vláda, národ by bol sjednotený.

84. Killingerova éra.

Bola to ťažká situácia. Jedno bolo isté, že klásť zjavný odpor by bolo prehrou. Nový vyslanec von Killinger, človek rabiátny a nediplomatický, začal vystupovať ako pán Slovenska. Diktoval si rôzne osobné zmeny.

Jedného dňa si mňa prezident zavolať a oznámil mi, že von Killinger žiada predsedníctvo strany i prezidenta, aby niekoľkých poslancov pozbavili mandátu, lebo svojím chovaním znebezpečujú nemecko-slovenské styky. “Medzi nimi vás na prvom mieste”, hovoril mi prezident. Pýtal som sa na dôvod. Odpovedal, že prišiel som už v rokoch vojny z Ameriky. V novinách a v prednáškach hovorím o Amerike a vždy sympaticky. Do slovenskej tlače vnášam zprávy z cudzích zpravodajských kancelárií. Prezident žiadal od Killingera, aby mu konkrétne dokázal najmä poslednú obžalobu. Von Killinger sľúbil, po nejakom čase intervenoval na generálnom sekretariáte a tam mu odpovedali, že áno, ochotne, ale čakajú na sľúbený materiál. Sľúbil ho a tak sa vec preťahovala. Výsledok zákrokov bol, že Murgaš vydal tlačovú úpravu, podľa ktorej som mal zakázané vstúpiť do rozhlasu, noviny dostaly zákaz uverejniť či už podpísaný alebo nepodpísaný článok. Prezident mi však hovoril: dajte si pozor, ale píšite.

Tiso na začiatku chcel sa vzdať a ustúpiť Tukovi, ale potom si vec rozmyslel a zostal. Okolo Tisu sa sgrupovali všetci tí, ktorí s Tukovou politikou nesúhlasili a možno povedať, bola to absolútna väčšina národa.

Tuka prišiel k prezidentovi a nastolil otázku zavedenia slovenského národného socializmu. Prezident ho odkázal na predsedu Snemu Dr. Martina Sokola, aby vec prerokoval s ním. Muž, ktorý Tuku porazil a odmontoval, to bol Dr. Martin Sokol. Keď Tuka prišiel k nemu, aby sa o veci dohodli, Sokol mu položil otázku: “Vy ste za zavedenie národne-socialistického režimu?”

“Áno”, odpovedal Tuka.

“Aj ja”, odpovedal na jeho veľké prekvapenie Sokol. “A ja som si preštudoval túto otázku. Nuž v slovenskej relácii by to vyzeralo takto.” a vysvetlil mu, že vodcom a neobmedzeným pánom by bol prezident. Vláda by bola na vedľajšej koľaji, pravda, i Snem. A keď mu to vysvetlil, ako si on predstavuje slovenský národný socializmus, Tuka napokon vyhlásil, že nemyslí, žeby slovenský národ bol už zrelý na takýto režim a preto je proti.

Sokol to oznámil prezidentovi a od tých čias stále menej a menej sa hovorilo na Slovensku o slovenskom národnom socializme. Pomaličky sa Tisova skupina odvážila i do ofenzívy. Zápas oživil znova HSLS. Murgaš čochvíľa musel odísť s miesta šéfa úradu propagandy, vyprosil si miesto vyslanca v Záhrebe, ale i tam po niekoľkých nepekných výstupoch sa dlho neudržal a vrátil sa domov.

Salzburg bol z dvoch príčin zločinom:

1. Nemcov zatiahol do vnútorných otázok slovenských.
2. Nadšenie, ktoré na Slovensku bolo, ochladil s rozladil národ.

Inou stránkou veci však bolo, že národ za všetky nedostatky, nepríjemnosti, ktoré vojna niesla, obviňoval toho, kto mu bol nepríjemný, a to bol Tuka. Prezident si týmto získal absolútnu dôveru národa, a vari nikto nemal takú obavu z prípadnej jeho

abdikácie a odchodu ako mali tí, ktorí ho popravili: židia, čechoslováci, komunisti i evanjelici československého smeru. Lebo vedeli, že kým má Tiso moc, bude sa usilovať riadiť veci tak, aby na Slovensku bol pokoj, aby sa nezatváralo, aby sa nepopravovalo. Tiso po celý čas, ba ešte i v cudzine, bol vždy nekompromisným vyznávačom národného sjednotenia, za najužšiu spoluprácu s evanjelikmi. Keď sa mu poukazovalo na výsledky, odpovedal, že i v politike musíme stokrát začínať, tak ako mravec, ktorý padne i s nákladom, čo ťahá, ale neodíde, znova a znova začína, až sa mu to napokon podarí. Napriek tým smutným skúsenostiam ešte i pred súdom vyhlásil, že je mu Slovákevanjelič bližší než Čech-katolíč. Vyhlasoval to vtedy, keď bol slovenskými evanjelikmi ako katolícky kňaz súdený.

Tiso po Salzburgu Tukovými zbraňami odmontoval Tuku tak, že hoci Tuka mal za sebou Nemcov, napokon stal sa len figurkou, starým nevládnym starcom, ktorý na každom poli napokon končil neúspechom.

85. Tuka.

Tuka bola osobnosť veľmi komplikovaná. Mnohé veci, ktoré žiadal a proti ktorým sa verejnosť postavila, boli zdravé a užitočné. Napr. vyčistenie Slovenska od Čechov. Ale aj my, ktorí sme si želali, aby aj posledný Čech opustil Slovensko, museli sme sa postaviť proti Tukovým plánom, lebo Čech, ktorý sa stal Nemcom, mal ochranu Nemcov a nielenže sa mu nič nemohlo stať, ale začal na Slovensku vystupovať tak, akoby len on zastupoval Hitlera. Nejedem zabudol za 24 hodín i po česky. Nekompromisné riešenie plánu by bolo znamenalo, že veľký počet Čechov vstúpi do nemeckej strany a zostane tu. Statoční

Česi, ktorí sa nezrieknu národnosti, budú musieť odísť. Stalo sa i to, že Čech, ktorý zo Slovenska musel odísť, vrátil sa o niekoľko mesiacov späť ako Nemec. Na Slovensku vari nikto nebol nadšený židmi, ani čechoslováci nie. Jeden z nich sa raz vyslovil, keď sa naši čechoslováci vrátia z Londýna a nájdú tu židov, neodpustia to Tisovi, lebo on môže, ba musí rozriešiť túto otázku, oni ju už nebudú môcť. Najväčší antisemita na Slovensku bol predsa S. Hurban Vajanský, evanjelik. Ale nemecké riešenie sa zdalo všetkým neľudským, krutým a nedávni protivníci židov stali sa ich najväčšími ochráncami. Vari nikto nezachránil toľko židov ako katolícki kňazi a zpomedi nich Tiso na tisíce.

A tak aj v tejto veci narazil Tuka na odpor. Ale prekaziť mu jeho plány vtedy, keď mal za sebou podporu Nemcov, nebola ľahká vec, bola to práca, ktorá zožierala nervy, ktorá nútila k rôznym prejavom, ku taktizovaniu, vyrážaniu klina klinom, a v tejto práci Tiso mal za sebou celý parlament a najmä jeho predsedníctvo. To, čo si dovolil slovenský parlament robiť napr. s vládnymi osnovami, ako ich vracal, prerábal, ako ich vedel zahamovať, alebo novým zákonom prinútiť vládu, aby robila inak, to si nikdy v Prahe parlament voči vláde nedovoliť.

86. Tiso a Nemci.

Tisov pomer k Nemcom bol bez sentimentality. Mohli by sme ho označiť uposluchnutím Benešovej rady po abdikácii, keď žiadal, aby tí, čo zostanú, vyrovnali sa s Nemcami i ostatnými susednými národmi. Tiso vedel, že ani Nemci nevyhovujú Slovákom z lásky k Slovensku, ale že v tom, v čom nám idú po ruke, majú aj oni zisk. Nehľadal v politike sentimentálnu lásku,

ale striezlivé vzájomné vzťahy a keď si uvedomil, aké je naše postavenie v strednej Európe, vedel, že si nemáme čo vyberať. On vo svojich rečiach i za starého Československa upozorňoval, aby sme sa nenaľakovali, aby sme neprovokovali. Pozíciu malého národa v koncerte veľkých národov charakterizoval vetou: “Deti, pod stôl, starí sa idú biť!”

V dňoch, keď sa Slovensko osamostatnilo, Nemecko bolo jedinou európskou mocnosťou, ktorá usmerňovala európsku politiku. V prvých mesiacoch Slovenskej republiky i Jozef Stalin kolaboroval s Hitlerom a vieme, že keby Nemecko nebolo bývalo napadlo Rusko, pravdepodobne títo dvaja diktátori by si boli zaujímavým spôsobom podelili svet.

Pre malý národ v strede Európy, pre národ, ktorý začínal žiť samostatným životom, ktorý bol stále z juhu ohrozovaný maďarským susedom, nebolo iného východiska len nájsť čo najpriateľskejší pomer k svojmu západnému susedovi.

Tiso v jednej prednáške slovenským študentom povedal, že politiku robiť na tomto kúsku zeme sme povinní robiť my a nie Nemci. Nemci majú robiť doma politiku. Pravda, my ako malý národ musíme robiť takú politiku, aby sme sa v zápasoch veľmocí zachránili.

V Prešove hovoril, že ak nám pôjde niekto väčšmi po ruke než Nemecko, ak nám našu štátnosť iné národy zagarantujú lepšie než Nemecko, budeme ich považovať za lepších priateľov.

Tiso vo svojich rečiach musel neraz hovoriť o politike voči Nemecku lyrickejšie než azda chcel. Ale toto je už osud malých národov. Slovensko nebolo o nič obmedzovanejšie vo svojej suverenite než ČSR Francúzskom po minulej vojne. I to je skutočnosť, že Nemci sa nikdy nemiešali do slovenských vecí tak ako

Česi. I to je skutočnosť, že nebyť niekoľkých Slovákov, ktorí aj nemecko-slovenskú vzájomnosť chápali práve tak, ako chápali čechoslováci Česko-Slovenskú, t. j. že zabudli, že spolupráca národa s národom to nie je cieľom, ale len prostriedkom na zveľadenie vlastného národa, a službičkovali Nemcom väčšími než si to Nemci želali. Tisovou devízou bolo verne vytrvať, brániť si svoje a Nemcom z nášho popustiť len to, čo je nezbytné potrebné, ale aj to nech nám zaplatia v hotovosti!

Kto dnes porovnáva napr. československé chválospevy o Stalinovi a porovnáva ich s ospevovaním Nemcov v rokoch vojny, vidí jasne, jak slobodní sme my vtedy boli. Na Slovensku sa nepremenúvaly ulice v čisto slovenských mestách po Nemcoch, to len tam, kde žila nemecká menšina, a dnes kdejaká cesta, kdejaká budova nesie mená a to už nielen Stalina, ale aj bezvýznamnejších boľševických činiteľov.

Stretal som sa v rokoch vojny často s predstaviteľmi čechoslovákov i komunistov. Hovorili sme o politike a vtedy všetci priznávali, že to čo robí i po tejto stránke Tiso, to je to jediné, čo rozumný štátnik robiť musí. Všetci vedeli, že keby Tiso robil to, čo teraz dodatočne od neho chceli mať, že by to bolo bývalo znamenalo najťažšiu katastrofu. A z nej vtedy mali strach, lebo si chceli zachrániť životy.

Asi v r. 1937 Beneš nechal vypracovať obsiahly plán na pestovanie nemecko-českých stykov. V tomto pláne sa doporučovalo organizovať na širokom základe výmenu českých a nemeckých detí, tak vraj, ako to naši starí otcovia robili v časoch "taušovania" detí. Doporučovalo sa, aby sa striedaly divadelné súbory, väčšia pozornosť aby sa venovala nemčine na školách, dokazovalo sa v ňom to, čo bolo známe, že Česi a Nemci sú národy spo-

jené osudovým spoločenstvom histórie, krvných vzťahov, atď. atď.

Dr. Beneš vo svojej známej Reči k Slovákom napísal, že medzi Čechmi a Nemcami nikdy žiadne hraničné spory neboly a nebudú. Česi Nemcov táhali do vlády vtedy, keď tam Slovákov nechceli a potom, keď sa napokon nedohodli, chceli, aby Slováci ich spor brali si za svoj vlastný. Beneš tvrdil, že pomer Čechov a Nemcov je skvelý. Gottwald, Šmeral, Burian a iní komunisti tvrdili, že je zlý.

“Česká buržoázia — hovoril napr. poslanec Burian v rozpočtovej debata r. 1924 — dnešným svojím režimom robí ostrú utláčajúcu politiku proti Slovákom a Podkarpatským Rusom, proti Nemcom, Poliakom a Maďarom. Odsudzujeme túto politiku a budeme sa všetkých práv a požiadaviek druhých národov ČSR zastávať.” Gottwaldove reči boly po tejto stránke ešte ostrejšie, každá bola Benešovou cenzúrou vybielená.

Dr. L. Medvecký už 20. novembra 1924 v parlamente konštatoval:

“Nenávisť Čechov voči Nemcom, vypestovanú v bývalom Rakúsku, by chceli Česi ako aj Nemci preniesť k nám na Slovensko voči Nemcom a Maďarom. U nás v tomto pomere sú pomery zdravšie.”

Ten Beneš, ktorý v roku 1938 uletel a zanechal svoju spojencami opustenú Republiku, ktorý vydal pevnostné pásmo Nemcom, ktorý vtedy doporučoval: “Nerobte takú politiku, akú som ja robil”, stal sa trestajúcim anjelom neohroženosti potom, keď jeho osobné nebezpečie pominulo, zrada každého, kto znášal

tárchu dňa s národom a usiloval sa postáť národného života zachrániť. Obeťou tohoto českého “hrdinstva” stal sa aj Tiso.

História však ešte ukáže, akú cenu má to rozriešenie národnostného problému, ktoré previedol teraz Beneš a aké má to, ako ho riešil Tiso.

Tiso zostal verný svojmu spojenectvu — pred súdom hovorili posmešne, že bol posledným Mohykánom. Nuž vernosť posledného Mohykána môže národu priniesť niekedy väčší ošoh než zrada prvého občana.

Tiso sa usiloval o priateľské riešenie susedských vzťahov. Ale na druhej strane napr. voči Maďarsku jeho režim pre Slovákov v Maďarsku vykonal toľko, ako Benešov režim nikdy neurobil.

História ukáže Čechom, či je možné, aby malý, 7-miliónový národ provokoval viac než desaťnásobne veľkého svojho suseda. A potom, keď sa táto otázka bude riešiť, príde i český národ na to, kto to riešil lepšie, či Tiso, či Beneš. Ale vtedy už bude neskoro.

Český človek, keď čítal o súdení Tisu preto, lebo v Bystrici vyznamenal Nemcov, odpovedal: “Tých niekoľko metálů stálo za to, že zachránil Bystricu pred osudom Lidíc.”

Malé národy, ak chcú žiť, budú musieť robiť politiku svojich veľkých susedov. Tiso si to uvedomoval a pretože chcel, aby slovenský národ žil, robil túto politiku bez ohľadu či mu bola príjemná alebo nie.

87. Zradcovia ožili

Každý nový deň jestvovania Slovenskej republiky bol novým dôkazom utajených slovenských síl. Hospodársky Slovensko rástlo. Napriek vojne až do r. 1944 slovenské rozpočty boli aktívne.

Nikto na nás nedoplácal a predsa úroveň slovenského človeka rástla tak, ako nikdy. Roľníci sa oddžili, úradníci mali chlieb, robotníci mali čo robiť, kultúrne sme rástli, radosť zo života niesla sa Slovenskom. Slovenské mestá menily tvárnosť a slovenské roľníctvo sa zveľaďovalo ako nikdy. Hodno porovnávať, ako roku 1931 Tiso kritizoval v pražskom sneme postup regulačných prác na Váhu a hovoril, že na 280 km Váhu odhlasovalo sa len 3 milióny. Nuž ako sa ukázal kritik v úlohe vládneho činiteľa?

V rokoch 1941-44 len na Váh sa venovalo 150 miliónov korún. A podobne to bolo na každom úseku slovenského života. Neraz som počul, “veď nám nikdy nebolo takto”, a to hovorili jednoduchí ľudia.

Bola sloboda. Dr. Stodola napísal drámu, v ktorej sa posmieval chybám režimu, ale hrala sa v divadle a minister Mach sa na ňu díval a smial nad zrkadlom, ktoré mu dramatik kládol pred tvár. Dnes novú Stodolovu drámu režim zakázal, lebo sa bojí zrkadla.

Tiso bol žalovaný, že v rokoch vojny bolo asi 3000 ľudí na Slovensku zatvorené pre politické delikty. Boli to vo väčšine komunisti. Teraz sa pochválil Dr. Ferienčík, že za prvý, druhý i tretí rok po vojne bolo zatvorených vyše 20.000 ľudí len pre politické delikty a asi 80 žalárov a koncentračných táborov je do prasknutia preplnené. Odhaduje sa, že za prvé dva roky vyše 100.000 ľudí prešlo československými žalármi. A to je vraj oslobodenie! A štatistika stúpa rýchlejšie než úspechy dvojročnice.

Napriek ťažkostiam, ktoré prinášala vojna, bola naša nepripravenosť na mnohom úseku verejného života, ale i tak bolo v rokoch vojny malým rajom pokoja, poriadku a najmä

blahobytu, aký nikdy predtým na Slovensku nebol a aký nebol ešte v Európe.

Myšlienka štátnosti zapúšťala stále hlbšie a hlbšie svoje korene. Vari málokto iný prezident, málokto iný štátnik pohyboval sa tak medzi ľuďmi ako Tiso. Videli sme ho na roľníckych aj robotníckych schôdkach, navštívil vedcov, školy, výstavy, stýkal sa denne s ľuďmi a staral sa, aby sme sa cez búrlivé vlnobitie dostali s našim malým člkom cieľ. Len o to ide — hovorieval.

Ale práve tie vrstvy, ktoré v časoch nemeckých víťazstiev najlepšie s Nemcami kolaborovali, začali v časoch nemeckého ústupu uvažovať o tom, ako si zachrániť tie výhody, ktoré im Slovenská republika dala. Bola to časť dôstojníctva najmä evanjelického náboženstva a, pravda, komunistické podzemné hnutie, ktoré snívalo viac o pripojení k Rusku než k Prahe. A tak po dlhých prípravách v auguste 1944 vyvolali takzvané národné povstanie. Bol to nepodarený puč kariéristických dôstojníkov a malej skupiny evanjelickej inteligencie, podporovaný ruskými parašutistami. Ale ešte i toto povstanie vyvolalo v Tisovom mene. Rozhlásilo, že Nemci zlikvidovali Slovenskú republiku a Nemci zavraždili prezidenta. A len tak dostali z kasáreň masu slovenských vojakov. Keď sa však neskôr vojaci dozvedeli, že ich lžou dostali von, nastal masový útek. Celý puč bol anarchistickým povstaním podsvetia, ktoré ničilo štátny i súkromný majetok, a najmä vraždilo katolíkov. Katolícky kňaz a spisovateľ Anton Šalát bol prvou obeťou tohoto povstania, poslanec Slameň, chudobný robotník, ďalšou obeťou.

Niekoľko dní po vypuknutí puču prišlo nemecké vojsko a začalo strašné ničenie a vraždenie na Slovensku. Vraždili, ničili a

pálili pučisti, ruskí partizáni, Nemci a potom znova odstupujúci Nemci a postupujúci Rusi. Slovensko, krajina, ktorá pod vládou Tisovou rástla a rozkvitala, stala sa krajinou skazy, ničenia a vraždenia.

Je veľkým omylom, čo tvrdia niektorí, že to bolo spontánne povstanie slovenského národa. To bolo povstanie malej hrstky. Svedčí o tom vari najlepšie obrovský počet žalárovaných, dva roky neustále pracujúce ľudové a Národný súd. Tam, kde prakticky celý národ povstal, by predsa nebolo treba vyše stotisíc ľudí hodiť do žalárov a koncentračných táborov. Prakticky to dnes znamená, že z každého piateho domu aspoň jeden človek bol v terajšom Slovensku zatvorený. Tam, kde sa počas vojny nikto nepopravil, teraz český kat má stálu prácu. Za starého Uhorska ročne z každého slovenského okresu jedného Slováka trestali pre politický “zločin”. To bolo kruté. V terajšej ČSR, v časoch pokoja asi z každého piateho domu jeden človek bol už zatvorený. Ani za Maďarska ani v Slovenskej republike sa nepopravovalo pre politiku. Teraz šibenicu ani neodstraňujú.

Ale každý videl, že vojnu Nemci prehrali, vedel, že Slovensko bude obsadené boľševikmi, nuž nebolo sily a odhodlania zlikvidovať povstalcov. Chcelo sa vyhnúť zbytočnému krviprelievaniu.

Dr. Jozef Tiso vydržal na Slovensku až do poslednej chvíľky. Až keď sa boľševické vojská blížili k západným hraniciam Slovenska, malým sprievodom odišiel do Rakúska.

Slovenský štát bol zrušený. Z východu miesto slovenského prezidenta vrátil sa malý zlostný český človečik Beneš, zúrivo nenávidiaci všetko slovenské a zo všetkého slovenského najmä to, čo Slovákom pripomínalo krátku, ale tým krásnejšiu históriu Slovenskej republiky.

Slovenská republika dočasne padla. Ale história každého dňa nám dokazuje, že vari nikdy nežila tak hlboko v srdciach slovenského národa ako dnes. Národ ako na dlani vidí, aký je rozdiel medzi tým, keď mu vládnu iní a tým, keď mu vládol prezident krv z krvi, kosť z kosti slovenskej. Národ dnes lepšie než inokedy vidí, čo stratí vtedy, keď stratí samostatnosť. Práve preto, že Česi dnes tento rozdiel ukázali tak lapidárne, zostal Tiso najživším symbolom slovenskej štátnosti. Dnes národ porovnáva pomery, porovnáva výsledky práce a porovnáva aj osoby dvoch prezidentov.

Výsledok porovňovania udáva štatistika v preplnených žalároch, v popravách a deportáciách. Na Slovensku zúri teror, o akom slovenská história nikdy ani nepočula.

E.

Mučený a oslávený

XV. V emigrácii a v okovách.

88. Bolševici chcú, aby Tiso vyhlásil Slovenskú sovietsku republiku.

Vojna sa blížila k svojmu koncu. Cez Slovensko pochodovaly ustupujúce i postupujúce armády. To už nebolo pokojné a blahobytné Slovensko, ako sa ho Tiso usiloval udržať až do posledného dňa vojny. Slovensko horelo a zapaľoval ho a ničil každý. Keby niekto spočítal cenu mostov, železníc a iných objektov, ktoré podľa vlastného priznania zničili len partizáni, už aj to by vydalo za miliardy. A potom čo zničili bolševici, čo Nemci a čo letectvo. Každý ničil, každý bral, akoby boli chceli až do základov zruinovať túto malú krajinu, ktorá sa postavila na svoje vlastné nohy práve vtedy, keď všetko ostatné sa rúcalo. Londýnsky Benešov rozhlas denne vyzýval: ničte, páľte, demolujte! Pravda, túto radu dával len Slovákom a pre Slovensko. Fabriky v českých krajinách nedoporučoval ničiť, české železnice nedoporučoval vyhadzovať do vzduchu.

Ale Česi sa ani veľmi nehnali do takejto nebezpečnej práce. Oni sa “vzbúrili” až potom, keď posledný Nemeц opúšťal Prahu a ešte i dnes uvažujú, či “barikádový boj” 5. mája 1945, keď už vlastne bolo po vojne, či vraj to nebolo príliš predčasné. Česi dvakrát odmietli Benešovu výzvu do povstania.

Beneš svojim ľuďom vrele doporučoval, a to cez dlhé týždne z Londýna, ako majú vyvolávať chaos. Vraj, keď idete do kina, dajte si do svrchníka, ktorý chcete odložiť v šatnici, fľaštičku s istou samozápalnou kapalinou. Pred odovzdaním svrchníka

otvorte fľaštičku, kapalina bude vytekať a zapáli kabát a od neho sa, pravda, chytnú i ostatné šaty, možno aj celá budova, a nastane chaos. Nenašiel sa ani jeden Čech, ktorý by bol ochotný položiť svoj kabát na “oltár vlasti” a takéhoto protinemeckého boja, ale desaťtisíce radšej pracovalo v nadpočetných hodinách za lepšiu stravu a vyšší plat. Dnes by mal byť vlastne každý Čech, ktorý chodil do kina, ťahaný na zodpovednosť, prečo neposlúchol rozkaz Dr. Beneša.

Ale na Slovensku sa našli niektorí ľudia, ktorí poslúchli a začali ničiť slovenský národný majetok. Boli to na prvom mieste niektorí evanjelickí dôstojníci, ktorí si takto chceli poistiť vysoké vojenské hodnosti, ktoré v Slovenskej republike dostali. Jeden z nich, napr. Mirko Vesel, ktorý vyhodil do vzduchu most nad Hronom v Bystrici, a to tak neodborne, že poškodil všetky okolité budovy, je dnes už aj generálom. Našli sa ľudia z podsvetia, ktorí šli a vyhodili v deň Všetkých svätých motorový vlak do vzduchu, hoci na ňom nebolo ani jediného Nemca, ale len Slováci, ktorí šli, ako je to vo zvyku, z návštevy cintorínov. Zapálili skladište tabaku v Bratislave len preto, aby horelo a podobné.

A potom začali prichádzať aj Česi a novým spôsobom pomáhali “odmontovať” slovenský priemysel. Ničili, pálili a vraždili, tak ako ich predkovia vo vojnách husitských. Beneš mal živý záujem na tom, aby Slovensko bolo zruinované. On ho chcel ovládnuť, a blahobytné, bohaté Slovensko bolo ťažko ovládnuť. Ale chudobné, zničené Slovensko, tak sa mu to pozdávalo, že sa dá ľahšie. Už vtedy plánoval veľkorysú emigráciu Slovákov do Sudet a už vtedy plánoval, že tieto státisíce Slovákov v pohraničí tak premiecha, že sa tam stratia a počestia.

Ale zdá sa, že bolševici mali iné plány so Slovenskom než Beneš. Hoci začiatkom roku 1945 Beneš vyhlasuje: “Podkarpatská Rus, to je náš vnútorný problém”, do ktorého nikoho nič, a ani sa Česi nestačili spamätať a už to nebol ich problém, ale problém Ukrajiny. Tam to šlo ľahko. Obyvatelia tejto krajiny nemali prečo túžiť za Benešovým režimom, lebo veď ešte v posledných rokoch sa tu prijímalo do štátnych služieb tak, že na 95 Čechov prijali 5 domorodcov. Česi vykorisťovali túto krajinu práve tak, ako Slovensko. Takže odluka tejto krajiny od Prahy bola ľahká. Otrokára sa národy radi a ľahko zbavujú.

Bolševici chceli urobiť podobnú vec aj so Slovenskom. Krátko pred koncom vojny nadviazali s prezidentom Tisom styk agenti sovietskej armády a navrhli mu, aby vyhlásil sovietsku slovenskú republiku. Pravda, táto republika by sa mala prívlteliť do SSSR, ako jedna zo sväzových republík. V tomto prípade, naznačovali agenti, Tiso môže zostať. Poukazovali na rumunský prípad. Michal zostal na tróne, hoc krajina je okupovaná červenou armádou. Jedným z jeho ministrov je Tatarescu, ktorého spojenci vedú na listine vojnových zločincov. Ak rumunskí kolaboranti s Hitlerom zostali a sú dobrí pre soviетov, nuž o čo iné je to v slovenskom prípade, ktoré predsa nemohlo robiť nič iné len to, čo robilo.

Tiso odmietol. S bolševizmom niet kompromisu, povedal vyjednávačom. Oni nás môžu okupovať, obsadiť, môžu tu robiť čo budú chcieť, ale to bude násilie, súhlas k tomu my dať nesmieme. Ukradnutá sloboda je naša sloboda, ale tá, ktorej sme sa zriekli dobrovoľne, tá nám už nepatrí.

Je iste zaujímavé, ako sa na Tisu dívali bolševickí parašutisti na Slovensku. Tí si zistili, aká je nálada na Slovensku a podľa

toho robili aj hlásenia domov. Zistili si, že Tiso požíva na Slovensku priamo neohraničenú popularitu. V styku so slovenským ľudom i oni hovorili o prezidentovi len to najpeknejšie a hovorili, my nie sme ani proti Tisovi, ani proti Slovenskej republike, ale my sme len proti Germánom. A keďže v tom čase na Slovensku Germánov nebolo, nemali ani veľa roboty. A keď už vypukol puč, i vtedy sa šlo do neho s Tisovým menom a slovenskí partizáni vypisovali Tisovi listy, v ktorých ho uisťovali, že oni nie sú proti Slovenskej republike. Oni sú len proti Nemcom, ale za samostatné Slovensko. Oni nechcú mať Beneša za prezidenta, ale len Tisu. Stovky takýchto listov prichádzalo do Bratislavy.

89. V Rakúsku.

Koncom marca 1945 dostaly sa z juhu boľševické vojská až na Slovensko. Letecký poplach v Bratislave už neprestával. Boľševické lietadlá napádaly v podvečer pokojné bratislavské ulice, bombardovali domy, kostol, nemocnicu a desiatky mŕtvych civilov zostalo ležať na bratislavských uliciach. Ale vari najstrašnejšie zbombardovali Nitru.

Vo Veľkom týždni odišla vláda z Bratislavy a presídlila do Holiča a Skalice. Posledný odišiel z Bratislavy Mach. Boľševické vojská už bojovaly v uliciach Bratislavy, keď odchádzal.

Slovensko si v týchto časoch už nerobilo žiadne ilúzie o prichádzajúcich bratoch Slovanoch. To, čo boľševické vojská vysťahovali v Lipt. Sv. Mikuláši, ničenie bytov, znásilňovanie žien, vraždenie pokojných obyvateľov hovorilo inou rečou, než moskovská slovenská propaganda. Boli to najmä mikulášski obyvatelia, ktorí prežili krátky čas ruskej okupácie, ktorí vyvolali na

Slovensku smrteľný strach pred boľševickými vojskami. A utekal pred nimi aj evanjelický biskup Čobrda.

Napriek tomu boli niektorí, ktorí prehovárali vládu, aby zostala na svojom mieste a neodchádzala zo Slovenska. Bol to najmä ing. Jozef Mranča, ktorý napokon zostal doma a boľševickí vojaci ho pri prvom stretnutí odstrelili.

Vláda bola rozhodnutá odísť. I keď si nikto nerobil ilúzie, lebo veď každý vedel, aký propagačný aparát proti nám pracoval, ako Beneš z každého Slováka, ktorý sa hlásil k svojej slovenskej národnosti a ktorý žiadal všetky práva pre Slovákov, ktoré im ako národu patrily, robil nacistov a kolaborantov. Hoci on to bol, ktorý pred odletom do cudziny žiadal, aby sa tí, ktorí povedú národ, dohodli s Nemcami, on to bol, ktorý prijal Mníchovskú dohodu, ktorý bol ochotný odstúpiť kusy Slovenska Maďarom a sľuboval im, že to bude “na veky ich majetkom”, ak si to od neho vezmú, razom sa stal vodcom odporu, keď toto “hrdinstvo” neprinášalo žiadne riziko, ale len výhody.

Ale verilo sa, že keď aj nie ihneď, postupom času sa podarí na západe vysvetliť aj slovenské stanovisko a potom tam uznajú, že Slováci inú politiku robiť nemohli. A napokon, keďže Slováci v rokoch vojny dokázali, že vedia žiť v sporiadanom štáte, niet príčiny, aby pod titulom “oslobodenia národov od útlaku” boli práve oni pozbavení samostatného života. Verilo sa, že napokon veľmoci dajú malým európskym národom možnosť, aby sa ony slobodne, bez nátlaku vyslovily o tom, ako chcú žiť. Verilo sa v Atlantickú chartu, ktorá obsahovala všetko to, čo si Slováci želali a s čím oni súhlasili.

Vari ešte ani jedna vláda neodchádzala do emigrácie tak, ako slovenská. Okrem skromného ubytovania v benediktínskom klášt-

tore v Kremsmünsteri, nebolo nič iné pripravené pre nejakú zahraničnú činnosť. Pokus, aby boli v cudzine uložené nejaké väčšie sumy peňazí na zahraničnú činnosť, zmaril Dr. Karvaš, ktorému prezident až do poslednej chvíľky absolútne dôveroval. Nebolo dosť predvídavosti ani v ministrovi financií, ktorý tiež každé rozhodnutie urobil len potom, keď ho schválil Karvaš so Zatkom. Upozorňovania niektorých činiteľov, a to ešte v časoch nemeckých víťazstiev, aby boli poslaní do neutrálnej krajiny ľudia i peniaze, aby v príhodnej chvíli po skončení vojny či už pri tej alebo inej konštelácii mohla sa slovenská štátnosť brániť aj na medzinárodnom poli, stroskotaly na nedostatočnom pochopení domácich činiteľov. Hospodárska skupina slovenských politikov bola úplne pod vplyvom karvašovsko-zatkovskej skupiny a tá prijímajúc vyznamenania od Nemcov pripravovala si alibi aj pre Benešov prípad. Dr. Karvaš, keď ho Nemci zatvorili, protokolárne svedčil, že je to len jeho zásluhou, že sa nepodarilo istej skupine slovenských politikov dostať do zahraničia väčšiu sumu peňazí, ktoré tam vraj chceli použiť na protinemeckú propagandu. Tak vraj on bol voči Nemcom lojálny.

Predvídavosť nebola hlavnou čnosťou mnohých slovenských vládnych činiteľov. Nebolo v nás konšpiračného ducha, nebolo u nás žiadnych politických emigrantských tradícií. Je isté, že hlavnú zásluhu na tom, že sa veci vyvinuly takto, má Dr. Karvaš. Je však otázka, či to bude vždy zásluha. Vtedy, keď desiatky miliónov korún v zlate odisponoval do Moskvy, keď bolo vonku za stá miliónov valút a zlata, nebolo možno jeho zásluhou vydať v zahraničí za niekoľko tisíc korún propagačnú brošúrku o Slovenskej republike, ba dokonca robil ťažkosti v posledných chvíľach ešte i pri riadnom vyplácaní vyslaneckých plátov. Kar-

vašov príklad ukazuje, že okrem odborných vedomostí treba, aby ľudia mali aj nejakú ideu. Nemožno popredné miesta či v politike a či v hospodárskom živote sverovať ľuďom, ktorí menili národnosť ako onuce a i na najvyšších miestach zrádzali a slúžili cudzím záujmom. Skupina, ku ktorej patrili Karvaš, pracovala tak, aby v každej politickej konštelácii sa mala dobre, ale nebola ochotná za žiadnu ideu prinášať aj obeť.

Ale aj tieto chyby, okrem nedostatku skúsenosti na tomto poli a potom prílišná dôverčivosť, plynuly zo zásady nestarať sa o to, čo kto bol, dať možnosť plného uplatnenia každému schopnému, každému kto sa do práce prihlásil. Ľudia, ktorí nezrádzajú, dôverujú. Skutočnosťou je, že Karvaš mal absolútnu dôveru Tisovu a to až do poslednej chvíľky. Hlas Karvašov bol v Slovenskej republike najvplyvnejší.

K všetkému a najmä k vládnutiu treba tradície, my sme jej vinou nežičlivých okolností veru nemali. Učili sme sa na vlastných chybách, a to je škola vraj najdrahšia, ale aj najlepšia. Nie v tom bola chyba, že mnohí predvídali, že po tejto vojne bude koniec Slovenskej republiky. Predvídať i zlú vec je dobré, ale horšie je, že nebolo v nich dost sily pustiť sa za každých okolností do boja za jej obnovenie. Boli to ľudia bez viery a preto aj bez odhodlania. Boli prichystaní kapitulovať skôr, než to bolo treba, organizovali veci tak, aby k zápasu o obnovu nemohlo prísť, lebo veď oni nikdy nechceli bojovať, oni chceli kompromisne zvíťaziť. A tu platí to irské: nie preto žijeme, že sme robili kompromisy, ale preto, lebo sme bojovali! Boli mnohí, ktorí sa radi vyhrievali na výslni slávy a moci, ktorú im len Slovenská republika dala, ale v tej chvíľke, keď bolo treba za ňu bojovať, hovorili o veľkých obetiach, ktoré oni priniesli, lebo moc prevzali. Namysleli si, že

niet konštelácie, v ktorej by oni nemohli byť hore a preto nechceli sa pustiť do zápasu, ktorého výsledok sa im zdal neistým. Ale cez podobné detské choroby prešiel každý národ a niet v tom nič tragického, že sa to i u nás stalo. Bolo to prirodzené a ľudské.

Aj prezident sa na tieto veci díval takto. Keď sa mu poukazovalo v r. 1944 na tieto zjavy, odbavil kritikov: Doteraz to všetko bolo dobré, nevedeli sme si vynachváliť, teraz, keď sa to rúti, nepustím ľudí. Nechcel ich púšťať i preto, lebo vraj v ťažkých chvíľach by každý rád utekal od zodpovednosti. Nie je nás však toľko, aby sme mohli ľudí hádzať cez palubu.

V emigrácii som často hovoril s prezidentom o týchto otázkach. Napriek všetkému tomuto hovoril, nemohli by sme to robiť ani v budúcnosti inak. Pravda, z niektorých chýb osobného rázu by sme si vzali ponaučenie, ale narobili by sme iste nové chyby, lebo čo ľudia robia, bude vždy ľudské a to je chybné.

Takto po hmotnej stránke nepripravení s nedostatkom ľudí v neutrálnej cudzine, bez osobných priateľov, bez skúseností, ale aj bez jasného plánu čo treba robiť, kde to treba začať, šlo sa do emigrácie. Nebyť tohoto, nuž bolo by odišlo zo Slovenska na státisíce ľudí. Tisíce ich zostalo doma len preto, lebo vraj umrieť my tam, alebo tu — nuž radšej doma.

Začiatkom apríla 1945 benediktínsky kláštor v Kremsmünsteri dostal nových obyvateľov. Z rozhlasu sme už vedeli, že Bratislava padla, nuž každý deň sme tam čakali slovenskú vládu. Jedného dňa ráno zbadal som vari sedem osobných automobilov, ako sa pohybovaly smerom od Bad Halle. Reku, už sú tu. Šli sme na dvor a niekoľko minút bol tu celý sprievod. Bol tu prezident a vláda s výnimkou jedného ministra.

Prezidentova sestra zaplakala, keď sa vítala s bratom. “Len neplač — na to je dosť času”, povedal prezident Tiso.

Pamätám sa, akoby sa to dnes stalo. Prezident vysadol z auta troška zaprašžený i unavený dlhou cestou. “To nie je koniec, to je len počiatok nových zápasov”, hovoril nám pri vítaní.

Potom sme sa stretali denne na prechádzke v dlhých rozhovoroch. Boly to zaujímavé rozhovory. Bola to taká rekapitulácia všetkého čo sa stalo, boly to úvahy nad výsledkami i skúmanie chýb.

Nikdy sa nemusíme hanbiť pred svetom za to, že sme ukázali, že vieme si spravovať naše veci sami a bez cudzej pomoci. A ak Európa chce byť Európou, musí budovať na slobodných národoch. Slobodný národ je len ten, na ktorý sa nedopláca. A na nás nikto nedoplácal.

Prezident bol zástancom veľkopriestorového stredoeurópskeho riešenia, ale za každú cenu tam musíme byť jednotkou a nielen nejakým príveskom k českej jednotke. Bol presvedčený, že idea slovenskej štátnosti zapustí teraz hlbšie korene, než hocikedy predtým.

Naši chutnali ovocie slobody a neprijmu náhražky, ktorými ich Česi budú chcieť krmiť. Bol pevne presvedčený, že Česi sa z minulosti ničomu nenaučili. Vtedy, keď by boli bývali mali Slovákom sľubovať, i vtedy hovorili, že Slováci sa budú musieť mnohých výhod zrieknuť. To je oslobodenie, zriekať sa výhod?

Keď sme hovorili o ťažkostiach, s ktorými sa vo veci slovenskej v cudzine budeme musieť prebýjať, celú svoju nádej vkladal do amerických Slovákov. Tí, jedine tí budú môcť kliesniť cestu slovenskej pravde do šireho sveta. Ak oni sa postavia za slovenskú štátnosť, bude to taká posila pre národ doma, že idea

sa bude i v protivenstvách a v prenasledovaní vzmáhať a up-
evňovať.

Ten, kto je za slovenskú štátnosť, môže a mohol by sa obávať
jedine múdreho a statočného českého postoja v slovenskej
otázke. O to však netreba mať obavy, že by sa aj Česi vedeli
povzniesť nad ich úzky český horizont. To, čo bolo v nemeckom
národe zlé, to všetko Česi prevzali a zveľadili a priviedli skutočne
k dokonalosti. Česi sa stali živým nositeľom zlých vlastností
Germánov, často hovorieval Tiso.

Čechov vedú tí istí ľudia, ktorí ich priviedli do katastrofy. Ten
istý Beneš, Šrámek na Slovensku majú starých pomocníkov, ktorí
im káru tlačili, Šrobár, Štefánek atď., a, pravda, plus komunisti.
Je to nesúrodá spoločnosť, ktorú spojuje len protikatolícka
nenávisť, a to je v politike málo. Nemajú pozitívnych spojív.

Medové týždne pominú — hovoril Tiso — a potom nastane
ruvačka o moc. Našich ľudí by mohlo poplieť len nejaké gen-
erózne a veľkodušné české stanovisko, ale ak pritlačia, odpor
bude taký mocný, aký ešte nebol, lebo ľudia budú porovnávať,
ako sme sa mali, kto nám vládol, aké možnosti tu boli a netreba
sa báť, že by porovnanie dopadlo zle pre Slovenský štát. Nuž,
potom, hovoril Tiso, uprú sa všetky zraky k Slovenskej republike,
vyrastie v biede a nedostatku na zázračnú vec, na všeliek, len
potom precíti každý Slovák, čo stratil a čo si mnohí nevážili tak,
ako si to mali vážiť.

Obdivuhodné bolo, ako na začiatku svojej emigrácie Tiso ver-
il v obnovu Slovenskej republiky. Všetky kladné i záporné sily —
hovoril — budú pracovať za ňu. Z kladných na prvom mieste sú
jej úspechy; zo záporných česká pažravosť, netaktičnosť, imperi-
alizmus malého českého človeka, túžiacceho po slovenskej kolónii.

Tak ako v prvej Republike Pražák, Chaloupecký, Peška a iní vychovávali negatívnym postojom k slovenským veciam slovenskú mládež k slovenskému nacionalizmu, tak budú Česi hospodárskou politikou tlačiť Slovákov zasa len k 14. marcu. Neverím, že by sa Česi zmenili. Česi chcú mať Slovensko. Česi nie sú z tých, ktorí by chceli mať Slovensko len preto, aby naň mohli “doplácať”. Ak ho nebudú môcť vykorisťovať, nemá pre nich cenu a z toho, ako oň bojujú a zápasia vidno, ako ho chcú vykorisťovať. To sa dalo v prvej Republike, kým naši ľudia nevideli do komplikovanej mašínérie štátu, teraz to pôjde, ale len do tých čias, kým bude niekto Slovákov držať poviazaných a Česi im budú vyprázdňovať vrecká. V tej chvíľke, keď ten iný, silnejší, pustí Slovákom ruky, Česi budú utekať. Lebo veď ťažko v Európe hľadať ešte jeden národ, ktorý by bol menej bojovnejší než je český. “Když tam nebudou — hr na ně”, to ich charakterizuje.

Ale bude to trvať niekoľko rokov — predvídal prezident. Nereba mať obavy, čas bude pracovať len pre nás, lebo otázka samostatného Slovenska je otázkou prirodzeného práva, národy celého sveta spejú k takému národnému prebudeniu, ktoré žiada samostatnosť štátnu na jednej strane, ale na druhej strane širokú kooperáciu na poli hospodárskom a tak vytváranie veľkopriestorového národného hospodárstva. To je tak, ako mozaikový obraz, mnoho farieb, mnoho drobných čiastok, ale jeden rámec a jeden harmonický obraz. Veľká stredoeurópska federácia — hovorieval Tiso — to je jediné zdravé riešenie.

Tiso si bol vedomý toho, že pred nami je najkrvavejšia epocha slovenských dejín. Česi a ich slovenskí pomocníci budú chcieť likvidovať Slovenský štát krvou. Ak sa odvážia vraždiť, hovoril, o koľko mŕtvych viac, o toľko bude kratší čas našej poroby. Z krvi

mučeníkov vyrástlo kresťanstvo. To znova spomínal, že slovenský národ nepriniesol dosť vysoké obete za svoju samostatnosť. Dostal ju skoro do daru, preto si ju ani mnohí nevedeli vážiť. Ak bude pokropená krvou a posvätená obeťmi životov, nuž bude nám vzácna, bude pevná a mocná.

V dlhých hodinových prechádzkach bol to istý druh bilancovania. Keby som mal troška voľného času, hovoril mi raz, z poznámok a materiálu ktorý mám, chcel by som napísať knihu o tom, ako sme to my robili. Tiso stále zdôrazňoval, že napriek istým chybám, ukázali sme, že to vieme robiť a to bolo to hlavné. V malom slovenskom prostredí i malá chyba sa ukázala veľkou, vo veľkom si jej ani nikto nevšimne.

Ja sa súdu národa nebojím — hovoril. Hocikedy sa. pred súd národa postavím a preberiem zodpovednosť za všetko, čo som robil. Ale sú luzy — to predsa nie je národný súd.

Aj tu zdôrazňoval, ak sa slovenský národ rozhodne, že chce žiť spolu s Čechmi v jednom štáte, ja budem prvý, ktorý sa vôli národa podrobím. Ale sedem emigrantov v Londýne, poväčšine členov jednej evanjelickej rodiny, to predsa nie je prejav vôle slovenského národa. Nech usporiadajú pod kontrolou veľmocí bez teroru slobodné hlasovanie slovenského národa a uvidíme. Ja sa takéhoto plebiscitu veru nebojím — hovoril Tiso. A som presvedčený, že sa Beneš k nemu nikdy neodhodlá.

Dlhé hodiny sme hovorili o tom, čo robiť. Prvé, hovoril, nadviazať styky s americkými Slovákami. To je prvý pevný bod. Informovať ich o všetkom, čo sa u nás v rokoch vojny robilo. A ostatné nám povie čas, zmeny medzi spojencami atď. Naše miesto nie je na Východe, my sme deti Západu, naša politika sa musí viazať na politiku západných veľmocí. A zasa — hovoril —

musíme tam byť skromným, tichým členom, nenadýmať sa a nerozkrikovať sa. Verím — hovoril —, že nemôže byť trvalým plánom západných veľmocí, aby malý slovenský národ vydaly v obeť pažravému českému imperializmu.

90. V americkom koncentračnom tábore.

V tých časoch už Viedeň padla a od západu sa blížila Červená armáda. Americká armáda bola ešte pred Mníchovom. Nikto nevedel, či sú tu nejaké zóny a ak, kde sú. Kremsmünster bol blízko Viedne, nuž radilo sa prezidentovi, aby odišiel na západ a tam sa dostal do styku s americkými úradmi. Veci sa pripravily a bolo rozhodnuté, že prezident odíde do Mníchova a tam cez kardinála Faulhabera sa dostane do styku s americkými úradmi. Tak sa aj stalo, len bolo už neskoro. Oneskoril sa asi o dva dni. Americké vojská už boli za Mníchovom, Mníchov padol, a do Mníchova sa už nemohol dostať. Zostal, ako to bolo dohodnuté, v istom nemeckom kláštore a po čase, keď sa pomery upokoja, mal sa pokúsiť dostať do Mníchova. Niekoľko málo týždňov žil v tomto kláštore. Hoci veci boli robené tajne, akosi sa stalo, že zpráva o tom dostala sa cez múry kláštora von a tam sa to dozvedela americká vojenská polícia a tá jedného dňa prišla, zaisťovala ho a odvieďla do koncentračného tábora.

Vláda zostala v Kremsmünsteri. Začiatkom mája toto mesto bolo obsadené Američanmi. Mesto za mestom padalo bez boja a Rakúsko bolo obsadené takou rýchlosťou, akou sa pohybovaly americké tanky. O niekoľko dní neskôr priletel sem americký generál W. A. Collier. Voči slovenským emigrantom bol mimoriadne milý a ochotný. Nedovolil, aby boli z budovy vystahovaní, strávil niekoľko chvíľ v spoločnosti slovenských vládnych

činiteľov, veľmi priateľsky si pobesedoval aj s Tidom Gašparom a sľúbil, že keby tu bolo nebezpečie bolševického obsadenia, zariadil by všetko, aby sa slovenskí emigranti mohli dostať na západ. Nechal si vysvetliť celú problematiku slovenskej otázky a uznal, že koniec-koncov aj slovenský národ má právo rozhodovať o sebe.

Ale po jeho odchode jedného dňa prišiel iný americký dôstojník a priniesol soznam ministrov, ktorí s ním majú na druhý deň odísť na vyšetrovanie. Hovoril im, aby si nič so sebou nebrali, ani šaty, bielizeň, potraviny, lebo ich na druhý deň privezie späť.

Ministrov odviezli a neprišli späť ani na druhý, ani na tretí deň a márne ich rodiny pátraly, kde sú. O niektorých sa skoro až po dvoch rokoch dozvedeli, čo sa s nimi stalo.

A zbytok emigrantov americký dôstojník **Swardlov** nechal vyhnať v daždi na lúku, tam ich držal vyše týždňa a zatiaľ všetko, čo mali so sebou, šaty, potraviny, knihy nechal vyhádzať von z oblokov a zničiť. Tak tam padly v obeť nenahraditeľné hodnoty slovenskej kultúry. Spomeniem len veľkú korešpondenciu Andreja Hlinku, všetky jeho motáky zo žalára, korešpondencia Tida Gašpara s Hviezdoslavom a inými spisovateľmi, rodinné fotografie, rukopisy, knihy i obrazy. Swardlov to nechal poliať benzínom a zapáliť.

Beda premoženým, a my sme boli premožení. Začala sa Kalvária tisícov pre jedinú vec: pre lásku k národu: To, čo veľké národy považujú za čnosť, to sa napriek krásnym heslám Atlantickej charty stáva zločinom, ak to malé národy aj žiadajú.

Pre ideu, ktorú hlásal Roosevelt s Churchillom v Atlantickej charte, tisíce a tisíce Slovákov, Chorvátov, Slovincov, Ukrajincov, Rumunov i Maďarov zaplnilo koncentračné tábory od Uralu

počínajúcich až po západné hranice Nemecka. Desiatky mesiacov sedelo v koncentračných táboroch ruských, amerických i anglických desaťtisíce ľudí len preto, lebo boli presvedčení, že skutočne každý národ, hoc aký malý, má právo slobodne si rozhodnúť o forme vlády, akej chce byť podriadený. Bola to krížová cesta malých národov. Možno, že ichospájala.

Desiatky mesiacov sedelo tisíce a tisíce ľudí v koncentračných táboroch a nikto sa ich za ten čas ani neopýtal, ako sa menujete, nikto im nepovedal, aká je ich vina. Je pravda, že v týchto táboroch neboly plynové pece, ako v nemeckých. Ale vari to bol jediný rozdiel.

Celou škálou tohoto utrpenia a poníženia prešiel aj Dr. Tiso. Boli to najmä z nemeckých koncentračných táborov poutekani maďarskí židia, ktorí sa chceli práve na Tisovi vypomstiť za všetko utrpenie ich rasy. Ten Tiso, ktorý v strednej Europe zachránil najväčší počet židov, prešiel v koncentračnom tábore takou škálou utrpenia, bitky, pohanenia, ako ani jeden z europ-ských štátnikov, ale ako ani jeden z nemeckých činiteľov, pôvodcov celého protizidovského hnutia. Kopali ho, flaskali, ba mu chceli palcami i oči vytlačiť z jamôk.

Ale Tiso to niesol hrdinsky a statočne. Práve preto, že sa vedelo, čo sa s Tisom robí, Tiso bol prvou osobnosťou koncentračného tábora. Požíval úctu všetkých.

Až po mnohých týždňoch mu dovolili odslúžiť prvú omšu. Miništroval mu alebo jeho tajomník Murín, alebo minister Kočiš.

* * *

Časopis amerických vojakov v Nemecku "Stars and Stripes" priniesol o Tisovom zatvorení senzačne upravenú zprávu. Podľa nej istý seržant americkej armády medzi modliacimi kňazmi v kláštore spoznal Tisu. Spoznal ho preto, lebo bol českého pôvodu, v rokoch predvojnových bol policajtom v Bratislave a v marcových dňoch r. 1939 dostal od pražskej vlády rozkaz, aby Tisu zatvoril. To sa mu však už nepodarilo, lebo Slovensko vyhlásilo svoju samostatnosť. Gardisti vraj rodičov tohoto českého policajta na Slovensku umučili a zavraždili. On ale utiekol (nebránil svojich rodičov) a utiekol priamo do Ameriky, tam vstúpil do armády a vraj teraz po toľkých rokoch previedol rozkaz, ktorý v roku 1939 dostal.

Slovom tak, ako sa to potrebuje pre filmovú zápletku. Pravda, vec bola oveľa prozaickejšia, lebo v r. 1939 nepadol na Slovensku ani jeden Čech, ale kto bol zavraždený, to bol v Bratislave gardista Kopal. A potom, pražská vláda i keby bola bývala chcela Tisu zatvoriť, nebola by tento rozkaz sverila jednoduchému českému policajtovi v Bratislave.

Dr. Daxner pri vypočúvaní Dr. Murína pokusil sa v celej šírke rozvinúť všetky udalosti, ktoré súvisely s Tisovým žalárovaním v koncentračnom tábore. Daxner chcel vyprovokovať Tisu, aby rozpovedal do podrobnosti všetko to, čo sa s ním v americkom koncentračnom tábore robilo. Už aj pri predbežnom vyšetrovaní Dr. Tisu pokúšal sa Daxner vytvoriť z Tisovho utrpenia veľkú protiamerickú senzáciu, chcel poukázať, že ani Rusi nezachádzali so žiadnym katolíckym kňazom tak, ako vraj Američania. Tiso aj počas vyšetrovania odmietal s Daxnerom i inými úradníkmi o tejto veci hovoriť. To, čo sa Daxner dozvedel o Tisovom bití, fliaskaní, kopaní i o tom, že mu chceli v pivnici vytláčiť oči,

dozvedel sa od iných a Tiso ani nepoprel, ani nepotvrdil tieto veci. Hovoril, to neboli Američania, to boli maďarskí židia povypúšťaní z nemeckých koncentračných táborov.

Rovnako pred súdom Tiso na všetky podobné otázky Dr. Daxnera odmietal odpovedať. Daxnerovi sa nepodarilo rozvinúť protiamerické divadlo pred Tisovými procesom. Odmietol vypovedať o všetkom tom, čo sa s ním i jeho ministrami v koncentračnom tábore robilo. Tiso nechcel pred súdom robiť protiamerickú propagandu, jak to chcel urobiť Daxner. Nechcel to urobiť najmä preto, lebo vedel, že to, čo sa s ním tam dialo, to nebol americký duch a tie atrocitu vo veľkej väčšine nepáchali americkí vojaci, ale civili a Neameričania.

O týchto surovostiach však prenikla povest' aj za ostnatý drôt, dozvedeli sa to nemeckí katolícki kňazi a od nich sa to dozvedel aj kardinál Faulhaber. Hlásil vec na patričných amerických vojenských miestach a nastalo prísne vyšetrovanie. Niekoľko vyšetrojúcich komisií sa vystriedalo, Tiso im verne opísal, čo sa s ním robilo a akej torture bol vystavený. Následkom toho boli vymenené stráže a vojenský súd súdil vinníkov.

Americké úrady veľmi podrobne vyšetrovaly aj Tisovu vojnovú činnosť. Tiso sa pred nimi vyslovil, že ak sa slovenský národ slobodne a voľne rozhodne pre spoločný život s Čechmi, on sa takémuto rozhodnutiu podrobí. To, čo počas vojny robil, robil v záujme slovenského národa. To bola jeho povinnosť. V okolnostiach, v akých sa slovenský národ nachádzal a najmä po nezájme veľmocí o osud Československa po Mníchove, nemohol robiť inú politiku než tú, ktorú robil. Nemohol ju robiť vzhľadom na americký kontinent, ale len vzhľadom na zemepisné postavenie Slovenska.

Jeho náhľady uspokojily vyšetrojúcich úradníkov. Istý vyšší americký dôstojník, pôvodom Poliak, hovoril Tisovi, že ho nepovažuje za vojnového zločinca a vyslovil pochybnosť, že by mohol byť vydaný. Hovorilo sa o jeho prepustení na slobodu.

Ale krvavý Beneš sa chcel pomstiť. Jeho úrady napäly všetky sily, zapáčily všetky páky, aby Tisu dostal do svojich rúk. Beneš vedel, že žiaden štátnik nemal na Slovensku takú popularitu, ako Tiso. Chcel slovenskému národu dokázať, že on má moc, ale aj odvahu popraviť najpopulárnejšieho a najobľúbenejšieho Slováka. Malý český človek rástol len myšlienkou pomsty. Márne ho aj mnohí slovenskí politici upozorňovali, že pre vývoj vecí by bolo lepšie, keby sa tešil tomu, že Tiso nie je doma a nemusí ho súdiť.

Ešte i evanjelický biskup Čobrda sa vyslovil: Bol to najväčší nerozum ťahať Tisu domov. Keď ho priviezli, musia ho súdiť, keď ho budú súdiť, musia ho odsúdiť a keď ho odsúdia, bude na Slovensku zle.

91. Kardinál Falhauber a Tiso.

Mníchovský kardinál Faulhaber sa zapísal nehynúcim spôsobom do slovenských dejín všetkým tým, čo urobil v prospech Dr. Tisu a to v najtragickejších časoch jeho života. S otcovskou starostlivosťou sa staral o osud Tisov a na jeho záchranu podnikol všetko, čo bolo v jeho silách. Žiaľ, že ani hlas tohoto cirkevného kniežaťa, ktorý tak hrdinsky a statočne odolával novopohanskému náporu, ktorý aj v rokoch vojny bol akýmsi živým svedomím, nezavážil toľko, ako hlas po pomste a hlas nenávisti. Ale slovenský národ, kým bude spomínať svojho prvého prezidenta, bude s pocitom vďaky spomínať aj na kardinála Faulhabera, ktorý urobil všetko možné, aby uľahčil

ťažký osud muža, ktorý trpel za svoj národ a za svoju vieru. Kardinál Faulhaber bol dobre informovaný o živote v Slovenskej republike. Vedel, že v rozvrátenej Európe buduje sa nová a pokojná krajina a v jej čele je katolícky kňaz.

Vari nikto nesledoval vývoj Slovenskej republiky tak pozorne, ako nemeckí katolícki kňazi. Vysoký cirkevný hodnostár nemecký mi raz hovoril, Tiso nám pomáhal nielen v tých veciach, v ktorých sme sa na neho obracali, ale aj nepriamo, nejedna protikatolícka vec nemohla byť prevedená len vzhľadom na neho. Keď tunajšia tlač začala uverejňovať obraz katolíckeho kňaza-prezidenta a s komentárom veľmi pekným, nás to povzbudzovalo a nepriateľov katolíckej veci zahriaklo. Dnes už to možno napísať, nemeckí katolíci sa veľmi často obracali i vo svojich ťažkostiach na Tisu a Tiso neraz v ich záujme intervenoval, zakročoval i pomáhal.

Niet čo tajiť, Tiso mal značný vplyv na Hitlera a nebolo vari v celej Európe štátnika, ktorý by sa bol odvážil Hitlerovi povedať toľko pravdy zoči-voči, ako Tiso. Pri jednom z posledných stretnutí Tiso povedal Hitlerovi, že Slováci, ktorí videli nemeckú politiku na východe, sú sklamaní a považujú ju za veľmi zlú. Tiso sa odvážil pred Hitlerom brániť i Poliakov, ale ešte aj Čechov. Tiso neraz intervenoval za Čechov, ktorí boli odsúdení na smrť. Pravda, niekedy s úspechom, inokedy nie. Vplyv, ktorý Tiso na Hitlera mal, použil vždy len v dobro. Škoda, že nebolo mnoho Tisov, ktorí by takto vplývali na Hitlera. Všetličo mohlo dopadnúť aj s ním i s nemeckým národom inak.

Nemeckí kňazi, keď sa dozvedeli o smutnom Tisovom osude v koncentračnom tábore, z toho mála, čo mali, uľahčovali mu snášať ťažký kríž. A Tiso ho veru niesol hrdinsky a statočne.

92. Česi privážajú Tisu s retiazkami na rukách.

Medzitým, čo bol Tiso v koncentračnom tábore, Česi podnikali zúfalý zápas, aby ho dostali. Jedného dňa všetkých zatvorených posadili do auta a odvážali ich domov, už boli na českých hraniciach a odtiaľ ich poslali zase späť, lebo vraj spisove vec nie je jasná. Česká tlač niekoľkokrát uverejnila zpravu, že Tiso i všetci členovia slovenskej vlády boli už vydaní, už sú v Plzni. Na druhej strane, keď sa zbadalo, že to nie je pravda, začaly rásť veľké nádeje. To, čo sa chcelo, to sa verilo. Rozširovaly sa zprávy, že nielen, že Tiso nebude vydaný, ale vraj už je v Amerike, ba boli aj takí, ktorí ho počuli z Ameriky hovoriť. Verilo sa, že sa Tiso do rúk českých katov nedostane, ale že zostane za hranicami a bude ďalej nositeľom myšlienky slovenskej štátnosti.

Dr. Ečer pred súdom priznal, že britská vláda bola proti vydaniu Dr. Tisu a veci neraz vyzeraly tak, že sa už pozdávalo, že sa Tiso zachráni. Ale napokon vo Washingtone rozhodli, aby bol Tiso vydaný českej vláde. Česi si veci zorganizovali tak, aby ho dostali domov práve v prvé výročie pádu Banskej Bystrice a jeho bystrickej reči.

Benešovi teraz šlo už len o jedno, ukázať slovenskému národu, akú má on moc a čo si on môže dovoliť. Na Benešov priamy rozkaz, Tiso bol sputnaný a tak privezený do Bratislavy. Len potom, keď už bolo neskoro, "Lidová demokracia" si vzdychla: ktorý propagačný genius radil Čechom, aby Česi dali retiazky na Tisove ruky?

V Prahe prevzal Dr. Tisu Dr. Ečer, ten istý Ečer, ktorý mu v októbri r. 1938 v mene brnenského obyvateľstva ďakoval za žilinské rozhodnutie a na rozkaz toho Dr. Beneša, ktorý Tisovi r. 1935 ďakoval za svoje zvolenie, dal Tisu i všetkých členov vlády sputnať do želez.

“Tady mám sputnané samostatné Slovensko” — povedal Dr. Ečer. Beneš dal rozkaz, aby príchod Tisov v Bratislave bol filmovaný a fotografovaný, aby sa scéna prenášala rozhlasom a aby sa propagačne zpracoval tak, ako sa len dá. Veľké propagačné plány mal s týmto on Beneš. Len tupý český duch mohol diktovať Benešovi tento druh pohany. K tomuto spôsobu uponíženia politického protivníka, neodhodlali sa nikde inde v Europe. Ale ani Hitler nedal sviazať svojich politických protivníkov. Tam bol napr. rakúsky kancelár Schussnig, ktorý prežil celú Hitlerovu éru v prepychovom letovisku. K ničomu podobnému sa neodhodlala a nesnížila nikdy ani Rakúska vláda. Rakušania nedali reťazmi sputnať ani Havlíčka, ani Kramára, ani Rašina, ani žiadneho iného českého politika, ale ani žiadna maďarská vláda sa nesnížila k takémuto druhu pomsty, ani Hlinku, Jurigu, Hurbana a žiadneho Slováka nenechala sputnať. Ani vo Francúzsku, ani v Nórsku, ani v iných krajinách Europy sa takto nezachádzalo s politickými protivníkmi. To len Česi tak zdivočeli a v nenávisti blbli.

Jedno je však isté, že práve tak, ako Hlinkov obraz s troma maďarskými žandármi sa stal slávnym obrazom, ktorý prešiel do slovenských dejín ako historický obraz, ešte slávnejším v nich bude Tisov obraz so sviazanými rukami. To byly české reťazky, reťazky, ktoré symbolizovaly, ako to Ečer povedal, sputnané samostatné Slovensko. A preto pre nás všetkých, ktorí chceme

mať slobodné, voľné Slovensko, tento obraz bude symbolizovať vrchol našej poroby. Tak, ako Joan d'Arc na hranici stala sa nielen národnou hrdinkou, ale aj sväticou, tak aj Tiso v retiazkach bude nehynúcim prameňom umeleckých inšpirácií pre výtvarníkov, básnikov, spisovateľov a bude žriedlom sily v politickom zápase proti tým, ktorí sputnajú Tisu, vyslovili sentenciu, že je sputaná aj slovenská samostatnosť.

Tiso v retiazkach znamenal facku celému slovenskému národnému kolektívu. Jeho obraz bude ešte často strašiť Čechov a nie je ani ďaleký ten čas, keď Česi budú nad ním plakať a budú preklínať tých, ktorí takto nechali urobiť. Ale stalo sa a to sa už nikdy neodčiní. Najzlostnejšími vrahmi slovenského národa, najväčšími nepriateľmi slovenského národného života, najhnusnejšími otročiteľmi Slovákov sú a zostávajú Česi.

Sviazaného Tisu po krátkom vyšetrovaní v Prahe a za neustáleho brýzgania a urážok dopravili lietadlom do Bratislavy. V Bratislave sa ceremónie odobrania väzňov zúčastnil dôstojník českej armády Doman, ktorý sa ešte len pred niekoľkými rokmi menoval Dautenbaum. On i jeho rodičia a súrodenci sa hlásili vždy len za Maďarov, slovensky hovoril zle so silným maďarským prízvukom, ďalej akýsi Viktorin, bývalý obchodník, teraz dôstojník, rovnako neslovenského pôvodu človek. Na vajnorské letisko vypravili napochytre autobus vládnych novinárov, aby to zachytili. Keď sa lietadlo snieslo na zem, začala sa ceremónia preberania, hlas rozhlasového hlásateľa sa zachvel, akosi zasekol, z rozhlasu bolo cítiť, akým dojmom to na neho zapôsobilo. Potom, keď už hrozilo, že hlásateľ úplne vypovie služby, priskočil k mikrofónu akýsi partizánsky dôstojník a ten povedal niekoľko sprostých surových viet. Tisu i s vládou posadili do mimoriadne

ostro stráženého autobusu a pod silnou českou strážou dopravili ich do bratislavskej väznice.

Zpráva o udalosti zapôsobila na Slovensko skutočne zdrcujúco. Všetky tie nádeje, ktoré sa v srdciach živily, razom ležaly až do zeme zbité. V deň Tisovho príchodu do Bratislavy — písal mi priateľ z Bratislavy — 17 krát som sa musel legitimovať, než som prešiel Štefánikovu ulicu v Bratislave.

Keď na druhý deň na pražský rozkaz fotografiami poviazaného Tisu ozdobili niektoré výklady v Bratislave, sovrela krv študentov, v noci vyrukovali do bratislavských ulíc a kameňami povytĺkali výklady, ktoré boli vyzdobené týmito obrázkami. Zakročila Národná bezpečnosť a desiatky študentov pozatvárala, a na polícii ich do krvava zbili. Opakovala sa znova, bohvie koľký raz, tá istá krvavá história bitia, kopania a fliaskania, ktorou je krátke obdobie ľudovodemokratického režimu na Slovensku vyplnené.

To prvé prekvapenie, prvý zdrcujúci dojem, ktorý Beneš chcel vyvolať a o ktorom podľa českej povahy myslel, že zostane trvalým, podarilo sa mu vyvolať len na niekoľko málo hodín. Obraz sputnaného prezidenta vyvolal živú reakciu a taký živelný odpor, že konečný výsledok bol úplne opačný, než to českí politickí psychológovia očakávali. Zhnusil sa ešte aj slovenským evanjelikom. Senior Šeňšel, ktorý pred niekoľkými mesiacmi doporučoval i vešanie, bol tak veľkodušný a generózný, že sa mu sputnanie Tisu zdalo príliš vulgárnym a nízkym. I on pri istej príležitosti povedal: “Tiso nebol taký zločinec, aby ho bolo treba v retiazkach vláčiť a potom filmať.” Aj rozumnejšie české kruhy po istom čase začaly hovoriť: “neposlúžili sme nasej veci!”

Nuž ak je to tak, a českej veci tento akt nízkej Benešovej pomsty neposlúžil, z toho vychádza ako v matematike len jedno, že poslúžil slovenskej veci. A tak sa na vec díva aj slovenský národ. Každý Slovák precítil až do hĺbky duše urážku, ktorú nám Beneš vmietol medzi oči a reakcia bola v celom národe tak spontanná, tak jednotná, že českí páni v niekoľkých málo dňoch už videli, že táto pomsta vypomstila sa na nich.

Rana udrela zpät a bude ešte udierať po celé stáročia. Ak raz by niektorý slovenský politik začal vážne hovoriť o spojení Čechov a Slovákov, nuž pohľad na sviazaného Tisu musí urobiť takým rokovaniam koniec.

Lebo výsledok spoločného života Čechov a Slovákov v jednom štáte to sú retiazky na slovenských rukách a za nimi nasleduje žalár a šibenica.

Česi veľmi radi kritizovali surovosti Nemcov, ktoré oni v rokoch vojny, opojení víťazstvami napáchali. Faktom zostáva, že Česi po každej stránke Nemcov prevýšili. Aj vo veľkej politike ukázal sa napokon len malý český človek, opojený “víťazstvom barikád”, na ktoré sa odhodlal až vtedy, keď Američania boli pred Prahou a Nemci pokojne podľa dohody pochodovali von z mesta.

Prečo sviazali Tisu?

Odpoveď je jasná. Tiso sa prehrešil veľmi proti Benešovi, dokázal mu pred celým svetom, že dvadsať rokov podle cigánil, keď tvrdil, že Česi na Slovensko doplácajú. Bol to hnev malého šarlatána na dedinskom javisku, ktorému ktosi z poslucháčstva zbadá jeho nešikovné pohyby rúk vtedy, keď ústami chce zástupu nahovoriť, že robí zázraky. Tisova vina a zločin bol v tom, že dokázal pred celým svetom, že malý slovenský národ bol 20

rokov vyciavaný českým národom. Jeho zločin bol v tom, že dokázal, že vyspelosť slovenského národa a v tom, že pod jeho vedením tento národ dosiahol najvyššiu hranicu životnej úrovne a kultúrneho rozvoja.

Okovy na Tisových rukách, to bola česká pomsta za tento dôkaz.

Zaujímavé je, že okrem komunistických novín bol to len časopis msgr. Šrámka, ktorý sa poponáhľal uverejniť túto fotografiu. Českí katolíci, vedení Šrámkom ešte aj tu sa ukázali ako najlepší spolupracovníci a spojenci komunistov. Šrámek aj v tejto veci zostal len Benešovým spojencom.

93. Katolícki sudcovia odmietajú súdiť Tisu.

Úradná propaganda po Tisovom privezení spustila zprávy, že v najbližších dňoch bude Tiso súdený. Najskôr to malo byť do mesiaca, potom do dvoch, troch a tak sa proces stále oddŕaľoval. Nenašiel sa ani jeden katolícky sudca, ktorý by bol býval chcel prevziať jeho súdenie. Sotva sa troška rozprúdila činnosť Národného súdu a začaly padať katolícke hlavy, sotva sa zaplnilo 83 žalárov a koncentračných táborov katolíkmi, na katolíckej strane nastáva reakcia. Ako to, pýtajú sa slovenskí katolíci, v tomto štáte sme my len na to, aby sme slúžili, dane platili, aby naše deti z úradov vyhadzovali, aby katolíkov pozbavovali miest a majetkov a aby sme sa stali len materiálom pre luteránskych sudcov zasedajúcich v ľudových a či v Národnom súde? Prenasledovanie sgrupovalo slovenských katolíkov do tak mocnej, hoc neorganizovanej spoločnosti, ako nikdy predtým.

Rozumnejší slovenskí evanjelici zbadali tento hlboký vnútorný prerod na katolíckej strane, hoci sa slovenskí katolíci nemohli

verejne ozvať, nuž ozývali sa neverejne, na ulici, v spoločnosti, rodine a evanjelici zbadali, že sa Slováci prestali deliť podľa príslušnosti k politickým stranám, ale hlavne sa delia podľa toho ku ktorej cirkvi kto patrí. Preto rozumnejší z nich začali upozorňovať, že vývoj je nezdravý, katolíci z popravených robia národných martýrov. Na biskupskej konferencii s evanjelickými kňazmi hovorilo sa o tejto problematike už celkom verejne, lebo “veď sme tu len my medzi sebou, nuž môžeme si to povedať celkom otvorene.” Tí predstavitelia ev. cirkvi, ktorí v roku 1945 volali: “nech sú aj obesení”, teraz volali, že trest smrti nezlepší pomery, ba dokonca aj rozsudky súdov pomenovali vraždami. A kde je vražda musí byť aj vrah. Ak je rozsudok smrti vraždou, vrahom je sudca. Títo sudcovia, hovorili katolíci, sú skoro všetci evanjelici. Robia to radi aj vtedy, keď katolíkov sudcov úrady nemohly prinútiť, aby aj oni súdili. Je to krásne vysvedčenie pre katolíckych sudcov, že sa nechceli dať použiť za nástroj vrahov. Šeňšel v Cirkevných listoch pateticky volal, aby evanjelici nesúdili Tisu, nech si to vrah katolíci urobia, treba ich k tomu prinútiť. Vláda mala ťažkosti i s obsadením miesta povereníka spravodlnosti, ktorý mal byť katolík, ale tiež odmietol toto postavenie, lebo nechcel byť spoluúčastníkom na diele vraždy.

A tak tieto ťažkosti odkladaly Tisov proces. Štátni žalobcovia, sudcovia, ba i pomocný personál, ktorý úrady určovali sa vzdával, nechcel ani mimoriadne príplatky, ktoré sa mu sľubovali a tak dielo museli dokončiť tí, ktorí ho začali — slovenskí evanjelici.

Zostane to v slovenských dejinách zaznamenané, že slovenskí evanjelici zmocniac sa na Slovensku moci, pomocou Čechov a boľševikov, stali sa vykonávateľmi vražd a násilia. A robili to radi

— povedali na známej ružomerskej konferencii. Zostane to zaznamenané v dejinách, že v krvilačnosti prevýšili všetko, čo moderné slovenské dejiny poznajú. Niet sporu, že okrem politických motívov, hral tu veľkú úlohu aj motív hmotný, veď mohli tisíce katolíkov orabovať v mene akejsi SNR o majetok, úrady, miesta, pozície a zaplniť si ich vlastnými ľuďmi.

Je priamo strašné, ale je to tak, v jediný deň Tisovej smrti bola suma žalárov vyššia, než za sto rokov slovenského utrpenia v Maďarsku. Slovenskí evanjelici vyhнали ešte aj z literatúry slovenských katolíkov, zakázali slovenským katolíckym spisovateľom písať i publikovať, aby aj ich piadimužníci rôzni Chorvatovci, Novomeskovci, Horvátovci a nim podobné individuá vynikli. Urobili čosi, čo ani Maďarom nikdy nenapadlo a čo by sa ani oni nikdy neboli odhodlali urobiť.

Kapitola slovenských dejín od roku 1944 je kapitola evanjelická, ale je v slovenských dejinách najčiernejšia, najsmutnejšia, najponižujúcejšia. I keď to bolo robené na rozkaz Prahy, ani to na veci nič nemení, lebo “radi to robili.”

Po niekoľkých mesiacoch preťahovania Tisovej veci, Praha súrila, aby sa Tiso dostal pred súd. Beneš sa nebál protektorátnej vlády, ale nepríjemne sa cítil vedľa Tisu, hoc on panoval na Hradčanoch a Tiso bol v bratislavskom väzení. A keď sa pre odpor katolíckych sudcov nemohla Tisova vec dostať ku predu, jedného dňa prišiel do Bratislavy policajný autobus z Prahy a vysoký úradník ministerstva vnútra priniesol písomný rozkaz, aby Tiso a slovenská vláda mu boli vydaní a on ich odvezie do Prahy. Zapôsobilo to ako bomba. Bola ihneď zvolaná porada povereníkov a dlho sa tam radili, či vyhovieť alebo nie.

Napokon sa povereníci i proti protestom komunistov rozhodli, že Tisu nevydajú, ale vraj Tisov proces povereník Štefánik urýchlil. Len po tomto zásahu Prahy, začaly sa robiť vážne prípravy k najväčšiemu procesu slovenských dejín. Napriek tomu, že evanjelickí biskupi osobne zakročovali, aby Tisov prípad dostal sudca katolík, nemohlo sa im vyhovieť, lebo ešte i vyskočený katolícky kňaz, teraz sudca, Dr. Kostka odmietol Tisu súdiť. Zostal len jeden, všetkého schopný Daxner.

94. Benešov rozsudok ešte pred započatím súdu.

V lete 1946 prišiel na letné prázdniny do Topolčianok Dr. Beneš. Noviny oznamovali, že “na dlhší pobyt.” Beneš v Topolčiankach konferoval so slovenskými politickými i kultúrnymi činiteľmi. Zaujímavé bolo, že medzi prvými hosťmi boli dvaja evanjelickí biskupi. Z katolíckych biskupov, ale ani verejných činiteľov, neprišiel na poklonu k Benešovi nikto. Katolíci tam nemali čo hľadať.

Ale prišli si s Benešom pobesedovať i páni povereníci. Pravda, reč sa najmä točila okolo Tisu. A tu Beneš, dávno pred procesom, veľmi popudlivým tónom sa vyslovil: **“Tiso musí byť obesený!” “Nie som krvilačný — hovoril Beneš — ale bezpodmienečne Tiso musí byť popravený!”**

Keď mu jeden z povereníkov povedal, že je to politicky na Slovensku neúnosné, ešte rozjedovanejším tónom Beneš odvrkol: “Ale potrebné!”

A pri tejto príležitosti Beneš hovoril i o tom, že všetky naše hospodárske i ľudské zdroje v prípadnom novom konflikte

musíme dať k dispozícii východu. Toto je naše definitívne miesto. Západ nás zradil.

Beneš pri inej príležitosti sa vyslovil:

“Dvaja prezidenti nemôžeme žiť na území jedného štátu. Jeden musí padnúť. Tiso padne!”

Je to isté nezvyklý zjav v dejinách demokratického súdництва, aby hlava štátu dávno pred počiatkom procesu vyslovovala rozsudok smrti. Rozhovor nezostal utajený a o niekoľko dní celé Slovensko hovorilo o ňom. Beneš od počiatku svojho pobytu v Topoľčiankach dostával toľko výhražných listov a na každom kroku vonku on i jeho žena Hana stretali sa s toľkou neskrývanou nenávisťou, že napokon ani v tieni tankov, rozostavených okolo Topoľčianok, ani pod ochranou českých vojakov, českých policajtov a detektívov necítil sa tu dobre. Bol vlastne väzňom v kaštieli a policajná bezpečnostná služba mu radila, aby radšej odišiel domov, lebo tam, kde ho všetko nenávidí, ťažko mu zaručiť bezpečnosť. Nuž a tak sa z “dlhšieho pobytu” na Slovensku stal asi desať-denný pobyt. Dr. Lettrich i s povereníkmi ho s milým úsmevom odprevadili k hraniciam Slovenska a Moravy. Odišiel ta, kam patrí. Oddýchol si nielen široký kraj Topoľčianok, ktorý počas jeho pobytu bol okupovaným územím, ale oddýchlo si celé Slovensko. Odišiel nepriateľ slovenského národa č. 1.

Počas svojho pobytu Beneš nielen že dal rozkaz čím skôr súdiť Tisu, ale vyriekol dávno pred započatím súdu aj rozsudok. A to rozsudok smrti. A každý rozsudok smrti, vyrieknutý človekom nepovolaným, t. j. nesúdcom, je vlastne vraždou.

XVI.

Idea slovenskej štátnosti pred súdom.

95. Netrpeli sme dosť.

V tomto procese nešlo o Tisu.

To bola srážka dvoch ideológií. Jednu reprezentoval Tiso. Bola to ideológia veľmi jasná a jednoduchá, tak jednoduchá, ako sú jednoduché len najväčšie pravdy. Dá sa shrnúť takto. My Slováci sme národ. Ale tam, kde je národ, musí byť aj štát, preto aj Slovákom ako národu patrí právo na štát. Keďže nám patrí, berieme si ho aj vtedy, keď nám ho naši nepriatelia, v tomto prípade Česi, nechcú dať, ba aj v tom prípade, keď malá vrstva našich spoluobčanov sa cíti v cudzom jarme lepšie, než v slobodnom živote.

Tá vrstva národa, ktorá reprezentovala otrockého, poddanského ducha, dostala sa zásluhou Čechov a bolševikov k moci. Otročitelia naši chceli, aby oni “v mene národa” vyriekli zásadu, že sa Slováci už nikdy ani nepokúsia vziať si to, čo im podľa zákona prirodzeného i božieho patrí, t. j. vládu svojich vecí do vlastných rúk. Žiadali, aby “v mene národa” odsúdili toho, kto bol reprezentantom a stelesnením ideológie slobody v našom živote.

To, čo v každom inom národe považujú za cnosť, za vyvrcholenie národných túžieb, to v slovenskom národe deklarovali za najčiernejšiu zradu slovenských národných záujmov.

Idea štátu v každom národe bola vykupovaná dlhými zápasmi a krvou. U nás to bolo iné. Naš vývoj nebol tak ďaleko. Bojovali sme v Maďarsku aj v ČSR len o holú existenciu slovenského

národa. Idea prvej slovenskej štátnosti Velikej Moravy svietila v našich dejinách ako nedosiahnuteľný ideál, ku ktorému sa v najťažších chvíľach národovci obracali (Sklenár, Papánek, Hollý). Iste je zaujímavé, že to boli vo väčšine katolícki kňazi. Evanjelici len po nich prišli a ohriali si češtinou ozímené duše pri tomto ohníku skutočnej a veľkorysej rodolásky.

Americkí Slováci na začiatku tohoto storočia začali hlásať, na tie časy smelú ideu, neusilujme sa len obľahčiť tvrdé jarmo, zbavme sa ho úplne. Nehlásajme, nám patrí jedna škola, nám ako národu patrí všetko, čo patrí iným národom a na prvom mieste je to právo na štát. Len štátna neodvislosť nás urobí slobodnými a skutočne neodvislými.

Divný poklad je štát.

Nevyrastie, ak nie sú jeho korene pokropené krvou a utrpením národa. Slováci trpeli, ale boli to len jednotlivci, idea neprerástla dušou a telom každého jednotlivca. Hlinka si to uvedomoval a vari preto, lebo on najviac trpel. Často opakoval: “Netrpeli sme dost!” Bolo to málo, nebolo to masové, lebo hoc sme naše utrpenie v starom Uhorsku stavali do najčiernejších farieb, čo je to, keď ročne asi z každých dvoch okresov jeden človek bol súdený a odsúdený pre politickú činnosť? Dnes sa tento pomer radikálne zmenil. Dnes na každé dva domy na Slovensku pripadne jeden zatvorený Slovák.

Aj Tiso často hovoril na tento námet. Akoby bol cítil, že on je povolaný k tomu, aby priniesol tú najvyššiu obeť. Často opakoval: dostali sme štát, za ktorý iné národy potoky krve vylievaly, skoro do daru. Akoby sa bol obával, že toto dielo nie je položené na najmocnejší základ štátnej existencie, na utrpenie a na krv národovcov.

On, ktorý sa shodou okolností stal uskutočňovateľom želaní najlepších synov národa, ktorý po tisícrokoch, po Svätoplukovi stal sa prvou hlavou slobodného slovenského národa v jeho samostatnej republike, ktorý po tisícrokoch stal sa prvým zosobením národných práv slovenských, musel priniesť za túto ideu najvyššiu obeť. Najhlbšie poníženie, cez aké v dejinách niektorý slovenský rodoľub prešiel a najvyššiu obeť, aká sa dá za veľkú vec národa priniesť. Dal svoj život. Nuž táto obeta Tisova a obeta utrpenia státisícov Slovákov tvoria mocný a pevný základ, na ktorom v dohľadnom čase bude stáť nová, mocnejšia a pevnejšia Slovenská republika.

Už nebudú slovenskí štátnici hovoriť, dostali sme štát skoro ako do daru, netrpeli sme dosť, lebo pravdou je, že málo národov prinieslo za ideu štátu také obete, ako malý národ slovenský od roku 1944.

96. Bezpečnostné opatrenia pred započatím súdu.

V srdci Európy je štát, ktorý má v štátnom znaku heslo: Pravda víťazí. Je to ČSR. Málokde sa hovorí toľko a tak často o pravde, ako tu. Vari preto, lebo málokde je pravda tak oflinkovaná, tak bičovaná, ako tu.

Štát tento vznikol na lžiach a podvodoch. Zakladatelia tohoto štátu násilne odstránili Štefánika, nechali ho sostreliť vtedy, keď sa po rokoch vojny vracal domov. Na mierovej konferencii sľubovali "Nové Švajčiarsko" z Československa a urobili len zhoršené Rakúsko-Uhorsko, vybudovali žalár národov, ktorý sa ešte ľahšie rozsypal, než rakúsky. Slovákom zaručili Pittsburghskou do-

hodou autonomiu, a potom autor dohody Masaryk ju vyhlásil za zdrap papieru. Hovorili, že idú Slovákom bratsky vypomáhať a státisíce Slovákov vyhnali do emigrácie, odmontovali slovenský priemysel, a vytvorili si na Slovensku kolóniu pre prebytky ich ľudí. Dvadsať rokov klamali a napokon boli oklamaní ich spojencami.

A dnes starí lhári pokračujú v tomto remesle.

Vyhlasujú, že celý slovenský národ je za ČSR, ale neodvážia sa dať o tom hlasovať plebiscitom. Hovoria, že celý národ si želá Beneša, ale neodvážia sa verejným hlasovaním opýtať národa, či je to tak, lebo vedia, že nikdy slovenský národ nenávidel tak zo srdca niekoho, ako dnes Beneša.

A tak táto propaganda začala tvrdiť, že je želaním slovenského národa, aby Tiso bol súdený a odsúdený. Nie my Česi, ale Slováci si toto želajú, ba dokonca najlepší synovia národa, potomkovia starých slávnych slovenských rodov.

Ak by to bolo takto, nuž problém Tisovho procesu by bol veľmi jednoduchý a nebol by býval ničím skomplikoval českú politiku na Slovensku. Lebo, ak národ si želá odsúdenie Dr. Tisu a to ako vlastizradcu, nuž národ s jasotom privíta aj počiatok súdu, bude v tejto veci stáť za vládou, súd bude dobré agitačné heslo, bude to vec veľmi populárna a milá.

A čo sme videli na Slovensku?

Práve to sité, čo v tom “spontánnom slovenskom národnom povstaní.” Celý národ povstal, ale žaláre nestačia pojať desaťtisíce ľudí, ktorí nielen že nepovstali, ale brali aktívnu účasť v potlačení povstania.

Idú súdiť vlastizradcu a niekoľko týždňov pred počiatkom procesu všetky slovenské posádky zo západného Slovenska pre-

miestňujú do českých krajín. Vari mali strach, že by slovenskí vojaci neudržali v slušnej vzdialenosti masy národa demonštrujúceho za popravu “zločincov”?

Nikde na svete nevymieňali posádky k vôli takémuto procesu. Pravda je tá, že vláda veľmi dobre vedela, aká je nálada v slovenskom vojsku, mala presné informácie o tom, že sa medzi vojakmi uvažovalo často, čo keby sme súdnu budovu napadli a prezidenta uniesli a zachránili?

A na miesto slovenských vojakov prišli českí vojaci. Začali prichádzať českí policajti, českí detektívi, českí úradníci bezpečnostnej služby. Tu a tam niekoľko slovenských evanjelikov a Česi. Ale prichádzali aj špeciálni agenti NKVD.

Najzaujímavejšie však boli opatrenia okolo súdnej budovy. Tanky, posilnené stráže českej polície a detektívov, uzavreté ulice, prehliadky, stále razzie a stále zatváranie nielen v Bratislave, ale po celom Slovensku. Gen. Ferienčík ako povereník vnútra pred procesom precestoval Slovensko a dával inštrukcie, ako sa majú ozbrojené sily zachovať, keby sa čosi stalo.

Okrem toho špeciálne ustanovenia dostala aj tlač o tom, čo môže a čo nesmie počas procesu písať, aké stanovisko musí voči žalovaným zaujať a podobné.

Zo všetkého tohoto bolo patrné, že vláda neverila v spontánnu pomoc širokých mas obyvatelstva v tomto procese, ba opačne bola pripravená na tvrdý odpor a robila prípravy, keby vypukol. Z každej veci, ktorá sa chystala bolo jasné, že vláda tu ide robiť najnepopulárnejšiu vec, ide súdiť toho, koho národ miluje a idú ho súdiť tí, ktorých národ nenávidí. Bolo jasné, že medzi mienkou vlády a Národného súdu a národa je náhľadová priepasť,

nepreklenuteľná inak, len tankami, žalárom a guľkami. Ten je národom nenávidený, na ochranu ktorého polícia robí opatrenie.

Obyvatelia tej štvrti Bratislavy, kde súdili Tisu, dlhé mesiace nemohli prijať návštevu, domov sa mohli dostať z úradu, školy, nákupu, prechádzky len na osobitné legitímácie.

A pravda, podobné opatrenia sme videli i okolo bytov povereníkov, predsedu Národnej rady, sudcov, žalobcov. Dr. Daxner sa hýbal len v sprievode detektívov alebo policajtov.

Napriek tomuto ozvalo sa slovenské podzemie, tisíce letákov vyletelo po celom Slovensku, desaťtisíce vyhrážnych listov dostal Lettrich, Daxner a Beneš. Všetko, čo vláda robila, poukazovalo na to, že verná duchu československej tradície, drzo luhá, keď tvrdí, že odsúdenie Dr. Tisu je želaním Slovákov. Na dve strany sa rozdelil národ. Absolútna väčšina verne vytrvala za svojím prezidentom i v najťažších jeho chvíľach, nevolala “Kde je ten pán, čo měl plán“, ako rozzúrený zástup Pražanov, ktorý v októbrových dňoch žiadal pre Beneša šibenicu. Opačne. Národ stál na strane Tisovej, proti boli len dešperáti, malá hŕstka slovenských evanjelikov a vrahovia poobliekaní do sudcovských talárov, ktorí na český rozkaz boli ochotní súdiť a vraždiť.

97. Kto súdil a žaloval?

Česi režírovali na Slovensku divadlo, ktoré pomenovali Národným súdom. Úlohy rozdeľoval a predpisoval Beneš. Dlhو hľadala Praha i s evanjelickými činiteľmi slovenskými nejakého katolíka, aby zahral najstrašnejšiu úlohu. Nenašiel sa. Zostal len jediný človek Dr. Igor Daxner.

Potomok známej slovenskej evanjelickej rodiny, potomok Štefana Marka Daxnera, jedného zo statočných obráncov národ-

ných práv slovenských, jedného z tých Slovákov, ktorý pracoval za najširšiu neodvislosť slovenského národa.

Ale kým Štefan Marko Daxner žiadal, aby meno slovenského národa a jeho územie bolo zanesené aj do pozemkovej knihy sveta, aby slovenský národ mal tie práva, ktoré mu ako národu patria, aby jeho územie bolo vykrojené z uhorského, od neho oddelené a na ňom, aby si on žil, ako slobodný národ má žiť, zatiaľ jeho nehodný potomok, už v rokoch prvej ČSR žaloval slovenského novinára preto, lebo v slovenských novinách bránil meno "slovenský národ." Hovoril, podľa ústavy nejestvuje žiaden slovenský národ, ale len národ československý.

Daxner nebol skvelý právnik a nebol ani dobrý človek, veď ani v tej ČSR napriek tomu, že sa takto lokajsky správal, neurobil žiadnu veľkú kariéru. Až v Slovenskej republike dostal sa do popredia a dostal Význačné miesto v Najvyššom súde.

Slúžil ako tisíce iných jeho druhov. V marci padla ČSR a on ani na minútku nezaváhal, ale ihneď složil sľub vernosti Slovenskej republike. Pravda, Daxner složil sľub vernosti i uhorskému štátu, zrušil ho, složil sľub vernosti ČSR a zrušil ho, nuž nebolo mu iste nijak ťažké zrušiť i tento a iste mu nebude, ak by sa mu dala príležitosť zrušiť, ani ďalšie.

Potom, keď sa už výsledok vojny narysoval celkom jasne, nuž poponáhľal sa i on zapojiť do podzemia, bol zatvorený. Na intervencie, min. Mach dal rozkaz úradnému lekárovi, aby vystavil strašné svedectvo o jeho zdravotnom stave. Stalo sa. Daxnerovi úradný lekár nielen že vystavil svedectvo, ale pridal k nemu aj röntgenovú fotografiu nejakého rakovinou rozožraného žalúdka, napísalo sa, že je to jeho a Daxner bol prepustený na slobodu.

Keď Nemci zasahovali, odpovedalo sa im, ale veď on do týždňa, do dvoch umrie, nuž načo ho ešte zatvárať.

Na začiatku súdu kreslili nám Daxnera ako vzor sudcovskej statočnosti, po súde úradne SNR vydala o ňom zprávu so soznamom celého množstva protizákonných činov, ktoré Daxner nielen v Tisovom, ale v iných súdoch už spáchal. Vari prvý bod ukazuje najlepšie jeho charakter. Daxner súdil plk. Šmigovského. Daxner odmietol doporučiť SNR Šmigovského na udelenie milosti. Ale po procese šiel k Lettrichovi a intervenoval, aby Šmigovskému milosť dal. Vtedy ešte Lettrich milosť mohol udeliť, ale ju odmietol preto, lebo sa to stalo takto. Taká je cena života u Lettricha i Daxnera.

Úradná zpráva SNR o Daxnerovej činnosti jasne ukazuje, že Daxner nie je človek duševne úplne normálny. Zdá sa, že sa už na ňom jasne prejavujú známky následkov mladých hriechov. SNR, ktorá Daxnera menovala, kreslí ho ako sudcu, ktorý sa diskvalifikoval, ktorý je zákerný, surový, neznášanlivý a na každom kroku porušuje zákony a povinnosti nestranného sudcu. Evanjelická cirkev niekoľkokrát intervenovala u Daxnera, aby nepreberal túto úlohu, intervenovali i biskupi, lebo vraj ak túto vraždu spácha evanjelik na katolíckom kňazovi, hnev národa bude za ňu viniť všetkých evanjelikov, a následky môžu byť nežiaduce.

Ale Daxner poslúchol Beneša, nie svojich biskupov. Prevzal úlohu Kaina v tejto strašnej dráme, lebo veď jeho čierne svedomie, svedomie vraha, obťažené toľkými zločinmi, unesie ešte ďalší zločin. A potom, za kariery, ktorú on slabý právnik urobil, treba sa Čechom aj nejako odmeniť.

Keď sa prvý raz široká verejnosť dozvedela, že Daxner bude súdiť Tisu, Čechmi inšpirovaná tlač zdôrazňovala, že Daxner je potomok v slovenskom živote populárnej evanjelicko-slovenskej rodiny. Česi, akoby chceli povedať: to nie my, ale známi predprevratoví Slováci idú robiť poriadok v slovenskej domácnosti. Nuž, veru, Česi pre takzvané predprevratové generácie mali len takúto robotu. Žiaľ, veľká časť našich takzvaných predprevratových slovenských rodín rada prijímala takúto úlohu od Čechov. Zapáčilo sa im slúžiť tam, kde mali rozkazovať. Pocit ľudskej a národnej menejcennosti týchto rodín, narobil slovenskému národu nesmierne škody.

Slávny to bude deň, bude to počiatok nového slovenského života, keď budeme čítať: umrel posledný predprevratový Slovák, lebo zdá sa, len potom sa začne éra skutočných Slovákov.

Ale ani tí ostatní sudcovia neboli o veľa odchodnejší od Daxnera.

Prísediacimi súdu boli výlučne komunisti. Medzi nimi bol Jozef Štaudinger, sadista, ktorý v živote vynikal len tým, že mučil väzňov a človek, ktorý sa v živote menil ako vietor fúkal. Bol on už aj zúrivým členom Hlinkovej Gardy. Človek neinteligentný, bez vzdelania a rabiátny vrah. Podobnú minulosť mala väčšina sudcov “z ľudu.” Sudca lynč, v pražskom žargone dostal meno: Národný súd.

Prísediacimi sudcami “z ľudu” boli: Pavol Polák, Andrej Pátek, Ľudovít Benada, Jozef Štaudinger, Šimon Struhárik a Ján Demjan.

Žalobu zastupoval Dr. Jiří Šujan, známy falšovateľ Štefánikovho životopisu, ktorý zo zápisníc Dětvana povytrhal Štefánikom písané stránky a to preto, lebo si tam Štefánik veľmi

otvorene povedal, čo si myslí o Čechoch a o niektorých slovenských hlasistoch. Šujan zo zápisnice Detvana tieto listy vytrhal a v svojej knihe napísal pravý opak toho, čo bolo v zápisniciach. Šujan v slovenskom živote vynikol ešte tým, že písal za honorár české články do českých časopisov, v ktorých hanil všetko slovenské, dokazoval, že slovenského národa niet, niet ani slovenskej reči, verejne vyznával, že on sa Slovákom necíti, ale len čechoslovákom. Stalo sa raz pri jednej debata, že ho Čech Franta Kocourek vyzval za veľkého gaudia celej spoločnosti: “Pán Šujan, keď tvrdíte, že vy ste čechoslovák, nuž rozprávajte československou spisovnou rečou!” A Šujan si sadol a mlčal, lebo nevedel.

Pplk. Dr. Rašla, ďalší žalobca, bol vojenským sudcom v slovenskej armáde a bol jedným z tých dôstojníkov, ktorý pobyt na Ukrajine využil k svojmu obohateniu, robil tam skvelé obchody. Pre tieto čierne obchody dostal sa pred vojenský súd a len amnestia prezidenta Tisu ho zachránila pred žalárom a degradáciou. Rašla v Tisovom procese videl nový druh výnosného “čierneho obchodu.”

A napokon to bol neznámy židovský advokát zo Žiliny Dr. Rigan, ktorého rodičia nikdy Slovákami neboli, patrili k tým, čo nám maďarizovali alebo germanizovali slovenské mestá. Patrili k tým, ktorí dávali slovenskej Žiline ráz malého Debrecína. Nuž, iste nad iných najpovolanejším bol Rigan, potomok maďarizátorských rodov pomáhať čechizátorovi Šujanovi vynášať súd nad slovenskou politikou. Mali k nej rovnaký vzťah.

Súd bol v rukách evanjelikov a komunistov. Mohol byť s vynechaním niekoľkých osôb súdom ev. cirkvi a. v. a ako celok

zase súdom komunistickéj strany. Ale na Slovensku sa tieto dve složky v posledných dvoch rokoch neraz úplne kryly.

Obhajcami boli tí, ktorých úrady menovali. Tisov prvý obhajca Dr. Lojek dostal prvý deň návštevu tajnej polície, a musel sa obhajoby vzdať. Úradmi menovanými obhajcami boli: Dr. Martin Grečo a Dr. Ernest Žabkay. Obráncom Alexandra Macha bol Dr. Julius Kšiňan a neprítomného Dr. Ďurčanského zastupoval Dr. Štefan Kráľ. A ako vojenský znalci boli prítomní št. kapitáni Vl. Bukva a Julius Morávek.

98. Strach pred rádiovým vysielaním procesu.

Noviny pred započatím procesu oznamovali, že v tomto procese bude súdený aj vatikánsky vyslanec Slovenskej republiky Karol Sidor. Nevedno, z akých príčin jeho vec odložili do série iných procesov.

V takomto složení začal sa proces. Prvý deň vypočúvania Dr. Tisu vo večernej relácii rozhlasu dávali pôvodnú riportáž zo súdnej siene so zachyteným hlasom prezidenta Dr. Jozefa Tisu. Po dvoch rokoch znova počul národ jasný, sebavedomý hlas svojho prezidenta. Ozvena bola takého rázu, že ešte ten deň prišiel z Prahy zákaz, aby s vysielaním prestali. Tiež zaujímavá vec, v českých krajinách proces s protektorátnou vládou vysielali od rána až do večera, české obyvateľstvo si mohlo zachytiť každú fázu tohoto procesu. S Tisom sa pražská vláda neodvážila pred mikrofón ani vtedy, keď ho mala úplne v rukách a keď za ním stála stráž Národnej bezpečnosti, českí detektívi a tanky. Po pražskom zákaze prenášať pôvodný hlas zo súdnej siene, len úradná tlačová kancelária dodávala obsah toho, o čom bola v súdnej sieni reč a to v takej prekrútenej forme, že tí, čo boli v

súdnej sieni, čítali novinárske zprávy zo súdnej siene, ako čosi, čo odznelo na nejakom inom súde. Na príklad Kmetkovu výpoveď úradná zpráva podala v takom duchu, akoby bol býval Kmetko hovoril proti Tisovi, ale o niekoľko dní Beneš i Lettrich šli a protestovali proti jeho výpovedi a debatovali s ním takým tónom, akým hlava štátu so svedkom v procese s “vlastizradcom” nikdy a nikde nedebatovala. Občan z ulice si mohol položiť otázku: a to preto títo páni polemizujú s arcibiskupom, lebo tento hovoril proti Tisovi, ako to ich časopisy a rozhlas priniesly?

99. Obžaloba.

Národný súd 18. novembra 1946 rozhodol, že súdne rokovanie s Tisom, Machom a Ďurčanským začne 2. decembra. Noviny oznámily, že obžalovací spis má 213 klopkaných strán, z nich 52 strán je obžaloba, ostatné odôvodnenie a návrhy. Pôvodne malo byť predvolaných 40 svedkov. Počítalo sa, že proces bude do 1. januára hotový. Ako noviny oznámily, obžalovaní sú žalovaní zo 113 zločinov, z nich za každý jeden môžu byť odsúdení na smrť. Stručný výťah obžalovacieho spisu je nasledujúci:

Obžaloba pri Národnom súde v Bratislave žaluje Dr. Jozefa Tisu, nar. 13. októbra 1887 vo Veľkej Bytči, Dr. Ferdinanda Ďurčanského, nar. 18. decembra 1906 v Rajci a Alexandra Macha, nar. 11. októbra 1902 v Slovenskom Mederi pre tieto delikty:

I. Činnosť do 14. marca 1939.

Všetci traja od začiatku svojho politického účinkovania, najmä však od sjazdu HSLS v Piešťanoch (20. septembra 1936) so

zrejým úmyslom odstrániť demokratický poriadok v ČSR, vyvíjali takú politickú činnosť, ktorou sa zapojili do bloku protidemokraticky orientovaných národov Európy, ktoré už vtedy ohrožovali ČSR a svetový mier. 8. februára 1938 schválili dohodu o spoločnom postupe so SDP, ktorú Andrej Hlinka uzavrel s K. H. Frankom, Arnoštom Kundtom a Ing. Františkom Karmasinom. K tejto dohode pribrali aj sjednotenú maďarskú stranu. Hneď po okupácii Rakúska Nemeckom Ďurčanský a Mach vyjednávali vo Viedni prostredníctvom Rudolfa Vávru so Sudetendeutsche Heimatsbundom, ktorý pracoval na rozbití ČSR. Dr. Tiso 29. marca 1938 v Prahe v poslaneckej snemovni verejne schvaľoval rozkladný postup Henleinovej strany a taktiež Esterházyho maďarskej strany. Dr. Ďurčanský 24. apríla 1938 s nacistickými činiteľmi sa dohodovil o vykonávaní propagandy, smerujúcej k rozbitiu ČSR. Všetci traja obvinení 5. júna 1938 v Bratislave usporiadali manifestačný sjazd príslušníkov HSLS, pričom dali demonštratívne spáliť spojeneckú smluvu ČSR a SSSR. Podobne v auguste 1938 všetci vypracovali memorandum o požiadavke okamžitého uskutočnenia autonómie Slovenska, ktoré poslali lordovi Runcimanovi, hoci vedeli, že tým poškodia medzinárodné postavenie a záujmy ČSR. V júni 1938 založili Hlinkovu gardu, do ktorej prijali príslušníkov bývalej protištátnej Tukovej Rodobrany. V lete roku 1938 poslali do Prahy ako stáleho poverenca HSLS poslanca Štefana Haššika, ktorý vykonával funkciu styčného zástupcu vedenia HSLS s vedením Henleinovej strany. 19. septembra 1938 na vyzvanie nemeckého ministra zahraničia Ribbentropa súhlasili s tým, že ústavným činiteľom Republiky predložia také radikálne požiadavky, ktoré budú mať za následok zmenu demokratického zriadenia Republiky a jej

jednotnosti. 20. a 21. septembra potom skutočne predložili prezidentovi Dr. Benešovi a predsedovi vlády Dr. Hodžovi nesplniteľné požiadavky. 23. septembra 1938 Dr. Jozef Tiso spolu s Dr. Sokolom písomne oznámili prezidentovi Dr. Benešovi svoje stanovisko proti mobilizácii.

Začiatkom októbra 1938 sa obvinení dohodli, aby Matúš Černák, ktorý sa stal neoficiálnym zástupcom HSLS vo vojenskej vláde generála Syrového, požiadal vládu a prezidenta o okamžité vydanie vládnej a výkonnej moci na Slovensku do rúk HSLS. Na deň 5. a 6. októbra 1938 svolali výkonný výbor HSLS do Žiliny, kde vypracovali plán, podľa ktorého si potom vynútili vydanie vládnej a výkonnej a neskôr i zákonodarnej moci na Slovensku. Keď moc na seba strhli, pokračovali vo svojej separatistickej činnosti, smerujúcej na odtrhnutie Slovenska od ČSR. Hneď po 6. októbri 1938 rozpustili Komunistickú stranu, Sociálnu demokraciu a zakázali činnosť Slovenskej národnej strane. 20. októbra 1938 zriadili Úrad propagandy, ktorý mal za úlohu prevychovať národ v smysle protidemokratickom. Hneď po 6. októbri úradne povolili činnosť HG a ozbrojili Tukovu Rodobranu. Na HG preniesli i všetok zaistený majetok rozpustených telocvičných spolkov. 18. decembra 1938 slovenská autonómna vláda z podnetu obvinených usporiadala voľby do slovenského autonómneho snemu podľa vzoru nacistického Nemecka. Koncom októbra 1938 obvinení začali v tlači, rozhlase a na verejných shromaždeniach popudzovať k nenávisti a k nepriateľským činom proti židom. 26. októbra 1938 Dr. Tiso zriadil pre Nemcov na Slovensku pri svojej autonomnej vláde úrad štátneho sekretára. V októbri 1938 Ďurčanský a Mach vyhľadali vo Viedni Seyss-Inquarta a nasledujúceho dňa v Berlíne Hermana

Göringa, kde predniesli žiadosť, aby Nemecko pomohlo Slovensku úplne sa odstrániť od ČSR, pričom sľúbili, že samostatné Slovensko bude vojensky, politicky a hospodársky čo najužšie spolupracovať s Nemeckou ríšou. 28. októbra 1938 rokovali o tejto veci v Mníchove Tiso a Ďurčanský s Ribbentropom, potom obaja obvinení boli aj s inými nemeckými a chorvátskymi fašistickými činiteľmi. V októbri 1938 požiadali vládu Nemeckej ríše a fašistického Talianska, aby tie rozhodly o žiadosti Maďarska na odstúpenie časti čs. územia, načo potom 2. novembra došlo k viedenskej arbitráži. V novembri 1938 obžalovaní sa dohodli vyslať Dr. Tuku do Berlína, kde mal vyjednávať o možnosti utvorenia samostatného slovenského štátu. Koncom februára roku 1939 vyslali do Berlína delegáciu hospodárskych a politických činiteľov s úlohou dohovoriť s Göringom podmienky hospodárskej spolupráce Slovenska s Nemeckom.

Vo februári 1939 za chrbtom ústrednej vlády obžalovaní sa pustili do priamych príprav rozbitia ČSR. 5. februára 1939 Mach na gardistickej manifestácii v Rišňovciach vyhlásil požiadavku samostatného slovenského štátu. Ďurčanský a Mach nahovorili Ľudovíta Mutňanského, aby v rámci slovenského vysielania z viedenského rozhlasu stupňoval útoky na ČSR a dokazoval nemožnosť spolužitia Slovákov s Čechmi a nutnosť utvorenia samostatného štátu. Súčasne vyzvali Rudolfa Vávru, aby pripravil viedenskú zahraničnú Hlinkovu gardu na útok proti ČSR. Začiatkom marca 1939 obžalovaní rokovali v Bratislave s nacistickým dôverníkom, aby zistil, ktorého z predstaviteľov autonómneho Slovenska by si mal Adolf Hitler pozvať cieľom priameho rokovania o odtrhnutí Slovenska od Republiky. 8. marca 1939 Tiso pokračoval v rokovaní so Seyss-Inquartom

v Moste nad Litavou, v Rakúsku. Všetci obžalovaní v prvej polovici marca 1939, keď Nemci na území ČSR aranžovali nepokoje a rozbroje, prispeli svojím neprezieravým postupom a politickými požiadavkami k utvoreniu takej vnútro politickej situácie v dňoch 9. až 12. marca, ktorú nemeckí vojenski a politickí činitelia medzinárodne využili k zákroku proti ČSR. Ďurčanský a Mach dohovorili sa vtedy s niektorými nacistickými činiteľmi, aby na Slovensko boli vyslaní nemeckí teroristi, ktorí by na zastrašenie politických odporcov previedli v Bratislave atentáty. Prevzali v Petržalke výbušniny, ktoré boli aj použité. 10. marca 1939 Dr. Ďurčanský. ušiel do Viedne a odtiaľ rozhlasom vyzval národ k odporu proti ČSR a Hlinkovej garde prikázal, aby len jeho počúvala a celú moc na Slovensku prevzala do svojich rúk. Toho istého dňa vo Viedni Dr. Ďurčanský zariadoval, aby Hitler poslal do Bratislavy svojho splnomocnenca vyjednávať odtrhnutie Slovenska od ČSR. Poslal mu aj memorandum, v ktorom v mene slovenskej vlády protestoval proti zákroku ústrednej vlády v Prahe a žiadal nemeckú podporu pre vládu samostatného Slovenska. **Toho istého dňa poslal za Karolom Sidorom Dr. Kirschbauma, ktorý naliehal, aby Sidor okamžite vyhlásil odtrhnutie Slovenska od ČSR.** 10. marca 1939 Tiso v Bratislave vydal pre HG rozkazy na vykonávanie odporu a demonštrácií proti zosilneným vojenským a četníckym oddielom, vyslaným na Slovensko ústrednou vládou. 13. marca 1939 Tiso a Ďurčanský v Berlíne rokovali s Ribbentropom a Hitlerom o odtrhnutí Slovenska od ČSR, kým Mach toho dňa organizoval ozbrojený odboj HG a FS proti vojenským a četníckym oddielom. 14. marca Tiso na schôdzke slovenského snemu referoval o svojich rokovaníach s Hitlerom v

tom smysle, že sa členovia slovenského snemu rozhodli vyhlásiť odtrhnutie Slovenska od ČSR.

II. Činnosť od vzniku slovenského štátu.

Po odtrhnutí Slovenska od ČSR a vyhlásením slovenského štátu obžalovaní ako nositelia vysokých funkcií odstránili zvyšky demokratického systému na Slovensku a zaviedli profašistický autoritatívny režim podľa nemeckého vzoru, pričom vládnu a výkonnú moc vykonávali v smere čo najužšej spolupráce s nacistickým Nemeckom. 17. marca 1939 Ďurčanský uzavrel s Maďarskom dohodu o odstúpení časti východného Slovenska v prospech Maďarska. Pritom predstierali, že maďarské vojsko násilne vpadlo na východné Slovensko a vrhli do boja proti maďarskej armáde príslušníkov slovenskej armády a HG, pričom ich mnoho prišlo o život alebo boli poranení. V dňoch od 18. do 23. marca v Berlíne obžalovaní spolupôsobili pri uzavretí zmluvy o ochrannom pomere medzi Nemeckom a slovenským štátom, hoci sa ukázalo, že v prípade Maďarskom, Nemci slovenské záujmy nebránili. Obžalovaní súhlasili s tým, aby nemecká branná moc od 14. marca do konca apríla 1939 násilím odzbrojila vojenské posádky a obsadila vojenské objekty na západnom Slovensku a muničné továrne v Dubnici a Pov. Bystrici. Nemecká armáda svojmocne zabrala a odviekla všetok vojenský materiál rozličného druhu, zbrane, zásoby pohonných hmôt, autá atď. v hodnote vyše dvoch miliárd Ks, čím bol značne podporený nemecký zbrojný potenciál a poškodený slovenský národný majetok. Slovenská republika sa 13. apríla 1940 zriekla náhrady za tento ulúpený majetok. Obžalovaní v apríli roku 1939 spolu s inými dali súhlas, aby na slovenské Ministerstvo

národnej obrany boli pridelení nemeckí poradcovia vo forme nemeckej vojenskej misie. V auguste 1939 uzavreli a Dr. Tiso podpísal dohodu o tzv. ochrannom pásme na západnom Slovensku, ktorou bola Nemecku poskytnutá význačná pomoc pre budúce vedenie vojny proti Poľsku a SSSR. V auguste 1942 Tiso a Mach spolu s inými nariadili prepožičať domobrane chorvátskej fašistickej vlády zbrojný materiál, 15,000 uniforiem a 20,000 párov bielizne.

V dňoch 18. až 23. marca Dr. Ďurčanský viedol hospodárske rokovanie s Hermanom Göringom a uzavrel s ním dohodu o hospodárskej a obchodnej spolupráci a o platobnej úprave medzi tzv. Protektorátom Čechy a Morava a Slovenskom. Roku 1940 obžalovaní uzavreli dohodu, ktorou sa Slovensko zaviazalo odoslať robotníkov do Nemecka. Približne 100,000 až 120,000 robotníkov bolo nútené pracovať na miestach ich životu a zdraviu nebezpečných. Súčasne prevzali záväzok, že úspory týchto robotníkov sa vyplácaly v skutočnosti na účet štátnej pokladnice. Tiso a Mach dali súhlas k tomu, aby Otomar Kubala navštívil niektoré tábory slovenských robotníkov v Nemecku a tam ich povzbudzoval k zvýšeniu výkonu v práci. 30. januára 1940 obžalovaní spolupôsobili pri uzavretí zmluvy medzi slovenskou vládou a nemeckou ríšou ohľadom využitia podnikov vojnového hospodárstva na Slovensku pre ciele nemeckého vojnového hospodárstva. 25 tovární a podnikov pre výrobu a dodávanie zbraní pracovalo pre Nemecko.

Alexander Mach je obvinený, že v lete 1940 presadil, aby Adolf Hitler pozval jeho, Dr. Tisu a Dr. Tuku do Salzburgu, kde si Nemci vynútili, aby sa Slovensko dôslednejšie prispôsobilo nemeckému národne socialistickému systému, prijalo nemeckých

poradcov do ústredných úradov, aby vycvičili gardistických dôstojníkov a pomohlo usporiadať kurzy veliteľov HG a HM. Tak sa mala doceliť prevýchova národa v smysle nar. socializmu. Napokon mala sa radikálne riešiť židovská otázka. Obžalovaní cieľom upevnenia totalitného fašistického režimu vnútili slovenskému národu fašistické organizácie a HSLŠ ako štátnej strane zabezpečili, že jedine ona vyberala osoby na funkcie starostov, ich námestníkov a členov obecných výborov.

Hlinkovu gardu urobili povinnou organizáciou pre všetkých občanov slovenskej národnosti, čo bolo neskôr zmiernené, keď HG vyhlásili za jedinú polovojenskú organizáciu s dobrovoľným členstvom. Takto utvorili aj Hlinkovu mládež a povinné záujmové organizácie pre všetkých občanov štátu. Obžalovaní horlive, demagogicky a zakrývaním skutočnej pravdy hlásali, že slovenský štát je samostatný a nezávislý, velebili Adolfa Hitlera, Veľkonemeckú ríšu a hanili Československú republiku a jej predstaviteľov. **Za americkými Slovákmi vyslali Konštantína Čulena, aby tam pracoval proti zahraničnému čs. odboju a udeľovali vyznamenania škodcom slovenského národa.** Hanili SSSR a západné mocnosti a štvli proti ich štátnym zriadeniam. Sledovali nový protipoľský kurz zahraničnej politiky Nemeckej ríše, pripravili ťaženie proti Poľsku a v lete roku 1939 s inými dovolili prestavbu hradských, mostov a železníc na Slovensku. Dovolili aj uskladnenie šesť vagónov leteckých bômb na letišti Spišská Nová Ves, taktiež aj štart bombardovacích lietadiel zo slovenských letísk. Nemeckým jednotkám umožnili prechod Slovenskom až do priestoru hraníc slovensko-poľských.

III. Vojna proti Poľsku a SSSR.

Všetci obžalovaní mali prejavy v duchu brannej výchovy národa tak, aby ho pripravili na vojnu proti Poľsku, v ktorom smere Tiso napísal aj článok do "Slováka". Napokon dal generálovi Čatlošovi rozkaz, aby sústredil vojenské jednotky na poľsko-slovenských hraniciach pod zámienkou ochrany slovenských hraníc, ohrozených poľskou armádou. 28. augusta 1939 Tiso nariadil mobilizáciu slovenskej armády a HG proti Poľsku, ktoré na jeho rozkaz 1. septembra 1939 prekročili slovensko-poľské hranice. Obžalovaní v priebehu ťaženia proti Poľsku povzbudzovali slovenské vojsko do boja v tlači i v rozhlase, a udeľovali vyznamenania vojakom, ktorí sa boja zúčastnili. Spolupôsobili k tomu, aby sa aj Slovensko zúčastnilo na ťažení proti SSSR a v novembri 1940 spolu s inými zariadili, aby Slovensko pristúpilo k paktu Troch mocností. V marci roku 1941 Tiso a Mach spolupracovali pri dojednaní dohody s Nemeckou ríšou o protiletectkej ochrane tzv. ochranného pásma. Koncom r. 1940 a začiatkom r. 1941 spolu s inými dovolili a umožnili nemeckej armáde prepravu vojska a materiálu cez Slovensko po železnici k útoku na Juhosláviu a Grécko. Vyhoveli nemeckej požiadavke o prestavbu železničných výhybní a rozšírenie staníc, ako aj hradských, smerujúcich na východ. Na začiatku r. 1941 nariadili prípravu brannej pohotovosti v armáde, smerujúcu proti SSSR a spojencom. 22. júna 1941 Tiso ako prezident oznámil Hitlerovi, že Slovensko vstupuje do vojny proti SSSR. Vyslal 50,689 ozbrojených mužov do boja, tento počet bol neskôršie snížený na 16,803. V boji zahynulo alebo prišlo o zdravie mnoho slovenských mužov. 23. júna 1941 Mach úmyselne neurobil

bezpečnostné opatrenia proti skupine bratislavských Nemcov a gardistov, ktorí zaútočili na budovu vyslanectva, vytĺkli obloky a zapálili osobné auto sovietskeho vyslanca. Dr. Jozef Tiso koncom októbra a začiatkom novembra 1941 navštívil jednotky slovenskej armády, bojujúcej na východnom fronte proti Sovietskej armáde, s úmyslom povzbudiť ich do boja. 21. júla 1941 Tiso a Mach nariadili občanom nemeckej národnosti vstupovať do nemeckej armády. Obžalovaní poverili Dr. Vojtecha Tuku, aby 24. novembra 1941 v Berlíne podpísal dodatkový protokol Trojpagu. Tento 25. novembra 1941 podpísal aj dohodu proti Kominterne.

12. decembra 1941 obžalovaní s inými vyhlásili vojnu Anglickému spojenému kráľovstvu, ako aj Spojeným Štátom Severoamerickým. Začiatkom novembra 1942 Mach s inými nariadil utvoriť pluk HG ako zvláštnu jednotku a chcel ju poslať na východný front. To sa však nepodarilo pre neochotu členov HG. Obžalovaní v lete 1943 ponúkli Adolfovi Hitlerovi dve poľné divízie na použitie v bojoch na západnom fronte proti spojencom, ale Hitler ponuku neprijal. V lete 1943 obžalovaní prostredníctvom Vojtecha Tuku sa zaviazali Nemeckej ríši dodať 10,500 mužov, príslušníkov Pracovného sboru na účely obrany ríšskeho územia, ale títo sa vzbúrili a teda k ich vyslaniu do Nemecka nedošlo. Obžalovaní v auguste 1943 spolu s inými umožnili uzavretie dohody o výrobe lietadiel nemeckého vzoru na Slovensku. Začiatkom marca 1944 sa pričínili o to, aby sa zo Slovenska do Budapešti vyslala vojenská komisia, ktorá dohodla obranu Karpát, aby sa takto zmarilo úsilie Sovietskej armády a prvého československého sboru v SSSR o oslobodenie ČSR. Tak isto obžalovaní súhlasili, aby v júni 1944 vojenská komisia

slovenského armádneho veliteľstva vyjednávala s komisiou maďarskej armády o vybudovanie obrany a opevnení v predhorí Vihorlátu. V máji a júni spolu s inými súhlasili s tým, aby druhá slovenská pešia divízia bola donútená zúčastniť sa bojových akcií a opevňovacích prác na talianskom fronte proti armáde generála Alexandra. Obžalovaní demagogicky hlásali, že Sovietsky sväz ohrožoval celú Európou a celý kultúrny svet a povzbudzoval národ k obetiam a k práci pre vojnu, pre poskytovanie hospodárskej pomoci Nemcom a vojakov zasa k boju proti slovanským bratom.

IV. Proti odbojovému hnutiu.

Dr. Jozef Tiso a Alexander Mach od samého začiatku trvania Slovenského štátu až do leta r. 1944 spolu s inými znemožňovali prípravu slovenského odbojového hnutia zriadením osobitného bezpečnostného aparátu, ktorý v spolupráci s nemeckými zpravodajskými a policajnými orgánmi marili všetky úsilia o obnovenie demokratických práv a oživenie ČSR. Menovite marili prípravu partizánskeho odboja a prechod jednotiek slovenskej armády k Sovietskej armáde roku 1941 a marili prípravu povstania, organizovaného roku 1942 a 1943.

V polovici augusta 1944 Dr. Tiso a Alexander Mach spoločne s inými povolili vojenskému nemeckému vedeniu, aby časť Slovenska bola odovzdaná do právomoci nemeckého hlavného štábu a aby bola vyhlásená za operačné územie v nemeckom smysle. Tak Nemci odzbrojili dve východoslovenské divízie 31. augusta a 1. septembra 1944 a odviekli dôstojníkov a mužstvo do nemeckých koncentračných táborov. 23. augusta 1944 Tiso pozorujúc vzrastajúce partizánske hnutie, spolu s Machom poži-

adal nemeckých rozhodujúcich činiteľov, aby na Slovensko vyslali nemeckú vojenskú pomoc proti partizánom a odporcom režimu. 29. augusta Tiso nariadil Čatlošovi oznámiť národu príchod nemeckých okupačných vojsk. 30. augusta sám o tejto veci v rozhlase prehovoril a aj generálovi Malárovi prehovoriť nariadil. Obžalovaní Tiso a Mach s inými umožnili nemeckej armáde odzbrojiť slovenských vojakov na mimopovstaleckom území. Nasledovalo 5. septembra 1944 vystriedanie vlády Vojtecha Tuku vládou Dr. Štefana Tisu, menovanie Otomara Kubalu za náčelníka HG a šéfa ÚŠB, štátnu bezpečnosť, políciu a žandárstvo vyňali z právomoci Ministerstva vnútra a pričlenili do pôsobnosti Ministerstva národnej obrany. Dr. Tiso spolu s inými dal príkaz k reorganizovaniu nového vojska tzv. Domobrany, pohotovostných oddielov HG a HM a týmto nariadil, aby sa zúčastnili bojových, zpravodajských a bezpečnostných akcií proti účastníkom povstania a partizánom. Otomarovi Kubalovi Tiso prikázal zorganizovať spoluprácu HG a ÚŠB s nemeckými bezpečnostnými orgánmi. Okolo 3,000 gardistov sa zúčastnilo na trestných výpravách proti civilnému obyvateľstvu v partizánskych krajoch. Spolu so šéfom Úradu propagandy Gašparom obžalovaní podnikali v tlači, letákmi, v rozhlase a inak propagandu proti povstalcom, vyhlasujúc ich za zradcov, zločincov a banditov. Povstaleckých vojakov lákali k dezercii, spolupôsobili pri dojednaní tajnej dohody o zásobovaní nemeckej armády na Slovensku, splnením ktorej poškodili slovenský národný majetok o 7 miliárd Ks.

27. októbra 1944 Dr. Tiso nariadil a 30. októbra sa sám zúčastnil slávnostnej prehliadky nemeckej armády po dobytí Banskej Bystrice a tam slúžil ďakovnú omšu a vyznamenal dôsto-

vníkov a vojakov, ktorí brali účasť na bojoch proti povstalcov a partizánom. V prejave ďakoval Hitlerovi za pomoc na zdanie povstania. 12. januára 1945 nariadil mobilizáciu osôb odvodných ročníkov 1935-1941 ako aj pokračovanie v prezenčnej službe ročníkom 1942-1944. Obžalovaní Tiso a Mach s inými dovolili a trpeli, aby nemecká armáda evakuovala mužov do 60 rokov a odvliekla ich do Nemecka na nútené práce, taktiež dovolili evakuovať stroje z demontovaných tovární, podnikov, skladíšť atď. Všetci práceschopní občania museli sa zúčastniť na opevňovacích prácach nemeckej armády za okolností a na miestach životu nebezpečných. **Obžalovaní donútili všetkých štátnych zamestnancov i slovenských spisovateľov a umelcov, aby odsúdili Slovenské národné povstanie v nadiktovanej forme.** Dr. Tiso so súhlasom Macha 14. marca 1945 vydal rozkaz Domobrane, v ktorom príslušníkov vyzýval do boja proti vojskám Sovietskej armády a hanobil slovenských povstalcov.

Na jar roku 1945 všetci traja obžalovaní s inými sa dohodli v zahraničí vyvíňať úsilie o zachovanie, alebo znovuutvorenie slovenského štátu a vlády HSLS v ňom. Dr. Ďurčanský bol vyslaný do zahraničia, aby tam organizoval diplomatické a vojenské akcie. 3. apríla 1945 Dr. Tiso a Mach s inými opustili oslobodené územie Slovenska a odišli do Kremsmünsteru v Rakúsku, aby na inom mieste v zahraničí vyvíjali vojenské a politické akcie cieľom nádejnej opätovnej okupácie Slovenska.

V. Neľudské zaobchádzanie s povstalcami, Ćechmi a ťidmi.

Obťalovaní spolupôsobili pri vydaní nariadenia, aby všetci obyvatelia ěskej národnosti, najmä štátni zamestnanci, boli v najkratšom ěase neľudsky zo Slovenska vystáňovaní. Taktieť spolupôsobili na vydaní nariadenia zo dňa 24. marca 1939, ktorým bol minister vnútra splnomocnený uväzniť nespoľahlivé osoby. **Asi 3,000 obćanov bolo väznené v Ilave a inde** bez akéhokoľvek vypoćutia. Spolupôsobili, tieť na zriadení ÚŠB, ktorá uväzňovala a trýznila podozrivé protifašistické osoby. Dr. Tiso a Mach súhlasili s tým, aby bol pri slovenskej vláde akreditovaný policajný atašé nemećkého vyslanectva, ktorý bol zástupcom Gestapa na Slovensku. Obvinení vydali **nariadenie o preskúmaní platových a penzijných dekrétov štátnych a iných verejných zamestnancov, na základe ktorého viaceré povýšenia zrušili.** Alexander Mach 1. mája 1941 v Linci rećnil k robotníkom a dal podnet k tomu, aby štyroch robotníkov zatkla nemećká polícia. Títo robotníci sa viacej nevrátili. Všetci obvinení spolu s inými spolupôsobili pritom, aby bol vymedzený pojem ťida, ďalej na vydaní ťidovského kódexu, na zriadení pracovných táborov pre ťidov, na deportácii ťidov a na strate štátneho obćianstva vystáňovaných ťidov. Obťalovaní Tiso a Mach súhlasili s tým, ťe sa za kaťdého vystáňovaného ťida bude platiť 500 RM a dali poukázať z tohto titulu 100 miliónov Ks zálohy. Na jeseň roku 1942 obťalovaní dali zriadiť v Humennom internaćný tábor pre Francúzov a Juhoslovanov, ktorí utiekli z nemećkých koncentraćných táborov, zaćiatkom roku 1944 sa dohodli so zástupcami nacistického Nemećka, ťe

ruských alebo iných slovanských zajatcov, ktorí ušli zo zajateckých a koncentračných táborov, odovzdajú nemeckým bezpečnostným orgánom. Taktiež v lete roku 1943 odovzdali Nemcom aj osoby ukrajinskej a inej slovanskej národnosti, ktoré utiekly z Nemecka, kam boli odvedené do otroctva. Dr. Tiso na jeseň 1944 po dobytí povstaleckých krajov, dohovorený s Machom, dal príkaz HG, HM a Domobrane, aby oddiely týchto formácií pomáhali nemeckej armáde chytať povstalcov po horách a odovzdávať ich Nemcom. Takto bolo Nemcami zavraždených a najviac v masových hrobách pochovaných 4,316 osôb a 30,000 bolo odvedených do koncentračných táborov v Nemecku, kde z nich mnohí zahynuli. Od začiatku novembra 1944 Dr. Jozef Tiso a Alexander Mach po zatlačení povstalcov do hôr, hoci prijímali úradné aj súkromné zprávy o tom, že nemecké okupačné armády za pomoci členov HG a Domobranu vypaľujú niektoré slovenské dediny, tieto výčiny trpeli a schvaľovali.

Obžalobný spis právne vylíčením skutkovej podstaty trestných činom končí konštatovaním, **že všetci traja obžalovaní spáchali pokračujúci trestný čin domácej zrady, pokračujúci trestný čin zrady na povstaní a pokračujúci trestný čin z kolaborantstva podľa príslušných paragrafov nariadenia SNR č. 33 1945 Sb. n. SNR.** Obžalovaní Dr. Jozef Tiso a Alexander Mach sú vo väznici Krajského súdu v Bratislave, pojednávanie proti Dr. Ferdinandovi Ďurčanskému, ktorý sa zdržuje na neznámom mieste, bude sa konať v jeho neprítomnosti.

100. Vypočúvanie Dr. Tisu.

1. deň, 3. decembra 1946.

Po takýchto prípravách, v pondelok 2. decembra 1946 začal sa proces. 138 dní trvala Tisova kalvária. Niet tu miesta, aby sme ju mohli podrobne opísať, lebo veď aj americký novinár charakterizoval papierovu vojnu tohoto procesu vetou, že neraz v ČSR následkom procesu hrozil nedostatok papiera. Preto len stručne podľa kalendára zaznamenáme, čo sa od 2. decembra 1946 do 18. apríla 1947 s Tisom robilo.

Vstupenky vydával Dr. Daxner. Nielen polícia, ale aj sekretariát komunistickej strany kontrolovaly menoslov poslucháčov procesu. Len ten sa mohol dostať do súdnej siene, komu sekretariát komunistickej strany dovolil. Daxner aj v tejto veci sa ukázal veľmi poslušným stranníkom komunistickej strany.

Sieň v prvý deň bola zaplnená až do posledného miesta. V 9.30 hodín predviedli Tisu a Macha, o niekoľko minút za nimi vstúpil do súdnej siene aj súdny tribunál. Po otvorení Dr. Daxnerom prihlásil sa k slovu obhájca Dr. Tisu Dr. Grečo a žiadal, aby Daxner bol vymenený, lebo je osobne zaujatý proti Tisovi. **O tejto námietke podľa zákona má rozhodnúť iný sudca. Tu však súd žiadosť ihneď zamietol. Daxner rozhodol, že Daxner nie je nepriateľsky zaujatý.**

Dr. Grečo povstal znova a vyhlásil, že Tiso bol riadne voleným prezidentom Slovenskej republiky, ktorá bola uznaná mnohými štátmi, medzi nimi aj Vatikánom, SSSR i Veľkou Britániou, podľa platných zákonov ČSR nemôže súhať hlavu medzinárodne uznaného štátu. Ďalej sa odvolal na to, že Tiso ako politický utečenec mal mať právo exilu a to tu bolo narušené. A

okrem toho vyslovil ešte celé množstvo iných námietok proti Národnému súdu. K nemu sa pripojili i ostatní obhájcovia.

Súd po krátkej porade zamietol aj tieto námietky, po čom Daxner začal čítať obsiahlu obžalobu. Jej čítanie trvalo až neskoro do večera.

2. deň, 3. decembra.

Po zahájení rokovania Dr. Daxner vyzval Macha, aby opustil miestnosť. Macha odvedli do väzenia a zostal pred súdom len Tiso. Začalo jeho vypočúvanie. Na otázku, či sa cíti vinným, odpovedal jasne a sebedovodne: Nie!

Keď predseda prečítal prvý bod obžaloby, Tiso sa k nemu vyjadril v obsiahlejšej reči. Hovoril, že bol vždy za ČSR, ale za takú, akú nám Masaryk prisľúbil. Bojoval za vyplnenie Masarykovho sľubu. Nikdy nebol žalovaný ani obvinený pre protištátnu činnosť. V politike zahraničnej držal sa informácií, ktoré dostával od Beneša, ktorého často navštevoval a voľbu ktorého on umožnil. Benešove informácie vyznievaly vždy optimisticky. Hovoril, že z piešťanským manifestom nemal nič spoločného. S Nemcami v ČSR nikdy žiaden pakt nevytvoril a nepodpísal. Ak som hovoril o štátnej suverenite slovenskej, mal som na mysli zaistiť pre národ všetky podmienky jeho života.

Počas vyšetrovania Tiso poprel, že by bol niekedy hlásal zásadu: jeden národ, jedna strana, jeden vodca v tom smysle, akoby on mal byť tým vodcom. Opačne, vždy sa tomuto pomenovaniu vzpíeral. Ak ma obviňujú z politickej bezohľadnosti, nuž naučil som sa jej len v Prahe, kde som videl, že záujem strany je vždy najprvším.

Šujan potom prešiel na Tisove maďarské články a chcel z Tisu pri tejto príležitosti urobiť Maďara. Na otázku, ako si podpisoval meno, Tiso odpovedal: Tak, ako mi ho úrady písaly.

Tiso sa potom rozhovoril o svojom živote, o kaplánskych rokoch, o svojej ceste do Ameriky i o tom, že keď tam bol, tak sa tam viedla tuhá protibolševická agitácia. Hovoril o Benešovej voľbe a o tom, ako on prehovoril klub, aby za Beneša hlasoval a ako mu po voľbe Česi za toto ďakovali a sľubovali mu, že mu to nikdy nezabudnú. I o tom, ako po 6. októbri, keď sa vracal z Prahy ako prvý minister pre Slovensko, deputácia mesta Brna mu ďakovala za žilinské rozhodnutie.

Hlinkovu gardu, hovoril Tiso, on neorganizoval.

3. deň, 4. decembra.

Pražské procesy vysielalo rádio po celé týždne. Český občan mohol si pohodlne v izbe zachytiť každé slovo, ktoré tam odznelo. Pred Tisovým procesom niekoľko týždňov montovali rozhlasové zariadenia v súdnej sieni a 3. decembra aj vysielali úryvky z tohoto procesu. Celé Slovensko bolo pri rádiových aparátoch a zvučný, smelý hlas prezidentov potešil všetkých Slovákov. Počuli znova jeho hlas, cítili, že je tak pevný, aký býval na verejných shromaždeniach. Práve to nastrašilo Prahu. Ešte v noci prišiel rozkaz z najvyšších miest pražských, aby s vysielaním procesu prestali, lebo vraj napokon by Tiso v súdnej sieni mohol dať rozkaz, aby nás Slováci potľkli. Na druhý deň Tisovho vypočúvania večer dali už len krátke úryvky z vylúču, pravda, len podľa toho, ako ich úradný zpravodaj zachytil a ako ich úradná cenzúra prepustila. Tí, ktorí boli v súdnej sieni, neraz krútili hlavami, kde to úradná kancelária nabrala. Povykrucovali Tisove

slová, to čo bolo nepríjemné vynechali, tu a tam zasa niečo dodali, takže to čo bolo o procese publikované, treba brať s veľkou rezervou. Ale inak celý proces je zachytený aj v stenografickom zázname a iste príde čas, v ktorom tento presný záznam bude môcť byť uverejnený tlačou a to aj s celým procesným materiálom.

Tretí deň začala sa rozprava o liste, ktorý Tiso so Sokolom na žiadosť Dr. Hodžu dňa 23. sept. 1938 poslali Benešovi vo veci mobilizácie. Tento list vraj ohrozil úspech mobilizácie, tvrdil Šujan. Najlepšie bolo, že prezidentská kancelária odpovedala, že podobný list ani nedostala, a Beneš sa na podobný list nepamätá a väčšina ľudí sa o ňom dozvedela až z tohoto procesu. Ale “ohrozil” mobilizáciu!

Tiso vysvetlil, že ich o tento list požiadal minister Hodža.

Potom bola reč o Černákovej žiadosti, aby Beneš vydal moc na Slovensku Slovákom. I toto je podľa Daxnera zločin. A väčšina dňa sa točila okolo 6. októbra 1938. Prečo vraj do Žiliny prišli aj predstavitelia ostatných politických strán, prečo Tiso nespolupracoval s komunistami, prečo rozpustil komunistickú stranu a, pravda, ešte aj porady v Komárne Daxner pripočítal na Tisov rováš. Tiso pred súdom povedal, že porady boli určené ešte pred októbrom a keď on prišiel do Komárna, maďarský minister Kánya tam povedal, že on sa vlastne v hlavných zásadách s pražskou vládou už dohodol. Tiso hovoril, že on túto dohodu neprijal, ale bojoval o slovenské územie.

Potom sa hovorilo o stykoch s Berlínom, o návšteve slovenských ministrov v Berlíne, kam vraj šli bez vedomia čs. vlády. Tiso odpovedá, ako to, veď ich na stanici čakal personál čs. vyslanectva.

(Zaujímavé je, že ich čakal i Dr. Száthmary a ten jediný zo všetkých pozdravoval slovenských delegátov nemeckým pozdravením “Heil Hitler”.)

4. deň, 5. decembra.

Nával poslucháčov prvých dní ustal. I časť zahraničných novinárov odišla, lebo súd žiadal, aby používali materiál, ktorý im súd dodá. Rozhlas prestal vysielat' zábery zo súdnej siene a referátom tlače verejnosť veľmi neverila. O tej istej vete mohol sa čitateľ dočítať v štyroch novinách a v každých to vyznelo nielen v iných slovách, ale často aj smyslove celkom opačne. Súdna sieň bola len tak do polovice naplnená. Ale aj Daxner dával nerád povolenia k návšteve.

Rokovanie začalo dlhou debatou o Machovom výroku v Rišňovciach. Prečo vraj Tiso nezakázal Machovi takto hovoriť?

Mnoho sa hovorilo i o pomere Dr. Tisu k Tukovi, ktorý nebol najlepší a Tiso dal v bytoch dvoch Tukových ľudí, u Joštiaka a Farkaša, urobiť aj domácu prehliadku.

Potom sa hovorilo o návšteve nemeckých činiteľov v Bratislave v marci 1938, a o otázkach, ktoré súvisely so 14. marcom.

Rozhovor bol zakončený Daxnerovou otázkou:

“Ani dnes nemáte hryzenia svedomia, že ste porušili prísahu ČSR?”

Tiso odpovedal: “Nemám. Slúžil som národu a tomu som prisahal vernosť, ostatne aj vy ste prisahali trom štátom vernosť a všetky tri prísahy ste porušili.”

Rozhnevaný Daxner volá za toto Tisu k poriadku.

5.—11. deň, 6.—12. decembra.

V týchto dňoch s dvojdennou prestávkou, bol vypočúvaný na tie isté body obžaloby Alexander Mach. Mach mal inú taktiku. Priznával sa k všetkému, načo sa ho Daxner opýtal. Mach sa priznával i k takým veciam, s ktorými nič spoločného nemal, ba často ani o nich nevedel. Daxner, Šujan, Rigan, Rašla si veru nevedeli vymyslieť taký “zločin”, na ktorý by Mach nebol povedal, že áno, on ho spáchal. Tak ako chceli urobiť z Tisu Maďara, nuž tu sa pokúsili aspoň z Machovej ženy urobiť Maďarku, lebo veď, či je ešte okrem našej vzácnej turčiansko-svätomartinsko-evanjelickej rodiny niekto, kto by bol hoden nosiť meno Slováč? Iste nie! Lenže, ako sme videli, toto všetko už dávno na slovenských katolíkov prestalo účinkovať.

12. deň, 13. decembra.

Machovo vypočúvanie bolo dokončené a znova do súdnej siene priviedli Tisu a pokračovali v jeho vypočúvaní. Na začiatku zasadnutia Dr. Rigan protestoval proti karikatúre v “Hlase oslobodených”. Tam bol Dr. Daxner nakreslený ako zakrvavený mäsiar a Tiso ako prasa. Daxner má v ruke nôž a chce ho zaklať. Pod obrázkom bol text: “Tuku už nemáme, bude masť...” Zodpovedný redaktor tohoto časopisu bol jeden z Tisových sudcov, bol to Štaudinger. Súd odmietol protest, ale Štaudinger sa dobrovoľne zriekol a odišiel a na jeho miesto nastúpil náhradník Štefan Gažik.

Reč bola o zavedení autoritatívneho režimu na Slovensku. Tiso to popiera. Hovoril, vhodili nás do vody a povedali: plávajte. Plávali sme a zachránili sme sa. Keby sme neboli priniesli dôkaz o našej sebastačnosti, hrozila nám národná smrť.

Dlhá reč sa rozprúdila o vypovedaní Čechov zo Slovenska. Podľa Daxnera to bola krutá a nekresťanská vec. To, že státisíce Slovákov bolo bez chleba, to, že Česi nedodržali sľub o výpomoci, ale že ešte v októbri 1938 posielali svojich ľudí na Slovensko, to nebolo kruté, lebo veď Daxner sa mal dobre, dobre sa mala i jeho rodina, nuž a čo ho po ostatných Slovákoch?

Na otázku, ktorých Čechov pokladal Tiso za prebytočných, odpovedal: “Každého, na miesto ktorého sme mali schopného Slováka.”

13. deň, 14. decembra.

Druhý týždeň procesu sa chýlil ku koncu. Prišla na pretras otázka salzburgského diktátu. Daxner ešte i toto kládol Tisovi za vinu, hoci po Salzburgu každý luterán, čechoslovák i Žid na Slovensku sa modlil, aby sa Tiso udržal a aby sa Tuka nedostal úplne k moci.

Špionážna služba z Budapešti hlásila, že Maďari už r. 1942-43 robili prípravy pre koniec vojny. Vtedy vraj všetky armády budú zničené, bude v Európe anarchia a každý bude mať dosť starostí sám so sebou. To bude vhodná doba uskutočniť ich túžbu — Veľké Uhorsko. Preto si vyzbrojovali armádu a na front posielali len Slovákov a Rumunov. Tiso, keď sa dozvedel o týchto plánoch, hľadal prirodzených spojencov, a to Rumunov a Chorvátov. Chorváti potrebovali výzbroj pre armádu, ktorú sme my mali, nuž dala sa im k dispozícii, aby mali aj oni vyzbrojenú armádu, ktorá by nám v prípade potreby mohla pomôcť. Nuž, i toto je tiež jeden z Tisových zločinov, pre ktorý ho Daxner súdil.

Na tomto pojednávaní hovorilo sa i o tom, že Slovensko dalo 25 rôznych tovární k dispozícii Nemcom, čím veľmi podporilo

nemecký vojnový potenciál. Ale to, že Česi dali niekoľko tisíc fabriek a že českí robotníci za lístky na stravu a platové príplatky pracovali v celej Európe najviac pre Nemcov, za to v českých krajinách nikoho nežalovali.

Dlhá debata sa rozvinula okolo slovenských robotníkov v Nemecku. Daxner ich počet odhadoval na 120.000, hoci úradné štatistiky hovoria, že ich bolo okolo 40.000 a veľká časť z nich pracovala v Nemecku ešte v časoch prvej ČSR. Bol žalovaný ešte i za slovenský časopis, ktorý v Nemecku bol pre slovenských robotníkov vydávaný, hoci redaktorom tohoto časopisu bol komunistický redaktor Trachta. Ale toho nevolal Šujan za svedka a tomu nepoložil otázku, že prečo nebol protinacistický, ako ju položil Tisovi.

14. deň, 15. decembra.

Nedeľná prestávka.

15. deň, 16. decembra.

V pondelok 16. decembra začínal sa tretí týždeň procesu.

“Rácte nám povedať“, pýtal sa Daxner, “bol Slovenský štát skutočne samostatný?”

Tiso odpovedal: “Samozrejme, je tu veľká škála samostatnosti a suverenity. Ale tak samostatnými sme boli, ako bola prvá ČSR.”

Daxner: “Mohol sa vôbec ten stav, v ktorom ste sa nachádzali, nazývať samostatnosťou?”

Tiso: “Áno, mohli sme vykonať i niečo takého, čo by samostatnosť dalo na javo, ale ohrozili by sme tým osud národa.”

Potom bola reč o Tisovom pomere k Hitlerovi. Tiso tvrdil, mňa neoklamal; kým mňa neoklamal, ja mu verím. Hovoril i o tom, že najmä maďarofilskí Nemci nemali Tisu radi.

O vojne s Ruskom Tiso hovoril, že sa o nej dozvedel až vtedy, keď vypukla. Z nemecko-sovietskej dohody sa tešil, lebo myslel, že bude zárukou pokoja.

16. deň, 17. decembra.

Celý deň bol vyplnený objasnením vypovedania vojny Rusku. Tiso tvrdil, že žiadnu vojnu nevypovedal. Tuka to urobil a on, aby neuškodil národu, aby ho nestrhol do katastrofy, musel prijať veci tak, ako už boli. Preto, lebo vedel, že vojna je nepopulárna, nepredložil vypovedanie vojny ani snemu, lebo vedel, že tam by vec narazila na odpor a Nemci by potom zakročili, ale usiloval sa počet vojakov obmedziť na najmenšiu mieru.

Tiso sa vyslovil, že veril v kompromisný mier. Prezradil, že generál Malár mal styk s veliteľom Červenej armády a ten ho uistil, že Červená armáda sa nebude hrabať cez Slovensko.

17. deň, 18. decembra.

Hovorilo sa o takzvanom slávnom slovenskom národnom povstaní. Tiso hovoril, že mal informácie napr. z Trnavy, kde posádka odišla z mesta, robotníci sa k puču nepridali, ale ďalej pokojne pracovali.

Zo slovenských dedín a miest prichádzaly deputácie, hovoril Tiso, a žiadaly, aby sme ich bránili pred neporiadkom.

Daxner: “Tie neporiadky ste chceli potlačiť?”

Tiso: “Áno!”

Daxner: “Ale veď tie neporiadky, to bolo predsa slávne slovenské národné povstanie.”

Na konci rokovania obžalobca sa pýtal Tisu, či je teraz už presvedčený o tom, že jeho režim skrachoval?

Tiso povýšeným hlasom odpovedá: “To je omyl. Ten neskrachoval, opačne, dokázal životaschopnosť slovenského národa, dal slovenskému národu taký vysoký životný štandard, aký slovenský národ nikdy nemal. Dal slovenskému človekovi toľko telesného i duchovného chleba, ako žiaden iný režim v slovenských dejinách. A to nie je krach, ale víťazstvo!”

18. deň, 19. decembra.

Skoro celý deň bol vyplnený otázkami o pomere Vatikánu k Tisovi. Luterán Daxner, Žid Rigan sa chceli stať vysvetľovateľmi pápežských encyklík. Nedarilo sa im to veľmi. Tiso otvorene povedal, že Vatikán nesúhlasil s protižidovskou politikou, akú sme museli robiť, ale keď sme nechceli uvrhnúť národ do katastrofy, museli sme robiť to, čo od nás žiadali, ale tam, kde sa dalo, tam sme to miernili. Jedine mne môže tisíce Židov ďakovať, že sa zachránili, vyhlásil Tiso.

19. deň, 20. decembra.

Znova sa hovorilo o prepúšťaní českých úradníkov zo Slovenska. Tiso hovoril, že poslali sme nepotrebných, ale mnohí ostali, menoval som Čechov i čechoslovákov za univerzitných profesorov a celkove i tak zostalo na Slovensku do 60.000 Čechov, ktorí sa tu mali skvele a veru sa im nechcelo zo Slovenska.

Potom prišla reč na takzvané koncentračné tábory. Žaloba hovorí, že v rokoch vojny bolo asi 3.000 ľudí zatvorených na

Slovensku. Zaujímavé, to je zločin a Ferienčík sa nedávno priznal, že len za rok 1946 na Slovensku bolo zatvorených 120.000 ľudí. To nie je zločin. Mach pred súdom hovoril, že boli, ale vraj priemer bol asi 2-3 týždňov, kým priemer trestu v terajšej ČSR je 55 mesiacov a 83 koncentračných táborov a žalárov je tak preplnené, že si už vypomáhajú pracovnými tábormi v českých krajinách a, pravda, ešte 20.000 Slovákov je v Rusku deportovaných.

Dr. Rašla napokon predložil Tisovi otázku, do akého tábora počítal Slovenský štát.

Tiso odpovedal: “Do tábora prirodzeného zákona a tam, kde nás politická situácia po Mníchove zaviedla, tam sme museli aj zostať!”

Na otázku Dr. Greču, v čom videl Tiso cieľ svojho života, odpovedal:

V tom, aby som bol ako kňaz na svojom mieste a keď ako od kňaza žiadali, aby som robil aj politiku, aby som ju robil statočne a čestne.

Tým bola prvá časť procesu ukončená. Blížily sa vianočné sviatky. Prahe sa nepodarilo proces prehnat tak, aby do Vianoc Tiso bol aj popravený, ako to mal pôvodne Beneš v pláne. Ale napokon zdalo sa mu to predsa troška prisurovým, aby práve v predvečer Vianoc popravovali. A potom chcel komédiu neustranného procesu dohrať. Chcel to ukázať tým, že proces trval dlho, veľa sa na ňom hovorilo, veľa papieru sa popisalo a veľa spisov prečítalo, hoci rozsudok bol hotový dávno pred jeho začiatkom.

XVII.

Svedkovia hovoria.

101. Politický proces.

Tento proces mal všetky sprievodné zjavy politických procesov. A tie sú od staroveku skoro všetky rovnaké. Rozhoduje v nich moc, násilie, nenávisť a právo robí len oponu. Mladý slovenský vedec Dr. Manca na začiatku procesu opísal v “Novej práci” hlavnú charakteristiku politických procesov. Opísal to tak dobre, že sotva uschla farba na jeho článku, už tam bola Národná bezpečnosť. Z mladého vedca, ktorý kreslil politické procesy v staroveku Atén, Ríma a novšie z francúzskej revolúcie, už sa stal vojnový zločinec a zachránil sa pred žalárovaním len tým, že ušiel a schováva sa.

Dr. Manca vo svojom článku hlavné znaky politických procesov videl v nasledujúcich znakoch:

- 1. Rozsudok v politickom procese je vopred určený.**
- 2. Víťazom je ten, kto má policajnú moc v ruke.**
- 3. Obžalovaný si nesmie vyvoliť obhájcu, ale sa mu určí.**
- 4. Obžalovaný nemá možnosť dostať sa k spisom a prameňom, ktoré by dokázaly jeho nevinu.**
- 5. Svedkov obhajoby súd nepripúšťa.**
- 6. Obžaloba narába falošnými svedkami i falošným materiálom a okrem toho podplá-**

caním na jednej strane a na druhej zastrašovaním.

7. Verejnú mienku robia tí, čo súdia a robia ju proti obžalovanému. Proti obžalovanému je dovolené všetko, v jeho prospech nič, lebo je to “ovplyvňovanie súdu”.

Od slova do slova to bolo aj v tomto procese takto. Navonok Česi chceli dokázať niektorými formálnymi predpismi, že obžalovaní mali dosť možnosti brániť ich vec. Zákulisie však bolo iné a to často ani zahraniční novinári nezbadali.

102. Tisovi nedovolili preštudovať potrebné spisy.

Žaloba sa pripravovala vyše roka na proces. Ba, ak hovorili z Londýna Česi pravdu, tak od 14. marca 1939. Mali k dispozícii všetky archívy, všetky úrady. Tisovým obhájcom oznámili, že ich menovali obhájcami len v poslednej chvíľke, takže sa vôbec na tento proces nemohli pripraviť. Prvého Tisovho obhájcu odmietli a hrozilo mu žalárovanie. Väčšinu svedkov, ktorých žiadala obhajoba, zamietli. Daxner zamietal, ako uvidíme z priebehu procesu, ešte aj také návrhy obhajoby, ktoré neboly vyslovené. Stačilo, keď bol v zlej nálade a obhájca chcel položiť otázku a už kričal, že nepripúšťa odpoveď, alebo zamietla návrh.

Tiso v poslednej reči povedal celkom otvorene, že za články, za ktoré ho obžalovali a ktoré byly uverejnené v “Slováku”, nedovolili mu ani prečítať, ba ani toľko času mu nedali, aby sa mohol prelistovať dennou tlačou, aby si mohol osviežiť priebeh a postup jednotlivých udalostí v posledných rokoch.

Stalo sa ešte aj to, že Dr. Daxner Tisovi pred začiatkom súdu vzal všetky písomnosti a poznámky, ktoré si Tiso pred procesom urobil.

A najmä poponáhľal sa odstrániť hlavného svedka v tomto procese, Dr. Tuku. Boly veci, ktoré by bol býval mohol osvetliť len Tuka, lebo on ich robil. Práve preto nechali Tuku popraviť, hoci ani na nohách nemohol stáť, aby nejasné veci mohli prisúdiť Tisovi.

Z tohoto všetkého bolo jasné, aký rozsudok Daxner chce vyrieknuť.

103. Svedkovia nastupujú.

Začiatkom januára 1947 dostal sa proces do druhej epochy, v každom procese najzaujímavejšej — svedkovia začali hovoriť o tom, čo vedeli, videli a počuli. Bola to veľmi zaujímavá galéria svedkov a iste v žiadnom slovenskom procese nevystupovalo toľko rôznych svedkov, a to od najvyššieho predstaviteľa slovenského katolicizmu až po mladého chlapca.

Bude raz iste zaujímavé sgrupovať svedkov, urobiť štúdiu o nich, a to podľa náboženstva, politického presvedčenia a porovnať to s výsledkom ich svedectva. Videli sme tam vystupovať vyložene agentprovokatérske typy svedkov, ktorí svedčili tak mnoho o obžalovaných, že to bolo i obžalobe nepríjemné, lebo ich svedectvu chýbala nielen pravdepodobnosť, ale aj logika. Bolo iste zaujímavé, že o utrpení slovenských evanjelikov hovoril len Dr. Vančo, evanjelik, ako vieme, nie práve najpobožnejší, ale nešli svedčiť evanjelickí cirkevní hodnostári. A hoc jadrom procesu bola židovská otázka, len jeden židovský svedok sa ukázal pred súdom, ale to bol stály svedok, akýsi Lőwi. Ale inak sloven-

skí židia až s prekvapujúcou snahou sa držali veľmi ďaleko od procesu, nenašiel sa ani jeden z tisícov, ktorému Tiso zachránil život, aby šiel svedčiť za, ale neodvážil sa ani jeden svedčiť proti. Vieme, že to bolo organizované a úradné židovské kruhy nástojili na tom, aby židia neboli povolávaní za svedkov.

Veľmi zaujímavé bolo, že neboly žalované ani články o sostrelení gen. Štefánika, hoci iných a menej zaujímavých vecí sa obžaloba dotýkala. Stalo sa to preto, lebo v rokoch vojny bol publikovaný úradný protokol čs. úradov o sostrelení generála Štefánika. Z protokolu bolo jasné, že Štefánik bol českými vojakmi sostrelený, a to na rozkaz. Nuž, neodvážil sa Beneš v tomto procese dotknúť i tohoto “zločinu”. A Macha, lebo on nechal publikovať čs. úradný protokol. Neželal si Beneš, aby sa o tejto histórii hovorilo.

A videli sme v procese mnohých a zaujímavých svedkov. Bol tam svedok, ktorý sa ihneď odvolával, že veď je starý a jeho pamäť je už slabá (Rozim). Bol tam svedok, ktorý povedal obsah všetkých románov, ktoré v rokoch povojnových prečítal (Ečer). Boli svedkovia, ktorí pribehli so studenou polievočkou a chceli si ju troška prihriať, ako Hurban a Palic, ktorí svedčili o tom, čo nepoznali, alebo opak tej pravdy, o ktorej boli presvedčení. Boli to dvaja elegantní falošní svedkovia. Bolo mnoho svedkov, ktorí počuli to, čo iní hovorili. Dvaja význační evanjelickí svedkovia, Čatloš a Vančo, svedčili o pomere katolíkov a evanjelikov v tom smysle, že chovali sa k nám slušne, mali sme pozície, vplyv, ale to bola len taktika katolíkov, aby zaslepili evanjelikov. Zaujímavé, že sa prepožičali na takúto katolícku “taktiku”.

Boli svedkovia, s ktorými obžalovaní ani nehovorili. Napríklad s Karolom Murgašom, lebo to bolo pod ich dôstojnosť.

Ale boli zasa svedkovia, ktorí vydali svedectvo pravdy a na prvom mieste to bola hlava slovenských katolíkov, Dr. Karol Kmetko. Jeho svedectvo prejde do slovenských dejín ako nebojácna obrana slovenskej štátnosti i Dr. Tisu.

Pravda, senzáciou boli “moskovskí svedkovia”, ktorých Praha dostala do daru. Po dvoch rokoch internovania Moskva poslala pražskej vláde gen. Čatloša, gen. Jurecha a Dr. Sokola. Prví dvaja mali moskovskú injekciu, svedčili tak, ako to Moskva a Praha chcely. Sokol, ktorý bol ohlasovaný ako hlavný svedok obžaloby, zachoval sa statočne.

Svedecké výpovede boli očakávané s istým napätím. Čo povedia títo svedkovia? pýtala sa slovenská verejnosť. Ako sa zachovajú? Ako dokážu svedkovia Tisovi zradu na národe, keď väčšina národa je presvedčená, že najväčším a najzaslúžilejším synom národa je Tiso?

Nuž hodno urobiť zrkadlo z týchto svedectiev, a to podľa zprávy tlače i súkromných zprávy, ktoré hlasy tlače dopĺňajú. Je to len zrkadlo a ťažko stručne opísať to, čo sa tam pohovorilo. Každý deň procesu vydal slušný sväzok. Veď iste raz výjde celý proces od slova do slova knižne. Zaslúži si to. Pri posudzovaní svedectiev si však treba uvedomiť, v akom ovzduší mnohí svedkovia svedčili. Je ľahko robiť hrdinov tým, ktorí boli v bezpečí, ťažšie to bolo ľuďom, ktorých podobný proces ešte očakával.

20.—32. deň, 21. dec. 1946 — 2. jan. 1947.

Vianočná prestávka.

33. deň, 3. januára 1947.

Dr. Daxner režíroval proces tak, aby prvým svedkom v tomto procese, ktorého hlavným určením bolo odsúdiť činnosť slovenských katolíkov v dejinách slovenského národa, bol rím.-kat. kňaz **Jozef Rozim**. Rozim bol od r. 1919 riaditeľom nitrianskeho gymnázia. Bol jedným z tých katolíckych kňazov, ktorý dlhé roky neslúžil ani omšu. My, ktorí sme ho poznali ešte ako katechétu na maďarskom gymnáziu v Skalici, len po prevrate sme sa dozvedeli, že aj Rozim bol predprevratový Slovák. V škole nikdy nám nedal cítiť, že on je presvedčením Slovák. Neraz nás slovenských študentov vypohlavkoval, keď sme nevedeli vysloviť presne niektoré maďarské hlasy a vynadal nám surovo, ako to on vari jediný na Slovensku vedel, do sprostých Slovákov s drevenými slovenskými jazykmi. Ale Rozim chodieval aj do skalickej budy, na vínko k Dr. Okánikovi, nuž po roku 1918 stal sa riaditeľom gymnázia v Skalici a o rok neskôr v Nitre.

Rozim chcel dokázať, že Tiso navádzal študentov jeho gymnázia k protičeským akciám. V jeho ústave sa vraj už v roku 1919 objavovali letáky a nápisy: “Česi von.”

On, riaditeľ gymnázia vliezol si do jednej triedy pod stôl a tam, ako detektív v Nickarterke, čakal skrčený na toho, kto v prvej triede gymnázia ide búrať Masarykovo dielo ČSR. A ako v detektívnych románoch, i Rozim mal šťastie. Otvorili sa dvere, vstúpil malý gymnazista, obzrel sa vpravo, vľavo, nevidiac nikoho, pripichol rýchlo na tabuľu lístok s nadpisom “Česi von!”. Chcel zmiznúť, ale on vyletel zpod stola, postrašeného gymnazistu chytil za vlasy a to nebol nikto iný, len neskorší Tisov minister zahraničných vecí, Ferdinand Ďurčanský. Riaditeľ

gymnázia okrem bitky začal zisťovať, kto ho k tomuto naviedol. Pravda, Dr. Tiso. Žiak sa požaloval Tisovi a Tiso na druhý deň vyhľadal Rozima a vytýkal mu, že ako kňaz podporuje Sokola, prečo sa vraj nepridá do Orla. On, Rozim, však vydržal a bol vďačný Čechom za pomoc.

Keď obhajcovia začali Rozimovi klásť otázky, nuž tu Rozim sklamal a začal sa vyhovárať, že veď on je starý človek, má 71 rokov a preto sa už nepamätá ani na to, či žiak, o ktorého išlo, bol Ferdinand, či jeho starší brat Ján Ďurčanský. Zistilo sa, že Ferdinand ešte neštudoval.

Tiso s pohrdavým úsmevom sa pozeral na tohto prvého svedka v reverende, ktorý i so zlou pamäťou 71-ročného, chcel komunistovi Daxnerovi pomôcť v jeho namáhavej a špinavej zločiničkej práci. Treba s radosťou kvitovať, že Rozim bol jediný katolícky kňaz, ktorý sa dal na túto špinavú prácu.

* * *

Po ňom prišiel bývalý minister **Ján Lichner**. Evanjelik, bývalý legionár, potom notár, ktorý hoc nemal žiadne školovanie, a ešte menej prirodzených schopností, urobil medzi mnohými evanjelikmi kariéru za malé protislužby v protislovenskom českom boji. Lichner bol však aj prvým ministrom v Tisovej slovenskej vláde. A tak, ako iní čechoslováci, i on sa veľmi rýchlo preorientoval. Známe sú jeho srdečné gardistické prejavy a v dobrom gardistickom duchu napísal aj úvod do istej publikácie železničnej HG. Pochopiac nového ducha doby, po krátkom jednomesačnom miništrovaní v novinách publikoval, koľko on zlých Čechov zo železničných služieb poslal Čechom späť. Pri najbližšej rekonštrukcii vypadol z vlády a zasa sa troška “preorien-

toval”. Spolupracoval s nejakými českými skupinami, dával im peniaze, najmä so skupinou, ktorú viedla česká žena, redaktorka “Lidových novín”, Dr. Pápežová. Lichner si myslel, že je zapojený na Beneša a zatiaľ táto Češka bola agentkou Gestapa a usilovala sa do tohto kruhu dostať najmä Dr. Ďurčanského, ktorý už vtedy nebol v nemeckej láske najmä preto, lebo pri rokovaníach postavil sa proti návrhu čechoslováckych hospodárskych odborníkov o zavedení jednotnej meny s Nemeckom, potom i preto, lebo nechcel podpísať vyhotovený spis o slovenskom protektoráte a napokon, lebo bránil slovenské politické i hospodárske záujmy. Okrem Ďurčanského chcela Pápežová dostať do tohoto aj gen. Čatloša. Všetko šlo pekne, až na jednu maličkosť. Kým Lichner mal dojem, že je “zapojený” na Beneša, títo dvaja vedeli, že sú, ale na Gestapo a nechali hru, inak veľmi rafinovane organizovanú, rozvinúť do šírky vtedy, keď si Češka Pápežová myslela, že slučka je na ich krkoch, stiahli ju oni, bratislavská polícia Pápežovú zatvorila. Je iste zaujímavé, že dve hodiny po tomto prišiel vojenský atašé nemecký a kategoricky žiadal, aby Pápežová bola prepustená na slobodu. Šéf viedenského Gestapa, ktorý stál za vecou, zúril, ale súkromne bratislavským policajným kruhom povedal, že im môže len gratulovať, hoci osobne je neprijemne dotknutý. Slovenské kruhy však upozornili Lichnera na to, čo sa stalo a on potom rýchlo zdupkal do Pešti a odtiaľ von. Obeťou tejto česko-gestapáckej práce sa stal major Kristín.

Nuž tento Lichner bol predvolaný tiež za svedka. Je pravda, že celú vojnu bol v Londýne, ale nebol jediný svedok, ktorý svedčil o tom, čo nevidel.

Lichner, treba mu to pripísať k dobru, svedčil veľmi priaznivo o Ďurčanskom. Odvdčal sa mu týmto spôsobom za upozornenie, aby sa stratil v r. 1940. Lichner hovoril o poslednej mobilizácii. Zástupcovia vládnych politických strán navštívili Tisu a predložili mu proklamáciu koaličných strán, v ktorej sa Slováci vyzývajú, aby len rukovali, keď bude oznámená všeobecná mobilizácia. Tiso odmietol to podpísať, a to s odôvodnením, že on v mene strany bez vypočutia ostatných predstaviteľov strany nič podobného podpísať nemôže.

Lichner priznal, že Tiso bol pri vládnych rokovaníach vždy najústupčivejší. Neústupní boli Černák a Ďurčanský. Priznal, že keď sa Tiso dozvedel, že Nemci chcú odtrhnúť české krajiny, hlásil to v Prahe Chvalkovskému, ale ten ho ubezpečil, že ide len o poplašné zprávy a samotný von Ribbentrop ho ubezpečil, že sa Nemci do vnútorných otázok československých nechcú miešať. Slovom, že Česi majú voľnú ruku. Tiso šiel do Berlína — povedal tento svedok — až na druhé vyzvanie a povedal, že ide len preto, lebo vie, že existencia slovenského národa je ohrozená.

Lichner sa pochválil, že on pred odchodom nasadil do nemeckej strany i do HSLS svojich konfidentov, ktorí ho o všetkom informovali. Na otázku, či to urobil len z dôvodov vnútropolitických, odpovedal: áno, lebo vraj vtedy on, ani jeho priatelia s vojnou nepočítali.

Je to dôležité preto, lebo o niekoľko dní generál Ečer hovoril, že každý politik musel vedieť, že sa ide do vojny. Na druhej strane v pražských procesoch českí generáli hovorili, že nikto na možnosť vojny až do poslednej chvíľky ani v generálnom štábe nepočítal.

Lichner priznal i to, že po autonomii medzi ústrednou vládou a autonómnu to nekladalo, a to najmä po stránke finančnej. Daxner nepoložil otázku, prečo to na tomto poli nekladalo, lebo by bola musela aj z Lichnerových úst vyznieť obžaloba proti Čechom, ktorí začali robiť na tomto poli ťažkosti, aby dokázali, že Slovensko bez “českého dopĺacania” nemôže vyžiť.

Lichner potom hovoril i o dvoch smeroch v emigrácii. Jeden vedený Benešom bol za československú národnú jednotu, druhý, ku ktorému sa aj on priznal, bol vraj za samobytnosť slovenského národa. To bola novinka.

O Ďurčanskom hovoril, že hoci ho poznal ako radikála, predsa na každom kroku bránil slovenské záujmy rovnako proti Maďarom, ako i Nemcom. Keď sa Nemci chceli zmocniť koncernu Legiobanky, Ďurčanský — priznal Lichner — nám šiel veľmi ochotne poruke a robil všetko možné, aby podnik pred Nemcami zachránil. Vtedy, hovorí Lichner, bol Ďurčanský veľmi ostro proti Nemcom.

Takéto svedectvo štátneho tajomníka dotklo sa veľmi nemilo najmä Daxnera. Veď vlastne bolo obhajobou obidvoch žalovaných. Daxner otázkami, chovaním a tónom hlasu dal Lichnerovi na javo, že sa mu jeho svedectvo nepáči.

Preto Kormanovi dal takúto pichľavú otázku, ktorá musela bodnúť Lichnera:

“Pán svedok, z ktorého rezortu bolo po Žiline prepustených najviac českých zamestnancov?” pýtal sa Daxner, akoby to on nevedel.

“Zo železničného rezortu”, odpovedal svedok.

“Kto bol jeho šéfom?” kládol ďalšiu otázku.

“Lichner”, odpovedal Korman, “ale napriek tomu som ho považoval za dobrého a spoľahlivého čechoslováka”, bránil svedok svedka pred súdom.

* * *

Tretím svedkom bol starší pán, bývalý maďarský poslanec, rodák z Veľkého Pýru, obyvateľ nitriansky, **Dr. Eugen Lelley**. Lelley mal pred súdom Dr. Daxnerovi dokázať, že Tiso nebol Slováč, ale dobrý Maďar. Škoda, že Béla Grünwald umrel. To by bol svedok pre Daxnera. On totiž napísal knižočku, v ktorej dokazoval, že slovenského národa niet. Podľa maďarského národnostného zákona mal aj pravdu. Škoda, že sa Daxner neodvolal aspoň v tomto prípade aj na tento starý zákon, lebo podľa neho sú v Uhorsku len “slovensky hovoriaci Maďari”, ale slovenského národa niet, je tu len jednotný, politický národ maďarský.

Jiří Šujan si vypomohol staručkým maďarským politikom a ten mu mal dokázať, že veru tak, Tiso nikdy Slovákom nebol. Nič nového v slovenskej histórii, vlastne pomer katolícko-evanjelický v jadre je v tomto. Kto bol krstený v katolíckom kostole, ten nemôže byť tak dobrým Slovákom ako ten, kto bol krstený v kostole evanjelickom.

Slovenskí evanjelici v tomto ovzduší žili a žijú, a jeden z krásnych, pre históriu vari najkrajších príkladov nám predviedli pred bratislavským krvavým tribunálom a so svedkom nad iné v slovenskej veci spoľahlivým, s maďarským politikom.

Svedok vypovedal, že s Tisom spolu boli členmi maďarského kresťansko-sociálneho klubu v Nitre. Lelley sa vyslovil, že on myslí, že keby nitriansky biskup Bathányi bol vedel, že Tiso je

Slovák, iste by sa bol postavil proti nemu a nikdy by z neho neurobil špirituála v seminári a tým menej svojho osobného tajomníka. On, Lelley, žil v tejto domnienke a bol veľmi prekvapený, keď Tiso tak srdečne vítal Čechov v Nitre a nitrianske obyvateľstvo mu to veľmi zazlievalo. Asi po polroku sa dozvedel, že Tiso napísal článok proti Čechom a Tiso mu v rozhovore povedal, že sa Česi na Slovensku správajú neprístojne, nebratsky a preto on bude proti nim pracovať.

Šujan si zaopatril z biskupskej knižnice aj časopis "Nitru". Šujan v ňom našiel Tisom podpísaný slovenský článok, v ktorom Tiso verboval do kresťansko-sociálnej robotníckej organizácie.

"Prečo ste verbovali členov, keď tvrdíte, že ste neboli členom?" pýtal sa Šujan.

"To bol robotnícky spolok a ja som nebol robotníkom, ale nabádal som robotníkov, aby do neho vstupovali."

Šujan sa zachytil do nejakého staršieho Tisovho článku, v ktorom bol podpísaný maďarským pravopisom, ako na Slovensku v tých časoch sa skoro všetci podpisovali.

"Ako ste si podpisovali meno?" pýtal sa Šujan.

"Tak, ako mi ho úrady písaly na úradné doklady!"

"Slovom, Sz. Tiszó!" hovoril Šujan.

"Áno: Ale nakoľko viem, vy ste sa nedávno podpisovali Jiří Šujan, chcete vari tým dokazovať, že ste vtedy boli Čechom?"

Šujan sklonil hlavu a neodpovedal.

Takto sa bez senzácii skončil prvý deň vypočúvania svedkov. Ukázal jasne, čo Daxner a jeho súd chce docieľiť. Tiso, keďže sa nenarodil z rodiny evanjelickej, nesmie byť dobrým Slovákom. Chceli hoc ako, či už pomocou Maďarov, či pomocou evanjelických čechoslovákov dokázať, že Tiso nikdy nebol Slovákom,

ergo Daxner má právo ho odsúdiť už aj preto že ako Neslovák sa stal slovenským prezidentom.

Ohlas však na Slovensku bol taký silný, že krvavý súd nikdy viacej sa k tejto veci neodvážil vrátiť. Nechali túto otázku nerozluštenú.

Slovenskí evanjelici viac síl než v pestovaní národného presvedčenia, viac síl než v získavaní prípadne i stratených synov národa, venujú stálemu preosievaniu, stálemu vylučovaniu z národa. Chcú vyhodiť prevládajúcu složku — slovenských katolíkov — a to je práca prevyšujúca ich sily. Je to prípad, s akým sa v žiadnom inom vzdelanom národe nestretieme. Motívom tejto očistnej práce však je hmotárstvo. Na tomto základe si potom nárokujú všetko, čo v národe vynáša groš, majetok a moc. Len my a. v. vyznania evanjelici sme Slováci.

Tisov proces mal byť vyvrcholením týchto snažení. Bol! História ukáže, že bol katastrofálnou porážkou tejto ideológie.

34. deň, 4. januára.

Tretím svedkom bol **Michal Korman**. Evanjelik, sadzač v dávnej minulosti, potom redaktor a šéfredaktor “Robotníckych novín”, vedúci činiteľ sociálne demokratickej strany a v Slovenskej republike spolumajiteľ jedného z najväčších bratislavských hotelov, okrem toho arizátor najväčšieho obchodu na hračky na Slovensku. Miliónový sklad hračiek dostal za niekoľko málo tisíc. Jeho príjmy v Slovenskej republike boli státisícové.

Korman začal tým, že keď počul Hitlera, ako nadáva na Beneša, nuž rozhodol sa, že zorganizuje odpoveď v tom smysle, že Slováci sú v ČSR spokojní a preto Hitler nemá právo hovoriť

v ich mene. Svolal v Bratislave pobočku Československej národnej rady, lebo chcel, aby to šlo z nepolitického telesa a tam sa všetci usniesli, že pôjdu za Tisom. Nevysvetlil pred súdom, ako sa to srovnáva s tým, čo písal v novinách, v ktorých i s Dérerom dokazovali, že HSLŠ nereprezentuje vôľu národa, je v menšine, je bezvýznamná, sú to len “sopľoši a všiváci” podľa Déreera a prečo razom, ako vidíme, už dvaja svedkovia chceli, aby vo vážnych a nebezpečných chvíľach Tiso hovoril za Slovákov. Razom zbadali všetci, že za Slovákov musí prehovoriť politik HSLŠ a katolíci. Títo slovenskí evanjelici razom sa stali veľmi skromnými. Nezvyklý zjav.

Tiso vraj odmietol prehovoriť a odôvodnil to tým, že Česi, keby nebolo nebezpečia, zasa by Slovákom nič nedali, Česi by zasa čestné sľuby zrušili. V mene strany — hovoril ďalej Tiso — ani nemôžem sám bez súhlasu ostatných funkcionárov v tak vážnej veci niečo sľubovať a tým menej robiť nejaké záväzné prisľuby.

Korman, reprezentant najpodlejšieho typu čechoslovakizmu, bol veľmi sklamaný, že Tiso nebol ochotný ihneď ťahať horúce gaštany pre slovenských čechoslovákov.

“Ako ste chápali toto odmietnutie?” pýtal sa Daxner.

“Tak, že HSLŠ nechce s nami rokovať. Ja osobne som mal ten dojem, že sa obracajú na Nemcov s že s Čechmi nič nechcú mať!”

V ďalšom Korman hovoril o tom, čo bolo v prvých októbrových dňoch 1938. roku. Dňa 4. októbra prišiel do Bratislavy z Prahy Dr. Dérer a chcel rokovať s tými, ktorých pred niekoľkými týždňami nazval v nemeckom časopise všivákmi a sopľošmi. Sidor odmietol s nim rokovať. Korman vidiac, že takto

to nejde, svolal inú schôdzku a tam vraj Dérer čítal zo svojich kusých poznámok plán na návrh autonómie Slovenska. S týmto plánom vraj súhlasil aj Hodža i Beneš. Po obede zasadli v kancelárii krajinského prezidenta J. Országha a tam na základe týchto kusých poznámok vypracovali dokonalý návrh na autonómiu. Kormanovi, ako sa priznal pred súdom, jeho návrh sa veľmi páčil, tvrdil, že to, čo oni za niekoľko málo hodín vypracovali, bolo oveľa dôkladnejšie, než zákon, ktorý HSLS po mnohých niekoľkomesačných prácach pripravila. Pravda, sadzač Korman, ktorý o niekoľko mesiacov neskôr dostáva vysvedčenie, že je duševne nie úplne normálny, keďže mal dobrý rodný list, namýšľa si, že jeho plán je po právnickej i inej stránke lepší než ten, ktorý robili vynikajúci právnici i univerzitní profesori. To tak na Slovensku vždy bolo. S týmto extraplánom autonómie, s ktorým súhlasili najväčší centralisti, mal ísť do Žiliny Ursíny, tam ho mal predostrieť HSLS a ak ho ona prijme, s veľkým jasotom všetkých čechoslovákov mal byť prijatý.

Na tom istom mieste Korman tvrdil, že boli znásilnení a len preto šiel do Žiliny. Divná vec. Nikto ho do Žiliny nevolal, ale ani ostatné strany nie a všetci tam príbehli, sotva sa z novín dozvedeli, že sa ľudáci stretnú v Žiline. On pripravil aj návrh autonómie, ktorý iný čechoslovák mal odnieť do Žiliny a požiadať hlinkovcov, aby ho prijali.

O takomto politickom znásilnení iste ešte svet nepočul. Bol socialista Korman znásilnený aj vtedy, keď arizoval miliónový podnik v Slovenskej republike?

Korman však asi nevedel inú zaujímavú vec, a tou bolo to, že Beneš sám pracoval na inom návrhu autonómie, mal ho aj

vypracovaný. Slovom, vari nebolo treba v Bratislave robiť návrh, s ktorým Beneš súhlasil, keď Beneš už taký návrh mal.

Zaujímavé, aký roj návrhov sa tu razom vyrojil, a to so strany ľudí, ktorí dvadsať rokov ani počuť nechceli ani o najmenšej autonómii Slovenska. Dvadsať rokov nič a tu hľa, za niekoľko málo dní chceli dohoniť to, čo zameškali. Hľa, aký obrat, razom chcel byť z nich každý autonomistickejší od Hlinku a jeho strany. Nedávno nafúkano a drzo hovorili, program autonómie má pôvod v Pešti a nie na Slovensku a tu hľa razom začali prinášať programy z Prahy.

Príslovie hovorí, že Boh má najmenej radosti z hriešnika, ktorý sa začne kajať až na topiacej sa lodi — a potom sa zachráni. História ukazuje, že takto to bolo aj so slovenskými čechoslovákmi. Jak ľahúčko sa vedeli všetci preniesť nad ich nedávnym odporom proti každej autonómii, jak ľahúčko vedeli zabudnúť na všetky protiautonomistické reči. Ohybnosť slovenských čechoslovákov, vo väčšine evanjelikov, bola po tejto stránke elastickejšia než guma.

I Korman, čechoslovák prišiel na chuť autonómie, ktorú prinášal najzúrivejší odporca slovenskej reči, slovenských práv, Dr. Dérer. Ale neskoro.

6. októbra, deň po Benešovom dobrovoľnom odchode a po jeho poslednom doporučení, aby sme sa dohodli s Nemcami, lebo život národa si to žiada, zasedal výkonný výbor strany a “znásilnený” Korman sa tam poponáhlal tak, že tam bol ešte pred ľudákmi. Opísal, aké bolo jeho prekvapenie, keď Ursíny do Žiliny neprišiel. Ale v druhej vete tento sprisaháný svedok už hovoril o tom, že Ursíny v Žiline čítal návrh, ale nie ten, ktorý mu predložili v Bratislave, ale návrh nový, ktorý vypracovali asi

agrárnici. Veľmi popletene hovoril sprisahany svedok. Zdá sa, že pre prípadné nové vyšetrovanie chce jasne dokázať, že veru jeho vysvedčenie o jeho duševnej úchylnosti nebolo len fingované, ako to hovoril pred súdom, ale že bolo verným vyjadrením jeho duševného stavu.

Korman opísal, ako sa v Žiline rokovalo. V jednej budove oni, čechoslováci, v druhej hlinkovci. Spojku robil Teplánsky. Agrárni radikáli, Teplánsky a Stodola, boli vraj proti tomu, aby oni aj teraz ešte diktovali HSLS. Nuž, neznie to zaujímavo, znásilnený Korman, ktorý bol v Žiline, chcel tam ešte diktovať podmienky hlinkovcom, ktorí ho znásilnili? Znásilnená politická nevinnosť! Korman sa urazil, keď videl, že Ursíny nečítal jeho návrh a robiac urazeného odišiel zo Žiliny, a to preto, lebo sa tam čítal návrh č. 3 na autonomiu Slovenska, ktorého autorom nebol Korman, ale len Ursíny a Rybárik.

V Žiline vznikol štvrtý návrh, známy pod menom Žilinská dohoda, s ktorým sa politickí novokrstenci z čechoslovakizmu na autonomizmus rýchlo poponáhľali do Prahy, oslavovali ho, zriekali sa československej ideológie na verejných shromaždeniach, nadávali na to, čo nedávno vychvaľovali tak, že to bolo nepríjemné počúvať.

Korman v reči povedal ešte niekoľko zaujímavých vecí o politike soc. dem. strany. Priznal, že Tiso mu sľúbil, že sa nebude robiť žiadna politická perzekúcia, nebudú sa robiť represálie. Upozornil ho však, že nie na ňom záleží, ale zdá sa, že medzinárodná situácia nás bude nútiť, aby soc. dem. strana prestala jestvovať. Sidor ho upozornil, aby si vyčistil stolíky, aby odstránil kompromitujúci materiál. On tak urobil a na druhý deň, keď

prišli robiť prehliadku, nenašli n neho nič. Slovom, takto to robili slovenskí katolíci.

Korman sa priznal, že vidiac situáciu, chcel sa vliať so soc. dem. stranou do agrárnej strany. Agrárnici ho odmietli.

Daxner ironicky, poznamenal: “To agrárnici nechceli so sociálnymi demokratmi brániť demokraciu?”

Potom sa Korman chcel vliať do evanjelickej národnej strany. Ale ani tá nechcela jeho stranu. Vraj kňazi boli proti. Na otázku, ktorí, nevedel uviesť meno ani jediného. Nuž, aspoň vraj jedno meno, žiadali obhajcovia. Korman si nespomenul. Slabá pamäť.

Vari nik nebude môcť nakresliť sociálne demokratickú stranu lepšie, než to urobil v týchto stručných slovách Korman. Žiadna strana na Slovensku nechcela stranu “slovenského robotníctva”, vedenú bohatými advokátmi a boháčom Kormanom.

Korman hovoril o dvoch smeroch v agrárnej strane; jeden ťahal k ľudákom, druhý k socialistom.

Priznal otvorene, že i podľa jeho náhľadu medzinárodná situácia v roku 1939 bola taká, že vyhlásenie samostatnosti bolo pre nás jediným východiskom. Ale vraj vonku na uliciach a na Slovensku bola 14. marca nálada stiesnená. Ale priznal sa, že on celý deň zo svojho bytu ani nevyšiel, slovom, že stiesnená nálada bola u neho. Daxner sa ho neopýtal, lebo to nepotreboval, ako si zistil zo svojho bytu náladu v Bratislave a ako na Slovensku?

Korman bol neskôr zaistený a kratší čas držaný v Ilave. Hovoril o tom martýrskym hlasom a vraj povedal ktorémusi činiteľovi: “Zachádzate so Slovákami horšie, než to robili Maďari!”

Korman chodieval aj do Viedne medzi Slovákov. Pýtali sa ho, prečo tam nechodil aj neskôr. “Preto”, odpovedal, “lebo keď tam

začal chodiť Hlinka, stratili sme tam každú pôdu.” Slovom, aj tu bol znásilnený. Stratil pôdu.

Pýtali sa ho, prečo nehľadal po tých sklamaníach spojenie s komunistami. Odpovedal: “Nuž, veď tí šli oveľa ďalej, než šli ľudáci. Tí dávno pred nimi žiadali samostatný slovenský štát. My sme boli stranou československou!”

Keď sa vrátil zo Žiliny, sadol si a napísal článok “Robotníci, s vami sa v Žiline nepočíta”. To, že sa nepočítalo s bohatými advokátmi Dérerom a Markovičom, to predsa neznamenal, že sa nepočítalo so slovenským robotníctvom. A soc. dem. strana na Slovensku bola stranou českých zriadencov. Redakcia bola česká, sekretariáty české, ducha i pokladnicu mala v Prahe a pre slovenských robotníkov táto strana ani v časoch najväčšej slávy a moci v Prahe nič nevykonala. Ale nie HSLS bola reprezentantkou slovenských robotníkov, hoc ak bola niektorá strana stranou malého človeka na Slovensku, nuž bola to Hlinkova strana, ale pán Korman, na ktorého hlasovali Česi. Pretože on bol evanjelik, nuž len on mal právo hovoriť v mene slovenského národa, ktorý o ňom nechcel počuť nič ani v Bratislave, ale ani za hranicami. Toto bola tá megalomania, istý druh rasizmu, ktorý ovládal slovenských evanjelických politikov, bez ohľadu v ktorej strane oni boli.

Zaujímavé bolo, čo povedal Korman o rokovaníach v Žiline. Keď Teplánsky a iní nedovolili, aby tam prečítal text jeho návrhu na autonómiu, Daxner sa opýtal: “Prečo ste potom nedočítali ten váš návrh?”

Korman: “Nastal chaos.”

Daxner: “Aký chaos?”

Korman: “Agrárnici stále telefonovali do Prahy a tiež tam nebolo dosť jasnosti.”

Daxner: “Po tom telefonovaní nastal chaos?” Korman: “Nie, on tam už bol predtým. Nastal na základe Teplánskeho vplyvu, lebo on začal vystupovať ako priateľ hlinkovcov.”

Nuž vidno, že Ursíny a agrárnici ani v Žiline sa neodvážili bez Prahy nič urobiť. Tam bol ich rozum. Odsakovali od stola a chodili sa pýtať: A toto môžeme, my, zástupcovia Slovákov pre Slovensko prijať? Až keď im Praha dala súhlas, len potom aj oni súhlasili!

Šujan napokon predložil niekoľko otázok, lebo Tiso povedal, že v práci za národ nikoho neodmietol a prijal každého.

Šujan: “Lukáč sa hlásil?”

Tiso: “Hlásil sa!”

Šujan: “Korman sa nehlásil?”

Tiso: “Nehlásil sa.”

Šujan: “Ani Bečko?”

Tiso: “Ani Bečko!”

Šujan: “Nedali ste im odkázať, že s nimi chcete hovoriť?”

Tiso: “Pripúšťam, ale sa nepamätám!”

I to je zaujímavé tam, kde Korman hovoril: “Ani reči, že by sme šli dobrovoľne. My sme tam šli z donútenia.”

Ako je možno niekoho prinútiť a potom sa pýtať: Dali ste mu odkázať, že s ním chcete hovoriť? Divná vec. Ale čo v tomto procese nebolo divné? Čo v tomto procese nebolo nelogické?

Čo v tomto procese šlo rovnou cestou so strany súdu a obžaloby?

Nič!

Ako vidno, v prvom už rozbehu ukázal sa tento proces evanjelickým, v ktorom hlavné slovo dával evanjelik Daxner evanjelikom.

35. deň, 5. januára.

Nedeľná prestávka.

XVIII.

Arcibiskup Kmeťko vydáva svedectvo pravde.

36. deň, 6. januára.

Po nedeľnej prestávke pokračovalo sa vo vypočúvaní svedkov. Pre ducha, ktorý ovládol spoločnosť, vystupujúcu pod menom Národný súd, je vari najcharakteristickejšie to, že katolíckeho arcibiskupa **Dr. Karola Kmeťku** predvolali svedčiť v zasvätený sviatočný deň, na deň Troch kráľov. Márne žiadal arcibiskup, aby jeho vypočúvanie odložili na všedný deň, Daxner chcel ukázať, akým pánom on je na Slovensku. Spupnosť, obmedzený rozhľad a opojenosť z moci, ktorú mu Praha do ruky vložila, charakterizujú Daxnerovu činnosť. Ale veľmi málo šťastia mal zo svedectva arcibiskupa Dr. Karola Kmeťku. Daxner vedel, že politicky v dávnejšej minulosti medzi arcibiskupom Kmeťkom a Tisom boli isté politické diferencie, nuž myslel si, že ich bude môcť on skapitalizovať.

Mýlil sa.

104. Svedectvo, ktoré prešlo do dejín.

Kmeťkovo svedectvo prejde do slovenských dejín. Po ňom mohol Daxner proces aj ukončiť, lebo prvý muž Slovenska dal vysvedčenie o Tisovom národovectve a Tisovom charaktere. Ak položíme na mincier spravodlivosti všetko to, čo o Tisovi povedali všetci ostatní, i s rečmi a poznámkami Šujana, Rigana, Daxnera, tak svedectvo arcibiskupa Kmeťku vyhodí vysoko do vzduchu všetky svedectvá, a to svojou váhou a pádnosťou argumentov, znalosťou osoby i dejov. Boly to zlaté slová a budú sa v

slovenských dejinách opakovať, kým budú Slováci žiť. Hovoril rečou jednoduchou, hovoril o pravdách tak, že sa obžaloba dostávala každým slovom do úzkych. Povedal to, čo zunelo v duši národa, vydal svedectvo o Slovenskej republike a povedal, že národ si ju ešte dnes žiada ako vrcholný ideál.

Arcibiskup Dr. Kmeťko po otázke, či nemá nenávisť voči osobe obžalovaného, udal toto: **“Ja mám vlastne vzťah duchovného príbuzenstva, ako je napríklad pri krste, lebo pri birmovke, čo v tomto smysle býva niekedy aj prekážkou podľa cirkevného zákona pri uzavretí manželstva. Ja týmto nepopieram to právo svetskej vrchnosti, že ma môže vypočuť, hoci som jeho duchovným otcom v jeho veciach, aby som povedal to, čo je skutočne pravda, čo o ňom viem.”**

Daxner: “Viete niečo o jeho pôsobení, ako špirituála? Nehrala tu úlohu okolnosť, akej bol národnosti? Mohol byť u Battányiho otvorený Slovák špirituálom?”

Kmeťko: **“Otvorený Slovák nemohol byť, tichý Slovák mohol byť.** O ňom predpokladám, iste neviem, či patril, do ktorej triedy patril, o to som sa nezaujímal, ale z toho, že **keď on, ako špirituál prišiel ku mne a žiadal založiť spolok literárne slovenský pre kňazov a už za Battányiho, z toho vysvitá, že musel byť tichým Slovákom. Počul som, že Dr. Tiso, keď sa české vojsko blížilo k Nitre, že na biskupskom koči, s vedomím Battányiho išiel vítať to české vojsko. Keď som videl, že sa exponuje tiež za slovenského biskupa, prijal som ho za sekretára. On túto funkciu svedomite vykonával, ako muž vzdelaný, a čo sa týka slovenčiny, usiloval sa podporovať sloven-**

ských kňazov. Nebol spriatelený s maďarskými kňazmi, a práve preto môžem povedať, dokiaľ tam bol, bol mojou pravou rukou.”

Daxner: “Už ste boli vypočutý, trváte na výpovedi?”

Kmetko: “Trvám, ale ako som aj vtedy povedal vyšetrojuúcemu sudcovi, že niektoré veci sa mi štylisticky nepáčia, v zásadnej podstate trvám na tom.”

Daxner: “Kedy ste sa soznámili s obžalovaným Dr. Tisom?”

Kmetko: “Soznámil som sa s ním v Žiline, myslím vtedy ako farár v Tepličke. On myslím prišiel vtedy z Pazmáneva vysvätený a sme sa rozprávali o teologických veciach. To bolo prvé stretnutie. Neskôr založil kňazský časopis ‘Duchovný pastier’ a redigoval ho a ako môj sekretár tiež bol redaktorom tohto časopisu a užíval ako redaktor veľkú vážnosť najmä u duchovenstva.”

Daxner: “Akou rečou bol časopis písaný?” Kmetko: “Slovenskou a kde-tu aj latinskou, keď sme dostali z Ríma encykliku, a to preto, aby to každý biskup nemusel dať tlačiť, že sa s tým usporilo, bolo to pre celé Slovensko.”

Daxner: “Ráčte vypovedať o konsekrácii.” Kmetko: “Keď som bol vymenovaný za biskupa nitrianskeho, dozvedel som sa, to mi hovoril aj Cvinček: ‘No, nebudeš mať tam na ružiach ustlané.’ Mienka všeobecná je proti slovenskému biskupovi. Mnohí vyhlásili, že tí traja noví biskupi, že sú to vlastne husitskí biskupi. My sme sa usmiali a vtedy som počul, že Dr. Tiso, keď sa české vojsko blížilo k Nitre, na biskupskom koči s vedomím Battányiho išiel vítať to české vojsko. To mu možno pripísať, čo mi jeden kanonik, nebohý vikár, povedal asi dva-trikrát, že Nitra odsúdila tento čin, v Nitre je všeobecná mienka, že Čechov na krky nám priviedol Tiso, s tým, že vítal české vojsko.”

Daxner: “Zaoberal sa politikou?”

Kmetko: “On začal politizovať takým spôsobom, čo sa nerovnávalo s mojím politickým a cirkevným presvedčením. Ja som potreboval úradníka, ktorý pracuje predovšetkým v kancelárii. **Myslím, že u neho politické presvedčenie je: Som v prvom rade Slovákom a budem hájiť práva Slovákov voči druhému, ale natoľko budem s ním spojený, nakoľko to bude osožiť národu slovenskému.**”

Daxner číta: “Tiso sa riadil samostatne a nikdy sa u mňa v politických veciach neradil. Naproti tomu viem, že sa radil s Dr. Budayom. S týmto aj spolupracoval. Buday sa na byt dosť často radil v politických

veciach a bol som s nim v dôvernejšom pomere v politických záležitostiach. Potom bol zvolený za prezidenta! Žiadal povolenie, aby si mohol podržať ten úrad. Vy ste žiadosť predložili niekomu?”

Kmetko: “Najprv žiadal povolenie, aby mohol prijať predsedníctvo vlády, vtedy ešte nebol slovenský štát. Vtedy bol ministerským predsedom. Žiadosť bola predostretá, lebo bol telegrafický súhlas z Ríma a odtiaľ som dostal, myslím, telegraficky odpoveď od rektora československého kolégia, že Tiso v danom prípade celkom spokojne môže úrad prijať.”

Daxner: “A potom, keď bol zvolený za prezidenta?”

Kmetko: “Tam som bol prítomný, povolal nás. **My sme tam prejavili súhlas, či katolícki biskupi, či evanjelickí biskupi, všetci sme prijali jeho voľbu s radosťou.** Vtedy podal žiadosť, keď mu bolo povolené prijať ministerské predsedníctvo, že aby mohol zaujať aj toto miesto. To je vyšší stupeň politickej moci. Jeho žiadosť bola tiež predostretá. Odpoveď písom-

nú som nevedel v archíve nájsť. Či preto, že pošta zle fungovala, či pre inú príčinu, nemôžem povedať, dosť na tom, možno, že vec vybavili tým, že **Msgr. Forny**, ktorý často chodil ku mne, keď rozprával o slovenských veciach, **dozaista mi povedal, že môže aj tento úrad viesť, lebo keby som nebol mal uistenie, nebol by som svolil.** Na to sa neviem rozpamätať, či som to Fornymu oznámil úradne. **Vážnejšie v tejto veci je, že Sv. Stolica ho uznala, že svojho zástupcu Msgr. Burziu sama vyslala a s prezidentom vyjednávala cestou svojho zástupcu.**”

Daxner: “V akej hodnosti a akým titulom bol poslaný zástupca Vatikánu?”

Kmeťko: “Bol oficiálnym zástupcom.”

Daxner: “Bol legátom?”

Kmeťko: “Nunciom nebol. Ale keď si to Slovenský štát žiadal, aby aj Vatikán mal tu zástupcu, keď už 29 štátov malo tu svojich zástupcov, a teda aj veľké štáty uznaly Slovenský štát, napríklad Rusko, teda aj Vatikán poslal svojho zástupcu. Je to zvláštne, že nedávno, keď noviny v tejto veci priniesly o vymenovaní nového arcibiskupa zpravu, o tomto pomere k Československu napísaly, že to poznamenaly dozaista na pokyn vyššej strany, lebo v takýchto veciach ani noviny nemôžu bársčo písať, toto pripínali k dobru, že keď Nemci vyhnali nuncia z Protektorátu, že Sv. Stolica posielala svojho zástupcu aspoň do zvyšku tej Republiky, čo z nej ostalo a že to pripisovali k dobru, že aspoň s tou tretinou môžeme udržiavať styky nie ako s podmaneným vazalským štátom, ale so samostatným štátom a tým uznáme indirektne Československú republiku. Tak to bolo v novinách a bol som prekvapený, že túto enunciáciu prijala aj vládna tlač.”

Daxner: “Prosím, tuná ste povedali, že známe mi je, že Dr. Tiso sotrvál v úrade len preto, aby protislovenské tendencie byly znemožňované vo vedení Slovenského štátu.”

Kmetko: “To je všeobecné, vtedy sa to hovorilo. Ale aj vtedy, aj teraz to isté hovoria, že on po Salzburgu mohol sa zrieknuť, lebo tam bol urazený. **To bol pokus na jeho odstránenie, aby sa do rúk nepovoláných dostal štát slovenský.** On to neučinil, niektorí hovoria, že je pravda, že to bolo preňho uponíženie a že on to urobil v záujme Slovákov lepšie, zvlášť keď prišla nacistická idea k uskutočňovaniu, proti ktorej sa vždy bránil a viem, že pri hlavných bodoch vyhnania židov a potom aj Čechov, povedal, keď som sa s ním stretol, že on prijal tú skutočnosť, ale s tým, že on bude rozhodovať, že na ktorých židov sa to nemá vzťahovať. Len to viem, že takto to vysvetľoval, že to prijal, a nie ako to rozkázal Hitler, že mal by odovzdať vládu do rúk nejakého Nemca, alebo, povedzme, do rúk Tukovi, o ktorého zámeroch dobre vieme a tomu som sa aj čudoval. Nevieam, v ktorom roku to bolo, že už bolo všetko pripravené aj so súhlasom Nemcov, aby maďarské vojsko vtrhlo na Slovensko, a bol potrebný len súhlas armády a prezidenta a **že len Dr. Tiso to prekazil s Čatlošom.** Toto som povedal.”

Daxner: “Prideme ešte k tomu. Ja by som prosil, aby ste vysvetlili vaše prehlásenie, ktoré ste povedali, že vy s veľkou radosťou ste mu dali svolenie k tomu, že ste s veľkou radosťou vítali zvolenie a nastúpenie na prezidentské miesto. Ráčte nám objasniť, s akého hľadiska ste cítili túto radosť. Prečo ste sa tomu radovali?”

Kmetko: “Vtedy dozaista viem, že som ho pozdravil ako každý v štáte. Prosím, predstavme si to, že v štáte, keď nastúpi

nový prezident, že aký výraz môže použiť z tej či onej korporácie, kto víta prezidenta.”

Daxner: “Prosím, pán svedok, ráčte odpustiť, ja sa pýtam, nie aký výraz ste použili, ale aby ste vysvetlili, s akého dôvodu vám to bolo radostné. Či ako cirkevnému hodnostárovi, alebo slovenskému politikovi a s akého hľadiska.”

Kmeťko: **“Vtedy, prosím, môžem povedať, že Slovensko a Slováci v tom čase na 90% s tým súhlasili, keď oznámili, že máme samostatný štát. Ja myslím, že málo takých Slovákov bolo, ktorí by boli povedali: Nám sa neľúbi ten samostatný štát. My sme síce ta stratili po Svätoplukovi nezávislosť, teraz sme ju nadobudli, nuž vtedy, keď som ho išiel pozdraviť, ja som to prečítal a druhá radosť pramení z toho, že záruku sme videli v osobe Tisovej, že je skutočne charakterný muž a že z cirkevných ohľadov nemusíme sa obávať hroziaceho nebezpečenstva so strany nemeckého nacizmu. To bola druhá príčina, že nám bol milší Dr. Tiso ako hociktorý iný.”**

Daxner: “Vy hovoríte, že ste sa radovali preto, že sme mali samostatný štát. Bol skutočne samostatný?”

Kmeťko: “Nebol, to bolo minus malum. Keď porovnáme situáciu na Slovensku s Protektorátom, to bol rozdiel ohromný, neboli sme rozdelení. Ale to som videl, že s kroka na krok to aj on uznával, že nie je celkom samostatný. V istých veciach bol samostatný, ale vtedy, keď to začalo, nemohli sme povedať, že to nechceme. Jestli by voľakto povedal v štáte, že neuznávam tento štát, urobia s nim poriadok. Že sme nechceli roztrhnúť Československú republiku, to som dal najavo, ale keď už darmo

je, tak ako sa hovorí, keď Nemci nanútili Čechom Protektorát, tak nanútili Slovákom samostatnosť. Chcete, nechcete, prijmite, keď neprijmete, rozdelíme vás na tri čiastky.

“Je zistené, že vydanie židovského kódexu on ako prezident nepodpísal, aj to viem, že keď vyšiel kódex, slovenskí biskupi na svojej konferencii v Bratislave vydali memorandum ako protest proti zavedeniu kódexu, lebo sa protiví morálke. Zvlášť potom, keď začalo vyvážanie slovenských židov do Nemecka, mal som príležitosť rozprávať sa v Nitre s obžalovaným. Povedal som mu, ako to môže vláda dovoliť, keď predsa sa všeobecne hovorí, že židov vyvážajú na smrť.”

Daxner: “Nepamätáte sa, kedy ste sa s ním o tom rozprávali?”

Kmeťko: “To bolo vtedy, keď začaly väčšie deportácie.”

Daxner: “Tie začaly v apríli, v máji 1942.”

Kmeťko: “Ja som sa to dozvedel od biskupa Dr. Buzalku, ktorému židia referovali, že deportovaných vraždia.”

Daxner: “Viete niečo o memorande židovských rabínov?”

Kmeťko: “Viem, že dvaja nitrianski rabíni chodili na hrad do kancelárie, aj u mňa boli so dva razy, a dožadovali sa pre niektorých výnimiek. Žiadali tiež, aby sa deportácia zastavila. Čo sa týka toho memoranda, nepamätám sa. Viem, že židia aj mne povedali, že je potrebné, aby Tiso zostal naďalej prezidentom, lebo že ak on tam nebude, všetci židia zahynú do posledného. Na memorandum rabínov sa nepamätám. My sme v židovskej otázke podali na vládu päť memoránd. On neveril, že by sa s nimi zle zachádzalo, bol presvedčený, že sa s nimi nakladá dobre.”

Daxner: “Potom ste ešte niečo povedali o istom nemeckom generálovi, s ktorým prišiel aj Tiso. Tento nemecký generál žiadal, aby bol vydaný pastiersky list proti komunistom.”

Kmetko: “Áno, aj Tiso prišiel s tým nemeckým generálom a mne bolo veľmi nápadné, že keď generál tmočil žiadosť, Tiso sedel vedľa neho a ani slova nepovedal, len mlčal.”

Daxner: “Vy tiež hovoríte, že na podnet biskupa Čárskeho štyria biskupi žiadali Tisu, aby prekazil katastrofu celého národa, hroziacu z evakuácie.”

Kmetko: “Áno, okrem mňa to boli biskupi Dr. Buzalka, Dr. Nécsey a Dr. Škrábik. Ja som totiž dostal od biskupa Čárskeho list, v ktorom opisuje, čo sa robí so Slovákami na východe pri evakuácii, že sa podpaľujú dediny a že by bolo potrebné zakročiť, aby sa to nerobilo. — Áno, skutočne nemeckí vysokí dôstojníci tak hovorili, že sa to chystá na celé Slovensko, že bude evakuácia. Ja hovorím, že keby toto znamenalo zánik slovenského národa, že to by bola hanba, keby sa to stalo vtedy, keď je hlavou štátu jeden kňaz. Napísal som práve preto v latinskej reči obžalovanému list: Žiadam vás, aby ste u nemeckého vyslanectva, nemeckej vlády a vojenských vrchností túto hroznú evakuáciu zamedzili. Ak to neviete presadiť, prosím, zrieknite sa.

“Či príčina toho, že evakuácia nebola vykonaná, bola intervencia, alebo to, že Nemci museli utekať a nemali čas na evakuáciu, to neviem, dosť na tom, že on sa nezriekol funkcie.”

Šujan: “Ako ste si vysvetľovali Tisovu umiernenosť po voľbách v roku 1925?”

Kmetko: “Tomu sme sa vtedy všetci tešili, hlavne z toho dôvodu, že aj československá vláda uznala ľudovú stranu za takú, ktorú treba pribrať do vlády.” Šujan: “A počuli ste vtedy, že sa

Dr. Tiso vyslovil, keď išiel do vlády, že ide do vnútornej hradby nepriateľa?”

Kmeťko: “Myslím, že to nebolo úprimné. Keď niekto povie, nepriateľ politický, štátny, to vyzneje zle, ale keď povie, už ich budem môcť poznať vo vnútorných hradbách program strany, nevyzerá to na prvý pohľad tak hrozne.”

Šujan: “Pamätáte sa, že o tom Dr. Tiso povedal, že nezabudnú na smernice katolíckej morálky, ako dlho trvá táto povinnosť a za akých okolností prestáva. Podľa vášho názoru prestáva niekedy táto katolícka morálka?”

Kmeťko: “Je ťažko dať na toto odpoveď, za akých okolností je možné, aby prestala lojalita k štátu, podľa katolíckej morálky. To sú otázky, ktoré sa vo svete nevyriešia snáď nikdy. Keď napríklad sme boli v maďarskom štáte, všetci dobrí Slováci chceli sme sa od Maďarov oslobodiť a čakali sme, kedy k tomu príde príležitosť. Keď potom tá príležitosť skutočne prišla a hoci maďarský štát ešte trval a boli staré hranice, boli tu už legionári, ktorí proti nemu bojovali. Nebol vtedy nik, kto by bol poukazoval na kresťanskú morálku k maďarskému štátu a ani Slováci pre kresťanskú morálku neprestali proti Maďarom bojovať. To sú tie záhady čisto politického rázu a v praxi, najmä vo vojne, sa povie, že zásady kresťanskej morálky teraz neplatia, lebo nie je k nim vhodná doba.”

Šujan: “Avšak československý štát bol tiež štát nás Slovákov, nemožno ho preto srovnávať s Rakúsko-Uhorskom.”

Kmeťko: “To je zásadne iná otázka. Kým Rakúsko-Uhorsko bol štát umelý, složený z národov násilne do neho zapojených, zatiaľ Československá republika bol štát naturálny na národnom základe.”

Šujan: “Považovali ste vy, biskupi a klérus slovenský štát za útvar trvalý?”

Kmeťko: “Zpočiatku ako každý myslel, ak Nemci vyhrajú, že azda bude trvať, hoci mnohí pochybovali, že i keď Nemci vyhrajú, že by trval Slovenský štát ďalej, že nás presídlia a podobne.”

Daxner: “Počuli ste aj o nejakom pláne o presídlení?”

Kmeťko: “Nuž, o tom sa hovorilo.”

Šujan: “Bol to stav žiadúci?”

Kmeťko: “Každý človek, kresťan či nekresťan, musí si ctiť a uznávať ten štát, v ktorom žije. Keď sme patrili štátu maďarskému, museli sme ho uznávať a podľa toho sa spravovať, keď prišla Československá republika, ctíli a uznávali sme i túto. Keď sa vytvoril slovenský štát, ktorý bol medzinárodne uznaný, medzi nimi ho uznalo aj Rusko, uznávali sme i tento.”

Šujan: “Vynútili na vás ten pastiersky list?” Kmeťko: “Nie, nikto.”

Daxner: “Nepamätáte sa, kto to bol?”

Kmeťko: “Pamätám sa. Bol to jeden z biskupov. Nie je vám to cudzí človek.”

Daxner: “Viete meno toho biskupa?”

Kmeťko: “Neviem, či je to podstatné a konkrétne, aby ste to vedeli.”

Daxner: “Len potom je ten údaj úplný.” Kmeťko: “Tak sa pamätám, že ten text navrhol pán biskup Škrábik.”

Šujan: “Vyžiadali si poslanci Slovenského snemu - kňazi súhlas na to, aby mohli byť poslancami?”

Kmeťko: “Ja sa tak pamätám, že si vyžiadali. Len potom, keď bol tento počet vysoký, snížili sme ho tým, že sme pripustili s každej diecézy iba jedného.”

Šujan: “Čí orgán byly Katolické noviny?”

Kmetko: “Predtým — to neviem.”

Šujan: “Nebol to biskupský orgán?”

Kmetko: “Možno. Neviem.”

Šujan prečítal potom článok, uverejnený 7. novembra 1940 v “Katolíckych novinách”, o postoji slovenského katolíckeho kňazstva k slovenskému štátu.

Daxner: “Pamätáte sa na to?”

Kmetko: “Nepamätám sa.”

Daxner: “Stotožňujete sa s tým?”

Kmetko: “Isté je, že v týchto veciach sa preháňa. Ak to napísal niektorý kňaz, nemožno za to odsudzovať celé slovenské katolícke kňazstvo.”

Šujan: “Skladali slovenskí biskupi sľub za prvej ČSR?”

Kmetko: “Nepamätám sa.”

Šujan: “Ani sa nepamätáte, že ste sám takýto sľub skladali?”

Kmetko: “Neviem. Možno, že som složil. Ale na to sa nepamätám.”

Šujan: “Složili všetci slovenskí biskupi sľub vernosti ČSR teraz?”

Kmetko: “Okrem prešovského biskupa Gojdiča nikto.”

Šujan: “Kto vymyslel pozdrav ‘Na stráž’? Vedeli ste, že na dedinách boli naši katolícki ľudia prenasledovaní, že povedali ‘Pochválen’ a nie ‘Na stráž’?”

Kmetko: “Neviem.”

Šujan: “Kto to vymyslel, neviete?”

Kmetko: “Nebolo to výmyslom katolíckeho kňaza. Nemyslím, že by katolícky kňaz dal prednosť svetskému pozdravu pred kresťanským.”

Šujan: “Bol to Dr. Körper?”

105. Čo dal Slovenský štát národu?

Šujan: “Čo dal slovenský štát slovenskému národu so stránky mravnej? Bol to nejaký prínos?”

Kmetko: **“Po prvé to, čo povedal Hlinka. Je to akási všeobecná medzinárodná zásada. Možno si predstaviť taký národ, ktorý by si nežiadal samostatnosť? Možno si predstaviť takého chudobného človeka, ktorý nechce mať samostatný domček a chce byť závislý od iného? Na to každý povie, že nie je možné predstaviť si taký národ alebo takého človeka.”**

Šujan: “Ale tá nezávislosť bola závislosť.”

Kmetko: **“Ale bola desať ráz lepšia ako protektorát.”**

Šujan: “Viete o tom, že sa Dr. Tiso shováral po potlačení povstania s banskobystrickým biskupom Dr. Škrábikom?”

Kmetko: “Neviem o tom.”

Šujan: “Zavraždila Červená armáda niektorého slovenského kňaza?”

Kmetko: “Vyprávalo sa o tom, že kdesi v Liptove.”

Šujan: “Zistilo sa to?”

Kmetko: “To som len čítal.”

Šujan: “Či viete, že hitlerovci zavraždili niektorých katolíckych kňazov?”

Kmetko: “Keby ste pripomenuli, rozpamätal by som sa.”

Šujan: “V banskobystrickej diecézy kňaza Veselého.”

Kmetko: “Áno.”

Šujan: “Ako sa zachovali príslušníci Červenej armády vôbec k cirkvi?”

Kmetko: “Počas bojov ani jedna bojová stránka nebrala na to ohľad.”

Šujan: “Ide o to, keď prišli do Nitry príslušníci Červenej armády, ako sa správali? A či neznesvätili kostoly? Nepočuli ste o tom?”

Kmetko: “Nie.”

Šujan: “Splnily sa, teda predpoklady o boľševickom pekle? Že príde boľševické peklo, keď bude Nemecko porazené, ako to hlásal Dr. Tiso?”

Kmetko: “Nevidím, že by tu bolo peklo. Lebo chodí sa do kostola, ešte aj komunisti chodia na spoveď a to im nikto nezabraňuje. Za bojov prišiel ku mne v Nitre jeden Rus, ktorý ma v mene veliteľstva uistil, že sa s katolíckou cirkvou nič nestane a povedal, že všetky naše inštitúcie nám ostanú. My sme to všetko stratili, stratili sme internáty, stratili sme školy. Toto ešte nie je peklo, to môže byť očistec.”

Šujan: “Žiadali ste Vatikán o pomoc pre Dr. Tisu, aby nebol súdený?”

Kmetko: “Nie, aby nebol súdený, ale aby nebol odsúdený. To je, prosím, veľký rozdiel. Žiadali sme, aby nebol odsúdený na smrť. To sme žiadali, to priznávam. Celý národ by nás, mohol odsúdiť, najmä mňa, ktorý som jeho duchovným vodcom, že sa vôbec neobzrieme. **To bola po Svätoplukovi druhá hlava.**”

Dr. Bedrna (ktorý na krátky čas zastupoval Dr. Daxnera):
Kedy ste podali túto žiadosť?

Kmetko: “To bolo vtedy, keď sme podali takúto žiadosť aj vláde.”

Šujan: “Protestovali ste aj u Slovenskej národnej rady v tomto smere?”

Kmetko: “Pred rokom sme podali žiadosť, aby bolo s ním mierne zachádzané a bol mierne súdený. To je pravda.”

Šujan: “Vy ste odsúdili Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu už na začiatku ČSR, lebo ste videli, že nespeje k dobrým koncom. Ako ste mohli po Mníchove spustiť toľko z týchto svojich lepších zásad ohľadne Československej republiky?”

Kmetko: “Jediný možný útvar, v ktorom slovenský národ môže žiť a pokojne sa vyvíjať, je Československá republika. **Ale keby bola aj teoretická možnosť samostatnosti Slovenska, mohli by sme byť samostatní. Hovorím, ak je to možné, sme za to. Ak je to nemožné, sme všetci za Československú republiku.**”

Šujan: “Vedeli ste o tom, že na strednom Slovensku sa evakovali celé dediny, najmä v okolí Banskej Bystrice?”

Kmetko: “O Svätom Beňadiku viem. Možno, že som to počul. Pán biskup Čársky spomínal vo svojom pastierskom liste, že tam to išlo kruto a volal k záchrane ostatného Slovenska, lebo hrozí katastrofa slovenského národa.”

Šujan: “Keď bol vydaný židovský kódex, obžalovaný ho nepodpísal. Ako je možné, že takéto dôležité veci vyšly bez podpisu prezidenta?”

Kmetko: “To je vec vysoko štátnická, ktorá sa ma netýkala. Ak nepodpísal, teším sa tomu.”

Rašla: “Boly proti obžalovanému Dr. Tisovi podané so strany cirkevnej vrchnosti námietky proti účasti Slovenska na vojne proti Poľsku, alebo proti SSSR (Rusku)?”

Kmetko: “Tieto veci išly veľmi rapídne, nikto sa nás na to nepýtal.”

Rašla: “Vy ste poslali obžalovanému list, kde ste mu podmiennečne dávali sa rozhodnúť o vzdaní sa. Nepovažujete za neuposlúchnutie tejto rady ten fakt, že obžalovaný to pred súdom vyhlásil, že bol prezidentom Slovenskej republiky až do 26. októbra 1946, čiže z toho vyplýva, že neuznával tie skutočnosti, ktoré by mu bránily byť prezidentom. To bola podmiennečná rada, alebo podmienka. Nastala táto podmienka do dnešného dňa, alebo nie.”

Kmeťko: “Takáto podmienka nenastala. Ale či sa považoval za prezidenta, to bolo bezpredmetné, lebo už bola evakuácia a Slovensko bolo oslobodené a už to nemalo význam.”

Rašla: “Voľba obžalovaného v októbri 1939 za prezidenta Slovenskej republiky bola pozdravená a schválená. Videli ste v tejto jeho funkcii viac, ako je funkcia predsedu vlády? Z toho vyplýva, že mal väčší vplyv?”

Kmeťko: “Áno.”

Rašla: “Predniesli ste, že na Slovensku Nemci násilne prevádzali evakuáciu a hrozili zastrelením každého, kto neuposlúchne. Odkiaľ ste mali takéto informácie?”

Kmeťko: “Od pána biskupa Čárskeho, ktorý vydal o tom pastiersky list, uverejnený aj v Slováku.” Rašla: “Je možné, že keď máte informácie z tohto prameňa, že tieto informácie dostal aj obžalovaný?”

Kmeťko: “Musel vedieť o tom.”

Žabkay: “Mohli by ste nám ako kňaz za Uhorska a ako človek, ktorý pocítil na vlastnej koži perzekúciu, povedať, či sa pokladalo vtedy za prejav slovenského národného povedomia, keď primiciant vydal obrázky so slovenským textom?”

Kmeťko: “Rozhodne. Ak niekto vydal obrázky s maďarským textom slovenskej farnosti, rozhodne bol maďarského smýšľania. Ale keď niekto v slovenskej farnosti rozdával obrázky so slovenským textom, bol to prejav národného povedomia.”

Žabkay: “Keď obžalovaný Dr. Tiso vydával obrázky so slovenským textom 1910, považovali by ste to za prejav slovenského povedomia?”

Kmeťko: “Áno, považoval by som.”

Žabkay: “Považovali ste dohodu zo 6. októbra za počiatok zániku ČSR, alebo za pokus o záchranu Republiky?”

Kmeťko: “Nakoniec vývoja Hlinkova slovenská ľudová strana dosiahla vrchol svojich túžob a na schôdzke poslancov sa vyhlásilo, že ďalej nejdem.” Žabkay: “Povedal vám obžalovaný Dr. Tiso o Salzburgu, o jeho povahe a ako to znášal vo všeobecnosti a osobne?”

Kmeťko: “Myslím, že hovoril, že sa poddá alebo bude koniec.”

Žabkay: “Povedal vám, že to znáša osobne veľmi ťažko?”

Kmeťko: “Áno, na to sa pamätám.”

Žabkay: “Hovorili ste, že Vás navštívili dvaja židovskí rabíni. Nehovorili vám, že by bolo dobré, aby obžalovaný zastával túto funkciu aj naďalej?” Kmeťko: “To povedali dole v kancelárii, ale u mňa len to, aby ich Cirkev bránila a aby sa ich zastávala.”

Žabkay: “Máte vedomosť o tom, že prostredníctvom úradu vašej diecézy bolo vybavených viac výnimiek Židom?”

Kmeťko: “Áno, vždy sme to robili prostredníctvom istého profesora teológie.”

Žabkay: “Ktorý to bol?”

Kmeťko: “Dr. Ivan Murín.”

Žabkay: “Povedal vám obžalovaný o vplyve Dr. Tuku a jeho spôsoboch, ktorými vynucoval svoje plány?”

Kmeťko: “Už bolo všetko prichystané. Dr. Tiso to s Čatlošom prekazil.”

Žabkay: “Dostali ste nejaké úradné zprávy z Vatikánu o tom, aký má Vatikán vzťah k tomuto procesu?”

Kmeťko: “Nič som nedostal.”

Žabkay: “Len čo ste sa dočítali z novín?” Kmeťko: “Áno.”

Žabkay: “Čítali ste noviny aj z viacerých smerov, porovnávali ste ich a nenašli ste nijaký rozpor?” Kmeťko: “Tieto zprávy som prijímal s rezervou.” Žabkay: “Ste toho názoru, že činnosť obžalovaného znamená zvýšenie slovenského národného sebavedomia, akokoľvek sa udalosti vyvíjaly?”

Kmeťko: “Slovenské národné sebavedomie dozaista vzrástlo, hoci nebol na to dostatočný podklad.”

Grečo: “Nehovoril obžalovaný Dr. Tiso, keď sa už videlo, že Nemci vojnu prehrajú, či chce odísť do emigrácie, alebo nie.”

Kmeťko: “Neviem, že by to bol povedal.”

Grečo: “Nepovedal, že keby vedel, že v budúcom Československu bude taká sloboda, aká bola predtým, že by emigroval?”

Kmeťko: “Áno, to povedal.”

Grečo: “Podľa vášho názoru bola po 14. marci 1939 vhodnejšia osoba k vedeniu slovenského národa, ako Dr. Tiso?”

Kmeťko: **“On svojim kňazským poslaním, svojou učenosťou a rečníckym talentom bol považovaný za prvého rečníka Slovenskej republiky. Zaslúžil si skutočne, aby sa ním stal. Môžem povedať, že u nás mnohí mu závideli. My sme vedeli, čo na neho čaká. Keby**

sa bol zriekol vtedy, keď vyšiel židovský kódex, bol by býval šťastlivý národ a dokonca aj on.”

Tiso: “V súvislosti so Sdružením katolíckej mládeže a Hlinkovej mládeže som sa odvolával na to, že biskupský sbor je tej mienky, že nemajú byť nijaké rozdiely medzi SKM a HM. Kňazi sa pýtali, či majú rozširovať HM alebo SKM, povedali sme im, že nezakazujeme, aby pôsobili v HM, ale že ich povinnosťou ako kňazov je účinkovať v SKM.”

Šujan: “Dostali ste od pápeža odpovede na váš zákrok, ktorý ste tam poslali?”

Kmeťko: “Nijaká odpoveď.”

Na návrh obžaloby, ku ktorému sa pripojila aj obhajoba, bol svedok arcibiskup Dr. Karol Kmeťko sprisaháný.

Tlač i rozhlas osobitne zdôraznily, že arcibiskup Kmeťko pri vstupe do súdnej siene priateľsky stisol Tisovi ruku, rovnako tak urobil, aj keď odchádzal. Obidvaja kňazi boli hlboko dojatí.

106. Beneš polemizuje so svedectvom.

Reakcia tlače bola zaujímavá. Komunistická tlač z Kmeťkovho svedectva na druhý deň priniesla takúto zprávu: “Arcibiskup Kmeťko potvrdil pred súdom, že Tisova politika bola v rozpore s kresťanskými zásadami.” “Arcibiskup potvrdil, že Tisu považovali za maďarskej éry za Maďara.” “Arcibiskup povedal, že kňaz sa do svetských vecí nemá miešať.” Aj “Čas” vynechal najpodstatnejšie časti výpovede. Komunistická “Národná obroda” písala, že Kmeťko povedal: “Každý si musí nieť zodpovednosť za svoje skutky.” “Biskupi lepšie radili Tisovi než Nemci.” “Opatrná svedecká výpoveď.” “Keď vítame presi-

denta, musíme prejavíť radosť.” Slovom, v novinách to vyznelo tak, ako by Kmeťko svedčil proti Tisovi.

Ale napokon to jedného dňa prasklo. Neudržali sa. Kmeťkove svedectvo začalo vychádzať v úplnosti v “Katolíckych novinách” a z tých čísiel, “Katolíckych novín” sa minulo toľko, že každé číslo bolo priamo v okamžiku rozchytané. Národ sa dozvedel jasnú pravdu a nedalo sa už klamať. A tu prvý vybuchol Beneš. Dr. Lettrich, ako predseda Československej spoločnosti, ktorá má pestovať československú jednotu v duchu štefánkovsko-pražákovskom, ktorá pripravuje pôdu na sjednotenie českého a slovenského národa v jeden československý národ, navštívil Beneša a z Beneša vybuchla zlosť. Začal polemizovať s Kmeťkovým svedectvom takto:

“Musíme si otvorene povedať, aké máme vo svojom národnom snažení konečné politické ciele, aký je náš všeobecný politický program. Musíme si uvedomiť, že pôjde o to, aby sme teraz problém Čechov a úprimnosťou obidvoch strán.

“Arcibiskup dr. Kmeťko v Tisovom procese povedal, že by Slováci mali radi svoj štát, že však, pretože sa to inakšie nedá, chcú Československú republiku. Znamená to, že keby to inakšie šlo, že by sa zajtra alebo pozajtra Slováci za to vyslovili? To je argumentácia, ktorú zásadne odmietam, nikdy neprijímam a nikdy neprijmem. Chcem riešenie jednoznačné, definitívne a jasné. Novú krízu česko-slovenského pomeru by sme už nevydržali. Po nejakej ďalšej takej kríze by už nebolo Československej republiky. Po ďalšej takej kríze by Slovensko nebolo samostatným štátom v žiadnom prípade, ale by pripadlo najpravdepodobnejšie Rusku. Nedomnievam sa ovšem, že by to

bolo riešenie celkom zdravé Čechom, Slovákom a Rusom a aj celkovej eurupskej situácii. Ale je treba na všetky tieto veci myslieť včas. **Z tohoto hľadiska predovšetkým sa dívam na prácu ústavnú, dodávam len, že samostatné Slovensko v budúcnosti v žiadnom prípade Česi nemôžu prijať. Česi, majúc na jednej strane 70-miliónové Nemecko, nemôžu nebyť v budúcnosti na druhej strane susedmi Ruska.** Nemohli by teda prijať susedstvo samostatného Slovenska. To je životný problém pre existenciu Čechov ako národa a štátu a to je tiež ponaučením Mníchova. To vyplýva tiež z povojnovej konštelácie a z toho, čo ešte ďalej príde v ďalšom vývoji Európy. Pre mňa nejde o riešenie, ktoré by bolo výhodné pre Slovákov a menej výhodné pre Čechov, alebo naopak. To je základná podmienka existencie československého štátu, národnej a kultúrnej existencie a samostatnosti Slovákov a Čechov. Musí to byť výhodou pre obidva národy, pre Čechov i pre Slovákov.”

Beneš zdôraznil, že dnes už nemôžu existovať rôzne alternatívy, ktoré mohli azda byť ešte za doby Hlinkovej. Dnes je tiež koniec so všetkými plánmi o nejakej stredoeurópskej federácii. **“Od chvíle, keď je Rusko na druhej strane Karpát, je aj s týmito plánmi koniec.”**

107. Lettrich považuje vodcu živej cirkvi za “Ideove neživý zjav”.

Široká verejnosť sa pýtala: a čo znamená toto? Ako to, veď si Kmeťkovo svedectvo pochvaľovali a teraz s ním polemizujú? Nezvyklým zjavom v politických dejinách je, že prezident polemizuje so svedkom vo “vlastizradnom procese”, a prezident ešte v

čase trvania procesu a pred výrokom rozsudku, vplýva na výsledok súdu takýmto tónom. Úradná tlačová kancelária priniesla obsah Benešovej reči až asi o tri-štyri dni neskôr, inak vyznel v prvej relácii rozhlasu a inak v tlači. Bolo vidno, že si páni nevedia s Kmeťkovým svedectvom poradiť.

A zaujímavá bola aj Lettrichova odpoveď:

“Dnes na Slovensku ľudia, ktorí sdielajú náhľad, ktorý prejavil arcibiskup Dr. Kmeťko, patria medzi ideove neživé zjavy. Pre mňa je veľmi povzbudivou skutočnosťou, že i kruhy, ktoré žily v tomto prostredí — mladá generácia — sa odklonily, a to z presvedčenia, od ideí, ktoré hľadaly budúcnosť Slovenska inde než v ČSR.”

Slovom, podľa rozumov Dr. Lettricha, prvý predstaviteľ živej Kristovej Cirkvi na Slovensku, patrí medzi neživé ideové zjavy. Nuž, Dr. Lettrich sa nedávno pchal do popredia s ideou živého a jednotného československého národa a dnes jeho strana už vyznáva ideu dvoch národov. Už toto by ukazovalo, že ak na Slovensku hľadáme kohosi, kto reprezentuje čosi neživého, čosi hnilobou mŕtvol zapáchajúceho, nuž je to Lettrich.

Zdá sa, že aj Lettrich vycítil, že povedal blbosť, nevieme, či prišiel na to sám a či mu to múdrejší ľudia poradili, aby sa troška poopravil. O týždeň šiel rečniť do katolíckej Trnavy a tam už hovoril, ako pravý čechoslovák, iným jazykom než v Prahe. Usiloval sa zmierniť toto svoje stanovisko, aby si nepohneval určitú čiastku svojich stranníkov a zdôraznil, že **“musíme vyzdvihnúť i rozhodne kladný postoj”**, keď vraj Dr. Kmeťko povedal, že **“ČSR je jediným možným út-**

varom, v ktorom slovenský národ môže žiť a spokojne sa vyvíjať.”

Nuž, ale predsa je jasné, že toto je zasa pravý opak toho, čo hovoril v Prahe. Myslím, že by bolo chybou položiť otázku, kedy hovoril Lettrich tak, ako myslel a cítil. Na toto na Slovensku nikto nie je ani zvedavý, lebo sa vie, že Lettrich, verný duchu československej jednoty, inak hovorí v Prahe, inak na Slovensku. Hovorí vždy pod zorným uhlom toho, čo mu je okamžite prospešnejšie a nezačervená sa dnes, keď hovorí opak toho, čo hovoril včera, necíti výčitky svedomia, keď prisahá dnes na to, čo včera špinil, rodoľubstvo robí z toho, čo včera zradcoval a opačne.

Ale, veď to je to, čo vždy reprezentovalo a reprezentuje čechoslovakizmus. Nie duch, ale hmotný záujem, úrady, vplyv a v konečnom ciele, ak sa to premení, sú to len peniaze.

XIX.

Výsluchy bez senzácií aj s nimi.

108. Rozprávkový generál Ečer.

37. deň, 7. januára.

Generál justičnej služby **Dr. Bohumil Ečer** bol jedným z tých českých dôstojníkov, ktorí utiekli do zahraničia a dlho nevedeli, na ktorú stranu sa majú pridať. Redaktor Prídavok, ktorý sa s Ečerom soznámil v cudzine, opísal ako Ečer sediac u neho a hovoriac o domácej politike, najslušnejšie slová, ktoré použil o Benešovi, boli slová: lump, darebák a blb. Tak po česky.

Vtedy ešte Ečer nevedel kto bude v zahraničí vyplácať mesačný plat tým, ktorí sa pridajú k nejakému odboju. O jeho náboženstve vieme málo. Je to, Čech. Keď sa politická situácia zmenila a z Beneša, ktorého krátko predtým nesmeli v Anglicku ani filmovať, ktorého prednášku britské úrady cenzurovaly a zmenily jej ešte aj nadpis, stal sa shodou okolností zasa človek s peniazmi, zmenil svoje stanovisko aj Ečer a pridal sa na Benešovu stranu a ako typický Čech, hovoril lumpi, blbci o tých, ktorí zostali na tej strane, kde aj on nedávno sedel. Dr. Ečer prišiel s myšlienkou popisu zradcov, kolaborantov, všetkých, ktorí niekedy sa zle pozerali na Beneša (tak ako on) a z tejto takzvanej očistnej roboty si urobil skvelé zamestnanie, v ktorom to priamo rekordným spôsobom dotiahol až na generála justičnej služby. Bol to Ečer, ktorý previedol Benešov rozkaz a dal Tisu sputnať a preberajúc ho v Prahe povedal: “Přeberám zpoutnané samostatné Slovensko. Tady ho již máme v řetězech.”

Ečer celú vojnu strávil za hranicami, nuž málo toho mohol povedať o tom, čo Tiso a ostatní obžalovaní doma robili. Ale nebol prvý z takýchto svedkov, ktorí si prišli prihriať polievocku na tento ohnák.

Dr. Ečer hovoril dlho. Hovoril o Nemecku, o nemeckých koncentračných táboroch a bolo vidieť, že veľa románov o nemeckých koncentračných táboroch už prečítal. Ale nehovoril o Slovensku a Tisovi.

Odcitoval všetko, čo vedel o norimberskom súde a čo predtým už aj knižne vydal a čo si tu už i Daxner so Šujanom preštudovali. Citoval čo Hitler chcel, čo Himler robil, čo Rosenberg hlásal, vymenoval štatistiku zavraždených zaokrúhlenú do miliónov, ale nehovoril o Tisovi. Tak ako svedčil proti Tisovi Ečer, hovoril jeden zo zahraničných novinárov, tak práve mohol hovoriť i misionár alebo cestovateľ o hrôzach v pralese, práve tak mohol hovoriť o hostinách Iudožrútoch v temnej Afrike. Všetko to by bolo bývalo malo práve takú súvislosť s procesom. Tak ďaleko od koncentračných táborov nemeckých ako žil Tiso, žil aj Beneš a taký vplyv na ich organizáciu mal jeden i druhý. Rozdiel bol vari len v tom, že Tisovi sa predsa podarilo mnohých ľudí zachrániť, Benešovi sa podarilo mnohých ľudí tam dostať.

Aby jeho svedectvo nebolo také nudné, nechal si tam premietnuť aj niekoľko filmov. Zdá sa, že premietanie filmom stáva sa nezbytnou súčiastkou moderných procesov.

Ečer sa však nechcel vyjadriť, či dokumenty, ktoré uverejnil, sú všetky pravé. Na otázku, ako si vysvetľuje, že Slovenská republika bola uznaná SSSR, Ečer odpovedal, že sa s tou otázkou nemal ešte času zaoberať. Na otázku, podľa akého medzinárodného práva bol Tiso vydaný odpovedal, že podľa rozhodnutia

anglo-americkéj vlády. Prezradil však aj to, že britská vláda nesúhlasila s vydaním Dr. Tisu. Na otázku, či v Norimberku bola uznaná za zločineckú aj nemecká vláda ako celok, odpovedá, že nie.

Ečer však na otázky obhájcov musel priznať, že keby nebolo samostatnosti, hrozilo Slovensku rozkúskovanie. Tým český generál dokončil svedectvo o veciach, o ktorých veľa počul a ešte viac čítal, ale z vlastnej skúsenosti nič nevedel. Zaujímavé bolo len to, že Ečer v Brne 8. októbra 1938 ďakoval Tisovi za žilinské rozhodnutie.

109. Július Stano.

38. deň, 8. januára.

Na tento deň predvolal Daxner ako svedka z druhoročného žalára, ešte nesúdeného a neodsúdeného ministra dopravy a verejných prác, **Júliusa Stanu**. Stano bol tajomníkom strany, patril medzi najumiernenejších ľudákov, študoval v Anglicku, udržiaval živé styky s Anglickom a bolo vidno, že lipne najviac na anglosaskom svete. I v rokoch vojny vždy prejavoval živý záujem o veci anglické, čítal anglickú literatúru a pod. V ľudovej strane patril medzi najoportunejších. Keď sa stal ministrom dopravy, celou svojou váhou sa postavil proti tomu, aby sa v personálnych otázkach v jeho rezorte prevádzaly nejaké radikálne zmeny. Jeho zástupcom v ministerstve železníc bol Ing. Viest, brat generála, ktorý bol v londýnskej vláde ministrom, v ministerstve pošt bývalý vysoký úradník, agrárnik a v ministerstve verejných prác, starý čechoslovák Ing. Janšák.

Stano bol vypočúvaný vo veci memoranda, ktoré chcela HSLS podať lordovi Runcimanovi, ktorého britská vláda v kritických chvíľach roku 1938 poslala do Československa. Runciman však odmietol prijať deputáciu HSLS a odmietol i memorandum, ktoré mu strana podala, lebo jeho poslaním bolo vraj len sprostredkovanie medzi Čechmi a Nemcami.

Stano rozpovedal udalosti so žilinskou poradou. Hovoril, že všetci činitelia strany boli za ČSR, jedine Ondrej Janček navrhoval pripojenie k Maďarsku. Je iste zaujímavé, že to urobil Janček, ktorý za Maďarska strávil dosť dlho v žalári pre jeho predprevratové politické presvedčenie, slovom, predprevratový Slováč, a to so všetkými znakmi predprevratovosti, ako sa to už požaduje.

Stano tvrdil, že Tiso aj po Machovom prejave v Rišňovciach bol len za československé riešenie a bol proti Machovmu stanovisku. Tiso pred svojím odchodom do Bánoviec, 10. marca povedal, že nechce byť slovenským Seys-Inquartom. V marcových dňoch, hovoril, keď si vláda zavolala na poradu českého generála Vojtu a pýtala sa ho, či je schopný postaviť sa na odpor nemeckým jednotkám, odpovedal, že nie.

Stano opisoval podrobne marcové udalosti, ale nevniesol do nich žiadnu senzáciu. Lebo veď v nich dnes už absolútne žiadnych tajností niet a ani ich veľa nebolo. Bola to udalosť, ktorá sa odohrávala pred národom.

Šujan sa ho pýtal najmä na pomer Tisov k Tukovi. Hovoril, že "Nástup", časopis radikálov, bol proti intenciám strany. O piešťanskom manifeste hovoril, že strana s ním nič spoločného nemala.

“Vysvetlite rozpor medzi novinami a stranou a prečo po 14. marci bol Sidor, predstaviteľ tlače menej radikálny ako predstaviteľ strany?” pýtal sa Šujan.

Stano odpovedal: “Rozpor bol a nevedel som si vysvetliť, prečo Sidor nepreviedol odtrhnutie od ČSR!”

Keď obhájca Dr. Grečo žiadal svedka, aby povedal, čo sa v rokoch vojny v jeho rezorte na Slovensku vykonalo, vyskočil Dr. Raša a protestoval proti tejto otázke.

Pochopiteľne, Daxner zakázal na túto otázku odpovedať.

Na otázku, ku ktorej skupine patrila Ďurčanský, odpovedal: “Ďurčanský bola silná osobnosť, ktorá sa podriadila len Dr. Ďurčanskému!”

Daxner sa pýtal svedka: “Ako ste mohli veriť Nemcom, čo vám sľubovali?”

Stano: “Iného východiska tu nebolo. Keby sme sa boli bývali postavili proti, nemali sme sa na koho obrátiť. To všetko bola otázka nutnosti záchrany Slovenska. Tak sa na to pozerali ľudáci i neľudáci. To nebola otázka dôvery a viery.”

110. Bránili sme čs. jednotu, preto nás národ nenávidel.

39. deň, 9. januára.

Pavol Teplánsky, bývalý učiteľ, katolík, potom agrárny poslanec, zbytkový statkár a minister v Tisovej vláde. Teplánsky nechcel ísť svedčiť, dokazoval lekársym vysvedčením, že je hluchý a preto mu ťažko svedčiť. Súd však trval na jeho svedectve. Teplánsky bol rovnako dlhší čas zatvorený. Aj Teplánskeho svedectvo sa koncentrovalo na žilinské udalosti a

priniesol len málo nových vecí, i to bezvýznamných do objasnenia žilinskej schôdzky. Teplánsky povedal, že už na jeseň 1938 cítili všetci, že sa blíži koniec ČSR. On a jeho spolupracovníci v týchto chvíľach mali jedinou nádej v Tisovi. Teplánsky povedal, že dostali úpravu od Berana a Hodžu, aby 6. októbra šli do Žiliny. Slovom, nie hlinkovci ich znásilnili, ako to tvrdil Korman, ale predstavitelia pražského čechoslovakizmu ich prinútili, aby šli, hoci ich ľudáci ani nevolali Hodža im vraj povedal: “Z národa sa nedajte vyhodiť!”

“Prečo to povedal?” pýtal sa Daxner.

“Asi preto”; hovoril Teplánsky, “lebo radikálnejší ľudia hovorili, že jedine HSLS reprezentuje národ.”

Beran nám vtedy povedal, proti ľudákom nemôžeme nič robiť, dostali by sme sa do konfliktu i s Nemeckom. Hodža chcel mať pokoj, lebo sa bál, že ak sa čosi vo vnútri pohne, tak sa celý štát rozsype ako hrad z karát. Teplánsky opisoval najmä radikalizmus mládeže, odchovanej Čechmi, ale Čechov nenávidela. Nuž v takýchto chvíľach nám bol jedinou nádejou Tiso. Verili sme, že on mladých udrží.

Na otázku, či HSLS robila nejaké prípravy k 6. októbru odpovedal, že nič podobného nepozoroval. Slovom, nepocítil ten teror tak, ako Korman, vodca strany, ktorú nikto nechcel ani vtedy, keď sa sama ponúkala.

Keď rozpovedal, ako videl situáciu, Daxner namietal, že veď nemohlo sa nič stať, lebo veď Maďari proti nám nemohli nič robiť, keďže veľmoci nám zaručily nezávislosť. Teplánsky odpovedal:

“Garancie Anglicka a Francúzska byly veľmi slabé!”

Teplánsky prezradil, že vôbec nevedel, o čom bude v Žiline reč. Hodža im odkázal, aby sa držali ústavy, Praha nám dala len rámcovú úpravu a aby sme prijali každý návrh na autonómiu, ak bude Republika zachovaná. Hodža im radil, aby vymáhali takú autonómiu, v ktorej by sa moc na Slovensku nesústredovala do rúk Ľudákov. Teplánsky priznal, že ľudová strana prijala aj takéto návrh. Na otázku, aký bol mocenský pomer medzi stranami, Teplánsky povedal, že štátotvorné československé strany mali asi o tri hlasy viacej.

Daxner: “Prečo ste si potom nechali diktovať od Ľudákov?”

“To bola taká doba”, povedal svedok, “že my sme nemali iniciatívu v rukách.”

“Prečo ste ju nemali?” domáhal sa Daxner.

“Preto, lebo my sme vždy bránili Československú jednotu. A tá bola stratená. Ja som bol zvolený v trnavskom kraji”, žaloval sa Teplánsky, “kde som bol obľúbený, ale v tom čase som zbadal, že moji voličia radšej počúvajú rečníkov ľudovej strany než mňa. Bolo veľmi na škodu československým stranám, že napríklad v roku 1938 prijaly na Slovensku do služieb finančnej stráže 60% Čechov. Po personálnej stránke sme aj my boli už nespokojní. Československé strany začínaly byť medzi ľuďom neobľúbené!”

“Viem”, hovoril, “že keby v Žiline bol Dr. Tiso chcel, aby sa ČSR rozbila, bol by to dosiahol. Dr. Tiso však sa uspokojil s návrhom na autonómiu a pozitívne viem, že Tiso v Žiline na rozbití ČSR nepracoval.” Teplánsky hovoril i o tom, ako sa Tiso staval proti tomu, aby Tuka bol znova zapojený do politiky. Chcel, aby šiel na univerzitu a aby mal s ním pokoj.

Teplánsky povedal, že v československej otázke medzi Benešom a Hodžom nebola žiadna diferenciacia.

Teplánsky, opisujúc náladu na Slovensku, hovoril, že mládež, a to najmä vysokoškolská, už v Žiline volala: Nech žije samostatné Slovensko! Von s Čechmi!

Teplánsky bol konfrontovaný s Tisom len vo veci Tukovej cesty do Berlína. Tvrdil, že mu o nej Tiso referoval tak, že Göring vyslovil želanie, aby Teplánsky do Berlína šiel. On to odmietol. Obidvaja však zostali na svojom tvrdení.

Ani Teplánsky neprezradil nič mimoriadneho, o čom by široká verejnosť nebola už vedela. Ak zvážime jeho výpoveď, hovorí viac za Tisu, než proti. Teplánsky bol sprisaháný, lebo trestné pokračovanie proti nemu bolo už zastavené.

* * *

Ďalším svedkom bol biskup **Dr. Andrej Škrábik** Rodák z Rajca, ako Ďurčanský, známy ľudák a prvý vojenský biskup slovenskej armády. Biskup Škrábik si odsedel niekoľko mesiacov v žalári, vraj preto, lebo bol vojenským biskupom.

Biskup Škrábik hovoril, že Tiso nechcel prijať prezidentstvo, vzpíeral sa proti nemu. Ďalej vysvetlil, aké stanovisko mali slovenskí katolícki biskupi k deportácii židov i to, ako a kedy zakročovali a s akým výsledkom.

Dr. Šujan, ako s veľkou senzáciou prišiel a hovoril: “Viete, že Dr. Tiso sa mal stať nitrianskym biskupom, a to na návrh Bathányiho?”

Biskup Škrábik odpovedal: “Viem. Ten návrh som Bathányimu podal ja, ale on ho zamietol, a to preto, lebo Tisu pokladal za krajne orientovaného nacionalistického Slováka a okrem toho i pre jeho sociálne cítenie, keďže Tiso chcel zvýšiť platy všetkým robotníkom biskupstva.”

Škrábik, ktorý pripravil text pastierskeho listu slovenských biskupov po vyhlásení Slovenskej republiky, vyznal, že biskupský sbor nikto o takýto pastiersky list nežiadal. Oni sa rozhodli, a to spontánne, vydať takýto pastiersky list.

Kanonik Randík z nitrianskej kapituly nepriniesol nič zvláštneho. Tiso sa vraj vyslovoval o povstaní ako o veci prenáhlenej a škodlivej. Nesúhlasil vraj s Čulenovou mienkou, že Slovensko sa dobrovoľne pripojí radšej k inému, väčšiemu celku, ako k ČSR. On vraj s Tisovou rečou v Banskej Bystrici nesúhlasil, ale vraj mal dojem, že Tiso nehovoril úprimne, hovoril len pre Nemcov.

Poslanec Čarnogurský svedčil v prospech Machov a potvrdil, že Mach finančne i iným spôsobom podporoval napríklad poľských utečencov, rovnako intervenoval úspešne za vojakov z povstania, ktorí boli zaistení.

Čarnogurský hovoril o tom, ako vznikly Sidorove zápisky. Potvrdil, že v HSLS boli aj po 14. marci smery, ktoré sa usilovali o obnovenie ČSR. Predstaviteľom tohoto smeru bol vraj Dr. M. Sokol, aj on sám bol v úzadí tejto skupiny. Čarnogurský sa pridal k povstaniu a dal sa košickej vláde k dispozícii. Pravda, keďže šlo o katolíka, ani toto ho nezachránilo a prvé dva roky prežil s menšími prestávkami vo väzení. Zdá sa, že rodný list predsa len na dnešnom Slovensku rozhoduje najviac. Nuž a tento si ani Čarnogurský nemohol vymeniť.

40. deň, 10. januára.

Dr. Vojtech Tvrdý, katolík, advokát, starosta mesta Žiliny a poslanec HSLS nevniesol veľa nového svetla do rokovania. V r. 1944 bol zatvorený Gestapom, a to preto, lebo vraj žiadal, aby

celé židovské zákonodarstvo bolo od základu zrevidované. Ale v r. 1945 bol zatvorený zase československou Národnou bezpečnosťou, a to preto, lebo bol poslancom. Tvrdý sa iste v nebývalej miere zaslúžil o výstavbu Žiliny. Poodstraňoval budovy, ktoré špatily vzhľad mesta, vybudoval pre mesto jeden z najväčších parkov na Slovensku, vybudoval divadlo, kultúrny dom, školy atď. Za päť rokov vytvoril viacej, ako jeho predchodcovia za polstoročie. Toto, pravda, nie je zásluha, tvoriť v Slovenskej republike, dokazovať, že sa dá vládnuť i iným spôsobom, než to robili na Slovensku Česi — to je vojnový zločin.

Dr. Tvrdý nesvedčil v procese proti, ale ani za, usiloval sa hovoriť viacej v svoj prospech, než v prospech iných.

Dr. Daxner sa ho pýtal, čo hovoril Hlinka v Žiline koncom januára 1938?

“Hlinka povedal, že ak sa nevyhovie oprávneným požiadavkám slovenským, povieme Prahe sbohom!” odpovedal Tvrdý.

Daxner: “Vám sa to páčilo?”

Tvrdý: “Nuž, prosím, to byly časy, že člověk bol z toho us-trašený.”

Daxner: “Čo ste mu povedali na tento výrok? Povedali ste niekomu, že je to tragické?”

Tvrdý: “Áno, to som povedal!”

Potom sa chcel Daxner niečo dozvedieť o schôdzke zo 6. októbra. Tvrdý nevedel o nej nič, lebo vtedy nebol v Žiline. Hovoril o tom, že mu priniesli akési memorandum za udržanie ČSR.

Zaujímavé bolo, že Tvrdý sa stal poslancom 14. marca. Dopoludnia prisahal vernosť ČSR a popoludní sa ČSR rozpad-la.

Tvrďý svedčil, že považoval vyhlásenie Slovenskej republiky za provizórium.

Ďalej hovoril o poprave masového vraha Sedláčka v Žiline. Sedláček, žilinský komunista v Kuneradoch popravoval pozatváraných hlinkovcov bez výsluchu a súdu, ako sa on priznal, vraj tak, “ako keď sa chlieb hádže do pece”. Terajší režim urobil z tohoto vraha, ktorého Nemci obesili, národného hrdinu ľudovodemokratického Slovenska. Ale ani o tejto veci im Tvrďý veľa nepovedal, lebo bol vtedy Gestapom zaistený. Ale akoby na uľahčenie povedal, že poprava Sedláčkova na neho pôsobila strašne.

Dr. Šujan sa pýtal Tvrďého: “Ako ste chápali autonómiu? Či ste sa uspokojili a ako ste si to predstavovali? My by sme chceli vedieť, ako sa na to dívali vidiecki činitelia?”

Tvrďý: “Pod autonómiou sme rozumeli mať v rukách výkonnú moc, aby si Slováci sami a všetko spravovali!”

Šujan: “Vy ste si predstavovali legislatívnu autonómiu?”

Tvrďý: “Takto sme sa s nikým nerozprávali!”

Šujan: “Hovorili ste, že ste sa dívali na Slovenský štát ako na potrebné provizórium. Ako to brali členovia ľudovej strany na vidieku?”

Tvrďý: “Pokladali Slovenský štát ako východisko z núdze.”

V ďalšej výpovedi Tvrďý tvrdil, že si východisko predstavoval v akomsi bloku severných slovanských národov. Ďalej hovoril o svojich intervenciách v prospech židov, ktoré boly vždy kladné. Na otázku Daxnerovu, či sa zachraňovali len bohatí, ktorí mohli platiť i vyše 100.000, odpovedal, že on pozná v Žiline mnohých, ktorí sú chudobní a zachránili sa. Na otázku obhájcu, aké mali židia stanovisko k Tisovi, odpovedal, že si želali, aby Tiso zostal

prezidentom, aby sa nevzdával, aby vytrval na svojom mieste, lebo bez neho by bolo horšie a všetci by boli vyvraždení. Vraj Tiso si ho po jednej reči, v ktorej kritizoval židovské zákony, dal zavolať a povedal mu, aby si dal pozor. Načo Daxner poznamenal, že Tiso zasahoval aj do toho, čo sa robilo v sneme a predtým vraj tvrdil, že nerobil nič a to pri vážnejších a dôležitejších udalostiach.

O čo išlo?

Karmasin priniesol vychytené vety z Tvrdeho reči a hrozil, že Nemci zasiahnu. Tiso upozornil Tvrdeho, aby si dával pozor.

111. Karvaš o hospodárskej politike Slovenskej republiky.

Druhým svedkom tohoto dňa bol **Dr. Imrich Karvaš**. Karvaš, syn notára ešte v rokoch poprevratových sa hlásil na štúdiách za Maďara. Na vysokej škole sa preorientoval i národne, stal sa čechoslovákom skupiny Hodžovej. Bol sociálnym demokratom, ale každý mal dojem, že je agrárnik. Po habilitovaní za profesora národohospodárstva vstúpil aj do politického života. Pridal sa, vlastne vytvoril skupinu takzvaných regionalistov. Bola to skupinka vo väčšine evanjelických národohospodárov, ktorá nesúhlasila ani s centralizmom, ale ani s autonomizmom. Hľadali čosi medzi tým. Podporovali politiku Milana Hodžu. Bola to trieda i za ČSR protežovaná, ktorá v krátkom čase poobsadzovala skoro všetky dobre platené miesta. Vydávala si časopis "Politiku", v ktorej sa kritizoval i centralizmus i autonomizmus. Slovom, ani slaní ani mastní, typickí hmotári. Chceli byť kdesi v centre, vlastne tam, kde niet

nebezpečia a je to aj výnosné. A toto sa im skvele darilo. Ľudia tejto skupinky, vo väčšine evanjelici, poobsadzovali si všetky výnosné hospodárske pozície a pekne si prihrávali. Hospodársky rozum mal len ten, kto patril medzi nich. Je pravda, Karvaš bol krstený v katolíckom kostole, ale jeho deti už nie, tie boli česko-bratského vyznania, iste na Slovensku veľmi zriedkavého.

Na jeseň 1938 stal sa ministrom a v marcových dňoch i s rodinou už bol v Prahe a po osamostatnení Slovenska chcel dostať univerzitnú katedru v Prahe, aby sa nemusel vracieť na Slovensko. Ale Česi miesta v Prahe mali len pre svojich českých ľudí, Karvaš videl, že v českých krajinách bude väčší tlak, menej slobody a hoc on to bol, ktorý na jeseň v pražskej vláde navrhoval, aby vláda rozpustila HSLS, Tiso ho vymenoval za guvernéra Slovenskej národnej banky.

Karvaš aj ako univerzitný profesor v Bratislave kde len mohol podraziť nohy mladým adeptom vedy, urobil tu i miesto Čechov. On napríklad vypracoval spis, aby sa Dr. Ďurčanský nestal docentom na univerzite, ba šiel tak ďaleko, že žiadal, aby advokátska komora neuznala mu ani roky praxe.

Napriek tomuto všetkému, režim Slovenskej republiky postavil ho na jedno z najzodpovednejších miest v Republike a koncom vojny, možno povedať, že on so Zaľkom boli hospodárskymi diktátormi Slovenska. Ale Karvaš aj v hospodárskom živote pokračoval v starej neúprimnej politike. V Slovenskej národnej banke a v Najvyššom hospodárskom úrade robil vyhranenú prot ľudácku a protikatolícku politiku. V jeho procese mu svedčili jeho podriadení úradníci, že tam, kde Karvaš bol pánom, mohli byť vedúce miesta obsadené len dobrými čechoslovákmi.

Napriek tomuto, požíval Tisovu dôveru. Jeho slovo zavázilo najviac. Hoc neraz upozorňovali Tisu, že Karvaš hrá falošnú politiku, Tiso mu veril, vážil si jeho hospodárske vedomosti.

Tak, ako nemal národného presvedčenia, ako ho nemal ani po náboženskej stránke, nemal ho ani po politickej stránke. Dávno pred skončením vojny plánovalo sa, aby sa do cudziny na mená jednotlivcov odpisovala väčšia suma peňazí, ktorá by neskôr umožnila prácu za slovenskú štátnosť. Všetko toto stroskotalo na Karvašovi. Pravda, Karvaš by nebol býval mohol robiť túto politiku najmä bez podpory Dr. Medrického, ktorý sa ochotne vzdával zodpovednosti v prospech Dr. Karvaša a Dr. Karvaš moc využíval proti katolíkom a hlinkovcom.

Tiso v Karvašovom procese svedčil, že Karvašovi ako hospodárskemu odborníkovi dôveroval, do jeho vecí nikdy nezasahoval. Karvaš bol vyznamenaný okrem iných, najvyšším nemeckým vyznamenaním a vari ani jeden slovenský verejný činiteľ nemal také živé a priateľské styky s Nemcami, a to i po stránke spoločenskej, ako Dr. Karvaš.

Karvaš vypovedal o tom, ako sa stal 25. sept. 1938 ministrom pražskej vlády. Svedčil, že Černákovo pokračovanie vo vláde ho veľmi prekvapilo. Černák totiž kategoricky žiadal, aby moc na Slovensku prešla do slovenských rúk. Svedčil ďalej o tom, že na jeseň žiadala rumunská vláda vládu československú, aby dala Slovákom ústupky, lebo Maďari mobilizujú. Syrový následkom týchto zpráav dal väčšie ústupky, než daly politické strany. Tiso stratil dôveru Prahy po Machovej reči v Rišňovciach, kde vyhlásil, že povinnosťou Slovákov je ísť ďalej, k štátu.

Karvaš potom naširoko rozvinul čo on, majúc Tisovu dôveru, robil. Do Moskvy deponoval z Národnej banky asi za 55 mil-

iónov devíz. Zlato deponoval do Švédska a Švajčiarska. Hovoril, že Tiso bol nedôverčivý a nechcel s ním viesť dlhé politické rozhovory.

Hovoril ďalej o tom, že Dr. Sokol po vypovedaní vojny SSSR už neveril v nemecké víťazstvo a predstavoval si vývoj vecí vraj tak, že po vojne slovenský snem zasa odhlasuje zpäťpriatie k ČSR. Karvaš naširoko opísal, čo on a jeho úrady robili pred povstaním, ako dislokoval zásoby potravín, surovín, peňazí, aby pučisti netrpeľi biedu. To čo robil, nerobil so súhlasom činiteľov štátu, ale len s ich trpkým vedomím.

Hovoril i o tom, že spolupráca s Nemeckom na hospodárskom poli sa sabotovala a robilo sa tak, aby nás to nestálo čo najmenej, vyhovovalo sa len tam, kde sa muselo. V Tisovi mali po tejto stránke dobrú oporu, lebo to bolo aj jeho stanovisko, a keď bolo treba, Tiso ich stanovisko bránil, podporoval a staval sa s celou rozhodnosťou zaň. Tak sa stalo, hovoril Karvaš, že sa Slovensko vedelo na hospodárskom poli brániť voči nemeckým nárokom, než hociktorý iný okolitý štát.

Tiso podľa Karvaša voči Nemecku mal pomer korektný, ale vždy bránil základné záujmy slovenského ľudu, ale vraj boli prípady, kde v niektorých veciach slovenským záujmom škodil. V čom, nepovedal. Priznal i to, že Nemecko Slovensku platilo tovar v zlate, vo valutách. Na peniaze, ktoré mala Slovenská republika vonku sa nesiahlo, opačne, stále sa k nim pridávalo. Trištvrte miliardy zlata a devíz bolo v r. 1945 odovzdané českej Národnej banke do Prahy. Karvaš to uviedol ako jednu z jeho zásluh.

Na začiatku pýtal sa Daxner Karvaša, čo vie o Žiline. Lebo vraj Tiso tvrdí, že nebola pripravovaná, nikto sa tam nepozýval a predsa sa tam vraj všetky strany stretly. Karvaš o tom nevedel nič

povedať. Nuž, ale to sa mal Daxner pýtať tých, ktorí tam prišli. “Znásilneného” Kormana, ktorý tam bol prvý, alebo Ursínyho, ktorý ako s vojnovou trofejou so Žilinskou dohodou letel do Prahy pod vejúcou zástavou autonómie.

Karvašove svedectvo bolo jedno z najvýznamnejších, lebo veď ak šlo o hospodársku kolaboráciu, nuž nebola ona robená bez Karvašovho súhlasu. Hospodársky život Slovenskej republiky sa pevne koncentroval po celý čas trvania Republiky do rúk Dr. Karvaša a a jeho priateľa a druha zo skupiny regionalistov Dr. Ing. Zafku tak, ako sa vojenské veci koncentrovaly do rúk evanjelika Čatloša. Hospodársky a vojenský život, skoro suverénne a bez konkurencie ovládali slovenskí evanjelici. O tom, čo im to vynášalo, hovoria veľa i prihlášky na daň z prírastku na majetku, ktoré teraz museli podať. Faktom je, že Karvašovi a jeho skupine ľudí aj v rokoch vojny boli bližšie záujmy české než slovenské. Český kapitál mal v ňom dobrého ochráncu.

Je isté, že bez podpory a pomoci hospodárskych ministrov by to nebol býval mohol robiť. Lenže naši za to platili životmi, oni si to všetko knihujú ako zásluhy.

* * *

41. deň, 11. januára.

Ján Hollý, katolík, poslanec HSLS, odsúdený na 22 mesiacov a zhabanie majetku, mal vypovedať o rokovaníach Dr. Tisu s henleinovskými poslancami začiatkom septembra 1938. Ján Hollý bol vtedy tajomníkom Klubu poslancov HSLS.

Hollý svedčil, že Dr. Tiso sa usiloval dohodnúť s Čechmi i bez Nemcov. Hollý nepovedal nič podstatného. Podrobnosti o Tisovej schôdzke s Benešom si už nepamätal presne. Je iste zaují-

mavé, že Daxner ich chcel oživiť v pamäti, hoci na Hrade pražskom v archíve má presný záznam o tom, kto a kedy telefonoval, kedy Tiso prišiel a odišiel. Ale Daxner nechcel, zdá sa, použiť pražský archívny materiál, lebo tam by sa bol dozvedel všeličo, čo on v tomto procese nechcel vedieť.

Tiso predložil Hollému otázku:

“Sledovali ste moje reči a prejavy počas samostatného štátu, čo ste súdili o týchto prejavoch?” Hollý: “Celkove o týchto prejavoch nemôžem vyjadriť svoju mienku, ale o jednotlivých prejavoch, ktoré sa týkaly politického zriadenia na Slovensku. Obžalovaný Dr. Tiso sa ostro staval proti snahám, ktoré propagoval vo svojich rečiach. Tieto reči boli proti zriadeniu nacistického režimu na Slovensku.” Daxner: “Obžalovaný povedal, že chcel zriadiť na Slovensku kresťanský národný socializmus.”

Hollý: “Hovoril, že program HSLS je dosť sociálny a dosť kresťanský!”

Daxner (prudko): “No, pravda, my sme nepotrebovali vzory z Nemecka, lebo sme mali princíp jeden národ, jedna strana, jeden vodca. Toto ste už mali dávno!”

Hollý: “V parlamente sme necítili, že by tu bol totalitárny režim!”

Dr. Raša po svedectve oznámil, že sa našiel masový hrob, v ktorom je asi 700 ľudí a žiada, aby celý súd, aj s obžalovanými sa šli na ten hrob podívať. Súd zamietol tento návrh.

Šujan potom prečítal Hollému z Dérerovej knihy tieto slová: “Tajomník poslaneckého klubu HSLS sa minulý týždeň môjmu priateľovi vyjadril, že sa Čechom pražská politika vypomstí. My im pomáhať nebudeme. Tešíme sa z toho konca, lebo nám pri-

nesie slobodu. Československej politike je koniec. Klub poslancov HSLS je v tom jednotný.” “To ste predsa vy hovorili.”

Hollý poprel, že by toto bol povedal. Hoci, ako udalosti ukázaly, od slova do slova sa to tak aj splnilo. Dokonca tak, že aj Jří Šujan sa už teraz vydáva za Slováka.

112. Kubiš — najpodlejší svedok procesu.

Po prestávke bola prečítaná svedecká výpoveď **Rudolfa Kubiša**, ktorý svedčil, že Tiso sa v Bytči s jeho skupinou študentov nestýkal. So študentmi sa vraj nerozprával po slovensky a stýkal sa s farárom Teselským.

Kubiš bol posledným guvernérom Slovenskej národnej banky. Stal sa ním tak, že Štefan Tiso po Karvašovom zatvorení si ho nechal predvolať a chcel od neho informácie o istom bankovom úradníkovi, ktorého chceli menovať za guvernéra. Št. Tiso začal: “Zavolať som si ťa vo veci Národnej banky.” Kubiš ho prerušil, skočil mu do reči: “No, veď samozrejme, že to prijmem.” Ťažkal si len, že mu toto miesto nedali už na začiatku. Štefan Tiso potom vzal vec tak, ako bola a ponúkol miesto Kubišovi, hoci to v pláne nemal.

Kubiš bol jediný Tisov rodák, ktorý svedčil proti nemu.

Tiso na jeho svedectvo odpovedal, že sa s Dr. Minárikom nestýkal pre jeho protináboženské reči a ako klerik je len prirodzené, že sa stýkal s miestnym katolíckym farárom. Poprel, žeby sa bol shováral len po maďarsky. Tak, ako kto hovoril ku mne, tak ja k nemu.

Šujan znova vytiahol maďarské články Dr. Tisu. Tiso hovoril, že jeho posledným článkom v tom časopise bol článok s nadpisom “Onemely zvony”, v ktorom privítal ešte vo vojne 14 bodov

prezidenta Wilsona, ako jedine správne východisko zo zamotanej európskej situácie.

Predseda sa potom zadrápol do toho, že písal články aj do "Papiközlet". Boly to kňazské zprávy.

Pre pomery je zaujímavé, že napísať o kňazských veciach do kňazského časopisu článok, je dôkaz maďarónstva, ale to, že mnohí hlasisti písali do "Nyugatu", slobodomurárskeho maďarského časopisu, to je rodoľubstvo.

Tiso žiadal proti Kubišovmu svedectvu svedectvá iných Bytčanov. Súd ich nepripustil. Tu Tiso povstal a povýšeným hlasom povedal:

"Po svedeckej výpovedi pána arcibiskupa Dr. Kmetku je, ako som povedal svojmu obhájcovi, vlastne tento proces pre mňa skončený, lebo som dostal rozsudok tak vo veci národnej, tak aj v kňazskej. Dr. Kmetko, ako aj iní svedkovia sa veľmi jasne a jednoznačne vyslovili o mojej predprevratovej slovenskosti. Rozprával som sa vždy tak, ako ostatní. Keď ostatní hovorili maďarsky, rozprával som tak aj ja: keď hovoril po slovensky, hovoril som aj ja po slovensky."

Dr. Žabkay predložil súdu prímichný obrázok Dr. Tisu z roku 1910, so slovenským textom a podpisom Tisovým.

Je iste charakteristické, že Kubiš na dôkaz Tisovho maďarónstva uviedol i to, že Tiso ako chlapec bol Teselského ministrom.

Tiso v prudkej odpovedi uviedol, že Minárikovi vyhýbali aj iní bytčanskí Slováci a katolíci, a to preto, lebo si syna nenechal

pokrstiť a v nedeľu v čase bohoslužieb vábil chlapcov na Váh sa kúpať. Nestýkal sa však s mnohými i preto, lebo i čas prázdnin doma využíval k štúdiu a pripravoval sa na skúšky.

Svedectvo Rudolfa Kubiša bolo vari v priebehu celého procesu najšpinavším a najbezcharakternejším vystúpením. Bolo Kubišove.

42. deň, 12. januára.

Nedeľná prestávka.

113. Ursíny o “skazenom národnom inštinkte”.

43. deň, 13. januára.

Ján Ursíny, evanjelik, podpredseda československej vlády, jeden z účastníkov žilinského shromaždenia a jeden z najbližších spolupracovníkov Dr. Milana Hodžu, patril medzi významnejších svedkov tohoto procesu. Daxner majúc zlú skúsenosť so svedectvom agrárnika Lichnera, dal to už na začiatku cítiť Ursínymu. Neraz sa zdalo, že Ursíny je obžalovaným, Daxner ho nechal po celý výsluch stáť a reval na neho, ako pán na svojho paholka.

Ursíny vystupuje teraz ako umiernený živel medzi katolíkmi a evanjelikmi. Pravda, so slabým výsledkom.

Daxner uvítal Ursínyho slovami: Nemusím vám ako podpredsedovi vlády zdôrazňovať, že by ste sa dopustili nielen hriechu, ale aj trestného činu, keby ste tu nepravdive svedčili. Mali ste nejaký osobný konflikt s obžalovaným?

Ursíny odpovedal, že osobných sporov nemal, len politické. Tiso vraj v Bánovciach nad Bebravou založil skladištné družstvo vtedy, keď on tam chcel založiť skladište Sväzu hospodárskych družstiev. A potom v parlamente, spomenul si Ursíny, reagoval som na reči Dr. Tisu. — To bola pravda. Ursíny bol jedným z tých, ktorý bol proti oprávneným požiadavkám Slovenska, tak ako ich doma hlásala aj jeho strana, ale keď boli vyslovené poslancami HSLS, protestoval v mene “štátotvorného” Slovenska. On tak dokazoval, že bez československej národnej jednoty niet Republiky. On dokazoval, že sa Slovensku krivda nedeje. Slovom, asi pravý opak toho, čo dokazuje teraz.

Napokon sa však pred súdom zistilo, že Ursíny sa hneval na Tisu i preto, lebo ho Tiso nechcel do vlády.

Zaujímavá bola výpoveď Ursínyho vo veci národnej strany. Hovoril o tom, ako s ňou rokovali ešte pred Žilinou a chceli sa zasa s ňou spojiť, ale vraj vec stroskotala na finančných veciach. Príliš veľa pýtali.

“Ďakujem za túto výpoveď — povedal Tiso. — Žiadam, aby bolo konštatované v zápisnici, že sa nedohodli len pre finančné diferencie, lebo národnej strane šlo vždy len a jedine o kšefty.”

Ursíny hovoril o tom, ako sa usiloval Hodža získať ľudákov. On, Ursíny, bol predsedom akčného výboru slovenských poslancov a často rokoval s ľudákmi. Dohodu, ktorú vypracoval Beneš, vraj neprijali. Keď Daxner položil otázku, kto bol v klube proti vstupu do vlády, Tiso odpovedal, že celý klub do chlapa.

Daxner sa pýtal Ursínyho, či vraj HSLS v roku 1938 nevyužívala tiesnivú situáciu ČSR vo vlastný prospech.

“Môj dojem je, — odpovedal Ursíny — že strana videla situáciu ľahšiu v tom, že Republika bola v tiesni.”

Potvrdil, že HSLS chceli získať do vlády, ale len čisto preto, lebo to zahraničná situácia vyžadovala. Hlinka v zásade súhlasil, ale povedal Hodžovi, aby sa dohodol s mladšími. Tí to vraj prekazili.

Svedok priznal, že to stroskotalo najmä preto, lebo nebola ani reč o ústavných koncesiách a o vtenení Pittsburskej dohody do ústavy.

Ursíny sa potom rozhovoril o tom, ako z klubu poslancov agrárnej strany vyšla 12. mája 1938 žiadosť, aby na Slovensku bola úradnou rečou slovenská reč, aby na Slovensku pri prijímaní do štátnych služieb mali prednosť Slováci. Oprávnenosť tejto žiadosti uznal už aj Dérer, ale jeho strana nechcela o veci ani počuť. Zakázala Dérerovi o veci rokovať. Práve tak sotrvali na stanovisku jednotného československého národa. Benešove plány, v ktorých rozmnožoval počet národov o jeden ďalší, československý, nevýhodné riešenie personálnych otázok, ľudáci nechceli prijať.

Ursíny sa veľmi nejasne pamätal na schôdzku u Országha, na ktorej soštylizovali ten “dokonalý” návrh Kormanovej autonómie, ktorý Ursíny mal v Žiline prečítať.

Predseda súdu predložil tento návrh Ursínymu. Pred niekoľkými dnami ho vraj Korman našiel a poslal súdu. Konštatuje, že ho nikdy nečítal, ani v ruke nemal. Ale v podstate sa však nelíši od nášho plánu, povedal svedok. (Inak vyšiel rok predtým v Dérerovej knihe, zdá sa, že ju ani Korman ani Ursíny nečítali.)

V Žiline s ľudákmi rokoval Teplánsky, Lichner a Zafko. Prvý deň, 5. októbra, nedosiahli dohodu. Medzitým však Syrový volal Tisu k telefonu a sľúbil mu, že vláda súhlasí s ľudáckymi pod-

mienkami. Iste je zaujímavé, že aj Praha bola vo veci slovenskej napokon ústupnejšia než slovenskí čechoslováci. Ursíny hovoril dlho o tom, ako bol stále spojený s Prahou a ako napokon Praha povedala, za každú cenu sa dohodnite. Držím za povinnosť zdôrazniť, hovoril Ursíny, toto: “Požiadavka Dr. Tisu bola, aby som ja nebol pribraný do delegácie koalovaných strán, lebo so mnou vyjednávať nebude.”

Daxner k Tisovi: “Je to tak?”

Tiso: “Nepamätám sa!”

Ursíny hovoril, že napokon hlinkovci povedali, alebo prijmete náš návrh, alebo nerokujeme. Toto bolo ultimátum. Na náš návrh bola potom vložená do dohody vložka, že táto úprava pomerov v ČSR je definitívna. Podarilo sa nám presadiť aj to, že vláda sa nesústredila do rúk jedného ministra, lebo by to bola totalita. (A ministerstvo s plnou mocou, keď bolo v ich rukách, to nebola totalita?) Bolo rozhodnuté, že slovenská vláda bude mať sedem ministrov, dvaja budú agráристи, ostatní ľudáci. Tiso však Ursínyho do vlády nechcel a povedal: Alebo on, alebo ja!

Ursíny chcel, aby po sjednotení strán vypadlo meno Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Tiso odpovedal, že pod touto firmou sme bojovali, pod ňou zvíťazili a preto sa jej nevzdáme. Evanjelikom vraj zavádzalo Hlinkovo meno, ktorý bol katolíckym kňazom. “Vysvetľoval som Hodžovi, že to nie je sjednotenie, ale vliatie sa do HSLS. Hodža ma však žiadal, aby sme sa dohodli, lebo situácia je veľmi vážna.” Ursíny hovoril i proti Beraňovi, ktorý vraj bol dobrý generálny tajomník, ale zlý predseda, lebo dal na seba vplývať. Potom hovoril o tom, že ho gardisti po vyhlásení Slovenskej republiky zatvorili. Mach vysvetlil, že tých

radikálov on potom nechal pozatvárať a najmä Murgaša, ktorý toto všetko robil na svoju päť, nechal zbaviť aj miesta.

Ursíny potom hovoril, že bol proti Tisovi, lebo bol proti ľuďom, ktorí niekedy opustili národ. Tiso patrila medzi ľudí, ktorí opustili národnú líniu. “Tiso mal z mladosti narušený národný inštinkt a preto aj keby bol konal dobre, nebolo záruky, že v budúcnosti bude vždy správne konať”, hovoril doslovne Ursíny, v duchu ideológie takzvaných slovenských evanjelických rodín, namýšľajúcich si, že Slovensko je len pre nich a jedine oni majú patent na slovenskosť.

Tiso sa obrátil smerom k Ursínymu, ktorého si veľmi nevnímal, zdvihol ruku, ako zvykol na verejných shromaždeniach a povýšeným hlasom Ursínymu povedal:

“Nateraz len toľkoto, národný inštinkt som pil s materským mliekom. Moju politiku neriadily systémy, štátnické miesta, sinekúry, ale len to, čo bolo potrebou ľudu. A keby som bol urobil čokoľvek — povedal Tiso a udril päťou na stôl — hovorím vám, v Žiline som vám len ja zachránil vašu Republiku.”

Ursíny v duchu toho evanjelického nacionalizmu, hoc v mnohom stál v rozporoch s Daxnerom, v tomto evanjelickom stanovisku s ním súhlasil. Len my s Rakše, Mikuláša a Brezovej sme Slováci. Tí druhí majú “nakazený inštinkt”, i keby dobre konali, ale niet záruky, že vždy budú. Ergo, treba ich vylúčiť z národa. A oni i keby zle robili — dobre konajú.

Je iste, že tento výrok Ursínyho bude mať ešte v slovenskom živote ohlas a vari sa ešte pripomenie pánom, ktorí takto myslia.

Ursíny však bránil aj Hodžu, vraj pochybuje, že by Hodža nástojil na tom, aby v jesenných časoch sa postavili proti mobilizácii. I to, že by Hodža bol si zavolať vyslancov Francúzska a

Anglicka a žiadal na nich zákrok, aby “znásilnili” čs. vládu a “donútili” ju oni k ústupčivosti voči Nemcom — zdá sa mu nepravdepodobným.

Ursíny však priznal, že za Slovenského štátu Tiso nepatril medzi tých, ktorí by dávali svojich politických protivníkov uväzňovať. Považovalo sa za dobré, že Tiso bol prezidentom, lebo keby bol prišiel Tuka, bol by zaviedol diktatúru.

Tiso odpovedal stručne. “Benešov návrh som nedostal. Viem len toľko, že list, ktorý mi poslal, stiahol ešte v Prahe s pošty. Bol som proti zmene názvu strany, lebo len Žid, keď skrachuje, mení meno firmy.

Daxnera táto veta veľmi rozhorčila a volal pre ňu Tisu znova k poriadku.

Tiso znova zopakoval, že list Hodžovi vo veci mobilizácie napísal na priamu žiadosť Milana Hodžu.

XX.

Moskovskí svedkovia.

114. Čatlošov návrat, injekcia a svedectvo.

44.-45. deň, 14.-15. januára.

Gen. Ferdinand Čatloš, evanjelik, prvý minister Národnej obrany Slovenskej republiky, čs. legionár, dôstojník generálneho štábu ČSR bol prvým senzačným svedkom, privezeným až z ruského koncentračného tábora. Bol považovaný všetkými za mŕtveho, dokonca gen. Viest hovoril o ňom, že bol popravený v Kyjeve.

Čatloš bol vari prvým skutočne protitisouským svedkom. Nikoho to ani neprekvapilo. Tiso mu pred súdom vhodil medzi oči: “To ste dostali dobrú injekciu v Rusku!”

Na druhý deň to musel odvolať. O tom, aký tlak bol na Tisu vyvolaný, o tom nevieme nič. Iste veľký. Ale obecenstvo Čatlošovo svedectvo ani neprekvapilo. Čatloš je evanjelik, boľševici ho vydali, aby šiel svedčiť, nuž vopred sa vedelo, ako bude svedčiť.

Tieto dve skutočnosti diktovaly aj jeho svedectvo, hoci aj on povedal veľa v prospech Tisov.

Na otázku, či je v príbuzenskom pomere s obžalovanými, Čatloš odpovedá, že nevie, kto sú obžalovaní.

Obecenstvo prekvapil Čatloš. Bol to trasúci, vychudnutý stavec.

Čatloš vysvetlil, ako sa dostal do politiky ešte v časoch prvej ČSR. Tuku charakterizoval ako germanofila z presvedčenia, Tisovi bola spolupráca s Nemcami len prostriedkom na obranu slovenských vecí, Sidor bol polonofil a zástanca katolíckej poli-

tiky. Čatloš svedčil, že o všetkých veciach, ktoré robil, informoval Tisu.

Tú Tiso mu hovorí: “Vidno, že ste dostali dobrú injekciu v Moskve.”

Daxner vybuchuje a hovorí Tisovi, že je stále drzejší. Pýta sa ho, či vie, aká to bola injekcia? Ak áno, boli by ste najväčším človekom na svete.

Čatloš potvrdil, že Slovenská republika bez vedomia Nemcov dala Chorvátsku väčšie vojnové zásoby, šatstvo, výzbroj a Tiso vyhlasuje, že s vecou súhlasil, lebo chceli mať Chorvátsko pohotové a vyzbrojené proti Maďarsku, keďže odtiaľ nám stále, najmä ku koncu vojny hrozilo nebezpečie.

S Tukom mal Čatloš veľmi dobré styky a Tuka ho po Salzburgu nahováral do puču proti Tisovi a to v spoločnosti vyslanca Killingerera. Čatloš veci vyzradil a tak zo všetkého zostalo len veľa rečí.

Čatloš vysvetlil aj vypovedanie vojny Rusku. Bolo to vraj na nemecký nátlak. Do vyhlásenia miesto “vyhlasujeme”, napísali “pripojujeme sa”. Čatloš veril, že vojna s SSSR skončí do troch mesiacov. Hovoril, že museli sme viesť politiku machiavelizmu, inak sa tváriť, inak myslieť a inak konať. Čatloš pripravoval povstanie s Malárom i s ostatnými dôstojníkmi. Poslal do Ruska Lisického, ale ten bol prijatý veľmi odmietavo.

“O tom povstaní, ktoré vypuklo, neviem. Ja som pripravoval naše povstanie s Malárom, ale sme boli Goliánom zaskočení a vyradení. Bola to hra s vecou. Golián zneužil pohotovosť posádok, ktoré naoko boli v pohotovosti proti partizánom, ale v skutočnosti prichystané pre naše povstanie. Povstanie malo vypuknúť, keď Rusi dobjú Krakov alebo Miškovec. V rozhodnom

čase by sme boli vyzvali vládu, a to ultimatívne, aby sa pridala, ak by sa ona už predtým nepridala, alebo by býval rozhodol revolver”, hovoril Čatloš.

Čatloš povedal, že jeho zpravodajský dôstojník, kapitán Stanek, ktorý bol v Rusku, mu oznámil, že čas povstania určí Červená armáda. Povstania sa mal ujať on. Vysvetlil, ako si všetky miesta obsadil spoľahlivými dôstojníkmi. Hovoril, že nikdy nepočul o tom, že by sa bolo šlo do povstania s Tisovým menom. Na otázku, ako si vysvetlí, že on, evanjelik, požíval Tisovu dôveru, odpovedal:

“Bol som nástrojom na zaslepenie očí evanjelickej verejnosti. Tiso mohol poukazovať, mám tu luterána. Mohol to byť špekulantský výpočet, nie len snášanlivosť!”

Tam, kde jedna časť ľudí smýšľa takto, ťažko sa dá hovoriť o spolupráci. Isté je, že najväčšiu dôveru Tisovu požívali Karvaš a Čatloš. Karvaš bol pokrokár, Čatloš luterán.

Ale to je duch slovenských evanjelikov, ak Tiso sveril najdôležitejší rezort luteránovi, to bolo neúprimné. Keby ho nebol sveril, bola by to náboženská nesnášanlivosť. Nuž, ako vyhovieť?

Čatloš opísal návštevy u Hitlera, i to, ako ho nemecký generál upozorňoval, že ak bude robiť Slovensko prekážky, stratia na ňom záujem a ten záujem získa Maďarsko. Hovoril o tom, ako mu Tiso nedôveroval a nechal ho vrah v prezidentskom kaštieli strážiť. Bola to lož. Ale v tomto procese to Daxner potreboval takto. Rovnako sa Čatloš žaloval, že aj posledný prejav o príchode Nemcov povedal len na rozkaz, prejav mu napísal Gašpar.

Daxner sa pýtal Čatloša, aby vysvetlil, prečo Bulharsko nešlo do vojny so Sovietmi, hoci naň rovnako tlačili Nemci. (Škoda, že Čatlošovi nenapadlo, že ale SSSR vypovedal vojnu Bulharsku;

zdá sa, že to je iná vec, hoci Bulharsko nechcelo a nemienilo napadnúť SSSR.)

Čatloš odpovedal, že naša účasť na vojne znamenala len 20% z toho, čo sa žiadalo na nás.

Daxner: “A morálka a česť?”

Čatloš: “Odpor? Ďurčanský sa postavil na odpor a ako to dopadlo? Prišiel radikál Tuka a bolo to lepšie? Radšej taktickými vyjednávania získať ústupky Nemcov. Keby sme sa boli postavili proti Nemcom, Nemci by boli urobili s nami to, čo teraz chce Národný súd. Každý má chyby. Treba počítat s relatívnou čistotou. Nech slovenská verejnosť súdi, čo by bývalo lepšie.”

Daxner: “Tak by sme sa ďaleko nedostali!”

Čatloš hovoril, že nie sme prvým ani posledným prípadom v dejinách, kde z dvoch cieľov si dobrovoľne človek vyberá to menšie.

Na otázku, ako pôsobilo na Čatloša, keď Tiso neprijal jeho demisiu, odpovedal: “Zostal som pri svojej práci a venoval som sa jej cele, lebo som videl, že osoba Dr. Tisu je zárukou toho, aby sa Slovensko nepodrobilo úplne Nemecku!”

Na otázku Dr. Rigana, či si uvedomil, že útok na Varšavu bol proti medzinárodnému právu, Čatloš odpovedal, že si uvedomil aj inú a horšiu vec a síce, že Hitlerova vôľa platila viac pre Spojencov. Spojenci ju uznali a následkom toho porušili všetky právne princípy, čo znamenalo oveľa viac, než nevy povedanie vojny.

Po Čatlošovi boli vypočutí **T. J. Gašpar** a **Mach**. Ale tiež nepovedali nič zvláštneho. Stanoviská v podrobnostiach sa rozchádzaly.

46. deň, 16. januára.

Deň bez senzácie — tak písaly o ňom noviny. Čítaly sa dlhé reči, zápisy. Čítala sa Tisova reč z roku 1937, ktorú povedal v Amerike, keď tam cestoval ako člen delegácie Spolku sv. Vojtecha. Rôzne trestné spisy o jeho politickej činnosti z čias prvej ČSR. Hoci tie nesúvisely s materiálom súdu, napriek protestu obhájcu sa čítaly. Potom sa čítal článok z poľských novín, o ktorom mysleli, že ho písal Sidor, a v ktorom sa žiadalo, aby sa nezakladaly spolky československo-poľské, ale česko-poľské a slovensko-poľské. Hlásenie ministerstva zahraničných vecí o Petrovi Bazovskom. Potom zpráva o tom, že viedenský Slováci podporovali Jehličku. Mach sa ozval a povedal, že je to lož, lebo viedenský Slováci boli proti Jehličkovi. Potom prečítaly sa letáky, ktoré vydával Jehlička v cudzine. Bola prebraná aj návšteva Dr. Hletku vo Viedni, bol prečítaný i piešťanský manifest. Napokon Daxner vyhlásil, že pripravuje veľké prekvapenie s Dr. Ďurčanským. Noviny písaly, že Ďurčanský je chytený, niektoré dokonca oznámily, že je už v Bratislave.

Senzácia vznikla tak, že v istom utečeneckom tábore v severnom Taliansku polícia chytila istého človeka, ktorý podľa fotografie sa podobal Ďurčanskému. On tvrdil, že nie je, ale oni mu tvrdili, že je Ďurčanský. Všetko bolo prichystané na jeho vydanie. Ale zakročili aj jeho priatelia a v poslednej chvíľke bol zachránený pred vydaním. Daxner mal o veci zpravu, nuž pripravoval obecenstvo na senzáciu, a to ešte väčšiu, než usporiadal so svedectvom gen. Čatloša.

47. deň, 17. januára.

Čítaly sa výpovede **K. H. Franka**.

Frank opísal spoluprácu slovensko-nemeckú. Je iste zaujímavé, že Daxner týmto svedectvám kládol najväčšiu dôležitosť, hoci napr. Frank v jednom svedectve uvádza schôdzku, na ktorej sa vraj zúčastnil i Sidor s Henleinom, kým pravdou je, že sa Sidor nikdy v živote s ním nestretol a nikdy s nim nehovoril. Slovom, napísané svedectvo Frankove nie je vieryhodné.

Vládna tlač naširoko oceňovala schôdzku Hlinka- Frank v r. 1938. Tlač nezabudla uverejniť aj fotografiu staručkého Hlinku, ako ide s Frankom do Ružomberka, pravda, s komentárom: vidíte, ako sa spájali s nacistami. Pravda, neuverejnila fotografiu usmievavého Stalina s Ribbentropom, ani Molotova s Hitlerom.

Frank opisuje svoju poslednú návštevu v Bratislave a rozhovor s Viestom a Goliánom. Znova sa hovorilo o Tisovej schôdzke v klube nemeckých poslancov.

Daxner položil Tisovi otázku: “Čo by sa stalo so slovenským národom, keby sa bolo pokračovalo tak, ako ste to vy chceli?”

Tiso odpovedal, že okrem tých strát, všetko by bolo šlo starou cestou.

Daxner namieta, že nie, boli by sme porazeným národom a nikdy by sme sa neboli spamätali.

Potom sa čítala zápisnica **Dr. Fischera**, ministra Beranovej vlády o tom, ako nariadil pohotovosť v marcových dňoch na moravsko-slovenských hraniciach. Ďalej zápisnica s **gen. Syrovým** o rozhovore s delegáciou Tiso, Sidor, Ďurčanský a Mach, ktorá od neho žiadala ustanovenie samostatnej slovenskej armády a on to pokladal za zradu.

Dr. Materna, ministerský radca z Prahy svedčil, že počul, ako akýsi Milek opísal príhodu novinára Dovalda v Trenčíne, ktorý ho prosil, aby mu sprostredkoval dôvernú zprávu do Per-

outkovho časopisu o dôvernej schôdzke Tisu, Tuku, Macha a Sidora v Trenčíne. Obžalovaní vyhlasujú, že nikdy podobná porada v Trenčíne nebola.

Bývalý prezident **Országh** v písomnej zpráve svedčil o tom, ako ho odstránili z prezidentského miesta, ale priznáva, že sa s ním v rokoch Slovenskej republiky zachádzalo slušne. Čítaly sa články zo “Slováka”, opisujúce Hletkovu návštevu na Slovensku.

Obhájca Tisov márne sa odvolával na praks pražského súdu, ktorý po smutných skúsenostiach nepripúšťal viacej svedectvá Nemcov proti Čechom. Súd námietku zamietol. Proti Tisovi medzi prvými bol Maďar, ktorý mal vydať vysvedčenie o jeho slovenskej spoľahlivosti, teraz bol dobrý už dávno obesný K. H. Frank.

Obhájca protestoval aj proti tomu, že keď vypočuli v Tisovej veci Franka, bola tam prítomná len obžaloba a nie aj obhájca, ako to zákon žiada. Daxner sa odvolal, že ten zákon v tomto prípade neplatí. Šujan namietal, že Tiso nemal vtedy ešte obhájcu. Tiso žiadal, aby bolo zistené, či je to tak. Daxner odmietol.

48. deň, 18. januára.

L. Mutňanský, bývalý hlásateľ viedenského slovenského rádia z jesene 1938, toho veľa nepovedal. Bola to jedna z osobností podzemia, politicky absolútne bezvýznamná, pravda, s pomerne veľkými ambíciami. Mutňanského dal zatvoriť aj minister Mach.

Rudolf Vávra, generálny konzul z Viedne, sa aj pred súdom hrde priznal, že pracoval za samostatné Slovensko a je na to hrdý a vôbec to neľutuje. Hovoril o bezvýznamných veciach v

spojitosti so slovenskými návštevami viedenských Slovákov zo Slovenska.

49. a 50. deň, 19. a 20. januára.

Prestávka.

51. deň, 21. januára.

Bol to zasa deň bez senzácií. Čítaly sa dlhé, nudné zápisnice z norimberských spisov, najmä výpovede von Ribbentropa. Aj Ribbentrop priznal, že slovenskí štátnici si želali, aby boli prijatí, a to preto, lebo takto chceli kontraparírovať maďarské snahy o ovládnutie celého Slovenska. Slovom, ak šli do Berlína, šli tam preto, aby zabránili pohlteniu celého Slovenska, a toto je podľa Daxnera zrada.

Ďalej priznal, že reči Dr. Tisu neboly vhod nemeckému zahraničnému úradu.

Obhájcovia žiadali, aby boly čítané aj listy Horthyho Hitlerovi Daxner to zamietol.

Akýsi A. H. Neuox sa prihlásil písomne, že on doniesol do Petržalky v r. 1938 pekelné stroje, z nich jeden mal vyhodiť do vzduchu aj Sidorov dom. Vraj ich odovzdal Machovi, Kirschbaumovi, Ďurčanskému, Karmasinovi a Murgašovi. Mach vyhlasuje, že ho nikdy ani nevidel.

Redaktor **Ausobský** opísal, že Hácha nechcel nikdy viac hovoriť s Tisom a hneval sa na neho.

Potom sa čítaly svedecké výpovede **Dr. Kalfusa, Huberta Masařika** a **Dr. V. Šátka**, všetko Čechov, o udalostiach 14. marca.

52. deň, 22. januára.

Daxner oznámil, že prišiel list od **P. Králička**, v ktorom tento píše, že v časoch rokovania Tisu v Komárne žiadal Tisu, aby zavolať do Komárna na porady aj Juhoslovanov a Rumunov a žiadal, aby umožnili Židom odchod do Palestíny cez Turecko. On vraj s inými poslal Tisovi pamätný list, v ktorom ho žiadal, aby sme sa neodtrhli od Čechov.

Králiček je arizátor, Slovák, ktorý žil dlho v Rusku a vydal v slovenčine pod menom Moskovič najprotižidovskejšiu knihu, aká kedy v slovenčine vyšla. Zdá sa, že takto sa chce zachrániť.

Potom Daxner čítal pastiersky list slovenských biskupov o židovskej otázke.

Daxner pri tejto príležitosti sa pýtal Tisu: “Myslíte, že vás Hitler neoklame?”

Tiso: “Myslím, že nie!”

Šujan: “Ani podľa cirkevného zákona vás neoklamal? Veď slúbil ochranu Slovenského štátu a predsa Maďari napadli Slovensko.”

Tiso: “Ani podľa cirkevných zákonov ma neoklamal, lebo kým smluva nie je podpísaná, nevstúpi v platnosť.”

A napokon Tiso prízvukuje:

“Veril som, lebo som chcel veriť a musel som veriť!”

Daxner potom čítal odstavce z Tisovej reči, v ktorej hovoril pekne o Hitlerovi. “Stojíte za tým aj dnes?” Tiso: “Áno. Za tým stojím aj dnes. Len rozdiel je v tom, čo robím dobrovoľne a čo z donútenia!”

Židovský lekár **Dr. Biesner** z Písku sa hlásil za svedka a chcel svedčiť o koncentrákoch. Neprijali ho, Ečer im stačil.

Potom sa čítaly články z nemeckých časopisov a po nich rôzne svedectvá. Medzi inými list **Dr. Krnu** o rokovaníach v Komárne aj list Jaroslava **Krejčího**. Mach mu vraj pri istej návšteve povedal, že vývoj speje tam, že vás Čechov budeme na Slovensku vítať už ako hostí. A vraj Mach bol aj pred 14. marcom v Berlíne. Mach to kategoricky poprel.

Ministerský radca **Havelka** svedčil písomne o žiadosti Ďurčanského a Černáka, aby boli všetci Česi vypovedaní zo Slovenska.

Tiso k všetkým výpovediam podotýka len toľko, že je z nich jasné, že Česi zasahovali do našich vnútorných otázok aj po 6. októbri.

Potom čítali list, teraz už popraveného redaktora **Krychtálka**, z ktorého svedectvo v Prahe dostali takou bitkou, pri ktorej Krychtálkovi povyrážali zuby. Svedčil, že Ďurčanský dostal od Nemcov prepychové auto Mercedes. Pravda, vie sa toľko, že ho Ďurčanský nikdy nemal.

Tiso i Mach pádnymi argumentami podvrátili Ribbentropovo svedectvo a dokázali, že si Ribbentrop veľa vecí poplietol. Tiso poprel, že by Slovákov do autonómie nútili Nemci. Ostatne, veď o tom hovorí náš dvadsaťročný boj, končí Tiso. A veď ma za to aj žalujete.

53.-55. deň, 23.-25. januára.

Čítanie spisov a zápisníc.

56. deň, 26. januára.

Nedeľná prestávka.

57. deň, 27. januára.

Dr. Karol Murín, katolík, bol skoro od začiatku osobným tajomníkom prezidenta. Emigroval s ním aj do cudziny.

Hovoril o tom, ako von Killinger v opilosti povedal, že Tuka je muž budúcnosti. Tuka sa chcel zmocniť vlády, Tiso bol aj ochotný odísť a vzdať sa, ale potom sa rozhodol zostať a vyrážal Tukovi trumf za trumfom z ruky. Zreorganizoval stranu, vymenoval nové predsedníctvo. Aj Nemci, keď si zistili, že za Tukom národ nestojí, poučení Železnou gardou v Rumunsku, postavili sa aj oni za Tisu. Potom sa hovorilo o memorande mladých proti Medrickému a Stanovi.

Zaujímavá bola debata o Daxnerovi. Daxner bol v Slovenskej republike zaistený. Prišlo sa na jeho podzemnú činnosť. Vo veci intervenoval u prezidenta **Dr. Mičura**. Mičurovi osobne záležalo na veci, aby sa vec zlikvidovala hladko. U Macha intervenovala spisovateľka Haľamová. Napokon veci zariadil Mach tým spôsobom, že na jeho návrh vystavili Daxnerovi lekári vysvedčenie, priložili fotografiu veľkého žalúdočného raka. Daxner podľa toho mal žiť len niekoľko dní a Mach na základe tohoto vysvedčenia, aby bol krytý i pred Nemcami, nechal Daxnera vypustiť z väzenia a Daxner, pravda, pokračoval vo svojej činnosti a napokon sa stal hlavným katom Slovákov.

Murín keď hovoril o tejto veci, Daxner sa veľmi rozhorčil, že ako je to, že sa na ňu nepamätá, keďže je vraj v prospech obžalovaných, ale na iné veci sa už nepamätá tak jasne.

I to je fotografia jeho charakteru.

Murín potom hovoril o veciach, ktoré súvisely s evakuáciou slovenskej vlády do Rakúska. Nepovedal však nič, o čom by už

nebola pred súdom reč. A napokon o pomeroch v americkom koncentračnom tábore, kde bol s Tisom zatvorený.

Pri Murínovom svedectve chcel Daxner rozvinúť pred súdom udalosti, ktoré sa odohraly v americkom koncentračnom tábore s Tisom. Tiso však na Daxnerove otázky v tejto veci odmietol odpovedať.

Tiso položil svedkovi túto otázku:

“Pán svedok, na Vás mám len jedinú otázku. Chýr o tom, že ma Nemci zabili vyšiel z vnútra prezidentského paláca, alebo zvonku?”

Murín: “Zvonku.”

Daxner, s ironickým úsmevom: “Napríklad od povstalcov, vari z Martina ste to počuli?”

Murín: “Áno, pán predseda, z Martina prišiel Geraldini a ten nám to povedal.”

58.-59. deň, 28.-29. januára

Čítanie spisov.

115. Daxner nedovolí sprisahať katolíckeho biskupa.

60. deň, 30. januára.

Po otvárajúcich formalitách predstúpil biskup Michal Buzalka. Bolo to zasa jedno z tých zaujímavejších svedectiev. Buzalka mal osvetliť pomer Vatikánu k Tisovi.

Po vypočutí súd rozhodol, aby katolícky biskup nebol sprisahaný, lebo vraj aj on je obviňovaný a bol aj zatvorený, a vraj si protirečí.

Mala to byť urážka vysokého katolíckeho hodnostára. Lenže, pravda, môže statočného človeka uraziť Daxner? Môže uraziť človek bez cti, ktorý v talári najvyššieho sudcu pokračoval tak, ako on, ktorý z práva urobil služtičku besných pudov jednej malej čiastky národa a najmä však Beneša a Prahy?

Buzalkov výsluch je veľmi zaujímavý a uverejňujeme ho v plnom rozsahu.

Daxner číta: “15. mája 1938 som bol v Ríme vysvätený za biskupa a poznal som vtedy terajšieho pápeža Pia XII., ktorý bol sekretárom Pia XI. Vtedy som si zaumienil, že budem aspoň raz do roka chodiť do Ríma. Koncom augusta 1939, keď sa Sidor vracal zo Slovenska do Ríma, dohovoril som sa s ním, že pôjdeme spolu. Dr. Tiso toto uvítal a povedal, že pošle po mne pápežovi list a bol potešený, že môže na to použiť biskupa, čo robil radšej, ako poslať list diplomatickou cestou.”

Daxner: “Bol to diplomatický list?”

Buzalka: “Nie. Vypracovalo ho ministerstvo zahraničia a Dr. Tiso ho podpísal.”

Daxner: “Dostali ste ten list osobne od Dr. Tisu?”

Buzalka: “Nie. Na ministerstve zahraničia som ho dostal.”

Daxner číta: Ten list mal charakter privátneho listu.

Daxner: “Ako to je. Keď to bol privátny list, prečo ho písali na ministerstve zahraničia. Môžete s určitosťou povedať, že to bol privátny list?”

Buzalka: “Nie, lebo bola v ňom reč o úradných veciach.”

Daxner číta: Dr. Tiso mi nehovoril, čo v tom liste písal a dozvedel som sa o jeho obsahu až v Ríme z rozhovoru s pápežom. Išlo o to, že hneď po utvorení Slovenského štátu Msgr. Ritter sa vzdialil zo Slovenska bez toho, že by mal príčinu. Dr.

Tiso chcel vedieť, kedy sa vráti späť. Chcel žiadať o odpustenie, ak sa mu stala nejaká chyba, pre ktorú musel odísť zo Slovenska. Cestou do Ríma som sa zastavil v jednej rakúskej dedinke, kde som sa shováral s tamojším kňazom, ktorý mi povedal, že po obsadení Rakúska všetko smeruje k odstráneniu kresťanstva.

Daxner: “Neviete povedať podrobne, čo hovoril?”

Buzalka: “Hovoril mi, že teraz sú v Rakúsku mobilizované pohyby vojska a Rakúsko bude zatiahnuté do nejakých konfliktov. Mnoho dobrého vraj z toho nemôže očakávať.”

Daxner: “Povedal vám aj okolnosti, podľa ktorých všetko smeruje k odstráneniu kresťanstva?”

Buzalka: “Ja som to už všetko vedel.”

Daxner: “Vy ste povedali, že všetko vieme, čo ste vedeli?”

Buzalka: “Vedel som toho dosť o národnom socializme a vedel som aj o jeho postoji ako aj o postoji Hitlera ku katolíckej cirkvi. Dozvedel som sa to z rozhovorov a zo zahraničných novín.”

Daxner: “Aké zárobky a opatrenia Hitlerove alebo nacistov, alebo aké prejavy vám ako cirkevnému hodnostárovi a ostatnými boli najnápadnejšie a najbolestnejšie?”

Buzalka: “V tom ohľade bolo najbolestnejšie to, že chceli premeniť nemecký národ a tým ho vlastne odkresťanizovať.”

Daxner: “Narážate na tie prejavy propagandy, ktoré chcely zaviesť novopohanstvo?”

Buzalka: “Áno.”

Daxner: “Vedeli ste o tom výroku Rosenberga, že Kristus nie je hoden ani sandale zaviazať Hitlerovi?”

Buzalka: “To som nepočul. Mne stačily tie svetonáhľady.”

Daxner: “Čo ste vedeli o prenasledovaní kňazov v Nemecku? V Rakúsku sa to stalo s nejakým kláštorom, alebo rádom?”

Buzalka: “Vedel som o tom, čo sa stalo.” Daxner: “Vedel o tom aj obžalovaný, veď to bolo známe?”

Buzalka: “Vedel.”

Daxner číta: Vtedy práve nastúpila nemecká armáda do vojny proti Poľsku. Tiso sa nad tým pohoršil, keď počul v Ríme prejav nejakého slovenského politika, myslím, že to bol Murgaš. Povedal, že čo sa tento do toho ešte mieša. Keď po príchode do Ríma navštívil som pápežovho sekretára a začali sme sa rozprávať o vojne proti Poľsku, bolo to asi 2. septembra, keď už vojna bola vypuknutá.”

Daxner: “Neviete, prečo Msgr. Ritter odišiel zo Slovenska?”

Buzalka: “Pravdepodobne preto, že sa robily prípravy, aby on nebol doyen, ktorým sa mal stať vyslanec z Berlína.”

Daxner: “To bola vonkajšia príčina? Nemal on iné príčiny? Prečo urobil tento krok?”

Buzalka: “Neviem. Nedozvedel som sa to.” Daxner číta: V rozhovore som povedal, že viem čo sa robí. Sekretár vyslovil svoje poľutovanie nad vpádom nemeckej armády do Poľska. Pýtal sa ma, čo si o tom myslím. Povedal som mu, že to potrvá najviac tri mesiace, lebo som videl prípravy Nemcov na Slovensku.

Daxner: “Aké prípravy ste videli?”

Buzalka: “Videl som nemecké autokolóny a cestujúci od Žiliny mi to tiež hlásili.”

Daxner číta: Cieľom mojej návštevy bolo odovzdať list a aj to, aby som mohol dostať audienciu u pápeža. Audienciu som dostal 8. septembra a po mne prijal aj Karola Sidora. Rozhovor prebiehal takto: Pápež mi povedal: Viete čo sa robí? To bola nielen

otázka, ale súčasne aj odpoveď. Pápež vyslovil svoje poľutovanie nad prepadnutím Poľska nemeckou armádou. Pýtal sa ma, ako to bude ďalej. Povedal som mu, že záleží na tom, ako sa zachová Rusko. Bolo vidieť, že začína nová svetová vojna.

Buzalka: “Všeobecne sa hovorilo, že to nemôže byť pri toľkých prípravách len jeden rok.”

Daxner číta: Svätý otec sa ma pýtal, či Anglicko a Francúzsko pomôžu Poľsku, ale ja som povedal, že nemôžu mu pomôcť, lebo sú ďaleko a Nemci boli pripravení na bleskovú vojnu.

Daxner: “Odkiaľ to viete?”

Buzalka: “Z novín a od ľudí, ktorí cestovali.” Daxner: “Písalo sa o tom?”

Buzalka: “Áno, písalo sa o ‘blitzkrigu’.”

Daxner číta: Pápež prejavil lútosť nad tragédiou poľského národa a opýtal sa ma, či aj Slovensko je spojencom Nemecka. Povedal, že počul, že cez slovenské územie Nemci robili nástup na Poľsko.

Daxner: “Pán obžalovaný, aj sv. Otec vedel, že sa robí nástup na Poľsko cez slovenské územie?” Tiso: “Ja nemôžem vedieť, ako som už povedal, aj teraz tvrdím, že som vedel o tom, že keď sa vojna začala. Pripúšťam, že ľudia vonku vedeli viac ako vo vláde.”

Daxner: “Kedy ste sa to dozvedeli?”

Tiso: “Po prvom septembri.”

Daxner číta: Ja som povedal, že sú tu smluvy o spojeníctve. Hovoril som, že podľa týchto smlúv si robili Nemci cesty a bunkery v Karpatoch. Povedal som, že my sa nemôžeme proti tomu protivíť.

Daxner: “Pozrite sa, pán biskup vedel o tom, že je to plánované.”

Tiso: “Cesty sa robily a robily sa preto, aby byly dobré dopravné spoje.”

Buzalka: “Ja som o prepadnutí Poľska pred 1. septembrom tiež nevedel. U sv. Otca som bol 8. septembra. Vo výpovedi som uviedol, že údajne sa robily cesty a bunkery.”

Daxner číta: Sv. Otec na to prikývol a povedal, že je to pravda. Pýtal sa ma ďalej, čo si myslím o tom, že na čele Slovenska je kňaz. Povedal som, že je to shodou okolností, že práve v takýchto ťažkých časoch je na čele Slovenska Dr. Tiso. Po smrti Hlinkovej mohol na jeho miesto prísť len Dr. Tiso. Je zrejmé, že aj po marcových udalostiach zostal na čele vlády.

Daxner: “Prečo nemohol byť na čele vlády niektorý iný zo svetských politikov, prečo nemohol reprezentovať štát svetský politik a Dr. Tiso svojím vplyvom mohol hájiť záujmy cirkve prostredníctvom svetského politika? Prečo tvrdíte, že to mohol byť len Dr. Tiso. Je známe, že cirkev sa chránila toho, aby kňazi preberali zodpovedné miesta vo vnútornej politike. Je samozrejmé, že nijaká vláda nemá za sebou všetkých ľudí, len určitú časť, a všetkému obyvateľstvu nevyhovuje. Cirkev sa vystríhala toho, aby prípadný hnev obyvateľstva režimu sa neobrátil proti kňazovi a proti cirkvi. U nás na Slovensku v tejto strašnej dobe mohol byť vedúci len Dr. Tiso?” Buzalka: “Bolo to už faktom.”

Daxner: “Prečo sa pýtal sv. Otec, že čo si on myslí, že je na čele Slovenska kňaz?”

Buzalka: “Chcel vedieť, ako k tomu mohol prísť.” Daxner: “Veď mu to povolil.”

Buzalka: “Áno, mal to povolené, ale chcel počuť mienku iného človeka.”

Potom biskup Buzalka povedal, že jeho audiencia u pápeža bola súkromná a on nežiadal povolenie pre prezidentský úrad pre Tisu, ako sa povrávalo.

Daxner číta: Tajné sily pracujú proti cirkvi a preto im môže čeliť režim, ktorému na čele bude kňaz. Ja som povedal áno, a že po nejaký čas bude dobré, keď na čele Slovenska je kňaz.

Daxner: “Ako ste to mysleli?”

Buzalka: “Počítal som s konsolidáciou pomerov.”

Daxner: “Považovali ste za zabezpečenie po mravnej stránke, že režim, ktorému na čele stojí kňaz bude dobrý? Bol obžalovaný takým kňazom, od ktorého by to bolo zabezpečené?”

Buzalka: “Áno.”

Daxner: “Máte aj dnes ten názor o osobe obžalovaného?”

Buzalka: “Na každý pád.”

Daxner číta: Sv. Otec sa spýtal, ako bude reagovať slovenský národ na nemecký svetonázor a či sa proti nemu vzoprie. Pápež povedal, že som optimista, načo som povedal, že iba meriolista.

Daxner: “Čo na to poviete?”

Buzalka: “Keď Boh dovolil vojnu, z toho vždy Pán Boh a Božia prozreteľnosť chcela lepšie, ako bolo doteraz.”

Daxner číta: Po mne prijal pápež Karola Sidora. Predmetom jeho audiencie a rozhovorov bolo prepadnutie Poľska a prítomné svetové udalosti. Až 10. júna 1940 prišiel nový zástupca Sv. stolice nie nuncius, ale chargé d'affaires Burzio.

Daxner: “Prečo myslíte, že Sv. stolica neposlala Rittera nazpäť a dokonca neposlala na Slovensko ani nuncia, ale len chargé d'affaires?”

Buzalka: “Myslím, že to bolo preto, že pápežský nuncius nemohol byť doyenom a že ním bol nemecký vyslanec.”

Daxner: “Inej príčiny k tomuto odvolaniu nebolo?”

Buzalka: “Neviem.”

Daxner číta: Nuncius mi povedal, že Tiso sa mal vzoprieť proti protipoloľským akciám, keď národ nebol toho presvedčenia.

Buzalka: “Nemôžem to s určitosťou tvrdiť, či to povedal o Dr. Tisovi alebo o vláde.”

Šujan: “Keď ste boli u pápeža, hovorilo sa vtedy o ČSR? Narážalo sa na jej pád?”

Buzalka: “Nie, o tom nebola reč.”

Šujan: “Nebola reč o tom, že ČSR má tam ešte svojho zástupcu?”

Buzalka: “Nie, nebola.”

Šujan: “Ani Sidor vám to nehovoril?”

Buzalka: “Nie. Nehovoril.”

Šujan: “Pokladal. Rím, teda Svätá stolicu ČSR za štát podľa prirodzeného práva? Pamätáte sa, že ČSR bola Sv. stolicou uznaná ako štát podľa prirodzeného práva? Malo to byť v súvislosti s rokovaním o uznatí modu vivendi so Svätou stolicou.”

Buzalka: “Samozrejme. Keď sa modus vivendi utvoril z toho nasleduje, že ho Sv. stolicu pokladala za štát definitívny.”

Šujan: “Hovorili ste, že ste mysleli o Dr. Tisovi, že utvoril protinacistický smer a že ste mali také nádeje. Ako sa to potom ukázalo? Zachoval sa Dr. Tiso podľa vašich predpokladov? Zastával skutočne protinacistický smer, ako ste vy predpokladali?”

Buzalka: “Veci sa majú tak, že on robil čo mohol. To som videl, že robil čo mohol pod nátlakom, ktorý vyvíjali Nemci.”

Šujan: “Nesklamal sa vysoký klérus v ňom do istej miery?”

Buzalka: “V tom svetonáhľadovom smysle nie.” Šujan: “A v tej praktickej politike?”

Buzalka: “V praktickej politike sme sa tiež nesklamali, lebo vývoj nebol ešte dokončený. To bola akási fáza udalostí, ktoré sa vyvíjaly zo spojenectva s Nemeckom, ale pravda, celý vývoj nebol dokončený.”

Šujan: “Mohol byť kňaz prinútený, aby vyhlásil niečo proti svojmu náboženskému presvedčeniu? Dovoľuje mravné postavenie kňaza, aby povedal niečo, čo by bolo proti jeho náboženskému názoru a proti učeniu cirkvi?”

Buzalka: “Nie. Je vec učenia viery a učenia mravov. Potom je zasa bočná koľaj a to je politika.” Daxner: “Je učenie: ‘Miluj svojho bližného’ učeníím viery alebo mravov?”

Buzalka: “To je učenie viery aj mravov.” Daxner: “A keď povedal to svoje vyhlásenie v Holiči, bolo to proti učeniu viery?”

Buzalka: “To nebolo proti učeniu viery, ale to bola akási oportunistická politická výpoveď. Neskôršie som sa dopyčul — to sa, pravda, tak hovorilo — že Dr. Tiso mal naznačené s nemeckej strany, že v týchto dňoch by mal niečo povedať, aby sa zachránil záujem Slovenska. Keď to povie, bude všetko v poriadku.”

Daxner: “I keď tu bola hrozba, mohol povedať niečo, čo by bolo proti učeniu viery?”

Buzalka: “Nie. Sotva.”

Šujan: “Sidor vám naznačil, že by sa obžalovaný mohol vzoprieť. Nikdy ste s obžalovaným o tom nehovorili?”

Buzalka: “Nie. Nikdy.”

Šujan: “Na koho bolo adresované memorandum židovských rabínov?”

Buzalka: “Na mňa to bolo adresované.”

Šujan: “Kto vám ho doručil?”

Buzalka: “To mi doručili predstavitelia cirkevnej obce.”

Šujan: “Viete osoby?”

Buzalka: “Nepamätám sa.”

Šujan: “Nebol to hlavný rabín Frieder?” Buzalka: “Nie.”

Šujan: “Nehovorili vám, že aj Dr. Tiso to dostal?”

Buzalka: “Nie. Len čo som počul bolo, že to má dostať aj Dr. Tiso.”

Šujan: “Chcel by som vedieť, prečo sa slovenský klérus toľko exponoval za Slovenský štát?”

Buzalka: **“Videl v tom niečo prirodzené, čo zodpovie historickému cíteniu.”**

Šujan: “Videl klérus v rozbití ČSR tlak nemecký, alebo niečo prirodzeného, že sa to stalo?”

Buzalka: **“Môžem hovoriť len za svoju osobu. Videl som rozklad, akýsi prirodzený následok, ktorý však nemusel byť trvalý.”**

Šujan: “Čo bol ten prirodzený následok?” Buzalka: “Prirodzený následok — tie historické okolnosti, ktoré sa niesly okolo ČSR v tej povíchrice roku 1938.”

Šujan: “Myslíte zahraničnú situáciu?”

Buzalka: “Áno.”

Daxner: “Túto otázku, prosím, aby ste jasnejšie vyslovili. Videli ste v tom rozklad Republiky alebo rozbitie Republiky?”

Buzalka: “Teda v tom som videl aj akýsi prirodzený vývin.”

Daxner: “Ráčte odpovedať rozklad alebo rozbitie?”

Buzalka: “Rozklad.”

Daxner: “Rozklad vnútorný?”

Buzalka: “Rozklad zahranično-vnútrotný.” Daxner: “Prečo tvrdíte, že Dr. Tiso musel to alebo ono, že musel Republiku rozbiť pod nátlakom nemeckým, keď to bol rozklad? To predsa nie je logické. Viete, prečo vznikla ČSR teraz po druhej svetovej vojne so všeobecným súhlasom všetkých spojeneckých národov?”

Šujan: “Aj pápeža.”

Buzalka: “Viem.”

Daxner: “Prečo? Lebo celý svet je presvedčený, že to nebol rozklad ČSR, ale že táto Republika bola rozbitá jednak zvonku, jednak kolonou zvnútra. Hoci Republika de facto neexistovala, iba de jure, a preto nebolo ani otázky, či má existovať alebo nie, ale bralo sa to ako hotovú vec. Zrušený bol aj mníchovský diktát, pretože platí presvedčenie celého sveta, že sa to stalo násilím. Ostatne to je politický názor, ktorý si musíte srovnáť so svojím svedomím.”

Buzalka ďalej do zápisnice udal, že nebolo vyslovené želanie, že by sa Dr. Tiso mal vzdať svojho úradu, ale myslí, že by Vatikánu dobre padlo, keby to bol Dr. Tiso urobil. Vycítil to z reči, ktorú mal s Msgr. Burziom a výslovne sa s ním rozprával o tom, či by nebolo dobre, keby Dr. Tiso zaľakoval a Msgr. Burzio bol rovnakého názoru, že by bolo dobre, keby sa tak stalo. Na otázku, či sa o tejto veci svedok rozprával s Dr. Tisom, odpovedal záporne.

Šujan: “Vedeli ste o tom, že pápež Pius XI. odsúdil nacistický režim?”

Buzalka: “Vedel.”

Šujan: “Z akých príčin?”

Buzalka: “Zo svetonáhľadových príčin.”

Šujan: “Robil to nejakou encyklikou?”

Buzalka: “Áno.”

Šujan: “Kedy?”

Buzalka: “Roku 1937. Okolo Veľkej noci.” Šujan: “Neod-
sudzuje tam pápež nacizmus a neresti nacizmu?”

Buzalka: “Áno. V tom smysle, že všetky učenia, ktoré sa
prirodzene protivia akosi ľudstvu, sú odsúdené na záhubu.”

Šujan: “Musel vedieť o tejto encyklike aj pán obžalovaný?”

Buzalka: “Pravdepodobne.”

Šujan: “Ako kňaz, alebo ako verejný činiteľ?” Buzalka: “Ako
kňaz nebol viazaný čítať, lebo nebola nám písaná, ale katolícka
tlač ju pretraktovala.” Šujan: “Dozvedeli ste sa už za povstania,
že **pápež slúžil 28. septembra 1944 v Ríme ďakovnú
omšu za to, že sa znova utvorilo Československo a že sa
obrátil požehnaním k československému ľudu?**” Buzal-
ka: “Vtedy som to nepočul.”

Šujan: “Ani neviete o tom, či to obžalovaný vedel?”

Buzalka: “Neviem.”

Žabkay: “Vy ste pri spomínaní rozhovoru s pápežom povedal,
že ste v rozhovore s pápežom vyslovili názor, že sa bude možné
vzoprieť národnému socializmu. Povedzte, prosím, keď ste sle-
dovali činnosť obžalovaného, videli ste z jeho počínania také
činy, ktorými by sa vzpíeral národnému socializmu?”

Buzalka: “Áno. To som videl v mnohých činoch. Napríklad v
jeho odpore proti takzvanému tukovskému národnému socializ-
mu.”

Žabkay: “Viedli ste s obžalovaným súkromné rozhovory o ve-
ciach, ktoré sa dotýkali usporiadania vecí verejných a vôbec pol-
itických?”

Buzalka: “Nie.”

Žabkay: “Zasahovali ste u Dr. Tisu v niektorých veciach v prospech židov?”

Buzalka: “Mnohokrát.”

Žabkay: “Maly tieto zásahy úspech?”

Buzalka: “Maly.”

Žabkay: “Bolo viac takýchto prípadov?” Buzalka: “Mohlo ich byť asi 100 alebo 120.” Žabkay: “Vychádzal vám obžalovaný pri takýchto vašich zákrokoch v ústrety?”

Buzalka: “Vychádzal vždy.”

V ďalšom rokovaní rozprúdila sa medzi obžalovaným Dr. Tisom, obžalobcom Dr. Šujanom a predsedom Dr. Daxnerom teologická rozprava o kresťanskej vierouke a mravouke z hľadiska lásky k bližnému a k sebe. Išlo totiž o to, dokázať, či zaobchádzanie so židmi v Slovenskom štáte bolo v súhlase s pravidlom “Miluj bližného svojho, ako seba samého”. Teologická dišputa pred Národným súdom zrejme nevedla k nijakému koncu a preto ju predseda Daxner zakončil. Potom sa čítaly dva listy Karola Sidora, týkajúce sa stanoviska Vatikánu o veci vysťahovania židov zo Slovenska.

Napokon obžalobca Šujan vyhlásil, že sprisahanie svedka nežiada a Dr. Žabkay sprisahanie žiadal. Súd po porade rozhodol svedka nesprisahať.

Po tomto svedectve, v ktorom tretí najvyšší cirkevný hodnosť Slovenska povedal otvorené slovo, ako sa kňazstvo dívalo na Slovenskú republiku a ktorý inými slovami povedal vlastne to, čo arcibiskup Kmeťko, bolo aj to zaujímavé, že Daxner nedovolil sprisahať svedka, katolíckeho biskupa, hodiac mu medzi oči, že jeho svedectvo je nevierohodné a v podstatných okolnostiach rozdielne od svedectva predchádzajúceho. Bola to urážka a mala

to byť urážka, preto komunistická “Národná obroda” na prvej strane, cez celé číslo veľkými literami uverejnila: **“Národný súd nesprísahal biskupa Buzalku, pre rozpory s jeho predošlou výpoveďou.”**

To je duch slovenských evanjelikov v plnej nahote.

Ale neurazili katolíkov. Predstavitelia tohoto zdivočelého a nemravného režimu, nemôžu statočných ľudí uraziť.

116. Drobní svedkovia.

Potom bolo čítané svedectvo **generála Pulaniča**. Hovorí, že keď videl v roku 1944, že sa odzbrojuje slovenské vojsko, šiel k prezidentovi a vyhlásil, že sa nesrovnáva s jeho ctou, aby slúžil v armáde bez zbrane. Tiso mu vraj vtedy vynadal.

Potom sa čítalo svedectvo vyslanca **Száthmaryho**, v ktorom sa tento syn maďarského generála, kariérista, ktorý zradil každého, chváli, že zostal slúžiť Slovenskej republike len preto, aby vraj Nemcom narobil veľké materiálne škody. Nepovedal kde, a škoda, že nevysvetlil, aké škody narobil tým, keď po 6. októbri v Berlíne prvý vítal hostí zo Slovenska pozdravom “Heil Hitler”!

61. deň, 31. januára.

Alojz Bellay, dôstojník slovenskej armády, svedčil písomne o tom, že pred poľskou vojnou sa na Slovensku rozširovaly cesty smerom na Poľsko.

Justín Ďurana, letecký dôstojník, svedčil o nemeckých prípravách na slovenských letiskách.

Július Goralík svedčil o tom, že Nemci používali letiská aj v ich dedine, Vinnej.

Potom Daxner čítal Čatlošov armádny rozkaz pred nastúpením poľskej vojny.

Rigan položil Tisovi otázku, či si želal usporiadanie stredoeurópskych pomerov pod vedením Hitlerovým?

Tiso: “Na to som nemyslel.”

Šujan: “Fakt je, že ste žiadali štatút pod vedením Nemecka.”

Tiso: “Chceli sme vyprovokovať Nemecko, aby sa konečne vyjadrili, ako si predstavujú novú Európu. I ostatní spojenci, najmä rumunský vyslanec často na toto narážal a žiadal ma, aby som to zdôraznil, keď budem mať príležitosť. Národy chcely vidieť, ako bude nová Európa vyzeráť.”

Daxner: “Myslím, že bolo úprimnejšie vaše vyhlásenie, že je vám hlavné, že Hitler zachová tento princíp voči vám.”

Tiso: “Samozrejme, aj dnes to tvrdím.”

Svedectvo **Pavla Bolku**, ktorý oznamoval, že na Sidorovom byte v roku 1939 sa konala schôdzka, na ktorej sa zúčastnil Čarnogurský a Zaťko a robily sa tam plány na stredoeurópsku federáciu.

Potom boli predložené spisy o tom, ako Tiso zakročoval proti nemeckej menšine, ako obmedzoval jej rozťahovanie sa na Slovensku. Nariadil, že nemecká skupina môže mať len toľké percento vo všetkom, aké jej patrí. Nemci nesmeli byť v ničom uprednostňovaní.

Šujan predložil spisy ministerstva zahraničných vecí o vypovedaní vojny USA a Veľkej Británii. Ale boli to spisy z Tukovej kancelárie, v ktorých bola len poznámka, že Tisom podpísaný spis bude predložený. Ale tento spis tu nebol. Odôvodňoval to tým, že sa archív ministerstva zahraničných vecí nenašiel. Nuž, ako potom, že spisy archívu predkladal? Tiso kat-

egoricky poprel, že by bol vypovedanie vojny tým štátom on podpísal.

Július Šimko udal v liste, že poslanec Guzikiewicz udal Šimku preto, lebo kritizoval vypovedanie vojny Amerike. **Pavol Volko** a **Ján Kalina** počuli, že Tiso urážal v nepeknej reči SSSR a hanobil kolchozy. **Pplk. Ján Stanek** hovoril, že pre poľských zajatcov boli na Slovensku zriaďované tábory, ruských si však brali Nemci. **Ing. Pavel Blaho** svedčil o tom, že otec redaktora Kovára sa písal s “ř”, slovom Kovař, a jeho matka bola Jehličkovou sestrou.

Aký vzťah toto všetko malo k Tisovi, to veru ani súd nevysvetlil, lebo ak už ide o zistenie príbuzenských vzťahov Jehličkových, to by iste bol urobil lepšie štátny matrikár, než Ing. Blaho.

Súdu bol predložený Tisov rozkaz pre štátne úrady, v ktorom sa hovorí, že Nemcov je na Slovensku 4.84%. Kde je úradníkov 100, môže byť Nemcov najvýše 5. Keďže mnohí preskakovali a menili si národnosť, Tiso nariadil, aby proti úradníkom, ktorí razom zistia, že sú oni Nemci, zaviedli disciplinárne pokračovanie a prepustili ich. Toto nariadil ešte ako predseda vlády 13. júla 1939. Kto sa odvážil v Európe urobiť toto?

Predstavte si, čo by to bola za sláva, keby sa v niektorom českom archíve našiel podobný list. Všetci Česi dohromady sa nikdy neodvážili na čosi podobné.

62. deň, 1. februára.

Čítané spisy.

63. deň, 2. februára.

Nedeľná prestávka.

64. deň, 3. februára.

Daxner predkladá sprievodný list min. zahraničných vecí o vypovedaní vojny Anglicku a Amerike. Tiso vyhlasuje znova:

“Pochybujem o tom, že by mohli jestvovať pravdivé spisy v tejto veci. Nemôžem si predstaviť, že by mohla jestvovať v mojej pamäti domnienka, že vôbec k vypovedaniu vojny došlo.”

Daxner: “Robila sa vojna zákerná na nemecký spôsob, bez vypovedania.”

Tiso: “Telefonicky rozhovor z Javoriny som možno mal, ale tvrdím znova, že takýto súhlas odo mňa nikto nemal a preto som ani vojnu vyhlásiť nemohol. Sprievodný list, ktorý predkladáte, nie je dôkaz!”

Daxner Machovi na námietku, že Slovensku hrozilo rozkúskovanie a štát nás zachránil celých, odpovedal: “Číhaly teda na vás vlk, líška a tyger. Nechceli ste sa dať rozkúskovať a preto ste skočili celí do tlamy tygra.”

Mach: “Nie tak, mali sme možnosti zostať pod lavínou, alebo sa vyšvihnúť na ňu. Lavína sa zrútila, ale my sme sa predsa zachránili.”

Major Malár, bratanec generála Malára, hovoril o tom, čo to bolo v Topolčanoch v časoch puču. Potvrdil, že rozšírili zpravu, že Nemci Tisu zavraždili. “Tým sme získali slovenských vojakov do povstania!” Hovoril o tom, ako mu Čatloš povedal, že puč bude stáť mnoho tisíc slovenských životov. Jeho bratanec gen. Malár ho prosil, aby prestali, lebo je všetko predčasné,

Nemci to zlikvidujú. Potom opísal, ako ich Nemci zajali a ako ich odvliekli do Nemecka.

Fraňo Urban, policajný hl. strážmajster z Banskej Bystrice hovoril o tom, ako garda zatvárala partizánov. Potom sa čítaly svedectvá svedkov **Slávika, Kmeťa, Vargoša, E. Čecha, J. Štrofeka** a **Anny Štrofekovej, Lea Buntu, Karola Bočeka, Jozefa Trstaňa, Jozefa Bahurienskeho, Júliusa Urbana, Vojtecha Maňáka**, všetky svedectvá o nemeckých surovostiach páchaných po povstaní. Potom svedectvá **Oldřicha Vybírala**, Nemca **Eduarda Brechtu**, pluk. **Jána Krnáča** a **Gejzu Bočka**.

65. deň, 4. februára.

Pokračovalo sa v čítaní dokumentov. Z nich najzaujímavejšie boli zprávy prof. Rauschofera, v jednom z nich udáva, že politickým záujmom nemeckým bolo udržanie samostatného Slovenska napriek puču. V Nemecku boli mnohí, ktorí chceli, aby Slovensko bolo úplne obsadené, aby boli dosadené nemecké úrady. Menovaný, ako profesor medzinárodného práva a poradca nemeckej vlády vo veciach slovenských, nedoporučoval túto vec.

Potom sa čítaly články z Domobrany. K jednému, v ktorom Tiso volal do boja proti ľudskej spodine a za poriadok, Rašla poznamenáva, že je to výzva a návod k masovým hrobom. Tiso odpovedá:

“Je to prekrútenie smyslu mojich slov, to nebol návod k vraždám, ale k boju proti klukovine!”

Tiso znova zopakoval to, čo povedal v roku 1943 v Prešove a čo mu bolo Nemcami vytýkané:

“Kto nám zabezpečí väčšiu samostatnosť než Hitler, toho budeme považovať za nášho priateľa. Pohnútkou k tomu bolo to, že som počul alebo čítal odkaz z Londýna, že Slovensko sa bude musieť všeličoho zrieknuť, keď sa dostane späť do ČSR. Slovom, nič nezíska, ale stratí.”

Daxner: “Vy ste azda predpokladali, že ČSR vám bude môcť zabezpečiť väčšiu samostatnosť a neodvislosť, než Slovenský štát?”

Tiso: “Iste, že samostatnosť v tom smysle, že národ bude mať možnosť o všetkom sám rozhodovať!” Daxner: “Vy ste teda nechceli samostatný štát?” Tiso: “To samozrejme záležalo v prvom rade od želania národa a potom od súhlasu veľmocí.”

66. deň, 5. februára.

Čítaly sa zasa spisy. Svedectvo Nemca Alberte **Missbacha**, ktorý svedčil, že sa Tiso veľmi kriticky díval na pomery v Baťových podnikoch na Slovensku a žiadal odstránenie českých zamestnancov. On, Nemec, vraj intervenoval, aby ich nechali na Slovensku. Inak sa tam ukázalo, že jeden z najväčších partizánov, terajší riaditeľ podnikov, pracoval kým Nemci víťazili aj s Gestapom. Ale to na Slovensku mnohí jeho viery. Potom sa čítaly niektoré letáky, ktoré sa rozhadzovali na povstaleckom území. Čítaly sa aj Tisove rôzne prejavy, sviatočné posolstvá a podobné.

67. deň, 6. februára.

Daxner z nejakého nemeckého spisu chce dokázať Tisovi, že jeho bystrická reč bola dodaná z Berlína. Tiso popiera, hovorí, že žiadne smernice od nikoho nedostal.

Potom kládol otázky Šujan.

“Počuli ste stanovisko pána prezidenta Beneša k povstaniu?”

Tiso: “Nie!”

Šujan: “Počúvali ste reči pána prezidenta Beneša z Londýna?”

Tiso: “Ja som vôbec nepočúval a odpočúvacou službou zachytené prejavy som niekedy čítal.” Daxner: “Kto volil prezidenta Beneša?”

Tiso: “Ja som ho volil, ale potom sa zriekol.”

Daxner: “Ako sa zriekol?”

Tiso: “Ja som pri tom nebol, ale viem, že ČSR tu uznala za platné, lebo sa volil nový prezident a on sám ho pozdravil ako prezidenta.”

Daxner rozhnevane: “Ja som vám už povedal, že v Norimberku medzinárodný súd vyhlásil, že všetky spojenecké národy sú tej mienky, že Mníchov a všetko čo po ňom nasleduje sú aktami násillia.”

Tiso: “Neviem, či Anglicko a Francúzsko Hitler znásilnil.”

Potom svedčil **Valentín Beniak**, jeden z najpoprednejších slovenských básnikov, ktorý čas “oslobodenia” v novej ČSR trávi viacej v žalároch než na slobode, a to preto, lebo tento režim ťažko nesie v popredí literárneho života aj katolíkov. V napísanom svedectve vyhlasuje, že keď mal päťdesiat rokov a prišli mu priatelia gratulovať, medzi nimi bol aj povereník Novomeský a vtedy Machovi hovoril: “Šaňo, robíš to dobre, vieme, že sa to inak nedá robiť!”

Okrem toho čítalo sa svedectvo nebohého **Dr. Štefana Polyáka**, splnomocneného ministra v Slovenskej republike, ktorý obyčajne viedol hospodárske delegácie. Menovaný vyhlásil, že robili to, aby pre Slovensko dosiahli najvyššie výhody.

Napokon sa čítaly Machove články. A na dôvažok akýsi článok **K. Čulena**.

68. deň, 7. februára.

Hovorilo sa o Černákovom ultimáte Benešovi, aby konečne odovzdal správu vecí na Slovensku do slovenských rúk. Tiso odpovedá, že on nedával Černákovi rozkaz. Daxner sa pýta, či s touto požiadavkou však súhlasili?

“Áno”, odpovedá Tiso, “súhlasil som!”

Daxner: “Takto postavená ultimatívna požiadavka by sa zdala aj nezaujatému človekovi nespravodlivou.”

Tiso: “Ľudová strana ukázala 6. októbra, aké stanovisko zaujíma a to nielen pre seba, ale i pre druhých.”

Tiso seabedome odpovedá Daxnerovi, že ľudová strana bola najväčšou politickou stranou a preto mala právo dožadovať sa vedúceho postavenia. Česi mali dvadsať rokov času na rozriešenie slovenskej otázky a neurobili nič. Nuž raz sa im muselo povedať jasne, že do nekonečna sa to oddaľovať nedá. Význam Žiliny bol v tom, že všetky strany tam prišli, a to bez pozvania a dobrovoľne.

69.-70. deň, 8.-9. februára.

Prestávka.

117. Spolupráca katolíkov s evanjelikmi len “taktika”.

71. deň, 10. februára.

Dr. Milan **Vančo**, poslanec a bývalý minister pravosúdia autonomnej vlády. Vančo bol vedúcim činiteľom Slovenskej národnej strany. Bol autonomistom a v rokoch Slovenskej republiky napísal niekoľko veľmi zaujímavých článkov na obranu slovenskej štátnosti. Články vtedy vzbudily veľký záujem a Benešova londýnska vláda poslala všetky slovenské trúby pred mikrofón, aby napádali Vanču. Bol to najmä Jurko Slávik, ktorý sa rozzúrnil, poeticky, tak ako to už on vedel, a sľuboval Vančovi, že keď až sa vrátia, uvidí, aké to bude mať následky. Aj malo. Vančo bol niekoľko mesiacov zatvorený, ale potom všetko jeho luteránske príbuzenstvo, a to je aj dnes na vedúcich miestach, zakročovalo a kým katolícki politici, a to aj bezvýznamní dedinskí predsedovia, sedeli, Vančo sa dostal na slobodu, nuž a pred súdom si to chcel tiež ponaprávať a svedčil skoro tak, ako Čatloš a Ursíny. (21. mája bol súdený a oslobodený.)

Vančo na začiatku hovoril o slučení národnej strany s Hlinkovou. Situáciu vraj vytváral medzinárodný tlak.

Daxner: “Viete, že HSLS bola vtedy už vo vleku Nemcov?”

Vančo: “Keby som to bol vedel, tak sa s nimi ani nerozprávam.”

Vančo hovoril, že dekrét o rozpustení národnej strany nedostal, ale zpráva o tom bola uverejnená. Národnári šli do Žiliny na rozkaz Dr. Záthureckého, ktorý v tých časoch bol min-

istrom pravosúdia. Šli tam preto, lebo v Prahe vedeli, že ide i veľmi dôležité veci.

Vančo poprel, že by v jeho strane bolo kňazské krídlo, ktoré nechcelo spolupracovať so socialistami, ako to tvrdil sprisaháný svedok Korman.

Vančo hovoril potom o tom, že slovenskí evanjelici boli v Slovenskej republike fumigovaní. V rámci zrušovania spolkov zrušili aj Sväz evanjelickej mládeže, ale keď intervenoval u Tisu, ten mu povedal, že je to na nátlak z Berlína, je to len formalita, aby sa oni len ďalej organizovali, z toho sa nebude robiť žiadna otázka. A tak aj bolo.

Vančo hovoril: “Národné noviny dostávaly úpravy, ako a čo majú písať. Článok vraj musí byť podpísaný mnou alebo Jesenským. Ťahali sme zápalku. Kto vytiahol zhorenú, ten článok podpísal, ako by na znamenie, že za ten článok dotyčný ‘autor’ vyhorí pred národom.”

Iste je zaujímavé, že nepredložili ani jednu takúto “úpravu”. Je to inak vyslovená lož, lebo tlačové úpravy, aké sa v rokoch vojny dávaly všade, dostávaly všetky noviny rovnako a nikdy žiaden vedúci činiteľ nedal rozkaz, aby Vančo článok podpísal. Takto si Vančo dodatočne vyrábal argument pre jeho, skutočne pekne napísané články o Slovenskej republike i o prezidentovi.

Aj Vančo sa dotkol evanjelicko-katolíckeho problému, aj on videl v tom, že ako evanjelik mal dôveru a vplyvné postavenie, len taktiku.

Slovom, slovenskí evanjelici v tomto procese vyhlasovali, že neveria v možnosť skutočnej úprimnej spolupráce s katolíkmi. Vždy vo všetkom videli len taktiku. Nuž a to fumigovanie evanje-

likov najlepšie bolo vidieť v množstve generálov, plukovníkov, vysokých dôstojníkov a v hospodárskych pozíciách, ktoré mali.

* * *

Ladislav **Hanzel** svedčil o tom, že bol odsúdený na smrť a to preto, lebo s niekoľkými vojakmi rozmontovali koľajnice pred Piešťanmi. Celú noc cez toto miesto chodily vlaky a koľajnica, ktorá bola držaná len jedným klincom, to vydržala. Na šťastie nič sa nestalo. To je prípad, ako bol tu už opísaný. Za neho intervenovala jeho matka a dostal milosť. Tu, hľa, zaujímavá časť jeho vypočúvania:

Žabkay: “Nepovedala vám vaša matka, že bola za vás intervenovať u Tisu?”

Hanzel: “Áno.”

Žabkay: “Prečo?”

Hanzel: “Pre organizovanie činnosti proti Slovenskému štátu. Bolo to roku 1942. Bol som zapojený do komunistickej strany, organizoval som neskoršie civilnú skupinu u leteckého pluku v Piešťanoch a vyrabovali sme vojenské skladište, odniesli sme zbrane, ktoré boli potom určené partizánom. Odsúdený som bol dva razy už ako vojak a po druhý raz som dostal smrť. Môj obhájca Dr. Lojek požiadal o milosť a takto sa výkon môjho rozsudku pretiahol na 7 mesiacov. V máji 1943 mi bolo oznámené, že dostávam milosť.” Žabkay: “Či vám vaša matka hovorila, že bola u Tisu? A čo tam vykonala?”

Hanzel: “Keď som teraz prišiel domov, dozvedel som sa, že matka tam bola a bola aj u jeho tajomníka, potom navštívila aj biskupov Dr. Buzalku a Dr. Kmeťku a títo dvaja intervenovali.”

Žabkay: “Matka svedkova, Veronika Hanzelová, napísala úradu obžaloby list ohľadom tejto udalosti, ako prebiehala jej návšteva u obžalovaného, ktorý nielen túto milosť sľúbil, ale povedal, že pokiaľ on bude mať moc, že u nikoho rozsudok smrti nebude prevedený.”

Kde ešte na svete za takýto zločin vojaka, spáchaný v rokoch vojny, by bol dostal milosť? Ale dostali milosť i ostatní, aj ich dôstojníci, ktorí ich k tejto veci naviedli.

Obžaloba potom ihneď predložila spis, v ktorom Tiso odmietol dať milosť Viestovi, ktorý bol tiež odsúdený na smrť. Tiso odpovedá:

“Dohodli sme s ministrom Fritsom, že takým osobám, ktoré budú vonku v bezpečí, odmietam dať milosť, aby sa aspoň v niečom Nemcom vyhovel. Viest bol vtedy v Anglicku a odmietnutie alebo danie milosti nemohlo mu ani škodiť ani prospieť a my sme mali pred Nemcami argument, že nedávame všetkým milosť. Bolo to lacné a účinné.”

Aj Daxnerov život bol skoro takto zachránený. Nebolo to iste tak, ako sa potom slovenskí evanjelici odplácali slovenským katolíkom. Porovnávať toto, to bude ešte veľmi zaujímavý úsek slovenských dejín. Slovenskí katolíci sa ho nemusia obávať. Ukáže jasne, kto komu bol bratom a kto komu katom. Ukáže sa, kde boli Kaini.

118. Hovorí sa o popravených a nikto nevie ani ich mená.

72. deň, 11. februára.

Hovorili svedkovia z rôznych dedín a miest o tom, čo sa na Slovensku robilo po puči. Za všetko to, čo sa robilo, podľa Daxnera sú zodpovední Tiso, Mach a Ďurčanský. Hoci na Slovensku bol pokoj, kým pučisti nezačali strieľať, ničiť a vraždiť.

Ako prvý svedok vypovedal Jozef **Bulla**, robotník z Donovalov.

Hovoril: “Dňa 16. januára 1945 nič netušiaci občania osady Buly zbadali, že sú obsadení nemeckými vojskami. V osade Buly a Polianke nachádzali sa evakuovaní židovského náboženstva ako aj partizáni. Na určitých úsekoch hôľ byly postavené nemecké hliadky a nič netušiaci partizáni boli hliadkami vyzvaní, aby sa vzdali. Niektorí partizáni použili automatickej zbrane a zabili tak troch Nemcov. Potom veliteľ nemeckého vojska dal hneď rozkaz urobiť domové prehliadky. Nemci evakuantov vystrieľali, domy vyrabovali a obyvatelia osady museli vyrabované veci odnieť do Korytnice. V tom istom čase zhorela aj jedna žena za živa.”

Svedok ešte dodal, že 28. decembra 1944 prišli Nemci na povolanie niektorých ľudí, ktorí písali list na Ortskomando do Ružomberka.

Rigan: “Vedeli ste, že v Banskej Bystrici je vládny poverenec?”

Bulla: “To som nevedel.”

Rigan: “Boli ste sa sťažovať na niektorom úrade?”

Bulla: “Nemohli sme ísť, pretože v Ulmanke boli Nemci.”

Rigan: “Starosta obce nepodal hlásenie o tom, čo sa stalo.”

Bulla: “Starosta obce bol tiež chytený v Banskej Bystrici, kde išiel pre zásobovanie, a tam ho držali týždeň.”

Rigan: “Neprišli tam pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy?”

Bulla: “Chodily s Nemcami.”

Rigan: “Boli tam aj Slováci?”

Bulla: “Bol tam aj Slovák menom nejaký Štrobl, ktorý chodil spoločne s Nemcami.”

Rašla: “Nehovorili ste, že s Nemcami chodili aj Slováci. Ako je možné, že Nemci vedeli, kde sú partizáni.”

Bulla: “Stalo sa to tak, že Mocko ovládal dobre nemčinu a ten človek písal listy Nemcom na Ortskomando do Ružomberka.”

Rašla: “Rozprávali o zverstvách Nemcov?”

Bulla: “Áno.”

Rašla: “Koľko občanov zo všetkých tam zahynulo?”

Bulla: “To sa nepamätám a tak asi dvaja občania.”

Žabkay: “Ten Štrobl, ktorého ste spomínali, v akej uniforme chodil?”

Bulla: “To bol civil. Starší človek okolo 40 rokov.”

Žabkay: “Nebol členom Gestapa?”

Bulla: “To neviem.”

Po skončení výsluchu obžaloba navrhla svedka sprisahat'.

Hodno si všimnúť v tomto svedectve, na otázku, koľko, odpovedá sa neisto “asi dvaja”, ale nepovie sa, ako sa tí dvaja menovali. A to sa stále opakovalo.

Anna **Mihališková** z obce Nemecká, vypovedala o tom, ako Nemci v nemčanskej vápenke pálili ľudí. Pri týchto činoch boli

prítomní aj gardisti, ktorí sa svedkyni priznali, že vo vápenke sa pália ľudia a zároveň poznamenali, že zle obišli a že ich Nemci oklamali. Gardistov tam bolo asi 20, alebo 30, kým Nemcov bolo okolo 30.

Potom vypovedala Otília Klinčáková z Nemeckej pri Banskej Bystrici, ktorá vo svojej výpovedi udala, že spolu so susedkou sa dívala na vápenku v blízkosti obce Nemecká a videla ako z vápenky vyšľahuje plameň a počula streľbu.

Ale zasa nevedela udať nejaké konkrétne údaje. “Počula streľbu...” a za ňu je zodpovedný Tiso!

Ale najzaujímavejšie svedectvo bolo nasledujúce. V ňom je zrkadlo celého procesu:

Svedok Jozef **Pupák** z Klinovca, ktorý pracoval od r. 1939 do r. 1942 v Nemecku vypovedal, že keď obžalovaný Šaňo Mach navštívil slovenských robotníkov v Linci a na shromaždení vo svojom prejave povedal, že prináša im zo Slovenska pozdravy a slovenské ovzdušie, dvaja robotníci zakričali, že majú ovzdušia dosť, len chleba by potrebovali. Týchto robotníkov ihneď Gestapo sobralo a viac sa nevrátili. Obžalovaný Šaňo Mach na tieto výkriky odpovedal slovami: “Pre takýchto vzbúrencov máme na Slovensku Ilavu a v Nemecku Dachau.”

Mach: “Pán svedok, kde boli títo dvaja robotníci?”

Pupák: “Stáli pri dverách.”

Mach: “Tak ja som ich nemohol počuť.”

Pupák: “Neviem.”

Mach: “Počuli ste, že som na to odpovedal? Pupák: “Vy ste dali na to odpoveď, že pre takýchto buričov máme Ilavu a v Nemecku Dachau.” Daxner: “Koľko hodín ste pracovali?”

Pupák: “Mohli sme pracovať koľko sme chceli. Čo sme pracovali vyše 8 hodín, za to sme dostávali percentá.”

Daxner: “Prečo ste tak dlho boli v Nemecku?” Pupák: “Lebo som si chcel vyplatiť dlžoby za dom.”

Daxner: “Nezostaly vám peniaze v Nemecku?” Pupák: “Áno, mám tam asi 2000 mariek, ktoré som doteraz ešte nedostal.”

Daxner: “Hovoril vám obžalovaný Mach vo svojom prejave, aby ste usilovne pracovali, že v Nemecku sa máte lepšie ako v Amerike?”

Pupák: “Áno, povedal, že Slováci majú v Nemecku Ameriku. Bratia Nemci vraj bojujú na fronte a preto my máme robiť.”

Daxner: “Tak, pán obžalovaný?”

Mach: “V Linci som bol dva razy. Raz som mal prejav, ale rozhodne by som sa pamätal na to, keby som použil taký výraz ako je: Slováci majú v Nemecku Ameriku. Tiež sa nepamätám a vylučujem, že by som dal sobrať dvoch Slovákov. Keď ma vypočúvali, vinili ma z toho, že som dal zatvoriť štyroch Slovákov.”

Potom nariadil Daxner konfrontáciu svedka s obžalovaným, ktorá však bola bezvýsledná.

Mach: “Nepamätáte sa na to, že po mojom odchode sa niektoré veci, na ktoré ste si sťažovali, zlepšili?”

Pupák: “Nič sa nezlepšilo.”

Daxner: “Do Nemecka ste išli dobrovoľne?” Pupák: “Áno.”

Daxner: “Nevedeli ste, do akej pasce vás chytajú?”

Pupák: “Nie, ale neskôr sme to pocítili na vlastnej koži. Zachádzali s nami horšie ako so zvieratmi. Keď sme prišli do obchodu, tak nás hneď vyhnali slovami: Ausländer hinaus!”

Daxner: “Gestapo a polícia trápily ľudí?”

Pupák: “Tí, keby človeka dostali do rúk, tak by ho zaiste zabili. Aj mňa samého raz, keď som prišiel pýtať si dovolenku, nakopali a vyhodili, vraj aby som šiel pracovať.”

Rašla: “Videli ste tam robotníkov iných národností?”

Pupák: “Boli tam Bulhari, Taliani, Juhoslovania, Holanďania, Francúzi aj Maďari.”

Rašla: “Boli tam aj zajatci?”

Pupák: “Boli, ale tí boli oddelení.”

Rašla: “Zachádzali s vami tak isto ako s Francúzmi a Holanďanmi?”

Pupák: “Skoro na začiatku zachádzali s Francúzmi zle, ale neskôr sa mali lepšie ako my. Najhoršie zachádzali s Rusmi. Pamätám sa, keď jeden vyhladovaný Rus si zdvihol z odpadkov pri kuchyni jeden kapustný list, ako ho nemecký vojak udrrel pažbou po chrbte, takže tento spadol.”

Rašla: “Ako sa na to dívali Slováci?”

Pupák: “Všetci sa nad tým rozhorčovali.” Kšňan: “Odkiaľ viete, že sa tí dvaja nevrátili na Slovensko? Ktorý úrad vám to oznámil?”

Pupák: “Mne osobne to neoznámil nijaký.” Potom svedok potvrdil svoju výpoveď prísahou. Porovnajte, katolícki biskupi neboli sprisahaní, ale Pupák, ktorý šiel dobrovoľne do Nemecka, lebo tam si zarobil viac než doma, ktorý jediný z tisícového zástupu videl a počul, ako Gestapo na Machov rozkaz najskôr štyroch, potom dvoch Slovákov odvádza, ten je sprisahaný. A pred súdom ani Daxner, ani Šujan, ani Rigan, ani Rašla nepoložili otázku, nuž a kto to boli tí dvaja, čo sa to nevrátili? Ako si zistili, že sa nevrátili, keď nevedeli ani ich mená? Kto im povedal, že sa nevrátili? Slovom, najprimitívnejšie otázky zostaly nezod-

povedané a nik ani nebol na ne zvedavý. Ale svedok bol sprisahaný.

Viete si predstaviť tábor robotníkov, niekoľko tisíc ich pracuje a býva spolu, štyroch alebo dvoch, na počte iste nezáleží, odvedú na Machov rozkaz, ktorý prišiel na návštevu zo Slovenska, agenti Gestapa a oni sa už nikdy nevrátia domov? Zahynú v koncentráku. Z tých tisícov to videl a počul len kolaborant Pupák, dobrovoľný robotník v Nemecku. Ale neohlásila sa pred súdom ani žena, matka alebo iná rodina stratených robotníkov a súd sa ani neusiluje zistiť ako to bolo, veď čo by bolo ľahšie, než predvolať iných robotníkov z Linca. Veď len všetci nezahynuli! Ale súd potrebuje svedectvo, nie dôkaz pravdy, a na svedectvo je aj kolaborant Pupák dobrý.

* * *

Po prestávke čítal predseda Národného súdu písomné výpovede očitých svedkov nemeckých zverstiev, páchaných na slovenskom národe po potlačení povstania.

Mária **Koreňová** z Kremničky hovorí vo svojej písomnej výpovedi, že v nedeľu ráno 5. novembra 1944 videla prichádzať 3—4 autobusy plné ľudí, ktorých viezli nemeckí vojaci. Popoludní, keď Nemci odišli, odobrala sa i s ostatnými obyvateľmi na miesto, kde Nemci strieľali týchto bezbranných ľudí. V tankovej prekážke videla celý jarok krvi a spálené veci nebohých.

Svedecká výpoveď Samuela **Krnáča** z Kremničky hovorí tiež o smutnej nedeli 5. novembra 1944, kedy Nemci skantrili niekoľko sto slovenských životov v tejto malej dedinke.

Anna **Doboríková** z Kremničky pozorovala toto hrôzos-trašné divadlo zo svojej záhrady. Videla, ako po skupinách viedli civilné osoby, medzi nimi i deti, zahnali ich do tankovej prekážky, postavili ich do radu a automatmi ich odstreľovali od chrbta.

Ďalšiu písomnú výpoveď s podobným obsahom poslal Pavol **Rojnec** z Prievidze.

Po prečítaní týchto písomných výpovedí obrátil sa Daxner na obžalovaného Tisu s poznámkou, či k tomu nemá čo povedať. Dr. Tiso odpovedal, že k tomu žiadne pripomienky mať nemôže, lebo o takýchto výčinoch nemeckých nevedel. Na otázku Daxnera, či necíti za tieto zverskosti zodpovednosť, Tiso odpovedá, že zodpovednosť cítiť nemôže, lebo k niečomu takému nedal ani rozkaz ani povolenie, ba dokonca nemal o tom ani vedomosť.

Ludovít **Laco**, zástupca veliteľa POHG z Krupiny vo svojej písomnej výpovedi udáva, že 14. decembra 1944 v popoludňajších hodinách dostal príkaz od veliteľa POHG, aby pripravil auto na odvezenie osôb, ktoré majú byť zastrelené. Na určenom mieste pri tankovej prekážke dali Nemci rozkaz zastaviť auto, vyhnali odsúdencov z auta a príslušníkom POHG dali príkaz, aby rozostavili strážu na cestu tak, aby bol zabránený komukoľvek akýkoľvek prístup k tankovej prekážke. Autobus zastavil na hradskej. Svedok bol vzdialený od miesta, kde Nemci strieľali ľudí, asi 50 metrov. Keďže to bolo asi o 17. hodine a bola tma, svedok všetko nevidel, počul však výstrely. Svedok nevie nič, prečo boli títo ľudia postrieľaní. Odsúdili ich Nemci a popravu tiež uskutočnili Nemci. Príslušníci POHG vraj so zastrelením nič spoločného nemali.

Keď Daxner povedal Tisovi, že či si takto spoluprácu s Nemcami predstavovali, Tiso vyhlásil, že v jeho rozkazoch takéto príkazy nikdy neboli.

Rigan: “Pán obžalovaný, prosím vás, povedzte nám, boli ste na porade veliteľov POHG (Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy) s Nemcami o spolupráci, ktorá bola 8.-9. decembra 1944 v Bratislave?” Tiso: “Popieram, že by som bol na konferencii, bol som len na večeri a na nej som povedal tých niekoľko slov.”

Tiso: “Keď Dr. Ečer povedal tu svoj referát, a poznal som z neho nemecký systém, vtedy som si povedal: Dobré, že som o tom všetkom nevedel, lebo neviem, či by som sa bol odhodlal pri takomto systéme zaujať taký postoj, aký som zaujal.”

Rašla: “Roku 1944 vyšla kniha vo všetkých svetových jazykoch, kde na základe autentických dokladov a predložených skutočných dôkazov bola opísaná celá činnosť a systém nacistov. Je tu predsa predpoklad, že vy ako politik a podpredseda strany mohli ste sa zaujímať aspoň o ideológiu, ktorej partnerom ste boli. Obžaloba toto predsa môže predpokladať.” Tiso: “Obžaloba to predpokladať môže, ale z toho ešte nenasleduje, že je to pozitívny argument, že som o tom vedel a že som to robil.”

Rašla: “Potom máme právo tvrdiť, že ste boli zodpovedný politik a zapríčinili ste každú vinu, ktorá z toho vyplýva.”

Tiso: **“Keby takto ďaleko išla zodpovednosť, potom by na svete nebolo človeka, ktorý by nebol za všetko zlo zodpovedný.”**

Keď Tiso vyhlásil, že nedával príkaz POHG, ani nebol presne informovaný, čo robia, navrhla obžaloba prečítať konfrontáciu Dr. Tisu s nebohým Kubalom pri jeho procese.

V tejto konfrontácii obžalovaný Kubala vtedajšiemu svedkovi do očí tvrdil, že o všetkom, čo robil POHG, i o tom, čo robili Nemci na Slovensku, podával presné hlásenie, ale Tiso toto Kubalovo tvrdenie poprel.

Rigan navrhol potom prečítať referát o týchto poradách z časopisu “Slovák” z 10. decembra 1944, v ktorom pod nadpisom “Veríme vo víťazstvo” uverejnili i celú reč Tisovu. Tiso vo svojej reči medzi iným odvoláva sa na skúsenosti veliteľov POHG a na dosiahnutie svojich skúsenosti v súvislosti s pokračovaním v nemeckej spolupráci.

Tiso: “Popieram, že by som bol na konferencii, bol som len na večeri a na nej povedal tých niekoľko slov.”

Rašla: “V Kubalovom procese bola práve reč o tejto konferencii. Na konferencii referovali o spôsobe, ako sa osvedčila spolupráca POHG s Nemcami. Na tejto schôdzke bol za nemeckú brannú moc prítomný aj generál Höffle, Nageler a mnohí iní.”

Daxner: “Tvrдите ešte stále, že garda ozbrojená nebola?”

Tiso: “Nie, zo začiatku garda ozbrojená nebola.”

Daxner: “To ste azda s Čechmi chceli bojovať holými rukami alebo čiapkami?”

Dr. Tiso vyžiadal si potom od Daxnera povolenie, aby sa mohol k prečítaniu článku zo “Slováka” vyjadriť. Po obdržaní tohto povolenia Tiso vyhlásil, že práve z tohto jeho prejavu je vidieť, že tvrdenie obžaloby, že sa zúčastnil na porade, nezodpovedá pravde, lebo je tu jasne dokázané, že bol prítomný len na slávnostnej večeri.

Rašla: “A o priebehu porad ste boli informovaný?”

Tiso: “Keď som sa pri večeri pýtal, o čo vlastne ide, povedali mi, že je to priateľské posedenie.”

Daxner: “Spoločne s Nemcami, ktorí ten národ vraždili.”

Tiso: “Keby som tie zápisnice, ktoré ste dnes čítali, mal vtedy v rukách, isteže by som bol ináč hovoriť.”

Daxner: “Ale mali ste hlásenia POHG.”

Tiso: “V tých hláseniach nič také nebolo.”

Daxner čítal potom z denníka rabína Dr. Friedera memorandum, ktoré židovskí rabíni poslali Tisovi, a v ktorom ho žiadajú, ako kňaza, aby sa sľutoval nad židovskými mužmi, ženami a deťmi, ktorých idú zo Slovenska vyvieť na smrť. Tiso opätovne tvrdí, že takéto memorandum nikdy nedostal ani nečítal.

* * *

Je iste zaujímavé, že sa tu stále hovorilo o zavraždených a nikto neuviedol ani ich mená. Druhá vec, svedčily ženy nie o tom, čo videly, ale o tom, čo počuly od iných. A napokon, akým spôsobom mohol Tiso zabrániť týmto surovostiam? Veď sa toto všetko stalo v kraji, kde vládli boľševici, nuž ak niekto mohol byť za to ťahaný na zodpovednosť, nuž potom len česká vláda, lebo nebyť puču, nebolo by sa to stalo na konci vojny práve tak, ako sa to nerobilo predtým v rokoch vojnových.

Partizáni vyťahnu z medzinárodného vlaku nemeckých cestujúcich, ešte aj ženy, a postrieľajú ich. Nemci len zásluhou Tisovou neurobili z Martina, Bystrice a iných miest Lidice. Zajatého dôstojníka ani podľa medzinárodných vojnových zákonov nemá nikto právo zastreliť a tým menej už ženy. Nemci zastrelia zločincov, ktorí to urobili a Česi s Daxnerom za toto všetko ťahajú na zodpovednosť Dr. Tisu.

119. Dr. Sokol o pomere Tuka—Tiso.

73. deň, 12. februára.

Po Čatlošovi druhým svedkom z ruského zajatia bol Dr. Martin Sokol, dlhoročný generálny tajomník HSLŠ, jej podpredseda a predseda toho snemu, ktorý odhlasoval slovenskú samostatnosť. O Sokolovi sa myslelo, že umrel. Z Piešťan z nemocnice po prechode frontu ho odviekol partizánsky dôstojník Miklóssy. Od tých čias až do januára 1947 mu nebolo dovolené ani tolko, aby sa ohlásil svojej rodine. Odovzdali ho s inými Čechom len vtedy, keď ho potrebovali ako svedka.

V úvode na otázky Sokol odpovedal v tom smysle, že Tiso reprezentoval v strane to najmiernejšie krídlo. Mach a Ďurčan-ský patrili k radikálom.

Piešťanský manifest Hlinkovi vpašovali do vrecka. Hlinka ho prečítal, shromaždenie ho schválilo, ale Sokol ho napriek tomu nedovolil v pamätnici sjazdu uverejniť.

O pakte HSLŠ s nemeckou stranou Sokol hovoril, že takého nebolo.

O Benešovom návrhu povedal, že HSLŠ nevyhovoval, najmä pre jeho stanovisko k československému národu. Potom hovoril o známom liste Benešovi. Na otázku, či šlo o mobilizáciu alebo vojnu, odpovedal:

“Myslím, že o vojnu. Hodža hovoril, že alebo ČSR príjme nemecké ultimátum, alebo ho neprijme. Keď ho neprijme, to znamená vojnu s Nemeckom. Hodža dodal, že západné veľmoci nie sú ochotné v prípade vojenského konfliktu pomáhať ČSR, to znamená, že sme izolovaní a vojenský konflikt podľa môjho ná-

zoru — hovoril nám Hodža — by znamenal katastrofu pre Republiku.”

Daxner na toto poznamenal: “Ale pán prezident Beneš bol lepšie informovaný než Hodža. SSSR nám chcelo ísť na pomoc, ale žiadalo, aby ČSR o pomoc požiadala. Praha však pomoc nemohla žiadať, lebo západné mocnosti hrozily, že v tej chvíľke sa postavia proti ČSR!”

Nuž, ale čo toto všetko má spoločného s obžalovaným? Tento úsek by sa mohol pretraktovať pred súdom, ktorý by súdil Beneša pre prijatie napríklad Mníchovskej dohody a pre protiústavné odstúpenie sudetských krajov, prípadne aj pre Benešove telegramy, v ktorých sľuboval kus Slovenska Maďarom.

Nuž mal Beneš, keď bol tak dobre informovaný o vernosti svojho východného spojenca, požiadat ho o pomoc. To mu obžalovaní ani zakázať, ale ani ho k tomu prinútiť nemali možnosti.

Potom Daxner prešiel znova k najčastejšie pretrásanej otázke, prečo všetky politické strany 6. októbra utekaly za hlinkovcami do Žiliny? Daxner znova predložil tak často kladenú otázku:

“Bol 6. október pripravovaný predsedníctvom HSLS alebo ľudovou stranou? Alebo nie?”.

Sokol: “Ja tak viem, že Tiso dal príkaz, aby prišli do Žiliny poslanci a senátori. Nepamätám sa, že by bol program v Žiline bližšie určený ako predsedníctvom strany.”

Daxner: “Povedzte mi, bol v Žiline diktát ľudovej strany čo sa týka jej požiadaviek, alebo nie? Mohly tam uplatniť svoje námietky ostatné strany?” Sokol: “Uplatňovať mohly, ale či previedly svoje stanovisko, na to sa už nepamätám.”

Daxner: “Volilo sa tak, ako sa volilo v iných fašistických štátoch? Áno či nie. Vy ste boli predsedom snemu?”

Sokol: “Od otvorenia snemu v januári 1939.” Daxner: “Prečo ste boli pozbavený funkcie generálneho tajomníka strany?”

Sokol: “To by vedel najlepšie povedať Dr. Tiso.” Daxner : “Od vás to chcem počuť, on sa už vyjadril.”

Sokol: “Ja som si to vysvetľoval ako výsledok štvanic niektorých radikálov proti mne.”

Daxner: “Akým spôsobom sa to stalo?”

Sokol: “Ja som sa to dozvedel na ulici, že strana má druhého generálneho tajomníka.”

Daxner: “Bolo to podľa domáceho poriadku, aby Dr. Tiso mohol ako úradujúci podpredseda takýmto spôsobom pokračovať?”

Sokol: “Nebolo to možné. Myslím, že predsedníctvo strany malo menovať generálneho tajomníka.” Daxner potom číta: “Pamätám sa, že v ďalšej rozprave zaujímal Dr. Buday, Sivák a Stano to isté stanovisko, kým Sidor, Dr. Ďurčanský a Mach zastávali stanovisko vyjadrené Dr. Tisom. Debatu zakončil Dr. Tiso, ktorý vyhlásil: Som tiež za česko-slovenskú orientáciu, ale Čechom musíme ukázať, že nemôžu s nami robiť čo chcú.”

Daxner: “Bolo to úprimné vyhlásenie, že je za Česko-Slovenskú orientáciu?”

Sokol: “Ja to nemôžem vedieť.”

Daxner: “To sa stretávame častejšie s tým zjavom u obžalovaného Dr. Tisu, že iné hovoril a iné robil.”

Daxner čítal potom časť konštitútu, v ktorom hovorí o tom, že keď Tuka začal politicky vystupovať a horliť za slovenský štát,

požiadali ho niektorí činitelia, aby sa neexponoval a aby sa utiahol na univerzitu.

Daxner: “Vedeli ste o tom, že sa utvorila slovensko-nemecká spoločnosť?”

Sokol: “Vedel som o tom telegrame. Keď sa išlo najbližšie predsedníctvo strany, protestoval som proti tomu, že Tuka poslal Hitlerovi telegram, v ktorom mu ďakoval, že povýšil Slovákov na národ. Argumentoval som tým, že HSLS po 20 rokov bojovala proti každému, kto neuznáva existenciu slovenského národa a teraz v autonómnom slovenskom štáte príde Tuka a pošle Hitlerovi telegram, v ktorom mu ďakuje, že povýšil Slovákov na národ, ako by Slováci nemali nejakej histórie a kultúry a ostro som sa proti tomu ohradil.”

Daxner: “Akého bol smeru Dr. Buday?”

Sokol: “Bol presvedčeným slovenským autonomistom, ale pokiaľ išlo o štát, bol za Československo.” Daxner: “Vedeli ste o reči v Rišňovciach?” Sokol: “Nie.”

Daxner číta: “Ako predseda snemu prišiel som s návrhom, aby bol za predsedu novej slovenskej autonómnej vlády zvolený Karol Sidor. Išlo mu o to, aby bola nová autonómna vláda čo najskôr menovaná. Prezident Hácha poslal telegram a žiadal nás, aby ho navštívili na čele predsedníctva slovenského snemu. Keď sme prišli do Prahy, na Masarykovej stanici nás čakali viacerí muži nemeckej národnosti a žiadali nás, aby sme ešte pred rozhovorom s prezidentom navštívili diplomatického zástupcu nemeckej ríše v Prahe. Ja som poslal Stanu, aby tam išiel. Na vyslanectve sa ho pýtali, či je pravda, že opatrenia, ktoré Česi na Slovensku urobili, boli robené na žiadosť Nemcov a s ich vedomím? Stano povedal, že je to tak a dozvedel sa o tom od Če-

chov. Diplomatický zástupca nemeckej ríše mu povedal, že to nie je pravda.”

Daxner: “Povedali ste to Háchovi?”

Sokol: “Pravdepodobne.”

Daxner: “Čo na to povedal?”

Sokol: “Neviem. Bol veľmi skleslej nálady.” Daxner číta: “Prezident Hácha nechcel menovať novú vládu na čele s Dr. Tisom. Večer oznámil, že vymenoval novú slovenskú autonómnu vládu a nie ako sme to žiadali s Dr. Tisom. Hneď po vymenovaní novej vlády Sidor telefonicky z Bratislavy oznámil, že nemôže prísť do Prahy, lebo sú v Bratislave veľmi rušné pomery.”

Sokol: “Žiadal som ich, aby prišli do Prahy, že na druhý deň složíme všetci sľub do rúk prezidenta Republiky. Oni mi odpovedali, že situácia na Slovensku je veľmi vážna a preto je ich prítomnosť veľmi potrebná. Nepamätám sa presne, či mi to hovoril Sidor alebo Zafko.”

Daxner číta: “Predtým som rozprával s Teplanským a ten mi povedal, že Nemci privádzajú zbrane do Bratislavy a ukladajú ich v Kotve.”

Daxner: “Dozvedeli ste sa to len od Teplanského?”

Sokol: “Prvý raz som sa to dozvedel od Teplanského, ktorý mi to oznámil telefonicky.”

Daxner číta: “Ďalej mi Teplanský oznámil, že asi pred pol hodinou sa im podarilo odstrániť Nemcov v Bratislave. Povedal mi tiež, že v Petržalke je nemecké vojsko, ktoré je odhodlané obsadiť Bratislavu a zajať novú slovenskú autonómnu vládu na čele s Karolom Sidorom. Ja som mu odpovedal, že ak by vtiahly nemecké vojská do Bratislavy, autonómna vláda sa má presťahovať do Trnavy. To všetko sa stalo 13. marca na porade na generál-

nom sekretariáte HSLS. Dr. Tiso oznámil, že navštívil ho v Bánovciach Dafčík a nejakí Nemci a požiadali ho, aby šiel 13. marca do Berlína k Hitlerovi.”

Daxner: “Neviete o porade, ktorú mal Sidor s Kepplerom a Seys Inquartom?”

Sokol: “Áno. Keď som sa vrátil z Prahy, už bola vymenovaná slovenská vláda, a vtedy Sidor povedal, že v noci s 11. na 12. marca boli u neho nejakí Nemci v sprievode Karmasina a tí žiadali od Sidora, aby rozhlasom vyhlásil samostatný slovenský štát. Myslím, že to bola tá príčina, pre ktorú nemohol prísť do Prahy. V Prahe sme len traja skladali sľub do rúk prezidenta Republiky, a to Dr. Harčar, Stano a ja.” Daxner: “Vy ste povedali, že Dr. Tiso patril k umiernenejšiemu krídlu a Sidor bol jedným z vedúcich radikálneho krídla. Ako vysvetlíte, že Sidor odmietol vyhlásiť samostatný štát pod ochranou Nemcov a ako vysvetlíte to, že Tiso bol zástancom nedeliteľnosti Československa a potom bol ochotný ísť k Hitlerovi a vyhlásiť samostatný štát?”

Sokol: “Pamätám sa, že Sidor povedal Nemcom, že sa necíti byť kompetentným, aby vyhlásil samostatný štát.”

Daxner: “Z jeho prípisov je zrejmé, že nebol taký povoľný.”

Sokol: “Ja som tam nebol. Bol tam Zaťko. Sidora Nemci nenávideli. Neviem si to dobre predstaviť, že by Sidor bol germanofilom.”

Daxner: “Myslíte, že preto odmietol vyhlásiť samostatný štát pod ochranou Nemcov, že bol polonofilom?”

Sokol: “Ja som bližšie so Sidorom o tom nehovoril.”

Daxner: “Vy ste hovorili, že on prehlásil, že nebol kompetentný vyhlásiť samostatný štát?”

Sokol: “Myslím, že to hovoril, keď referoval o tejto schôdzke s Nemcami, že nie je kompetentný k takému vyhláseniu. To mohla urobiť len vláda a snem.”

Daxner: “Mal Sidor len túto formálnu námietku?”

Sokol: “To už neviem, pamätám sa, že len tak referoval.”

Daxner číta: “Dr. Tiso sa radil, či má ísť k Hitlerovi. V tom čase bola veľmi skleslá nálada. Tešili sme sa, že bude niečo rozhodujúceho, čo vyjasní túto náladu. Nedohodli sme sa, ako sa má vyjadrovať, keď bude Hitler od neho žiadať odtrhnutie Slovenska od ČSR.”

Daxner: “Usniesli ste sa a súhlasili ste na tej porade, aby Dr. Tiso šiel do Berlína?”

Sokol: “Áno. Vedelo sa, že Tiso odchádza do Berlína k Hitlerovi. Momenty boli napnuté a očakávali sme od tohto vyjasnenie.”

Daxner “Nebolo vám známe vyhlásenie Nemcov a Hitlera, že chcú len slovenský štát?”

Sokol: “Ja som o tom vôbec nevedel.”

Daxner číta: “Keď prišiel Dr. Tuka na Slovensko, nariadil som šéfovi bezpečnosti Dr. Klinovskému, aby zostal Tuka vo väzení a nebol prepustený na slobodu bez môjho príkazu. Rozprával som sa telefonicky s Beranom a hovoril s ním aj Sidor a Dr. Tiso. Dr. Tiso žiadal Berana, aby svolal slovenský snem na jarné zasadnutie na 14. marca. Dr. Tiso sa mal vrátiť z Berlína v noci, ale prišiel až ráno.”

Daxner: “Prosím, pán svedok, nebol termín jarného zasadania snemu určený predtým?”

Sokol: “Jarné zasadanie slovenského snemu bolo určené na 18. marca.”

Daxner číta konštitút svedka Dr. Sokola v tej časti, kde Dr. Tiso referoval o návšteve u Hitlera a povedal, že jediným východiskom z tejto ťažkej situácie je utvoriť samostatný slovenský štát, lebo ináč bude Slovensko rozdelené medzi Maďarsko, Poľsko a Nemecko.

Daxner: “Povedal to tak, alebo ste si to len tak predstavovali.”

Sokol: “Viem určite, že Hitler povedal Dr. Tisovi, že slovenský snem musí bleskurýchlo vyhlásiť slovenský štát, ak sa chce Slovensko zachrániť. V inom prípade hrozí Slovensku rozdelenie na tri čiastky.”

Daxner: “Neboli ste na začiatku zasadnutia snemu 14. marca?”

Sokol: “Bol som.

Daxner: “Pamätáte sa, že ešte jeden poslanec na začiatku zasadania práve skladal sľub?”

Sokol: “Nepamätám sa.”

Daxner: “Bol to poslanec Dr. Tvrdý. Komu skladal ešte sľub vernosti?”

Sokol: “Česko-Slovenskej republike.”

Dr. Rašla predložil v ďalšom priebehu súdneho rokovania vládny návrh zákona o vystáhaní židov, ktorý predostreli Dr. Tisovi.

Daxner: “Kto bol iniciátorom návrhu, aby bola prezidentovi daná moc poskytnúť výnimky?”

Sokol: “Neviem.”

Daxner: “Kto prišiel s tým návrhom? Nie Dr. Tiso?”

Sokol: “Neviem, kto prišiel s návrhom, ale Dr. Tiso na tej porade nebol.”

Daxner: “Pán obžalovaný, tvrdíte, že vy ste dali ten návrh?”

Tiso: “Áno, tvrdím to znovu. Cestou môjho legislatívneho referenta to mohlo prísť na tú poradu.” Vo svojom konštitúte svedok ďalej vypovedá, že slovenský štát nikdy nepokladal za trvalý a často uvažoval o tom, čo bude so Slovenskom v prípade nemeckej prehry. Lutoval, že o týchto veciach nebolo možno hovoriť so slovenskými činiteľmi.

Daxner: “Narážate tu na udavačstvo?”

Sokol: “Nie, bola tu len nedôvera.”

Tiso: “Ako si to oni vysvetľovali tú nedôveru, neviem, ale ja som voči nim nedôveru nechoval. Ja som bol veľmi rezervovaný vo svojich politických prejavoch voči jednotlivcom a to z dôvodov, ktoré som ešte doteraz nespomínal. Ja som mal premyslenú taktiku voči Nemcom. Videl som, že s touto taktikou môžem ísť úspešne ďalej, lebo ňou kryjem náš verejný život. Nemci boli takí namyslení, že sa dali oklamať a mysleli si, že na Slovensku je všetko v poriadku. Z tej taktiky nebol som ochotný dať sa odradiť nikým a ničím a to najmä preto, lebo nikto neprišiel s konkrétnym lepším návrhom, ako bola moja taktika. S ňou som mohol náš verejný život ďalej bezpečne viesť. Nikomu som sa s ničím nesdôveroval, najmä preto, lebo som videl, že ľudia nevedia dosť opatrno rozprávať, hlavne pred Nemcami a potom aj preto, lebo som poznal veľa ľudí, ktorí boli s Nemcami v takých dôverných stykoch, že človek nikdy nevedel, kde a čo môžu prezradiť. Preto tu tiež mohla padnúť poznámka, že sa nedalo so mnou o všetkom hovoriť.”

V ďalšej časti svojej písomnej výpovedi uvádza Dr. Sokol, ako sa zúčastnil s ostatnými ilegálnymi pracovníkmi na tajnej schôdzke vo Veľkej Bytči.

Daxner: “Keď ste na tejto porade boli, nič viac ste sa ne dozvedeli, iba to, že bude obnovená Československá republika?”

Sokol: “Na tejto schôdzke prečítal Šrobár memorandum, ktoré mal zaslať do Londýna, ja som mal určité poznámky k nemu, oni mi prisľúbili, že ho ešte doplnia, ale v akom smere, neviem. Viem, že Dr. Zatko ma vyhľadal v budove snemu, keď memorandum už poslali do Londýna a celkom zdesený mi povedal, že ten pán, ktorý to nesie, si tento raz memorandum napísal, hoci inokedy sa všetko naučil nazapamäť. Hovoril, že sa stala veľká chyba, lebo keď sa memorandum náhodou dostane do rúk nemeckého gestapa, to znamená pohromu.”

Daxner čítal opäť v konštitúte a hovoril, že znovu sa stretávame so symbolickým menom Krakov, o ktorom sa už hovorilo vo viacerých svedeckých výpovediach. Aj Dr. Sokol hovorí, že povstanie malo začať vtedy, keď sovietska armáda dosiahne Krakov. Potom by dve slovenské divízie na východe obsadili východnú časť Slovenska až po Žilinu, Svedok ďalej hovorí, že ho zadivilo slovenské povstanie, lebo Rusi v tom čase Krakov ešte nedosiahli.

Sokol vypovedá ďalej, že si ho zavolať Dr. Štefan Tiso a oznámil mu, že generál Höffle žiada, aby svolali slávnostné zasadnutie, na ktorom by sa poďakovali nemeckej armáde za pomoc a na ktorom by odsúdili prezidenta Dr. Beneša a Slovenskú národnú radu. Sokol túto žiadosť Nemcov odmietol. Ďalej vypovedal o tom, ako nechcel opustiť Slovensko a emigrovať do Nemecka, lebo jeho svedomie bolo čisté a nebál sa ani súdu národa, ani súdu sovietskej armády.

Daxner vyhlásil potom vypočúvanie svedka za skončené a začali dávať otázky obžalobcovia a obhajci.

Šujan: “Bol rozdiel medzi vedením strany a písaním Slováka?”

Sokol: “Áno, napríklad roku 1930 viedol sa dlhý čas dost veľký boj vo vnútornom vedení strany. Išlo o vlastníctvo týchto účastín, ale v skutočnosti išlo o vplyv prezídia strany na politický smer časopisu.”

Šujan: “A čo sa stalo s tými účastinami?”

Sokol: “Hlinka zanechal testament, podľa ktorého tieto účastiny odkázal Mederlyovcom a Karolovi Sidorovi. V ich rukách však neostaly, lebo po 6. októbri vydala vláda nariadenie, podľa ktorého tieto podniky prešli do vlastníctva strany.”

Šujan: “Koho menoval Hlinka za svojho nástupcu?”

Sokol: “Keď som ja vstúpil do strany ako generálny tajomník, hovorilo sa o tom, že ním má byť Dr. Tiso, ale neskôršie Dr. Tiso nepožíval veľkú dôveru u Hlinku, lebo tu boli práve tie vnútorné boje, v ktorých Dr. Tiso vystúpil proti Hlinkovi.”

Šujan: “15. septembra 1938 boli ste vyslaný aj s Dr. Tisom k prezidentovi Republiky. Pamätáte sa na to?”

Sokol: “Áno.”

Šujan: “Čo si pamätáte z tohto rozhovoru? Aká bola vtedy situácia podľa toho, ako ju označoval prezident Dr. Beneš?”

Sokol: “Pamätám sa len na konečné rezumé, v ktorom prezident Republiky sľúbil, že sám vypracuje konkrétny návrh na riešenie slovenskej otázky. Tento aj poslal predsedníctvu strany. Myslím, že tento návrh bol výsledkom nášho rozhovoru s ním. Predsedníctvo o ňom skutočne rokovalo a usnieslo sa, že nemôže slúžiť za základ rokovaní o slovenskej otázke. Podľa návrhu Dr. Beneša nebolo riešenie slovenskej otázky také, ako sme si ho my predstavovali.”

Šujan: “Čo sa týka otázky československej národnej línie, vyslovil tu zásadnú líniu?”

Sokol: “Myslím, že hneď na prvej strane v tom smysle, že kto chce byť Slovákom, nech je Slovákom, kto chce byť Čechom, nech je Čechom, kto chce byť Čechoslovákom, nech je Čechoslovákom.”

Šujan: “Bolo by došlo k žilinskej dohode aj bez zahraničného tlaku?”

Sokol: “Isteže celková zahraničná situácia prispela k tomu.”

74. deň, 13. februára.

Pokračovalo sa vo vypočúvaní Dr. Martina Sokola. Rozťahovali sa niektoré podradné, vnútorné spory. Prvú otázku predložil Dr. Šujan:

“Povedali ste niekedy za slovenského štátu, že keď to títo páni nevedia viesť, nech odovzdajú Slovensko Nemcom?”

Sokol: “Nie, nepovedal som to.”

Šujan: “A bolo v tomto smere vyšetrovanie?” Sokol: “Áno. 5. januára 1940 prišlo prezidentskej kancelárií oznámenie Rodobrany, v ktorom sa hovorilo, že som sa mal v Redoute vyjadriť v tom smysle, že keď to naši činitelia nevedia, aby dali Slovensko Nemcom do prenájmu. Ja som sa k tomu vyjadril, že som v kaviarni Redoute vôbec nebol a že som nič takého nepovedal.”

K slovu sa prihlásil obžalovaný Mach a povedal, že táto celá záležitosť je mu známa a rád by v tom ohľade situáciu osvetlil. Mach potom povedal:

“Čo hovorí pán obžalovaný Tiso je skutočne pravda, že Tuka stále trval na tom, aby Rodobrana neprestala existovať, ale aby

bola skupinou Hlinkovej gardy. Ja som zo začiatku s tým súhlasil, ale keď som videl, aké nevážne veci, ba, povedal by som klebety, z tejto organizácie vychádzajú, postavil som sa proti tejto organizácii. Najostrejšie som sa postavil proti nej vtedy, keď som zo Zlatých Moraviec dostal klebety o prezidentovi Republiky, že som sa musel červenať a hanbiť, že takéto veci môžu vôbec dať na papier. Tak iste vystúpila táto Tukova skupina aj proti Dr. Sokolovi, a to bola klebeta práve taká nevážna a pikantná, ako ostatné. Myslím, že túto organizáciu Tuka sám financoval a potom na môj zárok bola zastavená.”

Daxner číta potom niekoľko listov o prípade Dr. Sokola. Celé toto udanie urobil Daščík a keď Dr. Sokol vyhlásil, že v kaviarni Redouta nebol dva roky a že s Daščikom sa nerozprával, rôzni iní svedkovia označujú iné miesto. Jeden kaviareň Tatra, druhý bratislavskú ulicu atď. Na jednom z týchto listov urobil Dr. Tiso vlastnoručne poznámku, aby celá vec bola prísne vyšetrená a Rodobrana zistila skutočnú pravdu.

Daxner: “Ako ste mohli na takéto klebety, ktoré ako vidno, sa trieštily ešte v mieste, zaviesť pokračovanie?”

Tiso: “Po prečítaní všetkých týchto spisov celá záležitosť ináč vyznela. Išlo o to, že to bola organizácia proti vládnemu smeru a nerobila nič inšieho, ako sbierala materiál proti vládnym činiteľom. Toto som dobre vedel a dobre si všimál, aby som im nedával argument do rúk, ale akým smerom som si to všimál, je jasne vidieť z toho, ako som celú záležitosť vybavil. A síce, že som dal na vedomie tej slávnej organizácii, že celá vec nezodpovedá pravde a že si vyprosujem, aby druhý raz viedli také reči o osobách, akou je napríklad predseda snemu. Týmto sa celá vec inakšie vysvetlila, ako hovoril pán obžalobca.”

Šujan: “Tú snahu o zmenu ústavy so strany Tuku a obžalovaných Tisu a Macha videli ste v nejakej dohode medzi nimi?”

Sokol: “Nevidel som tu takú dohodu, ale fakt je, že bola snaha o zmenu ústavy po Salzburgu. Po Salzburgu totiž, keď sa Tuka vrátil do Bratislavy, na verejnej manifestácii s balkóna Národného divadla vyhlásil národne-socialistický program a teraz sa ho snažil aj realizovať. Podľa môjho názoru k tomu mal predovšetkým slúžiť dohovor medzi ním a Killingerom a pomocou Hlinkovej gardy mal byť nastolený revolučným spôsobom národne-socialistický režim na Slovensku. Keď sa to ale nepodarilo, potom sa Tuka snažil docieľiť to zmenou ústavy a v tej veci viedly sa veľké boje medzi Dr. Tisom a Tukom.”

“Toto sa objavilo i na verejnosti a demoralizačne to pôsobilo na slovenský ľud. Pamätám sa, že nakoniec rozhodol Dr. Tiso tak, aby sme sa my dvaja s Tukom sišli a aby sme pripravili nejaký konkrétny návrh, o ktorom bude možné rokovať. Ja som sa s Dr. Tukom dohodol tak, že on určí deň tejto porady a mne to dá vedieť. Uvažoval som o tom, akú taktiku voliť na tejto porade voči Dr. Tukovi. Vedel som, že sa zásadne postavím proti národnému socializmu, s ktorým som nič spoločného nemal, že Tuka z tohto boja výjde ako víťaz a že to bude škodiť slovenskej veci. Preto, keď sme sa na prvej porade sišli, na otázku Dr. Tuku som prejavil svoju mienku: Pán predseda vlády, vy píšete verejne a hovoríte o tom, že váš program je pretvorenie Slovenska podľa vzoru nemeckého národného socializmu. Preto sú už dlhší čas boje. Ja vám vyhlasujem, že s týmto vašim stanoviskom súhlasím, a keďže medzi mnou a vami niet rozdielu, nemáme sa o čom dohadovať. Pristúpme preto hneď k štylizácii príslušného návrhu. Tuka mi na to povedal: Pán predseda snemu, ja súh-

lasím s vami. Ale podľa môjho názoru Slovensko ešte nie je na takom stupni politického vývoja, aby mohlo byť pretvorené podľa vzoru nemeckého národného socializmu. Ja som mu povedal, že ani ja sa nedomáham pretvorenia Slovenska podľa tohto vzoru. Rozišli sme sa s tým, že Tuka vypracuje svoj a ja svoj návrh. Ešte pred tým, než sa sídeme, on mi pošle svoj preštudovať a ja mu pošlem môj návrh na preštudovanie. Tak sa aj stalo. Sišli sme sa na druhej porade. Podstatou Tukovho návrhu bolo obmedziť právomoc prezidenta Republiky na minimum. Teda mal byť skoro bezmocný, obmedziť na minimum aj právomoc vlády a veľká väčšina zákonodarnej moci ako i výkonnej sa mala koncentrovať v rukách predsedu vlády, teda Tuku. Ja, dôsledný vo svojej taktike, som vypracoval návrh, keď podľa vzoru nemeckého, tak dôsledne. Ustáli sa funkcia hlavy štátu a funkcia šéfa vlády. Na to Tuka hovoril: A čo potom budem ja? Ja som Tukovi povedal, že to nie je moja vec. Opakujem, to je vaša požiadavka. Vy o tom píšete a hovoríte a vyvolávate vnútroštátne krízy. Povedal: Nesúhlasím s vami. To som od neho očakával. Na to som povedal: A ja nesúhlasím s vašim návrhom. Tak sme sa dohodli, že sme sa nedohodli.”

“Ja som to prezidentovi Republiky hlásil a prosil som ho, aby to povedal príslušným nemeckým činiteľom, s kým vlastne majú do činenia. Výsledok bol ten, že Tuka prestal verejne hovoriť o národnom socializme. Keď sa to Tukovi nepodarilo, potom prišiel s návrhom na zmenu vlády. Pamätám sa, že predložil prezidentovi Republiky písomný návrh, aby odstránil ministra Fritza, Siváka, Stanu a Medrického a odvolával sa na to, že s takou vládou nemôže pracovať, lebo nie sú oddaní národnému socializmu. Navrhoval Farkaša za ministra hospodárstva, Mur-

gaša za ministra školstva, Černáka za ministra dopravy a Dr. Klimu za ministra pravosúdia. Prezident si návrhov nepovšimnul. Tuka potom vyvolával znova krízu, aj rečnil o tom verejne. Na to prezident Republiky povedal Tukovi: Dajte mi pokoj, ja som ochotný vymeniť dvoch ministrov, a to Fritza a Stana, ale členov vlády budem menovať takých, ktorých sám chcem a na ktorých sa budem môcť spoľahnúť. Na to Tuka vyhlásil, že to nie je možné, že to nebude kontrasingovať. Pamätám sa, že ma potom Dr. Tiso zavolať a povedal mi o všetkom a vyžiadal si v tejto veci moju mienku, ako sa na to pozerám s hľadiska ústavnoprávneho. Ja som na to povedal, Tuka nemá pravdu, lebo v našej ústave nie sú predpisy o tom, že takýto zmocňovací dekrét musí podpísať predseda vlády. To bolo v bývalej ČSR, ale bolo to odôvodnené tým, že tam boli zástupci rôznych politických strán. Podľa našej ústavy sú všetci členovia vlády rovnako zodpovední politicky. Nie je rozdiel medzi politickou zodpovednosťou predsedu vlády a ostatných členov vlády. Nejde o pakt rezortný, ale politický a to znamená, že ten návrh prezidenta Republiky môže podpísať ktorýkoľvek člen vlády, lebo sú rovnako zodpovední. Keby tvrdenie Tukovo obstálo, nemenoval by vládu prezident Republiky, ale bola by nadiktovaná predsedom vlády, a prezident nemal by možnosť ju odstrániť. Toto bolo povedané aj Tukovi, ale Tuka trval na svojom a keď nemal iného argumentu, prišiel s týmto: Prosím, ja som univerzitný profesor ústavného práva.”

“Ja som odporúčal prezidentovi, aby si zavolať troch rozličných právnikov a vypočul ich mienku. On to urobil. Všetci traja páni potvrdili správnosť môjho stanoviska. Potom prezident svolal predsedníctvo strany. Bol tam on, Tuka, Medrický, ktorý

bol vtedy generálnym tajomníkom a ja. Prezident oznámil, že vypočul moju mienku a mienku troch právnikov a všetci potvrdili správnosť môjho stanoviska. Tuka zopakoval svoje argumenty a trval na svojom. Ja som sa potom hlásil o slovo a medzi Tukom a mnou bol asi takýto rozhovor:

— Pán predseda vlády hovorí, že k platnosti vládneho aktu prezidenta je potrebný spoločný podpis príslušných členov vlády.

Na to Tuka odpovedal: — Áno, ja s vami na sto percent súhlasím.

Išiel som ďalej. — To by toľko znamenalo, že keby takýto ako prezidenta Republiky nebol kontrasignovaný príslušným členom vlády, tak by bol neplatný.

Tuka: — Áno, ja stopercentne súhlasím.

— Konkrétne, keby sa znovu stalo, že by prezident Republiky iného menoval za ministra a ten jeho menovací dekrét by nebol kontrasignovaný, takéto menovanie by bolo neplatné!

Na to Tuka hovorí: — Áno.

— A na koniec tejto debaty vyhlasujem, potom celá Tukova vláda je ilegálna a všetky jej rozhodnutia sú neplatné.

— Prečo? — pýta sa Tuka.

Nato som vytiahol zo svojej aktovky pripravený menovací dekrét Sivákov, predložil som ho Tukovi a povedal som mu, že menovací dekrét Tukovou vládou kontrasignovaný nebol. — Tu je dôkaz, Sivákov dekrét. — Tuka sa začerveňal a povedal mi, že mám pravdu.”

Sokolove svedectvo objasnilo najmä ťažkosti, ktoré Tiso mal s Tukom. Bolo to rozhodne jedno z veľmi kladných svedectiev pre Tisu, dokazovalo, že Tiso nebol priateľom radikalizmu a že Tukova politika ho neraz vtisla do kútika, a keď nechcel

slovenskej veci škodiť, musel hľadať rôzne cesty, najčastejšie musel preberať Tukove heslá, ale naplňal ich už svojím duchom.

Sokol potvrdil, že vypovedanie vojny bolo vecou Tukovou. Na otázku, prečo nezakročil, odpovedal:

“Nebol by som slovenskej veci poslužil.”

Daxnera zaujímalo, prečo dovolili stavať na Slovensku cesty smerom na východ? Podobné otázky kládol aj Šujan. Zdá sa, že jedinou zdravou politikou bolo nestavať na Slovensku cesty.

Beneša skutočne ťažko obviňovať z takýchto “zločinov”, lebo on demontoval Slovensko a to je zásluha. Keby sa však boli páni obzreli, boli by videli, že je to práve tak aj dnes, keď sa stavajú veľké letiská pre najťažšie bombardovacie lietadlá na rozkaz SSSR v Košiciach, v Ivanke pri Bratislave a ešte asi na 16 miestach na Slovensku.

Šujan sa pýtal, prečo Ďurčanský po Salzburgu vypadol. Sokol odpovedal, že preto, lebo si začal počínať ako minister zahraničia suverenného štátu a v Salzburgu Nemci ukázali, ako si oni suverenitu predstavujú. Sokol obviňoval Tuku, že robil ťažkosti a staval všetkých pred hotové veci, na ktorých sa nedalo nič meniť, ak sa nechcelo Slovensko vťahnuť do katastrofy.

Šujan sa pýtal, či slovenský snem mal právo vyhlásiť samostatnosť.

Sokol odpovedal: “Myslím, ak tu bol niekto kompetentný, tak to bol slovenský snem!”

Šujan: “Aj podľa ústavy?”

Sokol: “To bol nesporné revolučný čin.”

Šujan: “Revolučný čin so slovenskej strany? Prejavila sa v ňom vôľa slovenského národa, keď to nazývate revolučným činom?”

Sokol: “Teda...”

Daxner: “Nepripúšťam o veci hovoriť.”

Šujan: “Teraz by som rád vedieť, ako ste si predstavovali návrat do ČSR?”

Daxner: “Nepripúšťam na otázku odpovedať!”

V tomto svedectve svedka, ktorého príchod prišiel ako jedno z najväčších prekvapení, najmä preto, lebo o Sokolovi sa malo celkom zaiste, že umrel v Rusku, neprinieslo rovnako nič, čo by verejnosť už predtým nebola vedela. Ale ani nič proti Tisovi. Ale za Tisu, lebo i tento svedok priznal, že Tiso bránil slovenský smer proti Tukovým germanofilským zásahom.

75.-76. deň, 14.-15. februára.

Čítanie spisov a výsluch drobných svedkov.

77. deň, 16. februára.

Nedeľná prestávka.

120. Daxner je nervózny a preto zakazuje...

78. deň, 17. februára.

Dr. A. Hrnčar, vysoký finančný úradník, minister financií v Sidorovej vláde, vypovedal o finančných otázkach a najmä o marcových udalostiach v dňoch 6.-10. marca.

V noci so 6. na 7. marca zavolať ho Tiso k Sidorovi na byt a položil mu tieto otázky: Dá sa robiť mena bez zlata? Sme my Slováci finančne sebestační?

Hrnčar podľa štatistík počítal s deficitom pol miliardy ročne. Ale povedal, že aj české krajiny pracujú s deficitom. (Rozpočty

Slovenskej republiky až do puču končili práve s toľkým prebytkom.)

Dr. Šujan sa pýtal, aká bola úroveň slovenského ľudu v Slovenskej republike.

Daxner vyskočil akoby ho had uštipol a volal: “Zakazujem na túto otázku odpovedať. To vám vysvetlia hospodárski znalci.”

Šujan: “Ak mi svedok dá odpoveď, nebudem trvať na tom, aby hospodárski znalci odpovedali.”

Daxner: “I túto otázku zamietam a zakazujem dávať na ňu odpoveď.”

Šujan sa pýtal svedka, či Sidor nebol za Slovenský štát?

“Povedal by som nepravdu, keby som povedal, že Sidor nebol za Slovenský štát. Sidorovi išlo o to, za akých podmienok malo byť Slovensko odtrhnuté. Veď to povedal aj Kepplerovi. Tu išlo o mravný alebo ľudský podklad veci.”

Zaujímavé bolo, keď Daxner hovoril svedkovi, že on zariadil, aby v Kremnici zostali peniaze pre puč, svedok odpovedá, že to bolo len hospodárske opatrenie.

Daxner: “Ale smerovalo k povstaniu.”

Hrnčar: “Ja som to vtedy chápal tak, že tie mince tam musia ostať, aby sa mohli použiť, ale že to bude konkrétne na povstanie v Banskej Bystrici, kedy sa to povstanie začne, kto ho bude viesť, to som nielen nevedel, ale som sa o to ani nestaral.”

Šujan: “Dr. Tiso vám vyslovil nedôveru. Cítili ste, že nedôveroval aj ostatným?”

Hrnčar: “Tu sa nedá hovoriť o nedôvere, skôr o opatrnosti. Ak by som mal hovoriť o obžalovanom, boli tu dva úseky. Do Salzburgu bol to človek, ktorý sa o všetko staral, od Salzburgu

bol utiahnutý, ktorý nikomu nedôveroval. Každý mesiac som mu predkladal výsledky hospodárskeho denia.”

Daxner: “Dával aj smernice?”

Hrnčar: “Dával i nedával, väčšinou hádam nedával.”

Daxner: “Súhlasil s vašimi návrhmi?”

Hrnčar: “Súhlasil i nesúhlasil.”

Daxner: “V akých veciach nesúhlasil?”

Hrnčar: “Nesúhlasil so zvyšovaním priamych daní, lebo to pokladal za opatrenia, ktoré mu nevyhovovali politicky ani sociálne. Tvrdil, že sa tým podporuje len veľkokapitál.”

Daxner: “A čo sa týka hospodársko-obchodných stykov s Nemeckom, aké zaujímal stanovisko?”

Hrnčar: “My sme o všetkom referovali, lebo Nemci prichádzali často s prehnanými požiadavkami. Vtedy mi povedal: Držte sa a môžete sa odvolávať na mňa.”

Potom hovoril o tom, ako Nemci chceli na Slovensku zaviesť marku ako platidlo, ako sa proti tomu bojovalo. Hovoril, že do puču, t. j. do roku 1944 na Slovensku bolo mierové hospodárstvo.

Na otázku obhajcu, že jeho byt ešte pred príchodom polície bol určitým spôsobom prepadnutý a jeho zápisky mu boli ukradnuté, Daxner znova nedovoľuje hovoriť. Na otázku, ako boli v rokoch Slovenskej republiky na Slovensku chránené záujmy české, najmä bankovníctva, zasa nedovoľuje Daxner odpovedať.

Mach mu predložil stručnú otázku: Z čieho iniciatívy vyšiel plán stavby robotníckych domov?

Hrnčar: “Z ministerstva vnútra.”

Hrnčar ešte dosvedčil, že Mach sa najviac bil za robotnícke mzdy.

Štefan Tiso, ministerský predseda poslednej vlády, bol predvedený z väzby. Vysvetlil, ako sa stal predsedom vlády. Hovoril o rozhovore s Himlerom, ktorý mu povedal: Vy ste sa opovážili protestovať proti nemeckým zásahom na Slovensku. Akým právom?”

Št. Tiso odpovedal: Právom i povinnosťou ministerského predsedu, ktorý prisahal, že bude dodržiavať zákony.

121. Priatelia ministra Macha, Novomeský a Smrek hovoria.

79. deň, 18. februára.

Obhájcovia Alexandra Macha žiadali vypočutie povereníka školstva a popredného činiteľa komunistickej strany na Slovensku, Laca Novomeského. Novomeský v roku 1938, keď sa Slovensko oslobodilo, žil v Prahe, kde bol redaktorom komunistického časopisu. Žil tam v pomeroch veľmi biednych a nevedel, či sa vrátiť a či zostať. Ale keď videl, ako z Prahy odchádzajú najzúrivejší čechoslováci domov na Slovensko a to často na priame pozvanie slovenských vládnych kruhov, ktoré sa nepýtaly, čo si bol, kde si bol organizovaný a keď dostal sľub, aby sa nebál, ale aby len prišiel, nuž odvážil sa aj on. A nedoplatil na to. V krátkom čase sa stal šéfredaktorom Budovateľa, časopisu, ktorý vydával Dovus mamautia, exportná a importná firma. Bolo to zaujímavé: komunista redaktorom kapitalistického časopisu, básnik redaktorom hospodárskeho časopisu. Ale Novomeský sa činil, písal a redigoval tak, ako to doba žiadala a treba priznať,

že bolo v ňom málo revolučnosti a ešte menej nejakého odporu proti Germánom. Hoci sme vedeli, že Novomeský je aj naďalej komunistického presvedčenia, nikto od neho nežiadal, aby vstúpil do Hlinkovej gardy alebo HSĽS. Napriek tomu všetkému, čo je iste zaujímavé, bol Novomeský najlepšie plateným slovenským redaktorom, hoc bol redaktorom týždenníka.

Novomeský nesprával sa nejak revolučne. Chodieval s Machom na vínko i večere, sedával v kaviarniach s esami politického života, chodieval za Machom intervenovať, a to s veľkým úspechom i vo veciach pozatváraných komunistov.

Bola to iste groteskná situácia a jej zaujímavosť by vari ešte krajšie vynikla, keby sme si ju “prečasovali” a pomysleli si, že by napr. Tido Gašpar alebo Milo Urban bol dnes najlepšie plateným redaktorom na Slovensku a keby chodili intervenovať ku Gottwaldovi v prospech napr. Mederlyho, Sokola atď.

Pravda, na toto každý povie: absurdum.

Nuž v Slovenskej republike sme sa takto — ak niekto chce — absurdne správali voči komunistom, evanjelikom i politickým protivníkom.

Treba priznať, že Novomeský nebol úplne nevďačný a pred súdom, hoc sa usiloval troška hovoriť aj o svojich revolučných zásluhách, aby národ o nich aj vedel, lebo o nich nevie, usiloval sa aj svojho priateľa Macha vytiahnuť z dráпов Dr. Daxnera, ktorý však rovnako bol zaviazaný vďakou tolerantnému správaniu sa A. Macha.

Slovenskí politikovia, ktorí sa správali tak “absurdne” nemusia sa za toto hanbiť. To bol duch Tisovej politiky, nežalárovať, nepopravovať, ale získať každého Slováka, dať možnosť života každému Slovákovi bez ohľadu jeho náboženstva, viery,

presvedčenia a minulosti. To bol duch politika, ktorý zostal katolíckym kňazom aj na najprvšom politickom poste, to nebol duch daxnerovsko-ursínyovsko-štefánikovských Slovákov, vyjadrený v hesle “len my a nikto iný”!

Prvá otázka, ktorú Daxner predložil, znela:

“Čo viete o tom, že obžalovaný vo funkcii ministra vnútra udržoval po celý čas korektné a priateľské styky s vedúcimi činiteľmi protinemeckého smeru?” Novomeský: “Viem, že sa s časom na čas schádzal s niektorými spisovateľmi.”

Svedok ďalej vypovedá, že sa obžalovaný stýkal so slovenským literárnym svetom, ktorý z veľkej časti bol protinemeckého smýšľania. S týmito literátmi sa Mach stretával na základe starých známostí.

Na ďalšiu otázku, či týchto chránil proti nemeckým zásahom, svedok odpovedá, že o tom nevie.

Daxner prešiel potom na ďalšiu okolnosť navrhovanú obžalobou a opýtal sa svedka: “Viete o tom, že obžalovaný upozorňoval, že táto akcia (povstanie) je predčasná?”

Novomeský: “Prípravy povstania neboly takou verejnou záležitosťou, že by o nich mohol minister vnútra ‘Slovenského štátu’ vedieť.”

Ďalej zdôraznil, že o tejto otázke chce hovoriť nielen ako súkromná osoba, ale i ako funkcionár Komunistickej strany Slovenska a člen revolučnej Slovenskej národnej rady a povedal: “Akonáhle byly výhľady na to, že slovenský národ sa politicky prejaví vojenským povstaním z rozhodnutia ilegálnych politických organizácií, zdržiavaly sa všetky také dielčie akcie, ktoré by byly mohly ohroziť úspech národného povstania a celonárodnej akcie.”

Daxner: “Prišlo povstanie predčasne?” Novomeský: “Ja myslím, že povstanie prišlo práve včas. Podľa dohovoru SNR s vojenskými činiteľmi povstania, vojenské povstanie malo byť koordinované s akciami Červenej armády, aby cez Karpaty boli pre Červenú armádu otvorené dvere a ona mohla v čase čo najkratšom prejsť cez Slovensko a tým bolo Slovensko uchránené od vojnového pustošenia. V prípade, že by Nemci začali s okupáciou Slovenska, povstanie malo začať okamžite ako odpoveď na okupáciu.”

Na ďalšie otázky predsedu svedok vypovedá, že povstanie malo politický a vojenský význam. Nesmierny politický význam bol v tom, že pred svetom i pred domovom sa prejavila vôľa slovenského národa, keď sa vojaci postavili na odpor proti nemeckej okupácii. Nemožno si ani dostatočne predstaviť, aké ďalekosiahle následky by to malo pre náš národ i dnes, keby nebol v povstaní dokázal celému svetu svoju skutočnú vôľu.

Na otázku, z akých iných, najmä vojenských dôvodov muselo vypuknúť povstanie v deň, keď nemecké oddiely začaly s okupáciou Slovenska, svedok vypovedá: “Bolo jasné, že akákoľvek nemecká akcia na Slovensku by znamenala odzbrojenie slovenských jednotiek a tým by bol ohrozený plán povstania. Tu váhanie nemalo miesta. Najlepšie to vidieť na osude dvoch východoslovenských divízií, kde vedenie zaváhalo a tým nielen pôvodný plán povstania (otvorenie karpatských brán Červenej armáde) sa zmenil, ale divízie mali bez boja aspoň toľko strát, ako by mali v priamom boji.”

Daxner prikročil k ďalšej okolnosti, navrhovanej obhajobou a opýtal sa svedka: “Viete, že obžalovaný Mach rátal s kompromisným skončením vojny?”

Novomeský: “Hovorili sme o tom v kruhu literátov, že podľa jeho názoru nepríde k totálnej porážke Nemecka.”

Mach formuloval túto otázku takto: “Či som hovoril, že Churchillovo Anglicko nepripustí, aby SSSR sa stalo rozhodujúcim činiteľom v Európe?”

Novomeský: “Veľmi často.”

Daxner: “Obhajoba vás vedie na tú okolnosť, že podľa informácií obžalovaného československá vláda v Londýne stála na stanovisku československej národnej jednoty, čo mu zabráňovalo pridať sa k povstaniu.”

Novomeský: “Boli sme presvedčení o tom, že akonáhle sa Slovensko prejaví ako činiteľ protifašistický, že národný život Slovákov je v Československej republike lepšie zabezpečený ako kedykoľvek a v akejkoľvek inej forme, hoci sa vtedy viedly ešte diskusie o úprave česko-slovenského pomeru.”

Na ďalšie otázky uvádza, že prejavy prezidenta Dr. Beneša dávaly možnosť počítať s tým, že Československá republika sa utvorí na nových základoch.

Obžalobca Rašla a Daxner pripomenuli potom, že obžalovaný Mach tvrdí, že by sa bol pridal k takej akcii proti Nemcom, ktorá by bola za slovenský štát.

Svedok na to odpovedá, že o slovenskom štáte v podzemí nikdy nebolo ani reči. Boly zdlhové a prudké spory o tom, aká má byť ČSR, ale neboly nikdy spory o tom, či má byť.

Svedok pred súdom pri viacerých otázkach zdôraznil, že nemohla byť ani reč o tom, aby sa Mach ako predstaviteľ vtedajšieho režimu zasväcoval do činnosti podzemia. Styky svedka s obžalovaným mohly sa diať len na tom základe, že obžalovaný vedel o svedkovi, akého je smýšľania a svedok vedel zasa, akého

smýšľania je obžalovaný. Mach toto potvrdzuje a potvrdzuje i to, že povedal svedkovi, že by ho dal zavrieť, ak by sa presvedčil, že sa svedok dopustil niečoho proti režimu.

Ďalšia okolnosť týkala sa toho, že vraj Mach vyhlásil pri návšteve rumunských spisovateľov, že na Slovensku sa popravovať nebude.

Svedok vypovedá, že v tom čase sa veľa hovorilo o tom, že sa majú na Slovensku zavádzať popravy. Svedok prehovárал tam Macha, aby nerobil šibeničnú politiku. Bola vtedy špeciálne reč o Širokom a Ďurišovi, ktorí boli zaistení. Po dlhom rozhovore Mach síce sotrvал na svojom stanovisku proti Ďurišovi a Širokému, ale je pravda, že povedal, že k popravám na Slovensku nedôjde.

Prešla reč na intervencie, ktoré mal svedok u obžalovaného za prepustenie politických väzňov. Svedok vypovedá, že intervenoval a v niektorých prípadoch úspešne. O masovom prepúšťaní nemohla byť reč a najmä nie pred kapituláciou Talianska, teda pred rokom 1943. Svedok odhaduje, že Mach na jeho zákrok dal prepustiť z väzenia 10-15 osôb. Na otázku obžalobcu Dr. Rašlu svedok udáva, že podľa jeho vedomia počet komunistov, zaisťených v rozličných obdobiach Slovenského štátu rátal na tisíce. V rozhovore so štátnym zástupcom Mach potvrdil, že sa svojho času vyjadril Ursínymu, že ľudia tzv. československého (londýnskeho) smeru nezatvárali toľko ako komunistov preto, lebo boli režimu menej nebezpeční. Na otázku Dr. Šujana, či minulý režim prenasledoval a zatváral komunistov z vlastnej iniciatívy alebo na nátlak Nemcov, svedok odpovedá: “Bola tu veľmi rozhodná protikomunistická platforma vlastného režimu. Tento režim sa opieral o Nemecko.”

Daxner: “Zmienil sa Mach o tom, alebo dopyčuli ste sa, že by v záujme prepúšťania väzňov zasahoval aj obžalovaný Dr. Tiso?”

Novomeský: “Nie. On bol príliš reprezentantom režimu než by mi bol niečo takého povedal. Iba raz bola reč o tom, že Nemci naliehalí na takú zmenu vlády, ktorá by bola smiešna i za vtedajších okolností — hoci tam už bolo dosť smiešností.”

V roku 1941 po vypuknutí vojny s SSSR dal uväzniť väčší počet komunistov. Svedok sa vtedy pýtal Macha, prečo sa prevádza rozsiahle zatýkanie. Mach na to povedal, že to je preventívne opatrenie a na naliehanie Novomeského ho ubezpečil, že uväznených za krátky čas prepustia. Svedok potvrdzuje, že si ho dal Mach deň po útoku Nemecka na SSSR zavolať a že sa shovárali o masovom zatváraní komunistov, tak ako to Mach líči. Svedok nemá však bezprostrednej vedomosti o tom, či potom boli všetci vypustení.

Obžalobca Dr. Šujan pripomenul potom, že Mach poslal po prepadnutí SSSR komunistických intelektuálov na Nemcami okupovanú časť Ukrajiny. Svedok vypovedal, že sám sa tejto exkurzii vyhol, Mach na to hovorí, že bol ozaj presvedčený, že bolševici sa dopúšťajú zverstiev a že by tam nebol výpravu poslal, keby bol dopredu vedel, že návšteva bude mať opačný účinok.

Na otázku Dr. Šujana svedok opätovne vyhlasuje, že bolo celkom vylúčené, aby Macha upozorňoval na to, že sa chystá povstanie.

Na otázku Dr. Šujana, či bol Mach zásadne proti Československej republike, svedok uviedol epizodku ešte z predmníchovských časov. Keď svedok v roku 1938 poukazoval obžalovanému na to, že HSLS a jej tlač svojou kampaňou slúžia

nacizmu, obžalovaný povedal, že ich cieľom nie je slúžiť Nemecku. Svoje stanovisko vtedy vyjadril Mach v skratke takto: Pomocou Hitlera poraziť Beneša!

Na otázku obžalobcu Dr. Rašlu svedok udáva, že bol sám dva razy zatknutý za trvania Slovenského štátu. Pravda, len na veľmi krátky čas, ale i ten čas mal platený a chleba ho nikto nepozbavil.

Po Novomeského reči, obhajoba mu začala klásť otázky. Prvá znela: “Mohli by ste nám, ako jeden z vedúcich činiteľov komunistickej strany povedať, aké bolo stanovisko vašej strany k otázke samostatného Slovenska, československého národa a slovenskej samobytnosti už v roku 1926?”

Ešte obhájca neskončil otázku a už Daxner mávajúc rukou, akoby bol mal strach, že sa Novomeský poponáhľa a prezradí toto strašné štátne tajomstvo, reval:

“Na túto otázku nedovolím odpovedať. Nedovolím...!”

Prečo toľko kriku, toľko tajnostkárstva, najmä keď vypovedal Novomeský, ktorý v starej ČSR strávil v žalári asi práve toľko, ak nie viac, ako jeho žalovaný priateľ Mach, a to pre tie isté delikty proti ČSR a na tie isté paragrafy zákona na ochranu Republiky?

Daxner mal strach, že sa pred súdom zistí, že nie tí, ktorí sú tam žalovaní pre myšlienku slovenskej štátnosti boli jej prvými hlásateľmi na Slovensku, ale že to bola komunistická strana, strana ktorej Daxner teraz bol výkonným orgánom. Pravda, v roku 1926 Daxner ešte žaloval ľudí aj pre otázku slovenskej samobytnosti, ale teraz už aj on v ňu veril.

* * *

Po Novomeskom prišiel pred súd svedčiť básnik **Ján Smrek**. Smrek bol nielen dobrým srdečným priateľom obžalovaného Macha, ale aj T. Gašpara a bol vedúcim úradníkom v Úrade propagandy v rokoch Slovenskej republiky. Veľmi aktívne sa zúčastnil aj na národne-socialistickom pohybe, ktorý po Salzburgu hlásal Tuka a bol jedným z podpisovateľov národne-socialistického prejavu slovenských kultúrnych spisovateľov. Bol redaktorom nemeckej publikácie o slovenskom literárnom a umeleckom živote. Podpísal a vlastne štylizoval aj známy manifest slovenských spisovateľov za Slovenskú republiku v roku 1944, ako odsúdenie bystrického puču a za Slovenskú republiku.

Teraz tvrdí, že všetko robil so súhlasom a na rozkaz londýnskej vlády.

Nuž, nevedno a ťažko sa vyznať v tejto skupine ľudí, čo robia z presvedčenia, čo kedy na rozkaz, čo na nátlak, čo úprimne a čo nie. Toto sa asi nikdy nerozluští.

Ale zasa treba kvitovať, zachoval sa voči Machovi pekne. Nevieme, či to bolo úprimné, hoci pod prísahou, a či to nebolo pre “strýčka Příhodu”, ako sa to hovorí, a či to nebolo zasa len nové alibi.

Básnik Smrek vypovedal, že Mach veril v kompromisný mier, nebránil umeleckým prejavom demokratického smeru, pomáhal komu mohol, dalo sa s Machom debatovať i o verejných veciach a pred Machom nikto sa nemusel báť vysloviť svoje politické presvedčenie a to ani vtedy nie, keď Mach s ním nesúhlasil. Hovoril im pri istej príležitosti: Kým tu budem ja, nebudú popravy, len vy mňa nechajte kričať. Potvrdil, že Mach intervenoval i v prospech na smrť odsúdeného českého lekára Šimera, tento na jeho zákrok nebol popravený, ale zahynul pri bombar-

dovaní. Svedok hovoril, že Mach zaslepoval zrak Nemcom rečmi. Mach podporoval aj Elán, i iné literárne podniky, mal vždy priateľský pomer k slovenským spisovateľom a umelcom vôbec. Chránil Slovákov protinemeckej orientácie proti nemeckým zásahom.

122. Medrický o pomeroch v strane.

80. deň, 10. februára.

Dr. Štekláč vypovedal o tom, ako bol po potlačení puču Nemcami zaistený a hrozilo mu, že bude odvečený do Nemcka. Na Machov zákrok bol prepustený.

Dr. Fridrich Kuchár vypovedal rovnako.

Július Nemeš, prednosta stanice v Kútoch vypovedá, že Mach mu dal rozkaz, aby vlak, ktorým Nemci odvážali zo Slovenska zajatých vojakov, zastavili. Veliteľ transportu však s revolverom v ruke prinútil železničiarov, že ho museli odvieť ďalej.

Dr. Viktor Dušek hovoril o tom, ako priviedol k Machovi utečených Poliakov. Mach dal rozkaz, aby im vystavili vysvedčenie o príslušnosti, potom im vydal slovenské pasy, ba dokonca ich umiestnil v štátnych službách. Utečencom hrozila smrť, ak by ich Nemci chytili.

Dr. Alexej Izakovič, duchovný vodca Hlinkovej mládeže, hovoril o tom, ako na zákrok Machov sa prekazilo, aby dievčence, ktoré si slovenskí vojaci priviezli z Ukrajiny a s ktorými sa poženili, aby boly odtransportované, ako si to Nemci žiadali.

Keď obhájca začal klásť svedkovi otázky, Daxner to zasa zakázal.

Čítalo sa vysvedčenie **Dr. Horvátha**, lekára, ktorého Mach zachránil, ako aj prvých lekárov.

Šujan na tieto svedectvá odpovedal, že je pravda, zachraňoval, ale vraj len takých, ktorí mali vysokú protekciu. Mach odpovedá, že zachraňoval ľudí, o ktorých ani nevedel kto sú.

Gen. Turanec, ktorého bolševici vydali len niekoľko dní pred výsluchom, svedčil skoro tak ako Čatloš. Hovoril o zverstvách Nemcov na východnom fronte. Turanec sa usiloval zamočiť čo najväčší počet osôb. Bolo vidno, že dostal tiež injekciu. Hovoril, že nielen Tiso a Mach, ale aj Sokol dávali rozkazy k energickým zásahom. Hovoril, že mu Tiso povedal: Urobte si poriadok, lebo nás Nemci obsadia.

Jozef Kelemen, bývalý predseda slovenskej strany v Maďarsku, hovoril o tom, že im Mach dával peniaze na časopis a stranu, hoci vedel, že v redakcii časopisu je mnoho čechoslovákov. Hovoril o tom, ako sa zo Slovenska zakročovalo v prospech Slovákov v Maďarsku. Ale i tento svedok vypovedal, že slovenským ideálom bol slovenský štát. Komunistická tlač sa na neho zúrivo vyrútila.

Katolícky farár **Ladislav Rehák** vypovedal, ako pomáhali utečeným slovenským vojakom a ako ich s vedomím Tisovým schovávali a zachraňovali, aby sa nedostali do nemeckých rúk.

Ireneus Petrašovič, predstavený kláštora františkánov zo Žiliny vypovedal vo veci podradnejšieho významu.

Štefan Saboš-Vnuk vypovedal, že ho vo Viedni odsúdili na smrť a intervenciou Dr. Tisu dostal milosť. Menovaný vyhlásil, že je bez vyznania a složil miesto prísahy len sľub.

Okresný náčelník **Lexman** hovoril o evakuácii východného Slovenska.

81. deň, 20. februára.

Čítanie spisov.

82. deň, 21. februára.

Dr. Igor Čársky, predseda Okresného národného výboru v Banskej Bystrici vypovedá, že ho Nemci po puči zatvorili a chceli popraviť. Jeho manželka šla za Machom a prosila ho, aby ho zachránil. Machovi sa to podarilo tak, že ho nechal dopraviť dektívami Ústrednej štátnej bezpečnosti do Bratislavy a potom ho prepustil.

Pplk. Mirko Vesel svedčil, vari jediný proti Machovi. Je to mladý dôstojník, ktorý v slovenskej armáde urobil kariéru. Inak známy ako korupčník a ožran. Vypovedal, že Mach mu dal rozkaz, aby zatváral rodinných príslušníkov partizánov. Mach to poprel.

Dr. Gejza Medrický, minister hospodárstva, hovoril o udalostiach v Kremsmünsteri v Rakúsku.

Na začiatku svojej výpovede hovoril o činnosti slovenskej vlády, keď táto utiekla do Kremsmünsteru. Poprel, že vláda tam prejavovala nejakú politickú aktivitu a vyhlásil, že na jej zasadaniach sa hovorilo len o finančných veciach utečencov. **Vláda nepoverila Dr. Tisu k rozhlasovému prejavu a taktiež nedala Ďurčanskému direktívy pre jeho politicko-propagačnú činnosť.** Svedok sa o vypálení obce Kláku dozvedel ešte v Bratislave od ľudí, ktorí z toho kraja prichádzali. Bolo to jediné spojivo vlády s vidiekom, lebo štátny aparát, pošty

a telegrafy nefungovali. V roku 1944 dostal sa spolu s Dr. Kočišom pred čestný súd strany, súc obvinení, že neverili v slovenskú štátnosť. Svedok podľa vlastných slov patril medzi tých politikov, ktorí videli úspešnú činnosť česko-slovenských kruhov o obnovenie ČSR. Vláda nedala súhlas k povolaniu Nemcov alebo súhlas s ich príchodom. O všetkom sa dozvedel z Tisovho rozhlasového prejavu. V Kremsmünsteri bola zvláštna kancelária, ktorá vyplácala podpory i tým ľuďom, ktorí sa po skončení vojny vracali do ČSR. Podľa tvrdenia svedka vláda evakuovala do Kremsmünsteru len preto, aby vyčkala prechod frontu a nevie, či tam ministri vykonávali svoju právomoc, či mali so sebou úradné razítka atď.

Obžalobca Dr. Raša na vyvrátenie svedkovho tvrdenia predložil súdu úradný dekrét ministra Hašíka, ktorý vymenoval 23. apríla 1945 určitú osobu za poručíka delostrelectva. Na otázku, či Dr. Tiso nariadil evakuáciu vlády odpovedá svedok záporne.

“Po Salzburgu bol Dr. Tiso rozhorčený a chcel podať demisiu. Umiernené kruhy však nechceli, aby dával voľné pole Tukovi. Dr. Tiso sa snažil, aby moc neprešla na Tuku a opieral sa pritom na snem a stranu. Podarilo sa mu odstrániť Tukových ľudí, predsedu ÚHÚ Morávka, náčelníka HG Kubalu, Joštiaka a Farkaša a spolu s celou vládou sa staval proti Tukovi, lebo tento bol povolný k Nemcom a chcel zaviesť národne-socialistický systém. V kruhu dôverných priateľov sa Dr. Tiso o vojne proti SSSR vyslovil, že **to nebola naša vojna a že Nemcom treba dať len to, čo sa musí.**”

O zasadnutiach komitétu hospodárskych ministrov boli robené zápisnice až neskoršie a posily sa podávaly Dr. Tisovi. Svedok bol tiež od 1. januára 1941 do marca 1942 generálnym

tajomníkom strany; predsedníctvo strany rokovalo poväčšine len o otázkach stranníckych a nezaoberalo sa otázkami štátnymi. Potvrďuje, že sa hospodárski ministri mohli spoľahnúť na podporu Dr. Tisu, keď sa odvolávali na politickú neúnosnosť nemeckých hospodárskych požiadaviek. Vojna proti SSSR vyvolala vo vláde nevôľu. Tuka však vyhlásil, že jedine on je zodpovedný za zahraničnú politiku, Právo na vypovedanie vojny nemal a vláda nestiahla s toho dôsledky preto, lebo by bola vyvolala buď nemeckú okupáciu, alebo dosadenie povoľnejšej vlády.

Svedok vie, že zásobovanie nemeckých armád na Slovensku bolo upravené zvláštnou dohodou a dotýkalo sa i nemeckého vojska, ktoré malo bojovať proti Červenej armáde. Táto čiastka jeho výpovedi sa podstatne líši od tvrdenia Dr. Tisu, ktorý vypovedal, že zo slovenských prameňov malo byť zásobované len vojsko, povolané na udržanie poriadku. Nemeckí posádkoví velitelia boli vo svojich obvodoch všemohúcimi pánmi a preto vláda požiadala Dr. Tisu o zákrok u Nemcov. Dr. Tiso napísal Hitlerovi list a žiadal ho o nápravu; Nemci potom ustanovili splnomocnenca svojej armády, ktorý mal zmierňovať nemecké požiadavky a prispôsobovať ich slovenskej hospodárskej kapacite. Ale i takto sa situácia podstatne nezlepšila.

Na otázku obžalobcu Dr. Šujana, či svedok a vláda považovali v tej dobe Slovensko za suverénny štát alebo okupovanú krajinu, svedok odpovedal, že bola formálne samostatnosť, ale "de facto" okupácia. Dr. Medrický sa pamätá na niekoľko prípadov, keď Dr. Tiso intervenoval za prepustenie politických väzňov. V roku 1939 oznámil vláde, že dal prepustiť z Ilavy zaistencov, medzi inými i Dr. Štefánka.

Obširne sa súd zaoberal pri výsluchu Dr. Medrického s riešením židovskej otázky a s Tisovým stanoviskom k nej. Svedkovi bolo známe, že na Slovensku bola zo začiatku všeobecne protižidovská nálada, vyvolaná propagandou zo zahraničia, ale až do Salzburgu neboli židia koncentrovaní. Vyvezenie židov bolo dielom Tukovým, ktorý to odôvodňoval politickými príčinami. Dr. Tiso chcel tiež vyriešiť židovskú otázku, ale len tým, aby bola obmedzená prílišná moc židov. Do Salzburgu Nemci neboli spokojní s riešením židovskej otázky. Svedok udáva, že snem sa rozhodol vydať zákon o vystáňovaní židov preto, lebo do tej doby sa vyvážali židia “hlava-nehlava” a bolo potrebné, aby určitá skupina židov mohla na Slovensku zostať. Dr. Tiso udeľoval čo najviac výnimiek a svedok sám v mnohých prípadoch intervenoval u neho za udelenie. Takisto bol Dr. Tiso proti Tukovmu úmyslu vystáňovať Čechov, postavil sa proti evakuácii Slovákov mimo hranice a proti ničeniu továrenského zariadenia. Nemci na žiadosť vlády súhlasili s ochromovaním podnikov a prestali ich úplne ničiť.

83.-84. deň, 22.-23. februára.

Prestávka.

85. deň, 24. februára.

Univ. profesor Jurovský svedčil o tom, ako bol Gestapom zatvorený vo svojej rodnej dedine a ako ho Mach vyslobodil.

Anna Trnková svedčila o tom, ako jej muža popravili Nemci a ju zatvorili.

Fraňo Kocera o tom, ako ho Nemci postrelili a pochovali, ale on sa prebral a zachránil.

František Debnár hovoril o tom, ako ich osadu vypálili a všetkých vystrieľali.

Tiso sa prihlásil k slovu a hovorí, že o týchto veciach nikdy nepočul. Bol to zbojnícky čin.

Gen. Herman Höffle hovoril o tom, ako dostal rozkaz odísť na Slovensku potlačiť povstanie. Hovoril, že dostal z hlavného veliteľstva taký rozkaz, čo sa na povstaleckom území nájde, je vojnová korisť. Tiso podotýka, že slovenská vláda s týmto stanoviskom nesúhlasila a protestovala proti odvážaniu hodnôt i ľudí. Höffle potvrdzuje, že je to tak, ale oni vraj mali rozkaz a podľa neho pokračovali.

86. deň, 25. februára.

Imrich Masár, roľník z Ostrého Grúňa, vypovedá o tej istej vražde, o ktorej hovoril už Debnár. Svedok sa zachránil i so svojou ženou z toho masakru.

Daxner kladie Tisovi otázku, či necíti výčitky svedomia. Tiso odpovedá, že absolútne nie. “Nikdy som o tom nevedel a preto moje svedomie je spokojné.”

Daxner: “Ani ako hlava štátu necítite zodpovednosť?”

Tiso: “V nijakom ohľade necítim zodpovednosť.”

Anton Mäsiarik svedčil o tom, ako bola vypálená osada Klak.

Žigmund Majerovič svedčil o tom, ako bol v roku 1941 pre komunistickú činnosť zaistený a ako vo februári 1945 on istého gardistu zastrelil.

Potom svedčil znova **gen. Höffle**. Hovoril o poradách s Himlerom vo veciach puču, potom o návšteve v Nitre a v Banskej Bystrici.

87. deň, 26. februára.

Michal Medved z obce Tokajík z bardejovského okresu, ktorú Nemci vypálili a mnoho obyvateľov povraždili, svedčil o tejto udalosti.

Ján Lukačko hovoril o podobnej histórii v dedine Hažlín. V tej istej veci svedčila ešte **Anna Kurimajová**.

A potom znova vypočúvali gen. Höffleho, najmä vo veciach masových hrobov. O ich pôvode, ako svedčil, nič nevie. Tiso potom hovoril o tom, ako zakročoval, aby čím skôr dostal domov zajatých slovenských vojakov. Höffle svedčil i o tom, ako dostali do zajatia Viesta a Goliána. “Himler mi dal rozkaz, aby som ich sputnal a odviezol.” Höffle vyhlasuje, že ich nedal sputnať. (Ale Beneš Tisu dal.) Čo sa s nimi stalo, nevie. Hovorí, že len teraz sa dozvedel, že sú mŕtvi.

88. deň, 27. februára.

Čítanie spisov.

123. Nemeckí svedkovia nastupujú.

89. deň, 28. februára.

Gen. SS Gotlieb Berger hovoril o tom, ako ho Himler poslal na Slovensko, aby zlikvidoval povstanie. Berger vypovedal, že na začiatku mal proti povstalcom 9 ľahkých diel a 2800 mužov. Povstanie končilo neúspešne najmä preto, lebo bolo nejednotné. Aktívnu tam bola len ruská složka, česká menej a slovenská najmenej. Hovoril, že si u Hitlera sťažoval na veľký počet nemeckých dôstojníkov, ktorí boli na Slovensku, kde nič nerobili, ale sa mali dobre a zbytočne provokovali. Tiso dal

Bergerovi vyznamenanie až potom, keď o to Berlín žiadal. Machovi Berger vytýkal, že jeho ustupčivosťou prišlo k udalostiam. Tiso poprel, že by on písal letáky rozhadzované na povstaleckom území, ako to tvrdil Berger.

Potom sa čítaly rôzne listy, najmä o Hlinkovej garde, vo väčšine zo Starej Turej a iných evanjelických miest a dedín.

Napokon Daxner čítal encykliku pápeža Pia XI. proti novopohanstvu.

90. deň, 1. marca.

Jozef Sivák, najstarší poslanec Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, bývalý podpredseda strany a minister školstva bol predvedený z vyšetrovacej väzby, kde užíva novú slobodu práve dva roky. Sivák hovoril o tom, že bol po 6. októbri 1938 u Tisu a ten mu ukazoval veľký počet listov, v ktorých mu pisatelia vytýkajú, že prečo sme sa už 6. októbra neodtrhli od Čechov.

“Toto chcete uviesť na dôkaz”, hovoril Daxner, “že Tiso bol za ČS?”

“Áno”, odpovedal Sivák.

Potom opísal svoju cestu do Ríma, ako ho v jeho neprítomnosti Hácha menoval za ministerského predsedu a čo s tým súviselo.

Tiso bol medzi dvoma mlynskými kameňami, hovoril Sivák: medzi Nemcami a Tukom. Hral vysokú hru. Hovoril o tom, že keby Tuka nenalieval na riešenie židovskej otázky, dala by sa táto vec riešiť zapojením ich do práce. Tuka však v ministerskej rade vyhlásil, že je to nemecká požiadavka, ak to neurobíme my, urobia to oni. Tuka bol v novembri 1943 za vysťahovanie všetkých Čechov. On, svedok, sa proti tomu vzoprel a Tiso ho pod-

poroval. Sivák potom hovoril o tom, ako Tiso podporoval niektorých mladých adeptov vedy a žiadal, aby boli menovaní za univerzitných profesorov. Oň sa však vzoprel. Bolo mu vytýkané, že sa mnohí profesori na univerzite nezapojili. Sivák vraj povedal, že sa radšej zriekne úradu ministra školstva, ale bez riadnej habilitácie nikoho nepripustí na univerzitu.

Ďalej hovoril o tom, že Beneš ešte v septembri, keď boli u neho na návšteve, sa díval veľmi optimisticky na vývoj vecí a neveril v možnosť vojny.

Zaujímavý bol spôsob, akým Daxner vypočúval Siváka. Napríklad pýtal sa ho, či vie niečo o tom, že Tiso na rozdiel od iných príslušníkov HSLS stal na stanovisku ČSR a považoval autonómiu za vrcholné štádium politického vývoja?

“Áno, to bol náš program, program ľudovej strany”, odpovedal Sivák.

Daxner surovo: “Ja sa vás nepýtam, či to bol váš program, ale či viete uviesť niečo na dôkaz tej okolnosti, že Tiso považoval autonómiu za štádium politického vývoja na Slovensku?”

Sivák: “Jeho reči v sneme...”

Daxner: “Čítal som ich!”

Napokon Sivák po takýchto otázkach odpovedá, že on predsa nemôže z pamäti a bez prípravy citovať veci, ktoré boly napísané.

Ale veď Daxner ani nepotreboval žiadne pripravené a podložené svedectvá. On potreboval rozsudok, tak ako si to Beneš želal a ako to vyhovovalo jeho nenávisti.

91. deň, 2. marca.

Nedeľná prestávka.

92. deň, 3. marca.

Ako prvý svedok vystúpil len nedávno z Nemecka privezený **H. E. Ludin**, posledný vyslanec nemecký v Bratislave. Nastúpil v Bratislave po von Killingerovi a treba priklincovať, že jeho príchodom sa veľa zmenilo. Bol to veľmi slušný človek, ktorý mal záujem o slovenské veci a v Berlíne sa mu často vytýkalo, že bráni viac slovenské než nemecké záujmy. Aj pred súdom sa zachoval veľmi statočne. Hovoril, že on dobre vie, že Mach a mnohí, ktorí boli označovaní za germanofilov, ich filstvo bolo len taktikou. Najmä u Macha, ktorému išlo v prvom rade o slovenské veci. Mach bol ohnivým rodoľubom, čo robil, robil pre Slovensko. Tuka však urobil na neho zlý dojem. Ludin sa priznal, že celá slovenská vláda i prezident v časoch puču stále poukazovali na výčiny nemeckých vojakov na Slovensku. O Tisovi hovoril, že jeho dojem vždy bol, že jeho germanofilstvo nevychádza z presvedčenia, ale len z taktiky. Ludinova výpoveď bola korektná, ba priateľská, aké bolo aj jeho správanie sa počas jeho úradnej pôsobnosti v Bratislave.

93. deň, 4. marca.

Dr. Jozef Kosorin hovoril o memorande mladých ľudákov, ktoré bolo predložené koncom septembra 1944. V ňom mladí nespokojenci najmä so Sivákom, Sokolom, Medrickým a Kočišom žiadali, aby strana bola vyčistená od ľudí, ktorí neveria v štát a podporujú v úradoch našich protivníkov, ba obklopujú sa nimi. Kosorin hovoril podľa svojich zápiskov o jednej takejto porade u prezidenta, kde rozhorčene odmietol útoky na týchto svojich spolupracovníkov a povedal, že ich bude držať za každú cenu. Tiso vraj sa vyslovil, že teraz je najmenej vhodná doba k

robeniu zmien a premien. Potom sa hovorilo o sjazde mladej generácie v Piešťanoch, o Ďurčanského činnosti medzi mladými, o jeho plánoch organizovať veci v emigrácii a pod.

Potom prišiel svedčiť **Karol Murgaš**. O Murgašovi sa veľa hovorilo v tomto procese, ale vždy len v spojitosti s alkoholom a odbavoval sa ako človek, ktorý si dávno prepil rozum, ktorý je vo všeobecnosti známy ako notorický alkoholik, ktorý bol zúrivým germanofilom a z toho prešiel až ta, že sa chcel pridať k partizánom, ale aj tí poznajúc jeho kvality a stálosť, nechceli ho a zatvorili ho. Vo väzení udržiaval styky s komunistami, vypracoval pre nich memorandum, z ktorého bystrická vysielačka žila po celý čas puču. Ako každý alkoholik lietal z extrému do extrému a narobil každej vláde len nepríjemnosti. Murgaš mal v obžalobe dokázať, že Tiso bol veľmi dobre informovaný o tom, čo Nemci robili na Ukrajine. Murgaš pred súdom tvrdil, že informoval o tom Tisovho tajomníka, lebo Tiso ho neprijal a preto vraj celkom iste Tiso o veci musel byť informovaný.

Murgašovi v Slovenskom štáte bolo pohrozené, že ak bude v ožralom stave vystrájať pohoršenia, pošlú ho do ústavu pre notorických alkoholikov. Murgaš teraz využíva túto okolnosť a robí zo seba martýra slovenského režimu.

Murgaša krátko pred vypočúvaním priviezli z Rakúska z koncentračného tábora, kde bol dva roky americkými úradmi zaisťovaný, ale i tam sa správal tak, ako predtým, takže napokon ho Slováci vyhodili z izby, v ktorej býval s nimi, ba ho aj zbili a musel sa presťahovať do nemeckej izby.

Mach na jeho svedectvo odmietol reagovať, lebo veď vraj každý dobre vie, čo Murgaš je.

“Národná obroda” o Murgašovom svedectve napísala “ďalší nepríjemný svedok”. Ožrani sú vždy nepríjemní.

94. deň, 5. marca.

Čítala sa výpoveď **Dr. G. Medrického** o veciach, ktoré už boli predtým povedané. Ďalej svedectvo vdovy **Virgovičovej** o tom, ako Nemci obesili v Grinave jej muža, ktorý nosil partizánom potravu. Zradili ho Rusi z Vlasovovej armády, ktorí prišli k nemu, vraj by chceli ujsť a dostať sa k partizánom. Virgovič súhlasil a sľúbil, že im pomôže. Bol to veľký omyl jeho života, lebo ten Rus bol nemeckým agentom a zaplatil to životom.

Matej Huťka, poslanec, vypovedal písomne o evakuácii východu.

Dr. Opluštil rovnako vypovedal písomne. Nevie vraj prečo práve on bol vybraný za generálneho tajomníka strany.

Písomná výpoveď **Antona Sabola-Pálku** hovorila o tom, ako bola organizovaná emigrácia v Rakúsku. Hovoril o tom, že emigrácia utvorila Akčný výbor na obnovu Slovenskej republiky.

Dr. Ivan Krno poslal vysvetlivky k viedenskej arbitráži. Vraj Tiso dal návrh, aby sa na arbitráži nezúčastnilo Francúzsko a Anglicko. Krno však priznáva, že Tiso bol pri rokovaní len figurantom, lebo Ribbentrop a Ciano odmietali jeho spoluúčasť. Anglicko a Francúzsko nebolo pozvané za arbitrov, lebo ich nemohúcnosť bola československej vláde známa. Ministerstvo zahraničných vecí poslalo zprávu o rozhovore Dr. Ďurčanského s Miss Claire Mekind o jeho plánoch a stykoch. Čítaly sa zprávy Slovenskej informačnej služby, ktorú vydáva Ďurčanský.

95. deň, 6. marca.

Čítaly sa zprávy o výcviku Hlinkovej mládeže a o ich boji proti partizánom. Súd však odmietol návrh obhajoby, aby boli čítané aj predložené fotokópie článkov z “Rudého práva” a iných komunistických časopisoch z roku 1925-1926, v ktorých tieto komunistické časopisy agitovali za odtrhnutie Slovenska a za samostané Slovensko, a za úplnú autonómiu pre Nemcov. Pochopiteľné, že komunista Daxner odmietol povoliť ich čítanie.

Potom sa rokovalo o vyhlásení vojny. Tiso vyhlásil: “Chcem len vedieť, prečo sa hlavná vec neprejednála, keď tu bol Tuka? Teraz sa táto vec rekonštruje. Ja si nemôžem pomôcť, ale som žil v presvedčení po celý čas, že vojna nebola vypovedaná. Istá vec je, že v tejto rekonštrukcii sú medzery, ktoré by mohol vyplniť len Tuka.”

V ostrej kontraverzii v tejto otázke, najhlavnejšej z procesu, Daxner trikrát jedno za druhým prerušuje Tisu a nedovolí mu o veci hovoriť. Vidno, že chce vec prehnať, veľmi mu na nej záleží. Do jeho protestu sa však ozýva Tisovo: “Nie je tam môj podpis!”

Daxner číta rezolúciu partizánov z Bánoviec a okolia, v ktorej sa žiada Tisovo odsúdenie a Tisova poprava. Tiso za všeobecného vzrušenia volá:

“Keď to podpísalo 200 ľudí, žiadam, aby to podpísali aj tí ostatní obyvatelia bánovského okresu a to, ako som sa ich zastával. Keď sa pripustí svedectvo 200 ľudí, nech sa pripustí aj ostatných, či som ja robil to, čo mi tí pripisujú.”

Senát po krátkej porade odmieta tento návrh.

Rezolúciu partizánov podpísalo niekoľko Neslovákov a, pravda, ako vždy, niekoľko luteránov z tohoto okresu.

O slovo sa hlási Žabkay: “Prosím, aby bolo...”

Daxner: “Súd to odmieta!”

Žabkay: “Súd nemôže zamietnuť to, čo som ešte ani nepovedal.”

Daxner rozhorčene: “Ale hovorím vám, súd to zamietla!”

Potom sa čítala výpoveď nebohého rabína **Friedera**, v ktorej hovorí o tom, kto dostával úplatky. Mach to popiera.

Po obede si nechal Daxner premietnuť film “Od Tatier po Azovské more”.

96. deň, 7. marca.

Čítaly sa rôzne zápisnice. Na začiatku Daxner prečítal list od arcibiskupa Kmeťku, v ktorom sa píše, že 28. februára bol pred súdom čítaný spis o návšteve nemeckého generála Bergera u arcibiskupa. Dr. Kmeťko oznamuje súdu, že Berger u neho nikdy nebol. Po prečítaní množstva rôznych spisov a dokumentov. Rašla žiada, aby súd s vylúčením verejnosti pokračoval v čítaní memoranda **Dr. Ďurčanského**. Súd však s návrhom nesúhlasil a tak sa Ďurčanského memorandum prečítalo v slovenskom preklade verejne.

Čítaly sa ďalej norimberské spisy. Mach na otázku vyhlasuje, že počítal s kompromisným mierom. Bol proti povstalcom najmä pre ich československé centralistické stanovisko a ich ústupok vo veci slovenskej národnej samobytnosti podľa Macha bol vynútený len komunistami. Pretože bol vynútený, nemôže byť považovaný za trvalý.

Čítal sa list **Karola Murgaša** Čatlošovi, poslaný z Ukrajiny. V liste Murgaš navrhoval, aby sa zakázal styk vojakov s obyvateľstvom, lebo to má zhubný účinok na morálku vojakov.

Potom sa čítala zápisnica s biskupom **Nécseym** o evakuácii Nitry. Ďalej sa čítalo svedectvo akéhosi **Annina Lőwyho**, ktorý vystupuje ako stály svedok vo všetkých procesoch a svedectvo **Dr. Beňušku, Jozefa Pagáča, Zdenka Vesela** a iné spisy.

97. deň, 8. marca.

Dokončilo sa čítanie Ďurčanského memoránd a začala sa rozprava o nich. Obžaloba sa od obžalovaných chcela dozvedieť, či súhlasia s Ďurčanského činnosťou. Odohrala sa zaujímavá rozprava, v ktorej Tiso znova zdôraznil, že v otázke štátu rozhoduje a vždy bude u neho rozhodovať vôľa slovenského národa.

Rašla sa pýtal Macha, či si myslí, že by sa ČSR mohla pretvoriť na dva štáty aj bez vojny. Mach odpovedal:

“Pretvoriť Československo na dva štáty je možné bez vojny.”

Rašla: “Ďurčanský ponúkal Slovensko Göringovi ako leteckú základňu proti Sovietskemu sväzu.”

Daxner: “A dnes zase ponúka Slovensko pre agresiu niekomu inému.”

Rašla: “V memorande Ďurčanský píše, že preto je pán prezident Beneš takým zástupcom svetového mieru, lebo vojnou Československo by bolo zmätené. Z tohto vyplýva, že horuje za takýto stav, že je za vojnový konflikt. Všimli ste si, že v memorande prekrúca históriu.”

Mach: “Sú tam niektoré mylné vyjadrenia, ale najhoršie je to, že uvádza argumenty za myšlienku, ktorej ja som oddaný. A tieto argumenty vyvolávajú u mňa odpor.”

Rašla: “Ďurčanský vo svojom memorande ďalej falšuje históriu. Voľby, ktoré boli v Československu 26. mája 1946 pok-

ladá za nedemokratické. Voľby 18. decembra 1938 byly demokratické?”

Mach: “Nuž ja tak hovorím ako Sokol, že to nebyly ideálne voľby. Na ten čas inej možnosti ale nebolo.”

Daxner: “Tak, pán obžalovaný Dr. Tiso, chcete sa aj vy vyjadriť k memorandu?”

Tiso: “Keby som sa ja chcel vyjadriť, mohol by som povedať len áno alebo nie a tu druhý obžalovaný mohol sa vyjadriť aj obsírne. Môžem sa vyjadriť aj ja obsírne?”

Daxner: “Nech sa páči.”

Tiso: “Prosím si zápisky, ktoré som dal americkému vyšetrojúcemu sudcovi, keď ma vyšetroval. V týchto zápisoch som mal mnohé veci poznamenané.”

Daxner: “Nemáme ich k dispozícii, ale vyzvem obžalobu, aby ich zaopatřila.”

Tiso: “Raz som bol vypočúvaný v prítomnosti Dr. Šujana a myslím, že ten mi ich predložil.”

Daxner: “To nie je také dôležité, aby ste celkom podrobne o tom vypovedali. Obžaloba vyšetrí, kde sú tie zápisky a predloží ich.”

Tiso: “O pomeroch a udalostiach v Československu po vojne nemôžem povedať nič, lebo nemám nijaké zprávy. Môj názor je ten, že ak národ prejaví svoju vôľu v tom smysle, že chce s Čechmi v jednom štáte byť a ak to veľmoci ako také rozhodnú, i pre mňa to bude povinným, smerodajným politickým pravidlom. Nikdy som nerobil politiku, že by som chcel dokazovať národu, že takto a takto to má byť. Pokladám sa za politika, ktorý chcel vždy vystihnúť mentalitu národa a byť jej tmočníkom. Toto je veľmi smerodajný krok, lebo štátne zriadenie bez súhlasu veľmo-

ci nie je možné. Štátne zriadenie zapadá do úprav medzinárodných pomerov. Táto úprava sa nemôže stať bez veľmocí.”

Rašla: “Vy ste tu tvrdili, že ak národ prejaví vôľu žiť s Čechmi, aj vy by ste sa k tomu pripojili? Vedeli ste, že Slovenským národným povstaním sa národ rozhodol za ČSR?”

Tiso: “Nevedel som. Nemohol som dostať ani jednu publikáciu Slovenskej národnej rady, aby som videl, čo vyhlasujú.”

Rašla: “Spojenci uznali Československo. To bolo celkom jasné. Veď do Londýna išla aj delegácia Slovenskej národnej rady.”

Tiso: “O delegácii Slovenskej národnej rady som sa neskôr dozvedel, že išla upraviť určité neshody medzi Čechmi a Slovákami.”

Daxner: “To ste vedeli, že Československo bolo už predtým uznané veľmocami?”

Tiso: “Že mi to bolo známe, to nemôžem určite povedať, lebo to neviem. Vedel som o londýnskej a moskovskej smluve. Chcel by som povedať to, čo som vedel o tom, čo sa robí v zahraničí. Vedel som najprv to, že francúzska vláda 16. septembra 1939 vyhlásila, že neuznáva žiadnu benešovskú vládu. Od koho som sa to dozvedel, to neviem. Dost' na tom, že som to vedel. Potom neskôr v roku 1943 časopis Slováč priniesol zpravu, že Francúzsko chcelo uznať československú vládu, ale bez Beneša a Anglicko vzalo zase na známosť utvorenie českej vlády v Londýne, ale bez Slovákov. Potom som počul zprávy o rozporoch, najmä medzi Benešom a Hodžom. Hodža sa zastával stanoviska, že za Slovákov má právo hovoriť len politik a volený poslanec. Nepolitici podľa neho nemali právo zastupovať národ. Hodža sa pokladal za politika a bol volebným poslancom. Tým-

to chcel vylúčiť určitých úradníkov z ministerstva zahraničia. Toto boli zprávy, o ktorých som vedel.”

Rašla: “Stále sa krúтите okolo toho, že ste nevedeli, skoro každý človek na Slovensku, ktorý mal možnosť počúvať rádio, mal jasný obraz a jasnú predstavu o tom, čo sleduje slovenský národ a aký je pomer Spojených národov voči ČSR a voči londýnskej vláde. Vy ste mali k tomu legálne možnosti. Mali ste vyslancov v neutrálnych štátoch, odpočúvaciú službu a chodily vám presné zprávy, tak ako ich hlási londýnsky a moskovský rozhlas. Ako hlava štátu ste si nevedeli o tom utvoriť jasný obraz?”

Tiso: “Obžaloba stále hovorí, že každý na Slovensku o tom vedel. Keby som len mohol povedať: Dokážte mi to, že každý človek na Slovensku to vedel. Čo sa týka odpočúvacej služby, tú som mal. Ja som tie zprávy čítal a čítal som len určité state, ktoré mi prišli pod ruku. Ja som aj také zprávy čítal, kde sa rozprávalo, že československá vláda chce to, alebo ono, ale nevedel som, či je to len propaganda a či je to úradný akt. Ja ako zodpovedný činiteľ som nemohol na to reagovať. Raz som sa predsa odvážil a vo svojom prejave v Prešove v decembri 1943 som vyhlásil, že kto nám dá väčšiu samostatnosť a bezpečnosť, väčšie práva, toho budeme pokladať za svojho priateľa. Z Londýna hlásili, že Slovensko sa bude musieť mnohého zrieknuť a ja som na to tak odpovedal.”

98. deň, 9. marca.

Nedeľná prestávka.

99. deň, 10. marca.

Obhajoba žiadala, aby sa prečítaly listy sv. Otca Pia XII. Tisovi, ďalej niektoré články a prináša novší doklad o tom, že Tiso dával milosť odsúdeným na smrť. Načo Daxner dal čítať množstvo Tisových článkov z rokov vojny. Tiso sa však ešte pred začiatkom prihlásil o slovo a žiadal, aby obsírnejšie mohol vysloviť, čo ho viedlo k týmto článkom a prejavom.

Povedal: 14. marca bola jedine možná záchrana slovenského národa pred momentálnym nebezpečenstvom vo vyhlásení samostatného štátu. A táto záchrana bola tiež jednou pohnútkou, že samostatný štát bol vyhlásený. Po 14. marci bolo treba záchranu národa upevniť natrvalo. Bolo treba pozdvihnúť sebadôveru slovenského národa, a preto vo svojich prejavoch poukazoval, že národ dosiahol len toho, po čom naši predkovia už dávno túžili: dostať správu vecí do vlastných rúk, žiť a pracovať vo svojom. V prejave z roku 1939 znova hovoril vetu “I za cenu republiky”. “Ja som tento výraz používal len na zdôrazňovanie našej požiadavky, vychádzajúcej z tej zásady, že podľa teórie, ktorú sme čerpali z kresťanskej logiky, národ znamená viac ako štát. Držal som to za primerané a prirodzené, že záujem národa treba brániť aj vtedy, keby to uškodilo štátu, myslím tým štátnemu zriadeniu, ale to ešte neznamená, že tým mal byť štát rozbitý.” V prejave z 13. augusta 1939 hovorí, že vie, že Nemci vyhlásili samostatný štát vo svojom vlastnom záujme, lebo pred celým diplomatickým svetom budú môcť povedať, že nie sú zaujatí ani proti Slovanstvu, ani proti malým národom, keď dávajú Slovensku samostatnosť. “To bola jedna vec, v ktorej som otvorene povedal Nemcom, že čo robia, **robia dobre pre svoj**

národ, ale aj Slovenský štát bude robiť tak, aby to prinieslo dobro jeho obyvateľstvu.”

K posolstvu, ktoré mal Dr. Tiso 14. marca 1940 na slávnostnom zasadnutí slovenského snemu, v ktorom používal výraz, že sme vždy bojovali za samostatnosť, povedal toto: “Dovoľujem si poukázať, že som mal niekoľko takých prejavov, v ktorých som dával výraz tomu, že sme my v mene svojom a v mene tých, s ktorými sme boli v najužšom spojení, nebojovali za úplnú samostatnosť. V minulosti pri našich bojoch šlo nám len o život národa. My sme nebojovali za štátnu samostatnosť, ale za uplatnenie sa slovenského národa a za to, aby politická moc na Slovensku prešla do jeho rúk. Len od 14. marca sme pracovali za samostatnosť, lebo v tom sme videli záchranu národa.”

Na obžalobu, že budeme kráčať za vzorom nemeckým a Slovensko budujeme podľa vzoru národného socializmu, Tiso povedal: “Poukázal by som len na to, že v niekoľkých prejavoch som apeloval na národ, čo má z národného socializmu, nepovedal by som — **prijat', ale — pripustiť**. Nikdy to nebola politická čiastka národného socializmu, ale boli to momenty: Po prvé: je to princíp ‘völkisch’. Podľa tohto princípu kladie sa na prvé miesto národ a až potom jednotlivec. Po druhé: celok je viac ako čiastka, alebo jednotlivec, pravda, ani prvý ani druhý princíp nie je princíp národného socializmu, to je princíp prirodzeného práva a zákona.”

“Všetky tieto moje prejavy robil som z taktických príčin. Museli sme odvieť pozornosť Nemcov od našich vecí a upevniť ich v presvedčení, že sa môžu na nás spoľahnúť.”

Potom mu Dr. Bedrna čítal z jedného Tisovho článku: “Čo sa týka boľševizmu, i keby to bol boľševik-Slovák, nechcem s ním nič mať a naopak, vyhubím ich do posledného koreňa.”

“Tak teda ste boli rozhodnutý hubiť všetkých boľševikov?” pýtal sa Bedrna.

Tiso: “Ideologicky.”

Bedrna: “To sa ale ideologicky nerobilo.”

Skutočnosťou je, že na Slovensku sa to tak robilo, lebo celá vodcovská generácia komunistov jedine na Slovensku v celej strednej Európe sa zachránila pri dobrom zdraví a blahobyte. Husák, Novomeský, Šándor a iní patrili medzi najlepšie platených ľudí v Slovenskej republike. Ale i sám Dr. Bedrna, hoci pôvodom Čech, urobil peknú kariéru v Slovenskej republike.

100. a 101. deň, 11. a 12. marca.

Obidva dni boli vyplnené čítaním Tisových článkov a prejavov. Súd najväčší dôraz kládol na Tisov rozhlasový prejav, ktorý povedal v emigrácii v Kremsmünsteri. V ňom Tiso vyhlásil:

“Neváham vyhlásiť, že keby sme dnes znovu mali začínať našu politickú prácu, zase by sme ju len tak konali ako v minulých šiestich rokoch. Pracovať budeme, vy doma, my v zahraničí, kým sa svetová verejná mienka znovu prajne neprikloní k utvoreniu Slovenského štátu.”

Prečítaním týchto článkov sa vlastne skončila druhá časť procesu. Nasledovala odborná mienka vojenských znalcov, po nich slovný zápas obžaloby a obhajoby.

XXI.

Záverečné dejstvo tragédie.

124. Znalosti vojenských znalcov.

102. deň, 13. marca.

Škoda, že v ČSR nemajú vo zvyku merať reči, články a knihy počtom slov, ako je to v Amerike obvyklé. Iste by štatistika súdu po tejto stránke bola rekordná. Celé týždne však bolo vidno, že niet tam vlastne o čom hovoriť, veci boly jasné. Vedel to dobre Daxner a vedel to každý, Tiso robil, čo sa dalo, aby zachránil národ. O tom, či by Tiso bol všetko to robil, čo musel robiť i vtedy, keby bol býval mohol slobodne rozhodovať, ani o tom nebolo v národe pochybností. Vedelo sa, že musel prehltnúť veľa trpkých slín, najmä po Salzburgu, keď proti nemu stupňovali rôzne individuá nemecké požiadavky, keď Tukova Rodobrana vedená Joštiakom sháňala “materiál”, vydávaly sa letáky, keď Murgaš hovoril, že len “vodcovstvo”, t. j. dvaja-traja budú môcť “strkať nos do politiky” a medzi nimi, pravda, sa započítal už aj on, na druhej strane úžasný tlak nemecký na poli hospodárskom, ideologickom, obrana mládeže pred nacizáciou, i iné a iné starosti sa vialy na jeho hlavu. Bol tu jeden hlavný problém, previesť národ cez túto búrku. Bola to najvyššia a najsvätejšia povinnosť a každý vie, že Tiso v tejto skúške obstál.

Tiso bol ťažkým orieškom obžaloby. Vykonal si statočne svoju povinnosť, bránil si svoj život. Kto poznal zákulisie udalostí, musel ho neraz obdivovať, ako sa neraz vyhol mnohým udalostiam, ako sa ich ani nedotkol, len aby nepriťažil iným.

Mach zasa naopak, až hazardérsky bral na seba všetko.

Skoro 70 dní defilovali svedkovia. Ale ťažko z ich svedectiev vybrať priťažujúce svedectvá, a ak ktoré padly, padly skoro výlučne z úst niektorého slovenského evanjelika. Boly prifarbené politickou a náboženskou nenávisťou. Ale, ak by mal byť Tiso zodpovedný za výčiny niektorých gardistov, Nemcov, nuž iste by mal byť aj dnes zodpovedný Beneš za všetko to, čo česká tlač označuje “českým gestapizmom” a o ňom česká tlač už toľko popísala. A kto viac porušil ústavu než Beneš?

Po tom, čo sme počuli z úst Rašlu, Jiřího Šujana, Daxnera, nuž bolo jasné, že mienka vojenských odborníkov bude taká, akú Praha chce mať a akú ona potrebuje. Po tejto stránke “odborníci” nesklamali.

Dvaja štábni kapitáni prečítali obsiahly spis, ktorý im Praha poslala. Na rozdiel od zvyklosti, ani jednej noviny nepriniesly mená vojenských odborníkov, ktorí po vojenskej odbornej stránke mali vydať svedectvo o činnosti obžalovaných. Zdá sa, že hrdinovia z armády sa báli predstavenia. Kto by nebol býval sledoval proces podrobne od počiatku, ani by nebol býval vedel, že šlo o mladých štábnych kapitánov Júliusa Morávka a Vl. Bukvu.

Zaujímavé bolo, že položili dôraz na to, či povstanie vypuklo ešte pred nástupom Nemcov na Slovensku a či až po ňom. Usilovali sa dokázať, že až po ňom. Najskôr vraj Nemci nastúpili a potom sa oni vzbúrili.

Ak je to tak, zasa tu čosi nesúhlasí. My, ktorí sme sledovali londýnsky rozhlas, predsa sme počúvali a to od roku 1939, že Slovensko je obsadené nemeckou armádou. Nuž ak tak, tak hrdinovia povstania nejak neskoro sa vzbúrili proti Nemcom, ba mnohí z nich taký dlhý čas statočne bojovali na nemeckej strane, ba dokonca si vyslúžili aj Železné kríže. Potom ťažko pochopiť,

že hrdinovia povstania razom chcú dokázať, že oni neboli tí, ktorí prv zaútočili. Ako to, vari sa treba hanbiť za útok na nepriateľa? Beneš dokazuje, že ČSR bola vo vojne s Nemeckom od mája 1938. Jeho vojenský odborníci zasa dokazujú, že nie my sme boli prví, ale Nemci zaútočili a to sa malo stať len koncom augusta 1944. Čo bolo predtým? Prímerie? A potom čo s londýnskymi reláciami, ktoré predsa dávno predtým dokazovali, že Slovensko je od 14. marca obsadené nemeckou armádou. Prečo razom po piatich rokoch “vojny” s Nemeckom idú do povstania so stopkami v rukách a ako na pretekoch kontrolujú, ktorého koňa hlava prvá prebehla čiaru?

Zdá sa, že si uvedomujú, že nebyť puču, nebolo by na Slovensku ničenia a pustošenia, najmä preto, lebo Červená armáda nemala v pláne cez Slovensko pochodovať. Nuž chcú teraz dokázať, že najskôr Nemci obsadili Slovensko a len potom sa pustili oni do “slávneho slovenského národného povstania”, ergo, zodpovednosť za ničenie, životy nie je na ich svedomí, ale na Tisovom, lebo on to zavinil všetko.

Vojenský znalci vytvorili o puči túto zaujímavú teóriu: Bol tu rozdiel v náhľadoch, či Slovenské národné povstanie vypuklo preto, že Nemci vtrhli na Slovensko, alebo či Nemci vtrhli na Slovensko preto, lebo vypuklo povstanie. Podľa vojenských znalcov povstanie vypuklo v ten deň, keď sa vedenie čs. armády na území Slovenska dozvedelo, že Nemci idú obsadiť vojensky Slovensko. Svedčí o tom aj tá okolnosť, že 29. augusta 1944 o 19.00 hodine mal bývalý generál Čatloš v rozhlase prejav, že na Slovensku prídu so súhlasom Dr. Tisu nemecké vojská, aby pomohly udržať poriadok. Toho istého dňa večer o 22. hodine prišiel do Banskej Bystrice od bývalého MNO rozkaz, že ešte v

noci prídu na Slovensko nemecké vojská, ktoré vláda povolala na udržanie poriadku proti partizánom. Zvlášť je v ňom upozornenie, aby vojenské osoby nekládly žiaden odpor nemeckým jednotkám. Týmto rozkazom bol už presne stanovený termín príchodu nemeckých jednotiek na Slovensko a vyplývala z neho úplná podriadenosť armády prichádzajúcim nemeckým jednotkám. Povstalecké vedenie sa preto muselo rozhodnúť vydať okamžité rozkazy na začatie vojenských akcií proti Nemcom. Rozkaz bol doručený jednotlivým posádkam a jednotkám už okolo 24. hodiny dna 29. augusta 1944. Preto sa oficiálne považuje 29. augusta za začiatok povstania.

Vojenský znalci potvrdili, že príčinná súvislosť vypuknutia povstania a zavolania nemeckých jednotiek je z toho dostatočne jasná. Či nemecké jednotky boli na slovenských hraniciach už pred 29. augustom 1944, o tom niet nijakých dokladov. Prítomnosť a pohyb nemeckých vojenských jednotiek mohli súvisieť aj s tým, že cez Slovensko viedla dopravná tepna Viedeň-Krakov a Viedeň-Budapešť-Bukurešť.

Ďalej odpovedali na otázku, akými opatreniami bolo znemožnené pripojenie sa dvoch divízií na východnom Slovensku k povstaleckému vojsku. Podľa ich úsudku stalo sa to tým, že obžalovaný Dr. Tiso dal prostredníctvom bývalého ministra národnej obrany gen. Čatloša zavolať veliteľa východoslovenskej armády gen. Malára na deň 29. augusta do Bratislavy. Tento potom po svojom rozhlasovom prejave zotrval dva dni nečinne v Bratislave, kde vyčkával pokyny Berlína. Behom týchto dvoch dní mali Nemci možnosť tieto dve slovenské divízie zaskočiť, odzbrojiť a čiastku ich príslušníkov odviesť do zajatia.

Daxner sa potom opýtal vojenského znalca, či je možné, že nemecká vojenská prevaha voči ČSR bola roku 1938 jedenásťnásobná, ako to povedal bývalý náčelník hlavného štábu generál Krejčí pri výsluchu s Beranovou vládou v Prahe. Vojenský znalec odpovedal, že ide asi o omyl v novinách. Na Daxnerovu otázku, či Nemci mali okolo 400 divízií, odpovedal, že je to vylúčené, hovoril, že miesto jedenásťnásobná prevaha malo tam asi byť, že Nemecko malo jedenásť divízií vojska viac ako ČSR, t. j. 40 plus 11 divízií. Obhájca Dr. Žabkay sa potom opýtal vojenského znalca, odkiaľ čerpá vedomosť o tom, že Československo roku 1938 malo 40 divízií, ďalej, z čoho usudzuje, že SSSR ponúklo Československu 700 lietadiel. Na túto otázku odpovedal, že tak "sudzuje". Dr. Žabkay žiadal ďalej, aby mu potvrdili, že povstanie nemalo nijaký úspech a že spojenci len **navlas vyhrali** vojnu proti Nemecku. Daxner nepripustil, aby takéto otázky mohli byť položené súdnym znalcom.

Dr. Tiso zaujal potom stanovisko k niektorým situačným správam, ktoré predložila obžaloba. Tvrdil, že hlásenie o incidente v Šarfií nečítal. Toto hlásenie došlo na MNO, ale že by ho bola dostala aj prezidentská kancelária, o tom niet na tomto dokumente nijakej stopy. Čo sa týka úpravy ciest a stavby železničných výhybní, Tiso tvrdil, že táto výstavba zapadala do celkového programu vlády a že teda nemohol usudzovať z tejto okolnosti, že by sa blížila vojna.

Inak svedectvo vojenských znalcov je jedno z najnepravdivejších, aké v procese odznelo. Skutočnosťou je, že dávno pred príchodom nemeckého vojska na Slovensko v Turč. Sv. Martine, v Žiline i v iných mestách partizáni s ruskými parašutistami vyťahovali z vlakov Nemcov, vojakov, civilistov i ženy a odstreľovali

ich. V Ružomberku odstrelili ešte i fabričnú robotníčku Slovenku len preto, lebo mala nemecké meno. Už dávno predtým odstrelili rím.-kat. kňaza Šaláta, poslanca Slameňa, Ing. Klinovského a stovky pokojných obyvateľov. Len zásluhou Tisovou bolo, že Nemci z Martina a Bystrice i iných slovenských miest vtedy nenarobili Lidice. Síl k tomu mali ešte dostatok.

Ako sa zdá, v tomto procese sa veľa ani na zdravú logiku nedalo. Čítali sme veľa o tom, že najväčší militaristi sveta boli Nemci. Nuž ak tak, to iste znamená, že tento národ musel mať aj najviac vojakov, lebo mierou militarizmu je na prvom mieste počet vojakov. Čítali sme však i o tom, že Česi, to boli baránkovia a antimilitaristi, slovom, že oni nepestovali takú politiku ako Nemci. A predsa sa v tomto procese vojenský odborníci pokúsili nahovoriť opak.

ČSR podľa nich mala 40 divízií vojska. Slovom, na 10 miliónov Čechov a Slovákov 40 divízií, inými slovami, na každý milión obyvateľov 4 divízie vojakov.

80 miliónov Nemcov však podľa odbornej mienky týchto vojenských znalcov nemohlo mať 320 divízií, slovom tiež na každý milión obyvateľov 4 divízie, ako mali v ČSR, ale v najlepšom prípade len 51 divízií, t. j. na milión Nemcov len pol divízie.

Potom, ak to bolo tak, prečo sa hrdinskí českí generáli v roku 1938 ani nepokúsili brániť ČSR, prečo sa potom Beneš vzdával a ponáhlal ďaleko preč? Vari k vôli tým 11 divíziám, a čo potom spojenectva s Malou dohodou, s SSSR atď.?

Po "odbornej mienke" týchto dvoch dôstojníkov Dr. Žabkay žiadal odročiť záverečné reči na 3 dni na prípravu obhajoby. Ďalej žiadal, aby bolo braté do úvahy, že obhájca nemá možnosť nahliadnúť do protokolu, ktorý má byť hotový do troch dní

podľa paragrafu 313. trestného poriadku. Daxner odmietol túto žiadosť.

Po skončení dopytovacieho pokračovania nariadil 10-minútovú prestávku. Po prestávke oznámil Daxner poradie záverečných rečí a to: Dr. Šujan, Dr. Rigan, Dr. Rašla, Dr. Grečo, Dr. Žabkay, Dr. Král a Dr. Kšiňan. Potom vyzval obžalobcu Dr. Šujana, aby povedal obžalobnú reč.

125. Jiří Šujan prednáša pražské žiadosti.

V úvode Jiří Šujan pripomenul, že **proces** s hlavnými predstaviteľmi separatistickej politiky na Slovensku **prejde do dejín Republiky ako proces historického významu**. Nik nemôže povedať, že proces nebol vedený s plným vedomím zodpovednosti aj pred budúcimi pokoleniami. **Prípad, ktorý je predmetom procesu, neznesie porovnanie s nejakým typickým politickým procesom**. Obžalovaní sa prehrešili proti večným zásadám morálky a spravodlivosti. **O relatívne politické otázky tu ide len do tej miery, pokiaľ sa ich trestná činnosť točí okolo problematiky idey štátu. Napokon však aj táto otázka súvisí s otázkou poslania národa a jeho existencie** a obžalovaní sa prehrešili aj proti základným menlivým a večným zásadám. A tak i v tomto smere politický charakter tohto procesu ustupuje do pozadia práve tak, ako pri všetkých procesoch proti nacistickým vojnovým zločincům. — Dr. Šujan potom zopakoval, za ktoré zločiny obžalobca viní obžalovaných. Obžaloba rozoznáva tri fázy v činnosti obžalovaných v otázke rozbíjania Republiky:

1. Do Mníchova. 2. Od Mníchova do začiatku februára 1939.
3. Od začiatku februára 1939 do 14. marca 1939.

V prvej fáze tejto činnosti obžaloba nachádza úmysel obžalovaných odstrániť demokratický poriadok ČSR a narušiť jej celistvosť. Za týmto účelom po Mníchove obžalovaní iniciatívne a exponovane pôsobili k 6. októbru 1938, keď strhli na seba všetku moc na Slovensku. Pokračovali vo svojej separatistickej činnosti, smerujúcej k odtrhnutiu Slovenska od ČSR a k vytvoreniu profašistického režimu podľa vzoru nacistického Nemecka. A keď začiatkom februára 1939 obžalovaní videli, že nacistické Nemecko nasadilo všetky sily na definitívne rozbitie ČSR, odtrhnutím Slovenska, s vedomím, že slúžia záujmom nacistického Nemecka, za chrbtom ústrednej vlády Republiky a pri spolupráci so slovenskou nemeckou menšinou, iniciatívne a exponovane sa pričínili o to, aby sa úmysel vedúcich činiteľov nacistického Nemecka uskutočnil vyhlásením slovenského štátu.

V priebehu tejto činnosti musíme mať pred sebou stále otázky:

1. Bola to vedomá súčinnosť s vedúcimi nacistickými činiteľmi a bola pri tom medzi obžalovanými a činiteľmi nacistického Nemecka jednotnosť vôle? Ak áno, išlo by o spolupachateľstvo. Keď by toho nebolo, budeme si musieť klásť druhú otázku: bol u obžalovaných zlý úmysel aspoň v tej miere a forme, že vedeli, že prední činitelia nacistického Nemecka chcú rozbiť ČSR a oni chceli uľahčiť toto rozbitie pred spáchaním tohoto činu, alebo po ňom? Ak áno, rozhodujúcim bude:

A) Kedy sa už u obžalovaných takáto vedomosť a vôľa ukazuje?

B) Či bol a kedy bol medzi obžalovanými a Hitlerovým vedením dohovor o rozbití ČSR? Kladná odpoveď na tieto otázky pri líčení trestnej činnosti obžalovaných bude podľa zásad trest-

no-právnych zakladať účastenstvo vo forme pomoci, teda pomocníctvo.

Tretou otázkou bude, či u obžalovaných, alebo aspoň niektorých z nich, nebude po Mníchove vyplnená skutková podstata návodu ako ťažkej formy účastenstva v tom smysle, že navádzali nacistických činiteľov k rozbitiu Republiky vo forme odtrhnutia Slovenska.

Slávny Národný súd! Isté je, že trestná činnosť obžalovaných, čo sa týka rozbíjania Republiky, tvorí niektorú z týchto foriem účastenstva v pomere k Hitlerovým zločincom. Preto hneď na začiatku opisovania trestnej činnosti obžalovaných treba konštatovať, čo zistil norimberský súd o otázke rozbitia ČSR. Norimberský súd zistil, a pokladal za dokázané, že bolo úmyslom nacistických ríšskych činiteľov podľa plánu spiknutia, rozbiť mierové smluvy, nazpät' získať územia v Európe, o ktorých nacistickí spiklenci tvrdili, že sú obsadené takzvanými "rasovými Nemcami" a získať ešte ďalšie územia na európskej pevnine a inde, o ktorých tvrdili, že ich "rasoví Nemci" žiadajú za svoj "Lebensraum", t. j. životný priestor. Všetko toto, pravdaže, na účet susedných a iných krajín a národov.

Obžalobca Dr. Šujan ďalej pokračoval: Nacisti podporovali od začiatku svojej vlády vieru, neslučiteľnú s kresťanským svetónázorom a snažili sa podvrátiť vliv cirkvi nad národom, najmä nad nemeckou mládežou. Priznali sa k svojmu cieľu vylúčiť v Nemecku kresťanské cirkvi a snažili sa ich nahradiť nacistickými inštitúciami a vierou. Nemecký národ bol vychovaný k tomu vedomiu, že sú pánskou rasou a Slovania, že sú rasou nižšou, menejcennou, ktorú preto majú právo zotročiť. Dali si do programu úmysel vyhladiť židov od koreňa. To sa stalo oficiálnou

štátnou politikou. Hitler hneď na začiatku svojej vlády v Nemecku zahájil obrovský program ozbrojovací. Celý svet už cítil, že Hitler sa chystá napadnúť Rakúsko a ČSR. Hitler však nebol ešte natoľko pripravený na to a pretože sa vtedy už začalo hovoriť o preventívnej vojne proti Nemecku na obranu Európy pred chystaným nacistickým útokom, Hitler 21. mája 1935 sám falošne vyhlásil za lož, že by Nemecko zajtra alebo pozajtra mierilo zaujať Rakúsko alebo ČSR. Vtedy s Rakúskom urobil smluvu o uznaní plnej suverenity Rakúska. Nikto však neprikladal tomu vážnosť a v skutočnosti, ako to norimberský tribunál zistil, hneď vtedy dal Hitler vypracovať útočný plán proti Rakúsku, o čom obžaloba, pravda, netvrdí, že by to obžalovaní boli vedeli. Hitler 12. marca uskutočnil tento anšlus Rakúska s Ríšou. Zhrádko nato 21. apríla 1938 sa nacistickí spiklenci sišli a pripravili útok na ČSR najneskoršie na 1. októbra 1938. To sa v ČSR zbadalo a preto 21. mája 1938 bola nariadená čiastočná mobilizácia. Dňa 23. mája sa rozhodli napadnúť aj Poľsko pri prvej vhodnej príležitosti. Čo sa týka Poľska, uvážili, že Poľsko bude bojovať, lebo iste zasiahne Francúzsko i Anglicko, takže sa tu nebude opakovať prípad Československa, o ktorom predpokladali, že sa ho zmocnia bez vojny, nakoľko sa im ho podarí jednoducho izolovať, jednoducho vnútorne rozvrátiť. Preto sa dohodli, že urobia pokus Anglicko premôcť bleskovou vojnou. Na to i na opanovanie Francúzska boli vyhotovené patričné plány.

Pritom Hitler rátal, že pôjdu mu pomáhať aj iné národy Európy, lebo túto vojnu bude viesť pod egidou protikomunistickej ideológie a za zažehňavania takzvaného “komunistického nebezpečenstva”.

Dňa 25. novembra uzavrel s Japonskom a Talianskom pakt proti Kominterne, ktorým si sľubovali vlády Nemecka, Talianska a Japonska vzájomne sa podporovať a spolupracovať na vybudovaní nového poriadku vo veľkej východnej Ázii a v Európe. Proti tejto expanzívnej nacistickej politike hovorí prezident Beneš v jednej svojej reči v emigrácii: “Naša zahraničná politika mohla byť len jediná, mohla byť len svetová, naše spojenectvo opravdové mohlo byť vždy len európske. Západ a východ.”

No obžalovaní pokladali za správnejšie od samého začiatku vlády a Hitlera v Nemecku stavať sa k nacistickému Nemecku oportunne tak, ako to urobilo Poľsko, ktoré svojou smluvou o desaťročnom priateľstve s Hitlerovým Nemeckom zničilo smysl a význam svojej spojeneckej zmluvy s Francúzskom. Tak ako Poľsko neušlo touto taktikou osudu, nebolo by tomu osudu ušla ani ČSR. A tak, ako poľskí beckovski štátnici sú zodpovední za túto politiku nielen svojmu národu, ale celému svetu, obžalovaní nemôžu byť nezodpovední za svoju katastrofálnu politiku.

Obžalovaní už vtedy v tých kritických rokoch, najmä však koncom roku 1936 si dobre uvedomili úmysel nacistických spiklencov rozbiť mierové zmluvy a ČSR odstrániť s cesty ďalšieho vývoja. Zároveň musia dovoliť, keď uzatvárame, že pojali vôľu uhýbať tomu zámeru a uľahčiť toto rozbitie. Ako ináč si vysvetlíť Piešťany, kde sa prihlásili v mene slovenského národa (hoci neboli k tomu oprávnení, lebo nemali väčšinu) do bloku tých národov, ktoré sa orientujú protikomunisticky, čo prakticky znamenalo blok nacistického Nemecka, ktorý sa smluvne ustavil po piešťanskom sjazde 25. novembra 1936, ale fakticky už dávnejšie existoval.

Obžalovaný Dr. Jozef Tiso sa bráni, že on nemôže za piešťanský manifest, ktorým sa toto zapojenie do protikomunistického bloku vyhlásilo. On tento manifest nestvoril. Urobil to obžalovaný Ďurčanský a Mach, k čomu sa Mach aj doznáva. Z reči, ktorú povedal obžalovaný Dr. Tiso na sjazde v Piešťanoch sa dozvedáme, že HSLŠ úmyselne nevstúpila do vlády. Považoval za oportunné zostať mimo vlády z dôvodov, že strana je princípálne stranou konzervatívnou a v opozícii majú väčšiu možnosť pracovať. Podľa toho, ako obžalovaní videli do problematiky medzinárodnej situácie, nadchádzal predsa čas, kedy za pomoci víťazného pochodu síl novej Európy — ako sa tomu hovorilo — môže dôjsť dokonca k samostatnosti Slovenska. Ešte treba uviesť a spomenúť jednu závažnú skutočnosť, poukazujúcu na konkludentný dohovor obžalovaných a vedenia HSLŠ vôbec s nacistickými sprisahancami. Obžalovaní sa rozhodli nielen na zásadnej neúčasti vo vláde, ale odmietli aj účasť na manifestáciách všetkých vládnych strán za Republiku, ktoré sa v roku 1937 pod dojomom ohrozenia Republiky z vonku sústavne konali. Napokon HSLŠ, pod vedením obžalovaného Dr. Jozefa Tisu, pustila sa do stupňovaného vzdoru a odporu proti vláde, ktorý zahrocovala aj proti samej Republike. Obžalovaný Dr. Tiso 29. augusta 1937 v Bánovciach nad Bebravou na dožinkovej slávnosti Ľudovej strany prvý raz používa Hlinkovho nerozmysleného “i za cenu Republiky”. V znamení takéhoto výroku proti Republike išiel obžalovaný Dr. Tiso v jeseni 1937 za americkými Slovákmi, čo prezradil verejne v Bánovciach na spomenutej slávnosti.

Slávny Národný súd! Za takéhoto správania sa HSLŠ pod vedením obžalovaného Hitler a jeho spolupracovníci už v druhej polovici roku 1937 mohli kojiť nádejou, že ČSR sa im podarí

odstrániť s povrchu zeme bez vojny. Po piešťanskom sjazde v Berlíne a v Budapešti s veľkou radosťou písali, že si tu vraj ľudáci spievali “Hitler, Horthy, Hlinka”. Keby si obžalovaní neboli priali, aby ich v Berlíne a v Budapešti takto chápali, boli by okamžite zmenili svoju taktiku. Ale im nešlo o to, oni sa dali na linku “Hitlera, Horthyho a Hlinku”, čo prejavili v snemovni demonštratívne začiatkom roku 1937 pri návrhu o zvýšení stavu armády, za ktorú nehlasovali len oni, henleinovci a Maďari a tak pri tejto príležitosti verš “Hitler, Horthy, Hlinka” sa stal aj v snemovni veľmi okrídleným. (Pravda je, že toto heslo vymyslely socialistické noviny a nikdy nikto ho nepočul od hlinkovcov.)

Nemožno vysvetľovať púhou náhodou, že v politickom boji HSLS za vedenia obžalovaných a v účinkovaní Henleinovej strany bola istá paralela. Ale vážnejšie je, že ani piešťanský manifest nie je ničím iným ako kladnou a priaznivou reakciou na radu z Berlína, ktorú priniesol do ČSR Henlein, že totiž Hitler nechce ani piadť zeme od ČSR, ale dovodzoval nutnosť vytvoriť jednotný front proti boľševizmu a obnovu paktu štyroch západných mocností s pridružením Poľska a Malej dohody paktu k tomu. Obžalovaní to pochopili a v Piešťanoch manifestačne vyhlásili zapojenie slovenského národa na blok štátov, vedených nacistickým Nemeckom.

Na to Henlein v septembri vyslal delegáciu do Ženevy na kongres menších, aby tu pôsobila na politických činiteľov Anglicka strašením, že ak sa nedá sudetským Nemcom autonómia, budú robiť iredentu a nacizmus. Takto sa začala šíriť nielen v ČSR, ale vôbec vo svete tzv. “Angstpsychose” (psychóza strachu) z Nemecka pre neriešený problém sudetských Nemcov. Kundt a Henlein často cestovali do Londýna, kde pôsobili na reakčné

kruhy v tomto smere a odiaľ oznámili a z cudziny vôbec privoľávali ľudí, najmä redaktorov, ktorých posielali na Slovensko a k predným činiteľom ľudovej strany. Týmto spôsobom sa dostali obžalovaní do styku s nemeckými činiteľmi. Takto sa dostali aj na piešťanský sjazd mnohí cudzinci a nie nejak náhodne, ako sa to snažia vysvetľovať obžalovaní.

V “Nástupe” nenápadne od prvého čísla počnúc stavia obžalovaný Ďurčanský aj nemecký nacizmus a vyberá z neho stránky aj pre Slovákov prijateľné, menovite je až nápadné, ako sa tu sústavne pestuje antisemitizmus a protiboľševická nálada. Dr. Ďurčanský je právnik a ten uznal, že keď sa chce postaviť boj ľudákov na tú istú základňu, ako je boj sudetských Nemcov, treba prijať tézu, že Slováci sú v ČSR menšinou práve tak ako aj Nemci. Dr. Ďurčanský sledoval týmto cieľ, aby touto cestou Slováci mohli sa dostať na medzinárodné fórum menšín. Henleinovcom, ktorí boli iba nástrojom nacistických spiklencov už v roku 1937 sa podarilo v Londýne dosiahnuť toho, že sa v Dolnej snemovni začali celkom otvorene zaoberať otázkou, či by mali prispieť na pomoc ČSR, keby bola Nemeckom napadnutá.

V “Times” sa vtedy písalo, že by sa ČSR mala snažiť vyriešiť problém nemeckej menšiny tak, aby to bolo slučiteľné s dobrým pomerom k Nemecku. Z vyličeneného je vidieť, že činnosť Henleinovej strany bola skutočne už od roku 1938 úplne protištátna a za normálnych okolností by nebola mohla byť trpená ani minútu. No obžalovaným to nevadilo, aby sa začiatkom roku 1938, kedy to bolo každému jasné, dali do otvorenej spolupráce s touto stranou. Základom ďalšej spolupráce HSLS a SdP bola dohoda o spoločnom postupe HSLS so SdP 8. februára 1938 s A. Hlinkom, K. H. Frankom a Kundtom, ďalej Karmasinom v

zastúpení Henleinovej strany. Potom 27. februára 1938 vyšiel v "Slováku" známy interview s Henleinom a Esterházyom o paralele boja HSLS s bojom strany Henleinovej a Esterházyovej a 23. marca na predsedníctve strany sa podľa zprávy "Slováka" pokračovalo v rokovaní o spolupráci s Nemcami a Maďarmi. Obžalovaný Dr. Tiso túto spoluprácu považoval priamo za prípravu k tomu, čo očakáva.

Takto ohrozenú videl Republiku i starý priateľ Slovákov Scotus Viator, ktorý na to upozornil Hlinku a žiadal ho, aby sa vedenie strany spamätalo včas a aby spolupracovalo s vládou. Ale ani tohto hlasu si nikto nepovšimol. Slávny Národný súd! Spolupráca s Nemcami a Maďarmi bola víťazstvom radikálneho krídla HSLS, ktoré reprezentovali po Tukovom odsúdení vedľa Sidora najmä obžalovaní Ďurčanský a Mach. Sám Mach sa netají s tým, že on to bol, ktorý presadzoval v strane orientáciu smerom k nacistickému Nemecku. Ale obžalovanému Ďurčanskému a Machovi nestačila len spolupráca s Henleinovou stranou, oni mali v tomto čase styk aj s Viedňou s riaditeľom SDHB Antonínom Klementom. Výpočutím svedka R. Vávru, L. Mutňanského a Murgaša, ako aj prečítaním policajných spisov bolo dokázané, že SDHB bola organizáciou nacistických spiklencov, namierená proti ČSR, cez ktorú prenikaly na Slovensko ich zámery, a to menovite za pomoci obžalovaného Ďurčanského.

Svätodušná bratislavská manifestácia podľa intencií obžalovaných mala byť v smysle piešťanského manifestu a mala mať aj demonštratívny význam pre zahraničie. Preto boli sem privedení delegáti Americkej slovenskej ligy, aby si manifestácie povšimli aj v Anglicku, USA a Francúzsku. Pri tom sa mal svet dozvedieť, že

HSLŠ je na jednej línii s nacistickým Nemeckom. Na dôkaz toho bola spálená sovietsko-československá smluva a komunistická zástava verejne na námestí Bratislavy za priebehu osláv. Obžalovaný Dr. Tiso s tým síce nechce mať nič spoločného, ale vo svojej reči, povedanej z príležitosti pristúpenia k paktu proti Kominterne, sa na túto skutočnosť odvolával a pripisoval jej ten význam, že Slovensko už vtedy sa prihlásilo do boja proti komunizmu.

Obžalobca Dr. Šujan vylíčil potom, ako prišlo k vyvrcholeniu krízy ČSR pred Mníchovom, pričinením obžalovaných. Spomenul memorandum anglickému sprostredkovateľovi, lordovi Runcimanovi, list prezidentovi Benešovi proti mobilizácii, a pokyn, ktorý dostali ľudáci 19. septembra 1938 od Henleina, aby zostrili svoje požiadavky voči Prahe. Pozoruhodný je aj Machov článok v "Slováku", v ktorom schvaľoval Henleinove a nemecké požiadavky za odtrhnutie sudetských území od ČSR. Činnosť obžalovaných našla ozvenu aj v Hitlerovej reči, ktorý ju popri činnosti esterházyovcov a henleinovcov komentoval ako nespokojnosť "utláčaných národov v ČSR".

A po rozpustení Henleinovej strany a úteku Henleina do Berlína, obžalovaný Dr. Tiso považoval v tom čase vrcholného ohrozenia Republiky so strany Nemecka za potrebné prehovoriť rečou uprchlého Henleina. Podkopáva odhodlanie Republiky brániť sa pred nemeckým útokom. Predsedníctvo HSLŠ na svojom zasadnutí dňa 19. septembra zaujalo také isté stanovisko k situácii, ako Henlein dňa 15. septembra. Dr. Šujan vysvetľuje, že ich volanie po mierovom riešení nemecko-československého sporu bolo po Hitlerových rečiach volaním po okupácii ČSR a ako si obžalovaní vyslúžili u Hitlera ďalšie sympatie, a to v jeho

reči 26. septembra 1938. Bolo to v predvečer Mníchova. Po tejto reči Dr. Jozef Tiso a celá ľudácka strana dáva sbohom Prahe. Mach odchádza do Prahy, aby sa dohovoril s Matúšom Černákom na jeho odchode z vlády, aby likvidoval všetky sväzky, ktoré udržovala HSLŠ s Prahou.

Obžalobca Dr. Šujan zaoberal sa potom osobitne činnosťou Dr. Ďurčanského. Dr. Ďurčanský vo svojich článkoch dal za pravdu henleinovcom v boji proti ČSR a privítal Mníchov. Ďurčanský v “Nástupe” prezradil, že on a okrem neho nielen druhí dvaja obžalovaní, ale i celé vedenie HSLŠ dávno predvídalo, že dôjde k Mníchovu. Ba, Ďurčanský povedal aj to, že obžalovaní vedeli, čo taký Mníchov bude znamenať. “ČSR — napísal vtedy Dr. Ďurčanský — už stratila možnosť rozhodovať o svojich osudoch. Je hračkou v rukách veľmocí (myslel tým na Nemecko) po každej stránke.”

Tiso pretrhol všetky sväzky s Prahou a svolal výkonný výbor HSLŠ do Žiliny, aby “mu podal zprávu o neúspechoch, do-bromyseľných snáh predsedníctva a vyžiadal si od tohto fóra strany rozhodnutie o ďalšom postupe”. Dr. Šujan poukázal na to, že obava politikov vládnych strán, že ľudáci, vedení obžalovaným Dr. Tisom v Žiline prevedú odtrhnutie Slovenska od Republiky, bola predčasná. Toto hitlerovci ešte nemohli potrebovať. Keď sa už rozhodli v Mníchove riešiť otázku rozbitia ČSR suchou cestou, nemohli to robiť s jedného dňa na druhý. Tento problém musel podľa nemeckých plánov ešte dozrieť.

Po Mníchove sa nevedelo, či Hitler mieni a na ako dlho zachovať ČSR. Preto otázku rozchodu s Čechmi nechal si Dr. Tiso v Žiline otvorenú. Miesto žilinskej dohody, do ktorej J. Ursíny vsunul klauzulu, že 6. októbra nastalo definitívne riešenie česko-

slovenskej otázky, vyhlásil Dr. Tiso v Žiline manifest, ktorý ideologicky je totožný s manifestom piešťanským a svätodušným. V tomto manifeste sa hovorí: “Vytrváme po boku národov, bojujúcich proti marxisticko- židovskej ideológii rozvratu a násilia.”

Obžalovaní nechcejúc prekázať Hitlerovým záludným úmyslom nacistov rozbiť ČSR už v žilinskom manifeste nežiadali zagarantovať ČSR mníchovskými mocnosťami, ale iba medzinárodné zagarantovanie nedeliteľnosti slovenskej národnej jednoty a zeme. Takto museli stvoriť celkom umelú právnicku konštrukciu “nedeliteľnosti slovenskej národnej jednoty a zeme”, keď chceli nasilu obísť ČSR pri požiadavke zagarantovania hraníc Slovenska.

V ďalšej časti svojej obžalobnej reči Dr. Šujan poukázal na to, ako obžalovaní po 6. októbri zaviedli totalitárny režim na Slovensku a pripravovali odtrhnutie Slovenska od ČSR. Potom pripomenul rokovania Dr. Pružinského a Dr. Ďurčanského s Göringom v Berlíne za chrbtom pražskej vlády, činnosť viedenského vysielача v slovenskom znení, vyjednávania Macha, Tuku, Joštiaka a Dr. Tisu s Čatlošom o vojenskom zaistení “slovenského štátu”, schôdzku Dr. Tisu so Seyss-Inquartom na Sidorovom byte v Bratislave a v rakúskej obci Bruck.

Voči Prahe sa obžalovaný Dr. Tiso pred 14. marcom 1939 zachoval opäť tak, ako pred 6. októbrom. Rozhodol sa neísť do Prahy ani na naliehavé zavolanie, ale v ten istý deň rokoval so Seyss-Inquartom v Brucku. Dr. Ďurčanský odišiel 10. marca 1939 s Tisovým súhlasom do Viedne. Keď sa obžalovanému Dr. Ďurčanskému v dohovore s nacistickými spiklencami nepodarilo ani na veľké a viaceré naliehania nakloniť Sidora na to, aby vyhlásil slovenský štát, poslali poslov za obžalovaným Dr. Tisom do

Bánoviec s priamym pozvaním od A. Hitlera. A tak sa stalo, že obžalovaný Tiso, ktorý podľa plánov obžalovaného Ďurčanského mal zostať v pozadí ako budúci prezident Slovenského štátu, sám prevzal na seba úlohu aranžéra vyhlásenia tohto štátu.

Hitlerovskí agenti hovorili len o vyhlásení slovenského štátu, ale nehovorili, ako sa to má stať. Obžalovaný Dr. Tiso však prišiel na myšlienku, aby štát vyhlásil slovenský snem. A tak si Tiso svojím chytráctvom získal sympatie náčelníka nacistických spiklencov a Hitler mu odpustil i to, že je kňazom, hoci to bolo v rozpore s tým, čo sa robilo v nacistickom Nemecku s katolíckymi kňazmi. Ale aj Hitler na obžalovaného Tisu — ako to sám tvrdí — urobil dojem “človeka jemného a uhladených mravov”. Ako vieme, Dr. Háchovi prišlo zle po návšteve u Hitlera a Dr. Tiso sa u Hitlera tak dobre cítil...

— Dr. Šujan potom predniesol, ako Tiso po návrate z Berlína vykonával nátlak na snem, aby odhlasoval odtrhnutie Slovenska od ČSR.

Obžalovaní — ako to bolo pred Národným súdom dokázané — sa pričínili o rozbitie ČSR a za tým účelom iniciatívne a exponovane pôsobili od 6. októbra 1938 až ku 14. marcu 1939 a priamym vyjednávaním s Hitlerom a jeho spikleneckými spoločníkmi prispeli k utvoreniu “slovenského štátu” pod ochranou Nemecka. Tento čin obžalovaných vyčerpáva všetky zákonné pojmové znaky domácej zrady podľa § 2, nariadenia SNR v ľudovom súdnictve.

Slávny súd! Akým právom sa obžalovaní hlásili k Štúrovi a k Hlinkovi? Hlinka, zomierajúc, odkázal: “Ak sa máte utopiť, utopte sa radšej v čistej vode, ako kaluži”, čím myslel Slovanstvo

na rozdiel od germánstva. Ani to Hlinka ináč myslieť nemohol, lebo vedel, kam to všetko speje.

Slovenský veľduch nikdy nehlásal germánstvo, lebo germánstvo od vekov číhalo na životy Slovanov a na ich územie. Palacký, otec národa českého povedal, že cez celé dejiny české, tiahne sa ako červená niť ustavičné potýkanie sa s Germánmi. Tak isté je to aj s Poliakmi, Rusmi, Juhoslovanmi. To priznávali aj obžalovaní, ale dodávali, že Slováci naproti tomu žili s nemectvom vždy v priateľstve a shode. Nie je možné, že by to obžalovaní boli hovorili z presvedčenia. Obžalovaní nevedeli za celý čas trvania ich štátu nič dobrého povedať o Slovanstve. Odhovárali národ od Slovanstva, nazývali ho romantickým rojčením. A poukazovali na to, že sa Slovania nevedeli snieť, vždy sa len potláčali a pohlcovali. Z toho nasleduje podľa ich učenia, že nemôžeme byť za slovanskú myšlienku.

V propagande proti ČSR neobmedzili sa obžalovaní len na národ doma, ale sa starali — dokiaľ nebola USA vo vojne — o propagandu proti ČSR aj v Amerike. Preto do USA vyslali ešte za druhej Republiky K. Čulena, s poslaním, aby pracoval proti Republike. Obžalovaní sa dnes bránia v otázke propagandy, že to diktoval záujem národa. Nemcom bolo vraj ťažko nevyhovieť, keď žiadali, aby sa tak, alebo onak hovorilo, alebo zaujalo také, alebo onaké stanovisko. Ale ich námietka, že boli k tomu nútení, nemôže obstáť, lebo to robili tak, že národ až do konca bol presvedčený, že to robia zo svojej vôle a z presvedčenia. A inak to ani nebolo. Podali o tom obžalovaní pádny dôkaz tým, že sa takto zachovali až do konca a že i za hranice išli s tým úmyslom, aby v svojej činnosti ďalej pokračovali. Obžalovaný Tiso na dožinkovej slávnosti v Trnave otvorene hovoril na adresu ne-

meckej propagandy, že si je vedomý, že Slovenský štát znamená pre túto propagandu tie najplatnejšie a najosožnejšie služby, lebo Nemci môžu ukázať celému svetu, že nie je pravda, čo sa o nemeckej nadvláde hovorí, poukazujúc na Slovenský štát. Pán prezident Beneš mal veľké ťažkosti u západných mocností, lebo sem najviac bola nemecká propaganda namierená. Bolo priam odporné pozorovať obžalovaných v tomto ich počínaní vtedy, keď celý svet veril spolu s hlavou katolíckej cirkvi, prezidentom Benešom, Stalinom, Rooseveltom a Churchillom, že všetky tie strašné udalosti od Mníchova, resp. 14. marca začnú, sú len prechodné, ako aprílové počasie a že z toho všetkého, čo Hitler hovoril, nezostane nič, než nemilá spomienka.

Slávny Národný súd, prezident Beneš od začiatku svojej druhej emigrácie upozorňoval najprv len dopismi, potom aj v rečiach na to, že po ČSR bude nasledovať aj Poľsko, a že Poľsku sa zle vyplatí beckovská politika priateľstva s Hitlerovým Nemeckom. Bolo ako na dlani, že Slovensko mu má slúžiť za nástupnú bazu proti Poľsku od juhu. Tak to podávajú aj vojenski znalci. Mach tomu porozumel a neľahčuje obžalovanému Tisovi, ak sa dnes vyhovára, že on to tak nechápal. Dr. Tiso prevýšil i Chamberlaina a Daladiera, lebo títo po rozbití ČSR boli na čistom s Hitlerovými zločinnými úmyslami. No, obžalovaný Dr. Tiso nič o tom nevedel ešte ani vtedy. Lepšie povedané, nechcel vedieť. Nie je takým ťažkým hriechom zlo spáchať, ale v ňom sotrváť. A to je rozdiel medzi obžalovaným a Chamberlainom, na ktorých bude iste i obrana poukazovať. Mach v jednej svojej reči hovorí, že koho chce Boh potrestať, tomu dá anglo-francúzske záruky. No, na západe ani v tomto kritickom

nebezpečí svetového mieru nevedeli byť celkom úprimní v jednaní s SSSR a Poľsko si otvorene neprialo pomoci SSSR.

Konzervatívne kapitalistické kruhy sa bály vojenskej moci SSSR, bály sa toho, že by SSSR, ktoré bolo na vojnu iste lepšie pripravené ako Anglicko a Francúzsko, pokorilo Nemecko a opanovalo Európu. SSSR pozorujúc na jednej strane otvorene prejavenu zlovôľu Anglicka a Francúzska a na druhej strane zase horúčkovité prípravy Hitlera na vojnu s Poľskom, nemohol nič iného robiť, ako počkať zatiaľ ďalší vývoj vecí a pokojne sa pripravovať na Hitlerov úder, ktorý SSSR nemohol minúť, nakoľko to bolo predsa hlavným cieľom jeho vojnových príprav. Potrebný pokoj si SSSR nemohlo **zabezpečiť ináč, ako uzavretím smluvy o konzultácii a neútočení** s Nemeckom. To sa na veľké prekvapenie Anglicka a Francúzska stalo 24. augusta 1939. Obžalovaní nemajú nijakého práva sa brániť v otázke svojho postoja k Poľsku a v ďalšej svojej politike odvolávaním sa na túto smluvu SSSR s Nemeckom. Oni veľmi dobre vedeli, aké pohnútky viedly SSSR k tejto smluve.

Veľmi dobre vedeli, že SSSR pripravuje sa len na obranu a nemal nijakých útočných, ani záškodníckych úmyslov. Obžalovaný Tiso v duši svojej megalomanicky pripisoval v budúcnosti svojmu slovenskému štátu úlohu byť mostom a vyrovnávateľom medzi germánstvom a slovanstvom. A možno ani v jednom prípade obžalovaný Dr. Tiso neprejavil toľko zarputilého a tvrdošíjného odporu proti dôkazom obžaloby, ako v prípade poľskej vojny, proti SSSR a vyhláseniu vojny USA a Anglicku. Príčina tohto tkvie v tom, že si uvedomil pojem zločinu proti mieru podľa Londýnskej charty. A tak si obžalovaný Dr. Tiso povedal, že bude popierať, že by Slovensko akúkoľvek vojnu vôbec viedlo.

Keď som sa spýtal svedka, bývalého generála Turanca, či aj so strany Slovenska bola vojna s Poľskom, svedok Turanec zostal vyjavený, díval sa udivene na nás i na obžalovaného Tisu, dlho sa obzeral sem-tam, lebo nevedel, či si robím žarty, alebo čo to má znamenať. Až keď videl, že všetci zachovávame vážnosť a vyzval som ho, aby povedal aspoň, áno alebo nie, vyhrklo z neho: No, vojna bola, akože by nie. Aj obžalovaný A. Mach vyhlásil: To na veci nemení, že obžalovaný Tiso Poľsku vojnu nevy-povedal, vojnu sme viedli.

Obžalovaný Dr. Tiso uviedol vo svojej obrane, že on dal rozkaz iba obsadiť hranice poľsko-slovenské a nič viac. Obžalovaný Dr. Tiso však na jednej slávnosti vyslovil, že Slovensko spečatilo slovensko-nemecké priateľstvo krvou. Nebol by iste o krvi hovoril, keby nebola tiekla i na slovenskej strane. Ani by Hitler obžalovaného Dr. Tisu nebol vyznamenal veľkokrížom nemeckého orla, keby Slovensko nebolo s Nemeckom spolu viedlo ťaženie proti Poľsku.

Som presvedčený, že nemôže byť nijakých pochybností o tom, že vojnu s Poľskom obžalovaní pripravovali a viedli.

Keď sa Hitlerovi v lete a v jeseni roku 1940 nepodarilo bleskovým vedením vojny na západe a leteckým úderom na Anglicko dosiahnuť toho, aby Anglicko padlo pred ním na kolená a požiadalo o mier, triezvejšie kruhy v Nemecku už vedeli, že je to pre ríšu osudný neúspech. Kým bol ešte zdanlivý mier, bolo Hitlerovým programom na západe — nakoľko Španielsko mal už usporiadané a zaistené — poraziť iba Francúzsko a Anglicko držať v dobroprajnej neutralite. To však sa nepodarilo, a keď sa do vojny zamiešalo aj Anglicko, spoliehal na to a dúfal, že ju letecký bleskurýchle skončí. Tento pokus aj vykonal trojmesač-

nou leteckou ofenzívou proti Londýnu a anglickým mestám. Povedal: Wir werden Ihre Städte ausradieren.

Začiatkom roku 1941 sa Hitler pokúsil o získanie Juhoslávie a Bulharska k Paktu troch mocností, čo sa mu aj podarilo. No, na tretí deň po pripustení Juhoslávie k Trojpagu, 27. marca 1941, vypukla v Belehrade revolúcia. Cvetkovič bol svrhnutý a kráľ Peter II. sa ujal vlády. Na to 29. marca Juhoslávia dostáva sľub pomoci od USA. 31. marca uskutočnila Juhoslávia mobilizáciu a Trojpag v pomere Hitlera k Stalinovi neznamenal nič iné, ako Hitlerom hodená rukavička. Slávny Národný súd, Tuka doznať, že na základe prepadnutia Juhoslávie Hitlerovým Nemeckom v deň po uzavretí sovietsko-juhoslovanského priateľstva, 9. apríla 1941, rátať celkom naisto s vojnou proti SSSR. A čo Dr. Tiso? On sa do tých vecí nestaral. Svedok Turanec vypovedal, že na jar 1941 to už vedelo každé dieťa na Slovensku, že Nemecko sa chystá napadnúť SSSR. Svedok Turanec potvrdil, že na východnom Slovensku bol už na jar 1941 celý jeden nemecký sbor, ktorého veliteľstvo bolo v Prešove.

Ešte húževnatejšie sa Tiso bráni proti tvrdeniu obžaloby, že nariadil, alebo súhlasil s prípravami na vojnu s SSSR. On to popiera, ale svedkovia Turanec a Čatloš dosvedčili, že bola úprava ciest, vyrovnávanie a ich rozširovanie, odprašenie, ako aj oprava výhybní a rozšírenie staníc na železniciach, intenzívne vyzbrojovanie armády útočnými zbraňami, nariadenia CPO atď. K započatiu vojny s SSSR došlo zase len predom, teda opätovným hrubým porušením medzinárodného práva, takým spôsobom sa zapojilo aj Slovensko k tejto gangsterskej vojne, ako sa stalo aj v prípade Poľska. Dnes neni toho, kto dal rozkaz vojsku, aby išlo do boja proti SSSR. Čatloš však hovorí, že on len na

rozkaz obžalovaného Dr. Tisu vyslal vojsko do Ukrajiny a tento rozkaz dostal, keď bol u neho s spolu s Tukom. Niet príčiny neveriť svedkovi Čatlošovi, lebo opravdu je nepravdepodobné, aby on, ktorý už vtedy stál proti Tukovi a bol v priateľstve s Tisom, vydával rozkaz do boja proti SSSR bez príkazu obžalovaného Tisu, ako najvyššieho veliteľa.

Bratislavské rádio denne vyhlasovalo, aká strašná pomsta stihne všetkých “vinníkov” a sám obžalovaný Dr. Tiso nariadil spoluprácu HG s nemeckou armádou proti partizánom a účastníkom povstania.

Nakoniec obžalobca Dr. Šujan poukázal na posudok vojenských znalcov, podľa ktorého obžalovaní svojou činnosťou pri vypuknutí povstania umožnili odzbrojenie dvoch divízií na východnom Slovensku a tak znemožnili spojenie povstaleckej armády s Červenou armádou, čím sa predĺžilo trvanie vojny a Slovensko nebolo ušetrené vojnových hrôz.

Obžalobca Dr. Šujan potom poukázal na bratovražednú činnosť obžalovaných po čiastočnom potlačení povstania a že napokon opustili Slovensko, aby v emigrácii pracovali na obnovení slovenského štátu. V tejto činnosti pokračuje i teraz ešte Dr. Ďurčanský. Nedbal by, aby sa rozpútala nová krvavá vojna len za to, aby sa mu znova podarila zrada na národe...

Obžalobca Dr. Šujan prikočil k poslednej časti obžaloby, ktorá viní Dr. Tisu a spol. zo zločinov proti ľudskosti. Prebral obžalobu bod za bodom, vylíčiac ako sledovali obžalovaní pomstu pri zavádzaní protičeských opatrení, koľkých ľudí bez súdneho pokračovania väznili v Ilave, ako zostrovali protizhiovské opatrenia až konečne vyviezli 60,000 židov do nemeckých táborov smrti. Obžalovaní sú zodpovední aj za zločiny, ktoré sa páchaly

na slovenskom národe počas nemeckej okupácie po čiastočnom potlačení povstania.

Obžalovaní svojou činnosťou, vyličenou v poslednej kapitole obžaloby, dopustili sa trestných činov, ktorými pošliapali priam samotnú ľudskosť a ľudskú dôstojnosť. Londýnska charta kvalifikuje zločiny toho druhu ako zločiny proti ľudskosti.

S hľadiska subjektívneho je dôležité, že obžalovaní Tiso i Mach neboli proti vojne so SSSR, ale naopak boli za ňu. Obžalovaní boli zo vojny so SSSR z presvedčenia a ideologického zamerania.

Obžalovaný Dr. Tiso v slovenskom sneme vyhlásil, že k vojne proti SSSR sa HSLS prihlásila už svojím piešťanským manifestom 20. septembra 1936, teda tým manifestom, ku ktorému sa dnes nepriznáva a nechce mať s ním nič spoločného. Obžalovaný Tiso teraz sa pri procese priznal, že “cítil, že národ nechce túto vojnu, a že nám to nie je osožné, keď túto vojnu vedieme”. Obžalovaní Tiso a Mach si boli vedomí, že slovenskí vojaci s nevoľou rukujú na front a preto aj osobne išli medzi vojakov do obsadenej Ukrajiny; aby ich povzbudili.

Slávny súd! Vieme, že obrana obžalovaného Dr. Tisu bude poukazovať na svedectvo Jozefa Siváka a iných a bude chcieť vyvrátiť tvrdenie obžaloby, že obžalovaný Tiso 6. október považoval za vrcholný cieľ všetkých svojich politických snáh. Ale akú cenu majú takéto svedectvá proti tým všetkým skutkom, ktoré tu boli dokázané a proti vyhláseniam obžalovaného Tisu po 14. marci, ako aj proti svedectvu bývalého generálneho tajomníka HSLS Dr. Martina Sokola, Teplanského a J. Lichnera?

Keď sa má hovoriť o zrade na povstaní, fakt je, že Tiso povolal Nemcov. Obrana bude namietat', že by Nemci boli prišli, aj keby ich Dr. Tiso nebol zavolať. To je síce pravda, ale obrana musí pripustiť na druhej strane, že by Nemci boli bývali v takom prípade bez morálnej opory a nebolo by sa im ani v operáciách darilo tak, ako sa im darilo. Osobitnou kapitolou je ich propagačná činnosť. Nakoniec, keďže sa obžalovaní silou-mocou chceli držať 14. marca, nezostalo im nič iného, ako sa pomaly pripravovať na útek do Nemecka, ako aj Nemci samotní. Zrada na povstaní patrí medzi najťažšie zločiny, ktorých sa obžalovaní dopustili na tých bludných cestách satanášových, chcjúc mu slúžiť až do konca v domnienke, že to vyžaduje ich česť, lebo čestný človek podľa ich morálky dané slovo neruší.

* * *

Toto je stručný obsah reči slovenského odroňa Jiřího Šujana. Hřba poloprávď a lži upravená na pražský recept. Čo všetko je tu zločinom? Ak hlinkovec napísal v roku 1938, že ČSR je hračkou v rukách veľmocí, hľa, zločin.

A nebola hračkou?

Veru bola a k tomu už takou, ktorá omrzela. Pochybujeme, že by Stalin potreboval, aby Jiří Šujan odôvodňoval, prečo robil pakt s Hitlerom. Preto, lebo mu to bolo výnosné, získal polovicu Poľska a Stalin by si iste nebol býval robil výčitky svedomia, keby mu bol býval chcel Hitler darovať polovicu ČSR.

Bola to reč dlhá, múdrosti v nej bolo menej, bola to reč odroňa.

Po ňom sa ujal slova Rigan. Zaujímavé, ten sa ozýval v procese najmenej, i teraz hovoril málo, hoci on bol šéfom obžaloby.

Dr. Rigan posúdil činnosť obžalovaných s hľadiska medzinárodného práva. Pripomenul, že podľa prevzatých záväzkov každý zo spojencov je povinný potrestať vojnových zločincov, ale o tom, ktorý súd ich má súdiť, rozhoduje každý štát úplne slobodne podľa vnútroštátnych noriem. Hoci Národný súd je súdom vnútroštátnym, neznamená to, že všetky zločiny, pre ktoré sú obžalovaní postavení pred súd, sú so stránky vecnej len vnútroštátne. Napokon, pokiaľ v činoch obžalovaných možno vidieť účasť na príprave zločineckej vojny, páchanie vojnových zločinov, alebo zločinov proti humanite, je slovenský Národný súd súčasne orgánom medzinárodnej spravodlivosti. V ďalšom poukázal Dr. Rigan na to, že ČSR napriek dočasnému porobeniu právne neprestala jestvovať, naproti tomu osobitný štát na území Slovenska aj keď bol uznaný, išlo v podstate len o uznanie faktického stavu, ktorý, ako to bolo jasné aj obžalovaným, s nacistickým Nemeckom stojí a padá. Dr. Rigan poukázal na to, že obžalovaní museli si byť vedomí, že páchajú trestné činy jednak preto, že boli viac rás vystríhaní, jednak preto, že všetky činy trestné, podľa nariadenia SNR sú trestné aj podľa zákonov predtým platných.

126. Rašla žiada tri životy.

103. deň, 11. marca.

Úvodom svojej reči zaoberal sa **Dr. Rašla** so všeobecnou situáciou v Európe pred Mníchovom a po ňom a poukázal na to, akú dôležitú úlohu mohlo hrať Slovensko pri rozbití ČSR, keby sa bolo podarilo čs. armáde ustúpiť na Slovensko. A tu je hlavná vina obžalovaných na rozbití ČSR, že Tiso a spol. svojou zrad-

covskou činnosťou znemožnili, aby sa čs. armáda postavila na odpor armáde nemeckej. Je jasné, že keby bolo došlo k ozbrojenému konfliktu medzi Nemeckom a ČSR, bola by sa vojna pretiahla azda o taký čas, ktorý mohol byť Hitlerovi osudný. Obžalovaní aj obhajoba snažia sa skoncentrovať rozbitie ČSR a vznik slovenského štátu do jedného bodu. Tieto dve veci však treba prísne rozlišovať. Pre sudcov **nie je dôležité, že vznikol slovenský štát, ale režim, ktorý v ňom vládol a činy, ktorých sa dopustili jeho vedúci.** Tu treba zdôrazniť, že všetko to, čoho sa dopustili obžalovaní, bolo vopred premyslené, plánované a prevedené vedomo. Nie je pravda, že len radikálne skupiny vyjednávaly s Nemcami a robily im ponuky ohľadne zavedenia nacizmu na Slovensku, ale pravda je, že rozličné ľudácke skupiny na Slovensku robily preteky o to, aby si získaly priazeň nacistov.

Najvážnejšiu časť obžaloby tvorila účasť Slovenska vo vojne po boku Nemecka, ktorá vyvrcholila v odpore slovenského národa proti hanebnému vazalstvu, keď národ prešiel do otvoreného povstania. O týchto udalostiach obžalobca Dr. Rašla povedal: Tiso prispel k vedeniu vojny s Poľskom tým, že vydal vyhlášku, v ktorej vyzval obyvateľstvo, aby poskytovalo všetku pomoc nemeckej armáde. Bola to pomoc vedomá, vopred uvážená, a to samé možno tvrdiť aj o spolupráci pri ťažení proti SSSR. Psychologicky ako aj vojensky byly urobené všetky náležité prípravy tejto vojny. Na východnom Slovensku byly skoncentrované rýchle vojenské jednotky. Svedectvom Ludina bolo dokázané, že Nemci tu nijako nenaliehali na obžalovaných, aby vojnu vyhlásili alebo viedli. Dokazuje to dokument o zasadnutí medziministerskej komisie, ktorá rokovala 30. apríla 1941 o nemeckom

návrhu smluvy o prechode nemeckých oddielov cez Slovensko. Obžalovaní neprevinili sa iba účasťou na týchto vojnách, ale aj porušením pravidiel medzinárodného vojnového práva, keď vydávali vojnových zajatcov Nemcom, hoci vedeli, že im tam hrozí smrť. Napriek všetkým ich hriechom mohli byť tohto procesu ušetrení, keby sa obžalovaní boli spamätali pri povstaní a zachovali sa tak, ako to kázal záujem národa, a neboli by sa spojili až do smrti s čertom. Ale oni chceli za každú cenu znemožniť a potlačiť povstanie, preto povolali Nemcov na pomoc. Dôkazom marenia povstania je vyhláška Macha o stannom práve. Najdôležitejším dôkazom zrady obžalovaných na Slovenskom národnom povstaní je originálny spis ÚŠB, v ktorom ÚŠB žiada od Haššika rozhodnutie, akým spôsobom sa má naložiť s tými Slováckmi, ktorí boli zaistení príslušníkmi SD, alebo Gestapa, za spoluprácu s partizánmi, a to aj vtedy, keď im takéto spojenie sa nepodarí dokázať. Obžalovaný Tiso popiera, že by bol vedel o tom, že obec Kľak bola vypálená a obyvateľstvo povražené. MNO podalo hlásenie, že bola nariadená evakuácia obcí Brehy a Nová Baňa a Brehy boli podpálené. Na vyvrátenie tvrdenia obžalovaných, ba priamo by sa dalo povedať, pokusu o historický podvod, že totiž aj oni pripravili určitú akciu, ktorou by bolo Slovensko ušetrené od následkov zločinného vedenia vojny Nemeckom, slúži dôkaz dokumentu z MNO. Obžalovaní a vláda sa celkom vážne a dôsledne pripravovali na odpor proti tým jednotkám Červenej armády, ktoré sa chystaly oslobodiť Slovensko od strany Karpát. Spolupracovali za tým účelom aj s honvédstvom. Vybudovali obrannú zónu v oblasti Dukelského priesmyku. Podriadili prvú a druhú slovenskú divíziu armádnej skupiny severná Ukrajina, čím bola vziata všetka možnosť pre

vlastnú iniciatívu. Robili prípravu na záškodnícku činnosť po vojne. Dôkazom toho boli odhalené sklady zbraní. Celé dejiny 6-ročného vladárenia obžalovaných na Slovensku sú vyplnené hrdinskými skutkami Slovákov, ktorí dokumentovali svoj odpor proti Hitlerovi a jeho domácim pomáhačom. Kým každý bača na Slovensku vedel, že Nemci prehrajú vojnu, Tiso a spol. verili vo víťazstvo. Obžalovaní pyšne vyhlasujú, že na Slovensku bolo dobre. Nezabudli poukazovať na lepšie hmotné podmienky. Ich spojenectvo s Nemcami je povinná daň, povedali to vtedy, keď svet sa topil v krvi, všetky civilizované národy sa bily o slobodu, a len na Slovensku chcel tento zradcovský režim zakryť svoju nemorálnosť tým, že kázal: jedzte a pite! Slovenský národ však pamätal na jedného prezidenta, ktorý povedal: “Ježiš a nie césar!” Slovenský národ nestratil svoju česť, nechcel sa dať podplatiť dobrým žrádlom. Keby sa obžalovaní vtedy boli postavili na odpor, na Slovensku by nik nebol spolupracoval s Nemcami. Boli by spečatili jednotu národa. Toto by bolo najlepším dôkazom dnes pochybnej ich obrany, že to mysleli s národom dobre. Úspech Slovenského národného povstania nebol vecou len slovenskou. Prakticky mohlo byť celé Slovensko za 48 hodín oslobodené. Kapitulácia Maďarska by bola ináč prebiehala a trvanie vojny by sa bolo mohlo skrátiť o pol roka.

Potom obžalobca Dr. Rašla poukázal na výsledok zradcovskej politiky obžalovaných a predostrel NS výklad o vypálení 60 obcí, 60 slovenských Lidíc. Nikto z obžalovaných necíti vinu. Vodca národa, hlava jedného totalitného štátu, teraz tu hrá komédiu priemerného hlupáka, ktorý vraj nečíta noviny, nevedel, že je vojna, nevedel, čo napísal Hitler v Mein Kampfu, nevedel, že Nemci vraždia, nevedel, čo sa deje v armáde, ktorej bol na-

jvyšším veliteľom, nevedel, čo robili gardisti a Kubala, neprikázal ani nezakázal, nerozmýšľal o konci vojny a o víťazstve, nevedel, že na Slovensku vypuklo povstanie... Vo svojej komédii ide ešte ďalej, zapiera Slovenský štát, svoje vlastné dieťa, potiera ideológiu svojej strany. Čo si má potom myslieť malý gardista a ľudák o zbabelom úteku od zodpovednosti tohto vodcu?

Obžalobnú reč zakončil obžalobca Dr. Rašla slovami: **Tiso sa nepriznal, ani neoľutoval. Niet tu poľahčujúcich okolností. U obžalovaného Macha je faktické doznanie a starosť o rodinu. Žiadal, aby obžalovaní boli uznaní vinní podľa všetkých bodov obžaloby a aby u všetkých bol vynesený trest smrti, ktorý u obžalovaného Dr. Tisu a Dr. Ďurčanského nech je vykonaný povrazom.**

Takto skončil reč Rašla. Teraz sa ukázalo, prečo sa proces v posledných týždňoch pretáhal. Pražská réžia určila, že žiadosť obžalobcu o trest smrti má padnúť práve 14. marca, v deň obnovenia slovenskej štátnosti. Pán Boh vie, čo chcela týmto psychologickým kúskom docieľiť Praha, ale je isté, že bol to deň najmenej vhodný k tomu, aby Slovákov presvedčil, že Praha má pravdu a Tiso je vinníkom. Ale tieto psychologické problémy iného národa sú veľmi vzdialené tupým českým dušiam, to oni nikdy nepochopia.

Tým boly reči obžaloby skončené a nastupovala obrana.

127. Obrana hovorí.

Po krátkej prestávke o 12. hod. 45 min. sa ujal slova prvý z obhajcov obžalovaného Dr. Tisu, **Dr. Grečo**, ktorý prevzal obhajovanie s hľadiska politicko- ideového.

“Som si vedomý toho”, pokračoval Dr. Grečo, “že moja úloha nie je nijako ľahká, a to hlavne z dôvodov dnešnej psychózy. Prosím preto slávny Národný súd, aby moje ďalšie slová neboly chápané inak, ale len ako zákonná obhajoba Dr. Jozefa Tisu. Ďalej, aby v mojich vývodoch, ktoré nutne budú politické, nebola videná propaganda alebo politizovanie. Chcem splniť úlohu obhajcu, ako mi to káže česť môjho stavu.” Iba po týchto slovách prešiel Dr. Grečo ku konkrétnym vývodom obhajoby.

Najprv odpovedal na tvrdenie obžaloby, že autonomisti a hlinkovci mali vo svojich intenciách rozbitie ČSR a že boli piatou kolónou Hitlerovou. Dôvodil, že požiadavky autonómie (samobytnosti) slovenského národa sú historicky podložené, o čom svedčí už shromaždenie slovenských vlastencov v Liptovskom Sv. Mikuláši v. 1848, odkiaľ poslali memorandum cisárovi do Viedne. Ďalším ohnivkom v reťazi tohto snaženia je shromaždenie v Turč. Sv. Martine 6. a 7. júna roku 1861, kde taktiež zostavili memorandum slovenského národa, v ktorom žiadali uzákonenie slovenskej reči v stoliciach, kde bývali Slováci, uznanie samobytnosti slovenského národa a ustálenie hraníc slovenského územia — “Slovenské okolie”.

V ďalšej svojej reči obhajca opísal shromaždenie čs. spolkov v Rusku v roku 1915, vylíčil vznik Pittsburghskej dohody a prečítal jej znenie. Prvú otázku autonómie na Slovensku konkrétne nastolil po prevrate roku 1918 31. októbra predseda schôdze v Turč. Sv. Martine Dr. Kornel Stodola v Martinskej deklarácii, a to na základe hesla: “Clara pacta boni amici”. Veď aj vo vytvorení SNR v obnovennej ČSR je vlastne vyjadrená a splnená snaha po autonómii slovenského národa, lebo túto treba považovať nielen za predstaviteľku samobytnosti slovenského národa, ale aj za

nositeľku zákonnej výkonnej moci. Príčiny rozšírenia autonomizmu na Slovensku za prvej ČSR byly tieto: 1. otázka chlebová, 2. oficiálne popretie samobytnosti slovenského národa a hlásanie ideí jednotného národa československého, 3. prílišný centralizmus Prahy a s ním spojená byrokracia, **4. dôvody hospodárske s tézou, že, Slovensko má dostať ráz zeme agrárnej, pričom priemysel zostáva koncentrovaný v Čechách. Obhajca uviedol, že od roku 1922 do roku 1932 vystaňovalo sa zo Slovenska 138,732 osôb.** Veď nikto menší ako bývalý prezident-Osloboditeľ Dr. Tomáš G. Masaryk v Pittsburghu povedal: “Vy budete doma páni na Slovensku a my zase v Čechách. Slovenčina bude na Slovensku úradným jazykom.” Pittsburghská dohoda kládla teda fundamenty k budove ČSR, a keď sa jej realizovania dožadovali autonomisti, nemohli títo byť proti československému štátu. Obžaloba pripisuje a chce vyvodzovať protičeskoslovenskú orientáciu u Hlinku, ako aj u obžalovaného Dr. Tisu, najmä tým, že častejšie vyslovil frázu “aj za cenu Republiky”. Veď autorom tejto vety bol omnoho skoršie pred Hlinkom bývalý minister školstva Rudolf Bechyně, ktorý povedal, že nepripustí realizovanie cirkevného školstva ani za cenu Republiky. V tomto výroku nemožno teda podľa obhajoby vidieť nič vlastizradného, ale najviac azda niečo nevhodného. Autonomistické ciele mala aj Národná strana, ktorú viedol básnik Martin Rázus a po ňom Dr. Ján Paulíny-Tóth, a nikto predsa dnes nebude týchto obviňovať z rozbíjania ČSR.

Obhajca povedal ďalej, že autonomistické hnutie bolo celonárodné, čo sa prejavilo najmä na sjazde mládeže v Trenč. Tepliciach r. 1932 a na Pribinových oslavách v Nitre. Prečítal

niektoré state z brošúry Dr. Mederlyho, v ktorej tento vysvetľuje, prečo ľudová strana nemohla vstúpiť v r. 1935 do vlády, hoci jej požiadavky neobsahovali nič takého, čo by bolo narušilo rovnováhu a jednotu štátu. Rozumní ľudia aj na českej strane ako Dr. Kramář, básnik Viktor Dyk, ba aj zástupca Čs. komunistickej strany Dr. Šmeral vyhlásili, že by bolo potrebné vyrovnať sa čím skôr so Slováckmi.

Obhajca Dr. Grečo pokračoval: Obžaloba tvrdí, že Žilinská dohoda zo 6. októbra 1938 **bola centralistickým stranám na Slovensku nanútená a tieto ju podpísaly len preto, aby zachránili Republiku. Ak je toto pravda, teda Žilinská dohoda bola dielom na záchranu štátu.** So Žilinskou dohodou sa nešlo ani do Budapešti, hoci ľudákov upodozrievali na českej strane 20 rokov z maďarónstva, nešlo sa ani do Varšavy, hoci ľudovú stranu upodozrievali aj z veľkého polonofilstva, ale Dr. Tiso šiel so Žilinskou dohodou do Prahy tak, ako v roku 1918 išli Slováci do Prahy s Martinskou deklaráciou. Teda, Dr. Tiso zachraňoval ČSR. **Vývoj obnovenej ČSR dal za pravdu autonomistom, lebo sme sa nevrátili k centralizmu.** K decentralizácii dospel vývoj aj v Juhoslávii a osvedčila sa táto aj v SSSR. Obhajca sa potom zaoberal tvrdením obžaloby, ktorá chce dať politike Dr. Tisu a slovenských autonomistov pečať zrady, lebo vraj spolupracovali s Nemcami a Maďarmi a usiloval sa toto tvrdenie vyvrátiť. Požadovaním autonómie totiž nemožno dávať nijako do spojitosti s otázkami sudetských Nemcov, lebo túto požiadavku mala ľudová strana vyše 20 rokov. Je známe, že niektoré centralistické strany v Čechách tvorily si u nemeckej menšiny svoje filiálky a s týmito aj

spolupracovali. Ba v niektorých koalíciách boli aj nemeckí ministri.

Konečne obhajca tvrdil, že Dr. Tisu nemožno nijako považovať za maďaróna, ako mu to vytýka obžaloba. Ešte za Maďarska založil slovenský časopis “Duchovný pastier”. Maďarčinu používal v styku s Maďarmi. Že u neho nebolo nijakej nenávisťi proti českému národu a čs. štátu, vidno aj z toho, že išiel prvý vítať české vojsko, prichádzajúce do Nitry v r. 1918. V ľudovej strane patrili Dr. Tiso k umiernenému krídlu a je dobre známe, že práve Dr. Tiso, aj proti vôli A. Hlinku, presadil, že poslanci ľudovej strany volili Dr. Beneša za prezidenta, hoci strana bola v opozícii. Najlepšie však svoje smýšľanie dokázal tým, že už ako prezident Slovenského štátu menoval na Slovenskú univerzitu desiatky Čechov za vysokoškolských profesorov, čo iste svedčí o jeho priateľskom postoji voči českému národu.

Nakoniec Dr. Grečo sa zaoberal príčinami rozbitia ČSR. Podľa neho skutočnými príčinami boli: pangermánska rozpínavosť a maďarské revizionistické snahy.

104. deň, 15. marca.

Druhý obhájca Dr. Tisu, **Dr. Žabkay**, už na začiatku sa dostal do ostrej kontraverzie s Daxnerom. Daxner mu stále skákal do reči. Dr. Žabkay veľmi otvorene napadol právo Národného súdu súdiť Tisu. Napadol i nariadenie SNR o ľudovom súdnictve, lebo SNR si osobuje zákonodarnú moc podľa revolučného nariadenia z roku 1944 a toto nebolo schválené ústavným zákonom, ako boli ostatné podobné dekréty prezidenta Republiky.

Načo Daxner prerušuje obhájcu a hovorí:

“V obhajobnej reči sa povoľuje advokátom viesť obhajobu v najširšom smysle slova, avšak vylučuje hocijaké zlomyseľné narážky, najmä na ten súd, pred ktorým obhájca svoju reč vedie.”

Po tomto upozornení Dr. Žabkay poukazuje na to, že príseďiaci neboli určení paritným zastúpením politických strán podľa volieb. Predseda NS Dr. Daxner poukazuje na to, že tá istá SNR, ktorej zákonodarnú právomoc Dr. Žabkay zaznáva, určila príseďiacich a podľa soznamu advokátov, ktorých mala k dispozícii, menovala aj jeho obhajcov.

Daxner: “Ak zaznávate zákonodarnú právomoc SNR, podľa vášho výkladu by som vás mal zbaviť slova. Lebo SNR by nemala potom právo vás menovať obhájcom.”

Obhájca dotkol sa aj židovskej otázky a poukázal na to, že v tomto súde nedovolili ani zistiť, koľkým Židom Tiso zachránil život tým, že si v židovských nariadeniach vynútil udeľovanie výnimiek a odmietli v tejto veci vypočuť Dr. Neumanna, ktorý v prezidentskej kancelárii viedol práve toto oddelenie. Zistilo by sa, hovoril obhájca, že to bolo vyše 9000 Židov. Súd však ani na toto nebol zvedavý.

Zásluhy obžalovaných sú väčšie, hovoril obhájca, než niektorých protektorátnych ministrov, ktorí už boli oslobodení.

Dr. Žabkay vo svojich vývodoch o 14. marci 1939 pokračoval: Obžalovaný tvrdí, a dokázalo sa aj listinami a svedkami, že 14. marec 1939 nechcel a neprivodil ho. Toto je historická pravda aj vtedy, keď sa ona nepáči prívržencom slovenskej štátnosti. Obžaloba naproti tomu argumentuje len dojmami a indíciami, že obžalovaný 14. marec pripravil. Veď 14. marec, tak ako tu bol násilím vyvolaný, nenaruša ani zásadu kontinuity prvej a tretej

ČSR. Tam, kde nedošlo ku slobodnému prejavu vôle, niet práv konania, niet ani úmyslu a niet ani trestného činu. Ak teda je tu takto daná kontinuita oficiálne emigračnou vládou v Londýne zdôraznená a dnes oficiálne uznávaná, nemôže byť pričítaná obžalovanému vina za 14. marec 1939, lebo by sa dostala podstatná zásada štátnej kontinuity do rozporu samej so sebou.

Ustanovenia § 2. nar. č. 33/45 Sb. SNR sú osobitnou časťou trestného zákona, sú vedľajším trestným zákonom, ako každý zákon o vine a treste, ktorý bol vydaný po vstupe všeobecného trestného zákona v platnosť. Pre použitie každého trestného zákona platia ustanovenia všeobecnej časti, lebo inak by sa nemohlo hovoriť o trestnosti, o miestnej a časovej pôsobnosti, o účastenstve, úmysle, dôvodoch, vylučujúcich trestnosť a pod. Ustanovenia §§ 77. a 80. trestného zákonníka vylučujú trestnosť, ak obžalovaný konal donútený neodolateľnou mocou, alebo hrozbu v krajnej núdzi. Je hrozbou, keď 13. marca 1939 Ribbentrop a Hitler obžalovanému výslovne uviedli, že pri útoku na ČSR, Maďarsko, Poľsko a Nemecko, obsadia Slovensko. Je neodolateľnou a krajnou núdzou, ak obžalovaný na podklade tohto podľa pravdy tlmočil slovenskému snemu vec a keď bolo každému jasné, že niet iného východiska, ako vyhlásiť samostatný štát. Ak obžalovaný neskôr po 14. marci 1939 dospel k presvedčeniu, že Slováci majú nárok na štátnu samostatnosť a konal podľa toho, nemôže to mať vplyv na trestnosť činov obžalovaného v minulosti. Trestné právo má základ, že úmysel ako subjektívny znak, musí tu byť v čase spáchania činu, úmysel, ktorý sa dostavil po výsledku, nemôže byť jednak úmyslom v technickom slova smysle, ale najviac schválením dodatočným, ktorým sa trestnosť neprivodí.

Malý slovenský národ si musel pomáhať sám a popri všetkých zverstvách, ktoré tu Nemci popáchali, ostáva pravdou, že sa podarilo národ uchrániť od nepomerne väčších škôd, ako utrpely národy český, poľský, srbský a mohutný národ ruský.

Obžalovaný nemohol vedieť 14. marca, čo všetko sa v najbližších rokoch prihodí a nemožno preto do tejto súvislosti brať škody, ktoré Slovensku vznikly udalosťami, o ktorých bude zmienka.

Činnosť obžalovaného, ako predsedu vlády, ako prezidenta, ako predsedu strany, bola podmienená danosťou situácie. Obžalovaný nemal vonkoncom slobody konania, rámeč voľnosti bol obmedzený mimoriadnymi pomermi a mohol konať len v medziach pomerne úzkych. Obmedzenie vyplývalo predovšetkým z priamych zásahov Nemecka. Pri posudzovaní činnosti obžalovaného treba vychádzať ďalej zo skutočnosti, že chvíľou, keď bol zvolený za hlavu štátu, stratil bezprostredný vplyv na moc vládnu a výkonnú, mohol do politiky zasahovať len nepriamo cez stranu, o ktorú sa opieral, a ktorej bol predsedom.

V ďalšej časti svojej reči Dr. Žabkay vyčísluje obrovské škody, ktoré na životoch a na majetkoch utrpely národy český, poľský a poukazuje na hodnoty, ktoré boly zachránené, vďaka politickej opatrnosti obžalovaného, pre slovenský národ. Pripomína: Nerušený rozvoj národného života — a to bolo jediné, čo Nemcov nezaujímalo — a čo je pre náš mladý národ hodnotou, ktorú nemožno vyjadriť číslom.

Nemecká branná moc v dňoch od 14. marca do konca apríla 1939 násilím odzbrojila vojenské posádky a obsadila vojenské objekty na západnom Slovensku. Keď však obžaloba tvrdí, že

obžalovaný súhlasil so zabratím materiálu a súčasne uvádza svoj mocné zabranie — je to rozpor. Vypočutím svedkov Karvaša a Čatloša sa zistilo, že náhrada za tento materiál po dlhých rokovaníach bola priznaná.

K tvrdeniu obžaloby, že z poverenia Dr. Tisu, Dr. F. Ďurčan-
ský viedol vo februári 1939 v Berlíne hospodárske rokovania s
Nemcami a uzavrel dohodu o hospodárskej a kontrolnej
spolupráci, čo potom viedlo k vysávaniu slovenského národného
hospodárstva natoľko, že štátna dlžoba u Slovenskej národnej
banky, vzniklá z preplácania dobropisov nemeckej ríše, dosiahla
o 8.6 miliárd Ks, podotýka Dr. Žabkay: Znalecký posudok do-
centa Maturu dochádza k výsledkom, ktoré vyznievajú kladne
pre obranu obžalovaného, lebo sa prichádza na to, že veľmi
zdatnými obchodnými a administratívnymi opatreniami
úverovými, colnými a daňovými operáciami hŕstka ľudí, na čele
hospodárskeho vedenia, krytá politickou váhou obžalovaného,
vedela vytvoriť to, čo bolo takzvaným malým hospodárskym
zázrakom.

V tóni nenasýtneho Nemecka vedelo si Slovensko vytvoriť
takú hospodársku situáciu, ktorú nechápaly štáty plne suverénne
a dokonca aj neutrálne a ktorá vytvorila životnú úroveň, pre-
vyšujúcu možnosti štátov zámožných. Svedkovia Karvaš a
Hrnčár uviedli, že Slovensko kontrolovali nemeckí barateri, oso-
bitní agenti nemeckého Gestapa, viac druhov polície, ba aj
Maďari pozorovali slovenské hospodárske sily a hlásili veci do
Berlína a predsa podarilo sa dosiahnuť, že v piatich rokoch bolo
iba 85 miliónov pasív pri vývoze, pričom Slovensko z Nemecka
dovážalo cenné výrobky a suroviny, ako uhlie, benzín, kovy, tex-
tilie o podarilo sa dosiahnuť aj to, že Slovensko bolo jedinou kra-

jinou, ktorá vymačkala z Nemcov aj zlato. Takouto politikou sa mohlo dosiahnuť, že investície v slovenskom priemysle dosiahly 4 miliardy, zatiaľ kým ostatné krajiny v závislosti na Nemecku boli vyrabované.

Hospodárska kapitola slovenských vecí aj za najťažších čias mocenského nepomeru partnerov nie je tienistou stránkou a obžaloba nie je odôvodnená.

O smluve, ktorú malo Slovensko s Nemeckom o úprave slovenských pracovných síl v ríši, uvádza obhájca: V Čechách počet osôb, odvlečených do Nemecka, dosiahol 800,000, zatiaľ čo pričinením slovenských hospodárskych činiteľov klesol počet slovenských robotníkov v Nemecku na 40,000.

Po tajných poradách medzi Tukom a Killingerom na Sliachi Hitler pozval obžalovaného do Salzburgu, kde došlo k dohode, že sa musí zmeniť vláda, čo obžalovaný aj uskutočnil. Tento pasus obžaloby bol namierený proti obžalovanému, hoci po dokazovaní, uskutočnenom týmto súdom, prestalo byť pochybné, že Salzburg bol proti obžalovanému sosnovaný a namierený. Salzburg bol diktát Nemecka, kde ríša priročila k priamemu zásahu. Po tomto Salzburgu vyostril sa boj medzi Tukom a Dr. Tisom. Tuka napríklad predložil návrh na palicovanie židov, ktorý bol všeobecne s odporom odmietnutý. Tuka nemohol s takouto nehoráznosťou ísť na verejnosť, ani pred Nemcov a preto návrh padol.

Výpovede svedkov Buzalku, Stanu, Sokola, Škrábika, Murína, Medrického, Siváka i Čatloša súhlasne potvrdily že obžalovaný bol hrádzou proti Tukovmu národnému socializmu. Dr. Kmetko výslovne uviedol, že kým obžalovaný držal pozíciu, nemusela sa cirkev obávať, že zaplaví národný socializmus krajinu, čo on ako

arcibiskup s cirkevného hľadiska pozoroval predovšetkým a potvrdil, že obžalovaný prinášal vlastne obeť, keď funkciu konal.

Nemožno poprieť, že obžalovaný vo svojich prejavoch hlásal, že Slovenský štát je nezávislý, že veľbil Hitlera.

Nemožno zaprieť, že transporty nemeckých jednotiek išli cez Slovensko, že v Spišskej Novej Vsi boli uskladnené bomby a pohonné hmoty. Nie je však zistené, že by bol obžalovaný dal k tomu súhlas. Prítomnosť nemeckých vojenských misií a ustanovenia smluvy o ochrane pripúšťajú, že tieto veci si mohli členovia misií s odvolávaním sa na smluvu o ochrane vybaviť priamo u ústredných úradov. Je síce dokázané z výpovede svedka Čatloša, aj z vojenského materiálu, že slovenské jednotky dosiahly 30 až 91 km v poľskom území, ale sa stiahly. Môže ísť iba o podporu vojenských záujmov nacistického Nemecka, ale len v tej miere, že bol cez Slovensko uľahčený útok Nemcov na Poľsko a jeho obsadenie. Samotná vojenská akcia proti Poľsku nesplňuje znaky zákonnej skutkovej podstaty, lebo podľa ustanovenia odstavca c) paragrafu 2, nie je Poľsko uvedené ani priamo, ani nepriamo ako chránený subjekt.

Sám SSSR kalkuloval na to, že vývoj ríše pôjde na západ a s istotou nepredpokladal útok na východ, keď uzaviera pakt o neútočení. Už vtedy SSSR obsadzuje časť Poľska a Molotov ešte tesne pred vypuknutím vojny so SSSR rokuje s Hitlerom. Nevýznamné Slovensko mohlo len dúfať, že vojna sa odohrá a skončí ďaleko od jeho hraníc. Slovensko nemalo predpoklady pre účasť vo veľkej hre a jeho prístupenie k paktu troch veľmocí treba považovať ako zrejmy následok pre štát s vazalskými záväzkami k ríši. Sám začiatok nepriateľstva Slovenska so SSSR je vecou historicky i právnicko takou markantnou, že nemôže

byť predmetom úvah súdu do podrobností. O vojne so SSSR Národný súd v rozsudku nad Dr. Tukom vyslovil: Dr. Tiso bol 22. júna 1941 v Bánovciach. Dr. Tuka vo svojom expozé v snemovnom výbore vyhlásil, že 22. júna 1941 vypukla vojna, že v ten deň ráno išiel telegram do Berlína o účasti Slovenska. Tieto zistenia súdu boli úplne potvrdené výsledkami obširneho dokazovania v tomto procese. Obžalovaný bol postavený pred holú skutočnosť o vypočodovaní slovenských jednotiek.

Dohodu o vyslaní 10,500 mužov pracovného sboru pre účely ríšskej protiletectkej obrany uzavrel nesporne Tuka. Po vzbure týchto príslušníkov obžalovaný zaujal stanovisko, aké potvrdil svedok Rehák, keď sa vzbúrenci skrývali po horách. Po upozornení Rehákovom obžalovaný dal vzbúrencom poslať výzbroj a doklady a dal roztrúsiť po posádkach, aby nemuseli byť stíhaní.

Z vyhlásenia vojny veľmociam vyplýva pravdepodobnosť, že obžalovaný príslušnú proklamáciu podpísal. Hoci vojnový stav bol vyhlásený a sám obžalovaný si uvedomil komiku tohto faktu, nedošlo a nemohlo dôjsť k vojenským akciám a vyhlásenie sa dalo do vetra.

Žaloba viní obžalovaného, že v polovici augusta 1944 Dr. Jozef Tiso, Mach a iní povolili nemeckému vojenskému vedeniu, aby časť Slovenska bola odovzdaná do právomoci nemeckého hlavného štábu pozemných vojsk a vyhlásená za operačné územie v nemeckom smysle a v úmysle umožniť nemeckej armáde boj proti partizánom a proti jednotkám sovietskej armády. Kedy bolo vyhlásené Slovensko za operačné územie nemeckej armády, zistené nebolo, ale je skutkom, že už pred dlhším časom na východnom Slovensku operovali nemecké jednotky.

Hádam najdôležitejšou časťou obžaloby je pozvanie nemeckých vojsk na Slovensko. Ako došlo k tomuto závažnému opatreniu, vysvetľuje jediná výpoveď svedka Ludina a čiastočne Čatloša, zatiaľ čo výpoveď Turanca nepriniesla nič podstatného. Všetci títo svedkovia potvrdzujú, že Nemci požiadali o súhlas k vstupu nemeckých jednotiek z Košíc 25. augusta, ale že práve túto ponuku Turanec odmietol a Dr. Tiso to schválil. Je isté, že ako vláde, tak aj nemeckému vyslanectvu robily starosti zvýšené akcie partizánov a keď prišla zpráva o zastrelení skupiny nemeckého generála v Turč. Sv. Martine, bolo isté, že ide o vážne akcie a Ludin naliehal na energický postup. 28. alebo 29. augusta dostal Ludin telegrafický príkaz vyžiadať si súhlas na obsadenie Slovenska nemeckým vojskom. Obžalovaný dal príkaz až potom, keď sa generál Turanec vyjadril, že nemôže vlastnými silami urobiť poriadok. Obžalovaný nedal preto súhlas k zákroku nemeckého vojska z vlastnej iniciatívy, ale na dôraznú žiadosť nemeckého zahraničného úradu.

Je smutnou pravdou, že bolo nájdených 4,600 obetí v masových hrobách, že bolo nezistené množstvo slovenských ľudí odvečených za hranice, kde mnohí zahynuli, že rad samôt a osád ľahol popolom, čo vykonali Nemci, nech už zo sadizmu, alebo z predstieranej vojenskej nutnosti. Masové hroby, nájdené u nás, sa iba teraz objavujú, a to samo je dôkazom, že ani miestne obyvateľstvo nemalo o nich tušenia. Obžalovaný vo svojej funkcii bol izolovaný aj proti šepkaným a vtedy len neurčito rozširovaným správam, nie je zistené, že by sa o tom dozvedel a je to aj prirodzené s ohľadom na jeho postavenie. Aj keď dostával hlásenia POHG o akciách proti povstalcom, rozhodne však ani v jednom hlásení, nech pochodilo odkiaľkoľvek, nie je

zmienka o tom, čo sa teraz na súde svedectvami dosvedčilo, že sa stalo. Treba uvážiť, či je tu súvislosť medzi zavolaním Nemcov a tými smutnými následkami, ktorých sa dopustil. Staviam sa na stanovisko, i keď obžalovaný dal súhlas k vstupu nemeckých vojsk — a urobil to, keď bolo jasné, že aj tak prídu — nemôže byť zodpovedný za to, čo tu popáchali. Tak, ako nemožno viniť zo zneužívania úradnej moci jednotlivými úradníkmi a inými verejnými orgánmi toho, kto ich menoval a najmä nie hlavu štátu, nemožno činiť obžalovaného zodpovedným za výčiny jednotlivcov, či už nemeckých vojakov, alebo členov POHG. Ani Londýnska charta o stíhaní vojnových zločincov, ani retribučné nariadenie a nijaké trestné právo nepozná zodpovednosť bez individuálnej viny.

Napokon obhájca Dr. Žabkay vyzdvihol kladné výsledky počínania obžalovaného za Slovenského štátu, najmä prehĺbenie slovenského národného povedomia v najširších ľudových masách, neuskutočnenie ani jednej popravy za jeho prezidentovania, množstvo spomenutých výnimiek pre židov, podpory slovenskej menšiny v Maďarsku, čo všetko svedčí o správnom a spravodlivom použití § 6, nar. 33/45 Sb. nar. SNR o trestnosť vylučujúcich okolnostiach. Obhájca Dr. Žabkay odvolal sa ešte na argumentáciu, ktorú použil český Národný súd pri rozsudku s bývalou protektorátnou vládou.

Dr. Žabkay zakončil svoju obhajobnú reč takto: Vážení sudcovia, celý slovenský národ tu a početná menšina v zámorí čaká, aký rozsudok vynesiete. Na tomto rozsudku závisí mier v našom národe, týmto rozsudkom môžete sblížiť alebo narušiť pomer katolíkov a evanjelikov na veľa rokov. Slovenský národ bol

mladý a malý, nemal tradície, tu nielen záchrana jednotlivcov prichádza do úvahy, neišlo len o fakt blahobytu, ale do stávky bol daný celý národ, ohrozený nielen okupantom, ale aj svojím v pozore stojacim historickým nepriateľom. **Tento proces je naším národným nešťastím.** Naša história bola tlakom a uhýbaním cez stáročia a psychologické následky tejto doby dali našej slabosti punc, ktorý nemožno odstrániť za niekoľko desaťročí.

Sú to dôvody trestnosť vylučujúce a po stránke subjektívnej nie sú splnené požiadavky zákona, činím preto návrh na oslobodenie obžalovaného. Ak však uznáte, že činy obžalovaného splňujú všetky znaky skutkovej podstaty ustanovení zákona, prosím, aby ste vymerali trest s použitím §§ 91 a 92 trestného zákona a § 6, nar. 33/45 a zmiernili ho podľa miery, aká zodpovedá skutočnému stavu vecí.

105. deň, 16. marca.

Prestávka.

106. deň, 17. marca.

Pokračovalo sa v rečiach obhajcov. Ich práca bola ťažká. Procesný materiál, reči svedkov nedostávali tak, ako to predpisy určujú. Daxner sa vyhovárал, že súd nemá 20,000 Kčs na potrebné trovy, písárky, stenografov a písacie stroje. Inými slovami, kde sa dalo, pričíňoval sa, aby ich práca bola znemožňovaná, ale veď napokon každý vedel, že nezáleží tu na dôkazoch, ide tu o rozkaz Benešov a nie o súd národa.

17. marca prehovoril obhájca neprítomného Dr. Ďurčanského, **Dr. Král**.

Ide o historický proces — hovoril Dr. Král. — Katastrofu Československa zapríčinil Mníchov a preto treba hľadať a zistiť najprv vinníkov Mníchova. Každý súdny človek, ktorý študoval politické pomery európske a československé, musí prísť k uzáveru, že za Mníchov a všetko, čo po ňom nasledovalo, sú okrem nacistického Nemecka a fašistického Talianska zodpovedné predovšetkým a vo veľkej miere veľké západné demokracie.

Na adresu senátu povedal Dr. Král: Verím, že váš verdikt nebude aktom pomsty, víťaza nad porazeným, ani nie aktom mocenským, ale že bude aktom prísne objektívnej spravodlivosti a v dôsledku toho bude dielom, na ktoré nielen vaši potomkovia a s nimi celý slovenský národ, ale aj celý civilizovaný a kultúrny svet bude sa môcť odvolávať ako na dielo dobré, spravodlivé a mravné.

Dr. Ďurčanský, môj mandant, bol zástancom politiky, hlásajúcej samobytnosť slovenského národa a v dôsledku toho hájil vždy koncepciu federatívneho Československa. Bol zásadným odporcom pražského centralizmu. Ak chceme hodnotiť inkriminovanú činnosť obžalovaného Dr. Ďurčanského, musíme ju rozdeliť na dve etapy, t. j. jeho činnosť do Salzburgu a potom jeho činnosť za slovenského národného povstania. Obžaloba vychádza zo stanoviska, že Dr. Ďurčanský za federáciu ČSR a za samobytnosť slovenského národa pracoval len naoko, v skutočnosti išlo mu vraj o odtrhnutie Slovenska od českých krajín. Keby sa boly čs. orgány už roku 1937 presvedčily o nejakej protištátnej činnosti Dr. Ďurčanského, mali proti tomu vtedy zakročiť. Keď tak neurobili, iste mali k tomu dôvod.

Musíme si položiť otázku, či boj o autonómiu bol oprávnený so strany slovenských autonomistov, alebo nie. Obžaloba tvrdí,

že tento boj nebol oprávnený, som však toho náhľadu, že bolo krátkozrakosťou so strany centralistických politikov, že robili centralistickú politiku aj po roku 1930. Na strane českej bola chyba v tom, že českí politici sa dávali informovať len hŕstkou slovenských politikov, takzvaných Čechoslovákov. Či chceme, či nechceme, musíme si priznať, že prvá Republika československá svojím centralizmom robila chyby. Treba sa pýtať, prečo dnešní vedúci politici v uznaní samobytného slovenského národa a v uznaní a usporiadaní pomeru Slovákov a Čechov na zásade rovný s rovným vidia upevnenie československej štátnej jednoty a prečo bývalí vedúci politici koalovaných strán v tomto videli soslabenie Republiky. Ak Československo nieslo vinu na Mníchove, tak nesporné táto vina zaťažovala predovšetkým všetkých politikov bývalých koalovaných strán, kdežto politikou HSLS a konkrétne aj obžalovaných zaťažuje táto vina len vtedy, keď sa im dokáže, že ich program bol namierený proti Republike.

Je nesporné, že program autonomistický ako taký nebol namierený proti Republike, že tento program neznamenal soslabenie Republiky, ale naopak, jej upevnenie.

Keď berieme do úvahy dnešné štátoprávne usporiadanie našej Republiky, nemôžeme súdiť a odsúdiť obžalovaných pre ich činnosť v súvislosti so 6. októbrom 1938. 6. október znamenal uskutočnenie autonomistického programu. **6. október je viac, ako 100 procentne legalizovaný dnešným stavom.**

Je pravda, že dňa 14. marca 1939 slovenský snem vyhlásil samostatný slovenský štát, dnes, vďaka norimberskému procesu, vieme všetky podrobnosti o tom, ako došlo k vyhláseniu slovenského štátu. Tu zase, ak nechceme byť históriou ostro kritizovaní, musíme priznať, že 14. marec by bol prišiel aj vtedy keby

obžalovaní neboli pohli ani prstom, ba aj vtedy, keby obžalovaní od r. 1937 boli hlásali československú národnú jednotu a boli by sa zriekli dávno predtým svojho autonomistického programu. Podľa výpovede svedka Dr. Krnu, postoj HSLS mal vraj veľký vplyv na rozhodovanie západných demokracií. Z procesného materiálu je zjavné, že nacistickí Nemci po 6. októbri umele a úmyselne podnecovali nesváry medzi českým a slovenským národom. Čechov popudzovali proti Slovákom a Slovákov proti Čechom, jedni aj druhí doplatili potom na svoju krátkozrakosť. Najlepším dôkazom, ako Nemci uskutočňovali svoj barbarský plán zničenia Československa je takzvaný generálny puč na Slovensku. **Je bezpečne zistené, že Nemci poštváli Čechov, aby zakročili na Slovensku.** Keď teda Dr. Ďurčanský videl, že Republika nemôže byť zachránená, hlásal myšlienku slovenského štátu. Je sporné, či slovenský národ bol 14. marcom zachránený a do akej miery. Ďalej je sporné, či 14. marec bol na škodu ČSR a do akej miery. Možno, že po dlhšom časovom odstupe naši historici dospejú k záveru, že 14. marec tak pre ČSR, ako aj pre slovenský a český národ mal viac kladných momentov, ako momentov záporných. Je bezpochyby dokázané, že ČSR by bola zanikla, bola by bývala zlikvidovaná nacistickým Nemeckom aj bez 6. októbra, aj bez 14. marca.

Na námietku obžaloby, že Dr. Ďurčanský, ako aj obžalovaní museli poznať nacistické metódy a nacistické plány, lebo veď celé nacistické učenie už dávno bolo svetu známe z Hitlerovej knihy *Mein Kampf*, reagoval už za hlavného pokračovania obžalovaný Mach, uvádzajúc, že aj politici SSSR poznali a museli poznať učenie Hitlerovo a predsa v r. 1939 uzavreli s Hitlerom pakt o neútočení. Je zrejmé, že obžalovaný Dr. Ďurčanský si predstavo-

val samostatnosť slovenského štátu ináč, ako potom v praxi vyzerala.

Nechcem vám, slávny Národný súd, konať prednášku o tom, či **slovenský štát existoval po práve, či bol právny subjekt s hľadiska vnútroštátneho, alebo s hľadiska medzinárodného. Faktom je, že slovenský štát existoval, ako to aj slovutný pán predseda pri znaleckom vypočutí povedal, že nebol “takzvaný slovenský štát”, ale “slovenský štát”. S týmto faktom sa musíme uspokojiť aj vtedy, keď je to pre obhajobu s právneho hľadiska nie veľmi vítané.**

Nesúhlasím s náhľadom obžaloby, že v trestnom práve, pri určovaní viny, alebo nevinu neprichádza subjektívny moment do úvahy, lebo aj každý politik je človek a každý človek sa môže zmýliť. Keby sme dali za pravdu vývodom obžaloby, že politik je trestne-právne zodpovedný za omyly, neviem, či by a koľkí ľudia robili politiku. Keby sme omyly politikov kvalifikovali za trestné činy, veľká časť politikov každého režimu by sa dostala na lavicu obžalovaných. Je nepochopiteľné, prečo ten Ďurčanský, ktorý štyri roky nepredniesol ani jednu politickú reč, keď už pád nacistického Nemecka sa chýlil ku koncu, začal na rečníckych tribúnach agitovať proti obnoveniu ČSR. Prečo Dr. Ďurčanský, keď už pád a zánik slovenského štátu bol jasný, začal chváliť a obhajovať myšlienku samostatného slovenského štátu? Tieto otázky by mohol správne zodpovedať jedine obžalovaný Dr. Ďurčanský.

Podľa môjho náhľadu Ďurčanský mohol byť vedený k prednáškovej činnosti za slovenského národného povstania len dvoma myšlienkami a to: 1. alebo myšlienkou uchrániť Slovensko pred

väčšími škodami, 2. alebo myšlienkou znemožniť obnovenie republiky Československej vo forme predmníchovskej.

Obhajobu Dr. Ďurčanského zakončil Dr. Král apelom na sudcovský sbor Národného súdu, aby pri vynášaní rozsudku mali na mysli heslo prezidenta- osloboditeľa: “Ježiš, nie Cézar” a aby dali možnosť aj obžalovaným vrátiť sa do našej národnej rodiny.

* * *

Dr. Kšíňan, Machov obhájca, v úvode svojho prejavu spomenul námietky obrany a to popretie príslušnosti tohto súdu, ako aj skutočnosť, že ide výlučne o politický proces a preto je celý proces ab offo zmätočný podľa zásady legality, uznávanej všeobecne právom medzinárodným, lebo niet vôbec záruk nes-tranného posúdenia veci súdom jednej z víťazných mocností nad predstaviteľom nepriateľského štátu, postihnutého debelláciou. Mylný je aj náhľad niekoľko ráz obžalobou prednesený, že úlohou súdu je medziiným nájsť aj historickú pravdu o činnosti obžalovaného, poťažne o činnosti vlády slovenskej republiky. Túto úlohu súd nemá, ani mať nemôže a to z tej prostej príčiny, lebo norma, ktorou tento ľudový národný súd bol konštituovaný a podľa ktorej súdi, vychádza z prezumcie viny, čo dokazuje najmä ustanovenie § 12 retribučného nariadenia. V tomto ustanovení vyniesol rozsudok už sám zákonodarca a ponecháva Národnému súdu iba právo bližšie určiť v smysle materiálnych ustanovení nariadenia tuto vinu, ale jeho právo sa obmedzuje iba na vymeranie trestu.

V tomto procese však ide aj o niečo podstatne odlišného, ako je zodpovedanie otázky, danej obžalobou, údajne má ísť o takzvané účtovanie a zúčtovanie so škodlivou ideológiou a teda aj o

zúčtovanie s obžalovaným, **o akt pomsty a odvety, ako to napísala dňa 4. marca bratislavská “Pravda”**, aj obžaloba v jednej záverečnej reči s poukazom na to, že obžalovaní majú ísť tam, kam šiel Laval, Pétain, Quisling, Imrédy a Szálasi. **Prosím slávny Národný súd, aby úzkostlivo dbal o čisté juristické myslenie a nedal sa ovplyvniť v naznačenom smere.** Samotná povaha súdneho prípadu je mimo diskusie.

Dr. Daxner: Prerušujem a zakazujem, aby ste takýmto tónom pokračovali, lebo to uráža celý Národný súd a celú Republiku.

Dr. Kšíňan: Vývody, ktoré uvádzam, vás presvedčia o opaku.

Dr. Daxner: Tvrdíte to, prosím?

Dr. Kšíňan: **Netvrším, ale vyvodzujem z toho určité závery.**

Prvá svetová vojna skončila sa víťazstvom a presadením samourčovacieho práva pre všetky porobené národy Európy. Len my, Slováci, sme vyšli nepriazňou osudu aj vtedy naprázdno. Oficiálna štátna politika ČSR na podklade fikcie jednotného čs. národa, ostatne ako vôbec moderná doba je v zajatí fikcií, vzala si za úlohu usmerniť a priviesť náš národný život tam, aby sa raz mohol slovenský národ asimilovať s národom českým a vytvoriť tak novú etnickú jednoliatu jednotku. Proti tejto koncepcii hneď na začiatku pri kladení základov ČSR započne sa úporný boj a ten trvá 20 rokov a nie je skončený dodnes. Pražský centralizmus neustúpil a prichádza rok 1938. Vláda odmieta oprávnené požiadavky a len pod tlakom Mníchova dáva sa na ústup. Prichádza 6. október. Autonomia prišla však neskoro. Všetky pozície boli stratené, štát sa rozpadával. Vodca komunistickej strany francúzskej **Thorez** v

kritických dňoch vyhlasuje na adresu Republiky: **“Nemôže predsa nikto od nás žiadať, aby sme išli do vojny pre Prahu.”** Zradená a opustená všetkými mocnosťami zoči-voči nepriateľskému Maďarsku a Poľsku, vydaná na milosť a nemilosť Nemecku, má byť Republika zrazu zachránená ľudovou stranou? Zrazu to perzekvované autonomistické hnutie má obetovať slovenský národ na záchranu niečoho, čo už neodvratne agonizuje? Stalo sa tak. Ľudová strana 6. októbra 1938 svoju povinnosť voči Republike splnila. Agónia Republiky nezávislo na postoji ľudovej strany začala sa anšlussom a skončila sa 14. marca 1939, presne do roka do dňa. Viackrát bola tu slovutným pánom predsedom, ako aj obžalobou kladená otázka na obžalovaných, či je čestné pre jeden národ dodržať smluvu a dohodu, uzavretú s druhým bratským národom, pričom sa zdôraznilo, že **aj v tomto prípade, keď ide o bytie alebo nebytie, treba radšej voliť zánik, ako opustenie spoločného štátneho domova, domnievam sa, že táto otázka takto nemôže byť vôbec položená v dôsledku chybnnej premisy postaveného sylogizmu. Nemožnosť táto je fyzická, prirodzená, lebo je v rozpore so zákonom prírody a pudom sebazáchovy. Z tohto prírodného zákona niet odvolania. Ani na česť národa. Obžalovaný Alexander Mach odpovedal celkom klasicky: “Národ môže zradiť len seba, nie je nečestné, keď sa národ zachráni.”**

Bola prvá ČSR demokratická? Interpretácia pojmu demokracie žiaľbohu nie je jednotná a niet pevnej a bezpečnej teórie a istého meradla, čo je, alebo nie demokracia. Bolo demokratické, keď sa v mene demokracie strieľalo do hladných demonštrantov v Čiernom Balogu, v Košútoch, v Čertižnom, v Habure? Bolo

demokratické počínanie vlády, ktorá na Slovensku demontovala fabriky, platila nižšie mzdy robotníkovi a nižšie ceny roľníkovi ako za Moravou? Pýtam sa, **koľkoráz nechal obžalovaný Mach strieľať ako zodpovedný činiteľ fašistického slovenského štátu do hladných demonštrantov?** Keby som chcel rekriminovať, stačilo by mi tu predložiť súdu komunistické časopisy z prvej ČSR, ktoré tú demokratičnosť právom a poriadne demaskovali. A keď to bolo tak, prečo nehnať k zodpovednosti tých činiteľov, ktorí stav umožnili, prečo naraz treba v ľudovej strane vidieť fašizujúce tendencie, keď politika Prahy, tá povestná liehovarská, kartelová, politika, tá politika Preisov, uhlobarónov, politika, pracujúca pomocou vyslovene fašistických zmocňovacích zákonov, politika, ústiaca v totalitu, celkom plávala vo fašistických vodách. Opozícia proti tejto politike je dnes obžalovaná z protidemokratičnosti? Pri najmenšom historický omyl. Dnes prišívá obžaloba ľudovej strane a obžalovaným, najmä rozpad, či rozbitie Republiky za golier. Niet viny obžalovaného v tomto ohľade. Bola to len slepota pražských vládných miest, ktoré úmyselne hnaly ľudovú stranu do opozície, len aby nemusely splniť oprávnené požiadavky slovenské. Pražské vlády za 20 rokov sa ani len nepokúsily stvoriť na Slovensku solídne a trvalé predpoklady pre čs. štátne vedomie. Chýbala tu láska k štátu. Začalo sa to v Prahe s Mariánskym stĺpom a na Slovensku s vyhadzovaním krížov zo škôl. Tam a v tom ja vidím, ako oficiálna politika začala kopať hrob Republiky. Hlinka mohol triumfovať, pretože Praha sa na Slovensku natrvalo skompromitovala. Tragika prípadu väzí v tom, že politický program, hlásaný ním do 6. októbra 1938, vývojom je dnes už vlastne prekonaný,

je realizovaný a oficiálne honorovaný. Vývoj dokázal správnosť tézy, hlásanej ľudovou stranou.

Postupne po Mníchove a po 6. októbri 1938 dozrievalo u obžalovaného presvedčenie, že ČSR zanikne. Na základe argumentácie rozsudku Národného súdu v Prahe nad protektorátnou vládou je správny náhľad Národného súdu v Prahe, že po Mníchove niet tu viac ČSR. Potom padá obžaloba tej časti, pokiaľ žaluje činnosť obžalovaného od 6. októbra 1938 do 14. marca 1939, lebo táto činnosť musela byť zameraná na rozbitie ČSR. Keďže už nebolo čo rozbíjať, niet tu znaku skutkovej podstaty trestného činu podľa § 2. retribučného nariadenia.

Samotné vyhlásenie slovenského štátu 14. marca 1939 učinil snem slobodným, voľným rozhodnutím.

Obžaloba s osobitnou starostlivosťou kládla na svedkov otázku, či vyhlásenie slovenského štátu zodpovedalo vôli národa. Na otázku sa odpovedalo rozlične. Myslím však, že zistiť vôľu národa, aká ona bola, tento súd nemôže, lebo chýbajú mu na to príslušné predpoklady. Len národ sám, vo forme vhodného referenda, by sa ako taký mohol osvedčiť, čím nijako netvrdím, že slovenské národné povstanie, osvedčujúce sa za obnovenie ČSR, vylučuje túto vôľu národa. Najpresvedčivejší argument navždy platný je a zostane ten, podľa ktorého, ak by národ nemal vôľu žiť vo svojom štáte, potom by nemal vôľu vôbec žiť.

Pred niekoľkými dňami napísal Peroutkov “Dnešek” v článku “O ústave mezi Čechmi a Slováky”, argumentujúc za federatívne usporiadanie Republiky, Slovákom prijateľné, doslovne píše toto: “Slováci nezabúdajú, že ešte včera mali medzinárodne uznaný samostatný štát, v ktorom sa im darilo dobre. Tomuto štátu zostávajú v srdci verní — nijaká moc na svete dejinný fakt

slovenského štátu nemôže odlišputovať a sfalšovať presvedčenie slovenského národa, pretože, keď dnes je tu obnovená ČSR, Slováci domáhajú sa ako rovnocenní partneri svojho štátoprávneho postavenia na základe samourčovacieho práva, ktorý základ prevzala aj košická dohoda.”

Nikto nemá mravnej legitímácie na to, aby odsúdil tých, čo viedli svoj národ a uchránili ho pred katastrofou, hoc by sa to bolo stalo aj za spolupráce s tým odsúdeným a porazeným Nemeckom. Raz o tom povie pravdu slovenská história a nebude to slovo odsúdenia.

Ako som hovoril, prvoradou úlohou slovenskej politiky bolo udržať existenciu štátu. Z toho vyplynula potom aj nutnosť bezpodmienečného zladenia vnútornej aj zahraničnej politiky tak, aby sa za každú cenu predišlo konfliktu s Ríšou, lebo tento konflikt vždy znamenal stratu štátnej existencie.

Treba sa vyporiadať s niektorými otázkami zásadného významu. Obžaloba tvrdí, že slovenský štát mal fašistickú náplň. Čo je to fašizmus? Niet nijakej definície tohto pojmu.

Daxner: Musím vás upozorniť, že ste obhájom Macha a nie slovenského štátu. Propaganda slovenského štátu znamená dnes trestný čin. Bol by som prinútený vziať vám slovo.

Kšišnan: Ako obhájca Macha nemôžem sa tejto otázke vyhnúť. Ste tu na to, slávny Národný súd, aby ste posúdili...

Dr. Daxner: Pokračujte.

Dr. Kšišnan: Dnes sa ním rozumie niečo iného, ako tomu rozumel Mussolini, ináč vykladajú tento pojem na východe a ináč na západe.

Dr. Daxner: Opäť vás upozorňujem, aby ste nehovorili o režime, ale o Machovi.

Dr. Kšiňan: Beriem na vedomie. Prosím, aspoň 5 minút, aby som si mohol preštilizovať obhajobu.

Daxner: Prerušujem na 20 minút.

Po zahájení Dr. Kšiňan prečítal len tieto štyri vety.

“Slávny národný súd, vážený pán predseda, slovutní páni prísediaci. Ideme v mene slovenského národa vyriechnúť ortieľ nad mojím chránencom. Prosím vás, nezabudnite, že vaše rozhodnutie musí odpovedať národnému svedomiu. Berte do ohľadu nezištnosť obžalovaného, nezabudnite, že teraz reprezentujete celý národ.”

Veru, budú to raz zaujímavé porovnávajúce štúdiá, čo všetko dovolil predseda obžalobe povedať a čo všetko zakazoval obhajobe.

Po obhájcoch Daxner dal slovo Tisovi.

Proces vyvrcholil.

128. Posledná prezidentská reč.

Tisova reč trvala deväť hodín. Bola to klasická reč a prejde do slovenskej literatúry, ako Tisov odkaz národu i ako politická príručka. Celá reč vydala vyše dvesto klopkaných strán a úrady z nej dovolily uverejniť len dve pokračovania, ostatné časti nedovolil Daxner ani rozmnožiť, ani ich nedodal slovenským novinám. Tiso v tejto reči zdôraznil dve významné složky v živote slovenského národa, ktoré hraly mimoriadnu veľkú úlohu. Katolícke kňazstvo a americkí Slováci.

Dr. Tiso povedal:

Používam právo záverečného slova, zákonom mi daného. Činím tak po premožení vnútorného váhania, vlastného sebedomia a po premožení teoretických, v sebe pestovaných a

sprostredkovaných pochybovačných otázkach, ako by zvonku na mňa doliehajúcich. Po tom všetkom, čo sa tu v súdnej sieni počas polštvrta mesačného hlavného pokračovania odohralo a povedalo, či je ešte hodno hovoriť.

Nebol ešte politický proces na svete, ktorý by sa bol začal bez toho, aby vopred nebolo ustálené, že sa musí skončiť takto a takto. Ináč by nebol nikdy začatý. Aj keď konkrétne 10. októbra 1946, dva-tri dni pred zakončením môjho predbežného vypočutia mi bolo formálne povedané: “Musíte byť odsúdený, aby ste nemohli viac politizovať,” váhal som, či sa mám ujať slova, alebo nie.

Dr. Daxner: Kto vám to povedal?

Dr. Tiso: Keď mená nespomínam, robím to z určitých ohľadov a myslím, že nie som povinný ich povedať.

Dr. Tiso pokračuje: Ako rozmýšľajúci človek, staviam si aj sám teoretickú otázku, ako som to za svojej dlhoročnej rečnickej činnosti veľa ráz v rečiach robil, a tak aj teraz staval som si otázku, ako by sa ma ktosi pýtal: “Či sa zmôže ešte ten človek k slovu?” Po tom všetkom, čo sa tu povedalo a čo sa tu stalo? Tento zbabelec, ako mi to obžaloba výslovne na moju adresu povedala? Teraz, keď je už podaný návrh na trest smrti? Bude môcť tu hovoriť ešte ten človek, keď sa mu oznámi, že je opustený Vatikánom, že Vatikán nemá na ňom záujem, že hľadá na tento prípad veľmi rezervovane a hovorí: Ruky preč, nemám s tým nič. Či sa tento človek už nezrútil a bude môcť ešte hovoriť? Čo ešte vie povedať ten človek, ktorého obžaloba charakterizovala slovami nevedomosť, fušerstvo, lajdáctvo, celý jeho režim, jeho postup, ktorý tu vystupuje v úlohe priemerného sprostáčka,

ktorý nič nevedel, nič nečítal, o ničom nepočul, ani toľko, čo pán rychtár z Detvy vedel, či vie tento človek ešte niečo povedať?

Slávny Národný súd, rozhodol som sa, že sa ujmem záverečného slova po prvé preto, aby som nielen doplnil materiál tohto historického procesu svojimi vlastnými výpovediami, ktoré ešte aj teraz, ako nové urobím k tým, čo som už doteraz povedal, ako jedinečné, t. j. ako také, pri ktorých som bol ako jeden jediný osobne prítomný pri niektorých rozhodovaniach a ustanoveniach. Nielen to mám na mysli, aby som doplnil materiál tohto historického procesu, ale aby som dal ďalší podnet k tomu, aby sa naozaj nestranné prejednával. Som toho presvedčenia, že tento proces sa nekončí vyhlásením rozsudku a vykonaním rozsudku.

Pri budúcom historickom skúmaní tohto obdobia jedna moja výpoveď zapadne, iná na váhu padne, lebo som si vedomý toho, že v národe mal som a mám toľko váhy a toľko slova, že národ vedel o mne a vie o mne. Dr. Tiso nikdy neluhal a Dr. Tiso nikdy nehovoril nepravdy vedome. A preto tá moja výpoveď, ktorú tu chcem urobiť a ktorú tu poviem, má slúžiť za podklad k tomuto ďalšiemu skúmaniu historikov práve tejto významnej doby v histórii národa slovenského. Chcem teda doplniť historický materiál tohto procesu a chcem povedať niekoľko krátkych slov na obranu cti slovenského katolíckeho kňazstva.

Obrana cti slovenského katolíckeho kňazstva.

Slovenské katolícke kňazstvo bolo tu apostrofované aj v dávnejšej minulosti a hádam aj do dneška ako také, ktoré bolo maďarónske, ktoré nemá povedomia národného, nemá súvislosti s národom a tým menej so štátom. Nech mi je dovolené

odpovedať na toto v krátkosti. Slovenské katolícke kňazstvo je si vedomé brázdy, ktorú vyoralo v živote slovenského národa nielen teraz, ale aj v minulosti. Aj vtedy bola to brázda, aj keď konala len v tej skromnej forme, že slovenskému ľudu sa za maďarských čias po slovensky kázalo, po slovensky vyučoval katechizmus a so svojím ľuďom v každodennej starostlivosti, v každodennej spojitosti žilo, od nastúpenia úradu až do rozlúčenia, až do smrti. Preto nech sa nikto nečuduje, že z tohto povedomia slovenského katolíckeho kňazstva vyvierajú to sebavedomie, že nechodí pri akýchkoľvek zmenách časových, politických, sociálnych s poníženosťou, ako by klobúk v rukách držiac a poklonkujúc sa pred každým mocným tohto sveta: Odpusťte, že ešte žijeme, odpustite a nehnevajte sa na nás, že sme tu, lebo aj slovenské katolícke kňazstvo nielen že si je vedomé toho, čo spravilo, ale si uvedomuje aj to, čo spraviť ešte má v smysle svojho povolania, zásadami, ktoré reprezentuje a v prospech nielen toho národa, medzi ktorým žije, ale aj v prospech toho štátu, v ktorom pracuje. A preto slovenské katolícke kňazstvo učiť a napomínať k rodoľubstvu, je búchanie na otvorené dvere a slovenské katolícke kňazstvo učiť a napomínať k štátotvornosti, je zabúdanie na to, že slovenské katolícke kňazstvo vie práve základné myšlienky encykliky, že štát je výtvorom Božím a že nie je morálne, ani nejakým spôsobom oprávnené, aby pokračovalo tak, že by štát rúcalo. Opravu štátu hej, ale nie rúcanie štátu. Toto len na obranu cti slovenského katolíckeho kňazstva.

Obrana cti našich amerických bratov Slovákov vyžaduje tiež odo mňa slovo. Táto naša menšina amerických Slovákov vykázala toľko kladu, toľko porozumenia a toľko úprimného snaženia, aby pomáhala svojej otčine pod Tatrami,

že si nijako nezaslúži, aby sa o nej hovorilo, že oni vlastne nie sú ani Slováci, že sú orientovaní viac cirkevne, že sú ovplyvňovaní vo svojom národnom povedomí cirkevnou orientáciou, že niektorí nevedia, kde sa narodili, a mnohí nevedia, kde sa ich rodičia narodili, nemajú teda spojitosti s tou slovenskou zemou a slovenskou krajinou. Ja som tam bol a iste vidím v tom akýsi zásah Prozreteľnosti do mojej politickej činnosti, že hoci som sa celý rok bránil pre domácu zaujatosť, aby som tam išiel, napokon doslova ma vyrhli z domova, posadili na vlak, aby som ta šiel r. 1937. Mal som to osobné šťastie skúsiť, čo naši americkí Slováci robia, čo všetkého podnikajú, nielen aby sa udržali, ale aby všemožne pomáhali tomu koreňu, z ktorého vyšli a preto ja im musím vzdať len svoju česť a musím im poslať svoj úprimný bratský pozdrav a vďaku za to, čo doteraz vykonali a čo v prospech slovenského národa aj v budúcnosti budú vykonávať.

Ujímam sa záverečného slova preto, lebo som sľúbil, že isté veci objasním. K zásade: Qui tacet, consentire videtur: Kto mlčí, vidí sa, že svedčí, dovoľujem si poukázať, že kto presne rozdeľuje a rozoznáva, ten správne učí. Upozorňujem, že starí Rimania len toľko povedali, že zdá sa, že súhlasí, teda nie súhlasí, a preto nie je to dôkaz, ale iba podozrenie, zdanie, že súhlasí. Týka sa to najmä niektorých článkov v Slováku a textu niektorých mojich prejavov. Keď som s tým nesúhlasil, že to nie je dobre reprodukované, mal som vraj dementovať, nedementoval som a teda som vraj súhlasil.

Prečo som sa nevzdal?

Nevzdal som sa preto, lebo som cítil mravný záväzok funkcie, ktorú som prevzal, plniť dotiaľ, kým z tej funkcie nebudem oslo-

bodený zákonitými ústavnými činiteľmi. A bol by som sa považoval za zbabelca, ktorý uteká od ťažkej úlohy, ktorú má plniť a bol by som robil egoisticky, že vtedy, keď je národ v ťažkých chvíľach, že práve vtedy ho nechám a idem do súkromného života, do súkromia. Ja som aj vtedy, keď som sa na výzvu nie biskupov, ale priateľov biskupských, lebo to bola priateľská výzva, nezriekol a povedal som: “Dajte mi kategorickú výzvu, nech to urobí jednotlivec, alebo fórum a náhle dostanem takúto kategorickú výzvu, v tej chvíli sa vzdám.” V tom je prejavené moje presvedčenie, že zo svojej vôle, zo svojej akejsi zbabelosti, zo svojej akejsi chůfky neutečiem, lebo zodpovednosť za to nechcem brať, ale keď túto zodpovednosť ktosi druhý vezme na seba a mne rozkáže, a bol by oprávnený rozkazovať mi v tomto ohľade, poslúchnem, lebo zodpovednosť je na ňom, a nie na mne. —

V ďalšej svojej reči vyzdvihol obžalovaný Dr. Tiso svojej intervencie, najmä v Banskej Bystrici a zákroky pri zmiernovaní a prekážaní evakuácie, ktorú začali Nemci svojím spôsobom robiť na východnom Slovensku. Tu okrem iného povedal:

O Záhorí už bola tu reč. Nemci vážne prišli s tým plánom, že evakuovaných spišských Nemcov presídlia na Záhorie a Záhorákov na Spiš. Tomuto sme sa vedeli vzoprieť, vedeli sme aj to prekaziť, hoci o tom ľudia nevedeli, lebo sa o tom nepísalo a o tom sme nehovorili. Málo sa tiež hovorilo o tom, ako sa Nemci domáhali menovania nemeckých profesorov na univerzitu a ako prichádzali aj z kruhov našich vážne intervencie a návrhy, aby som menoval Nemcov za univerzitných profesorov. Ja som na to povedal: Dokiaľ mám možnosť kvalifikovaných profesorov Slovákov dosadiť na univerzitnú katedru, dotiaľ nijakého Nemca nemenujem.

Po povstaní Karmasin napríklad nemal inej starosti, ako doniesť mi obširne memorandum s tým obsahom, že tých nemeckých jeho ľudí, ktorí museli utiecť z rozličných krajov Slovenska, musí vláda Slovenská rozmiestniť po rozličných úradoch v zamestnaniach a že sa hlásia k vláde a účasti vo vláde. Toto Karmasinovo memorandum je tiež jedným dôkazom, že Nemci sa neukazovali tak, ako by z posledného mleli, že oni neboli ešte na úteku, my sme z toho museli súdiť, že máme do činenia ešte vždy s akútnym hroziacim nebezpečenstvom, ktoré hrozí našim záujmom a preto treba nám ešte vydržať.

“Nepamätám sa.”

Mnoho razy sa tu povedalo: Čo mu je priaznivé, na to sa pamätá, čo mu je nepriaznivé, obťažujúce, na to sa nepamätá. Dovoľujem si uviesť niekoľko takých prípadov, čo mi boli priaznivé a na čo som sa nepamätal. Tu je napríklad zpráva z Lidoviek z Brna, čo mi obhájca priniesol, že Lidové noviny priniesly dementi odo mňa o schôdzke s Frankom r. 1938, v septembri, okolo ktorej bolo toľko prachu a ešte väčší dnes. Obhájca mi povedal: Veď Lidovky písaly, že ste im dali dementi a vy hovoríte nepamätám sa. Veď je to vo váš prospech. Bohužiaľ, nepamätám sa ani dnes, že by som im to dementi bol dal ja. Možno, ale nepamätám sa. Obhajoba sohnala aj kdesi a doniesla dôkaz o tom, či Vatikán prejavil súhlas s mojím prezidentstvom, ale ja som musel povedať, že neviem, lebo sa na to nepamätám.

Záväznosť prísahy.

Je tu ďalej zásada, ktorú som nevysvetlil ešte a ktorá sa tu spomínala, a to zásada záväznosti prísahy. V spojitosti so 14.

marcom sa mi tu povedalo, či som sa necítil byť zaviazaný prísahou? Záväznosť prísahy trvá dotiaľ, kým je možná fyzicky a mravne. Kým je možné ju zachovať. A posúdiť, či je prísahu možné zachovať mravne aj fyzicky, je povolaný každý vo svojom svedomí a dotiaľ, kým je možné prísahu zachovať, je záväzná, ale náhle je nemožné ju zachovať, nikto to nemôže povedať, že bol povinný podľa tej prísahy ešte konať. Svedkovia skoro všetci jasne vypovedali, že sme vedeli, že nemôžeme zachovať a udržať Republiku. Keďže nemožno Republiku zachrániť, sme povinní aspoň národ ochrániť a národu službu preukázať, to je druhý substrát tej prísahy, ktorú sme skladali ako poslanci, že totiž budeme verní čs. Republice a svojmu národu a že tejto Republice budeme slúžiť. Teda keď Republiku nemôžeme zachrániť, musíme zachrániť aspoň národ, a v tomto ohľade sme robili podľa svojej prísahy.

Prvá časť môjho záverečného prejavu bude sa týkať môjho procesu samotného a druhá mojej politickej činnosti, ktorá je predmetom tohto procesu ako predmet žalovaný. Počas vyšetrovania bol som vypočúvaný najprv samotným povereníkom NB Dr. Viktorom a tomuto som dal do zápisnice určité veci, ktoré ako som sa dozvedel, neskoršie neboly ani v návrhoch obžalovaných a potom ani vyšetrojúcemu u NS doručené.

O politickej činnosti.

Politickú činnosť videl som ako službu národu, ako svoju povinnosť, ktorej som sa snažil vyhovieť podľa svojich najlepších síl. Teda nehľadal som ju a nepridržiaval som ju a nepridržiaval som sa jej. Chcel som sa jej vzdať opätovne r. 1919—1921, r. 1939, pred 14. marcom, aj po 14. marci. Salzburgu atď. V tejto

politickéj činnosti som nikdy nepoužíval tajné organizácie, ale ani náznakovito nevie mi nikto dokázať, že by som bol niečo tajne robil. Nepestoval som osobnú politiku, ani politiku kliky, úzkych kruhov, hoci sa mi vytýkalo aj od tých, čo išli za mnou, že sa neusilujem utužiť to spoludržanie tých, ktorí idú za mnou. Násilné prevraty, alebo vojna neboly medzi mojimi výpočtami, ale naopak. Aktivistický budovateľský program, to bolo moje politické krédo a ten bol aj mojím politickým prostriedkom. Forsíroval som prácu každého druhu, meliorácie, regulácie, elektrizáciu, družstevníctvo, stavby hospodárske aj kultúrne, práca vedecká atď. Aj napriek vojne som toto forsíroval. V mojom duchovnom svete vojna a víťazstvo nehraly nijaký zástoj. Rešpektoval som vždy mienku odborníkov a rozhodoval som vždy tak, aby som zabránil väčšiemu zlu, ale keď som nemohol, pripustil som menšie zlo, aby som zabránil väčšiemu. Že som niekedy nemal silu zlu vôbec zabrániť, že sa napriek tomu zlo robilo, že som tomu zlu nemal možnosť ubrániť sa a vyhnúť, to nie je moja vina, a nemožno ma brať za to na zodpovednosť. Takýto bol môj postoj k vojne aj k víťazstvu. Keďže ani vojna ani víťazstvo nezávisí od nás, nezaoberal som sa touto otázkou, ale som povedal: Národ zveľadiť a udržovať prácou, to jediné od nás závisí. To nebudú robiť druhí namiesto nás.

Hlavné zásady nášho politického boja za autonomiu byly nám aj za samostatnosti smerodajnými. Teda nezačali sme hlásať nové zásady. Stavali sme národ nad štát za bývalej Republiky československej, táto zásada mi bola vedúcou myšlienkou aj za samostatnosti. Hlavnou zásadou mojej politickej činnosti bolo naše staré: Slovensko Slovákom, teda úrady, majetok, dôchodok patrí Slovákom. Dôraz som kládol na hospodársku samostatnosť

a udržanie verejného poriadku. Maďari stále rozširovali po svete, že v dunajskej kotline musí byť jedna poriadok udržujúca moc a tou môžu byť len oni. Slovákov musia oni ovládať, lebo Slováci sú nespokojní, pre pokoj tohto územia nespoľahlivý živel. Preto mi záležalo natoľko na udržaní verejného poriadku.

Tri momenty Nemcov.

Nemci sa odvolávali obyčajne na tri momenty pri svojich agresióch: 1. Zakročujeme proti tej, alebo onej krajine, lebo sa tam krivdí nemeckej menšine, 2. zakročujeme a musíme tam urobiť poriadok, lebo je tam komunizmus, a 3. musím tam urobiť poriadok, lebo hlavné slovo tam majú židia a žid, to je náš nepriateľ.

Preto sme čoskoro po 6. októbri 1938 uspokojili svojich Nemcov štátnym sekretariátom a kultúrnou samosprávou, rozpustili sme komunistickú stranu a pokúsili sme sa riešiť židovskú otázku podľa svojho spôsobi.

Snaha čím užšie spolupracovať so Srbmi, Bulharmi a Rumunmi dokazuje, že sme si nezakladali len na Nemcoch.

Bol som pod stálym dozorom, najmä po povstaní, väčšmi, ako ktokoľvek iný, do Bánoviec som mohol ísť len s ich sprievodom a tak som po Slovensku chodiť nechcel. Že sme sa napriek tomu pred 2. novembrom 1938 obrátili na Nemcov, vysvetľuje situácia. Nemecko a Taliansko boli delegované veľmocami usporiadať vec Československej republiky s Poľskom a Maďarskom. Taliansko mali osedlané Maďari, jediná nádej bola pre nás získať Nemecko. Hitler a Göring boli veľmi proti Maďarsku založení. Na tomto rozpore sme zakladali náš postup a nádej vo veci nášho pomeru k Maďarom. Že sme sa nepostavili proti, zazlieva sa

nám. Iné je situáciu posudzovať z dnešnej perspektívy a iné je vžiť sa do situácie zodpovedného činiteľa po mníchovskom rozhodnutí, keď sa všetko robilo podľa rozhodnutia Nemecka, keď nikto proti jeho zásahom neprotestoval a všetko tak vyzeralo, že sa to deje so súhlasom štyroch veľmocí.

Aj keď sme boli proti svojej vôli zatiahnutí do vojny, svoju účasť v nej usilovali sme sa sami mať v rukách, lebo sme tak usúdili, že vyjdeme z nej s menšími obeťami, ako keby našu účasť riadili bez nás Nemci sami. Držali sme vždy zásadu, dokiaľ to bolo len možné, že len dva prezenčné ročníky budú vždy v zbrani.

Vodcovský systém.

Aj ten systém, ktorý sme mi nazvali vodcovský bol ďaleko od toho, čo si pod týmto všeobecne mysleli a čo pod týmto mali zavedené Nemci. Vodcovský systém bol uzákonený, ale len pre stranu. Vodcovský systém sme uzákonili, ale nepraktikovali. Predsedníctvo malo 5 členov a bolo vedené demokraticky. Keď Tuka videl, že ani pri tomto stave sa nemôže zmocniť strany, zriekol sa členstva predsedníctva strany, kde ho vraj prehlasujú.

Pre štátne vedenie platila ústava, robená na spôsob ústavy bývalej Republiky. Prezident mal vymedzenú právomoc, vláda bola zodpovedná parlamentu, najväčšiu právomoc prezident blokoval totiž paragraf kontrasignácie jeho aktov predsedom vlády, ako sa to aj praktizovalo. Ináč osnovateľom zákona o vodcovstve bol Dr. Sokol, ktorého najmenej možno označovať za prisluhovača Nemcov. Strana mi bola vhodným prostriedkom na prekazenie infiltrácie nacizmu a k stupňovaniu budovateľského elánu v národe. Bez toho vplyvu, ktorý mi dávala strana, ako

svojomu predsedovi, nebol by som mohol s tou právomocou, ktorú som mal ako prezident republiky, nič robiť. Strana bola nositeľkou slovenského nacionalizmu a sociálnej politiky. Pritom všetkom je známe moje stanovisko, že strana nerozhoduje o zriadení štátu, ale zastupuje len poradné fórum, ktoré slúži patričným zodpovednému činiteľovi ako pomôcka pri rozhodovaní. Strana videla svoju úlohu v tomto: slúžiť národu a pomáhať štátu. Nebola autoritatívnou, ani exkluzívnou v smysle nemeckom. Do vedenia štátu som zasahoval ako prezident republiky a ako predseda strany.

Na intervenčný charakter činnosti strany som už poukázal. Že príslušné úrady tiež takto chápaly tieto intervencie, dokazujú mnohé prípady, v ktorých príslušný úradný činiteľ odôvodnil svoje odlišné stanovisko osobne, alebo písomne a hoci som intervenoval, mali toľko nielen smelosti, ale možnosti prístupu ku mne, kde odôvodnili, že nemožno postupovať tak, ale naopak. Že tento postup neovplyvňovala funkcia prezidenta republiky, vidno aj z prípadov, buď bezúspešných, alebo veľmi dlho sa ťahajúcich intervencií: Odstránenie Morávka, Joštiaka, ministerstvo financií, priestupkové oddelenie, daňové priznania na ministerstvo hospodárstva, veci Tiberghienky z Trenčína, NÚZ, Pozemkový úrad, pridelenie prameňa Salvator mestu Prešov atď.

Vo svojej politickej činnosti držal som sa úvahy, ktorú som chcel povedať do konštitútu, ale povedali mi, že je to úvaha, aby som si ju povedal na hlavnom pokračovaní a preto robím tak teraz:

Každý samobytný, sebavedomý a samostačný národ vidí v samostatnosti vrchol svojich snáh a preto za ňu bojuje, keď ju nemá. Bráni si ju, keď ju má a vidí v tom národnú katastrofu,

keď ju stratí. Táto prirodzená zásada je platná pre všetky národy a zrejme aj pre národ slovenský a preto výslovne ani nebola ani teoreticky slovenskému národu odpretá. Na otázku, prečo sa pokladá u Slováka za hriech, keď sa domáha svojej samostatnosti, odpovedalo sa mi tým, že boly poprené dve z uvedených vlastností, a to samobytnosť a samostačnosť. A preto sa povedalo: Domáhať sa pre slovenský národ samostatnosti je preto nerozumné, ba trestné, lebo Slováci nie sú samobytný národ a Slováci nie sú samostační, ani kultúrne, ani hospodársky, aby mohli samostatne žiť. Preto, kto sa domáha samostatnosti pre slovenský národ, je nielen vlastizradca s hľadiska jestvujúceho štátneho sväzku, v ktorom Slováci žijú, ale je aj škodcom svojho národa, lebo pracuje na zániku svojho národa. Takto znela jednoznačná politická zásada proti samostatnosti slovenského národa, tak počas maďarskej nadvlády, ako aj počas prvej ČSR. Dôkazov pre samobytnosť slovenského národa mohli by sme priniesť dosť. Už horšie to bolo s dôkazom pre samostačnosť. Pre neprístupnosť k štatistickým výkazom o hospodárskom výkaze Slovákov tak počas Maďarov, ako aj Čechov, bolo nám znemožnené, iste len dočasne, priniesť dôkazy o samostačnosti slovenského národa. Preto sme sa odhodlali vždy len k boju za autonómiu a neboli sme — nechtiac hazardovať so životom národa — za samostatnosť. Za ČSR boli sme úprimne za autonómiu Slovenska v rámci ČSR, hoci nám to neverili. Dokázali sme to skutkami v rozhodujúcich chvíľach, ba čo viac, vyhlásili sme my, ľudáci, autonomisti, za zradcov národa tých, čo za hranicami bojovali za samostatnosť.

Samostačnosť Slovákov. Vývojom politických pomerov náš národ bol postavený pred voľbu: alebo sa dať rozdeliť na dvoje,

alebo troje, alebo nastúpiť cestu samostatnosti. Keďže pre taký malý národ, ako je náš národ slovenský, rozdelenie na troje znamenalo rýchlejší zánik, ako odhodlanie nastúpiť samostatný život, rozhodli sa zákonití predstavitelia národa — snem slovenský — nastúpiť cestu samostatnosti. Deň 14. marec 1939 bol teda dňom veľkého odhodlania slovenského národa, uniknúť okamžite životnému nebezpečenstvu a podujat' sa na samostatný život za akýchkoľvek ťažkostí a obetí. Veril som, že Boh, ktorý riadi osudy národov, keď dá národu, chcúcemu žiť, trpieť, zahynúť mu však nedá, lebo sa sám pred zahryznutím bráni. Bolo na nás, aby sme priniesli dôkaz samostačnosti slovenského národa. Ak sa nám to podarí, nielen že zachránime sa od okamžitého zániku, ale zachránime pre národ na všetky časy zásadu samostatnosti, platnú pre každý samobytný, sebavedomý a samostatný národ, a to sa nám podariť musí.

Tomuto precitnutiu osudového významu samostačnosti treba pripísať aj moju osobnú zaujatosť výlučne len budovateľskou prácou, bez ohľadu na ťažkosti, prekážky a súčasné politické pomery, že som nemal nič iné pred očima, len budovateľskú prácu a že som teda všetko ostatné a teda aj vojnu, z hľadiska záchrany národa podceňoval. Len dokázanie samostačnosti národa som pokladal za jedinú potrebnú vec a starosť zodpovedných činiteľov. Že sa to národu za 6 rokov samostatného života podarilo, musí uznať každý nepredpojatý pozorovateľ domáceho života slovenského národa, čím sme splnili dejinné poslanie žijúceho pokolenia, ktoré malo dokázať, že pre slovenský národ je splnený aj tretí subjektívny predpoklad samostatnosti: samostačnosť. Platí teda aj pre slovenský národ zásada samostatnosti tak, ako pre všetky ostatné národy.

Dôkaz nároku slovenského národa na samostatnosť sa podaril. Keď sa ma niekto opýtal pred 6. októbrom 1938 na stanovisko vo veci samostatnosti, odpovedal som záporne, lebo som nebol presvedčený o samostačnosti národa. Keď sa ma niekto pýtal po 14. marci 1939 a potom, na stanovisko vo veci samostatnosti, odpovedal som kladne, lebo len v samostatnosti som videl záchranu slovenského národa.

Praktické priznanie práva na samostatnosť týka sa už konkrétne organizácie medzinárodného života, majú do toho čo hovoriť ostatné národy a v prvom rade veľmoci. Tu je jeden z dôvodov, prečo som išiel na západ.

Z veľmocí SSSR naše právo uznal, západné veľmoci nie, Amerika, Anglicko de facto, ale išlo najmä o Ameriku. Nemali sme k nim doteraz prístup, hoci boly pokusy dostať sa s nim do styku a nárok slovenského národa na samostatnosť predniesť im bezprostredne, aby sme okrem subjektívnych predpokladov zaisťili aj objektívne: uznanie Slovenska veľmocami.

Keďže ide predovšetkým o získanie objektívneho predpokladu: uznanie samostatnosti veľmocami, povinní sme tým ukázať, že vieme a chceme za ňu obeť prinášať. Veľká hodnota národa dostáva svoje puncovanie, aby prešla do hierarchie národných hodnôt, aby to nevyzeralo, že to bolo len chvíľkové zaiskrenie, opak živelného snaženia sa dvoch protichodných svetov na európskom obzore.

Slávny Národný súd! Doručená obžaloba zakladá sa na nariadení SNR č. 33/45, poťažne nariadení SNR č. 58/46. Nakoľko tieto nariadenia vyšly iba r. 1945-46 a trestné činy, z ktorých som obžalovaný, mali byť páchané už dávno predtým, podľa zásad “Nullum crimen sine lege” a “Nulla poena sine crimine, sine

lege”, nemôžem tieto nariadenia považovať za také, ktoré sa vzťahujú na mňa, lebo veď som o tých zákonoch nevedel, nemohol som predvídať, keď som tie údajné trestné činy páchal, aké zákony budú. Nemohol som si byť vedomý ani dosahu, ani následku týchto činov. Podľa týchto axiém zrejme tento proces a táto obžaloba pre mňa mravne nie sú záväzné. Pre mňa, ako osobu politika, v tom čase, keď sa tieto údajné trestné činy páchali, boli smerodajné iba zákony Česko-slovenskej republiky do 14. marca 1939, alebo zákony slovenské po 14. marci a nijako nemôžem byť súdený z týchto trestných činov podľa nariadenia z r. 1945, poťažne 1946.

Res judicata je pre mňa všetko to, čo sa stalo do 14. marca, lebo vskutku tieto veci boli vtedy súdené a posúdené, aj tým, že neboly súdené, byly vlastne posúdené. Pripojujem sa k poznámkam, ktoré v tejto veci predniesol môj obhajca a dovoľávam sa — a myslím, že nebude to prekvapením pre nikoho, keď sa toho dovoľávam — vskutku súdu národa, aby to bol naozaj súd národný. Celý národ nech sa prejaví, nie je to taká nemožnosť.

Ja som si vedomý — čo som mal možnosť za posledných týždňov trochu nahliadnuť do prejavov verejnosti — ako sa verejnosť mnoho ráz článkami a zprávami skreslene informuje, som presvedčený, že ten národ, národné všeobecné presvedčenie, je už do istej miery ovplyvňované, ale napriek tomu, práve preto, aby to bol naozajstný národný súd a prejav celého národa, dovoľávam sa súdu národa, lebo verím, že ako mi národ v minulosti veril, vtedy, keď mi neverili mocipáni, vtedy, keď politickí protivníci išli na mňa všelijakými spôsobami, národ mi vtedy veril a som presvedčený, že aj dnes mi verí a keby ten národný súd

prehovoril akýmkoľvek spôsobom, ja sa mu podrobím s vedomím, že to, čo snášam, snášam preto, lebo sa takto vyslovil národ.

Dr. Daxner: Dodajte k tomu ešte, že vás súdia boľševici, židia a Česi, ako mi anonymi píšu, keď mňa vystavujú ako pokrsteného žida, najmenej — mňa, potomka Karola Kuzmányho, mňa robia najmenej pokrsteným židom. Dodajte to k tomu ešte a budeme to mať celkom jasné.

Dr. Tiso: Čo som pokladal za potrebné a možné, to som povedal.

Počas vyšetrovania sa opätovne zdôraznilo, že tento proces je vlastne vedecké zachytenie, alebo úsilie po vedeckom zachytení dejinného úseku slovenskej histórie z rokov 1918 — 1945, a že vlastne toto je hlavný cieľ tohto procesu. Zistenie viny, to je len ako sekundárny zjav, ktorý potom, keď sa už proces robí, nemôže byť nepovšimnutý. Ale keď sa vec má tak, vtedy sa tento proces musí viesť vedeckými metódami pragmatickej histórie. Tato pragmatická história nielen to zisťuje, čo sa stalo, ale zisťuje aj, prečo sa tak stalo. Nielen to, že ten a onen niečo urobil, ale hľadá pohnútky, čo ich viedlo k tomu. Aký úmysel, aká pohnútko, aký cieľ? A toto je aspoň také vážne, ako zisťovanie samej čistej pravdy, skutočnej pravdy.

* * *

107. deň, 18. marca.

Tiso dokončil svoju reč a po nej ihneď dostal slovo obžalovaný Mach. Mach hovoril asi 4 hodiny. Hovoril pokojne on vraj nič netajil, on povedal kde sú spisy schované a nedal z nich nič ničieť, čo sa týkalo jeho osoby. Len také spisy, ktoré by mohly

škodiť iným. Čo robil, robil z lásky k národu a k slovenskej veci. 14. marec bol najšťastnejším dňom jeho života. Hovoril o tom, ako pracoval v slovenskej veci proti Nemcom pri popise ľudu, keď ponavštevoval najohrozenejšie kraje. Hovorí sa tu, že v Ilave bolo za všetky roky zatvorené do 3,000 ľudí. Nešlo tu o prenasledovanie, a rozhodne to bolo miernejšie než hocikde inde na svete, lebo priemer trestu tu bol asi dva týždne. Prečítal list, ktorý dostal od robotníka Cupeca, ktorý bol na jeho prednáške v Linci, o ktorej tu bola reč, že z nej dvoch ľudí nechal odviecť Gestapom a že sa tam vyhrážal Ilavou. Tento robotník o svedkovi Pupákovi píše “bolo to od Pupáka vyložené cigánstvo, lebo nikto tam nebol odvečený, ním udávané výroky nikdy tam nepadly. Ja som tam bol prítomný.”

Zaujímavé, že Daxner tohoto falošného svedka Pupáka nenechal zatvoriť.

Daxner často prerušoval Macha.

Tlač z Machovej reči si všimla najmä jeho slová proti Ďurčanskému a tie stávala do popredia.

108. deň, 19. marca.

Po Machovej reči prehovoril znova **Dr. Rašla**. Vinil obžalovaných ešte i z toho, že Hitler vraj chcel z Európy vyhnúť černochoch. Ťažko si overiť takúto vec, ale ľahko si overiť, že v Európe černosť nikde okrem cirkusov, varietných divadiel, tu a tam lokajov ani nežijú. Hovoril on neodborník o tom, že Slovensko utrpelo nie za 6 miliárd, ale za 600 miliárd škody. Odborníci nad týmto krútili hlavami. Rašla obhajoval napokon Benešov rozkaz, aby Tiso bol privezený v retiazkach domov. Vraj podľa vojenských služobných predpisov ak je eskortovaná osoba, ktorá je

podozrivá z takého trestného činu, na ktorý je stanovený trest smrti, musí byť eskortovaná v putách.

Ako vieme, nikde v Európe nepokračovali takto proti zatvoreným politikom. Ani v Norimberku, ani jeden zo žalovaných, ani Quisling, ani Laval, ani žiaden iný štátnik nebol fotografovaný v putách.

Rašla hovoril, že nemožno najmä pre malý národ prijať teóriu menšieho zla, lebo Masaryk hovoril, “Smrť nie je najhoršia, ale žiť v neslobode je horšie.”

Inými slovami, Rašla pripúšťal, že keby sa Slováci postavili proti Nemcom, boli by padli, ale vraj to mali urobiť. Nuž a čo urobil on ako jednotlivec? Bojoval na východnom fronte, robil tam čierne obchody, slúžil v armáde, ktorá sa zúčastňovala toho zla, ktoré on súdil a robil všetko možné, aby v nej urobil čo najrýchlejšiu kariéru. Pravda, ale tí druhí mali podľa Masarykovej rady radšej padnúť.

Naším ideálom nemôže vraj byť národ, ktorý žije z milosti európskych veľmocí.

Potom prešiel na povstane a povedal:

Povstanie bolo záležitosťou celonárodnou. Bojovníci sa nepýtali po svojom politickom presvedčení. Tí, ktorí ležia v hrobách, neboli tam vyberaní podľa politického presvedčenia. Je isté, že tam ležia aj príslušníci HSLS, ktorí boli verní ČSR. Dnes sa obžalovaní ďalej odvolávajú, že konali z donútenia, že bojovali vlastne proti nemeckým požiadavkám. Páni sudcovia!

Povinnosťou otroka je zrada a vzburá. Oni sa ani len na toto nezmohli.

Aký plán mal Dr. Tiso? Obžalovaný Dr. Ďurčanský povedal vo svojej reči 12. septembra 1944, že Tiso mu vyhlásil: Keby

Nemci túto vojnu prehrali, pre náš dva a pol milionový národ ten 90 milionový národ bude viac znamenať, hoci podrobený, ako 10—15 milionový národ. Keď aj nie hneď, tak o pár rokov isto. Tu vidíte, ako špekulovali aj s prehrou Nemecka. Takto vyzeral ich boj proti Nemcom.

Keď tu byly objektívne najpriaznivejšie podmienky pre boj, mal sa tento boj začať. Slovenský národ svoje vykonal. Povstanie bolo prvým historickým vystúpením národa. Bol proti povstalcom, bol bojom proti Europe. Ak sa bráni obžalovaný Dr. Tiso tým, že chcel ďalším zotrvaním v úrade vytrieť oči Nemcom a zachraňovať, čo sa dá, tu jeho obrana padá.

Charakteristickým rysom dejín slovanských národov, najmä národov Juhoslávie, Poliakov, Ukrajincov a Rusov, bol častý boj proti okupantom tam Turkom, tu Nemcom a podobne. Boly to boje na život a na smrť. Slovenský národ mal jedínú a jedinečnú príležitosť v tejto vojne najmä dňom 29. augusta 1944 priznať sa k príbuzenstvu s inými slovanskými národmi. Priznanie k príbuznosti neznamenal nič iné, iba postaviť sa po ich boku do boja proti Nemcom a proti okupantom. Niet slovenského slobodného národa bez slobody iných slovanských národov. Zrada na povstaní je zrada na slovanstve a zrada na Europe. Túto jedinečnú príležitosť obžalovaní úmyselne prepásli.

Obžalovaný Dr. Tiso tu vyhlásil, že vojna sa viedla symbolicky a ja sa pýtam: Aj tie hroby pri Lipovci sú symbolické? Keď už má národ obetovať život — a národ musí skutočne prinášať obeť v záujme svojej existencie a v záujme svojej budúcnosti — teda tieto obeť musí priniesť pre vec mravnú, pre vec spravodlivú, ktorá zabezpečuje trvalý ošoh a trvalé blaho celého národa.

Na cudzí účet sa žiť nedá. Na cudzí účet žijú len príživníci. Účelom trestu nie je ani pomsta, ani tak náprava spáchaného zla. Hovorím tu ako vojak: Účelom trestania ľudovými súdmi a najmä Národným súdom je generálna prevencia. Musíme jasne pre budúcnosť zaraziť chuť komukoľvek zo slovenského národa spolupracovať s budúcim okupantom.

Svoju repliku obžalobca Dr. Rašla zakončil takto: Keď existuje zavraždený, musí existovať aj vrah. Keď existoval totalitný a fašistický Slovenský štát, musíte nájsť vinníka a zodpovedať otázku: je vinný slovenský národ, alebo sú vinní obžalovaní?

* * *

Po replike obžalobou Dr. Rašlu ujal sa slova obhajca Dr. Žabkay a povedal: V politickom procese obrana má neobyčajne nevýhodné postavenie. Myslím však, že pokiaľ sa týka obrany obžalovaného Dr. Tisu, pokúšali sme sa práve so všetkou zodpovednosťou vychádzať za skutkového stavu, zisteného súdom a pridržovali sme sa všetkých faktov, ktoré boli zistené. Musím odmietnuť ako neodôvodnenú námietku, adresovanú na nás, najmä tu časť výčitky pána obžalobcu, ktorá sa týkala obrany režimu.

Poukazujem pri tejto príležitosti na tú okolnosť, že ako SNR, tak aj vláda boli si vedomé, že SNR rozhodovala vo veciach, ktoré treba považovať za také, o ktorých má rozhodovať Národné shromaždenie, a

567

preto druhá dohoda vlády a SNR z 2. apríla 1946 ustanovuje doslova: “Aby boli odstránené doterajšie nesrovnalosti medzi právnymi normami, usnesenými SNR, zriadi sa koordinačný

orgán pri úrade Predsedníctva vlády, úlohou ktorého bude preskúmať všetky uvedené právne normy a navrhnúť vláde a SNR čo treba zariadiť.” Obdobnou je druhá dohoda, schválená vládou z 28. júna 1946, ktorá zriadila tiež podobné orgány. Len toľko k otázke platnosti normy.

Potom sa rozvinula medzi predsedom Dr. Daxnerom a obhajcom Dr. Žabkayom kratšia debata o tom, či má Národný súd skúmať platnosť nariadení SNR a či nie. Ďalej pokračoval **Dr. Žabkay**: Ja len zdôrazňujem, že je **márne slúžiť pravde nastaveným čelom, keď nositeľom bezprávia je neprekonateľná moc**. Práve ten fakt, ako sa boly vyvíjaly pomery, keby bolo došlo k víťazstvu Hitlera, musím uviesť, že práve najvyššia nutnosť uchrániť národ od toho nebezpečenstva kázala činiť všetko, aby slovenský národ nebol postihnutý osudom národa poľského i českého, kde sa vyskytly veci, ktoré prejdú do dejín.

Vážení páni sudcovia, prosím, aby ste celý prípad a všetko, čo sa obžalovaným vytýka, nie podľa toho, čo dnes viete a nie podľa toho, ako sa šťastlivo skončil celý tento veľký zápas, čo prebiehal celým svetom, ale aby ste posudzovali všetky tieto udalosti a všetky okolnosti, za ktorých sa obžalovaní rozhodovali, podľa toho, kedy sa rozhodovali.

Odpoveď obhajcu Dr. Kšiňana.

Slávny Národný súd! Nikto viac ako obhajoba, poťažne sami obžalovaní, nie sú tak ďaleko od myšlienky, aby sme obhajovali ten režim, ktorý teraz v osobách obžalovaných súdite. Naopak, bol to sám obžalovaný Mach, ktorý nám tu pred niekoľkými chvíľami vyhlásil, že robil chyby, chyby uznal, a keď prišiel čas

vypuknutia Národného povstania, vtedy obžalovaný už vypadol z hry. Je dokázané, že obžalovaný sa ani v jednom prípade neprevinil proti povstaniu, takže pokiaľ obžaloba žaluje podľa §4., nie je v práve.

V Benátkach sú dve sochy levov. Keď Napoleonovi vojaci prišli do Talianska, obdivovali týchto levov a latinské nápisy na nich. Ako je známe, je tam napísané: Tebe Marek môj, svätý evanjelista.

O nejaký čas vojsko odišlo a raz ráno udivení benátski konšeli idú okolo týchto levov a vidia na podstavci latinský nápis odstránený a bodákmi vrýpaný tento nápis: Kódex práv človeka.

A takéto niečo sa stalo aj u nás, a to v Národnom povstaní. Obžalovaní popísali jeden list histórie národa, povstanie začalo druhý list.

Slávny Národný súd Uvážiac celú činnosť obžalovaného, jeho dokázané skutky, podľa §6., ráčte vyniesť spravodlivý rozsudok.

Dr. Daxner: Chcete k tomu povedať niečo?

Dr. Tiso: Nie.

Mach: Nie.

Dr. Daxner: Tým sú reči strán zakončené a pokračovanie je odročené na neurčito.

129. Demonštrácie po Slovensku.

Tým bol tento veľký proces vlastne dokončený. Daxner režíroval proces tak, aby v deň 14. marca, keď už nemohol byť Tiso popravený, ale aby v tento deň padla žiadosť obžalobcu o jeho život. A v deň Tisových menin, aby spustil oponu na predposledné dejstvo tejto českej komédie. Vystupovali tu sudcovia, ktorí Tisu žalovali, lebo vraj zrušil prísahu ČSR, akoby Daxner,

Raša, Šujan a ostatní rovnako neboli bývali prisahali. Daxner zrušil prísahu Maďarsku, Československu i Slovensku. Odprisahal každému režimu ktorý prišiel, ale keď videl, že režim padá, rýchle sa “preorientoval” a začal slúžiť tomu, ktorý prichádzal.

V ten deň obrovský zástup slovenského ľudu demonštruje v Piešťanoch a žiada, aby Tiso bol oslobodený. České vojsko a polícia zakročujú, stovky slovenských žien odvážajú na veľkých autobusoch do koncentračných táborov a odtiaľ do pracovných táborov v Česku, aby mali Česi lacnejšie pracovné sily. Na strane Čechov je len niekoľko vyvrheľov. Pani Ružena Nováková, rod. Schillerová, nejaký Novoslovan Fürst, majiteľ kina Mitošinka robia špiclov a dodávajú soznamy demonštrujúcich.

Vo Valašskej Belej do 2000 ľudí podpisuje žiadosť o milosť, a páni odpovedajú tým, že mnohých ľudí zatvorili, načo do Prievidze prišlo do 200 občanov, z nich mnohí s ručnými granátmi a vynucujú si prepustenie pozatváraných. V dedinke Račice okolo Prievidze 92 ľudí zatvorili, lebo podpísali zadosť o milosť pre Tisu. Demonštrácie sú po celom Slovensku, v Novom Meste n. Váhom, v Nitre, Topoľčanoch, v Bánovciach. V Chynoranoch demonštranti zastavujú vlak a prinucujú cestujúcich, aby vystúpili a zaspievali s nimi Hej Slováci a steny vagonov medzitým pomaľujú heslami za Tisu. Do 300,000 listov a telegramov, tisíce balíkov, ktoré Tiso dostal k 19. marcu z celého Slovenska jasne ukazujú, aký pomer mal k Tisovi slovenský národ v jeho najťažších chvíľach. To nebolo tak, ako s Benešom v r. 1938, keď demonštrujúci pražský dav vyvalil železnú bránu na Hradčanoch a reval nesúc v predu šibenicu “Kde je ten pán, co měl plán.” To je nie tak, ako s Benešom, že odmietla ho brániť i hradná stráž, odmietlo to urobiť vojsko i polícia, ako o tom svedčia zápisy v

archíve prezidentskej kancelárie a ako o tom svedčily vybité obloky na Hradčanoch.

V ťažkých chvíľach Benešových, český národ stál proti nemu a básnik Medek vtedy napísal “Beneš — nepriateľ č. 1. českého národa.” V Tisovom prípade sme svedkami opaku. Slovenskí básnici oslávili Tisu najkrajšími perlami slovenskej poezie. To budú sväzky, aké sa tvorily len o živote svätcoch a o národných hrdinoch.

XXII. Rozsudok.

130. Praha posielala nové české posily na Slovensko.

135. deň. 15. apríla.

Pred šaštinskou národnou svätynou vyhrávala česká vojenská muzika. Deň predtým skončilo veľké vojenské cvičenie českých vojsk z Moravy a vojská sa dostaly až na druhú stranu rieky na Slovensko. Divné to bolo všetkým, vojenské cvičenie teraz, keď sa toľko hovorí o dvojročnici a vojská idú cvičiť na polia a rušiť prácu v čase najsúrnejších jarných prác na poli? Veď to sa vždy robievalo až na jeseň, keď sú polia čisté a roľník nemá práce.

Divné bolo i to, že vo všetkých železničných staniach Slovenska na rozkaz sústredňovali stovky vagónov a nik nevedel, prečo a načo ich vyradňovali z premávky, keď nedostatok vagónov sa pociťoval priamo katastrofálne. Len neskôr sa dozvedela široká verejnosť, že Beneš počítal na Slovensku so vzbúrou a tieto vagóny boli prichystané na odtransportovanie všetkých nespoľahlivých do Ruska. Ich soznam je okolo 60,000 osôb.

Keď trúby a bubny narušovali ticho šaštinskej národnej svätynе, vtedy znova povstával v Bratislave Daxner, aby prečítal rozsudok nad Tisom, aby odohral poslednú fázu českej krvavej komédie.

Daxner len malý, obmedzený počet lístkov vydal, tým viac tam však bolo zástupcov tlače.

131. Daxner vynáša rozsudok v mene slovenského národa, ktorý nedávno neuznával.

Bolo 9 hod. 10 min., keď vošiel do siene Rigan, Rašla, Šujan, obhájcovia a za nimi Daxner a šiesti Prisediaci. Daxner otvoriac pojednávanie, oznámil, že obžalovaný Mach je v nemocnici, trpí obojstrannou tuberkulózou pľúc. Jeho stav je taký, že podľa predloženého vysvedčenia nemôže sa osobne zúčastniť vyhlásenia rozsudku a preto rozsudok nad Machom nebude vyhlásený. Súd sa usniesol, že rozsudok nad Machom bude vyhlásený až sa jeho zdravotný stav zlepší.

Obhájcovia predložili nové dokumenty, súd ich však odmietol, lebo vraj “fotokopia dokumentu nemôže nič dokumentovať”, ale počas celého procesu dokumentoval Daxner fotokópiami kópií, nepodpísaných a na stroji písaných spisov. Ba, hovorilo sa, “máme dojem, že tento list písal ten a ten.”

Potom Daxner vyzval prítomných, aby povstali a vypočuli si rozsudok v mene Republiky a slovenského národa.

Daxner vynáša rozsudok v mene slovenského národa, aká divná vec. Bolo to dávno, vari pred 15 rokmi, štátny zástupca Igor Daxner žaloval Karola Šidora, ako zodpovedného redaktora Slováka a to preto, lebo obraňoval pojem slovenského národa proti československému. A keď tvrdil, že jestvuje len národ československý, Šidor mu vtedy vhodil medzi oči:

“Tak hovorí potomok Štefana Marka Daxnera, obráncu práv národa slovenského?”

Nuž a teraz v mene národa, ktorý Daxner ešte nedávno neuznával, obranu ktorého pokladal za zločin, vynáša rozsudok.

Rozsudok znel:

Národný súd odsudzuje obžalovaného Dr. Jozefa Tisu na základe § 2 a 3, sadzby 2 a 4 nariadenia 33/45 Sb. n. SNR v znení vyhlášky 58/1945 Sb. n. SNR na trest smrti povrazom ako trest hlavný a podľa § 7 na stratu občianskych práv a na konfiškáciu celého majetku obžalovaného ako vedľajší trest.

Obžalovaného Dr. Ferdinanda Ďurčanského odsudzuje na základe § 2 a 4 nariadenia 33/45 a § 3, odsek a) vykonávacieho nariadenia na trest smrti povrazom ako hlavný trest a podľa § 7 na stratu občianskych práv a na konfiškáciu celého majetku obžalovaného ako trest vedľajší. Obžalovaní sú povinní podľa § 4 zaplatiť náklady trestného pokračovania. Tieto náklady sa vyhlasujú za nedobytné u Dr. Tisu, u Dr. Ďurčanského za dobytné.

Obaja odsúdení musia zaplatiť náklady trestného pokračovania. U Dr. Jozefa Tisu tieto sú predbežne nedobytné, zatiaľ čo u Dr. F. Ďurčanského sú dobytné.

NS oslobodil Dr. Jozefa Tisu a Dr. F. Ďurčanského zpod niektorých bodov obžaloby.

Po vynesení rozsudku predseda NS Dr. I. Daxner začal čítať odôvodnenie rozsudku.

Obžalovaní boli podľa odstavca "A" obžaloby členmi a funkcionármi HSLS, ktorá hneď na začiatku dostala do vena od Tuku a iných zpiatočnicke zárodky, ktoré zmohutnely tak, že ju dovedly od požiadaviek autonómie až k požiadavke samostatného štátu, od nábožnosti ku klerikalizmu a k pridaniu sa k fašistickému svetonázoru. NS sa zaoberal poslednou fázou vývoja, t. j. dobou, keď zradili národ, Slovanstvo a neváhali spojiť sa s Germánstvom. Prvý krok k tejto politike HSLS urobil Hlinka dohodou o spolupráci s Nemcami. Dokladom toho je výpoveď K. H. Franka, fotografický materiál a dokumenty. Výpoveď

Frankova podopretá je i skutočne nastalou spoluprácou s HSLS a SDP, ktorá vyvrcholila v r. 1938 pri tzv. štatúte národnosti. Aj keď obžalovaní popierajú, že vedeli o dojednanej spolupráci a aj keď klub poslancov a senátorov vyhlásil, že nemá dohodu s neslovenskými stranami, predsa skutočnosti ukázaly, ako to bolo potvrdené, pri vyznamenaní K. H. Franka v článkoch a v prejavoch Dr. Tisu a v celej činnosti počínajúc protičeskou akciou v Matici a Pribinovými oslavami končiac.

Spolupráca s Nemcami a úmysel rozbiť ČSR dokázané boli výpoveďami Mutňanského, Vávru, písomným materiálom, článkami v “Slováku”. To, že Dr. Tiso pôsobil pri organizácii HG už v auguste 1938, je dokázané jeho prejavom k činiteľom HG v Bojniciach, kde označil HG za politické vojsko strany. Vyslanie Haššíka do Prahy malo za úlohu nadviazať styky s SDP, čoho dôkazom je to, že prostredníctvom Haššíka bol Dr. Tiso pozvaný na spoločnú schôdzku národnostných politických strán. Schôdzka nesledovala vyriešenie národnostných problémov, ale mala svetu dokumentovať, že čs. vláda nájde v parlamente sjednotenú opozíciu všetkých národností. Vyhlásenie klubu poslancov a senátorov HSLS z 20. IX. 1939, že niet dohody s neslovenskými stranami, dala sa vysvetliť tým, že strana nechcela sdielať osud Henleina a jeho strany, že to bola len taktika, čo je dokázané ďalšími činmi HSLS.

Článkami zo Slováka v septembri 1938 je dokázané, že požiadavka autonómie bola kladená podľa pokynov a dohovoru s nepriateľmi Republiky a že sa na ňu bezohľadne v intenciách Ríše trvalo i po vyhlásení autonómie. Dr. Tiso na začiatku procesu sa priznal a potom v záverečnej reči poprel, že napísal prezidentovi list proti mobilizácii. Svedok Dr. M. Sokol dosvedčil, že

Tiso list vlastnoručne písal a dal ho svedkovi podpísať. Z doznania Dr. J. Tisu je jasné, že odmietol v septembri r. 1938 vyjednávať s Prahou a že on odvolávajúc sa teraz na želanie klubov v strane, súhlasil s ultimatívnu demisiou Matúša Černáka. Skryté i zjavné prejavy vodcov HSLS svedčia o tom, že autonomiu nepovažovali za konečný cieľ. Dr. Tiso dávno predtým vyhlásil, že HSLS chce pre národ štátnu suverenitu. Aké prostriedky k tomu by bol použil, dokazujú jeho slová pred súdom: “Čert táhaj káru, keď ma vezieš.” Politickým vydieračstvom Dr. Tisu a užšieho predsedníctva strany na žilinskej schôdzke 5.—6. okt. 1938 bolo vyjednávanie s ostatnými stranami, ktoré považovali autonómia za konečné riešenie. Žilinský manifest bol vydaný bez súhlasu iných strán, žiadalo sa v ňom medzinárodné zagarantovanie a uchopenie moci stalo sa ilegálne proti legálnej vláde v Prahe.

Slúčenie politických strán do jednej strany bolo urobené pod nátlakom, lebo musely počítať so svojim rozpustením. Už v tom čase sa vedome pracovalo za vyhlásenie slovenského štátu, aby sa vraj získala ľubovôľa Nemcov proti Maďarom. Pri voľbách do autonómneho slovenského snemu HSLS technicky znemožnila, aby ostatné strany kandidovali svojich poslancov a tak do snemu sa dostali len tí, ktorých si vyvolila HSLS. Bola paralela medzi voľbami v Nemecku a voľbami do autonómneho snemu, nakoľko sa zavádzal totalitný systém a nezodpovedá pravde tvrdenie Dr. Tisu, že voľby boli demokratické, ba práve naopak, boli urážkou a výsmechom demokracie. Podľa dôkazov Dr. Ďurčanský referoval Dr. Tisovi po návrate z Nemecka o hospodárskej pomoci so strany Nemecka v prípade odtrhnutie sa Slovenska. Vedel aj o rozbíjačskom účinkovaní Ďurčanského vo

viedenskom rozhlase a neobstojí obhajoba, že o týchto prípravách na odtrhnutie nemal vedomosti. Dr. Tiso zpočiatku zapieral, že v kritických marcových dňoch rokoval s Nemcami o odtrhnutí. Výpovede Murgaša a Seys-Inquarta ale dokazujú opak. Murgaš uviedol, že po odchode nemeckej delegácie Dr. Tiso povedal, že utvorenie slovenského štátu je otázkou len niekoľkých hodín. Súd považoval za dokázané, že Dr. Tiso vedel o pašovaní zbraní a o výbuchoch v Bratislave. Dr. Ďurčanský 10. marca 1939 výslovne hovoril, že koná v súhlase so všetkými vládnymi činiteľmi. Keď Dr. Kirschbaum hlásil Tisovi nepokoje, vtedy Dr. Tiso apeloval, aby sa demonštrovalo dôstojne. Podobne inštruoval podľa red. Dr. J. Pauču študentov. 12. marca 1939 bolo mu zdôraznené, že prišiel čas, keď môže ísť Slovensko s Nemeckom a v prípade pasívneho postoja ale znamená to, že všetko je stratené. Ešte v noci odcestoval na základe rozhovoru s Dafčíkom do Bratislavy, odkiaľ išiel k Hitlerovi. Ohotne išiel dokončovať dielo, ktoré pripravovala HSLS a neobstojí obhajoba, že Dr. Tiso nevedel, čo bude od neho žiadať Hitler. Tento bod obžaloby je dokázaný dokumentami z Norimberka a čiastočným doznáním obžalovaného. Rýchle svolanie snemu a odhlasovanie slovenského štátu malo za následok, že slovenský národ 6 rokov bol pod jarmom germánskeho dobyvateľa, kde ho zavliekla reakčná a temná politika HSLS.

V ďalšej časti odôvodnenia poukazuje sa na nemecké spôsoby a taktiku od r. 1933. Zvlášť sa poukazuje na činnosť piatej kolóny, ktorá hrala aj v tomto procese dôležitú rolu.

Nemecké strany v ČSR SDP a DP robily na základe inštrukcií z Nemecka a úzko spolupracovaly so separatistickou HSLS. Už po nastúpení Hitlera v r. 1933 robily sa plány na rozbitie ČSR.

Nemci si ale cenili čs. armádu, vedeli o jej kvalitách a preto využili na rozbitie a rozklad ČSR národnostné otázky. Nemecký plán opieral sa teda na autonómny program HSLS, najmä na program radikálneho krídla tejto strany so separatistickými snahami a tendenciami. ČSR mohla vzdorovať proti Nemecku: mala jednu z najlepších armád. Tomu nasvedčuje aj čiastočná mobilizácia v máji 1938, keď Nemci sa neopovážili napadnúť ČSR. Nemecko nevytvorilo slovenský štát z humanitných pohnutí, alebo na záseade princípu “völkisch”, ale z príčin vojenských, nakoľko zo Slovenska plánovali základňu pre ďalšiu agresivitu. **Príčinou rozbitia ČSR nebola neschopnosť branného odporu, ale vnútropolitický rozklad, ktorý spôsobila v spolupráci s Nemcami HSLS.**

V priebehu súdneho rokovania bolo dokázané, že obžalovaní mali najužšie styky s poprednými činiteľmi piatej kolóny.

Národný súd došiel k záveru, že **cieľ obžalovaných a HSLS bol so všetkými zákonnými i nezákonnými prostriedkami (hrozbou, násilím, politickým vydieraním) rozbiť Československo, na čom sa pracovalo od známeho piešťanského sjazdu.**

V odôvodnení rozsudku sa ďalej uvádza, že kým S. Mach sa kajúčne doznal, Dr. Tiso väčšinou zapieral, nepamätal sa, uvádzal, že to nepatrilo do jeho kompetencie a pod., i keď vzápätí bol usvedčený. Dr. Tiso sa bránil, že keby sa bol vzdal svojho postavenia, bolo by to bývalo horšie. Prečo sa ale nevzdal aspoň v emigrácii?

Po vyčerpaní odôvodnenia odstavca “A” obžaloby, predseda NS odročil pojednávanie na 16. hod.

Popoludní o 16. hod. pokračoval predseda súdu v čítaní odôvodnenia rozsudku výpočtom činov odsúdených, ktorých sa dopustili prípravou a vedením vojny proti Poľsku a SSSR.

Ochranná smluva Slovenska s Ríšou, ktorá dala vlastne Slovensko do politického a vojenského područia, bola dokázaná verejnou vyhláškou. Už v Tukovom procese bolo dokázané, že smluvou o prepustení vojenského materiálu utrpelo Slovensko 2 miliardy Kčs škody. Verejnými prejavmi, článkami a zvlášť rečou na oslavu dvojročného príchodu nemeckej vojenskej misie, súd nezvratne dokázal, že Dr. Tiso bral účasť na pozvaní tejto misie, na vytvorení ochranného pásma, ktoré bolo namierené proti spojencom a na zvýšení vojenského potenciálu tým, že do Nemecka boli posielaní robotníci.

Počas pojednávania Dr. Tiso pripustil vedomosť o výcviku členov HG v Nemecku a prevádzanie prevýchovy národa v duchu národného socializmu. Neobstojí jeho tvrdenie, že to bol slovenský národný socializmus namierený proti Tukovým ambíciám, lebo niekoľko ráz výslovne poukazoval na zapojenie sa na nár. soc. nemecký. Pred súdom neobstojí ani jeho tvrdenie, že zavrhoval to, čo pápež zavrhoval a že iné hovoril a iné robil. Taktiež súd považuje za dokázané, že mal vedomosť o budovaní fašistických organizácii a z jeho vlastných oltárov produkovaných pri procese je jasné, že vychvaľoval Hitlera a nacistický režim.

Dôkazy o psychologicknej príprave vojny. Svedectvami vojakov, písomným materiálom a posudkom vojenských znalcov bola dokázaná účasť odsúdených na psychologicknej príprave vojny proti Poľsku. Dr. Tiso popieral, že vedel o prípravách komunikácií a o prepožičaní letísk pre útok, ale svedok Turanec a Čatloš dosvedčili, že mu referovali o všetkom a že on sám dal Čatlošovi

príkaz na mobilizáciu. Taktiež neobstojí tvrdenie jeho obhajoby, že sa len z novin dozvedel o prechode hraníc slovenským vojskom.

Podľa posudku vojenských znalcov Slovensko malo ohromný strategický význam pre Nemcov, ktorí ho využili i pri útoku proti Juhoslávii, Grécku a SSSR. Skutočnou činnosťou nemeckej vojenskej misie bolo sledovanie činnosti demokratických prvkov v slovenskej armáde. Všetky práce pre nemeckú armádu boli všeobecne známe a naproti tomu sa Dr. Tiso bránil, že on o nich nevedel. Poďakovací prípis šéfa nemeckého gen. štábu Haldera za význačnú pomoc v príprave vojny proti SSSR je najlepším dôkazom proti tvrdeniu obžalovaného. Aj keď vojna proti SSSR nebola vyhlásená snemom, oznámil ju celému svetu Dr. Tiso telegramom. Svedok Ludin potvrdil, že Nemci nerobili nátlak na vypovedanie. Keď snem odmietol dodatočné vyhlásenie vojny, Nemci nič proti tomu nepodnikli. Preto neobstojí tvrdenie Dr. Tisu, že k vypovedaniu došlo pod neodolateľným nátlakom. Akt o vypovedaní vojny USA a Británii podpísal Dr. Tiso s Tukom a Čatlošom. Nešlo len o papierový fakt, lebo slovenská jednotka bola proti západným spojencom v Taliansku skutočne zasadená. Súd uznal za dokázané, že Dr. Tiso viedol propagandu proti SSSR a posmeľoval slovenských vojakov k boju proti spojencom vtedy, keď ich navštívil vo frontovom pásme.

Keď predseda súdu Dr. Daxner dokončil o 21. hodine čítanie odôvodnenia rozsudku, položil Dr. Tisovi otázku, či žiada o milosť. Dr. Tiso povstanúc so svojho miesta odpovedal: “Z mravnej povinnosti žiadam.” Obhajca Dr. Žabkay predložil zároveň súdu písomnú žiadosť o milosť a prosil, aby bola na prís-

lušných miestach doporučená. To isté urobil v mene svojho klienta i obhajca Dr. Král.

Nad Bratislavou už sedela tmavá noc, keď sa zo súdnej siene rozchádzalo obecnstvo. Vo večernom svetle bolo vidno kontúry tankov, na rohu každej ulice vrážalo sa do sosilnenej českej polície, a ľudia vlastne nič iné nerobili, len vyťahovali legitimáciu a legitimovali sa doma, cudzím, českým policajtom.

Rozsudok padol a do pohybu sa dalo celé podzemie vrahov a lupičov.

XXIII. Praha vraždí.

132. Lettrich telefonuje Benešovi, ale spojujú ho len s tajomníkom.

136. deň, 16. apríla.

Slovenská národná rada už nebola vykonávatelkou milosti, ako v prvých časoch po roku 1945. Lettrich sa vzdal tohoto práva, lebo vedel, že príde ešte k Tisovmu procesu. Ak by Tisovi on nedal milosť, z demokratickej strany by zostaly len trosky. Milosť mu však dať nechcel. Nuž, odovzdal právo dávať odsúdencom milosť zase Benešovi a počítal s tým, že Beneš milosť nedá. Na Slovensku najmä pred katolíckmi povie, to nie my, to Praha. Ale Prahe dal súhlas, aby to Praha urobila tak, ako to vlastne chce mať aj on.

Národný súd, ktorý sa po rozsudku radil o Tisovej žiadosti o milosť, odmietol žiadosť doporučiť. Potom bol už osud Tisov spečatený, lebo podľa 19. § nár. SNR č. 33/1945 SB v znení nar. č. 57/1946 Sb. n. SNR po 48 hodinách mala nasledovať aj poprava. Podľa platného práva nebolo už vôbec žiadneho predpokladu o milosť.

Národný súd Tisovu žiadosť o milosť postúpil Povereníctvu pravosúdia, hoci už nebolo pre toto právneho predpokladu. Napriek tomuto sa s Tisovou žiadosťou zaoberali SNR, povereník pravosúdia, vláda a Beneš.

Dňa 16. apríla zasadlo predsedníctvo SNR, komunisti so socialistami boli za popravu, demokrati — ako to Lettrich opísal v Čase, ktorý však cenzúra zhabala, boli proti poprave. Nechajme

hovorí Lettrichovu zpravu, ktorú vodcovi 62% väčšiny v štáte, kde ako sa Lettrich chválil, “my si vládne”, 30% menšina komunistov nedovolila ani uverejniť, hoc rezort vnútra i spravodlnosti bol v rukách demokratov.

Z predbežných politických porád o veci, ale aj na predsedníctvo SNR dňa 16. apríla jednoznačne vysvitlo, že sa názory zástupcov Demokratickej a Komunistickej strany v otázke udelenia milosti úplne rozchádzajú.

Hoci Demokratická strana od prvého dňa svojho vzniku srozumiteľne a bezvýhradne odmietala politiku Tisovu, hoci uznávala jeho vinu a ponechávala Národnému súdu, aby on objektívne určil spravodlivý trest, predsa sa DS stavala proti jeho poprave. Týmto svojím stanoviskom sa nestotožňovala v žiadnom smere ani s politikou Tisovou, ani nebrala do ochrany samého Tisu. Naopak, došlo k nemu po starostlivom uvážení záujmov Republiky, slovenských potrieb po konsolidovaní pomerov, snahy hladko a bez otrasov splniť dvojročný plán a pripraviť návrh novej ústavy. Videla, že by popravou mohli byť tieto dôležité záujmy poškodené. Tento náhľad sdielalo **i mnoho vážnych nepolitických činiteľov, napr. i katolícka, i evanjelická cirkev**. Naproti tomu zástupcovia KSS boli bezpodmienečne za výkon trestu smrti na Tisovi.

Predsedníctvo SNR dňa 16. apríla 1947 schádzalo sa za mimoriadnych okolností. Na jednej strane bol to tlak času — iba 36 hodín! — Informácia, že vláda bude o niekoľko hodín o veci rokovať, že pán prezident ešte v ten samý deň meritórne rozhodne, potom neznalosť spisov, ani obsírneho rozsudku Národného súdu na 214 stranách, ktorý bol doručený iba 10 minút pred zasadnutím a na druhej strane zasa tlak vyvíjaný

hromadnými telegramami a veľkou deputáciou odbojových složíek, delegáciami osadenstiev, závodov a nebezpečenstvo vážnej politickej krízy z postupu zástupcov KSS. Za takýchto pomerov nebolo ľahkou vecou nastoliť vláde návrh na milosť zo Slovenska a vyhnúť sa kritickým politickým následkom.

Druhá pražská dohoda z 11. apríla 1946, upravujúca otázku udeľovania milostí prezidentom Republiky i vo veciach zo Slovenska vo svojom I. článku ods. b) doslova predpisuje, že “prezident Republiky udeľuje milosť i na Slovensku — a to aj vo veciach, patriacich pred ľudové súdy a Národný súd — na návrh povereníka pre pravosúdie, ktorý ho predkladá cez predsedníctvo SNR vláde. — Táto ho vráti predsedníctvu SNR, ak má proti návrhu námietky s hľadiska celoštátneho záujmu, inak ho predloží prezidentovi Republiky.” To je veľmi jasná reč!

Pretože nebolo meritórneho návrhu povereníka spravodlivosti k žiadosti o milosť, predsedníctvo SNR sa najprv jednomyseľne dohodlo na postupe. Usnieslo sa, že vráti rozsudok Národného súdu povereníkovi spravodlivosti, aby podľa citovanej už dohody podal svoj úradný návrh, ktorý potom zase podľa dohody predloží vláde. Tak sa i stalo. Povereník navrhol udeliť milosť a predsedníctvo SNR sa jednomyseľne usnieslo predložiť vec vláde. Vláda teda mala slovenský návrh, aby sa odsúdenému milosť udelila!

“K vôli pravde a úplnosti treba dodať, že už na samom predsedníctve SNR, ale aj inde sa poukazovalo na to, že tento postup sa nekryje s dovtedajším pokračovaním predsedníctva SNR, ktoré o návrhoch povereníka na viac oproti citovanej dohode ešte i hlasovalo. Takýto názor nič nemení na podstate veci, aby vláda mala slovenský meritórny návrh. Predloženie pov-

ereníkovho návrhu na milosť môže sa považovať alebo za súhlas predsedníctva SNR s ním, alebo za nezaujatie vôbec žiadneho stanoviska. Je zjavné, že tu ide iba o domnienku. Je neodškriepiteľnou vecou, že predloženie povereníkovho úradného návrhu vláde na udelenie milosti je súhlasom aj predsedníctva SNR s návrhom a že k tomu nebolo treba ešte osobitného usnášania.

Keby tento postup mal znamenať nesúhlas, alebo nezaujem na povereníkovom návrhu, muselo by sa predsedníctvo SNR výslovne usnieť, že síce predkladá povereníkov úradný návrh, ale s ním nesúhlasí alebo k nemu nezaujímajú žiadne stanovisko. To sa nestalo. Preto platí, čo bolo už povedané, že predsedníctvo sa stotožnilo s povereníkovým návrhom na udelenie milosti.

Podobne je bezpodstatná i námietka, že sa práve v danom prípade pozmenil formálny postup, lebo predsedníctvo SNR presne dodržalo pražskú dohodu, ktorá má o tom smerodajné podpisy a potom išlo o riešenie, ktoré umožňovalo vybaviť otázku bez politických následkov.

Úmyselne sme sa podrobne zaoberali uvedenými formálnymi námietkami, lebo ich niektoré politické kruhy použili za zádrapku pre bezohľadné útoky na Demokratickú stranu, na jej predsedu a na predsedníctvo SNR. Zabudly, že sa takýmito povrchnými argumentami nevymania zo zodpovednosti, ktorú na seba prevzaly.

Predsedníctvo SNR skončilo svoju poradu o 16.15 a svoje rozhodnutie hneď dalo na vedomie vláde. Vláda sa sišla o 17. hod. na zasadnutie, na ktorom vo večerných hodinách väčšinou hlasov sa usniesla navrhnúť pánu prezidentovi, aby milosť Tisovi neudelil. Teda neusniesla sa vrátiť návrh povereníkov predsed-

níctvu SNR, ako jej to pražská dohoda predpisuje. Členovia vlády za DS hlasovali za udelenie milosti.

Keď sa členovia vedenia DS v Bratislave dozvedeli o stave veci, predseda DS Dr. Jozef Lettrich v stredu večer dňa 16. apríla 1947 päť ráz súrne telefonicky volal prezidenta Republiky, aby mu mohol tlmočiť stanovisko DS vo veci milosti. Telefonický odkaz predsedu DS prevzal osobný tajomník pána prezidenta Dr. Škarvan. O tejto veci len preto píšeme, že “Právo lidu” hovorí o telegrame. Žiaden telegram predsedom DS zasielaný nebol.

Ako je verejnosti už známe, pán prezident milosť neudelil a rozsudok Národného súdu v Bratislave bol vykonaný.

Takto a nie ináč to bolo s otázkou udelenia milosti odsúdenému Tisovi. Nechceli sme to ešte verejnosti oznamovať. Rozbíjačské snahy odporcov a nepriateľov DS nás prinútili, aby sme vyšli s pravdou von. Nielen k vôli nej samej, ale i pre zachovanie týchto skutočností pre históriu.”

Toto všetko cenzúra zhabala. Česká tlač i rozhlas oznámily opak tohoto. Národná rada nedoporučila Tisovu žiadosť o milosť. Lettrich na dôverných poradách bol za Tisovu popravu. Nedoporučenú žiadosť, nad ktorou sa v SNR celý deň radili, poslali do Prahy tak neskoro, že v Prahe vlastne už vec bola rozhodnutá. V pražskej vláde 6 ministrov hlasovalo za milosť, 15 hlasovalo proti. Toto všetko, pravda je veľmi nepríjemné Lettrichovi a jeho strane.

Ale ako vo všetkom, tak aj tu sa ukázal Lettrich ako človek bezcharakterný, dvojjazyčný a dvojfarebný. Inak v Prahe a inak v Bratislave, ale vždy tak, aby mohol zostať pri moci a vólve.

133. Komunisti organizujú “verejnú mienku”.

Sotva odznel rozsudok, komunistická strana zapáčila na všetkých stranách a za každú cenu chcela mať Tisu popraveného. Komunistickej strane šlo o nasledujúcu vec. Vedela dobre, že absolútna väčšina slovenského národa je za Tisom. Ak Tiso bude popravený, zodpovednosť za jeho popravu padne v prvom rade na stranu, ktorá vedie a to je demokratická. Keď katolíci opustia demokratickú stranu a budú hlasovať bielymi lístkami, komunisti budú aj na Slovensku prvou stranou a potom budú môcť uskutočniť na 100% komunistický program. Tiso okrem toho prehrešil sa aj tým, že nechcel posluchnúť komunistov, ktorí od neho žiadali vyhlásenie sovietskeho Slovenska. Tiso nechcel sa podrobiť tak ako napr. kráľ Michal v Rumunsku.

Dezider Benau už dávno pred popravou pripravil rezolúcie a memorandá, ktoré po rozsudku mali poslať “odborové organizácie”, žiadajúce popravu.

“Výkon rozsudku urýchli a zamedzí bezočivému posmeľovaniu rozvratníkov”, hovorí sa v jednom z takto pripravených telegramov, poslaných z Vrútok v mene SPROV, SSP, SVOJPOV, ČSOL I a II, Odborovej rady a pod. Zaujímavé bolo, že noviny uverejnili mnoho takýchto telegramov a listov, ale neuverejnili ani jeden jediný podpis. Písalo sa v týchto komunistických novinách mnoho o delegáciách, ktoré navštívili Lettricha, ale uverejnili len jediné meno, akéhosi Kujana, inak známeho bratislavského alkoholika. Robotníci firmy Erich Grosmann zastávkovali na 20 minút a to vraj proti pokusom intervenovať za omilostnenie Tisu. Mnohé bratislavské továrne, vlastne v ich mene Dezső Benau, poslaly protesty proti udeleniu milosti.

Pravda, robotníctvo cítilo tak ako národ, a národ stál pevne za svojím prezidentom Tisom.

Akési odbojové složky vydaly aj rezolúciu, ktorú však uverejnili len komunistické noviny a v nej sa vyhráza, že oni by museli preskúmať celú situáciu, keby Tiso dostal milosť.

134. “To neboli evanjelici.”

Zaujímavé boli aj ohlasy tlače.

Demokratický Čas ihneď napísal:

“Demokratická strana by sa čo najrozhodnejšie postavila proti akémukoľvek pokusu, ktorý by chcel spojovať proces pred Národným súdom a vynesenie rozsudku s cirkvou alebo s náboženstvom. Rovnako sa však stavia proti tým zaslepencom, ktorí chcú obviňovať vedenie štátu zo zámerného oslabovania vplyvu katolicizmu na náš ľud.”

Akosi podozrivo sa poponáhľali, pravda, v “mene katolíkov” prízvukovať, že nie evanjelici súdili katolíka. Načo takýto kvap, v žiadnom katolíckom časopise na Slovensku sme nečítali nič podobného, alebo vari že by inak písaly noviny a inak rozmýšľal a hovoril ľud? Isté je, že slovenskí evanjelici, vedení Šenšelom v SNR doporúčovali popravy. Isté je, že zákon o Národnom súde je dielom evanjelikov Lettricha a Štefánika a isté je i to, že ani jeden sudca katolík Tisu nechcel súdiť.

Ale zaujímavé bolo, čo a ako česká propaganda hovorila o rozsudku a o tom, ako vraj naň reagovali Slováci v cudzine.

A tu razom “Slovenský ľud”, vydávaný a financovaný komunistami cez čs. vyslanectvo v Buenos Aires, stal sa mluvčím všetkých emigrantov. Všetky noviny musely priniesť túto stručnú zprávu:

“Na slovenských miestach v Buenos Aires, ktoré schvaľujú bezvýhradne rozsudok nad Msgr. Tisom, sa hovorí, že neočakávali iný trest, ako trest smrti. Rozhodnutie slovenského súdu je spravodlivé a Tiso si ho plne zasluguje za zdiskreditovanie nášho národa — vyhlásil spravodajcovi AFP šéfredaktor slovenského týždenníka, vychádzajúceho v Argentíne, ‘Slovenský ľud’. Tiež na katolíckych miestach v Argentíne prijali rozsudok bez vzruchu.”

A ešte zaujímavším spôsobom zhodnotila česká propaganda reakciu amerických Slovákov:

“Zpráva o odsúdení msgr. Tisu, bývalého prezidenta slovenského štátu, bola prijatá so zadostučinením väčšinou Slovákov v Spojených štátoch. ‘Msgr. Tiso bol duchovným vodcom slovenského fašizmu, potierali sme ho oddávna a nepochybovali sme, že bude odsúdený na smrť’ — vyhlásila známa osobnosť New Yorku.”

Kto je to tá “známa osobnosť slovenského života v New Yorku”? Majiteľ New Yorkského denníka Wogel, alebo redaktor Valúšek? Aké naivné, keď si česká propaganda myslí, že sa národ nedozvie, ako na Tisovu popravu reagovali americkí Slováci. Koho vlastne chce táto propaganda klamať, Beneša, alebo národ? Národ neoklame!

ČSR, ako vidno, podvodom a klamom vznikla a klamom a podvodom dýcha a udržuje sa. Vtedy, keď celá slovenská tlač v Amerike, s výnimkou tej, ktorú Praha alebo Moskva financuje, písala o rozsudku ako o zločine, keď stovky telegramov v mene státisícov amerických Slovákov letelo do Prahy, úradná propaganda sa uspokojuje náhľadom “známej newyorkskej osobnosti”. Raz sossbiera slovenská história každé slovo, ktoré bolo o Tisovi

napísané a vydá ho knižne, nuž i budúce generácie potom uvidia, z akých prameňov podvodov a zločinov žil duch Prahy.

135. Posledná noc a príprava na smrť.

137. deň, 17. apríla.

Na Slovensku bolo ticho, len ľudí bolo viac v kostoloch, jednotne sa katolícke Slovensko modlilo k Bohu o záchranu prezidenta Tisu. Verilo sa, že napokon predsa zvíťazí zdravý rozum. Niektoré kruhy mali zprávy z Ríma, že arcibiskup Dr. Beran, keď bol v Ríme, ubezpečil patričné kruhy, že Tiso nebude popravený, ba ani na smrť odsúdený. Vedelo sa, že podobné uistenie dostal aj Ritter, zástupca Vatikánu v Prahe. Vatikán zakročoval ešte aj v posledných chvíľach po rozsudku. Nuž, verilo sa na mnohých miestach, že Tiso milosť dostane.

Ale český sľub, české čestné slovo, vždy malo rovnakú hodnotu. Zdrap papieru. Tak aj tu.

Beneš nedal milosť. Hoc to nie je zvykom, aby prezident štátu si korešpondoval s odsúdencom, Beneš poslal do Bratislavy obsahly list pre Dr. Tisu a po obede prišiel do Tisovej cely Dr. Daxner a tam mu prečítal zamietnutie milosti, a dlhý Benešov list.

Dr. Tiso počúval bez záujmu, akoby sa táto vec neho ani netýkala. Stál tam hrdý, pevný a vyrovnaný aj v tejto chvíľke.

Po prečítaní listu sa ho Dr. Daxner opýtal, či má ešte nejakú poznámku, alebo odkaz.

“Podobá sa to všetko na váš režim!” — odpovedal Tiso.

Daxner sa otočil a odišiel.

Necelých 10 hodín delilo Tisu od brán večnosti. Daxner dovolil, aby niektorí najbližší členovia jeho rodiny mohli sa s ním ešte rozlúčiť. Tiso bol pevnejší, než hocikedy predtým. On ich potešoval a povzbudzoval.

Po odchode rodiny prišli sa rozlúčiť jeho dvaja obhajcovia. Boli s ním až do 22. hodiny. Potom prišiel kapucínsky páter, jeho spovedník. Modlili sa spolu až do rána.

“Je to veľký dar a veľká milosť Božia, že mi bola odhalená presná hodina mojej smrti, aby som sa mohol dobre pripraviť na stretnutie s mojím Stvoriteľom a Spasiteľom”, povedal prezident, keď zostal sám so spovedníkom.

136. Odkaz zo žalára.

138. deň, 18. apríla.

Boly tri hodiny po pol noci. Národ ešte nevedel, ako rozhodol Beneš. Len niekoľko málo ľudí v Bratislave vedelo, že táto noc, je poslednou nocou Jozefa Tisu. Tí, čo vedeli, bdeli a modlili sa.

Čo príde po noci?

Deň!

I po Tisovej noci, i po jeho utrpení príde zase len deň. Príde deň slovenského národa, bude zase obnovený slovenský štát, pre ktorý kládol Tiso život.

Boly tri hodiny a Tiso v niekoľkých slovách načrtáva svoj politický testament. Zostal aj v poslednej chvíľke verný svojmu protiboľševickému postoj. Je to len niekoľko málo riadkov, ktoré Tiso napísal, ale prejdú do slovenských dejín, budú v čítankách, budú vykresané v mramore a odlievané v bronz.

Tiso v prvej časti hovorí o tom, prečo padá.

V druhej časti prosí o modlitby a pripravuje sa na stretnutie s Najvyšším Sudcom. Hovorí:

“V duchu tej obete, ktorú prinášam, odkazujem slovenskému národu, aby bol svorný a jednotný v sledovaní veľkej zásady: za Boha a za národ a to vždy a v každom ohľade. Je to nie len jednoznačný smysel slovenských dejín, ale aj výslovný príkaz Boží, ktorý ako prirodzený zákon on stvoril a do duše národa a každého jedného príslušníka vštepil. Tomuto zákonu slúžil som po celý život a preto považujem sa v prvom rade za mučeníka zákona Božieho. V druhom rade cítim sa byť mučeníkom obrany kresťanstva proti bolševizmu, ktorého sa musí národ nielen v duchu svojho kresťanského charakteru, ale i v záujme svojej ďalšej budúcnosti všemožne chrániť.

Ako si prosím od vás, aby ste v modlitbách svojich spomenuli si na mňa, tak sľubujem, že i ja budem za vás prosiť svetovládneho Boha, aby národu slovenskému a jeho životnej borbe “za Boha a za národ” žehnal, aby slovenský národ bol vždy verným a oddaným synom cirkvi Kristovej.

Svornosť národa nech je pokrstená mojou obetou. Cítim sa byť mučeníkom prirodzených práv slovenského národa a protibolševického stanoviska.

V Bratislave 18. apríla o 3. hod. v noci 1947.

JOZEF TISO.”

Keď sa na oblohe ukázala prvá zora, prichádzali do súdnej budovy tí, ktorí podľa zákona a rozkazu mali a museli byť svedkami tohoto najstrašnejšieho zločinu slovenských dejín.

Na dvore stála šibenica, ktorú tam večer složil český kat, ktorého Beneš poslal v sérii druhej výpomoci českého národa národu slovenskému na výpomoc.

137. Poprava.

O piatej hodine prišla stráž a odviedla prezidenta na dvor. Kapucinský kňaz klesol k zemi. Bolo to príliš veľa, bola to úloha príliš ťažká. Neuniesol ju. Tiso sa zohol k nemu. Podopieral ho, až pod šibenicu. A tam znova prečítali rozsudok a zprávu o tom, že milosť mu bola odmietnutá.

“Mistr popravčí”, tak znie názov kata v reči národa, ktorý v slovenskom živote od čias Svätoplukových mal úlohu lupiča našej slobody — dostal rozkaz, aby previedol želanie Prahy.

Tiso spokojne kráčal i pod šibenicu.

“Dušu svoju porúčam Bohu, srdce národu” — povedal Tiso, kráčajúc pod šibenicu.

A keď kat položil štránok na jeho krk, povedal:

“Bože, odpusť im, nevedia, čo činia!”

Bolo 5 hodín a 30 minút. Český kat, ktorého Beneš ochotne požičal na výpomoc, odsunul podporu, dlážka padla, provaz sa natiahol. Bolo to strašné ticho, len kapucín kľučal na zemi pred šibenicom a modlil sa. Slovo modlitby, ktoré slučka v hrdle odsúdencomovom zadrhla, spovedník opakoval a posielal k nebu, k sudcovi Najvyššiemu a Najspravodlivejšiemu.

Len modlitba tu znela. Zraky byly uprené do zeme, kto by sa díval na tvár umierajúceho?

A minúty letely. Ťažké minúty, valily sa pomaličky, pod šibenicom všetko je iné, i život, i čas, i miery. Len úradníci súdu kontrolovali čas. A keď šiesty raz sa otočila malá ručička okolo

svojej osy, do ticha udrél zvuč, pátričky, najvernejší priateľ, ktoré držal v ruke i na tejto poslednej ceste, vypadly mu z ruky.

Padly a porušily ticho.

Padly, akoby sniesly s výšky na slovenskú zem posledný polúbok, ktorý mučedelník dal svoju Vykupiteľovi, ktorého miloval najväčšmi.

Čosi symbolického bolo v tom. Akoby bojovník bol vypustil zbraň z ruky. Boj bol dobojovaný. Tie patričky, áno, to byly jeho zbraňou, jeho ochranou a jeho potechou.

Umieral katolícky kňaz, posledné slovo byly slová prosby o odpustenie a posledným znakom života otvorila sa dľaň, z ktorej vypadly patričky.

Po siedmych minútach lekári konštatujú smrť.

Pán Hradčian môže byť spokojný.

Prvý prezident slovenskej republiky umrel. Ale, neumrel jeho duch.

Český kat vo vojenskom postavení hlási zástupcovi krvavého tribunálu Riganovi:

“Hlásim, rozsudok bol vykonaný!”

Český kat, český rozkaz, český duch zase raz zavial Slovenskom a zase ako v starých časoch, keď české husitské vojská pálily a vraždily na Slovensku, zase prinášal na Slovensko len smrť. A dnes padol ich rukou ten, ktorý bol po tisíc rokoch po Svätoplukovi druhým našim pánom, našim vladárom z vôle národa slovenského.

Smutný to bol deň a predsa historický. Oddelil národ slovenský od národa českého väčšmi, než všetko to, čo bolo v minulosti. Stvrdlo a ochladlo srdce slovenské voči národu, ktorý sa dopustil

tohoto zločinu. Na zákon povýšil, že ten, kto bude jeho najbližším nepriateľom, našim bude priateľom.

Bolo šesť hodín ráno. Svitalo. Tiché ulice Bratislavy oživovaly robotníkmi idúcimi do práce, zeleninárkami ponáhľajúcimi sa na trh a ľuďmi, ktorí prichádzali od prvých vlakov. A vtedy zo súdnej budovy stráženej českými vojakmi a policajtami vychádzali ľudia, ktorí na vlastné oči videli najkrajší príklad takzvaného česko-slovenského bratstva, vraždu najlepšieho a najväčšieho syna slovenského národa.

To však nebola len smrť Jozefa Tisu, to bola smrť štátu, ktorý sa ešte dnes nazýva Československou republikou.

To nebola smrť, to bola obeta, najvyššia obeta, akú človek môže priniesť za jediný domov všetkých Slovákov, za slobodnú Slovenskú republiku. Obeta za slovenskú reč, za práva slovenského národa, obeta aj za vieru otcov.

Na najbližšej ministerskej rade v Prahe, medzi inými vecmi minister vnútra komunista Nosek povedal, že popravený Dr. Jozef Tiso bol v Brne zpopolnený, jeho popol bol rozhodný tak, aby po ňom nezostala ani najmenšia stopa alebo pamiatka.

Ozval sa len podpredseda vlády Ursíny. Pýtal sa, ako sa toto mohlo stať, kto dal k tomu súhlas a rozkaz a vyslovil náhľad, že týmto činom sa nič nezíska, ale len viacej stratí.

Minister vnútra odpovedal stručne:

“Nič iné ministerskej rade nemám čo v tejto veci povedať!”

Ministerská rada, v ktorej zasedal i msgr. Halla i českí katolíci, nemala čo k tejto veci povedať. Veď, pravda je, cirkev zakazuje upaľovať mŕtvych, ale v tomto prípade tam sedeli Česi a upálený človek bol len katolícky kňaz slovenský, bojovník za práva sloven-

ského národa a oni všetci v tejto hlavnej veci stáli na strane českého komunistu Noseka.

138. Benešov strach pred mŕtvym telom.

Tak umrel prvý prezident Slovenskej republiky. Umrel ako hrdina. Len nízka česká duša si mohla myslieť, že retiazky, do ktorých Beneš nechal Tisu spútať, snížia Tisu v národe. Bola to pomsta, jedna z najzaslepanejších, aké kedy kto vykonal. Pohanením za nás všetkých dostal sa Tiso na prvé miesto. Niet hlaholu zvonov, niet fanfár, ktoré by boly vstave prehlušiť hrkot týchto retiazok. Len tuposť českej duše mohla poradiť českým pánom túto pomstu.

Ale Beneš, veľký víťaz, má ako sa zdá strach aj z mŕtvol. Mŕtvy Hlinka nemôže odpočívať na mieste, kam ho národ položil, mŕtvy Hodža sa nesmie vrátiť domov, aby v rodnej pôde snil večný sen, ani Tiso nesmie odpočívať na cintoríne v Bánovciach, ako si to v poslednej žiadosti želal.

Nie je dôležité, aby Tisom kult uctieval sa na jeho hrobe. Česi by mohli vedieť, že istého Čecha, menom Jana Husa, tiež spopolnili a jeho popol rozmetali a predsa je ešte aj dnes predmetom uctievania. Iste viac pre túto smrť, než pre lásku a prítulnosť k jeho náboženským zásadám, uctievajú bezbožní Česi Jána Husa. Žiadnemu z nich nechýba ani Husova hrobka, ani jeho popol.

Vari si myslia, že dejiny pôjdu iným smerom len práve v našom slovenskom prípade? Tiso znamenal pre národ slovenský viac, o veľa viac, než reformátor českého pravopisu Ján Hus. Bol nám po Svätoplukovi nasledujúcim. Bol z vôle slovenského ľudu postavený na prvé miesto v národe, ktorý si po 1,000 rokoch ob-

novoval svoju štátnu samostatnosť. Umieral nie pre bludy, umieral za ideál tak vznešený, akým je právo národa na štát a umieral aj za ideu kresťanstva. Nepotrebuje kamenné Bradlo, máme živý ideál, za ktorý Jozef Tiso umrel.

Najvyššou obeťou, stal sa legendárnym hrdinom, stal sa nám garanciou víťazstva slovenskej pravdy a obnovenej Slovenskej republiky.

139. deň, 19. apríla.

Neskoro v noci prišla Národná bezpečnosť pre istého kňaza Saleziana, aby šiel pochovať Tisu. Kňaz šiel. Priviezli ho na miesto kde bola zatvorená truhla. Žiadal, aby mu truhlu otvorili, aby videl, koho ide pochovať. Vyhoveli mu.

Bola to Tisova mŕtvola. Ležal v truhle, tak, ako ho složili so šibenice. Na krku mu chýbal kňazský kolárik. Ten mu dolámali pri poprave. Kňaz vzal svoj kolárik a ten vložil na Tisov krk. Potom truhlu zatvorili a odviezli na cintorín. Ale len podobnú.

Tam v noci bola pochovaná.

Ale mládež strážila budovu súdu a všetky cintoríny a tak ráno celá Bratislava vedela, kde Tisu pochovali. Do večera hora venčov a kvetín bola na hrobe. Prišla polícia a rozháňala zástup. Zapisovali ľudí, odvádzali na políciu, mnohých znova stkli a dokravavili.

A predsa nikto neveril, že tam na tom mieste je pochovaný Tiso. Každý verí, že truhlu s Tisom odviezli do Brna a tam ju v krematóriu spopolnili, kým na cintorín odviezli inú truhlu, či už prázdnu a či s vrecom piesku. Ide im o symbol, o poslednú úctu človekovi, ktorého národ miloval a ktorý mu bol prvým a ktorý za život národa položil svoj život.

Mocná a pevná vláda Benešova bojí sa mrtvého. A môže. “Mrtvý Tiso je nebezpečnejší — než živý Tiso” stojí v žiadosti ev. synody, ktorá sa obrátila so žiadosťou na úrady, vo veci Tisovej. Žiadosť slovenských evanjelikov prišla troška neskoro. V roku 1945 senior Šenšel vo svojej reči v SNR priamo doporučoval aj popravy. Pravda, vtedy oni boli opojení víťazstvom a krvou. Slovenskí katolíci boli zastrašení. V roku 1947 Šenšel i evanjelickí biskupi videli oživený slovenský katolicizmus a poznajúc situáciu, vedeli, že ani katolíci sa nemôžu dívať na toto krvavé vraždenie inák, len ako na výbuch náboženskej nesvornosti, počuli otázku, ktorú slovenskí katolíci kládli svojim evanjelickým bratom:

Kaine, kde je tvoj brat Abel?

Zapálili oheň a keď horel v plnej prudkosti, vyliali pohár vody, aby bolo zaznamenané, že aj dusili. Nie kresťanská láska, nie slová Kristove rozhodovali aj tu, ale len výpočet, je nás málo, tých je veľa a zašli sme v boji proti ním príliš ďaleko. Boly to ich súdy, ich duch nenávisťi viedol autorov nariadenia o týchto súdoch, byly to ich úrady vedené Štefánikom a Ferienčikom, ktoré zatváraly, tlkly, mučily, ktoré zaplnily 83 žalárov katolíkmi, byly to ich sudcovia čo súdili a odovzdávali slovenských katolíkov do rúk českého kata. Oni to byly, ktorí slúžili boľševikom i Čechom v boji proti vlastnému národu, oni to byly, ktorí vlastný slovenský štát zamenili za cudzie otroctvo, pravda, pod podmienkou, že oni budú mať bič v ruke a oni na cudzí rozkaz budú biť vlastných.

Niet prípadu v dejinách, že by jedna vrstva niektorého národa prijala takúto smutnú a ponižujúcu úlohu. **Všetky národy sveta bojujú za samostatnosť, jedine český národ a cigáni**

sa boja vlastnej samostatnosti a jedine slovenskí evangelici chcú byť sluhami tam, kde môžu byť pánmi.

V túžbe po úlohe sluhu, napáchali toľko zločinov proti vlastným katolíckym bratom, koľko ich proti slovenskému národu nespáchali ani Tataři, ani Maďari, ani iní nepriatelia slovenského národa.

V tomto sa im vyrovnali len česky katolíci. Keď Tisu priviezli v retiazkách domov, boly to okrem komunistických časopisov len časopisy msgr Šrámka, ktoré priniesly túto fotografiu. A keď Tisu nechala popraviť vláda, v ktorej sedia dvaja katolícki českí kňazi, “Osvobozený Našinec,” orgán Šrámkovej lidovej strany priniesol pod nadpisom “Rakovina” veľký článok, ktorý začína slovami:

“Chvíle, kdy roduverný slovenský kat vložil na krk Jozefu Tisy oprátku, plně tak ortel slovenského soudu, jehož vykonání se s divokou rozhodností domáhali právě slovenští partyzáni a jenom slovenští dělníci, zatím co pro omilostnění Slovensko nedovedlo připravit nejprimitivnější předpoklady, „tá chvíle je kritickým momentem pro psychologii poměru česko-slovenského jakkoliv protismyslené se to musí jevit.”

Takto píše česky katolícky časopis. Čítali ste niekde v dejinách: “roduverný kat”? Iste nie. Všade na svete je reč len o katovi, len český katolícky časopis videl v českom katovi, ktorý vykonal rozsudok na rozkaz Dr. Beneša, roduverného Slováka, ktorý súdil z vôle slovenského národa, ale Praha rozhodovala.

139. Český duch: po poprave svätovojtešské oslavy.

Pravdu má, Tisova poprava je hranicou v pomere česko-slovenskom. Česi prehrali druhý raz a dá Boh definitívne Slovensko. Popravili katolíckeho kňaza Tisu, popravila ho vláda, ktorá má dvoch českých katolíckych kňazov. V tých dňoch, keď sa Slovensko svíjalo v bolestiach smútku, tá istá vláda, ten istý Beneš idú organizovať nosenie pozostatkov sv. Vojtecha po Slovensku, ministerstvo propagandy vedené komunistom dáva na tento cieľ peniaze, píšú sa články o vzťahoch sv. Vojtecha k Slovensku a plánujú sa veľké spoločné svätovojtešské oslavy, ktoré majú dokumentovať duchovnú jednotu českého a slovenského národa už pred 1000 rokmi. Ten Beneš, ktorý jeden deň dal popraviť vzorného katolíckeho kňaza, obráncu viery, Tisu, na druhý deň dáva súhlas, aby ho mohli menovať protektorom oslavách svätovojtešských. Vtedy, keď národ kľáčal na kolenách a modlil sa k novému svojmu národnému a katolíckemu martýrovi, Beneš chcel oslniť Slovensko pozostatkami českého martýra. Vrah katolíckeho kňaza a neznaboh Beneš chcel hrať protektora cirkevných slávností. Len nedostatok najprimitívnejšieho citu slušnosti a absolutná neznalosť psychologie, len prušiacke otupeenie citov mohlo Benešovi a Čechom a to i českým katolíkom, diktovať takúto vec.

Zo Slovenska prišla jasná a dôstojná odpoveď. Slovensko si žiadne svätovojtešské oslavy neželá, Slováci odriekli organizovanú púť do Prahy, odriekli každú účasť na velehradských slávnostiach, kam naši chodievali už vyše jedného storočia. Kto

chce vedieť a počuť, ten vie čo to znamenalo — nechceme mať nič spoločného s Čechmi a to ani na tomto poli nie.

A slovenská mládež putovala do Marianky. Bola to púť, akú ešte Slovensko nevidelo. Vyše 20,000 študentov, profesorov, kňazov, úradníkov, intelektuálov putovalo do tohoto starého pútnického miesta. Ťažký drevený kríž niesli v tejto krížovej odprosujúcej púti, ktorá napokon vzrástla na 50,000 zástup. Netreba si zakrývať skutočnosť, to bola púť za Dr. Jozefa Tisu, i keď ju nazvali krížovou odprosujúcou púťou. To vie i Praha, to vedia i evanjelickí biskupi, to dnes vedia i daxnerovci. Mohli vyhnať slovenských katolíkov z ich škôl, mohli ich vyhnať z úradov, miest, ale nemohli vyhnať z ich srdc vieru v Krista a vieru, že národ, ktorý má takých mužov, akým bol Tiso nemožno definitívne orabovať o jeho právo na štát.

* * *

Až 20. apríla 1947 priniesol Čas túto suchú zprávu o Tisovej poprave.

“(ZAS) Bratislava, 18. apr. — Povereníctvo vnútra vydalo túto úradnú zprávu:

V piatok, 18. apríla o 5:30 hod. bol vykonaný trest smrti povrazom nad Dr. Jozefom Tisom, ktorého odsúdil Národný súd v Bratislave. Menovaný žiadal udelenie milosti, ktorá mu udelená nebola a v dôsledku toho rozsudok Národného súdu bol vykonaný.

Dr. Jozef Tiso bol popravený v piatok o 5.30 hod. Prítomní lekári konštatovali smrť za 7 minút.

Vo štvrtok oznámili Dr. Tisovi rozhodnutie o zamietnutí žiadosti o milosť, Dr. Tiso prijal zprávu pokojne. Potom prijal

návštevy svojich príbuzných, s ktorými sa rozlúčil. Odsúdený nespál celú noc, ktorú strávil v prítomnosti kňaza kapucínskeho rádu a modlil sa s ním. Vo štvrtok do 22. hod. boli u Dr. Tisu obidvaja jeho obhajcovia Dr. Žabkay a Dr. Grečo. Na popravu išiel odsúdený pokojne a modlil sa. Pri výkone exekúcie sa stále modlil a odpovedal latinsky na modlitby kňaza. Na poprave bol prítomný vedúci štátny zástupca, delegovaný sudca Národného súdu v Bratislave, dvaja úradní lekári, niekoľko úradných osôb a Tisovi obhajcovia.”

140. Vrahovia sa obviňujú.

A sotva bolo verejnosti oznámené, že rozsudok nad Tisom bol vykonaný začali si páni v Prahe i v Bratislave umývať ruky, to nie my, ale to oni. Praha ukazovala na Bratislavu a Bratislava na Prahu. Zbabelci ani zodpovednosť nechceli prevziať za vraždu, ktorú vykonali verejne pred národom.

Právo lidu sa poponáhľalo a odhalilo, akú úlohu v celej veci hral Lettrich.

“Je pravda, že SNR poslala pražskej vláde odporúčanie milosti, ktoré jej dal povereník pre pravosúdie ale nepripojila k tomu svoje usnesenie ani posudok. Zdalo sa, že SNR zaujala v otázke neutrálne stanovisko a preto ani nebol nijaký dôvod, aby pražská vláda odporúčala prezidentovi Republiky čokoľvek meniť na rozsudku slovenského súdu.

Vodca je muž, ktorý vedie. A keď vedie, aj rozhoduje. Pán Dr. Jozef Lettrich predseda SNR a

predseda DS má na Slovensku takmer dvojtretinovú väčšinu, teda ozajstný vodca ľudu, sa však nerozhodol do stredy, či má po dohode a v mene SNR odporúčať vláde, aby dala Dr. Tisovi milosť, ale vo štvrtok ráno telegraficky protestoval na najvyšších miestach, že vláda na svojom stredajšom zasadnutí udelenie milosti neodporúčala. Pán Dr. Lettrich, ako vidno, je muž svojho druhu. (Právo ľudu, 20. apríla 1947.)”

Čas sa pokúsil odpovedať, nuž ale sloboda tlače pre stranu, ktorá má 62% voličov na Slovensku je taká, že Čas na pražský rozkaz bol zhabaný a vodca Dr. Lettrich sa ukázal tak malým a bezvýznamným, že veru si uvoľnenie zhabaného čísla nevynútil.

Dňa 13. mája úradná zpráva oznámila, že Dr. Ľudovít Rigan oznámil predsedníctvu SNR, že sa vzdáva úradu. Na jeho miesto bol menovaný Dr. Ivan Roháček, evanjelik. Prečo sa Rigan vzdal, tlač neoznámila. Vari si Rigan myslí, že týmto vzdaním sa, je jeho záležitosť pred národom vybavená? Alebo by to malo znamenať: Nevinný som ja krvi tohoto spravodlivého?

Aj Riganovi, ako hovoria zprávy, vláda chystá dobré miestečko za služby, ktoré Prahe urobil.

Ale najväčším prekvapením bolo, keď 21. mája bolo úradne oznámené, že SNR pozbavila predsedníckeho miesta Dr. Igora Daxnera a to preto, lebo urobil z Národného súdu služtičku jednej politickej strany. O ktorú stranu šlo, ukázalo sa pri hlasovaní v SNR. Komunisti demonštratívne opustili zasadnutie a vyhlásili, že nebudú rešpektovať žiadne usnesenie, ktoré bez ich prítomnosti bude vynesené. Hoci komunisti nemajú ani tretinu hlasov,

znamenaloby to, že sa uspokojia len s takým riešením, s ktorým oni budú súhlasiť. Takto vyzerá ich demokracia. Ale ešte zaujímavejšie boli hlasy českej tlače, ktoré po Tisovej smrti priznali, že Tisov proces nebol vedený s takou objektivitou, ako podobné procesy české. Daxner ako predseda sa neukázal na výške svojho sudcovského poslania. Voči obžalovaným i svedkom choval sa tak, ako sa predseda súdu chovať nesmie a nemá. Vytýka sa mu najmä konečná zlá réžia procesu, že Machovu vec len na želanie komunistickej strany oddelil od Tisovej veci. Tlač verejne hovorí, že po Machovom rozsudku, ktorý dostal 30 rokov len preto, lebo Daxner, Novomeský, Husák, Pull a iní komunisti sú mu osobne zaviazaní, Národný súd stratil oprávnenie svojej existencie.

Je to všetko pravda, ale či sa toto dozvedel Lettrich len v prostred mája 1947? Či Daxner nebol sluhom komunistickej strany už v roku 1945? Či Lettrich nevidel, ako sa choval voči svedkom i obžalovaným počas procesu?

Je to len pokus, odstrániť spoločníka, aký sa v gangsterskej spoločnosti často objavuje. Za Tisov život vari ešte pred Daxnerom je zodpovedný Štefánik, Lettrich, Ferienčík. Tí, ktorí vytvorili toto podivné zákonodarstvo, ktorým možno statočných slovenských rodoľubov vešať a okrádať o majetok. Keď sa osnova tohoto nariadenia robila, dňa 15. mája 1945, Dr. Husák povedal:

“Osnova je spoločným dielom obidvoch strán, Komunistickej a Demokratickej a spoločné je nie len toto nariadenie, ale aj intencie, ktoré sleduje. Je tu spoločný záujem obidvoch strán, ktoré reprezentujú slovenský národ a chcú dôsledne a urýchlene vykonať očistu verejného života.”

A Dr. Štefánik na tom istom zasadnutí potvrdil Husákove slová, hovoriac:

“Nesmieme zabúdať, že aj v našom slovenskom živote ostaly hlboké stopy padlého skorumpovaného fašistického režimu a preto nemôžeme pristúpiť k budovaniu nového života, kým sa nepostaráme, aby toto strašné zlo bolo od koreňa vyvrátené a tí, čo mu i u nás duchovne, či hmotne prislúhovali, smetení. To volá nielen po spravodlivom treste, ale aj po úplnom odstránení a izolovaní tých, ktorí jeho zhubnej bielej nemoci podľahli, aby nikdy viac nemohli nakaziť svet touto pliagaou, aby nikdy nemohli prekážať uplatneniu a obnoveniu základných ľudských práv: slobody, rovnosti a bratstva všetkých národov.”

Krátko predtým aj senior Šenšel pateticky, akoby z kančľa čítal slová Písma volal: a nech sú aj obesení! Neskoro sa tváriť tak, akoby oni boli znásilnení, lebo ich ruky sú poškrvnené slovenskou katolíckou krvou.

Lincoln hovorieval, že jeden človek na veky nemôže všetkých ľudí klamať. A to platí aj o slovenských čechoslovákoch. Nemožno na veky robiť politiku dvoch jazykov; iného v Prahe a iného na Slovensku. Iného v SNR a iného na verejnom shromaždení v katolíckom meste alebo dedine. Slovenskí evanjelici sa odhodlali do očistnej práce, chceli zlikvidovať katolíkov, vymysleli nástroj vraždy. Národný súd a ľudové sudy, poškrvnili si ruky slovenskou katolíckou krvou, spojili sa s boľševikmi, podrobili sa im, nuž nech majú aspoň toľko mravnej sily a nech sa k týmto zločinom aj verejne priznajú. Nech spoločnosť tajne utvorenú, i verejne dodržiavajú.

Z diela bratovraždy nemôže vyrásť požehnané dielo. Všetko to, čo sa dnes deje okolo Daxnera a SNR poukazuje len na to, že už dnes v sieniach SNR počuť najstrašnejšiu otázku dejín:

Kaine, kde je tvoj brat Abel?

Lettrich, Šenšel, Štefánik, Ferienčík ukazujú prstom na ich spoločníka vo viere Daxnera:

To on, my nie!

Vrahovia často bývajú zbabelci.

Tak aj tu.

Jedno je isté, že pomsta Božia túto spoločnosť vrahov, lupičov neminie. Zapisali sa do slovenských dejín písmom najstrašnejším; krvou rodných slovenských bratov. Pošpinili sériou vražd, krádeží lupičstva mená, ktoré v slovenských dejinách čosi znamenali. Z mien slávnych a zaslúžilých starých otcov, ich nehodní potomkovia narobili mena potupy. Kliatba celého národa ich bude sprevádzať na každom kroku ich života. Neočistia sa ani pokusom klasifikovať vraždu, lebo ťažko povedať, či zločinec číslo 1. je Daxner, či Lettrich, či Štefánik. Jedno je isté, že všetci sú členmi spoločnosti vrahov.

Ako sa dalo očakávať, SNR veľmi skoro kapitulovala. Hoci “vládneme si”, ako tvrdil Lettrich, pražská vláda rozhodla, že Daxner zostane na svojom mieste. Márne Čas uverejňoval a Daxnerovi články v ktorých dokázal, že Daxner je človek do istej miery nepríčetný a ako sudca neschopný, surový, neznášateľný a zbabelý. Praha Daxnera ešte potrebuje, možno, že ešte na toho, kto ho menoval. A to bol Lettrich.

141. Štátnická skúška slovenského národa.

Slovenský národ nikdy v dejinách, ani v marcových dňoch nebol postavený pred takú štátnickú skúšku, pred akú ho postavila Tisova poprava.

Vláda niekoľko dní, napriek katastrofálnemu nedostatku vagonov vo väčších staniciach na Slovensku sústredňovala vagóny. Nikto nevedel k čomu. Len neskôr prenikla zpráva o pravej príčine. Národná bezpečnosť mala prichystaný soznam asi 50-60,000 ľudí, ktorých v prípade nepokojov by boli bývali pozatvárali a odvliekli za 20,000 Slováckmi živými a či mrtvými do otrockých prác v Rusku. České vojsko na Slovensku bolo v plnej pohotovosti a ďalšie tisíce českých vojakov pri Šaštíne čakalo na možnosť zákroku. Boli to najmä komunisti, ktorí by boli bývali radi vyprovokovali nejaké väčšie vzbury, aby mohli potom zakročiť. Na druhej strane Dunaja v Maďarsku stálo pohotove niekoľko tisíc ruských tankov a vojakov. Boli prichystaní na vpochodovanie do Slovenska. Celá jedna divízia špeciálne vyvíčených vojakov NKVD bola už na Slovensku.

Pozorovateľ týchto príprav sa vyslovil, toľko príprav český generálny štáb neurobil ani na jeseň 1938, ani v marci 1939, lebo ako sme to počuli v Beranovom procese, českí generáli vtedy spali.

Bola to na prvom mieste zásluha cirkevných kruhov, ktoré svojou autoritou udržali na Slovensku pokoj. Medzi študentstvom bolo tomu treba veľa autority.

V celých dejinách slovenských nebolo dohromady toľko ľudí zatvorených, ako za jeden deň v ktorom Česi nechali Tisu popraviť. Maďarské štatistiky v sume posledných sto rokov staly sa nepodareným, bezvýznamným politickým žartom v porovnaní s tým, čo česká brachiálna moc vystrájala v týždni Tisovej popravy. V samotnej Bratislave pri rázii v noci v deň popravy zatvorili viac ľudí, než Maďari za 100 posledných rokov. Zdalo

sa, že Beneš by najradšej v jedno väzenie chcel premeniť celé Slovensko.

Ale je istá hranica, kam Benešova moc nesiahala. Beneš môže popravovať, môže zatvárať, môže nariaďovať vojenským muzikám, aby vyhrávaly po Slovensku na schodách pútnických kostolov české pochody, ale do srdc slovenských nemôže zasiahnuť, nemôže zmeniť cit lásky k Tisovi a nezmení cit nenávisť k českému národu.

Sotva sa rozniesla zpráva o Tisovej smrti rozozvučaly sa zvony po celom Slovensku. Tri dni sa zvonilo. Pre toto zvonenie, pre tento posledný prejav úcty bolo na Slovenska viac ľudí zatvorených, ako za Maďarska pre všetky politické prejavy. A predsa tomu nemohli zabrániť. V Bánovciach sa striedaly ženy a zvonily. V Ustí N. O. dvaja mladí chlapci, ktorých Národná bezpečnosť zatvorila a zbila a tak chcela, aby povedali, že im k zvoneniu dal rozkaz farár. Chlapci sa držali statočne, i po bitke vždy rovnako svedčili, že išli z vlastného popudu. V Tvrdošíne shodili chlapci na hlavu četníka padacie dvere, keď im šiel prekážať vo zvonení.

V Ružomberku na Čebrate vztýčili čiernu zástavu s dvojkřížom. Vyše 30 ľudí zatvorili len pre toto.

A toto sa odohrávalo po celom Slovensku. Tu a tam, kde vedenie četníctva bolo v rukách komunistov, tam sa zatváralo, zatváraní sa mučili. Policajné autobusy svážaly v desiatkach ľudí z dedín do okresných miest a odtiaľ do koncentračných táborov a odtiaľ do pracovných táborov do Čiech, lebo takto Česi získali zase stovky najlacnejších pracovných síl. Je to nový spôsob českého otrokárstva, zatvárať ľudí a posielat si ich na otrocké práce do českých baní a českým sedliakom za bírešov.

Na mnohých miestach sa však robilo toto všetko s tichým súhlasom bezpečnostných úradov. Četníci nič nevideli, zvonit nepočuli a najmä tí, ktorí boli prijatí v Slovenskej republike si uvedomovali, že nebyť Tisu, neboli by Slováci ani v roku 1947, ale ešte vždy len Česi, ako to bolo pred rokom 1939.

Ale s týmto strašným smútkom stiahol sa národ tam, kde ho Beneš nemohol rušiť — do kostolov. S výnimkou vari troch štyroch katolíckych kňazov, všetci ostatní slúžili omše za Tisu. Kostoly boli preplnené. V čiernom prišli všetci. V čiernom bolo poobliekané vari do 85% národa. V katolíckych kostoloch sa verejne modlili za popraveného Tisu.

Keby celú Československu vládu obesili — hovoril mi priateľ, nebolo by v celej ČSR tolko omší, tolko modlenia, ale najmä tolko úprimného smútku a to nie na oficiálnych miestach, ale v malých chalúpkach, v dedinách i na lazoch, ako je teraz na Slovensku za Tisu.

Skoro vo všetkých slovenských kostoloch v Amerike odohrávalo sa to isté, čo doma. Hľa, ako krásna jednota národa v smútku pred Bohom.

Česi boli veľmi nemile prekvapení týmto disciplinovaným odporom, touto spontánnou manifestáciou v kostoloch. Oni chceli mať bitky a potom chceli zakročovať a likvidovať.

A toto sa im nepodarilo. Slovenský národ složil skvele skúšku politickej zrelosti. Zaťal zuby, stisol päste, mlčí s výrazom smútku na tvári, ale s túžbou po odplate v srdci. Keď nemohol verejne povedať živé slovo o svojej bolesti v srdci, povedal ho Bohu a požaloval sa len pred oltárom. Modlil sa za dušu zomrelého Tisu. Modlil sa k Bohu, aby nedal zahynúť dielu, za ktoré Tiso umieral, aby prijal najvyššiu obeť Tisovu a pomáhal národu v

zápase o obnovu štátnej samostatnosti. Vari nikdy nebol slovenský národ tak skalopevne presvedčený o tom, že terajšia ČSR je len prechodným zjavom, vari nikdy neveril tak mocne, že Slovenská republika bude zase obnovená, ako v týchto smutných dňoch slovenského života. Z bolesti a utrpenia rodila sa mocná viera, viera v samostatnú Slovenskú republiku.

— K O N I E C —

**Z AMERICKÝCH ČA-
SOPISOV**

"Vražda na Slovensku"

Med etáh. Alvin E. O'Connell
ke v Wilsonovom v Dome ná-
stupov vo Washingtonu
dňa 23. apríla 1947

Páa predseda júri, nedávna
poprava československými komu-
nizistami tobo udatého a
galantného Msgr. Jozefa Tisu
bola vraždou tobo najstraš-
nejšieho a najhanobnejšieho
druhu Udatý a galantný

**Msgr. Dr. Tiso je najväčší
martýr v boji za slovenské
práva!**

"Tak prehlásil Chicagočan, ktorú
svojvôľnosť svoje Gerlie sa seme-
stálny slovenský štát"

Schôdza Chicagského Okresného
Sboru Slovenskej Lígy v sedelu,
27. apríla, vyzvala to tyrana za
presidentom Msgr. Dr. Jozefom Tisom
Posvätný boli len skupovci!

**SPRAVODLIVÝ TREST BOŽÍ
NEMINIE KATOV SLOVEN-
SKÉHO KŇAZA-BOHATIERA,
DR. JOZEFA TISU!**

-Jednota-

ZABILI DR. JOZEFA TISU.

18. apríla 1947

Bolo nám povedané, že Dr. Tiso bude súdený a odsú-
dený, ale potom vraj bude omilostený! Hoci sme počuli od
samého Lettricha, že Národný súd pravdepodobne vymenie
vrstí smrti, so, že Slovenská národná rada potom tento
rozsudok zmení na doživotný žalár, konečne žé všeobecna
amnestia ho celkom oslobodí, predsa obávali sme sa, že to
najhoršie sa stane. Prechovávali sme nádej, že v poslednej
chvilii aj Dr. Beneš použije svoju "prezidentskú" moc a zme-
ní rozsudok smrti na doživotný žalár

Ve jménu ČSR a slovenského národa.

TEO HRONČAN

Znie to naozaj komicky ale pravda je to pražský roz-
hlas určený pre zastupiteľské úrady z príležitosti satanické-
ho rozsudku nad prezidentom Slovenskej republiky Dr. Jo-
zefom Tisom doslovne oznámil "Ve jménu ČSR a sloven-
ského národa byl Dr. Jozef Tiso odsouzen ke trestu smrti
provazem"

"Ako to v skutočnosti bolo?"

Lettrichovi by chceli zmyť so svojich rúk Tisovu krv. —
Objasnenie "záhady" skonšifikovania jedného čísla "Casu",

Nová hnusná hra perfídneho Lettricha s katolíckymi "de-
mokrátmi?"

Peter Fridavok

London, 25 apr. — Elite nemajú ani dva týždne od vo-
prezidenta národa Beneš Gottwald, Clementis, Lettrich a Co.

SLOVÁCI V ČECHÁCH:

NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

Sv. omša za Msgr. Tisu.

Requiem za nášho slávneho
hrdinu a martýra Msgr. Dr.
Jozefa Tisu, prvého sloven-
ského prezidenta, bolo spie-
vané 9. mája v našej kaplnke
Fanny Marie Ružnecovej. Aj

Sestry dominikánsky
z Poptiac, Mich.

Český protest proti zavraz- deniu prezidenta Tisu.

London. — Zbabelá a podlá
vražda, spáchaná Edvardom,
Benešom na Dr. Jozefovi Ti-
sovi, prezidentovi Slovenskej
republiky, vyvolala rozhorče-

SLOVÁCI V SLEZSKU:

NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

Vatikán o Tisovi.

Rím, 19. apr. — Česká vlad-
a Eduarda Beneša obetovala
príležitosť umierit napätie
medzi Čechmi a Slovákmi,
keď popravila dr. Jozefa Tisu,
písal vatikánskych časopis
"Osservatore Romano".

"Spôhľavé pramene tak v
Československu ako aj v za-
hrančí mali dôveru, že roz-
sudok smrti nebude prevede-
ný." *Central-Dispatching* Dr.

SLOVÁCI V GRÉCKU:

NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

ho Sloveka, ako to tvrdí jed-
na strana, alebo len skutkom
politického pomsty, ako to tvr-
dí druhá strana, jedno je vo
súd: omilostenie bolo by veľ-
mi príslušné k duchovnému
jednotnosti Čechov a Slová-
kov.

1887 - Dr. Jozef Tiso. -1947

Zomrel za svoj národ na sibenici.

Už v prvej rodine sveta dejiny píšu že Kain zabil svo-
ho vlastného brata Ábela. A od doby tej až do teraz sa to
stváďe opakuje Ale robia to len takí ľudia, ktorí chcú byť
vládármi hlavne za cieľom, aby zabránili rozvoj svojho
JEDNOTIA
oratu. Ale Boh je spravodlivý a svojou spravodlivosťou
zobúda národy k činu — brániť svoj ľud. A preto za každé-
ho, ktorého za jeho lásku a vernosť k svojmu národu po-
pravia na sibenici, státisíce sa zobudia k činu za práva svo-
ho národa.

• Všetky apely Slovenskej Lígy za záchranu dr. Jozefa
Tisu byly bezvýsledné.

Rezolučie a prosby amerických Slovákov na prezidenta Tru-
mana a kongresmanov nepomohly zachrániť život
prvého prezidenta Slovenskej republiky.

Ako to bolo v roku 1935?

"SLOVÁCI ROZHODLI O VOLBE DR. BENEŠA", písala
česká tlač.

TISO TO PREE BENEŠA VYHRAL A BENEŠ SA MU
ODMENIL SIBENICOU!

V decembri 1935 celá česká
tlač nadšene písala o Slová-
koch, že to vlastne oni zvolili
Beneša za prezidenta ČSR.
nového prezidenta odovzdali

Kolo Tatier čiernava...

Oživane neronských čias. — Bolesné chvastúnstvo Inter-
ského generála. — Bratislava obsadená českými žandarmi.
Marian Múranský

Ynesenim rozsudku nad prezidentom Dr. Jozefom Ti-
som uzavrela sa jedna kapitola krvavej histórie slovenského
národa. Uzavrela sa pravda preto, aby pokračovali do druh-
oravnok krvavá, rovnake bólna . Svet nemá čas vo svo-
jím dňekom pekelnom shone sledovať výčiny červených
vrahov na našom Slovensku a smutná pieseň našich bratov
"Kolo Tatier čiernava" zapadá bez ozvien v prepadiisku
smrti...

Dr. Jozef Tiso

učiteľ, bojovník, prezident,
MARTÝR slovenského
národa.

Dr. Jozef Tiso narodil sa
13. oktobra 1887 vo Veľkej
Bytči kde skončil aj ľudový
športu Gymnázium študoval v
Žiline a v Nitre, a teologickí
štúdium obhaviil si vo Viedni
ako chovance Pazmanca, kde

SLOVÁCI NA SLOVENSKU:
NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

Ziaľ nad popravou Msgr. Tisu.

Dychtivo sme čakali na
zprávami, čo sa stane s Msgr.
Jozefom Tisom, prezidentom
Slovenska, a veľmi sme sa
zarmútili, že bol odsúdený na
smrť. Mali sme nádej, že bu-
de zachránený, avšak bol som
sklamáný a veľmi zronený,
Msgr. Stefan J. Krasula.

**Zločin hnusnejší, než Kainov.
Bestialita bez hraníc.**

Matus Drás

V emigrácii. — Zo zprá-
zahraničnej tlače dozvedel
sme sa o najnovšom výčine
samozvaných sudcov Dr. Ti-
su, ktorý korunuje krvavý
refaz zločinov, spáchaných
na jeho osobe a tým aj na
myšlienke slovenskej samo-
statnosti. Telo Dr. Tisu po
poprave spálili a popol z jeho
telesných pozostatkov roze-
tali do vetra. Neronom 20.
storodča nestačil nehanebný
súd, inšcenovaný proti vôľ

SLOVÁCI NA MORAVE:
NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

**Slovenská Amerika vzdáva
česť slovenskému mar-
týrovi a bohatierovi.**

Symbolický hrob Dr. Jozefa
Tisu zasvätný kvetami.

Mikuláš Sprinc

Cleveland, O. — V mene
spravodlivosti a pošliapanej
slovenskej pravdy sídla sa a-
merická Slováci dňa 30. mája
t. r. v Bedford, O., aby vza-

SLOVÁCI V AMERIKE:
NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

**Pekne učili pamiatku
martýra Tisu.**

Detroitští Slováci spojili v 24.
svore Slovenskej Lígy a veľa
učili nášho veľkémartýra Msgr.
Tisu aj po smrti. On i naďalej
je v srdciach našich, jako veľký
syn slovenského národa, ktorý po-
kročil svoj život na oltár vlasti sa
pravdu a slobodu svojho národa.
V deň 1. mája a 16. hodine 1947

SLOVÁCI V TURECKU:
NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

Čest Letrich zavlnil Tisovu smrt.

Bratislava. — V dňoch 21. a 22. apríla zasadalo predsedníctvo demokratickej strany a rokovalo o novej situácii, ktorá na Slovensku popravou Dr. Tisou vznikla Katolíci

KOMUNISTI: DEMOKRATI ZAVLNILI TISOVU SMRT.

"Muselo to zaraziť každého, kto je s americkou formou spravodlivého trestu, keď čítal, že Magr Jozef Tiso bol odsúdený na smrť trestnou súd, na čelo ktorého súd politici nepriateľov Tisov, a čo viac, človek, ktorý dajme sčítu za osobu sa nad ním vybil. Za to páchateľ, akto profína spravedlivosti musí sa hanbiť pred všetkými štátnymi ľuďmi" — Juraj E. Fedor, advokát. Lake wood, Ohio

BENEŠ: S TÝM JSEM NEMEL CO DELAT!

"Tisova smrť bola strašným úderom pre všetkých dobrých Slovákov. Bol odsúdený a popravený smrťou viedol boj za blahobyt slovenského národa. Slováci v tom boji budú pokračovať v duchu Magr. Josefa Tisov." — František Kohút, predseda Chicagoského okruhu.

Česko-luteránsko-boševická masša jej vodcovia a krvičníci, Benš Benš popravil prvého slovenského komunistického Dr. Tisov somel potupou smrti na šibenici, lebo zostal verný svojmu slovenskému národu a celú svoju životnú silu a dušu dal za slovenský ľud. — Stefan Krempeký, predseda Ústredia K. J., Detroit, Mich.

"Magr. Tiso bol ako kňaz a vodca svojho národa, a somel ako kňaz a vodca. Nasledujúci príklad jeho. Či ty, ktorí zapríčinili jeho smrť, ukážu také zmúdenie a pokorú pri ich smrti!" — Dp. Ján A. Fedor, duchovný Chicagoškého okruhu K. J.

"Odsúdenie Magr. Tisov na šibenicu a jeho poprava je novodobým klasickým vzorom vymytenia na spravodlivosť. Dejiny na jaso predstavia terajšiu československú vládu v pravom svetle, totiž, že je komunistami ovládaná a v svojich interesoch slabošhá. Takže každý voľajúci do nebeských výšin o boží pomstu na zbabelých páchateľov." — Dp. Ján W. Křipinský, Cleveland, O.

"Poďte naň! Ústavy, Slováci občianske je nevinný, čížeť jeho smrti ste ste úplne dokázali. Móre ste voľte svojho advokáta a spravodlivosť sčítu. Má právo apeloovať nad súd politických protivníkov. Ale Dr. Jozef Tiso, prvý prezident republiky samovládneho Slovenska, bol odsúdený na smrť, než bol súdom sčítu. Jeho napravodlivá poprava zapísaná bude v dejinách ako najhanbenejší čin Česko-Slovenskej republiky pod vodcovstvom Eduarda Beneša, jej prezidenta." — Julius J. Budek, advokát, Cleveland, Ohio.

SLOVÁCI V MAĎARSKU: NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

SLOVENSKO SMŮTI - MARTYR SLOVENSKÉHO NÁRODA, DR. JOZEF TISO, POPRAVENÝ

Čest obeatli prezidenta Slovenskej republiky - Slováci po celom svete smútia a plačú - Na Slovensku veľké neporiadky - Nad hrobom slova. martyra Slováci po celom svete voľajú: TISOV DUCH NEZAHYNIET! SLOVENSKÉJ SAMOSTATNOSTI VERNÍ OSTATNEME!

Celé Slovensko sa odelo do čierneho rúcha. Najväčšia zrada a potupa na slovenskom národe bola vykonaná: Dr. Jozef Tiso, prezident Slovenskej republiky bol odsúdený na smrť obešením za "zradu", ktorej sa nikdy nedopustil a ktorú nikdy nespáchal na slovenskom národe. Zradná banda židov, čechoslovákov, luteránov a komunistov dokonala svoje dielo. — Kanadský Slováč.

MSGR. TISO BOL OBESENÝ

Besný Beneš odoprel mu milost Nebohy prezident išiel na šibenicu a ružencom v rukách - Telo nebolo vydané rodine a osadníkom z Bánovčan.

Najčiernejší deň v histórii slovenského národa a Česko-Slovenskej komunistickej republiky bol v piatok 18. apríla 1947, keď obešený bol msgr. dr. Jozef Tiso, prvý prezident Slovenskej republiky... Za msgr.om Tisom dnes mrúti celý kresťanský svet... Americká Slovač je právom rozhorbená nad popravou msgra. Tisov.

-Slovák v Amerike.

Moskva a Beneš rovnako zizmlí po nevinnej krvi Tisovej.

Krviliasny prejav boševického generála Gandomora pred bratislavskou vraždou. — Zavraždenie prezidenta Tisov je vraj "vystrelajúci všetkým kat. kňazom na Slovensku". Benešov krvavý zločin počiatkom veľkej politickej krízy na Slovensku.

ČECHOKOMUNISTI POPRAVILI DR. JOZEFA TISU

Smútime nad našim obľúbeným msgr. Jozefom Tisom, ktorý sa obetaval za svoj národ a tak sa stal národným martýrom. Civánil svoj národ od nevereckého komunizmu, za čo zaplatil svojím životom. Nech odpôčiva v pokoji a svetlo večného nehu mu svieti. My však musíme ešte dlhzejavtejšie pracovať za Boha a národ, aby sme dopomohli bližším bratom pod Tatrami vydosťat sa z drapoc nevereckého komunizmu a založiť si neodvratnú Slovenskú republiku. — Zornička.

SLOVÁCI V ARGENTÍNE: NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

Benš a jeho hiekomunistická čvarga môžu si mysliet, že vraždou Dr. Josefa Tisov získali si slávu, ale u počtievých Slovákov budú na vždy opovržení. Ako raz Židovskou luzou usmerená Pravda bola vzkriesená, tak aj slovenský národ po svojej kalvárii a po svojom Veľkom piatku raz slávnostne vzkriesený bude v adierka.

Philadelphia Pa. — Niesť Benš a tragické jeho dielo v dejinách národa slovenského národa. Jeho smrť deť je správa, lebo v tento deň a v 330 hodine ráno zavraždený bol božným Benšom najhrubší a najvšerubší v všetky časov slovenského národa, mládež Dr. Jozef Tiso Slovenský

DEMOKRATI: KOMUNISTI ZAVLNILI TISOVU SMRT.

Beneš a jeho hiekomunistická čvarga môžu si mysliet, že vraždou Dr. Josefa Tisov získali si slávu, ale u počtievých Slovákov budú na vždy opovržení. Ako raz Židovskou luzou usmerená Pravda bola vzkriesená, tak aj slovenský národ po svojej kalvárii a po svojom Veľkom piatku raz slávnostne vzkriesený bude v adierka.

LETTRICH: JA SOM S TÝM NEMAL NIČ!

"Poprava Dr. Josefa Tisov, ktorý miloval svoj národ a srdcom mu slúžil za svojho života, zaisť opovrúdiť úsmeje jeho bratov pokračovať v boji za prirodzené Bohom dané práva slovenského národa." — Ján Šabol, hl tajomník I. Klub Slov. Jednoty, Cleveland, O.

"Zradní luteráni a bezbožní ateisti! Zabili ste Dr. Josefa Tisov, človeka-kňaza svätého života len preto, že miloval svoj národ a srdcom mu slúžil za svojho života. Jeho na vás, luteráni a Česi, a na vašich potomkov! Pamätajte, že tá jeho krv stála za sivoým slovenským národom a Slovenskej ľudiny." — Rev. Josef Zalibera, Detroit, Mich.

"Obssilí Tisov na večnú hanbu senil avtoritárskych, a Beneš môže vjakať peknoum ratoufom, už môže pokojne spávať, už iste bude chochit do kosa. Slováci sa dožiť takú potupu, akéj dostal židovský národ nešťak. Ťažko písať a krúžob bez toho, aby som za panu-Mečh pomener nezomčil pamiatku diebolskou vyprošivajúcu životu slávy porzabveného mučenika. Pár prezident Tisov, my na vaše slonenie tylo, prisaháme, že kľiatbu a zločinom budúme spravovať každý dych Benešov, každý ťah jeho rešinu, kým ich aj s lekčtám, nym útvarom nezabijeme trest svätého Boha a pomsta — hej pomsta — náho rastitene! —" — Rev. J. Forusck, Dalton, Pa.

"Poprava Dr. Josefa Tisov bolé chladno-krvavé vraždi. Slováci v Wilkes-Barre, Pa. boli sarsrdni týmto strašným činom višty, ktoré tak blisite tvrdí, že je "demokratická" a pokračovať "servent" sláviť práskanie a pomocou Dr. Beneša, sčpánili slócin, ktorý dostal nebol známy v dejinách slovenského národa. Klonime hlavy a mrútime za Dr. Tisov, ktorý somrel so martýr za spravodlivú vec svojej Cirkvi a svojho národa, a princje všemožného Boha, aby slonore potrestal a páchateľov vražd Dr. Tisov. — Jozef Křipinský, okruhu sv. Cyrila a Metodeja, Wilkes-Barre, Pa.

SLOVÁCI V BULHARSKU: NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

"Poprava Msgr. Tisa započala dnes v deňoch ako vždy. Šlo o smutný oslobodený národ. Jeho tragická smrť bola politickým vraždou, na ktorú je zodpovedný každý komunistický avidovaný tím. Slovenský, ale pamätajte veľašeho prezidenta Slovenskej republiky bude vaše zavrženie v srdcovej a myslenej krvi. Jeho smrť bolo Tiso martír bol čcom svojej vlasti." — Učienka slovenský a slov. deňa v benediktských výst. škole v Cleveland, O.

BENEŠ PREKONAL AJ NA ZÚRIVEŠÍCH MARDAROV.

"Dr. Tiso bol prvým čcom slobodného národa, vďaka svojmú odmietnutiu sa jeho porazenosti. Jeho popravenie miesto potupy a hanby, vyliečenie národného ľudu. Jeho smrť je jeho myšlienka neodvratnosti a neodstátosti slovenskej nezabudnuteľná. Ona kľučná bude aj nasledujúcom ľudu. A sa pomôže tým, že tá slobodná národ pozná Tisu, ktorý riskoval: Moja je smrť; ja budem odpíkať! Duch Tisa žije. A spravodlivý Boh je odmenou jeho!" — Msgr. Viktor Blahunka, Chicago, Ill.

BENEŠ ROZKÁZAL OBESIT DR. TISU

Krvilačný Beneš odmietol ozmlilosť Tisu-Tiso obetoval sa za vlast.

Popravou Tisu
Popravou Tisu Beneš nič nezískal, iba väčší odpor zo strany Slovákov. Toto mu Slováci nikdy nezabudnú. Čo sa nás amerických Slovákov týka, tento prípad nás musí silnejšie sviazať v snehe pomáhať oslobodiť našich bratov pod katmi, lebo vídame, aký osud ich čaká. Len neodvratil Slovenskú republiku môže ryhovať Slovákom. Msgr. Jozef Tiso stal sa martírom a národ ho zaradil medzi najväčších svojich hrdinov. — Slovenská Obrana.

Slovensko plače, modlí sa a verí...

Peter Štala
Kto mal možnosť počuť a čítať o krvavých výčomoch

ZA DR. JOZEFOM TISO

Splnil sa výrok, ktorý bol predpovedaný ešte pred zahájením procesu, že dr. Tiso musí byť súdený a odsúdený. **ČAK SI TO ŽIADALA PRAHA, ČAK SI TO ŽIADALI BEZBOŽNÍ BOLŠEVICI.**
Stala sa tragédia nad tragédiou... odišiel na večnosť dobrý a spravodlivý kňaz a prvý prezident Slovenskej krajiny. — Bratstvo.

"Americké slovenské katolícke ženy boli zdesené vraždou msgr. Msgr. Josefa Tisa. My zaslané prezidentovi Eduardovi Benešovi, že úplne ignoroval našu žiadosť, ktorá sme jemu a iným poslali v ročnej schôdže, náho hl. úradu, vydravanej v Bridgeport, Conn., 27. apríla 1947. Celé naše činnosť, totiž 1500 žien a detí, našli vedcovia Česko-Slovenskej republiky. Msgr. Tiso oslavuje ako martíra, ktorý zomrel za svoj národ." — Zuzanna Matuk Žiková, hl. tajomníčka I. Kat. Slov. Ženských Jednoty, Cleveland, O.

SLOVÁCI V RUMUNSKU: NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

SLOVENSKÝ MARTÍR A HRDINA

Dr. Tiso, prvý prezident Slovenskej republiky, bol popravený nepriateľmi národa. Beneš ma odoprel milosť.

Msgr. Jozef Tiso je martír. Zomrel ako martír. Popravili ho nepriatelia Cirkvi a slovenského národa, pretože bol katolíckym kňazom, verným synom a vodcom slov. národa, ktorý mlouval, a bojoval za uplatnenie jeho Bohom mu daných práv. Slovenský národ na to nikdy nezabudne a vždy pamätáť bude na svojho bohatiera-martíra-hrdinu, Msgr. Josefa Tisu... Odpravením dr. Tisu prehľbená bola medzi českým a slov. národom jedna hlboká, neprekleniteľná priepasť. Slováci toto bratrom Čechom nikdy nezabudnú. A Slováci pri prvej príležitosti sa zase od Čechov - tento raz navždy - odtrhnú, a Česi, pretože nie sú sebestační bez slovenských kolónií, padnú jako národ a nikdy svojho štátu ma viac nebudú. Tak sa im hriechy vypomatia.

-Osadné Hlasý.

"Poprava Msgr. Tisa je pokom zavržadit zásady kresťanskej demokracie. Mala byť umiernenou slovenskej slobody, ale zatiaľ tá hanobná smrť Tisora sislit bude ako symbol víťazstva. Msgr. Tiso bol popravený, lebo bránil prirodzené práva svojho ľudu. V dejinách Tiso zapísaný bude ako martír." — Msgr. F. J. Dubock, Lakewood, Ohio.

SLOVÁCI V POĽSKU: NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

SLOVÁCI V RUSKU: NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

"Poprava Msgr. Tisa bol prvým vraždou (smutná a nepodstatná) nepredvídaných. Páka, že smelaj aj naďalej by prezidentom Slovenskej republiky, bolo sa ká slobodou komunistickému zvrátení, než ho martírom voči slobody a náboženstva. Hoci Slováci sa storiť veľa protivní od svojich politických sešktorátovej. Tento je ten najväčší slobin proti nim v ich historikom beži sa národné slobodu. Tragická smrť Tisora stále bude bohosť zvrátení Slovákov za nasťavajúce storiť, aby bránil svoje Bohom dané politické a náboženské práva." — Opat Theodor Kallit, O.E.B., Cleveland, Ohio.

"Smutná a ukrutná správa a poprava Msgr. Josefa Tisa sa má v Youkers veľkých veľmi bolestne dožiť. Pri oznámení jeho smrti a žiadosti o modlitby za dušu jeho, ľud zomli slzy správného ľudu a sústrasti. Šhoda, že tí, ktorí sú zodpovední za krutú odsúdenie, neobhájili, neobhájili jeho bohosťný kňazský charakter a cit ľudu, a neposlili túto príležitosť v procese konstitucionalizmu pomory v Republike. Tak ako veď sa vypočítajú, je opravené obava, že ich krátkozraký čin bude mať ďalšie, stabilné nepriateľské následky. Vočnú mu pamäť!" — Dr. Ján Kabala, Youkers, N. Y.

"Tí, ktorí msgr. Tisu odsúdili na smrť, nie sú priatelia slovenského ľudu, trebárs aj po slovensky rozprávajú. To sú vládnuci krivláci v ľudskej podobe. Krivda neodčiniteľná sa stala usmernením msgr. Tisu... Keď slovenský ľud pod vedením msgr. Tisa sa nepostavil proti prešle nemeckých Nacistov zrobit to isté, čo aj český ľud, keď Beneš utiekol do Londýna... Priepasť medzi Čechmi a Slovámi sa stáva väčšou a nlet viacej nádeje, žeby sa prišlo ku priateľskej shode." — Kat. Sokol.

SLOVENSKO NA KALVÁRII

Deň 18. apríla stal sa veľkým piatkom v dejinách slovenského národa. Bol to deň, v ktorom vodca, otec a ochrana nášho národa položil svoj život, aby skrze ť jeho hrozni a ukrutnú smrť slovenský národ žil do budúcnosti. Vidíme v tejto smrti zorný opravdivý veľký piatok smrti nášho Spasiteľa... Ako sa hovorilo o Kristu: "Veľšie je, aby jedon zomrel, ako by mal zomreť národ," tak môžeme hovoriť to isté aj o zvrátení: "Zomrel na smrť, aby slovenský národ žil naďalej." — Ženská jednota.

KONGRESNÍK MADDEN PREHOVOLIL V KONGRESSE ZA MSGR. JOZEFU TISU.

Nikdy vám to nezabudneme!

My, masý amerických Slovákov, verní a oddaní tejto našej demokratickej krajine, ale nezabudajúci pritom na našu starú vlasť pod katmi, na naše milované Slovensko, naplnení naše pociťom ľnusu a neverýslovného odporu nad odsúdením a popravením prvého prezidenta slobodnej Slovenskej republiky Dr. Josefa Tisa.

KONGRESNÍK O'KONSKI ZASE SA OZVAL ZA DR. TISU

"Poprava Msgr. Dr. Josefa Tisa je strašným úderom pre Česko-slovenské Jednoty. Všetci Slováci v Bridgeporte a okolí, mimo niekoľkých literánov a komunistov, želi, že krajce potopný treť bol prevešaný na kázoze a monstruoznej Rozkazoch mohol byť zmocnený, ale Beneš a jeho komunistická mašina nemohli lo vidieť v takomto zvrátení. Žena, ktorá je Msgr. Tiso je martír a jeho pamiatka povzbudí Slovákov pracovať za tešenie Slovenska." — Právitiek Pálik, Bridgeport, Conn.

SLOVÁCI V KANADE: NIKDY VÁM TO NEZABUDNEME!

TÚTO KNIHU
“PO SVÄTOPLUKOVI DRUHÁ NAŠA HLAVA”
O ŽIVOTE, DIELE A MUČENÍCKEJ SMRTI
PRVÉHO PREZIDENTA SLOVENSKEJ
REPUBLIKY DR. JOZEFA TISU NAPÍŠAL
V EMIGRÁCII
KONŠTANTÍN ČULEN.

KNIHA VYŠLA V DVOCH SVÄZKoch
V OKTÓBRI 1947 A V APRÍLI 1948
V PRVOM VYDANÍ

NÁKLADOM
PRVEJ KATOLÍCKEJ SLOVENSKEJ JEDNOTY.
KNIHU POD TLAČ PRIPRAVIL
FILIP A. HROBÁK REDAKTOR “JEDNOTY”
A VYTLAČILA KNÍHTLAČIAREŇ JEDNOTY
V MIDDLETOWN, PA. U. S. A.

